Cosa Arhivele
29038

2022

SECȚIA DE FILOLOGIE ȘI LITERATURĂ

LIMBA ROMÂNĂ

XLI

APARE LUNAR

DIN CUPRINS:

• Omagiu MIOAREI AVRAM • GH. CHIVU, *Institutiones linguae valachicae*, prima gramatică românească scrisă în limba latină • ION COTEANU, Ortografia și știința limbii • ION GHEȚIE, Două etimologii propuse de E. Petrovici • MAGDALENA POPESCU-MARIN, Calcuri de structură similare în română și retoromană • MARIUS SALA, Contacte între română și alte limbi romanice • MAGDALENA VULPE, Fișe pentru un dicționar al limbajului de lemn: *a epura, a comprima, a restructura*.

1–2/1992

49506

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

- IUL. 2005

2014

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. I. COTEANU — redactor-şef
FLORA ŞUTEU — redactor-şef adjunct
MIOARA AVRAM — membru al colegiului de redacţie
GH. BOLOCAN
GR. BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — membru al colegiului de redacţie
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — secretar responsabil de redacţie

Responsabil de număr : MARIUS SALA

Apare de 12 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, revistele se pot procura prin poştă, pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ORION SRL, Splaiul Independenţei 202 A, Bucureşti 6, România, PO BOX 74—19 Bucureşti, Tx 11939 CB Tx R, Fax (400)42 41 69.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se pot trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei ,,Limba română".

La revue ,,Limba română" paraît 12 fois par an.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie Roumaine sera adressée à : ORION SRL, Splaiul Independenţei 202 A, Bucureşti 6, România, PO BOX 74—19 Bucureşti, Tx 11 939 CB Tx R, Fax (400)42 41 69.

Adresa redacţiei :
str. Spiru Haret 12
R — 79638 Bucureşti
Telefon : 14 26 80 sau 15 74 30, int. 265

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea Victoriei 125
R — 79717 Bucureşti
Telefon : 50 76 80

129038

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XLI — 1992 — Nr. 1 — 2 — ianuarie — februarie

SUMAR

Omagiu MIOAREI AVRAM

GH. BOLOCAN, Etimologii toponimice 5
GH. CHIVU, *Institutiones linguae valachicae*, prima gramatică românească scrisă în limba latină 11
ION COTEANU, Ortografia și știința limbii 19
LAURENȚIA DAȘCĂLU-JINGA, Note asupra „consecutivelor superlative" 25
C. DIMITRIU, Observații privitoare la structura morfologică a unor substantive . 31
ION GHEȚIE, Două etimologii propuse de E. Petrovici 35
THEODOR HRISTEA, Pledoarie pentru scrierea cu *î* (din *i*) 37
DOMNIȚA ICHIM-TOMESCU, Observații asupra cazului vocativ la numele proprii în limba română 41
ALEXANDRU MAREȘ, O apreciere din 1726 asupra limbii *Tetraevanghelului* coresian 47
EUGEN MUNTEANU, Un fenomen de transfer semantic : lexicalizarea în limba română literară veche a conceptului biblic „aproapele". 51
VIRGIL NESTORESCU, Un caz de omonimie morfologică 57
IOAN OPREA, Consecințe ale adaptării adjectivelor neologice cu ajutorul sufixului *-esc* în domeniul etnonimelor 59
DANIELA PAPADIMA, Corectitudine și adecvare 67
MAGDALENA POPESCU-MARIN, Calcuri de structură similare în română și retoromană. 71
ANDRA ȘERBĂNESCU, Principiul corespondenței : constrîngeri în operațiile de contragere și dezvoltare 73
MARIUS SALA, Contacte între română și alte limbi romanice 79
NICOLAE SARAMANDU, Iotacizarea verbelor și structura dialectală a dacoromânei 83
CAMELIA STAN, Descrierea și normarea punctuației românești (semnul două puncte) 89
MARINA RĂDULESCU, Note despre complementul indirect în genitiv și regentul său 95
LAURA VASILIU, Notă despre un tip de formație regresivă. 101
MAGDALENA VULPE, Fișe pentru un dicționar al limbajului de lemn : *a epura, a comprima, a restructura*. 107
PETRU ZUGUN, Realizarea suficientă și realizarea insuficientă a funcțiilor sintactice. 109

LR, XLI, nr. 1—2, p. 1—112, București, 1992

Consiliul redacţional dedică acest volum doamnei Mioara Avram, personalitate proeminentă a lingvisticii româneşti.

Meritele de netăgăduit ale doamnei Mioara Avram în domeniul românisticii nu ne-au permis ca, ajungînd şi Domnia sa la etatea omagiilor, să ne supunem uzanţei de a proteja secretul vîrstei unei femei şi să o cruţăm de această formă a stimei, recunoaşterii şi recunoştinţei.

4 februarie 1992

Gh. Bolocan

ETIMOLOGII TOPONIMICE

Avalíe, toponim, numele unei cascade la Cireşu, judeţul Mehedinţi, are la bază apelativul *avalíe* „cădere mică de apă pe cursul unui rîu". Cu acest sens cuvîntul are o largă răspîndire în întreaga ţară : Dj.-c. Giurgiţa, Izvoare, Urzicuţa ; Gj.—Hobiţa ; Mh.—Rogova ; Hd.—Tuştea, Unirea ; Ab.—Arieşeni ; Br.—Hărman, Teliu ; Db.—Bolovani ; Tr.—Izlaz ; Olteanca, Saielele, or. Turnu Măgurele ; Mm.—Leordina, Petrova, Sarasău. In Vs.—Dragomireşti a fost înregistrat cu sensul de „bulboană cu vîrtej mare într-o apă curgătoare ; cotitură bruscă a apei". DA înregistrează cuvîntul *havalea* consemnînd sub III sensul de „pisc de munte", „pripor", „ponor" (după TDRG) care pot fi puse în legătură cu materialul prezentat mai sus pe baza arhivei DELR.

Băgău, numele unui pîrîu, al unei văi şi al unui lac (înregistrat în MDG—1898) la Negreni—Gj. şi de asemenea pîrîu or. Brezoi—Vl. (numit şi Ogaşu Băgăului). Toponimul *Băhău*, deal la Baia de Aramă—Mh., ar putea fi o variantă a apelativului *băgău* înregistrat în arhiva DELR cu sensul „drum care merge chiar pe fundul albiei unui pîrîu sau al unei văi" (Rîbiţa—Hd), „locul unde se aruncă gunoiul, gunoişte" (Jirlău—Br.). Pentru *băhău* am consemnat în ancheta toponimică sensul „loc cu croave", „loc cu gropi pline cu apă, într-o fundătură".

Belciu, numele unei *bălţi* la Coţofenii din Dos—Dj (atestată la 1829) la Bîlteni Fărcăşeşti—Gj (atestată la 1738, Iorga, SD VI 492), la Samarineşti—Gj ; *mlaştină* la Vînători—Mh; *insulă* pe Jiu la Ioneşti—Gj; *pîrîu* — la Corcova—Mh. Apelativul *belci* se întîlneşte şi ca prim termen în toponime analitice : *Belciu Mare*, *Belciu Mic*, *Belciu Morii*, *Belciu Plopului*, *Belciu—Rupturii* toate în sudul judeţului Gj. Un apelativ *belci* este înregistrat la Gîlcescu, *G*, glosat ca „loc mlăştinos, plantat de obicei cu arbori". Toponimele citate de noi se grupează într-o zonă compactă din centrul Olteniei, referindu-se la ape (bălţi sau pîraie). Apelativul aici în discuţie trebuie, fără îndoială, asociat cu *bălc*, *bîlc* „băltoacă, bahnă, mocirlă" (DA cu menţiunea „moldovenesc"). Aceeaşi variantă o dă şi Porucic, *L* şi Rotaru—Oprescu, *L* tot pentru Moldova, glosînd-o la fel. În anchetele pentru DELR am notat varianta *bălc* tot în Moldova (Nţ, Sv, Vs), iar varianta *bîlc* în toată ţara cu următoarele sensuri : 1) loc

mlăștinos, mocirlos, cu apă multă pe care crește și stuf", „bălcău, morașt-tină, bahnă, bleoacă" (Bistreț, Catane, Cetate, Dunăreni, Filiași, Giurgița, Negoiu, Rast—Dj; Corbeni, Trivale—Ag; Cerbu—Tl; Teliu—Bv; Ciocîrlia, Osmancea—Ct; Sarasău—Mm; Ștefan cel Mare—Nț; Deleni, Oțeleni—Vs; 2) „locuri mai adînci pe întinderi mai mari sau iazuri, adăpostite de stuf, papură", „oboială" (Bistreț—Dj); 3) „vale neadîncă, largă cu coaste slab accentuate" (Bolovani—Db; Corbu—Tl; Bălășești—Gj; Hățăgel—Hd; Dragomirești, Oțeleni—Vs; Bozieni, Pipirig—Nț; Broșteni—Sv); 4) „adunătură mică de apă stătătoare de ploaie sau de mici izvoare" (Lipovăț, Oțeleni—Vs); 5) „loc mai adînc în albie" (Vutcani—Vs); 6) „scufundătură adîncă și largă pe un deal" (Drăxeni—Vs). Pentru varianta *belci* în Lex. Reg. este înregistrat sensul „potecă lată printre dealuri, pe care nu circulă carele". Trebuie menționat că *Belciu* este atestat și ca nume de persoană la 1624 (DIR IV 432—33), 1628 (DRH XXII, 240—3) (cf. și Diculescu, E 444). Explicația prin antroponim se poate susține pentru *Belciu*, izlaz la Alunu—Vl, unde în apropiere, la Cernișoara, am înregistrat numele de loc *Belciulești*. De la același apelativ *belci* provine și toponimul *Belciuică* (Livezile—Mh).

Belciugu, toponim la Brîncoveni—Ot; Zătreni—Vl; Belciugul Mare, Belciugul Mic (Pielești—Dj). În arhiva DELR apelativul *belciug* este înregistrat cu sensul „teren cuprins între albia unui rîu și cracul ce s-a despărțit din rîu și revine la matcă mai în aval" (Gilort—Gj); „teren înconjurat de bălți și mlaștini" (Corbeanca—Tr). În DEX este consemnat sensul „braț de rîu care în perioadele de secetă rămîne un lac sinuos". Menționăm că un afluent al Tesluiului, Belciugata Mare, se mai numește și Belciugu Mare.

Bica, numele unei padini și al unei păduri la Bratovoiești—Dj. În DA este înregistrat cuvîntul *bică* sinonim cu *bicaș* „cremene", „cuarț". În unele glosare regionale (Viciu, Costin, Pașca, Mușlea) cuvîntul are sensuri care nu pot explica numele de locuri. Ele pot sta însă la baza antroponimelor (*bică* „taur", „crai de bică" —la cărți etc.). Informațiile din anchetă, precum și răspîndirea numelui de persoană *Bică* în Oltenia și alte regiuni ale țării, demonstrează că toponimul provine de la un nume de persoană. Iată o parte din materialul de care dispunem: *Bica* din Ot. la 1598 s. Seliștioara (DRH. B. XI 421—29), la 1599 s. Căluiu de Sus (DRH.B. XI 443—50), la 1629 Scărișoara (DRH. B. XXII 686—7), *Bica Țiganca*, la 1690 Hor. XLIII/1 Dj. la 1630 s. Bratia (DRH. B. XXIII 76—9). Mai citățm pe *Bica* la 1532 în Găvănești de Jos—Tr., pe *Bica*, nepotul lui Șerbu, la 1595 în Bărcănești—Ph. (DRH. B. XI 180—1) și la 1622 în Bănești-If. (DIR. B. XVII, IV 115—6). Adăugăm că numele *Bică* este foarte răspîndit și astăzi mai ales în sudul Olteniei. Pașca *Ț. Olt.* citează *Bica* numai ca nume de femeie, arătînd că provine din *Bică* „taur". În materialul citat de noi, *Bica* este și nume de bărbat.

Bicărău, top. la Roșia de Amaradia—Gj., provine din apelativul *bicărău*, „teren nisipos, sărăcăcios" (informație din anchetă), probabil un derivat de la *bigăr*.

Bioca Mare, Bioca Mică, numele a două râpe din Gîrcov—Ot. Un apelativ *bioca* nu este înregistrat în DA. În anchetele pentru DELR a fost însă consemnat la Frunzaru—Ot cu sensul de „vîlcea adîncă, ascunsă între piscuri prăpăstioase ca o strachină, cu pereți prăpăstioși". Este întîlnit și în Ph. (Istrătescu, P. 128) cu sensul de „ochi de apă, scufundătură în lac", „groapă cu apă în drum". Ca toponim *Bioca* este înregistrat în MDG în județul Teleorman, fiind glosat „ruscă".

Bicu, numele unei mlaștini la Bălești—Gj. Provine din *n. pers. Bîcu*. Iordan, *Top.* 66 îl include printre sinonimele cuvîntului *fag*, presupunînd o legătură cu sl. *bukŭ*. DOR 203 îl consideră nume de persoană, provenind din sl. *bykŭ*. Antroponimul, pornind de la această temă, este totuși o formație românească din *bîc* „taur". Numele *Bîcu* și *Bîca* sînt foarte frecvente în Oltenia și în alte regiuni ale țării (v. Rădulescu-Codin, *Muscelul*). *Bîc*, citat de Bogrea, *Pagini* 106 din Comoara satelor I (1923) 142, este considerat, fără argumente însă, ca fiind refăcut după un plural *bîce* „bîte"

Bîltarsca, numele unui sat dispărut, probabil, lîngă s. Corzu c. Bîcleș—Mh, atestat la 1513 (DRH. B. II 242—3). Este, probabil, forma slavizată a top. *Bălătăreasca*. Cuvîntul este consemnat în DA ca nume de dans țărănesc în Dolj, Teleorman, Buzău, Rîmnicu—Sărat, Covurlui. DA consideră că „numele vine de la vreo comună cu numele Bălătărești". Un sat Bălătărești a existat în Vîlcea. Toponimul *Bălătărești*, provenit de la un nume de persoană *Bălătaru*, ne demonstrează, indirect, existența unui apelativ *bălțar* „locuitor al bălților sau locuitor de lîngă o baltă sau chiar dintr-un sat cu numele Balta", așa cum avem *vălar, delar, bănnar, muntar* etc. Din cele de mai sus rezultă că top. *Bălătăreasca* (în haină slavă *blătarsca*) poate fi un nume de persoană *Bălătăreasca* sau un toponim format de la numele *Bălătaru* cu suf. *-easca* „moșie a lui Bălătaru".

Bîlta, nume a două sate și a două piraie la Filiași—Dj și la Runcu—Gj. Toponimele în discuție provin din apelativul *bîltă* „baltă" neînregistrat în dicționare dar consemnat de noi în anchete. De altfel, existența acestei variante e probată indirect, pe baza unor glosare publicate, prin variantele derivatelor *bălțan, bîltan, bălțac, bîltac, bălțău, bîltău* etc. În anchetele pentru DELR, entopicul *bîlta* apare cu sensul de „baltă mocirloasă" chiar la Bîlta—Gj; Pătruț, *O.* 44 consideră că numele celor două sate „reprezintă un antroponim înrudit cu *Bîlă* n. fam., *Bîlea* n. fam.", în care *-t-* este sufix.

Trimiterea la derivatele *Bîltaci, Bîlteni, Bîltișoara*, nume de sate „toate din județul Gorj" cu intenția de a susține construcția *Bîl* + suf. *t* nu servește cauza : toate numele citate derivate de la un toponim nu pot demonstra structura bazei antroponimice presupuse de autor. Nume de locuri derivate din *bîlta* sînt foarte multe și nu numai în Gorj, ci în toată Oltenia. Citățm un număr de exemple : *Bîltac* (Caraula, Terpezița—Dj), *Bîltaci* (or. Strehaia—Mh), *Bîltacu* (Carpen—Dj; Brănești—Gj), *Bîltan* (Samarinești—Gj, Prunișor—Mh), *Bîltane* (Bălești—Gj, Schela Cladovei, Greci—Mh, Orlești—Vl), *Bîltanu* (Văgiulești—Gj, Băbeni, Stolniceni—Vl), *Bîltanu la Biculești* (Mihăilești—Vl), *Bîltanu lui Bolborici*

(Băbeni—Vl.), *Bîltanu lui Trocu* (Samarineşti—Gj) etc. Menţionăm că majoritatea toponimelor cu această temă, cu excepţia derivatelor de la toponime-bază, sînt nume de bălţi sau ape curgătoare.

Bîrda, veche denumire a s. Pitulaşi, c. Malovăţ—Mh., atestată la 1620 (DIR III, 495—6). Este acelaşi sat cu Bîrda Ţarovăţului, atestat la 1778 (Bauer 222—OMB 507). Menţionăm şi *Barda* (sau *Barda—Plopi*), insulă pe Dunăre lîngă satul Gîrcov, or. Corabia—Ot., atestată pe hartă Specht—1790. Numele trebuie pus în legătură cu bg. *бърдо* „ridicătură de pămînt", „înălţime", consemnat la sud de Carpaţi sub forma *bîrdă* (în *Bîrda Băleştilor* la 1605 (DSRG 307). Apelativul *berdă* cu sensul „prăpastie mare", „coastă cu înclinare foarte mare" a fost înregistrat în anchetele pentru DELR, în Maramureş.

În bulgară apelativul în discuţie este folosit foarte frecvent în aproape toate zonele ţării. Variantele *Barda* şi *Barda—Plopi* provin, evident, din aceeaşi sursă bulgară. Forma cu *a* în loc de *î* se poate datora sursei din care am notat numele. Limba rusă are termenul *barda* „teren pietros" (v. Murzaev, SL). Toponime formate pe baza acestui apelativ sînt foarte frecvente şi în alte limbi slave (v. Bezlay I, 81), Pătruţ, *O.* îl consideră „un derivat faţă de *Bîr* „fam.", cu sufixul *-d-*", după cum *Bold(ul)* şi *Bord(ul)* sînt, după acelaşi autor, derivate faţă de *Bolea*, *Borul*, *Bora*. Ori de cîte ori un apelativ din limba română, de obicei bisilabic, conţine un grup de două consoane, I. Pătruţ îl despică în radical antroponimic, de obicei monosilabic şi sufix (*b*, *c*, *d*, *f*, *g* etc.). Chiar dacă cuvîntul este, evident, un termen geografic cu ajutorul căruia sînt denumite unele forme de relief ,neîndoielnic adecvate situaţiei concrete din teren, autorul respinge legătura cu limba comună. Prezentăm mai jos denumirile de locuri din Oltenia care au la bază apelativele *bold* şi *bord*, *Boldu*, *vîrf de deal*, c. Padeş, c. Peştişani, c. Tismana—Gj, Baia de Aramă—Mh; *sat* or. Caracla—Ot; *insulă* or. Corabia—Ot.

În structuri toponimice analitice apelativul *bold* apare foarte frecvent. Citărn un număr de exemple: *Boldu Ciolanului*, *Padeş*—Gj; *Boldu Geamanului*—Tismana—Gj; *Boldu Miroslavului* c. Bala—Mh; *Boldu Moşului*—Balta—Mh; *Boldu Tătucului* c. Izverna—Mh; *Boldu lu Filip* c. Tismana—Gj; *Boldu Suhatului*, Isverna—Mh; *Boldu Petrii*, Isverna—Mh; *Boldu Cailor* c. Balta—Mh; *Boldu cu Carpin* c. Tismana—Mh. Numărul toponimelor cu această structură este foarte mare. Ele formează o arie compactă în nordul judeţului Mehedinţi şi în partea de nord-vest a judeţului Gorj. Astfel, din cele 54 de nume analitice incluse în DTRO 49 se distribuie în zona citată după cum urmează: Isverna—Mh—18; Balta—12; Padeş—6; Tismana—6; Bala—2; Bîlvăneşti—1; Godeanu—1; Podeni—1; Şovarna—1. Restul de cinci toponime se găsesc în partea de sud a judeţului Mehedinţi, Olt şi în Vîlcea. În aceeaşi zonă sînt plasate şi patru din cele şase toponime simple. Toate aceste nume au la bază apelativul *bold* „ridicătură nu prea mare de pămînt pe culmea unui deal" (Tismana—Gj, Balta-Mh, Broşteni—Tr, Lereşti—Ag. (pentru alte sensuri v. şi Porucic, L, Udrescu, Gl.).

Două dintre numele simple *Boldu*, sat lîngă Caracal şi insulă la Corabia, după informaţiile istorice pe care le deţinem, au la bază un nume de persoană.

BIBLIOGRAFIE

Bezlaj SVI = Bezlaj, F. *Slovenska vodna imena*, I—II, Ljubljana, 1956—1961.
Bogrea, Pagini = Bogrea, Vasile, *Pagini istorico-filologice*, Cluj, 1971.
Costin = Costin, Lucian, *Graiul bănățean*, vol. I și II, Timișoara și Tr. Severin, 1926—1934.
DELR = *Dicționarul entopic al limbii române* (Arhivă la Institutul de Lingvistică din București).
Diculescu, E. = Diculescu, C., *Elemente vechi grecești în limba română*, în DR, IV (1924—1926), partea I, 394—516.
DIR = *Documente privind istoria României* B. Țara Românească, București, 1951—1954.
DOR = Constantinescu, N. A., *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963.
DRH = *Documenta Romaniae Historica*, București, 1966—1986.
DSRG = Ștefulescu, Alexandru, *Documente slavo-române relative la Gorj (1406—1665)*, Tîrgu-Jiu, 1908.
DTRO = *Dicționarul toponimic al României (Oltenia)* — în manuscris.
Gîlcescu, G. = Gîlcescu, T., *Cercetări asupra graiului din Gorj*, în GS, V, 1931, fasc. I, 64—124.
Iordan, Top. = Iordan, Iorgu, *Toponimia Românească*, București, 1963.
Iorga, St = Iorga, N., *Studii și documente cu privire la istoria Românilor*, vol. I—XXXI, București, 1901—1916.
Istrătescu, P. = Istrătescu, Alexandrina, *Texte populare din județul Prahova*, în GS IV, 1929, 108—136.
Lex. reg. = *Lexic regional*, București, 1960.
Murzaev SL = Murzaev E. și V., *Slovar mestnyh geograficeskih terminov*, Moscova, 1959.
Mușlea Oaș = Mușlea, Ion, *Cercetări folclorice în Țara Oașului. Glosar*, în Anuarul Arhivei de Folclor, I, 1932, 114—121.
MDG = *Marele dicționar geografic al României*, București, I—IV, 1898—1902.
OMB = Karadja, Const. I., *Oltenia după memoriile Generalului von Bauer* (1778), în *Arhivele Olteniei*, nr. 16, 1924.
Pașca = Pașca, Ștefan, *Glosar dialectal*, în A. A. Sect. lit., Seria III, T. IV, Mem.
Pașca T. Olt = Pașca, Ștefan, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, 1936.
Pătruț, O. = Pătruț, Ioan, *Onomastică românească*, București, 1980.
Porucic, L. = Porucic, T., *Lexiconul termenilor entopici din limba română*, Chișinău, 1931.
Rădulescu-Codin Muscelul = Rădulescu-Codin, C. *O seamă de cuvinte din Muscel*, Cîmpulung, 1901.
Rotaru-Opresçu, L. = Rotaru, Petre, V., Opresçu, George, A., *Lexicon toponimic*, București, 1943.
Specht = Specht, *Militarische Carte der Kleinen oder österreichischen und grossen Walachei*, 1790—1791.
Udrescu Gl. = Udrescu, D., *Glosar regional Argeș*, București, 1967.
Viciu = Viciu, Alexiu, *Glosariu de cuvinte dialectal din graiul viu al poporului român*, Blaj, 1890.

Octombrie 1991

Universitatea din Craiova
str. Al. Ioan Cuza nr. 13

Gh. Chivu

INSTITUTIONES LINGUAE VALACHICAE, PRIMA GRAMATICĂ ROMÂNEASCĂ SCRISĂ ÎN LIMBA LATINĂ

1. În fondurile bibliotecii arhiepiscopale din Kalocsa — Ungaria se păstrează două manuscrise dedicate abatelui Franciscus Xaverius Rhier, canonic de Oradea-Mare între 12 aprilie 1762 și 27 decembrie 1776 [1]: o gramatică, *Institutiones linguae valachicae*, și un dicționar, *Lexicon compendiarium latino-valachicum*. Rezultate ale unei inițiative aproape deloc cunoscute, cele două texte au ca limbă de bază, potrivit uzului multor scrieri alcătuite în epocă în zonele aflate sub influența bisericii catolice, latina.

Asupra dicționarului ne-am oprit pe scurt într-un articol publicat anterior, în încercarea de a argumenta necesitatea valorificării lui științifice [2]. Urmărind același scop, vom face acum cîteva considerații asupra gramaticii, și ea puțin studiată pînă în prezent [3], în ciuda faptului că se constituie într-un precursor demn de toată atenția al celebrelor *Elementa linguae daco-romane*, tipărite în 1780, la Viena, de Samuil Micu și Gheorghe Șincai.

2. Manuscrisul intitulat *Institutiones linguae valachicae*, înregistrat la biblioteca din Kalocsa sub cota 760/1, are legătură modernă în piele și este format din 44 de file de dimensiunea 21 × 15,5 cm. Scrisul aparține unei singure persoane. Nu există corecturi, adaosuri sau notițe marginale. Cerneala, de culoare neagră, s-a impregnat în majoritatea filelor, textul devenind de aceea, pe mari porțiuni, greu lizibil. Hîrtia, de o singură calitate, are două filigrane (marcă și contramarcă) neidentificate în cataloagele pe care le-am avut la dispoziție. Ele reprezintă, prima, o mitră traversată în diagonală de o cîrjă episcopală și avînd în partea de jos

[1] Josephum Aloysium Kereszturi, *Compendium descriptio fundationis ac vicissitudinum Episcopatus et Capituli M. Varadinensis*, Magno-Varadini, 1806, pars secunda, p. 156, 169; vezi și Carlo Tagliavini, *Despre „Lexicon compendiarium latino-valachicum"*, în „Analele Academiei Române", Mem. Secț. Lit., seria III, tom VI (1932), p. 192.

[2] *Un dicționar puțin cunoscut*: **Lexicon compendiarium latino-valachicum**, în SCL, XXXIX, 1988, nr. 6, p. 471—476.

[3] Nagy Bela, *Les débuts de l'histoire de la grammaire roumaine*, în *Actes du Xe Congrès international des linguistes*, II, Bucarest, 1970, p. 258—259; idem, *Les manuscrits roumains de Kalocsa*, în „Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae", Sectio Linguistica, tomus XIV, 1983, p. 201—217; idem, *A Kalocsai román nyelvtan*, în *Magyar-roman filologiai tanulmányok*, Budapest, 1984, p. 409—420; Mihai Gherman, *Despre dicționarul și gramatica lui Grigore Maior*, în CL, XXXIV, 1989, nr. 1, p. 5—9. Pentru semnalarea părerilor descoperitorului manuscrisului, I. Siegescu, vezi „Răvașul", VI, 1908, nr. 5—6, p. 187; nr. 7—8, p. 245; „Egyetemes Philologiai Közlöny", XXXII, 1908, p. 473.

un corn (fig. 1), iar a doua, un scut în care sînt înscrise trei litere, greu de identificat din cauza tăieturii hîrtiei (IRB ?) (fig. 2).

Prima și ultima filă, nescrise și nenumerotate, constituie, probabil, foile de gardă ale manuscrisului. Cea de a doua are pe recto titlul *Institutiones linguae valachicae sive Grammatica compedio exhibita*, iar pe verso o amplă dedicație, aproape identică cu aceea din *Lexicon compendiarium latino-valachicum* : „Honoribus Reverendissimi Domini, Domini FRANCISCI XAVERII RHIER, abbatis B. M. V. De SAAR, Venerabilis Capituli Ecclesiae Cathedralis Magno Varadiensis Canonici, nec non Mediocris Zolnok, Archi Diaconi &c.&c., Dicata". Pe fila a treia și a patra este scrisă prefața, redactată integral în limba latină. Următoarele 39 de file, numerotate ulterior, cu creionul, pe ambele fețe, conțin textul propriu-zis al gramaticii.

3. În subtitlul lucrării și în prefața ei, se precizează că *Institutiones linguae valachicae* se doresc a fi o gramatică „pe scurt" a limbii noastre, iar întinderea textului, modul de selecție și de prezentare a materiei vin să susțină această precizare. Autorul a reținut, după propria afirmație, doar caracteristicile esențiale, „regulile", menite să faciliteze celor interesați cunoașterea și, apoi, prin practică, însușirea rapidă a limbii române (p. VI). Metoda a fost preluată, după cum se precizează pe aceeași pagină a prefeței, din scrierile consacrate latinei, „căreia limba română îi datorează începuturile sale".

Textul este structurat în 11 capitole și un *appendix*.

Primul capitol, *De literis, earumque proprietatibus*, este consacrat ortografiei și punctuației. Următoarele 9 au ca obiect morfologia substantivului (cap. II. *De nominibus substantivis* și cap. III. *De reliquis substantivorum affectionibus*) [4], a adjectivului (cap. IV. *De nominibus adjectivis*), a pronumelui (cap. V. *De pronomine*) și a verbului (cap. VI. *De verbo substantivo* sum, cap. VII. *De verbum conjugatione*, cap. VIII. *De verbis passivis*, cap. IX *De verbis deponentibus* și cap. X. *De verbis impersonalibus*). Capitolul al XI-lea, *De partium orationis constitutione*, cuprinde douăzeci și două de „reguli" privind acordul și regimul sintactic al diverselor părți de vorbire, inclusiv al prepozițiilor (considerate mărci cazuale) și al interjecțiilor, iar apendicele lucrării, intitulat *De notis numericis*, descrie valorile și modul de folosire a slovelor-cifră în scrierea chirilică românească.

După cum se observă ușor, din structura acestei gramatici lipsesc două instrumente gramaticale, articolul [5] și conjuncția, dar și adverbul, ultimul fiind amintit în treacăt în capitolul consacrat adjectivului.

Textul are deci ca obiect morfologia și sintaxa propoziției, acestora fiindu-le alăturate cîteva elemente privitoare la scrierea chirilică românească.

Lucrarea are finalitate practică evidentă. Faptul, coroborat cu cîteva elemente de conținut pe care vom încerca să le scoatem în evi-

[4] În capitolul al III-lea sînt discutate, ca în toate gramaticile epocii, și unele aspecte ale derivării nominale (moțiunea și formarea diminutivelor), care aparțin astăzi, din punct de vedere tehnic, nu morfologiei, ci formării cuvintelor.

[5] Articolul hotărît propriu-zis este considerat parte a desinenței substantivului, articolul posesiv-genitival marcă a genitivului, articolul demonstrativ este asimilat pronumelui, iar cel nehotărît, adjectivului.

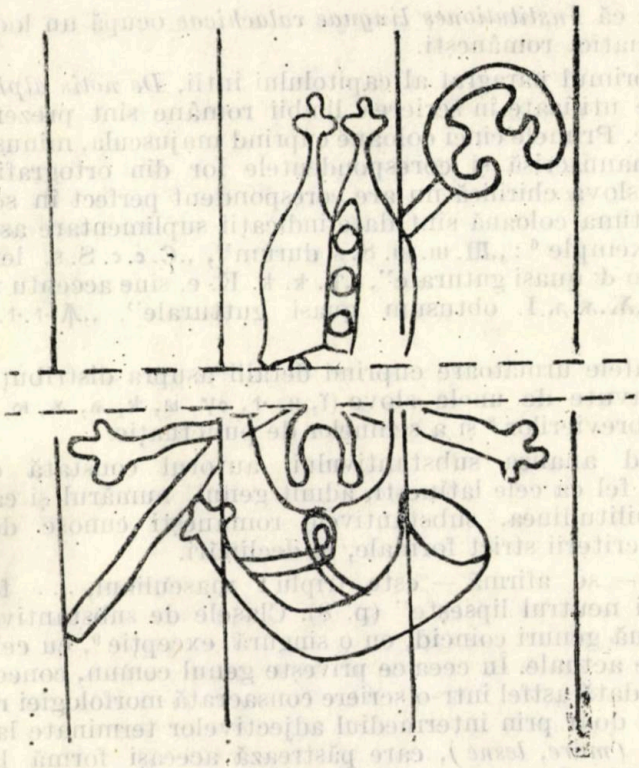

Fig. 1

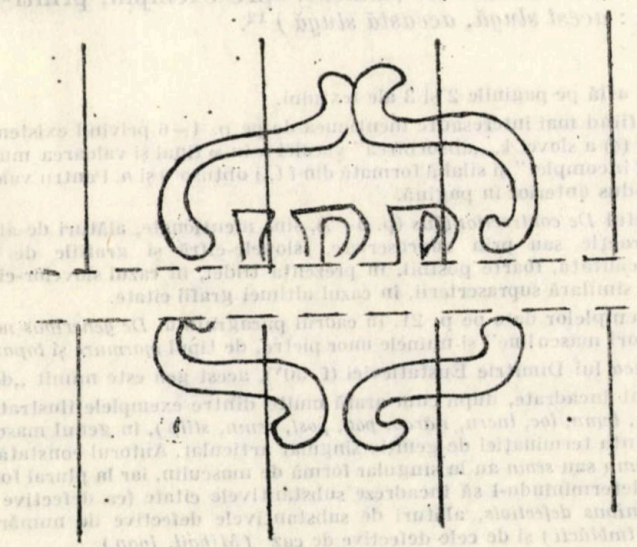

Fig. 2

denţă, arată că *Institutiones linguae valachicae* ocupă un loc aparte între vechile gramatici româneşti.

4. În primul paragraf al capitolului întîi, *De notis alphabeticis*, literele chirilice utilizate în scrierea limbii române sînt prezentate într-un tabel sintetic. Primele cinci coloane cuprind majuscula, minuscula, varianta uzuală manuscrisă şi corespondentele lor din ortografia maghiară. Atunci cînd slova chirilică nu are corespondent perfect în scrierea ungurească, în ultima coloană sînt date indicaţii suplimentare asupra rostirii. Iată cîteva exemple [6] : „Ш. ш. ш. S. s. durum", „Ҁ. ҁ. ҁ. S. s. lene", „Ъ. ъ. ъ. E. e. obtusum & quasi guturale", „Ѣ. ѣ. ѣ. E. e. sine accentu uti fere apud Ungaros", „Ѫ. ѫ. ѫ. I. obtusum quasi gutturale", „Ѧ. ѧ. ѧ. In, per *-i-* obtusum".

Paragrafele următoare cuprind detalii asupra distribuţiei şi valorii contextuale avute de unele slove (ї, и, ѵ, оу, ꙗ, ѣ, ѫ, ѧ, ѡ, ш) [7], asupra accentelor, abrevierilor [8] şi a semnelor de punctuaţie.

Începînd analiza substantivului, autorul constată că „numele româneşti, la fel ca cele latineşti, admit genul, numărul şi cazul" (p. 7). Păstrînd similitudinea, substantivele româneşti cunosc de asemenea gruparea, pe criterii strict formale, în declinări.

„Genul — se afirmă — este triplu : masculinul, ... femininul şi comunul, căci neutrul lipseşte" (p. 8). Clasele de substantive încadrate în primele două genuri coincid, cu o singură excepţie [9], cu cele acceptate de gramaticile actuale. În ceea ce priveşte genul comun, concept denumit pentru prima dată astfel într-o scriere consacrată morfologiei româneşti [10], el este definit doar prin intermediul adjectivelor terminate la nominativ singular în *-e (mare, lesne)*, care păstrează aceeaşi formă la masculin şi feminin (p. 21). Ar rezulta deci că aparţin genului comun nu actualele substantive neutre [11], ci acelea care-şi păstrează forma indiferent de genul natural al obiectului desemnat (indicat, spre exemplu, printr-un adjectiv variabil în gen : *acest slugă, această slugă)* [12].

[6] Acestea se află pe paginile 2 şi 3 ale textului.

[7] Notăm ca fiind mai interesante menţiunea de pe p. 4—6 privind existenţa grafemului ѣ, valoarea vocalică (ę) a slovei ѣ, „absorbirea" vocalei *u* în ѡ final şi valoarea multiplă a slovei ѧ : vocală, „diftong incomplet" şi silabă formată din *l* („i obtuso") şi *n*. Pentru valoarea slovei ѣ, vezi şi citatul reprodus anterior în pagină.

[8] În paragraful *De contractionibus* (p. 6—7), sînt menţionate, alături de abrevierile prin iniţială, prin contracţie sau prin suprascriere, slovele-cifră şi grafiile de tipul сфжнт'. Explicaţia trebuie căutată, foarte posibil, în prezenţa tildei, în cazul slovelor-cifră, respectiv în poziţia ierichului, similară suprascrierii, în cazul ultimei grafii citate.

[9] Potrivit exemplelor date pe p. 21, în cadrul paragrafului *De generibus nominum*, ar fi „de cele mai multe ori masculine" şi numele unor pietre, de tipul *marmure* şi *topazie*.

[10] În *Gramatica* lui Dimitrie Eustatievici (f. 30ᵛ), acest gen este numit „de tot".

[11] Acestea sînt încadrate, după cum arată multe dintre exemplele ilustrative citate pe paginile 14—16 *(foc, lemn, loc, lucru, nărav, pod, post, semn, stîlp)*, în genul masculin, cu care se aseamănă în privinţa terminaţiei de genitiv singular articulat. Autorul constată însă că substantivele de tipul *lemn* sau *semn* au la singular formă de masculin, iar la plural formă de feminin (p. 20), faptul determinîndu-l să încadreze substantivele citate (ca defective de gen?) în paragraful *De nominibus defectivis*, alături de substantivele defective de număr *(aur, linte, miere; lături, Paşti, îmblăcii)* şi de cele defective de caz *(Mihail, Ioan)*.

[12] Cf., în *Gramatica* lui Dimitrie Eustatievici (f. 31ʳ), *acest, această iute*.

Cazurile sînt, sub influența modelului latinesc, în număr de șase: nominativul, genitivul, dativul, acuzativul, vocativul și ablativul. Cu excepția primului, toate celelalte sînt identificate pe baza unor „particule" specifice: genitivul prin *„a* sau *al*, după cum este dialectul", dativul prin *lui*, „evident la singularul masculin", acuzativul prin *pe* sau *pre*, desigur marcă a complementului direct, vocativul prin interjecția *o*, iar ablativul prin prepoziția compusă *de la* (p. 8).

Declinările, stabilite pe baza formei de genitiv singular, sînt două: prima cuprinde substantivele care fac genitivul în *-ei* sau *-ii* (p. 9), iar a doua, pe cele care au, la același caz, terminația *-lui* (p. 12). Există de asemenea o clasă de substantive considerate indeclinabile (p. 16).

Din prima declinare, în cadrul căreia se stabilesc, pe același criteriu formal, trei subclase *(jîrtvă, muiere, mînie)*, fac parte doar substantive feminine. Declinarea a doua cuprinde numai substantive masculine. În clasa indeclinabilelor, a căror flexiune este ilustrată prin *Moisi*, sînt grupate numele proprii „călătoare", invariabile, în principiu, după caz [13].

Formele pentru cele două numere, singular și plural, subsumate declinărilor și, în cadrul acestora, flexiunii cazuale, beneficiază de extrem de bogate și nuanțate observații privind desinențele, alternanțele vocalice și cele consonantice.

Adjectivul este inclus adesea, prin exemple, în descrierea substantivului, în primul rînd în privința genului, dar și în ceea ce privește flexiunea în număr și în caz. În capitolul al IV-lea al manuscrisului, *De nominibus adjectivis*, se insistă de aceea doar asupra formării femininului, asupra comparației și asupra acordului adjectivului cu substantivul. Din paragraful consacrat „schimbării adjectivelor masculine în feminine" (p. 21), remarcăm nota referitoare la flexiunea adjectivelor comune după declinarea a doua, cînd însoțesc substantive masculine *(marelui Vasilie)*, și după declinarea întîi, cînd însoțesc substantive feminine *(marii taine)*. În ceea ce privește comparația, realizată — se precizează (p. 20) — în mod identic la adverbe, este de reținut ideea că superlativul se formează, de regulă, cu „particula" *și mai (sfînt)*, în timp ce *prea, foarte* și *a tot (puternic, țiitoriu)* sînt considerate mai rare. Referitor la acordul în caz, se afirmă că acesta se realizează totdeauna, indiferent de genul adjectivului, la nominativ, acuzativ și vocativ, dar „la genitiv și dativ (singular), adjectivul nu se acordă cu substantivul, ci unul este pus în genitiv, altul rămînînd în cazul nominativ: *sfîntului domn* sau *domnului sfînt*" (p. 24). Situația este aceeași la genitiv-dativul plural, atît la masculin, cît și la feminin.

Descrierea pronumelui urmează îndeaproape modelul impus de gramaticile latinești. Pentru acest motiv, *el, ea, ei, ele* sînt incluse la demonstrative [14], posesivele nu au forme pentru persoana a III-a plural, interogativul *ce* este considerat variabil în caz [15], iar la reflexive figurează, ca formă de genitiv, posesivul *al său*. Autorul textului cunoștea însă bine structura pronumelui românesc, de vreme ce remarcă absența formelor

[13] În notele alăturate, ca de obicei, textului propriu-zis este citat însă ca „indeclinabil" și numele propriu feminin *Estera*, care formează genitivul singular „în *-ei* sau *-ii*" (p. 16—17).

[14] Cu toate acestea, în conjugarea verbelor, pronumele *el, ea, ei* și *ele* apar alături de *eu, tu, noi* și *voi*, pentru a desemna persoana a III-a (vezi p. 40, 53, 57 ș. a.).

[15] În genitiv-dativ *ce* are, potrivit textului analizat, forme identice cu *cine*.

de genitiv pentru *eu*, *tu*, *noi*, *voi* și „înlocuirea" lor cu posesivele *meu*, *tău*, *nostru*, *vostru* (p. 25), variabilitatea în gen a pronumelui interogativ *care* și a nehotăritelor *fiecare*, *oarecare*, *fieștecare* (p. 30) și, mai ales, marea frecvență a formelor neaccentuate de dativ și acuzativ, „unite" adesea formal cu verbul (p. 32—33).

Verbele, în cadrul cărora *a fi* („verb substantiv") este considerat a forma, ca în latină, o clasă aparte, sînt grupate, după terminațiile de perfect simplu indicativ și de participiu, în patru conjugări. În prima dintre acestea verbele se termină, la formele indicate, în - *aiu* și - *at*, în a doua în - *ii* și - *it*, în a treia în - *ui* și -*ut*, iar în a patra în - *ei (- ăi)* și - *s*. Această clasificare are în mod evident ca model flexiunea latinească, din care sînt luate de altfel și modurile, timpurile și chiar clasele de verbe sau tipurile de conjugare (active, pasive, deponente, impersonale). În *Institutiones linguae valachicae* modelul este însă ilustrat din nou prin forme de alt tip decît cele latinești, faptul dovedind capacitatea de analiză a autorului. Avem în vedere atît cele patru conjugări, exemplificate în manuscris prin *asculta*, *ceti*, *cunoaște* și *scrie*, cît și încercarea de a găsi echivalențe românești pentru unele moduri sau chiar construcții sintactice din latină. Ne gîndim în special la formele de conjunctiv *(cînd aș* + infinitivul, alături de care sînt semnalate și construcțiile cu *să)* și la cele de optativ *(o, de-aș* + infinitivul) [16].

5. *Institutiones linguae valachicae* se diferențiază deci prin întindere, prin organizarea materiei și prin conținut de celelalte gramatici românești alcătuite în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Textul se individualizează însă și prin destinul său : redactat, la cerere, pentru a servi la învățarea rapidă a limbii române, el a rămas, după toate probabilitățile, necunoscut, închis în arhiva comanditarului. Împreună cu aceasta a ajuns, la finele secolului al XVIII-lea [17], la Kalocsa, unde a fost descoperit abia în 1908 [18].

Trecuseră aproximativ 130 de ani de la alcătuirea sa, întrucît, potrivit prefeței și dedicației, *Institutiones* fuseseră scrise, ca și *Lexicon compendiarium latino-valachicum*, în perioada în care Franciscus Xaverius Rhier își exercitase funcția de canonic de Oradea-Mare, adică între 1762 și 1776 [19]. Relația cronologică existentă între cele două lucrări [20]

[16] Prezența construcțiilor citate, considerate de autor forme gramaticalizate de conjunctiv și de optativ, și în *Gramatica* lui Dimitrie Eustatievici, în cadrul „închipuirii cei încheietoare", respectiv al „închipuirii cei poftitoare", dovedește nu circulația lor în limba epocii, ci utilizarea, în ambele lucrări, a unui model latinesc.

[17] După Carlo Tagliavini *(Despre „Lexicon compendiarium latino-valachicum"*, p. 192), dicționarul (și deci și gramatica) de la Kalocsa a fost luat de la Oradea, în 1787, de arhiepiscopul Kollonics, iar după Nagy Bela *(Les manuscrits roumains de Kalocsa*, p. 202) transferul fusese făcut, încă din anul 1776, de către arhiepiscopul Patachich.

[18] Vezi „Răvașul", VI, 1908, nr. 5—6, p. 187 ; nr. 7—8, p. 245.

[19] Vezi lucrările citate în nota 1.

[20] Gramatica, numită *Elementa linguae valachicae*, este citată ca încheiată în prefața dicționarului (vezi textul la Carlo Tagliavini, *op. cit.*, p. 190), iar acesta din urmă pare să fi fost scris, potrivit analizei hîrtiei, între 1771 și 1776 (vezi articolul nostru, *Un dicționar puțin cunoscut :* **Lexicon compendiarium latino-valachicum**, p. 473). Potrivit lui Mihai Gherman *(op. cit.*, p. 7, 8), *Dicționarul latin-român* de la Kalocsa ar fi fost redactat între 1759 și 1765, iar *Gramatica* între 1759 și 1768. Datele propuse sînt direct dependente de paternitatea lui Grigore Maior, considerată indubitabilă.

și prezența anului 1768, citat ca exemplu, pe pagina 78 din *Institutiones* sugerează însă faptul că acest din urmă text datează, foarte probabil, din jurul anului 1770 [21].

Institutiones linguae valachicae, scriere ulterioară gramaticii lui Dimitrie Eustatievici (1757) și contemporană cu gramatica lui Macarie (1772), este deci cea mai veche gramatică a limbii române redactată în limba latină. Ea premerge cu aproximativ un deceniu celebrelor *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, publicate de Samuil Micu și Gheorghe Șincai, cu care se aseamănă în multe privințe, dar de care se deosebește în primul rînd prin modul de scriere a exemplelor românești [22].

6. Autorul acestui foarte interesant text nu și-a menționat numele pe nici una dintre paginile gramaticii de la Kalocsa.

Încercînd să-i stabilească identitatea, cercetătorii care s-au oprit fie și în treacăt asupra textului au pornit de la convingerea că lui îi sînt datorate atît gramatica, cît și dicționarul latin-român păstrate în fondurile bibliotecii maghiare. Pleda pentru aceasta înregistrarea celor două lucrări sub aceeași cotă, ca părți ale unui singur manuscris (760/1 și 760/2), și menționarea ca finită a unei scrieri intitulate *Elemente linguae valachicae* în prefața dicționarului. Nu poate fi ignorată de asemenea quasiidentitatea dedicațiilor care deschid cele două manuscrise.

În virtutea acestei convingeri, devine ușor de explicat extinderea ipoteticei paternități a lui Grigore Maior, considerat autor al dicționarului latin-român de la Kalocsa, și asupra gramaticii românești aflate în aceeași bibliotecă [23].

În articolul consacrat scrierii intitulate *Lexicon compendiarium latino-valachicum* am încercat însă să demonstrăm că acest vechi manuscris românesc nu trebuie identificat cu dicționarul la care lucra Grigore Maior încă din 1759. Iată pe scurt argumentele invocate [24] :

1. În perioada lucrului la dicționar, Grigore Maior își desfășura activitatea la Blaj, unde era profesor și totodată bibliotecar la mănăstirea „Sfînta Treime" ; autorul dicționarului de la Kalocsa a lucrat la Oradea sau în împrejurimile acesteia.

2. Grigore Maior, vicar episcopal greco-catolic, ducea la îndeplinire, prin redactarea dicționarului, o însărcinare dată de P. P. Aaron ; *Lexicon compendiarium latino-valachicum* a fost redactat la cererea și cu sprijinul canonicului romano-catolic de Oradea-Mare, Francisc Xaver Rhier.

3. Dicționarul lui Grigore Maior era, după toate probabilitățile, român-latin ; *Lexicon compendiarium* are ca limbă de bază latina.

4. Grigore Maior trebuie să fi încetat activitatea de redactare a dicționarului în anul 1764, cînd, în urma conflictului generat de votul sinodului electoral de la Blaj, a fost arestat și deportat la mănăstirea din Muncačevo ; *Lexicon compendiarium* a fost alcătuit, după toate probabilitățile, între 1771 și 1776.

[21] Vezi și Nagy Bela, *op. cit.*, p. 216.

[22] Cf. Aurel Nicolescu, *Școala Ardeleană în limba română*, București, 1971, p. 97.

[23] Nagy Bela, *op. cit.*, p. 217 ; Mihai Gherman, *op. cit.*, p. 5—9.

[24] Pentru detalii, vezi articolul nostru *Un dicționar puțin cunoscut : Lexicon compendiarium latino-valachicum*, p. 475—476.

Acceptîndu-se aceste argumente, ar rezulta că, chiar dacă dicționarul și gramatica de la Kalocsa ar avea același autor, acesta nu ar putea fi Grigore Maior [25].

Cercetarea comparativă a celor două manuscrise arată însă că atribuirea scrierii lor uneia și aceleiași persoane nu este suficient probată. Hîrtia și dimensiunile filelor arată în primul rînd că *Institutiones linguae valachicae* și *Lexicon compendiarium latino-valachicum* sînt două manuscrise diferite, și nu părți ale unuia singur. Scrisul diferențiază și el cele două texte [26], iar prefețele acestora dovedesc doar că ele au fost realizate la îndemnul și sub patronajul aceleiași persoane, Francisc Xaver Rhier [27]. Menționarea unor *Elementa linguae valachicae* în prefața dicționarului (gramatica are titlul real *Institutiones linguae valachicae*) poate fi, în aceste condiții, o simplă referire la o lucrare străină, inițiată și sprijinită tot de conducerea bisericii romano-catolice orădene. (Ar fi fost de așteptat ca, în cazul unui autor comun, gramatica să aibă titlul real).

Considerăm deci că, potrivit datelor de care dispunem, pare mai probabil ca *Institutiones linguae valachicae* să fi fost scrise de o altă persoană decît *Lexicon compendiarium latino-valachicum*. Ambii autori erau intelectuali români apropiați de conducerea bisericii romano-catolice din Oradea.

Persoana de la care ne-a rămas gramatica de la Kalocsa cunoștea bine, după cum arată echivalențele date pentru slovele românești, și limba maghiară. Aceste echivalențe pot indica însă și pe beneficiarii potențiali ai textului : misionarii iezuiți maghiari, care urmau să învețe limba noastră pentru a putea pătrunde mai ușor între românii ortodocși din Transilvania. Acestora le era destinat probabil și *Lexicon compendiarium latino-valachicum* [28].

7. *Institutiones linguae valachicae*, manuscris românesc anonim alcătuit în jurul anului 1770 în Bihor, cea mai veche gramatică a limbii române scrisă în latinește, conține deci suficiente elemente interesante pentru cultura românească din secolul al XVIII-lea, în general, și pentru istoria gramaticii românești, în special. Necesitatea valorificării lui științifice nu mai are de aceea nevoie de argumente suplimentare.

Iunie 1991

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[25] Asupra vieții și activității lui Grigore Maior după anul 1764, vezi, între altele, Octavian Bîrlea, *Biserica română unită și ecumenismul corifeilor renașterii culturale*, în „Perspective", München, V, 1983, nr. 3—4 (19—20), p. 98—172.

[26] Cf. Mihai Gherman, *op. cit.*, p. 6, unde se afirmă că o comparație între manuscrisele românești de la Kalocsa și unele documente și manuscrise de la Biblioteca Academiei din Cluj, „redactate cu certitudine de Grigore Maior, arată că cele două texte îi aparțin fără dubiu acestuia".

[27] Vezi în același sens și articolul nostru *Studii străine despre texte vechi românești*, în LR, XXXVI, 1987, nr. 6, p. 540—541.

[28] După ultimul rînd al literei Z, autorul dicționarului a scris literele O.A.M. D. G., inițialele cuvintelor din formula *Omnia ad majorem Dei gloriam*, frecvent utilizată de iezuiți.

Ion Coteanu

ORTOGRAFIA ȘI ȘTIINȚA LIMBII

Ortografia este convenție științifică

Discuțiile despre ortografie ar fi bine să înceapă după ce se renunță, în mod conștient, la orice fel de prejudecăți, dar mai ales la prejudecata că *esența* unei limbi, oricare ar fi ea, depinde de semnele folosite spre a o scrie printr-un alfabet oarecare și, adesea, prin combinarea literelor lui. Dacă am reflecta numai la faptul că limbi cu totul de altă origine decît cea latinească sînt scrise cu litere latinești, de exemplu, turca, fără să mai vorbim de maghiară, de finlandeză, de idiomuri slave sau germanice, și ar fi de ajuns spre a dovedi că afirmația de la începutul acestei expuneri este exactă. Considerăm că nu mai e nevoie și de alte exemple spre a ne convinge că orice ortografie este rezultatul unei c o n v e n ț i i în care se întîlnesc în mod normal argumente variate, respectiv : tradiția culturală, practica generalizată, utilitatea etc.

Fiind convenție, ea are reguli pe care le respectă în principiu atît cei care scriu, cît și cei care citesc. Dacă o literă oarecare, să zicem *a*, are deasupra ei un fel de pălărie, convenim că ea trebuie citită *ă*, iar cine nu cunoaște regula și citește *a*, zicînd bunăoară *carți*, în loc de *cărți*, *faina*, în loc de *făină*, sau *var*, în loc de *văr*, o face pe propriul său risc, dacă, firește, nu este un ignorant. Tot astfel, dacă, în urma unei convenții, s-a hotărît că un *c* urmat de *e* sau de *i* se citește *č*, respectiv *če* sau *či* și, în loc de *cine*, citim *chine*, o facem pe propria noastră răspundere, trăgînd consecințele, dintre care cea mai sigură este pierderea contactului de comunicare normală cu ceilalți interlocutori.

Regulile ortografice nu sînt întîmplătoare. Ele rezultă dintr-o analiză, adesea mult mai complexă decît se crede. În vremea noastră, ea are în vedere nu numai fonetica și fonologia, ci și morfologia, iar în unele cazuri însăși sintaxa. În raport cu formele literare, și nu cu alte modalități de pronunțare, se fixează asemenea reguli. Prin urmare, pe de o parte, ortografia are valabilitate numai pentru varianta *literară*, deci *cultă* a limbii, pe de altă parte, toate condițiile amintite, fonetice, fonologice, morfologice și sintactice se aplică la această variantă și numai la ea. Pentru redarea pronunțărilor dialectale se instituie un sistem grafic aparte, de obicei mult mai complicat decît cel curent, fiindcă sîntem interesați atunci de deosebirile de pronunțare față de cele din limba cultă. De exemplu, vocala *ă* se rostește în graiurile moldovenești ca un sunet intermediar între *ă* și *î*, un *ce* ca cel din *ceară* se aude ca un *ś* : *śară* etc. Din motive pe care nu e locul să le cercetăm în amănunt aici, dialectologii consideră aceste pronunțări drept variante ale sunetelor-tip *ă*, *ce*, *ci*.

LR, XLI, nr. 1–2, p. 19–23, București, 1992

Fonemele și ortografia

Sunetelor-tip, care au totodată calitatea de a distinge cuvinte și forme gramaticale, li se spune f o n e m e. Ca foneme, ele sînt abstracțiuni, concepte, dar se realizează prin sunete-tip. Orice fonem este așadar o structură mentală pe care o reproducem în scris prin semnul corespunzător sunetului-tip. Acest semn este o literă sau o combinație de litere.

În calitate de structuri complexe, fonemele se află în raporturi de opoziție unele cu altele. De aceea, două sunete foarte asemănătoare nu se pot totdeauna substitui în același cuvînt. Astfel, consoanele labiale *b /p* se exclud reciproc din cuvinte ca *bar /par, bir /pir, stambă /stampă, trombă /trompă* ș. a. m. d. Calitatea uneia de a fi sonoră și a celeilalte de a fi surdă le face de a nu putea fi înlocuite una prin cealaltă, fiindcă opoziția surd/sonor are rol distinctiv în limba română. În alte limbi, de ex., în chineză, această opoziție nu există. De aceea, se aude cînd *Peikin*, cînd *Beikin*, cînd *Peicin*, cînd *Beigin*.

Se pot reține așadar trei caracteristici hotărîtoare pentru ortografie :

1. Literele alfabetului trebuie adesea să fie combinate spre a reda sunetele-tip.

2. Ortografia urmează regulile fonologice în măsura posibilului.

3. Pronunțarea literară constă din asimilarea empirică a fonemelor cu sunetele-tip adoptate de limba literară.

După părerea celor mai mulți specialiști, fonemele vocalice sînt în limba română în număr de 7. Ele au trei grade de închidere și trei locuri de articulație, fiind din ultimul punct de vedere anterioare *(e, i)*, medii *(a, ă, î)* și posterioare *(o, u)*. Cea mai închisă este *i*, cea mai deschisă, *a*. Impresia că *î* e mai închis decît *i* este falsă. Oricine o poate constata pronunțînd întîi pe *i*, apoi pe *î* sau invers. Vocalele românești-tip sînt prezentate cel mai adesea printr-un triunghi.

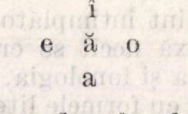

Ele se opun din punct de vedere fonologic, de ex. : *paste/peste, peste/piste, ramă/rîmă, rău/rîu, sac/soc/suc* etc.

Opozițiile fonologice dintre *ă* și *î* sînt cele mai puțin numeroase. La *rău/rîu* se mai pot adăuga *țîri/țări*, eventual *păs/pîs* și încă vreo cîteva. În schimb, atît *î* cît și *ă* se opun fiecare tuturor celorlalte, de ex. *ă* lui *e* : *sapă/sape, rază/raze, pată/pete* etc., lui *o* : *sări/sori, păr/por*, lui *u* : *cărți/curți, dărui/durui* etc., lui *i* : *văd/vid, măr/mir, păsa/pisa* etc. Cîteva cu *î* : *pînă/pană, bîte/bete, vînă/vină, rîs/ros, lîngă/lungă* etc.

Prima concluzie referitoare la scrierea lui *î* se impune de la sine. Din punct de vedere fonologic, pentru acest fonem nu este necesar decît un singur semn, indiferent dacă el este *î* sau *â*. Folosirea lui *â* este din punct de vedere teoretic la fel de justificată ca și a lui *î*. În principiu, am putea deci să scriem *ânainte, într-adevăr, începe, încadra, întâlnind* etc. Am intra însă în contradicție cu deprinderile și convențiile actuale,

dînd naștere la o mulțime de inconveniente ortografice de care, credem, nu e nevoie, căci numărul de cuvinte care încep cu *î* este atît de mare, încît nu este logic să le schimbăm scrierea. Argumentul etimologic nu are valoare, fiindcă ortografia noastră nu este etimologică. Indiferent dacă acest argument a fost cîndva pus în practică, nu pe baza lui se rezolvă *acum* problema, ci pe baza deprinderilor și convențiilor în vigoare, a căror importanță practică nu poate fi pusă în discuție.

Considerînd așadar că *î* este semn pentru un singur fonem și, respectiv, pentru un singur sunet-tip, adoptarea lui generală se impune de la sine.

De altminteri, criteriul etimologic este o sabie cu două tăișuri. Dacă ar fi fost folosit în mod riguros, ar trebui să scriem, de exemplu, *ântâi* fiindcă etimonul acestui cuvînt este *antaneus*, dar *înainte*, fiindcă provine din *in ab-ante*, fără a mai vorbi de alte situații mai complicate, de exemplu de *umbla*, care, strict etimologic ar trebui scris *âmbla*, căci el nu este decît vechiul *ambulare*, iar în limba veche : *îmbla*.

Într-o argumentare riguros științifică, amestecul de criterii nu este de dorit. Nu putem așadar cere să se scrie *întâi*, cu *î* la început, fiindcă așa ne-am deprins, și cu *â* la mijloc, fiindcă *întîi* provine din *antaneus*. Acesta este numai un exemplu, dar cei care vor și altele pot lua gerunziile de la verbele care încep cu *în* sau cu *îm* ca *îmbrăcînd*, *împiedicînd*, *încărcînd*, *încîntînd* etc., al căror sufix gramatical este *-andus* și deci, din punct de vedere riguros etimologic, ar trebui scris cu *â*. Dar *î* apare și în cuvinte ca *jurămînt*, *mormînt*, *pămînt* etc., unde el este un *e* etimologic și ar urma să scriem *mênt* la sfîrșitul acestor cuvinte. Să nu se uite că *î* poate proveni și dintr-un *o* latinesc, de exemplu în *fîntînă* din *fontana*. Așadar, dintr-o perspectivă etimologică aplicată în mod consecvent, nu după simple impresii, ne-ar trebui pentru *î* cel puțin patru semne : *â*, *ê*, *î*, *ô* !

De ce *sînt*?

Pe această cale ajungem și la *sunt*, o formă care pasionează pe necunoscătorii etimologiei, căci ei cred cu o naivitate dezarmantă că *sunt* e chiar *sunt* din latinește și-și închipuie — unii chiar cu infatuare — că specialiștii fie n-au habar, fie ascund adevărul din cine știe ce motive

Ca să limpezim lucrurile din capul locului, invit pe toți cei care susțin că forma *sunt* vine direct, fără nici o modificare, din latină să dea încă un exemplu, unul singur ! care să aibă în latinește *-nt* la sfîrșit și care, bineînțeles, să se fi continuat la fel pînă în zilele noastre. Nu le cer, deși aș avea dreptul moral s-o fac, să dea măcar un exemplu, unul singur ! de *sunt* din vechea limbă românească, de pînă aproximativ la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Fără îndoială că nu vor reuși, fiindcă în limba veche apare numai *sînt*.

Istoria verbului *a fi*, nu numai a formei în discuție, este mult mai complicată decît pare la prima vedere. În latinește el era *sum-fui-esse*. De la o vreme însă, s-a combinat cu *fio-factus sum-fieri*, de unde a rezultat și *a fi-fire* românesc, dar cu păstrarea în formele pe care le arătăm în continuare a prezentului indicativ al lui *sum*. Acest prezent avea următoarea înfățișare : *sum*, *es*, *est*, *sumus*, *estis*, *sunt*.

Pentru a-i înțelege evoluția, trebuie să știm o regulă etimologică fundamentală, formulată prima dată de August Treboniu Laurian în

Tentamen criticum in linguam romanam, Viena, 1840, p. 58, apoi de B. P. Hasdeu, de Sextil Pușcariu și stabilită în amănunt de lingviști contemporani, în speță de Marius Sala și Andrei Avram. Această regulă se poate formula simplu în modul următor : în cea mai veche etapă de existență a limbii române, toate cuvintele se sfîrșeau în vocală sau în semivocală, niciodată în consoană. Vechea limbă românească, înainte chiar de a fi scrisă, avea deci numai silabe finale deschise. Nici o consoană finală din latină nu a fost menținută. De aceea din *argentum* a rezultat întîi *argentu*, apoi *argintŭ* și, în sfîrșit, *argint*, *bonus* devenise *bunu*, *caput* devenise *capu*, *videmus* devenise *videmu*, *dicunt* devenise *dzîcu* etc., etc. Cu timpul, *u* s-a scurtat și apoi nu s-a mai pronunțat, fără să iasă însă din conștiința lingvistică a vorbitorilor, care îl spun și-l scriu la formele articulate ca *argintul(u)*, *bunul(u)*, ca și la formele verbale inversate, cum sînt, de exemplu, *văzîndu-mă*, *văzîndu-te*, deși avem astăzi doar *văzînd*, sau în *spusu-ți-am*, deși avem *ți-am spus* etc.

Formele prezentului indicativ al lui *a fi* au evoluat astfel :

persoana I : *sum* trece la *su* apoi la *sŭ* și în sfîrșit la *s*, sprijinit ulterior printr-un *î*, dînd *îs*. De aceea avem : *cine-s eu*, *eu îs cutare*.

persoana a II-a : *es* trebuia să devină *e*, ceea ce nu s-a întîmplat ;

persoana a III-a : *est* a trecut normal la *e*.

persoana I plural : *sumus*, trebuia să devină *sumu* și, în final, *sum*, ceea ce nu s-a întîmplat ;

persoana a II-a plural : *estis*, trebuia să devină *eșci*, ceea ce nu s-a întîmplat ;

persoana a III-a plural : *sunt*, trebuia să devină *su*, apoi *sŭ* și, în sfîrșit, *s*, iar cu *î* de sprijin *îs*, ceea ce s-a și întîmplat, vezi : *cărțile-s pe masă*, *îs mulți* etc.

Primele două forme ale pluralului, cea pentru persoana I și cea pentru persoana a II-a, arătau astfel în limba veche (noi) *semŭ*, (voi) *seți*, și proveneau amîndouă de la prezentul conjunctivului, respectiv din *simus* și *sitis*. Cum persoana a III-a a pluralului nu apare în limba veche decît ca *sînt*, rezultă că și *sînt* trebuie explicat prin conjunctiv. La prezentul acestui mod persoana a III-a plural era *sint*. Dar, potrivit regulei silabelor finale deschise, *sint* ar fi trebuit să devină în românește *se* ori *sî*, deși un *sî* era posibil, nu avem probe de existența lui, iar dacă va fi existat într-adevăr, el se confunda cu persoana I singular. Prin urmare, trebuie să presupunem un **sintunt*, fiindcă numai dintr-o asemenea formă putea să rezulte *sîntŭ*. De ce însă un **suntunt*? Din două motive, unul concret și anume inexistența în limba veche românească a unui *suntŭ*, și al doilea teoretic. Dacă *sunt* a devenit *sŭ* și nimic nu ne împiedică de a admite acest fapt, după ce schimbarea se produsese, baza veche *sunt* se epuizase, știut fiind că ori de cîte ori o formă modificată se generalizează, toate limbile, adică toți vorbitorii nu se mai întorc la acea bază, nu pentru că nu ar dori, ci pur și simplu fiindcă a fost uitată. E situația binecunoscută în gramatica istorică a ireversibilității fonetice.

Cît privește adăugarea desinenței *-unt* la *sint*, aici nu sînt lucruri deosebite de menționat, căci a operat analogia cu verbe foarte frecvente ca *facunt*, *dicunt*, *mergunt*, *rumpunt* etc.

După ce *sîntŭ* a fost introdus în paradigma prezentului indicativ la persoana a III-a plural, sau poate chiar în același timp, el a fost folosit

și la persoana I singular după modelul existent (eu, ei) (î)*s*, constituindu-se relația morfologică existentă la verbe ca *(eu, ei) fac, (eu, ei) zic, (eu, ei) dau, stau, văd* etc.

Analogia a funcționat în continuare și pentru persoana I și a II-a plural, care au adoptat desinențele unor verbe ca cele citate mai înainte, adică :

(noi) *sînt*-**em** după (noi) *fac*-**em**, *zic*-**em**, *rup*-**em**, *ved*-**em** etc.

(voi) *sînt*-**eți** după (voi) *fac*-**eți**, *dzic*-**eți**, *rup*-**eți**, *ved*-**eți** etc.

Deși nu fac obiectul discuției de față, ne oprim pe scurt și la persoanele a II-a și a III-a singular pentru a ilustra complexitatea procesului. Astfel, (el, ea) *este*, care nu poate proveni direct din *est*, cum am arătat mai înainte, prezintă cele mai mari dificultăți, pe cînd (tu) *ești* poate fi pus în legătură cu forme ca *dorești*, *crești*, *înfloreşti* etc., dar numai dacă îi găsim o bază, ceva în serie cu un posibil *eşci*, cum ar fi trebuit să arate persoana a II-a plural *(estis)*.

Sperăm că din această sumară analiză reiese totuși suficient de limpede ideea că orice ortografie, chiar dacă este convenție, nu este nici gratuită, nici lipsită de reguli, cîteodată foarte riguroase. Fără îndoială că ea depinde și de stadiul cultural al celor care o folosesc. Astfel, deși scriem *el, ea, ei, ele, ești, este*, pronunțăm *yel, ya, yei* etc. Cine procedează altfel, adică pronunță aceste forme cu *e* poate fi suspectat sau de ignoranță, sau de faptul că nu este vorbitor nativ al limbii române. Pînă și copiii din primele clase de școală, pe care învățătorii îi fac uneori să pronunțe *el, este* etc. cu *e*, din dorința într-un fel lăudabilă de a-i învăța să scrie formele amintite cu *e*, nu cum se aud ele, de îndată ce scapă de sub presiunea didactică, acești copii spun că toată lumea *yel, yei* etc.

Printr-o presiune asemănătoare s-a fixat în mintea unora dintre noi și forma *sunt*. Ea se datorează acelei convingeri etimologice eronate despre care am vorbit mai înainte, deși la sfîrșitul secolului trecut, unii autori, spre a împăca pronunțarea cu ortografia etimologizantă, scriau *sûnt*. Accentul arată că, de fapt, ei pronunțau *sînt*.

Ca și scrierea cu *e* a unor cuvinte ca cele discutate mai înainte, tot convenție culturală reprezintă și regula scrierii numelor proprii de persoană așa cum vor purtătorii lor. S-au fixat astfel *Kogălniceanu*, *Negruzzi*, *Alecsandri*, *Cipariu*, *Densusianu*, *Rosetti*, (Simion) *Mândrescu* etc. Din același motiv scrierea cu *â* a fost adoptată pentru *român* și toate derivatele sale. Aceasta nu înseamnă firește că trebuie să extrapolăm excepțiile și să scriem, de exemplu, pe *ț* cu *zz*, iar numele proprii care încep cu *C* să-l schimbe în *K* !

În încheiere, ar mai fi de spus un singur lucru : rugămintea de a nu deplasa discuția privind ortografia de pe terenul argumentării științifice pe căi care nu au nimic comun cu știința limbii.

Octombrie 1991

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

Laurenția Dascălu-Jinga

NOTE ASUPRA „CONSECUTIVELOR SUPERLATIVE"

0. O mare varietate de enunțuri exclamative sînt legate printr-o trăsătură semantică comună, și anume, prin ceea ce s-ar putea numi „ideea de superlativ în sens larg" (Dascălu—Jinga 1991), fapt observat, de altfel, și pentru alte limbi: "toute phrase qu'on désigne de ce nom(d'exclamation) implique l'expression d'un haut degré, soit dans l'ordre de la qualité (quand il s'agit d'un adjectif), soit dans l'ordre de la quantité" (Milner, apud Lüdtke 1983, p. 64).

Pe lîngă microstructurile exclamative cu conținut semantic superlativ, de tipul *Era un frig !*, *E ceva !*, *Venea la lume !*, pe care le-am analizat cu alt prilej (Dascălu-Jinga 1991), vom atrage atenția, în cele ce urmează, asupra unei macrostructuri sintactice, care, aproape prin definiție, implică ideea de superlativ: propoziția circumstanțială consecutivă.

1. În GLR se arată că propoziția consecutivă „exprimă rezultatul unei acțiuni sau al unei calități despre care este vorba în regentă [...]:

Smărăndița a mîncat papara și pe urmă ședea cu mîinile la ochi și plîngea ca o mireasă, *de sărea cămeșa de pe dînsa.*

Așa-i de ager, *încît chiar la o bătălie noi nu l-am putea birui, cu toată virtutea noastră.*" (GLR 2, p. 314—315).

Din aceste exemple, precum și din altele care se dau în capitolul despre consecutive din GLR reiese însă că, de multe ori, aceste propoziții nu exprimă doar rezultatul unei acțiuni sau calități, ci că, în plus, ele arată că această acțiune sau calitate **se prezintă într-un grad atît de înalt**, încît are urmări neobișnuite (menționate în consecutivă):

plîngea ··· de sărea cămeșa de pe dînsa = „plîngea foarte tare, extrem de tare";

așa-i de ager, încît ... = „foarte ager" etc.

Această valoare a consecutivei a fost semnalată și de alți cercetători; de exemplu:

„Alteori, subordonata consecutivă exprimă urmarea unei însușiri deosebite din regentă, subliniind caracterul ei superlativ: Un bărbat ochios, sprîncenat și frumușel, *de nu se mai poate*" (Metea 1968, p. 171).

2. În unele cazuri, astfel de consecutive (pe care le numim convențional „superlative") se referă la o calitate la gradul superlativ exprimată printr-un **adjectiv** aflat în propoziția regentă:

„huo bă !"/ lupu așa de voinic ce era/ *că fugea cu trei cîini în spinare domne* ! (Dobrogea, p. 174);

mai plivii niște castraveți că i-am sămănat pă șanț așa / ··· ș-au ișit mamă așa dă frumoși / *ce n-am pomenit!* // (TDM, 1, p. 174); sau printr-un **substantiv**:

nu ca acuma / că mă uit acuma-șa / păi e un lux ··· *ce n-a văzut pămîntu doamnă!* // (TDM. 3, p. 766).

LR, XLI, nr. 1—2, p. 25—30, București, 1992

Cînd regentul este un adjectiv sau un adverb, remarcăm că propoziția consecutivă are în regentă un corelativ adverbial, de tipul *așa(de)*, *atît (de)*, plasat înaintea acestora.

În alte cazuri, cînd elementul regent este un **verb**, consecutivele arată urmarea „extremă" (de regulă exprimată hiperbolic) a unei acțiuni excepționale; de exemplu:

dacă vrei să taci din gură bine / dacă nu îți dau un ciomag *de aicea rămîi!* // (TDM 2, p. 529);

și jucau femeile *dă sărea-n grindă n-auzi* ! (Dobrogea, p. 243).

3. Cele mai multe consecutive de acest tip întîlnite în textele dialectale consultate de noi (vezi Anexa) sînt introduse prin conjuncția **de**; așa sînt unele dintre exemplele de mai sus, la care mai adăugăm cîteva:

și să fac așa frumoase / *dă n-ai văzut !* / dă frumoase ce să fac // (TDM 1, p. 385);

„tătucule / nu mai poci // îmi vine-o ameteală și mă doare capu / *dă nu mai pot*" // (TDM 3, p. 279);

cînd e liniște el [lupul] atunci se repede și atunci îți face ··· pradă el // el în zece minute el a făcut pradă ... *dă urlă pămîntu* ! // (TDM 2, p. 23).

Cînd vorbitorul nu găsește imediat cuvintele potrivite pentru a exprima consecința (într-o formă puternic sugestivă) a superlativului din regentă, el repetă pur și simplu conjuncția, cu o intonație suspendată la nivelul la care a ajuns în momentul respectiv al rostirii:

nu i-a slăbit caii / da ... din moreni și pîn-acasă / nouăzeci de kilometri / i-a mînat *dă dă dă* ... (TDM 3, p. 719);

mamă / mamă / păi cine-a avut cînipa mea mamă? / c-aveam un loc / și-l făcea adînc / să face adînc primăvara / și-l sameni / și să făcea dă nici nu te vedeai din ea // făceam cînipă *dă dă* ··· (TDM 3, p. 226).

Consecutivele introduse prin **să** nu apar decît ca determinante ale unor verbe din regentă:

să-mbolnăvise omu / *să moară domnule!* // (Dobrogea, p. 242);

au venit acasă la mă-sa // i-a spus și mă-si // *să moară și biată mă-sa pînă-n ziuă să moară pînă la ziuă* // (TDM 2, p. 691);

[Și cîteva zile a ars !]
a ars acolo // hi ! hi ! *să-nnebunească nemții* ! // noi ne-nchinam și ziceam „bodaproste c-am scăpat de cărat" // și ei *să-nnebunească nemții* / *și mai multe nu!* // (TDM 3, p. 618—619).

Nu urmărim aici să facem inventarul elementelor prin care se introduc consecutivele „superlative"; ele nu se reduc, desigur, la conjuncțiile *de* și *să*, dar acestea predomină în corpusul cercetat. Atragem însă atenția asupra folosirii în graiurile muntenești actuale a cuvîntului **ce**, ca în două din exemplele de mai sus:

e un lux ··· *ce* n-a văzut pămîntu doamnă ! // (TDM 3, p. 766);

au ieșit așa de frumoși [castraveții] *ce* n-am pomenit ! (TDM 1, p. 174).

Întîlnit destul de frecvent și în vorbirea familiară și populară, se pare că acest *ce* tinde să depășească uzajul dialectal și că este „specializat" în introducerea unor consecutive superlative.

De altfel, studierea mai atentă a acestor ultime exemple ne sugerează o posibilă clasificare a consecutivelor superlative în două categorii distincte din punct de vedere semantic :

— unele consecutive, „propriu-zise", arată urmarea, exagerată desigur, dar posibilă și nemijlocită a acțiunii sau calității superlative din regentă :

îți dau un ciomag de aicea rămîi !
jucau femeile de săreau în grindă !
se-mbolnăvise omu, să moară, domnule !

— celelalte, pe care le-am putea numi „implicative", nu exprimă rezultatul direct (fie și exagerat) al acțiunii sau calității superlative din regentă, ci doar o implicație a acesteia (de tip metaforic și/sau hiperbolic) :

au ieșit așa de frumoși, ce n-am pomenit !
e un lux . . . ce n-a văzut pămîntul, doamnă !

4. Exprimînd ideea de superlativ în mod indirect, prin urmările ei la fel de ieșite din comun ca și cauza care le-a provocat, consecutivele de care ne ocupăm sînt simțite, în general, de vorbitori ca exclamative și rostite ca atare (împreună cu regenta lor).

După cum observăm în exemplele pe care le-am extras din textele dialectale, marea majoritate a frazelor care cuprind astfel de consecutive **sînt marcate de transcriitori cu semnul exclamării la sfîrșit.**

În realitate, caracterul exclamativ al frazei este datorat, desigur, propoziției regente, întrucît ea cuprinde adjectivul, adverbul, verbul care exprimă ideea de superlativ. Ca dovadă stă faptul că, în cele mai multe cazuri, aceste propoziții își pot menține caracterul exclamativ și în lipsa unei subordonate consecutive, prin utilizarea altor „mijloace exclamative" ; de exemplu :

— *fonetice* (proeminență intonațională, lungirea sunetelor finale) :

Și jucau fe^{me}^{i}^{leee} !

— *lexicale :* locuțiunile adverbiale *așa (de), atît (de)* sînt semnalate printre elementele cu care se construiesc propozițiile exclamative (GLR 2, p. 33) sau chiar printre „cuvintele exclamative" (Neamțu 1984), fără a fi fost puse, ce e drept, în legătură cu apariția unor subordonate „superlative", ca în exemplele pe care le-am înregistrat noi ; așadar se poate spune :

Și-a ieșit, mamă, așa de fru^{m}^{os} !

— structuri sintactice speciale, asociate cu un tipar intonațional caracteristic (Dascălu-Jinga 1991) ; de exemplu : *Articol nehotărît + Substantiv :*

Îmi vine o ame^{ț}^{ea}^{lăăă} !

În astfel de situații consecutiva este omisibilă. Apariția ei, atunci cînd survine, **are rol emfatic** : ea susține și amplifică ideea de superlativ exprimată în regentă, întărind-o printr-un fel de argument „suplimentar" : consecințele speciale, de excepție, ale caracterului superlativ al elementului regent.

În acest fel, ideea de superlativ și, implicit, caracterul exclamativ se extinde în mod firesc de-a lungul întregului *ansamblu regentă + consecutivă*.

Propagarea intonației (exclamative, în cazul nostru) a principalei asupra consecutivei (plasată în mod obligatoriu *după* regenta sa) confirmă (și ilustrează, în același timp) afirmația Mioarei Avram :

„Propoziția principală imprimă unei fraze întregi propriul ei caracter din punctul de vedere al scopului comunicării și al afectivității, ceea ce se reflectă în intonație și în punctuația finală." (1986, p. 322 ; cf. și p. 338).

5. Intonația consecutivelor superlative are caracter exclamativ, marcat prin apariția unor vîrfuri melodice și de intensitate pe verb și/sau pe negația acestuia ; de exemplu :

Se fac frumoase de n^{-ai} $vă^{zu}$ t !

Jucau femeile de $să^{r}e^{a}$-n $gr^{in}dă$!

(Încercăm să sugerăm prin aceste reprezentări grafice curba intonațională a enunțurilor respective, așa cum reiese de pe sonagramele cu filtru de bandă îngustă, realizate asupra frazelor respective, rostite de doi subiecți vorbitori de limbă română literară, de sex feminin, în vîrstă de 42 și, respectiv, 49 de ani, cercetătoare la Institutul de fonetică și dialectologie din București).

Alteori, vorbitorul apasă energic aproape pe fiecare dintre cuvintele „pline" din punct de vedere lexical ale frazei ; de exemplu :

Se-mbolnăv^{i}se ^{o}mu să mo^{a}ră dom_{nule} !

Bolinger numește „accents of affirmation" aceste accente „whose presence reflects the speaker's desire to put across his message", dat fiind că rolul lor este de a insista asupra „the truth-value of the whole clause" (1983, p. 100).

Același autor ne sugerează o posibilă explicație a lungirii aparent inutile a unor mesaje cu elemente parazite, așa cum se întîmplă în unele din exemplele noastre de mai sus, în care apar, la sfîrșitul consecutivelor secvențe cu caracter superfluu ; de pildă :

că fugea cu trei cîini în spinare, *domne!* ; jucau femeile de sărea-n grindă, *n-auzi!* ; a ars acolo ... să-nnebunească nemții *și mai multe nu* !.

Întrucît „un enunț este cu atît mai emfatic, cu cît cuprinde mai multe accente", Bolinger *(Ibidem)* consideră că vorbitorul recurge la această metodă „extremă" prin care mărește în mod artificial numărul silabelor și deci al posibilităților de accentuare, inserînd sau (în cazul nostru) adăugînd la sfîrșit cuvinte suplimentare, goale de sens.

Iată, cu titlu de curiozitate, cîteva exemple din engleza americană, citate de Bolinger (1983, p. 101) : în loc de *I will nót páy you a cént*, se spune *I will nót páy you óne réd cént* ; iar în loc de *Absolútely*, *Absoblóodylútely*.

Ceea ce vrem să susținem este faptul că propozițiile consecutive pe care le-am numit „superlative" **nu au, în esență, un aport semantic**

propriu, real (sau acesta este destul de redus); ele funcționează, mai degrabă, ca un **suport suplimentar al ideii de superlativ cuprinse în regentă**, iar aspectul fonetic (și, în special, prozodic) al frazelor respective reflectă tocmai acest fenomen de „emfază de gradul doi".

Datorită polisemantismului conjuncțiilor subordonatoare (Avram 1960, *passim*), uneori o frază care cuprinde o consecutivă superlativă introdusă prin *să* poate face parte dintr-o „pereche minimală", în care celălalt termen conține o propoziție circumstanțială **finală** (lipsită de caracter emfatic și exclamativ); în astfel de cazuri, intonația joacă rol distinctiv, la nivelul propriu-zis al subordonatei (făcînd abstracție de context).

Iată un exemplu interesant din corpusul analizat:

cînd pui mîna ... deștiu ăsta marele la ... vîna ei ... aicea ... cam dădăsupt / o dată făcu cîrlana * *să cază peste mine!* //

*Notă: „Se frînge de mijloc, lăsîndu-se într-o parte" (TDM 3, p. 457).

Am putea imagina o frază în care apare o subordonată formată din aceleași cuvinte, dar cu valoare finală:

Se repezi cîrlana *să cază peste mine.*

Cele două propoziții sînt rostite aproximativ în felul următor:

(cîr^{lana}) să ^{ca}zză peste $_{mi}$ne. (cîr$^{la^{na}}$) să c^{a}ză peste m^{i}ne!

(finală) (consecutivă)

Comparînd intonația celor două propoziții subordonate, reiese clar deosebirea dintre ele: în timp ce finala este caracterizată printr-o intonație „enunțiativă" (GLR 2, p. 473—475), cu un ton treptat coborîtor pînă la sfîrșit, consecutiva superlativă are un tipar exclamativ, marcat prin vîrfuri pe cuvintele pline din punct de vedere lexical și prin plasarea globală a textului într-un registru mai înalt al vocii vorbitorului.

ANEXĂ

Volumele de texte dialectale din care provin exemplele din text:

Dobrogea *Texte dialectale și Glosar Dobrogea*, publicate de Paul Lăzărescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Nicolae Saramandu, București, 1987.

TDM 1 *Texte dialectale. Muntenia.* Vol. I: Sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, București, 1973.

TDM 2 *Texte dialectale. Muntenia.* Vol. II. Publicate, sub redacția lui B. Cazacu, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană și Magdalena Vulpe, București, 1975.

TDM 3 *Texte dialectale. Muntenia.* Vol. III. Publicate, sub redacția lui B. Cazacu, de Galina Ghiculete, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan, Magdalena Vulpe, București, 1987.

BIBLIOGRAFIE

Avram, Mioara, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, [București], 1960.

Avram, Mioara, *Gramatica pentru toți*, București, 1986.

Bolinger, Dwight, *Affirmation and Default*, în „Folia Linguistica. Acta Societatis Linguisticae Europaeae", Tomus XVII, 1983, 1—2, *Special Issue „Prosody"*, p. 99—116.

Dascălu-Jinga, Laurenția, *Rumanian Intonations Underlying a Superlative*, în RRL, XXXVI, 1991, 3—4.

GLR 2 *Gramatica limbii române*. Vol. al II-lea, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, 1963.

Lüdtke, Jens, *Les exclamatives en catalan*, în „Romanica Gandensia", XX, 1983, p. 57—67.

Metea, Alexandru, *Valori gramaticale și stilistice ale conjuncției* **de** *în opera lui Creangă*, în „Analele Universității din Timișoara". Seria Științe Filologice, VI, 1968, p. 167—176.

Neamțu, G. C., *Pronume, adjective pronominale, adverbe exclamative*, în LR, XXXIII, 1984, 6, p. 468—475.

Septembrie 1991

Institutul de Fonetică și Dialectologie „Al. Rosetti"
București, str. Tache Ionescu nr. 25

C. Dimitriu

OBSERVAȚII PRIVITOARE LA STRUCTURA MORFOLOGICĂ A UNOR SUBSTANTIVE

Pentru flectivele substantivelor comune și proprii din limba română actuală, în literatura de specialitate se utilizează de obicei [1] termenii *desinență* și *articol hotărît enclitic*. La întrebarea dacă acești doi termeni pot acoperi convenabil *toate* „realitățile" din flexiunea sintetică a *tuturor* substantivelor românești, răspunsul credem că este negativ. Această apreciere vizează aici [2], pe de o parte, substantivele ce „trimit la persoane", terminate în *-că(a)* — fie comune (tipul *bunică-bunica*), fie proprii (onomastice de tipul *Rodica* și chiar *Rodică*) — , la care există trei variante de genitiv-dativ singular articulat, ce ilustrează „căutările" vorbitorilor în vederea evitării unor dificultăți de pronunție [3] rezultînd din unele (posibile) alternanțe fonetice: *bunica*/**bunicii-bunichii-bunicăi**, *Rodica*/**Rodicii-Rodichii-Rodicăi** [4]. Interpretînd aceste variante de genitiv-dativ, observăm că, la primele două din serie transcrise fonetic, există radicalul cu alternanță fonetică față de nominativ-acuzativ (compară *bunic-* cu *bunič-*, *bunik'-*, respectiv *Rodic-* cu *Rodič-*, *Rodik'-(* și articolul hotărît *-i*, cu precizarea că în conformitate cu norma (potrivit căreia, la substantivele feminine cu desinența de nominativ-acuzativ *-ă*, genitiv-dativul singular nearticulat este identic structural cu nominativul plural nearticulat) [5], *literară* este numai prima variantă, adică *bunici (bunič)* și, în măsura în care are plural, *Rodici (Rodič)*. Trecînd peste a doua variantă de genitiv-dativ nearticulat *(acestei)* **bunichi (bunik')** care diferă de nominativul plural *(aceste)* **bunici (bunič)**, structura celei de a treia variante, *bunicăi*, pune în evidență unele abateri de la normă : la radicalul *bunic-*,

[1] Vezi, de exemplu, *Gramatica limbii române* publicată sub auspiciile Academiei, București, 1966, I, p. 44, 60, 85—86 etc.

[2] În alte locuri am vorbit de *sufixul flexionar* **-u-** la substantive de tipul *stea*-**u**-*a*, *seminar*-**u**-*l*, *lup*-**ul**, *pui*-**u**-*l*, *bici*-**u**-*l*, precum și de un *morfem mixt* **-a**, la substantivele proprii de tipul *Dolhasc*-**a** și la substantivele comune de tipul *iam*-**a**, *nirvan*-**a** etc. (asupra acestora din urmă atrage atenția Laura Vasiliu, *Desinența -a în limba română?*, LR, XXXII, 1985, nr. 5, p. 491—496) — vezi *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Iași, 1979, p. 49, și *Flexiunea substantivelor proprii*, în curs de apariție.

[3] Uneori evitarea dificultăților de pronunțare se face în maniera „dezlegării" nodului gordian : la un apelativ ca *viorică* (de la care a luat naștere prenumele *Viorica*), genitiv-dativul *literar* indicat în DOOM este *viorelei*, cu schimbarea „finalului" (regional, genitiv-dativul acestui substantiv este *vioricii* sau *viorichii*, cu păstrarea „finalului"); la un apelativ ca *vlagă*, însă, pur și simplu se evită genitiv-dativul (vezi DOOM).

[4] Dacă facem abstracție de apelative, unde poate exista o singură formă de genitiv-dativ (exemplu, *plagă*/*plăgii*), o situație asemănătoare în principiu au și onomasticile „terminate" în *-ga*, de tipul *Olga*, la care pot exista de asemenea trei variante de genitiv-dativ : *Olgii*, *Olghii*, *Olgăi*.

[5] Vezi în acest sens *Medicinei sau medicinii?*, în „Revista medico-chirurgicală a Societății de medici și naturaliști din Iași", vol. 91, 1987, nr. 3, p. 548, 552.

acum identic la toate cazurile de la singular și diferit de nominativul plural *bunici (bunič)*, se menține *desinența de nominativ-acuzativ* **-ă**, la *aceasta adăugîndu-se articolul de genitiv-dativ* **-i**, *deci bunic*-**ă-i**. Aceste abateri de la normă ne determină să ne gîndim și la o altă posibilitate de structurare a substantivelor avute în vedere: *detașarea*, **pe terenul limbii române**, a *unui morfem complex* **-ăi**, cuprinzînd o desinență și un articol hotărît care se adaugă *ca un tot unitar* radicalului, prin care — în opoziție cu desinența *-ă* (tipul *bunică* și chiar *Rodică*) și articolul hotărît *-a (bunica, Rodica)* — se marchează genitiv-dativul singular *bunic*-**ăi** [6], *Rodic*-**ăi** ș. a. În sprijinul acestui morfem complex *-ăi* se poate invoca și faptul că, la nominativ-acuzativul substantivelor *nearticulate* de tipul *bunică*, genitiv-dativul în forma la care ne referim *nu poate fi nearticulat* (nu se poate imagina un context reperat în care *bunică* să reprezinte *genitiv-dativul*), ci este obligatoriu „articulat", articolul făcînd parte, însă, din morfemul complex *-ăi*.

La fel cu substantivele comune și proprii ce „trimit la persoane" se comportă în această privință și toponimele terminate în *-ca* de tipul *Dolhasca*, la care, după părerea noastră, este convenabil să apreciem că genitiv-dativul *literar* (care este ca și inexistent în graiul localnicilor) se marchează prin morfemul complex *-ăi* ce se opune lui *-a* de la nominativ-acuzativ (care, neintrînd în opoziție cu desinența ce ar trebui să fie *-ă*, reprezintă un *morfem mixt* — vezi nota 2): *Dolhasc-a/Dolhasc*-**ăi** *(Borc*-**ăi**, *Gogeasc*-**ăi** ș.a.). În graiul din zonă, însă, genitiv-dativul tipului *Dolhasca* — în măsura în care nu se evită — are forma *Dolhaștei* și mai ales *Dolhăștii*, unde (în afara alternanțelor fonetice) intră în opoziție morfemul mixt de nominativ-acuzativ *-a* cu (strict formal!) desinența *-e-* sau *-i-* și articolul hotărît enclitic *-i* care [dat fiind faptul că *apar numai împreună*, construcțiile de tipul *(acestei) Dolhaște* sau *Dolhăști* fiind practic inexistente] constituie la un loc, adică în forma *-ei* sau *-ii*, morfeme complexe (variante ale literarului *-ăi*) pentru genitiv-dativul acestui tip de substantive.

Aprecierea că termenii *desinență* și *articol hotărît enclitic* nu sînt suficienți pentru realizarea structurii morfologice convenabile a *unor* substantive are în vedere, pe de altă parte, *substantivele comune și proprii la care există forme flexionare nu doar pentru număr și caz, ci și pentru gen*. Ne referim la apelativele numite curent *mobile* — nu prea numeroase și multe dintre ele destul de recente —, la care opoziția de gen se manifestă nu numai la nivelul conținutului categorial (genul natural masculin și feminin al entităților avute în vedere), ci și la nivelul formei categoriale (sistemul de mărci pentru indicarea conținutului respectiv); subliniem că în cadrul perechilor de substantive mobile se menține aceeași informație semantică, ceea ce se schimbă fiind doar informația categorială de gen. De exemplu, la o pereche ca *student-studentă*, și masculinul *student*, și femininul *studentă* — de altfel ambele trecute în dicționare sub un singur titlu — au același sens lexical, și anume, « persoană care urmează cursurile unei universități sau ale unui institut de învățămînt superior » (schimbînd ceea ce trebuie schimbat, la fel stau lucrurile și la *profesor-profesoară, elev-elevă, filolog-filologă* ș. a., precum și la *Alexandru-Alexandra*,

[6] Pentru *Olg*-**ăi**, vezi nota 4.

Constantin-Constantina, Vasilescu-Vasileasca ş. a.). La aceste substantive — în afara alternanţelor fonetice — , genul are ca marcă principală în flexiunea sintetică desinenţa (compară *student-∅ /studentă/studenţi/ studente* ş.a.; *Alexandru/ (această) Alexandră/ (aceşti) Alexandri/ (aceste) Alexandre* ş. a.) şi/sau articolul hotărît enclitic (compară *studenţii/studentele* ş. a. cu *Alexandrii/Alexandrele* ş. a.), la care în flexiunea analitică şi mixtă se poate adăuga, ca marcă secundară, articolul nehotărît (**un** *student-∅* /**o** *studentă* etc.; **un** *Alexandru/* **o** *Alexandră* ş. a.) sau contextul (**acest** *student∅/* **această** *studentă* etc.; **acest** *Alexandru/* **această** *Alexandră* ş. a. — în exemplificare facem abstracţie de frecvenţa şi încărcătura expresivă a unor forme). Existînd şi *conţinutul*, şi *forma* genului, sîntem de părere că la aceste perechi de substantive comune şi proprii *categoria* **gramaticală** *a genului* poate fi recunoscută în mod firesc.

Acestei categorii de perechi de substantive i se adaugă o alta, la care elementele constitutive — mai vechi sau mai noi şi în număr destul de mare — sînt de tipul *gîscă-gîscan, păun-păuniţă, Vasile-Vasilica, Damian-Damianca* ş. a. Ceea ce deosebeşte aceste perechi de substantive de cele precedente nu este nici informaţia semantică (aşa cum *student--studentă* trimit la «aceeaşi categorie socială» şi *Alexandru-Alexandra, Vasilescu-Vasileasca* la «fiinţe umane individualizate prin nume», tot astfel şi *gîscă-gîscan* trimit la «o anumită specie de păsări», *Vasile--Vasilica, Damian-Damianca* la «fiinţe umane individualizate prin nume» ş. a. m. d.), nici informaţia gramaticală în totalitate, în sensul că *conţinutul* categoriei gramaticale a genului este acelaşi (şi anume, genul natural al unor perechi de fiinţe de tipul *gîscă-gîscan, păun-păuniţă, Vasile--Vasilica, Damian-Damianca* ş. a.), diferenţele vizînd doar *forma* categorială: faţă de desinenţă şi de articolul hotărît enclitic prin care se marca în principal genul în flexiunea sintetică din categoria anterioară *(student-∅/ studentă, studenţii/studentele, Alexandru/Alexandra, Vasilescu/Vasileasca* ş. a.), la această a doua categorie de perechi *(gîscan* în opoziţie cu *gîscă, păuniţă* în opoziţie cu *păun, Vasilica* în opoziţie cu *Vasile, Damianca* în opoziţie cu *Damian* ş. a.) genul rezultă în flexiunea sintetică şi din desinenţă şi/sau „articol" (*-∅/-ă* la *gîscan-∅/gîscă, -ă/-∅* la *păuniţă/păun-∅, -a/-e* la *Vasilica/Vasile, -a/-∅* la *Damianca/Damian-∅*), dar si din sufixele (cu sau fără desinenţa ori articolul hotărît enclitic încorporat acestora)*-an, -iţ(ă), -ica, -ca* [7] ş.a.m.d. La întrebarea cum trebuie calificată această „formă a genului" la perechile în discuţie *(gîscă-gîscan, Damian-Damianca* ş.a.), răspunsul nu credem că poate fi cert. O soluţie ar consta în acceptarea ideii că — faţă de *gîscan, păun, Vasile, Damian* — **gîscă, păuniţă, Vasilica, Damianca** au radicali diferiţi *(gîscan* — faţă de *gîsc-, păuniţ-* faţă de *păun-, Vasilic-* faţă de *Vasil-, Damianc-* faţă de *Damian-)*; aceasta înseamnă că la perechile respective de substantive genul se exprimă prin flexiune mixtă, adică — în afara celei analitice — supletivă şi sintetică (schimbarea radicalilor *gîsc-, păun-, Vasil-, Damian-* cu *gîscan-, păuniţ-,*

[7] În discuţia de faţă nu prezintă interes sufixele — pe care le considerăm omonime — de tipul augmentativului *-an*, cu care se formează masculine de la masculine *(băietan < băiat+ an)*, al diminutivului *-iţă*, cu care se formează feminine de la feminine *(fetiţă < fată + iţă)* ş. a. m. d. Pentru o prezentare generală a acestor sufixe, vezi G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti—Leipzig—Viena, 1916, p. 21 şi urm., 254 şi urm., 169 şi urm., 227 şi urm.

Vasilic-, *Damianc-*, a desinenţelor *-ă* cu *-0*, a articolelor *-a* cu *-l* precedat de sufixul flexionar *-u-*, pentru care vezi nota 2, *-i* cu *-le* etc.). O altă ipoteză — care ni se pare mai convenabilă — ar fi să admitem şi aici *morfemul complex* ca marcă principală a genului în flexiunea sintetică (alcătuit din sufix, desinenţă şi/sau articolul hotărît enclitic), care se opune *în bloc* desinenţei şi/sau articolului hotărît enclitic (uneori precedat de sufixul flexionar *-u-*) de la perechea care, în felul acesta, are acelaşi radical (cu eventuale alternanţe fonetice) şi, în consecinţă, reprezintă acelaşi cuvînt : *an-0*, *-anul*, *-ani*, *-anii* etc. de la *gîscan-0*, *gîscanul*, *gîscani*, *gîscanii* etc., faţă de *-ă*, *-a*, *-e*, *-le* de la *gîscă*, *gîsca*, *gîşte*, *gîştele* etc. ; *-iţă*, *-iţa* etc. de la *păuniţă*, *păuniţa* etc. faţă de *-0*, *-(u)l* etc. de la *păun-0*, *păunul* etc., *-ică*, *ica* etc. de la *(această) Vasilică*, *Vasilica* ş. a. faţă de *e* de la *Vasile* ş. a. m. d. În favoarea acestei ipoteze se poate invoca şi faptul că *morfemul complex* se adaugă ca atare la radicali diferiţi : *-an-0* apare, în afară de *gîscan-0*, şi la *curcan-0*, *gotcan-0* etc., *-iţă* se întîlneşte nu numai la *păuniţă*, ci şi la *doctoriţă*, *felceriţă* etc., cu *-ica* se formează, pe lîngă *Vasilica*, şi *Ionica*, *Săndica* ş. a. m. d. Ceea ce reţinem din acest comentariu este faptul că — practic, indiferent de ipoteza pe care o considerăm mai acceptabilă — şi la aceste perechi de substantive se poate vorbi de *categoria* **gramaticală** *a genului*, întrucît există şi *conţinutul* categorial (genul natural masculin şi feminin al entităţilor), şi *forma* categorială (sistemul de mărci pentru opoziţiile masculin/feminin).

În concluzie, faţă de flexiunea cazuală în principiu regulată a majorităţii substantivelor româneşti, se distinge un grup de substantive comune şi proprii, la care apar anumite „neregularităţi" în formarea genitiv-dativului singular articulat. Este vorba de substantivele care „trimit la persoane", terminate în *-că(a)*, de tipul *bunică*, *Rodica* (cu care merg şi onomastice ca *Olga)*, sau care constituie nume de localităţi, de tipul *Dolhasca*, la care genitiv-dativul literar *bunicăi*, *Rodicăi*, *Dolhascăi*, *Olgăi* este marcat prin grupul morfematic *-ăi* (desinenţă plus articol hotărît enclitic) ce se comportă *ca un tot unitar*, pentru care folosim convenţional termenul de *morfem complex*. Considerăm că termenul *morfem complex* poate fi utilizat convenţional şi pentru grupurile morfematice cu comportament de asemenea unitar *-an(ul)*, *-iţă(a)*, *-ica*, *-ca* etc. (sufix plus desinenţă şi/sau articol hotărît enclitic) de la substantivele comune şi proprii *perechi*, care — prin opoziţie cu desinenţa şi/sau articolul hotărît enclitic — indică masculinul şi femininul numelor aceloraşi fiinţe : *gîscan(ul)/gîscă(a)*, *păuniţă(a)/păun(ul)*, *Vasilica/Vasile*, *Damianca/Damian* ş. a.

Ion Gheție

DOUĂ ETIMOLOGII PROPUSE DE E. PETROVICI

Printre lingviștii români pe care i-am cunoscut, E. Petrovici ocupă, pentru mine, un loc aparte. A fost, indiscutabil, un erudit. Dar nu erudiția îl distingea de ceilalți savanți din generația sa. În această privință îl egalau sau se situau în apropierea lui Iorgu Iordan, Al. Graur, I. Șiadbei sau G. Ivănescu. Fostul meu profesor de la Universitatea din Cluj mi-a rămas în amintire în special printr-o inteligență scăpărătoare, care-i înlesnea să întreprindă asociații din cele mai neașteptate sau să emită, ca să spun așa, din nimic idei profund originale. Multe dintre acestea au văzut lumina tiparului. Altele, enunțate la cursuri sau în convorbiri particulare, riscă să se piardă, dacă nu s-au pierdut deja. Într-o discuție purtată cu el prin anii '60, a formulat două etimologii originale, cît se poate de interesante, pe care, iată, nu le-am uitat după trei decenii. Le fac loc în cele ce urmează, întrucît, după cunoștința mea, ele n-au fost publicate pînă astăzi.

Spăla. Dintre etimoanele propuse pentru acest verb *(perlavare, experlavare, expellere, expelluare*, pentru care vezi Pușcariu, EW, CDDE, Ciorănescu, DER), cel de al doilea a fost acceptat de cei mai mulți lingviști români (Pușcariu EW, CDDE, TDRG, CADE, Scriban, D., DLRM, DEX etc.)

Soluția imaginată de Petrovici, *superlavare*, mi se pare preferabilă oricăreia dintre etimologiile menționate mai sus. Din punct de vedere fonetic nu întîmpinăm nici o dificultate, căci *superlavare* trebuia să dea *sprăla(re)*, cu *r* dispărut prin disimilare totală. Semantic, **superlavare* a însemnat inițial „a spăla la suprafață, în pripă, superficial". *Spăla* l-a înlocuit cu timpul pe *la*, care din pricina corpului fonetic redus a început să fie din ce în ce mai rar folosit, dispărînd din unele locuri sau fiind pe punctul de a dispărea din altele. **Superlavare* e de preferat, după părerea mea, lui *experlavare* care pare „făcut", artificial, realizat prin alăturarea *ad-hoc* a două prefixe, numai pentru a-l explica pe *spă-*, aflat înaintea lui *la*.

Gal „os de miel folosit la jocul de arșice". N-am întîlnit cuvîntul în nici una din sursele lexicografice cercetate. E. Petrovici l-a notat în cursul anchetelor pentru ALR II, ca răspuns la o întrebare din chestionar sau, mai degrabă, întîmplător. Nu-mi amintesc exact zona unde profesorul a dat peste el (parcă în Ialomița). Cum osul în cauză are forma, vagă, a unei păsări, E. Petrovici era convins că *gal* descinde din lat. *gallus* „cocoș".

În încheiere, țin să avertizez cititorul că are în fața sa două contribuții etimologice ale lui E. Petrovici. Rolul meu a fost numai acela de a le consemna.

Ianuarie 1991

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

LR, XLI, 1–2, p. 35, București, 1992

Theodor Hristea

PLEDOARIE PENTRU SCRIEREA CU *Î* (DIN *I*)

1. Încercarea de a reactualiza o normă ortografică, pe care specialiștii o considerau definitiv înmormîntată, merită să fie atent discutată cu atît mai mult cu cît, de data aceasta, tentativa de reformă pornește chiar din sînul Academiei Române [1]. Din raportul citat mai jos, precum și din concluziile la care a ajuns Adunarea Generală a Academiei rezultă cît se poate de clar că, la propunerea actualului său președinte, înaltul for cultural-științific ar dori să se revină, în esență, la scrierea cu **â** și **î** așa cum recomandau normele ortografice din 1904 și 1932 [2]. Conform acestor norme, care nu erau nici simple și nici unitare, trebuia să se scrie **â** numai în interiorul cuvintelor, iar **î** la începutul și la sfîrșitul acestora (ca în exemplele : *câine*, *pâine*, *mână*, *mândru*, *gând*, *înclina*, *înconjura*, *coborî*, *doborî* etc.). În anumite situații, aceeași literă î trebuia însă folosită și în interiorul cuvîntului, ceea ce complica în mod absolut inutil vechea noastră ortografie atîta vreme cît se menținea și **â** cu aceeași valoare și tot în poziție medială. Situațiile în care **î** apărea chiar în interiorul cuvîntului erau următoarele :

a). În formele flexionare ale verbelor terminate la infinitiv în **-î** *(coborîm*, *coborîse*, *doborît*, *urînd*, *tărîndu-se* etc.) ;

b). În derivatele cu sufixe ale acelorași verbe (de exemplu : *chiorîș*, *coborîș*, *doborîtor*, *hotărîtor*, *urîțenie* și altele) ;

c). În derivatele cu prefixe adăugate la cuvintele care încep cu **î** (de pildă : *neîntemeiat*, *neînțelegător*, *reîncadra*, *supraîncărca* etc.) ;

d). În compusele al căror cel de-al doilea element constitutiv începe cu vocala *î* (spre exemplu : *deînmulțit*, *deîmpărțit*, *capîntortură* sau *bineînțeles)*. S-ar mai putea cita și alte exemple sau situații pentru a se vedea cît de complicată sau chiar ilogică era regula ortografică în discuție și cît de necesară devenise schimbarea ei în direcția simplificării. De altfel, încă din primele decenii ale secolului nostru, numeroși cărturari au cerut modificarea acestei reguli, pe care cei mai mulți lingviști români n-au respectat-o niciodată ori s-au declarat deschis în dezacord cu ea. Neputînd reface aici întregul istoric al problemei, ne mulțumim cu citarea unei

[1] Vezi broșura intitulată : *Raportul domnului academician Mihai Drăgănescu, președintele Academiei Române, asupra unor îndreptări ale ortografiei limbii române, prezentat în Adunarea generală a Academiei Române din data de 31 ianuarie 1991* (Același raport a fost publicat și în revista „Academica", nr. 4 din ianuarie 1992).

[2] Așa-zisele „îndreptări ale ortografiei limbii române", cum sînt ele numite pleonastic (grec. *orthós* înseamnă chiar „drept, corect" !), vizează exclusiv această modificare, însă unii participanți la discuție au mai adăugat renunțarea la *sînt* (în favoarea lui *sunt*) și generalizarea scrierii cu *des* — chiar atunci cînd acest prefix este pronunțat *dez* — (înaintea vocalelor sau a consoanelor sonore : *b*, *d*, *g*, *l*, *m*, *n*, *r* și *v*). Vezi mai ales articolul, în general neconvingător, semnat de Victor Iancu și intitulat *Ortografie* („România literară", nr. 16 din 1991, p. 8).

LR, XLI, nr. 1—2, p. 37—40, București, 1992

bibliografii (mai vechi sau mai recente), din care rezultă cît se poate de clar că preferințele lingviștilor au fost aproape întotdeauna pentru semnul grafic **î** [3]. Cum specialiștii trebuie să aibă cuvîntul hotărîtor în orice domeniu de activitate, este clar că și în cazul de față tot ei sînt cei mai indicați să decidă, chiar dacă problema în discuție interesează un public din ce în ce mai larg.

2. După părerea noastră, cu oarecare eforturi chiar unii nespecialiști lipsiți de prejudecăți (îndeosebi latiniste) își pot da seama că vechea regulă ortografică este criticabilă într-un grad foarte înalt, în primul rînd pentru că ea vine în contradicție cu principala cerință a principiului fonologic, care stă la baza ortografiei noastre actuale și care ne recomandă să folosim o singură literă sau grup de litere pentru același *fonem*. Acesta și este principalul motiv pentru care norma ortografică amintită a fost modificată, în 1953, trecîndu-se la folosirea unui singur semn grafic pentru aceeași realitate fonetică. În 1965 s-au făcut, totuși, două concesii pe care le considerăm acceptabile sau chiar bine venite admițîndu-se scrierea cu **â** în familia lexicală a substantivului și adjectivului *român*, precum și în unele nume proprii conform cu dorința purtătorilor lor [4]. S-ar mai putea face, eventual, și alte concesii de amănunt (spre exemplu admiterea, în limba literară, a formei *sunt* alături de *sînt*), însă revenirea, după aproape 40 de ani, la o normă ortografică irațională și anacronică ni se pare cu totul inacceptabilă.

3. Este foarte adevărat că acad. Mihai Drăgănescu propune un fel de simplificare a regulei în discuție, însă ea nu prezintă prea mare importanță din moment ce e generatoare de noi inconsecvențe :

„Spre deosebire de ortografia din 1904, adoptată și de Dicționarul Academiei, nu vom scrie *î*, ci *â* în derivatele verbelor cu infinitivul în *-rî*, deci : *amărât*, *chiorâș*, *coborâre*, *hotărâtor*, *mohorât*, *pârâș*, *posomorând*, *tăbărâse*, *târâtor*, *urâțenie* ... " [5].

Precum vedem, rămîn în continuare două semne grafice pentru același fonem, se extinde folosirea literei *â*, iar, pe deasupra, ni se propune să scriem *hotărî* paralel cu *hotărâtor* sau *mohorî* alături de *mohorât* și *moho-*

[3] Cu argumente plauzibile și, adeseori, în mod foarte ferm s-au pronunțat pentru scrierea cu î : Sextil Pușcariu (vezi vol. *Cercetări și studii*, București, Editura Minerva, 1974, p. 6—7), Ovid Densusianu (vezi *Opere*, vol. I, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 574—575 și 577), J. Byck, *Noua ortografie și istoria limbii române*, în LR, III, 1954, nr. 6, p. 27—30 ; Al. Graur, *Mic tratat de ortografie*, București, Editura Științifică, 1974, p. 114—116 ; Flora Șuteu, *Dificultățile ortografiei limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 105—109 ; Mioara Avram, *Aspecte controversate ale normelor ortografice ale limbii române*, în LR, XXXII, 1983, nr. 1, p. 9—10 (republicat în volumul autoarei : *Probleme ale exprimării corecte*, București, Editura Academiei, 1987, p. 60—69). Opțiunea pentru *î* a Mioarei Avram este clar exprimată și pe larg justificată la paginile 63 și 64 ale volumului său, unde se găsește și cea mai mare parte din bibliografia problemei de care ne ocupăm.

[4] Mai ales grafia *Romînia* trebuia neapărat abandonată în favoarea celei actuale (*România*), care avea la bază atît o lungă tradiție, cît și o consacrare internațională. În acest sens, vezi îndeosebi Emil Petrovici, *Romînia sau România?*, în „Tribuna" (Cluj), nr. 11 din 18 martie 1965, p. 8.

[5] Vezi nota care însoțește anexa 1 a raportului citat, unde se mai fac și alte precizări, dintre care atrage atenția în special indicația : „Vom scrie *într'însul*, dar *dânsul*" (p. 13), deci în primul caz cu apostrof ! Să fie, oare, o simplă scăpare a autorului sau o tentativă (nemărturisită încă deschis) de „reabilitare" a apostrofului ? Ceea ce putem garanta e numai faptul că unii intelectuali (din vechile generații) nu înțeleg nici utilitatea renunțării (aproape definitiv) la acest semn ortografic.

râre. În chip cu totul legitim oricine se poate întreba de ce e necesar să folosim două litere complet diferite pentru notarea aceleiași vocale din flexiunea aceluiași verb ori din familia lui lexicală (cf. și infinitivul *coborî* paralel cu derivatul *coborâtor*).

4. În sprijinul revenirii la scrierea cu *â* se aduce îndeosebi argumentul că această literă marchează mai bine latinitatea limbii noastre sau că ea simbolizează romanitatea limbii și a poporului român. Din punctul de vedere al specialiștilor asemenea afirmații constituie tot ce poate fi mai naiv, iar, uneori, și mai străin de adevărul științific. În realitate, specialiștii autentici sînt unanim de acord că nu în felul acesta se demonstrează originea latină a limbii noastre, pe care — în treacăt fie spus — nimeni n-o mai contestă la ora actuală. Pentru cei care continuă, totuși, să-și facă griji de această natură precizăm că, încă din prima jumătate a secolului trecut, Friedrich Diez, supranumit „părintele filologiei romanice", a demonstrat în mod convingător latinitatea limbii române și i-a acordat pentru totdeauna locul ce i se cuvine în cadrul familiei de idiomuri neolatine [6]. Demn de subliniat este și faptul că recunoașterea latinității noastre lingvistice a avut loc într-o perioadă cînd noi foloseam încă alfabetul chirilic, la care am renunțat definitiv abia în anul 1860. Este de la sine înțeles că scrierea cu litere chirilice a mascat, în mare măsură, caracterul latin al limbii române, însă, pînă la urmă, acesta a fost recunoscut de către toți cei care contează în domeniul romanisticii și al lingvisticii generale. Iată de ce a încerca acum să redemonstrăm latinitatea limbii noastre prin complicarea ortografiei înseamnă a forța uși care sînt larg și de multă vreme deschise.

5. Cei care susțin revizuirea actualei noastre ortografii pierd din vedere și alte lucruri, care nu pot fi în nici un caz neglijate. Astfel, recomandarea de a scrie *câmp*, *câine*, *pâine*, *lână* etc. (pentru a fi cît mai evident că ele provin din lat. *campus*, *canis*, *panis*, *lana* ș.a.) ar fi o concesie inutilă făcută etimologismului în ortografie. Și aceasta pentru că, în alte cazuri, aceluiași *â* din cuvintele românești îi corespund vocalele latinești *e*, *i*, *o* sau *u*. Cf. : *vânt* (< lat. *ventus*), *râu* (< lat. *rivus*), *adânc* (< lat. *aduncus*) etc. Scriind, spre exemplu, *râs* (în loc de *rîs*) ne îndepărtăm de etimonul latin *risus* și același lucru se întîmplă în cazul lui *râpă* (< lat. *ripa*) sau al verbului *a râde* (< lat. *rideo*, *-ere*). Dacă am vrea să demonstrăm latinitatea limbii române și prin scriere, ar trebui să revenim la vechiul și complicatul sistem ortografic din secolul trecut, care folosea cinci litere prevăzute cu accent circumflex (*â*, *ê*, *i*, *ô* și *û*) pentru redarea vocalei *î*. Folosirea uneia sau alteia dintre literele citate depindea, desigur, de sunetul care îi corespundea lui *î* în etimonul latin. Se scria, spre exemplu, *lână*, deși toată lumea pronunța *lînă*, pentru că la baza acestui substantiv stă latinescul *lana*. Tot așa, *cuvînt* trebuia scris *cuvênt*, pentru că provine din *conventus*, iar *fîntînă* (al cărui etimon este lat. *fontana*) trebuia ortografiat atît cu *ô*, cît și cu *â*, deci *fôntânâ*! Fiind vorba de o scriere prea complicată, cele cinci litere au fost reduse la două dintre ele, care apăreau mai frecvent și care sînt *â* și *î*. În majoritatea cazurilor, recurgerea la una sau la alta dintre cele două litere

[6] Vezi Friedrich Diez, *Grammatik der romanischen Sprachen* (3 volume), Bonn, 1836—1843, și *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen* (apărut tot la Bonn în 1854).

nu mai era acum dictată de raţiuni pur etimologice, deci nu se mai putea dovedi cu ajutorul ortografiei că un cuvînt provine din latină (vezi exemplele citate mai sus). Pe de altă parte, trebuia să scriem cu *â* chiar cuvinte de origine slavă, turcă, maghiară etc. dacă sunetul pe care îl nota acest semn apărea în poziţie medială. Din aceste motive şi din altele, prin reforma din 1953 s-a operat o nouă simplificare a sistemului nostru ortografic admiţîndu-se o singură literă pentru un singur sunet.

6. Dintre cele două semne grafice care notau aceeaşi realitate fonetică a fost preferat *î*, printre altele fiindcă litera *a* (însoţită de un semicerc) mai notează şi vocala *ă*. Or, nu este normal să supraîncărcăm aceeaşi literă cu prea multe semne diacritice, care, mai ales în scrisul de mînă insuficient de îngrijit, poate da naştere la neclarităţi sau chiar confuzii propriu-zise. Repartizarea a două valori fonetice pentru fiecare dintre literele **i** şi **a** este mai recomandabilă decît notarea a trei foneme diferite cu ajutorul lui **a** prevăzut o dată cu semicerc şi altă dată cu circumflex.

7. Preferinţa pentru *î* se mai poate explica şi prin aceea că vocala în discuţie alternează, adeseori, cu *i* în flexiune şi în derivare. Cf. : *vînd/vinzi, vînă/vine, cuvînt/cuvinte* sau *tînăr, tineri* şi *tineret*. Conform normei ortografice revizuite ar urma să scriem : *vând, vinzi, vândut, vindea, vândusem, vânzător* ş.a.m.d. Astfel de inconsecvenţe sau opoziţii grafice s-ar adăuga anomaliilor mai grave ale normei pe care o respingem categoric şi nu în ultimul rînd grafiilor hibride care constau în folosirea ambelor litere (**î** şi **â**) pentru notarea aceluiaşi sunet în interiorul aceluiaşi cuvînt ! Iată numai cîteva exemple din mulţimea celor inserate în vechile dicţionare ortografice ori în unele publicaţii actuale care nu se mai conformează normei în vigoare : *întâi, întâlni, împământeni, înmormânta, întrucât, întâmpla, întâmpina, întârzia(t), învârti, însămânţa, însângera, înspăimânta, întâietate* etc.

8. Cît de mari şi de numeroase ar fi complicaţiile pe care le-ar produce o nouă reformă ortografică a arătat mai ales Mioara Avram într-un adevărat studiu intitulat *Diversiunea* **â** şi publicat în două numere consecutive ale ziarului „România liberă" din 13 şi 14 martie 1991. Cu bine cunoscuta sa competenţă şi autoritate autoarea a făcut un amănunţit istoric al problemei şi a adus argumente dintre cele mai variate şi mai solide în sprijinul ideii că încercarea de revizuire a actualei noastre ortografii „este total nejustificată şi anacronică".

Nădăjduim că Academia Română nu va încuraja diletantismul sau latinomania întîrziată şi că, pînă la urmă, vor învinge bunul simţ românesc, tradiţia noastră sănătoasă şi logica cea mai elementară [7].

Octombrie 1991

Facultatea de Litere
Bucureşti, str. Edgar Quinet nr. 7

[7] Relativ recent, actuala noastră ortografie a mai fost apărată de Valeria Guţu Romalo în două articole intitulate : *Ortografie* (publicat în „România literară", nr. 13 din 28 martie 1991, p. 8) şi *Ortografia românească* (apărut în nr. 22 din 30 mai 1991 al aceleiaşi reviste).

Domniţa Ichim-Tomescu

OBSERVAŢII ASUPRA CAZULUI VOCATIV LA NUMELE PROPRII ÎN LIMBA ROMÂNĂ

În gramatica limbii române categoria cazului şi cele cinci valori cazuale sînt analizate în limitele flexiunii substantivale fără a se stabili o distincţie între numele proprii şi cele comune, justificată de numeroase particularităţi funcţionale şi formale. Realizarea opoziţiei de caz este exemplificată adesea cu nume proprii, de obicei prenume, ignorîndu-se caracterul neomogen al acestei clase substantivale, susceptibilă de subclasificări pe criterii onomastice, dar şi gramaticale. Din acest punct de vedere socotim utilă o analiză a manifestării unei valori cazuale — vocativul — la numele proprii, în cadrul unor subclase onomastice distincte. Am ales numele de persoane (prenume) şi numele de locuri, subclase onomastice opuse în plan funcţional prin specializarea în denominaţia unor individualităţi animate şi, respectiv, inanimate. Alegerea cazului vocativ are în vedere observaţia asupra locului preponderent [1] pe care îl ocupă acest caz în flexiunea numelor proprii datorită apartenenţei [2] sale la planul expresiv al limbii şi funcţionalităţii [3] sale în apelaţie sau în adresarea directă.

Dată fiind tripla definiţie a fiecărei valori cazuale, semantică, sintactică şi morfologică, vom acorda întîietate planului morfologic al analizei cazului vocativ, adică comportamentului flexionar şi mijloacelor de exprimare cazuală a numelor proprii. Stabilirea poziţiei sintactice şi a funcţiei semantice a vocativului rezultă din analiza contextuală a flexiunii de caz. Acest tip de analiză este adecvat raportului de dependenţă existent între cele trei funcţii ale categoriei cazului.

Exprimarea valorii cazuale de vocativ la numele proprii trebuie analizată prin luarea în consideraţie a poziţiei specifice a numelor proprii faţă de categoriile gramaticale de gen şi număr şi faţă de sistemul articulării.

Pentru analiza mijloacelor formale prin care se exprimă valoarea de vocativ a numelor de persoană (prenume) vom constitui modele de realizare a acestei valori cazuale la nivelul seriilor onomastice formale delimitate pe baza terminaţiei de singular. Astfel se consideră că inventarul prenumelor se distribuie formal în două serii de gen (masculină şi feminină), divizate în următoarele serii de terminaţie: *-a* (cu variantele

[1] Iorgu Iordan, Valeria Guţu-Romalo, Al. Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1967, p. 94.

[2] P. Trost, *Qu'est-ce que le vocatif?*, în „Bulletin linguistique", XV, 1947, p. 5—6; Leo Spitzer, *The Rumanian Vocatives again*, în „Bulletin linguistique", XIII, 1945, p. 10.

[3] Al. Graur, *Influence du vocatif sur le nominatif*, în „Bulletin linguistique", IV, 1946, p. 195.

LR, XLI, nr. 1—2, p. 41—46, Bucureşti, 1992

-(ę)a și *-(į)a*), *-ă*, *-e* (cu varianta *-(į)e*), *-i*, *-o*, *-u* (cu varianta *-(į)u*), *-į*, *-ų*, *-consoană* pentru seria de gen a prenumelor masculine și *-a* (cu varianta *-(ę)a*, *-(į)a*, *-e*, *-i*, *-o*, *-u*, *-consoană* pentru seria de gen a prenumelor feminine. Examinarea modelelor formale ale cazului vocativ la prenumele din cadrul acestor serii onomastice indică următoarele particularități ale realizării morfologice a acestei valori :

1) În limba română, valoarea de vocativ a prenumelor masculine și feminine se exprimă exclusiv prin mijloace formale sintetice.

2) Cea mai frecventă modalitate de realizare a vocativului la prenume o constituie preluarea formelor de nominativ, manifestare a sincretismului formal dintre cele două valori cazuale. În acest caz forma de vocativ apare marcată numai de indici suprasegmentali ca intonația, accentul și topica [4]. Omonimia formală între nominativ și vocativ este caracteristică modelelor formale ale prenumelor din toate seriile de gen și număr, constituite pe baza terminației. În același timp, folosirea formei de nominativ ca formă de vocativ este o modalitate de exprimare cazuală *exclusivă* pentru prenumele masculine din seriile formale : *-ă*, *-e*, *-i*, *-o* (tipul *Nicoară*, *Vasile*, *Luigi*, *Romeo*) și pentru prenumele feminine din seriile terminațiilor *-e*, *-i*, *-o*, *-u* și *-consoană* (tipul *Zoe*, *Caliopi*, *Margo*, *Carmen*). La celelalte serii formale ale prenumelor, folosirea formei nemarcate de nominativ pentru vocativ concurează alte mijloace de exprimare ale acestei valori cazuale. Exprimarea vocativului prin nominativ prezintă avantajul formal de a păstra nemodificat aspectul prenumelui, înlesnind încadrarea în sistemul flexionar românesc a unor prenume străine, recent împrumutate. Poziția dominantă a acestui procedeu formal în sistemul cazual românesc, mai ales în limba literară, corespunde unei invariabilități de formă a numelui propriu adecvată funcționalității onomastice. La seriile formale ale prenumelor care posedă două forme de nominativ, prin reconstituirea unei variante cu aspect nearticulat, opusă formei cu aspect articulat, cazul vocativ selectează ambele forme de nominativ ale prenumelui, de tipul : *Luca* ! *Lucă* ! ; *Zaharia* ! *Zaharie* ! ; *Ana* ! *Ană* ! *Maria* ! *Marie* !. Sub acest aspect numele proprii se deosebesc de numele comune, al căror model de vocativ folosește în omonimia cu nominativul formele nearticulate. Cele cîteva exemple de nume comune care utilizează la vocativ ambele forme (nearticulată și articulată) ale nominativului, de tipul *Tată* ! *Tata* ! *Mamă* ! *Mama* ! sînt asemănătoare, prin funcționalitate și unicitate contextuală, cu numele proprii. Se poate observa că vocativul prenumelor, sincretic cu nominativul prin ambele variante formale, de aspect nearticulat și articulat, este o dovadă indirectă a neparticipării prenumelor la opoziția de determinare.

3) În cadrul seriilor terminației *-a* (cu variantele *-(ę)a*, *-(į)a*) ale prenumelor masculine și feminine, valoarea de vocativ se exprimă prin desinența *-o* [5], care substituie terminația de nominativ, indice prezent

[4] Mircea Zdrenghea, *Este vocativul un caz?*, în SCL, XI, 1960, 3, p. 800 ; Elena Comșulea, *Nominativ sau vocativ*, în CL, XXX, 1974, 1, p. 99.

[5] G. N. Dragomirescu, *Contribution à une analyse sémantique et morphologique du vocatif en roumain*, în „Langue et littérature", II, 1943, 1—2, p. 220—223 ; *Gramatica limbii române*, București, Editura Academiei, 1966, I, p. 57 ; Valeria Guțu Romalo, *Morfologia structurală a limbii române*, București, 1968, p. 64—65 ; Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, 1968, p. 76.

și în flexiunea de vocativ a substantivelor comune. Formele de vocativ ale prenumelor, marcate de desinența *-o*, după modelul : *Leonido* ! *Mihneo* ! *Ano* ! *Floareo* ! *Mario* ! se află în raport de variație liberă cu formele nemarcate (vocativ = nominativ). Poziția desinenței *-o* față de alte modalități de exprimare a vocativului este diferită la prenumele masculine și feminine. Datorită specificității feminine a acestei desinențe, stabilită prin analogie cu flexiunea numelor comune, prezența vocativelor în *-o* la prenumele masculine este în regres. Formele de vocativ posibile, din punctul de vedere al tiparului formal, ca *Mirceo* ! *Horio* ! par învechite și, în consecință sînt evitate.

4) Flexiunea prenumelor masculine relevă un indice specific al cazului vocativ, desinența *-e* [6], prezentă și la substantivele comune în modelul *băiete* ! *bărbate* ! Domeniul acestei desinențe de vocativ este alcătuit din seriile formale ale terminațiilor : *-u*, *-(i̯)u*, *-i̯*, *-u̯* (tipul *Alexandru*, *Andrei*, *Bartolomeu*) și, în mod special, ale terminațiilor *consonantice* (tipul *Constantin*). La seriile vocalice și semivocalice, desinența *-e* se substituie terminației de nominativ, la seriile consonantice se adaugă terminației de nominativ. În modelele izolate pe care le-am înregistrat în seriile semivocalice, sînt adoptate ambele modalități de fixare a desinențelor în forma de vocativ a prenumelor, de exemplu „Vezi, *Timoteie*, · · (Asachi, O I 207) ; „Nefericitule *Dosotee*" (Hasdeu, SA II 62). La unele prenume, în special din seria terminației consonantice *-n*, vocativul este marcat suplimentar de alternanțele vocalice : *(i)a / (i)e*, *0/ǫa* după modelul *Octavian /Octaviane* ! ; *Anton/ Antoane* ! Proprie în special prenumelor cu terminație consonantică, exprimarea vocativului prin desinența *-e* manifestă tendința de extensiune și la unele serii formale de masculin cu terminația vocalică *-a*, *-(ę)a*, *-(i̯)a*, caracterizate prin alt tip de desinență a vocativului. Alături de vechi forme de vocativ ca *Ghiorme* ! *Mane* ! apar și forme literare ca *Mitre* ! *Pinte* !, deși prin terminație ar fi fost justificată prezența la vocativ a desinenței *-o*. Desinența *-e* ca marcă a vocativului este concurată, în general, de preferința pentru forma de nominativ.

5) În modelul formal al desinenței *-e* se încadrează și morfemul enclitic *-ule* [7], specific formei de vocativ a prenumelor masculine din seriile terminațiilor *-u*, *-(i̯)u*. Analiza acestui morfem ca formă a articolului hotărît *-(u)l* + *desinență de vocativ -e* este confirmată de prezența sa numai la seriile prenumelor care prin terminație sînt susceptibile de a fi considerate articulate. Prin analogie cu formele articulate ale numelor comune, prenumele din seriile terminațiilor *-u*, *-(i̯)u* au forme articulate în *-(u)l*, de tipul *Radul*, *Stanciul* fără ca aceste forme să se integreze în opoziția articulat/nearticulat, fie și din punct de vedere etimologic. Lipsa de funcționalitate a articolului la prenumele de acest fel este probată de existența unei forme *unice* de nominativ a prenumelor din această

[6] Alf Lombard, *La langue roumaine. Une présentation*. Paris, 1974, p. 44, 89—90 ; Iorgu Iordan, Al. Niculescu, Valeria Guțu Romalo, *lucr. cit.*, p. 98 ; *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, I, p. 59.

[7] Th. Capidan, *Originea vocativului în* **-le**, în „Dacoromania", I, 1920—1921, p. 185—209 ; Al. Graur, *Despre vocativul românesc*, în „Grai și suflet", V, 1931, fasc. 1, p. 178—181 ; I. Coteanu, *Ce este* **-ule** *de la vocativ?*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, 1958, p. 213—216 ; Paula Diaconescu, *Vocativul în* **-(ul)e**, în SCL, XIX, 1968, 5, p. 469—472.

serie, care nu s-au opus unor variante formale nearticulate. Fixarea ca prenume a unor forme cu aspect articulat a determinat apariția unor vocative cu terminația *-ule*, care reprezentau încadrarea normală a formelor de nominativ cu terminația *-ul* în modelul formal al vocativului, marcat de desinența *-e*, specifică prenumelor masculine. Ulterior, unele prenume împrumutate, care nu au cunoscut forme istorice în *-ul* de tipul *Sergiu*, *Laurențiu*, vor adopta la vocativ modalitatea formală de exprimare a acestui caz, specifică seriei în care se integrează, de exemplu : *Sergiule* ! *Laurențiule* ! etc. La unele prenume masculine cu terminația *-u*, de tipul *Alexandru*, apar două forme de vocativ în raport de variație liberă, după cum prenumele a fost considerat ca formă nearticulată sau articulată : *Alexandre* ! *Alexandrule* ! De asemenea prenumele masculine cu variante nearticulate consonantice și variante articulate, de tipul *Vlad-Vladul*, alcătuiesc forme duble de vocativ cu desinența *-e* : *Vlade* ! *Vladule* !.

6) Mijloacele desinențiale de exprimare a vocativului *-o* și *-e* caracterizează în special fondul tradițional al prenumelor din sistemul antroponimic românesc. Prenumele moderne, recent împrumutate, exprimă vocativul de obicei prin forma de nominativ. Integrarea, destul de rară, a unor prenume străine în modelul vocativului exprimat desinențial aparține tendinței literare de adaptare a acestor nume la sistemul gramatical românesc, după cum probează exemple ca : „Nu-ți aduc vulturii veşti, *Roberte*?" (Coşbuc O. II 117) ; „*Bertho*, viața mea va fi" (Delavrancea O. I 354).

Frecvența formelor de vocativ ale prenumelor masculine și feminine este justificată în plan funcțional de caracteristica acestei subclase onomastice, alcătuită din forme de denominație directă a persoanei. Încercarea de a alcătui un context caracteristic al valorii de vocativ a prenumelor, pe baza exemplelor de care dispunem, se dovedește a fi dificilă. Vocativul numelor proprii apare ca o formă care nu se manifestă contextual, liberă de orice relații distribuționale. Spre deosebire de nominativ, vocativul nu este un caz independent în context, ci independent de context, în afara oricăror determinări contextuale. Posibilitatea ca vocativul să primească atributul și să constituie o apoziție a altui substantiv nu infirmă această independență contextuală, deoarece construcțiile respective se încadrează tot în cadrul unei sintagme de vocativ. Propunerea de a considera caracteristică pentru vocativ combinația sintagmatică cu imperativul [8], cu interjecția [9] sau cu persoana a II-a a pronumelui personal [10] nu include toate posibilitățile de ocurență a vocativului numelor proprii în enunț și nu ține seama de absența relațiilor de selecție obligatorie între aceste elemente ale enunțului și forma de vocativ. Vocativul unui nume propriu (prenume) își relevă independența contextuală prin posibilitatea de a constitui o frază de apelație sau propoziție apelativă [11], care poate alcătui un enunț izolat sau poate fi juxtapusă unui alt enunț imperativ, enunțiativ, exclamativ sau interogativ. Să se compare enun-

[8] P. Trost, *lucr. cit.*, p. 80 ; Carmen Vlad, *Categoria gramaticală a persoanei la substantiv*, în SCL, XXI, 1970, 3, p. 275—285.

[9] Laura Vasiliu, *Observații asupra vocativului în limba română*, în *Studii de gramatică*, I, 1956, p. 10.

[10] Carmen Vlad, *lucr. cit.*, p. 284—285.

[11] Elena Comșulea, *lucr. cit.*, p. 99.

ţurile : *Ioane* ! ; *Ioane, pleacă* ! ; *Ioane, tu pleci, el pleacă* ; *Ioane, pleacă cocorii* ! ; *Ioane, tu pleci* ? *el pleacă* ? Se observă că distribuţia formelor de vocativ alături de un verb la imperativ nu afectează independenţa acestui caz. De asemenea, forma pronumelui personal este selectată de verb, nu de numele în vocativ. Posibilitatea ca numele propriu în vocativ să exprime categoria persoanei, indicată de substituţia cu pronumele personal, este mai mult o caracteristică semantică a clasei de obiecte denumite de numele comune sau proprii. Implicaţia persoanei locutoare sau interlocutoare aparţine sensului contextual al numelor de persoane, comune sau proprii, în toate manifestările flexionare ale numelui.

Independenţa contextuală a valorii cazuale de vocativ abstrage formele onomastice de vocativ din sfera funcţionalităţii sintactice în context.

Analiza toponimelor din punctul de vedere al realizării cazului vocativ indică asemănări şi deosebiri faţă de situaţia morfologică a prenumelor ca nume de persoane, cuprinse în următoarele concluzii.

1) Subclasă onomastică caracterizată prin denominaţia inanimatelor, toponimele sînt forme puţin susceptibile de a realiza valoarea cazuală de vocativ, specifică apelaţiei sau adresării directe. Acest fapt explică frecvenţa redusă a formelor de vocativ ale toponimelor. De altfel, valoarea de vocativ a numelor de locuri aparţine planului strict stilistic al exprimării emfatice. Poziţia sa nespecifică în flexiunea toponimelor se regăseşte în observaţia că vocativul toponimelor are semnificaţia unei personificări.

2) Realizarea formală a valorii de vocativ la numele de locuri coincide cu cea a subclasei prenumelor, atît în privinţa sincretismului nominativ — vocativ, cît şi a indicilor specifici.

3) Omonimia cu nominativul caracterizează toate seriile formale (după terminaţie) ale acestei subclase onomastice : *-a* (cu variantele *-(ę)a, -(į)a*), *-e, -i, -o, -u, -į, -ų* şi *-consoană*. Ca şi la prenume, acest procedeu flexionar este predominant, prezentînd aceleaşi avantaje pentru cerinţa funcţională de a păstra nealterată forma numelui propriu. Seriile onomastice care posedă ambele variante formale de nominativ, articulată şi nearticulată, au posibilitatea de a exprima cazul apelaţiei prin ambele variante, după modelul *România* ! *Românie* !, trăsătură prin care flexiunea antroponimică şi toponimică diferă de cea a numelor comune, la care omonimia celor două cazuri se exprimă, în general, prin forme nearticulate.

4) Desinenţele valorii cazuale de vocativ, *-o* şi *-e*, apar în flexiunea numelor de locuri numai în limitele seriilor formale ale căror terminaţii *-a (-ia, -ęa)* şi respectiv *-u (-iu), -consoană*, permit analogia cu seriile de gen ale numelor comune, şi prin aceasta încadrarea în schema realizărilor flexionare. Modele formale ca : „O, *Moldovo*, ce zile ai ajuns" (Delavrancea O, II 160) ; „*Dunăreo*, ce curgi la vale (Alecsandri O I 411) ; *Veneţio*, la pieptu-ţi îţi strîngi a ta aripă" (Zamfirescu O I 77) ; „Du-te, du-te, *Motrule*" (Poezie pop. 240) ; „*Cişmigiule*, de toamnă, de-amintire biruit" (Pillat O II 19) susţin această afirmaţie. Adjoncţiunea desinenţei *-e* la varianta nearticulată a toponimelor din seria consonantică, după modelul „*Mureşe*, dă-mi pace" (Bolintineanu O I 120), este puţin frecventă.

5) Valoarea de vocativ a numelor de locuri se manifestă prin independența față de orice determinări contextuale și prin absența funcționalității sintactice, corespunzătoare poziției sale în enunț.

ABREVIERI

Alecsandri, O.	Vasile Alecsandri, *Opere*, I—III. Ediție îngrijită de G. C. Nicolescu și Georgeta Rădulescu-Dulgheru, București, EPL, 1966.
Asachi, O.	Gheorghe Asachi, *Opere*, I. Ediție critică de N. A. Ursu, București, Ed. Minerva, 1974.
Bolintineanu, O. A.	Dimitrie Bolintineanu, *Opere alese*, I—IV. Ediție îngrijită de Rodica Ocheșeanu și Gh. Poalelungi, București, EPL, 1961.
Coșbuc, P.	George Coșbuc, *Poezii*, I—II, București, ESPLA, 1958.
Delavrancea, O.	Barbu Șt. Delavrancea, *Opere*, I—II. Ediție îngrijită de Aurel Martin, București, ESPLA, 1954.
Hasdeu, S. A.	Bogdan Petriceicu-Hașdeu, *Scrieri alese*, I. Ediție îngrijită de J. Byck, București, EPL, 1968.
Poezii pop.	*Poezii populare*, București, ESPLA, 1954.
Pillat P.	Ion Pillat, *Poezii*, I—II, Antologie de Dinu Pillat, București, EPL, 1967.
Zamfirescu, O.	Duiliu Zamfirescu, *Opere*, I—V. Ediție îngrijită de Mihail Gafița, București, Ed. Minerva, 1970.

Alexandru Mareș

O APRECIERE DIN 1726 ASUPRA LIMBII *TETRAEVANGHELULUI* CORESIAN

Dintre numeroasele însemnări risipite pe filele vechilor manuscrise și cărți românești, prin care, cum remarca N. Iorga, s-a scris „istoria țării prin cei mici" [1], foarte puține consemnează aspecte din sfera culturii. De regulă, însemnările care prezintă un oarecare interes cultural se mărginesc să ne furnizeze prețul cărților manuscrise și tipărite sau să ne ofere indicii referitoare la circulația și răspîndirea acestora. Considerații despre aspectul lingvistic al vechilor texte românești sînt practic de negăsit în cuprinsul însemnărilor publicate pînă în prezent. În aceste împrejurări, cele două notițe pe care le vom reproduce în continuare, ambele aflate pe filele unui exemplar aparținînd *Tetraevanghelului* coresian din 1561 (BAR, CRV II 10 D3), prezintă un real interes :

f. 88^{v} : + Cine va vrea să știe [2] pentru [3] această svîntă Tetrovangh[e]*l* să știe [2] că-i tipărită în Beligra*d*, în Țara Ungurească. Și foarte [4] să fie [5] o*m* iscusit la fire să citească, că cu greu este [6] la citi*t* că-i pe [7] [li]mbă pedosnică [8]. Și a*m* scri*s* eu *mno(g) gre(š)nikĭ* [9] Io*n* dascal [*vŭ*] [*d̃*]*ni bl̃gočistiva(g) i Hr(s̃)taljubiva(g) g(s̃)dre* [10] [...] [11] Io*n* Mihai Racoviță voievod, [...] [11] *m(s̃)cŭ ma(r)tię* [12] în 2 *d̃ni* [13] [...] [11] [svî]n[t]u*l* mucenic [*Teodot*?].

f. 155^{v} : Cine va vrea să citească pe [7] această svîntă Tetrovangh*el* foarte să fie o*m* iscusit la fire [14], că cu greu este a citi pe această Tetrovan-

[1] În „Revista istorică", VII, 1921, nr. 1—3, p. 26.
[2] Scris : сѣ цѣ҃а.
[3] Scris : пѫ҃мр
[4] Scris : ѳ҃ме.
[5] Scris : сѣ ѳ҃а.
[6] Scris : ѥ҃мѫ.
[7] Scris : пѫ҃.
[8] Scris : пѫдоѡникъ.
[9] În trad. : *mult greșitul.*
[10] În trad. : *în zilele binecinstitorului și iubitorului de Hristos domn.*
[11] Porțiune de filă lipsă.
[12] În trad. : *luna martie.*
[13] În trad. : *zile.*
[14] Scris : ѳ҃ирѣ.

LR, XLI, nr. 1—2, p. 47—49, București, 1992

ghel[15]. Şi am scris eu nedestoinicul[16] şi robul lui Dumnedzău, anume[17] *taha ti*[18] Ion dascal *da znae(t), vĭ d̃ni blgočistiva(g) i H̃oljubivgo g(s̃)drę iše(g)*[19] Ion Mihai Racoviţă voievod *le(t) 7234, ma(r)ta 2 d(n)*[20].

Exemplarul, achiziţionat în 1907 de la anticarul Isr. Kuppermann din Iaşi[21], se găsea în secolul al XVII-lea în Transilvania[22]. El a ajuns în împrejurări necunoscute în Moldova (cf. termenul *pedosnică* şi pomenirea repetată a domnitorului Mihai Racoviţă), în mîinile unui anume dascăl Ion, care a scris ambele însemnări la aceeaşi dată: 2 martie 1726. Lipsa epilogului şi necunoaşterea faptului că la Braşov s-au tipărit cărţi româneşti în secolul al XVI-lea explică convingerea exprimată de adnotator în legătură cu localizarea ediţiei *Tetraevanghelului* la Bălgrad[23].

Interesul însemnărilor menţionate rezidă în consemnarea, la 165 ani de la apariţia cărţii, a dificultăţii pe care o ridica lectura ei pentru un cititor cu un nivel cultural mediu, cum va fi fost dascălul nostru. Prima însemnare precizează şi cauza acestei dificultăţi: „limba pedosnică", cu alte cuvinte aspectul lingvistic neobişnuit, cu totul ieşit din comun al *Tetraevanghelului* coresian. Probabil că în formularea aprecierii de faţă au contribuit mai multe „obstacole" de care se va fi izbit dascălul moldovean pe parcursul lecturii cărţii. Ne gîndim la unele particularităţi morfologice arhaice, cum ar fi bunăoară lipsa prepoziţiei *pre* pentru marcarea acuzativului numelor de persoană şi formele de imperfect pers. 1 sg. fără *-m*. Lor li se alătură negreşit acele construcţii sintactice aservite originalului slavon care conferă limbii un caracter artificial, precum şi unii termeni regionali necunoscuţi graiurilor şi textelor moldoveneşti *(alce* „dulgher", *cîştiga* „a (se) îngriji", *nădăi* „a nădăjdui", *şintia* „a porunci" etc.). Nu în ultimul rînd trebuie reţinute şi neclarităţile destul de numeroase datorate traducerilor aproximative sau chiar greşite. Într-un cuvînt, afirmînd dificultatea înţelegerii conţinutului *Tetraevanghelului* coresian, acest obscur dascăl a consemnat un fapt real, pe care cercetătorii textului din epoca modernă l-au subliniat adeseori. În mod naiv, acelaşi adnotator considera că un cititor „foarte iscusit la fire", deci inteligent, ar fi putut întreprinde lectura cărţii. El nu avea de unde să ştie că pentru o deplină înţelegere a conţinutului ei era nevoie de mai mult: de o bună cunoaştere a evoluţiei limbii române şi, totodată, de confruntarea permanentă, pe durata lecturii, a textului românesc cu cel al originalului

[15] În continuare textul este scris în porţiunea inferioară a paginii, porţiunea centrală fiind ocupată de o însemnare din secolul al XVII-lea.

[16] Scris: нѣ$\overset{\tilde{c}}{\text{д}}$$\overset{\text{л}}{\text{е}}$тоюнникъ.

[17] Scris: аньма.

[18] În trad.: *aşa-zisul şi.*

[19] În trad.: *să ⟨se⟩ ştie, în zilele binecinstitorului şi iubitorului de Hristos domn, numitul (išc(g)* prescurtare pentru *imenĕišego).*

[20] În trad.: *anul 7234 (= 1726), martie 2 zile.*

[21] *Tetraevanghelul tipărit de Coresi, Braşov 1560—1561, comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Mănicești, 1574.* Ediţie alcătuită de Florica Dimitrescu, Bucureşti, 1963, p. 29.

[22] Cf. însemnările de pe f. 104^{v} şi 155^{v}.

[23] Asemenea confuzii s-au semnalat şi pentru alte cărţi coresiene. Despre un exemplar aparţinînd *Triodului-Penticostar* tipărit de Coresi în 1558, păstrat la Biblioteca Publică din Sdnkt Peersburg, un cititor bulgar din epoca veche credea că fusese imprimat în timpul domniei vlti Matei Basarab; ezi Demény Lajos şi Lidia A. Demény, *Carte, tipar şi societate la românuîn secolulal XVI-lea,,* Bucureşti, 1986, p. 183.

slavon. Ignoranța sa nu atinge însă acea cotă la care se situează un anume Constantin *ot* Dornă, care nota în 1733 pe o filă a *Codicelui Voroneţean:* „Această carte au fost scrisă pe rumânie și nu-i bună de nemică" [24].

Aprecierea exprimată de dascălul Ion la adresa *Tetraevanghelului* nu trebuie extinsă asupra tuturor tipăriturilor coresiene. Exceptînd *Tetraevanghelul*, *Apostolul* și *Psaltirea*, a căror limbă, presărată cu numeroase traduceri greșite, este croită în destule locuri după aceea a originalelor slavone, celelalte tipărituri coresiene sînt mai bine traduse, prezentînd, totodată, o sintaxă mai liberă. Nu în mod întîmplător despre un exemplar al *Evangheliei cu învățătură* (1581) un adnotator necunoscut din secolul al XVII-lea menţiona că „aciastă sfîntă carte iaste de treabă (= folos ; n. n.), nu-i de lăpădat" [25].

Septembrie 1991

Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

[24] *Codicele Voroneţean.* Ediţie critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mariana Costinescu, Bucureşti, 1981, p. 16.

[25] BAR, CRV 29 D3, p. 339.

Eugen Munteanu

UN FENOMEN DE TRANSFER SEMANTIC: LEXICALIZAREA ÎN LIMBA ROMÂNĂ LITERARĂ VECHE A CONCEPTULUI BIBLIC „APROAPELE"

1. O componentă fundamentală a unității spirituale a Europei o constituie dimensiunea semantică a limbilor europene moderne. Indiferent de originea și tipologia lor, limbile Europei prezintă, în special la nivelul variantei lor literare, un fond semantic comun, rezultat în special din raportarea culturilor naționale la fundamente comune: umanismul greco-latin și religia creștină. Făcînd abstracție de fondul comun de structuri sintactice și frazeologice preluate prin traducerea Bibliei, limbile europene moderne dețin un număr foarte mare de structuri conceptuale identice, lexicalizate în mod diferit și în momente istorice diferite, pe baza unui model lingvistic primar, existent în versiunile ebraică, greacă, latină sau slavonă ale textelor sacre. În special pe acest fapt se întemeiază ceea ce mulți exegeți numesc „comunitatea conceptuală pan-europeană", realitate care explică și relativa facilitate a traducerii dintr-o limbă europeană într-alta.

Vom ilustra dinamica lexicalizării în limba română literară veche a unor concepte biblice utilizînd o noțiune centrală a gîndirii iudeo-creștine: cea de „seamăn; membru al comunității (religioase)". Investigația noastră are în vedere în special cele mai importante ediții integrale ale Bibliei în limba română: *Biblia de la București* din 1688 (BB), împreună cu cele două versiuni manuscrise contemporane preliminare cuprinse în ms. 45 de la Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei Române și în ms. 4389 de la BAR, ediția revizuită de Samuil Micu din 1795 (MICU), ediția de la Buzău a episcopului Filotei din 1854 (FILOTEI), ediția de la Sibiu a mitropolitului Andrei Șaguna din 1858 (ȘAGUNA), precum și edițiile sinodale din 1914 și 1968 (B 1914, B 1968); am luat în considerare și cele trei traduceri independente existente în limba română: cea a lui Ion Heliade Rădulescu, tipărită la Paris în anul 1858 (HELIADE), cea din 1921 a lui Cornilescu (CORN.), precum și versiunea din 1938 a lui Vasile Radu și Gala Galaction (RADU—GAL.). Ca bază de comparație pentru traducerile românești din secolul al 17-lea am utilizat edițiile indicate expres în prefețele ms. 45, ms. 4389 și BB: pentru textul grecesc *Septuaginta* de la Frankfurt pe Main din 1597 (FRANKF.), pentru cel slavon *Biblia* slavonă tipărită la Ostrog în Ucraina în anul 1581 (OSTROG), iar pentru cel latinesc ediția plantiniană de la Antwerpen din anul 1583 (VULG.) [1]. Am mai luat în seamă, în măsura în care atestă

[1] Întreaga problematică filologică referitoare la izvoarele traducerii *Bibliei de la București (1688)* este detaliată de Virgil Cândea în studiul *Nicolae Milescu și începutul traducerilor umaniste în limba română*, în vol. *Rațiunea dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc*, Dacia, Cluj, 1979, p. 106—171.

LR, XLI, nr. 1—2, p. 51—56, București, 1992

utilizarea conceptelor în discuție, și alte texte biblice, liturgice sau teologice din secolele al 16-lea și al 17-lea [2].

2. După cum se poate constata din GESENIUS, p. 639 și 772, STRONG 5997 și 7453 și DNNT, p. 254—260, s.v. *brother, neighbour, friend*, în textul originar ebraic, noțiunea „cel de alături; tovarăș, asociat" (engl. *fellow, neighbour : another)* este desemnată în special prin subst. ebr. *'āmiyth* (de la un radical primitiv cu sensul aproximativ 'a (se) asocia') și *reya'* (de la radicalul *rā'āh* 'a îngriji', p. ext. 'a se asocia cu cineva'. Cît privește interpretarea semnificației biblico-teologice a acestor doi termeni, exegeții moderni consideră că ei desemnau pe membrul comunității imediate, din punctul de vedere al individului din neamul lui Israel, depășind cadrul strict al familiei, tribului sau clanului [3]. În greceşte și în limbile moderne, prin aportul universalismului creștin al Noului Testament, termenii constituiți pentru desemnarea acestui concept își vor lărgi sfera semantică, incluzînd, în spiritul dragostei christice, pe orice muritor, văzut în relația sa cu ceilalți oameni.

Autorii greci ai *Septuagintei* au transpus conținutul conceptual al celor doi termeni ebraici cel mai adesea prin gr. πλησίος, ἀδελφός și ἑταῖρος. Urmărind îndeaproape textele, să examinăm impactul sistemului lexical românesc cu textul biblic.

În ms. 45 și BB, în cartea Leviticului, VI 2, conceptul în discuție este exprimat în următorul context : *sufletul ... va minți cătră aproapele-ș*, după gr. ψυχή... ψεύσηται πρὸς τόν πλησίον (FRANKF.) și lat. *anima ... negaverit proximo suo* (VULG.). Această formulare o vom regăsi, aproape

[2] Pentru textele biblice, atît vetero- cît și neotestamentare, trimiterile se fac la cartea, capitolul și versetul biblic, conform BB, care, urmînd îndeaproape FRANKF., poate diferi, în unele locuri, de numerotarea edițiilor moderne ale Bibliei. Pentru alte texte românești vechi, trimiterile se fac la pagina, coloana și rîndul ediției originale, cu excepția MĂRT. ORT., unde trimitem la numărul capitolului și al întrebării. Iată alte sigle folosite : BAILLY = A. Bailly, *Dictionnaire grec-française* [2], Paris, 1897; BH = *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, Stuttgart, 1977; BJ = *La Bible de Jérusalem*, Paris, 1981; CORESI, PS. = Coresi, *Psaltirea slavo-română*, 1577 (ed. Stela Toma, București, 1976); DNTT = Colin Brown (ed.), *The New International Dictionary of New Testament*, vol. I—IV, Michigan, 1986; DOS. PS. SL.-ROM. = Dosoftei, *Psaltirea de-nțăles*, Iași, 1680; EV. GR.-ROM. = *Sfînta și dumnezăiasca Evanghelie, elinească și rumânească* (...), București, 1693; EV. 1697 = *Evanghelie* (ed. Antim Ivireanul, Snagov, 1697); FC = *La Sainte Bible* (...) édition française courante; GESENIUS = *Gesenius' Hebreu and Chaldee Lexicon to the Old Testament Scriptures*, translated by Samuel Prideaux Tragelles, Michigan, 1986; GN = *Die Bibel im heutigen Deutsche. Die gute Nachricht des Alten und Neuen Testaments* [2], Stuttgart, 1982; KJV = *The Holy Bible*, authorised King James version, Oxford, 1917; LUTHER = *Die Bibel* (...) nach der Übersetzung Martins Luthers, Stuttgart, 1974; MĂRT. ORT. 1691 = *Pravoslavnica mărturisire întoarsă în limba rumânească dupre grecească, de Radul logofăt Greceanul*, Buzău, 1691; MĂRT. ORT. 1699 = Ὀρθόδοξος Ὁμολογία (...), Snagov, 1699; MĂRT. ORT. 1844 = traducere de Filaret Scriban, Neamț, 1844; MĂRT. ORT. 1899 = traducere întocmită de o comisie sinodală, București, 1899; MĂRT. ORT. 1981 = traducere modernă de Alexandru Elian, București, 1981; MIKLOSICH = Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Vindobonae, 1862—1865; NEAG. ÎNV. = *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* (ed. Florica Moisil și Dan Zamfirescu, București, 1970); NT = *Novum Testamentum Graece et Latine* (...), Stuttgart, 1984; NT 1648 = *Noul Testament*, Bălgrad, 1648; PS. SCH = *Psaltirea șcheiană* (ed. I. -A. Candrea, București, 1916); SEPT. = *Vetus Testamentum Graecum* (ed. J. N. Jager, Paris, 1878); SR = *La Sainte Bible* (...) seconde révisée; STRONG = *The Exhaustive Concordance of the Bible* [3] (...) by James Strong, Nashville/New York, 1973; VT = SEPT.

[3] Vezi R. K. Harrison, *Leviticus. An Introduction and Commentary*, Inter-Varsity Press, 1980, p. 73, René Péter-Contesse, *Manuel du traducteur pour le Livre du Levitique*, Stuttgart, 1985, p. 56.

identică, la MICU, FILOTEI, ŞAGUNA şi HELIADE şi, cu mici modificări, în traducerile moderne ale Bibliei (CORN., RADU-GAL., B 1968). Subst. rom. *aproapele*, rezultat prin substantivizarea adv. rom. *aproape*, corespunde în context gr. ὁ πλησίον (adverb substantivizat prin articol definit) şi lat. *proximus* (superlativul adjectivizat al adv. *prope*), unităţi lexicale cărora termenul românesc le calchiază deopotrivă structura formală şi conţinutul lexical. Necesitatea adoptării conceptului biblic impune crearea, prin imitaţie şi transfer semantic, a unui nou lexem românesc.

Nominalizarea prin articulare a adverbului are, în limba română, o extensie sistemică redusă. Apariţia, în textele din secolele al 16-lea şi al 17-lea a unor asemenea creaţii lexicale se datorează, în cele mai multe cazuri, contactului lingvistic cu limba greacă, unde procedeul este destul de productiv. În textele româneşti traduse din slavonă sau din greacă în secolele al 16-lea şi al 17-lea, substantivizarea prin articol demonstrativ a adverbului este mult mai frecventă decît cea prin articol definit enclitic; cf., în acest sens, *pren cêle denlăuntru* IOSIP, 741/2), după gr. διὰ τῶν ἔνδον (FRANKF.) şi *să cuprinde cea den lăuntru* (MĂRT. ORT. 1691, III 50) după gr. περικρατεῖται ἡ ἔσωθεν (MĂRT. ORT. 1699. III 50). Deşi mai puţin frecventă, nominalizarea prin articol enclitic a unor structuri adverbiale poate fi totuşi reperată în unele texte vechi, precum, de exemplu, în NEAG. ÎNV. 225^{r}: *ispiteşti denlăuntrurile ficaţilor*.

Revenind la subst. *aproapele*, constatăm că această unitate lexicală, atestată în cele mai vechi texte literare româneşti, reprezintă unul din cele mai vechi adverbe substantivizate ale limbii române literare. Formarea acestui lexem în limba română trebuie pusă în legătură cu o lungă serie de calchieri succesive, al cărei model primar se află în originalele ebraic şi grecesc ale Bibliei. În BH apare deja ebr. *ʿamiyth*, un derivat de la un radical primitiv cu sensul 'a (se) asocia', de la care derivă de asemenea şi prepoziţia/adverb ebr. *ʿim*, element de relaţie multifuncţional în ebraica biblică[4]. Recunoaşterea relaţiei paradigmatice între subst. ebr. *ʿamiyth* şi prep. ebr. *ʿim* a determinat modalitatea de percepţie semantică şi de echivalare lexicală în traducerile ulterioare, aşa încît cele două mari grupuri de sensuri ale ebr. *ʿim*, şi anume cel de 'asociere' (cf. gr. σύν şi lat. *cum*) şi cel de 'apropiere, vecinătate' (cf. gr. πέλας 'aproape' şi lat. *prope* 'idem') au avut, ambele, reflexe în istoria traducerilor biblice. Pentru preeminenţa notei semantice 'vecinătate' se pot cita KJV *neighbour* 'vecin' sau OSTROG сѣсѣдъ 'vecin'; această ultimă opţiune determină şi echivalenţa *vecin* din ms. 4389 în loc. cit. În genere, traducerile moderne preferă lexicalizarea notei semantice 'asociere': *compatriote* (SR, FC, BJ), *Mitbürger*, *Mitmensch* (GN). Cele mai multe echivalări au însă un caracter sincretic, radicalul ebr. *ʿim* 'aproape; lîngă' fiind reprodus printr-un corespondent unic: SEPT. ὁ πλησίον (sau ὁ πλησίος, declinabil), adjectiv şi substantiv rezultat prin derivare de la prep. gr. πέλας 'pres, auprès' (cf. BAILLY, s.v.), VULG. *proximus*, adjectiv şi substantiv, forma de superlativ adjectivat a adv. *prope*, LUTHER şi PB *der Nächste*, adjectiv şi substantiv în limba germană, un derivat de la adv. germ. *nahe* 'aproape', după modelul lati-

[4] Vezi GESENIUS, s. v.

nesc. În latina populară este presupusă existența unui derivat **propeanus* de la lat. *prope* 'aproape', care a stat la baza evoluției fr. *prochain* 'dans la langue religieuse, homme considéré par raport à un autre homme' [5]. Trebuie, de asemenea, menționat și faptul că nominalizarea adverbului/prepoziției πέλας s-a petrecut în limba greacă anterior elaborării *Septuagintei*. Dicționarele înregistrează adj. πλησίος 'rudă, vecin' încă la Homer și Sofocle, iar structura art. declinat + adverb nedeclinabil (ὁ πλησίον, οἱ πλησίον etc.) este frecvent folosită de Plotin și alți autori antici pentru a desemna noțiunea de „celui qui est proche, voisin, autrui" (vezi BAILLY, s. v.).

Conceptul apare foarte frecvent atît în VT cît și în NT, fiind redat sistematic prin *aproapele* în toate versiunile românești ale Bibliei (ms. 45, ms. 4389, BB, MICU, FILOTEI, ȘAGUNA, HELIADE, B 1914, CORN., RADUGAL., B 1968). În limba română, substantivarea adv. *aproape* în context biblic este însă anterioară elaborării BB, căci o regăsim încă în COD. VOR. 59^{v}/6, la Iacob II 8, într-un context celebru : *iubește aproapele tău ca tinre însuți*. Prima enunțare a acestui precept fundamental al creștinismului se află în Lev. XIX 18 și este reluată în șase locuri din NT (Mat. V 43, XXII 39 ; Marc. XII 31 ; Rom. XIII 9 ; Iacob II 8 și Galat. V 14), peste tot gr. πλησίος și lat. *proximus* fiind echivalate în BB prin subst. *aproapele*, opțiune păstrată în toate versiunile ulterioare, pînă în vremea noastră. De remarcat faptul că în locurile citate din NT, NT 1648 preferă subst. *priiaten* (de 4 ori), *priiatnic* și *vecin* (cîte o dată), sub influența probabilă a unui model slavonesc. Subst. rom. *aproapele* se regăsește, de asemenea, în PS. SCH. (Ps. XIV 4) : *giură-se aproapelui său*, la locul corespondent atît la CORESI, PS., cît și în BB aflîndu-se tot subst. *aproapele*. Pentru PS. SCH. și CORESI, PS., modelul primar al lexicalizării este același gr. ὁ πλησίος, dar în mod mijlocit, prin slavon. искрънъ (derivat de la adv. искръ 'aproape') și slavon. баижънъ (derivat nominal de la adv. баизь 'aproape'). Sinonimele slavone искрънъ și баижънъ concurente în textele sacre, sînt reflexe culte, de traducere, ale gr. πλησίος și lat. *proximus*, după cum arată MIKLOSICH sub verbis, și sînt atestate în slavona biblică și ecleziastică în jurul anului 1000. Să mai remarcăm că, în alt loc (Ps. LXXXVII 19), CORESI, PS. 169^{v}/8 redă slavon. искрънъ, prezent în textul slavon intralinear, prin structura substantivală *apropiatul* (< adj. part. *apropiat*) ; în locul corespondent, BB prezintă subst. *aproapele*, pe cînd în Ps. XXXVII 11 gr. οἱ πλησίοι îi corespunde în BB locuțiunea *cei mai de-aproape*, la CORESI, PS. 69^{v}/9 subst. *apropiații*, iar la DOS., PS. SL. — ROM. sintagma *cei de pre-aproape*. În alte locuri, textul citat al lui Dosoftei înfățișează formulările *cei de-aproape* (Ps. XXVII 2), *de-aproapele* (Ps. XI 3, XXIII 4, XXXIV 14 etc.) ; sintagma *de-aproapele* o regăsim și la VARLAAM, RĂSP. 2^{v}. Aceste fluctuații în adaptarea morfologică dovedesc, pe de o parte, năzuința traducătorului de a crea structuri lexicale românești cît mai exacte în raport cu modelul aloglot și, pe de altă parte, caracterul foarte labil al normei literare a epocii. Diferitele variante ale sintagmei prepoziționale cu articol demonstrativ vor fi eliminate treptat din texte și datorită dificultăților morfo-sintactice în formularea enunțului românesc, supus exi-

[5] *Larousse de la langue française. Lexis*, 1979, s.v.

genţelor principiului traducerii literale a construcţiei greceşti, ca de exemplu în MĂRT. ORT. 1691, II 33 : *varsă pentru greşalele celor de-aproapele lor*, după gr. χύνουσι διὰ τὰ ἁμαρτήματα τῶν πλησίον τοὺς (MĂRT. ORT. 1699 II, 33). Toate versiunile ulterioare ale *Mărturisirii ortodoxe* (din 1844, 1899 şi 1981) vor apela la numele *aproapele*, tratat sistemic drept substantiv. Deşi, începînd cu secolul al 18-lea, lexemul *aproapele* se va impune definitiv ca normă literară în toate variantele stilului bisericesc, în secolele al 16-lea şi al 17-lea el a fost concurat de sinonimele contextuale *vecin*, *priiaten* şi *soţ*. Excelenta ediţie comparativă a lui I.-A. Candrea relevă în psaltirile româneşti din secolele al 16-lea şi al 17-lea traduse din slavonă o imagine extrem de interesantă a dinamicii contextuale a lexicalizării acestei noţiuni biblice. Deşi, în mod sporadic, slavon. искрънъ şi бли3ънъ sînt echivalaţi şi prin subst. *soţ*, *priiaten* sau *vecin*, substantivările avînd la bază adv. *aproape* au totuşi o predominanţă covîrşitoare. Dacă în unii psalmi (cf. Ps. XXX 11, XLIII 15, LXXVIII 4, LXXIX 7, LXXXVIII 40) la CORESI, PS. şi în BB apare echivalentul *vecin*, acest fapt se datorează prezenţei în textele traduse a slavon. сѣсѣдъ 'vecin', a gr. ὁ γείτων 'idem' şi a lat. *vicinus* 'idem'. Concurenţa în versiunile biblice a temenilor *aproapele* şi *vecin* pentru a desemna noţiunea de „membru al comunităţii omeneşti" reflectă situaţia din textul originar al BH, unde, în contexte quasi-identice, ebr. ebr. *'āmiyth* (înrudit cu prep./adv. *'im* 'aproape') este adesea concurat de sinonimul *reya'* 'asociat ; vecin' (< rad. *rā'āh* 'a se asocia cu cineva'). O concurenţă sinonimică similară regăsim şi în SEPT. unde, alături de frecventul πλησίος, apar uneori, pentru desemnarea aceluiaşi concept 'membru al comunităţii' şi termenii gr. γείτων 'vecin', ἀδελφός 'frate' şi ἑταῖρος 'însoţitor, tovarăş'. În NT, gr. ἑταῖρος apare cu acest sens doar de trei ori, în Mat. XX 13, XXII 12 şi XXVI 50, în forma de vocativ ἑταῖρε, transpusă în NT 1648 prin *soaţe*, iar în BB prin *priiatene*. Pentru a ilustra concurarea subst. *aproapele* de sinonime contextuale vom mai cita un pasaj din Iona I 7, unde secvenţa gr. εἶπεν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ din SEPT. apare astfel transpusă în versiunile româneşti : *dzîse careleş cătră aproapele său* (ms. 45), *zise fieştecare către aproapele său* (BB), *tot însul către de-aproapele său* (DOS. PAR.). Spre deosebire de aceste opţiuni, care echivalează gr. ὁ πλησίος prin subst. *aproapele*, în aceeaşi epocă, autorul ms. 4389 formulează *cineşi către soţiia sa*, situîndu-se astfel mai aproape de VULG. *ad collegam suam* decît de OSTROG къ подр8гъ своемъ, deşi, în genere, acest autor urmăreşte foarte îndeaproape textul versiunii slavone. Revizuind textul de la 1688, MICU preferă aici subst. *vecin*, pe care-l va păstra în locul citat şi ŞAGUNA. Concurenţa pe care subst. *vecin* i-a făcut-o subst. *aproapele* în desemnarea conceptului biblic discutat aici dovedeşte raportarea utilizatorilor stilului bisericesc la o normă lexicală care îngăduia concurenţa celor doi termeni. Această ipoteză este susţinută de transpunerea în româneşte a unui pasaj din Mat. V 43 : *să iubeşti pre priiatenul tău* (NT 1648) *să iubeşti pre aproapele tău* (BB), *să iubeşti pre vecinul tău* (EV. GR.-ROM. 41[2] şi EV. 1697, 23[v]/2). Opţiunea pentru *vecin* în cele două Evanghelii din secolul al 17-lea indică o exersare funcţională a acestui termen în contextul dat, deoarece în textul paralel grecesc din EV. GR.-ROM. apare gr. ὁ πλησίον 'aproapele' şi nu gr. ὁ γείτων 'vecinul'.

O imagine convingătoare a procesului de acceptare şi generalizare a subst. *aproapele* în limbajul bisericesc ne-o oferă versiunile româneşti succesive ale unuia dintre cele mai citite texte de doctrină ortodoxă, *Mărturisirea ortodoxă* a lui Petru Movilă (1642). În răspunsul la întrebarea I 3 din versiunea grecească a MĂRT. ORT., tipărită la Snagov în 1699, care a constituit izvodul principal al traducerilor româneşti succesive, apare secvenţa ἡ πρός... τὸν πλησίον ἀγαπή, transpusă de Radu Greceanu la 1691 prin *către cel de-aproape dragoste*. Nu doar numeroasele retipăriri revizuite ale traducerii de la 1691, dar chiar noile traduceri precum a lui Filaret Scriban din 1844, traducerea sinodală din 1899 şi traducerea modernă a lui Alexandru Elian din 1981, conservă formularea *dragostea ... către aproapele.*

Aşadar, pe parcursul întregii perioade vechi a limbii române literare, subst. *aproapele* a manifestat o puternică tendinţă de a elimina din uz sinonimele sale, astfel încît în lexicul stilului bisericesc al limbii române literare moderne (nu doar în varianta biblică ci şi în variantele liturgică şi teologică) acest lexem reprezintă o normă lexicală stabilă şi definitivă.

Septembrie 1991

Facultatea de Litere
Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi

Virgil Nestorescu

UN CAZ DE OMONIMIE MORFOLOGICĂ

Una din particularităţile morfologiei verbului în dacoromână este separarea timpurie a conjunctivului prezent şi a indicativului prezent la persoana a 3-a singular şi plural, spre deosebire de dialectele aromân şi meglenoromân care păstrează şi astăzi neutralizarea opoziţiei dintre cele două moduri verbale [1].

Textele vechi dau indicii vagi despre conservarea unor forme identice de indicativ şi conjunctiv : la Coresi este atestată forma *să încape* pentru conjunctivul prezent persoana a 3-a singular [2]. Procesul delimitării acestor moduri verbale nu s-a produs în mod egal în toate zonele dialectale, dacă avem în vedere că în secolul al XVIII-lea şi în unele graiuri standard.

Într-un act de hotărnicie din Oltenia apare forma *să adeverează* pentru conjunctivul prezent : „ ... le-au fost dat la mijlocul lor şase megieşi de partea lui ca să adeverează cine cîtă parte va avea ... " (anul 1772, nov. 6, Arhivele Olteniei, XVI, p. 100).

Pentru stadiul actual al limbii cercetările dialectale furnizează date interesante. În ALR, SN pe harta 2064 este înregistrată, accidental se pare, forma de conjunctiv prezent *să simte* (punctul 728 — Muntenia vestică). În schimb, graiurile româneşti din afara graniţelor ţării, respectiv cele din Bulgaria, cunosc altă situaţie şi oferă din punctul de vedere examinat aici fapte de limbă concludente.

Ne referim la graiurile româneşti vorbite pe teritoriul Bulgariei în zona cuprinsă între oraşul-port Vidin şi fluviul Timoc, care constituie o enclavă lingvistică avînd trăsături deosebit de interesante şi pe plan morfologic.

Dacă în limba română standard, s-a păstrat la verbele de conjugarea I desinenţa etimologică *-e* pentru persoana a 3-a singular şi plural a conjunctivului, în aceste unităţi dialectale apare frecvent desinenţa *-ă*, probabil prin extindere analogică, comună cu aceea a indicativului prezent. Iată cîteva exemple edificatoare, extrase din textele înregistrate în cursul unor anchete efectuate în cele 28 de localităţi cu populaţie românească din zonă :

o puį să să usúcă (Periloveţ) ; *le puném să să usúcă* (Negovanovţi) ; *fără să le lęágă* (Vîrf) ; *făcém frunzări de oį să mănîncă óilį* ; *le dăm să mănîncă şi dupe če mănîncă le adăpăm* (Cosovo) ; *nu įe káre să-į dă másа* (Cosovo) ; *įel vręa să strígă* (Cosovo) ; *įel vręa să cátă* (Cosovo).

[1] Th. Capidan, *Meglenoromânii*, I, Bucureşti, 1925, p. 16 ; idem, *Aromânii. Dialectul aromân*, Bucureşti, 1932, p. 448 ; *Dialectologia română*, Bucureşti, 1988, p. 118.

[2] Densusianu, HLR, II, p. 135.

LR, XLI, nr. 1—2, p. 57—58, Bucureşti, 1992

Notăm separat un verb de altă conjugare decît celelalte, anume *a naşte*, la care formele de conjunctiv prezent şi indicativ prezent la persoana a 3-a singular şi plural au devenit omonime în mod evident prin propagarea formei de indicativ, schema rezultată fiind *să* + indicativ. Exemplul apare în următorul context : *nu puţéá să náşte* (Iasen).

Am remarcat şi alte cazuri de omonimie tot la verbe de conjugarea I, dar avînd faţă de cele de mai sus consoanele *r*, *s*, *z* dure în desinenţă, fapt care le face mai puţin relevante :

cît să súferă déştu (Cosovo) ; *îl duc să-l boţéáză* (Maior Uzunovo) ; *vin ursătorîlj să-l vádă cum o să-l ursáză* (Drujba) ; *ştiie să le lucrţáză* (Drujba) ; *pînă pornéşte să să-ŋgroşáză* (Vîrf) ; *a începu‿să şkopeáză* (Slanotrăn) etc.

Ţinînd seama de faptul că în aceste graiuri este conservată diftongarea lui *e* latin înaintea unui *e* din silaba următoare [3], cele mai multe forme de conjunctiv citate mai sus ar putea fi rezultate ale unui proces fonetic petrecut în forma de indicativ prezent şi să avem de-a face deci cu false omonime morfologice.

Persistenţa formelor verbale omonime semnalate nu se explică în graiurile româneşti din regiunea Vidinului prin vreo relaţie cu dialectele sud-dunărene. Prin trăsăturile lor de bază, ele ţin de grupul dialectal dacoromânesc de sud, fiind strîns legate de graiurile oltenesti. Nu poate fi vorba prin urmare, în cazul analizat în aceste rînduri, decît de o caracteristică morfologică dezvoltată într-o măsură mai mare decît în alte graiuri dacoromâne, care se menţine datorită condiţiilor speciale de evoluţie pe un teren lingvistic străin şi departe de influenţa nivelatoare a limbii române literare.

Octombrie 1991

Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

[3] Virgil Nestorescu, *Diftongul ea în graiurile românilor din regiunea Vidin (R. P. Bulgaria)*, în LR, XXII, 1973, 2.

Ioan Oprea

CONSECINȚE ALE ADAPTĂRII ADJECTIVELOR NEOLOGICE CU AJUTORUL SUFIXULUI *-ESC* ÎN DOMENIUL ETNONIMELOR

1. Dintre sufixele adjectivale vechi, foarte productive și în limba română actuală, *-esc* deține locul cel mai important. În limba literară veche și în fazele de început ale modernizării ei, acest sufix participa deseori la adaptarea împrumuturilor neologice, realizînd și o serie de sufixe compuse, care, deși au fost ulterior înlăturate, au lăsat urme pînă în epoca noastră. Printre numeroasele compartimente lexicale în care adjectivele se caracterizează prin prezența lui *-esc* este și cel al etnonimelor (și, în general, al numelor de locuitori), unde prezența lui prezintă cîteva probleme speciale.

Cum au arătat deja cercetări anterioare [1], există trei elemente de bază în cadrul familiei oricărui nume de locuitori : numele propriu-zise, femininele și adjectivele corespunzătoare. Se adaugă de obicei la acestea un adverb (în *-ește*), foarte adesea un verb (în *-iza* sau *-fica*) și, rar, alte categorii de cuvinte. S-a stabilit, de asemenea, și faptul că limba română nu a moștenit din latină nume de locuitori, cu excepția numelui etnic *român*. Există însă opinia că și cuvintele *românesc* și *românește* ar fi păstrate tot din latină [2] și ceea ce trebuie remarcat în acest caz este diferențierea prin elemente lexicale deosebite a numelui etnic de adjectivul corespunzător.

Dacă numele de locuitori nu au fost moștenite de limba română din latină, aceasta presupune faptul că ele trebuiau să fie împrumutate din alte limbi sau să fie create pe terenul limbii noastre de la toponimele care reprezentau nume de țări, de provincii, de localități etc. Derivarea, atunci cînd a avut loc, trebuia la rîndul ei să uzeze de anumite mijloace (sufixe specifice) care să realizeze elementele lexicale necesare și să le supună în același timp unor exigențe sistemice. Existența și funcționarea acestor mijloace derivative presupunea însă existența unui număr de etnonime analizabile care să instituie creativitatea unor sufixe.

Din perspectiva evoluției limbii literare și a modului de integrare în lexicul românesc, elementele lexicale din grupul etnonimelor pun în principal cîteva chestiuni de bază : care sînt sursele acestor elemente, care sînt mijloacele de adaptare a lor în limba română și care sînt microsistemele specifice din care fac parte. Se poate constata astfel că în limba română numele etnice alcătuiesc trei categorii : 1) neanalizabile, 2) terminate în *-an* și 3) terminate în *-ez*.

[1] Vezi, în primul rînd, Magdalena Popescu, *Nume de locuitori derivate de la teme străine*, în SFC II, p. 213—224.

[2] Vasile Arvinte, *Român, Românesc, România*, București, 1983, p. 75—96.

LR, XLI, nr. 1—2, p. 59—65, București, 1992

2. În prima categorie, Magdalena Popescu [3] include numele etnice ale popoarelor migratoare, care în limba română sînt folosite de obicei la plural. De fapt, numărul unor astfel de etnonime este mult mai extins, iar în limba literară veche și în primele faze ale trecerii la cea modernă erau cuprinse aici și multe dintre cele care astăzi au corespondente cu terminație sufixală *(frînc, ital, pers, șved* etc.). În acest grup trebuie incluse și numele de locuitori create cu sufixe în alte limbi și preluate ca atare, atunci cînd aceste sufixe nu sînt productive și în limba română : *cipriot, madrilen* etc. În principiu, aceste nume au la singular o terminație consonantică și primesc la plural desinența *-i : cu nemții cu șvezii și cu spanioli*, la Ureche [4], *nemții, italii, frîncii, anglii* la Samoil Micu (SA I, 245) [5], *spanii*, la Nicola Nicolau (SA II, 316). Unii latiniști însă, mai ales Gheorghe Șincai, foloseau plurale, după latină, în *-e* (< lat. *-ae*) : *antele* „anții", *pre gete, al ioanitelor, pre sarmate, multi schythe* (Șincai, O. I, 169, 109, 409, 140, 277), *ghetele* „geții" (Maior, SA II, 167).

În măsura în care asemenea etnonime aveau un corespondent adjectiv, acesta se realiza prin intermediul sufixului *-esc : cuvinte alemănești (nemțești)* (Bojincă, A. I, 88), *călărești frîncești* (Șincai, O. I, 470), *litere ··· etruscești* (Bojincă, A. I, 233), *neam ghermănesc* (Budai-Deleanu, SA II, 383, 386), *limba persască* (a. 1802, SA I, 543) etc. Cînd în latină exista însă un adjectiv în *-icus*, iar în germană în *-isch*, din adaptarea la limba română cu ajutorul lui *-esc* rezultă o terminație adjectivală în *-icesc*, care funcționa uneori ca sufix de sine stătător în procesul adaptării : *baliste anglicești* (Șincai, O. I, 513), *istorii arabicești* (Bărac, SA II, 742), *provinții asiaticești* (Bojincă, R. 118), *popoare galicești* (Nicolau, P. II, 252), *călărimea geticească* (Șincai, O. I, 153), *ghermanicească* (Tempea, SA I, 318), *cea illyricească* (Șincai, O. I, 147), *bătaia peloponicească* (Nicolau, P. I, 107), *războiul vandalicesc* (Maior, SA II, 623). Întrucît din latinescul *Austriacus* nu rezulta prin adăugarea lui *-esc* decît o formație apropiată de *-icesc*, deseori *-a-* era redus din terminația cuvîntului : *împăraților austricești* (Micu, SA I, 235), *oastea austricească* (F. DUM. I, 46), deși forma normală nu lipsește : *împăratului austriacesc* (a. 1829, SA II, 686). Ca în multe alte cazuri, Eminescu refolosește peste o jumătate de secol asemenea forme la care se renunțase, utilizînd printre altele și adjectivul

[3] *Art. cit.*, p. 213.

[4] Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1955, p. 161.

[5] Izvoarele citate mai des vor fi siglate astfel :

Bojincă, A. I—II = Damaschin Bojincă, *Anticile romanilor*, vol. I și II, Buda, 1832.

Bojincă, R. = Damaschin Bojincă, *Respundere desgurzătoare la cîrtirea cea în Hale în anul 1823 ...*, Buda, 1828.

Diaconovici-Loga, G., = Constantin Diaconovici Loga, *Gramatica romanească pentru îndreptarea tinerilor*, Buda, 1822.

F. DUM. I = „Foaia duminecii, spre înmulțirea cei de obște folositoare cunoștințe", Brașov, 1837.

Nicolau, P. I—II = *Plutarh Nou sau pe scurt scrierea vieților celor mai vestiți bărbați ...*, pre românie tălmăcită ... [de] Nicola Nicolau, vol. I și II, Buda, 1819.

Șincai, O. I = Gheorghe Șincai, *Opere*, I, Ediție îngrijită și studiu asupra limbii de Florea Fugariu, București, 1967.

SA I—II = *Școala ardeleană*, Ediție critică, note, bibliografie și glosar de Florea Fugariu, vol. I și II, București, 1983. În citarea materialului din această crestomație se va indica și autorul textului sau anul de apariție.

austricesc : beamteri austricești, parlamentul austricesc (Mihai Eminescu, *Opere*, vol. IX, București, 1980, p. 154, 377).

Din cele prezentate mai sus se poate stabili o primă consecință a întrebuințării lui *-esc* pentru adaptarea adjectivelor din domeniul etnonimelor : participarea la realizarea sufixului compus *-icesc* și la crearea conștiinței unui asemenea sufix [6]. Pentru limba actuală, acest fenomen nu a avut însă urmări. Cînd sufixul neologic *-ic* începe să fie acceptat ca atare de limba literară, circulă și în acest domeniu adjective fără *-esc : mongolic* („Albina românească", 1829, p. 245), *olandic* („Curierul românesc", 1831, p. 120) etc.

Fenomenul realizării adjectivelor cu *-esc*, prin derivare de la numele etnice neanalizabile pe terenul limbii române, a avut ca urmare menținerea corespondențelor de tipul : *bulgar-bulgăresc, grec-grecesc, neamț-nemțesc, rus-rusesc, sîrb-sîrbesc, turc-turcesc*, în care, cu excepția grupului *neamț-nemțesc*, numele etnice funcționează și ca adjective sinonime derivatelor. De observat că formațiile cu *-esc* sau păstrat mai ales atunci cînd pătrunzînd în limba populară au fost conservate aici ca atare.

3. Așa cum s-a menționat anterior, există în limba română un număr extins de nume etnice terminate în *-an*. Această terminație corespunde de fapt mai multor sufixe pătrunse în limba noastră în momente diferite și din surse diferite. Astfel, în limba literară veche, au pătruns numeroase nume etnice terminate în *-ean* (sau, în formă neadaptată, *-eanin*)[7]. S-au adăugat mai tîrziu, începînd cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, împrumuturi latino-romanice (îndeosebi din franceză) care conțineau sufixele *-ian* și *-an*. O problemă specială o pun cîteva substantive cu această terminație din textele unor reprezentanți ai Școlii ardelene. Dacă pentru *asian*, întîlnit la Maior *(asianii*, SA I, 60), și Budai-Deleanu *(acești asieni*, SA II, 371), găsim explicația în lat. *Asianus*, pentru *arabian (pre arabianii* Bărac, SA II, 744) și *dațian (dațienii* Budai-Deleanu, SA II, 374) trebuie să admitem că s-a procedat analogic, dar pornind de la numele proprii germane *Arabien* și *Dazien* (sau *Dacien)*. În mod similar se puteau realiza alte asemenea substantive prin derivare propriu-zisă, precum *islăndean* întîlnit la Ion Budai-Deleanu (SA II, 387). Merită amintit în acest context și substantivul *românean* (format cu ajutorul sufixului *-ean* de la numele propriu *România)* folosit de Eminescu cu sensul „locuitor al Țării Românești sau al României de după unirea de la 1859" : *„românenii* zic *națiune*, ardelenii *năciune*" (Mihai Eminescu, *Opere*, București, vol. IX, p. 451 ; cuvîntul apare și la p. 452).

Devenind productive pe terenul limbii române, sufixele *-ean, -ian* și *-an*, cu funcționalitate identică și cu formă foarte apropiată, au participat la realizarea a numeroase nume de locuitori prin derivare de la toponime. Cuvintele cu sufixele corespunzătoare din limbile de origine îndeplineau atît funcția de substantiv, cît și pe aceea de adjectiv, situație transmisă în parte și limbii române. Totuși, în limba veche și în primele faze ale celei moderne, exista o puternică tendință de a diferenția

[6] În legătură cu acest sufix, vezi, printre alții, Ioan Oprea, *Originea sufixelor adjectivale compuse din perioada premodernă a limbii române literare*, în LR, XXXVII, 1988, p. 259—271.

[7] Vezi Iorgu Iordan, *Sufixe românești de origine recentă (Neologisme)*, în BIFR, VI, 1939, p. 21, și Magdalena Popescu, *art. cit.*, p. 216—217.

adjectivul de substantiv prin sufixarea suplimentară cu *-esc*. Reprezentanții Școlii ardelene foloseau multe asemenea derivate, care nu au fost menținute însă în limba literară : *istoria eghipteneasca* (Molnar, SA I, 513), *văpselelor feniţienești* (Molnar, SA I, 519), *limba italienească* (Diaconovici-Loga, G. 43), *limba talienească* (Șincai, O. I, 95). Nu au lipsit nici derivările cu *-icesc* în perioada în care acest compus a funcționat ca echivalent al lui *-esc : crai spartanicesc* (Nicolau, P. I, 18).

Tendința de a crea derivate adjectivale cu *-esc* de la substantive terminate în *-an* a fost foarte pronunțată în primele trei decenii ale secolului al XIX-lea, dar ea și-a pierdut spre mijlocul veacului importanța.

4. Grupa numelor etnice terminate în *-ez* este caracteristică numai limbii literare moderne și este rezultatul influenței limbilor romanice. Mai întîi Iorgu Iordan [8] și apoi Magdalena Popescu [9] au stabilit că aceste nume ne-au venit din italiană (unde există corespondentul *-ese*) și din franceză (care are corespondente în *-ais* sau în *-ois*). Referitor la franceză, Iordan notează că terminația *-ais* nu ar avea totuși un rol prea important întrucît numai la feminin (unde devine *-aise*) are o pronunție care să amintească de românescul *-ez*. Trebuie observat însă că, în adaptarea cuvintelor franceze în limba română, nu s-a urmat de foarte multe ori pronunția originară, ci mai mult grafia, nelipsind situațiile hibride în care s-au luat în considerare atît norme de pronunție, cît și particularități de grafie. Pe de altă parte, după ce s-a stabilit un model de adaptare (prin compararea cu italiana), acesta putea fi urmat și în cazul împrumuturilor din franceză, fără a exista necesitatea unor echivalențe perfecte între cele două limbi.

Deși nu ofereau întotdeauna posibilitatea analizei pe terenul limbii române (cf. *danez*, *portughez*), existau numeroase situații (*albanez*, *polonez*, *suedez*) care ofereau un model de derivare cu ajutorul unui sufix *-ez*, astfel încît în limba română au putut lua naștere derivate pe baza lui [10].

Perioada în care au avut loc primele împrumuturi cu *-ez* a fost fixată la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul veacului următor. Sporadic însă, asemenea împrumuturi s-au făcut și anterior, cum atestă cronica lui Radu Greceanu : *solul englezu și olandezu* [11]. Cînd asemenea elemente lexicale s-au înmulțit, mai ales prin opera reprezentanților Școlii ardelene, au început și „abaterile" de la modelul romanic, în sensul că valoarea adjectivală a fost marcată în raport cu cea substantivală prin atașarea sufixului *-esc : călătoriu englezesc* (Bărac, SA II, 744), *negutătorii englezești* (F. DUM. I, 46) sau *crăimei franțozești* (Șincai, O. I, 117), *limba ... franțozască* (Diaconovici-Loga, G. 43) etc. O discuție specială necesită actualul adjectiv *franțuzesc*, care nu derivă de la corespondentul nesufixat *francez*. Vechiul *franțoz* provenea din germană, dar forma des întrebuințată deseori mai tîrziu și chiar în zilele noastre este *franțuz*, căreia i se atribuie de obicei o etimologie rusească, deși putea proveni și din *franțoz* printr-o acomodare ulterioară. Așadar, în vreme ce *francez* nu are un derivat adjectival cu *-esc*, *franțuz* are un asemenea derivat.

[8] Iorgu Iordan, *art. cit.*, p. 34—35.
[9] Magdalena Popescu, *art. cit.*, p. 218—219.
[10] Magdalena Popescu (*art. cit.*, p. 219) dă în acest sens mai multe exemple.
[11] *Cronicari munteni*, Ediție îngrijită de Mihail Gregorian, București, 1961, vol. II, p. 204.

Din cele prezentate reiese că în primele faze ale modernizării limbii române literare exista o tendință accentuată de realizare a adjectivelor din domeniul numelor etnice cu ajutorul sufixului *-esc* și prin aceasta de abatere de la modelul romanic (franco-italian), care presupunea aceleași forme pentru valorile substantivale și adjectivale. Deși tendința de atunci a fost simțitor atenuată în prima jumătate a secolului al XIX-lea, ea a lăsat urme în limba literară actuală, încît dispunem pentru unele situații de două adjective corespunzătoare numelui etnic, unul identic cu acesta, iar altul derivat de la el : *englez—englezesc*, *chinez—chinezesc*. Alte construcții cu *-esc*, precum *albanezesc* sau *portughezesc*, nu au rămas însă în uz.

Se desprinde din cele de mai sus o a doua consecință a adaptării adjectivelor neologice cu ajutorul lui *-esc* : existența în limba actuală a unor situații de redare prin două lexeme a valorii adjectivale corespunzătoare numelor etnice.

5. În cazurile de pînă acum am constatat realizarea unor dublete adjectivale pornind de la un singur cuvînt (împrumutat), fenomenul datorîndu-se caracterului foarte activ al vechiului sufix *-esc*, care însă își găsea explicația și în modelul dubletului *român—românesc*. Dar, existența dubletelor adjectivale din cîmpul semantic al numelor etnice împrumutate a avut consecințe și în cazul familiei lexicale a cuvîntului *român*. Într-o lucrare amplă consacrată problemei, Vasile Arvinte consideră, așa cum am văzut, că atît *român*, cît și *românesc* provin din latină. Cît privește substantivul *român*, descendența lui din lat. *romanus* a fost de mult timp demonstrată, în vreme ce pentru adjectivul *românesc* dicționarele (inclusiv DLR) propun derivarea de la substantiv. Chiar dacă însă o asemenea derivare a avut loc, aceasta s-a produs în timpuri străvechi, încît se poate afirma că limba română dispunea dintotdeauna de două cuvinte, un substantiv și un adjectiv. În faza de început a limbii literare actuale se confruntau două direcții, concretizate prin tendința de a forma adjectivul cu ajutorul lui *-esc* și prin modelul menținerii unei identități formale între adjectiv și substantiv. Deși consecințe ale primei direcții amintite se mențin pînă în zilele noastre, procesele ulterioare din limba literară, printre care și r e d u c e r e a sufixelor compuse și renunțarea la multe dintre adaptările cu sufixele vechi, au determinat o diminuare a întrebuințării derivatelor adjectivale cu *-esc*.

Vasile Arvinte preia necritic opinia lui Iorgu Iordan după care adjectivul *român* s-ar explica prin influența franceză [12]. Prima atestare a cuvîntului *roumain*, amintită de V. Arvinte, este cu valoare de adjectiv (J. A. Vaillant, *Grammaire roumaine à l'usage des français*, București, 1840) [13] și în cazul în care *român* (sau *rumân*) nu avea încă valoare de adjectiv, *roumain* trebuia să transpună pe *rumânesc*. Adjectivul francez s-a creat totuși pornind de la *rumân* fiindcă în limba de atunci acest cuvînt avea deja cele două valori, de substantiv și de adjectiv, iar în limba literară se manifesta tendința de a reuni aceste valori ca în celelalte limbi romanice. S-ar putea deci spune că franceza a contribuit indirect la impunerea adjectivului *român*, prin oferirea unui model, iar nu a cuvîntului ca atare.

[12] Vasile Arvinte, *op. cit.*, p. 55 și 67.
[13] *Ibidem*, p. 203.

6. De fapt, această întrebuințare este destul de veche, potrivit atestărilor din *Dicționarul limbii române* ea începînd cu *Palia de la Orăștie* din 1582, unde se întîlnește sintagma *fraților români*. Fără îndoială, cît timp se menținea încă o distincție netă între valoarea adjectivală, atribuită cuvîntului în *-esc*, și valoarea substantivală, proprie lui *român*, folosirea ultimului ca determinant trebuie privită ca primul pas spre conferirea valorii adjectivale. Această întrebuințare a început pe la 1800 să fie puternic stimulată de modelul etnonimelor pătrunse din limbile romanice care aveau aceeași formă pentru substantiv și pentru adjectiv.

Rolul decisiv în impunerea lui *român* ca adjectiv l-a avut Școala latinistă și, de aceea, este corectă aprecierea lui V. Arvinte că „în istoria limbii literare românești există o tendință certă a latiniștilor de a apropia (și modela), în mod intenționat și declarat, numele etnic *român* de etimonul său *romanus*" [14], deși în fraza următoare subliniază că vede în apropierea de etimon numai o influențare fonetică (preferința pentru *român* în defavoarea lui *rumân*). În limba latină însă, *romanus* avea în primul rînd valoare de adjectiv și, ca atare, putea sugera și folosirea lui *român* ca adjectiv. O asemenea influențare a fost favorizată de tendințele etimologizante și de ortografiile etimologice.

Mai întîi, a existat predispoziția ca latinescul *romanus*, atunci cînd se referea la lumea antică, să fie redat în două forme, ca substantiv, *roman*, și ca adjectiv, *romanesc*, în concordanță cu modelul oferit de *român* și *românesc*. Astfel, vom întîlni : *oastei românești* (Șincai, O. I, 163), *limba veche românească sau rîmlenească* (Tempea, SA I, 317), *împerat romanesc* și *colonii romanesci* (Iorgovici [15]) etc. În mod similar, *romanus* va deveni la Lazăr Asachi *romanicesc (mădulari al romanicescului neam* [16]) prin folosirea lui *-icesc* cu valoarea lui *-esc*. Ortografiile latinizante și tendința de a asimila pe *român* lui *roman* (nu arătase Petru Maior că românii sînt cei mai puri romani?) au dus curînd la confuzia (deseori grafică) a celor două etnonime și a cuvintelor din familiile lor. De aceea la Paul Iorgovici putem găsi : *nominele romanesci cele ce vin din limba veche românească* [17], unde în primul caz avem sensul „românesc", iar în al doilea „roman". Cînd se evada din etimologism, se scria numele romanilor în variantă românizată, cum face C. Aristia : *eroii viteji romîni* [18]. Încercarea de a păstra însă pe *roman* cît mai aproape de *romanus*, manifestată mai ales ca urmare a reacției latiniste de după 1830, trebuia să afecteze adjectivul *romanesc*, fie că se referea la romani, fie că avea în vedere pe români, și să atragă în acest proces și pe vechiul cuvînt *românesc*, care devenea astfel *român*, adică identic cu substantivul. Fenomenul era sprijinit și

[14] *Ibidem*, p. 65.

[15] Paul Iorgovici, *Observații de limba rumânească*, Buda, 1799, p. 11 și 12.

[16] Antonie Plămădeală, *Lazăr-Leon Asachi în cultura română*, Sibiu, 1985, p. 368.

[17] Paul Iorgovici, *op. cit.*, p. 34.

[18] C. C. Aristia, *Prințul român*, București, 1843, p. 71. Folosirea lui *român* cu sensul „roman" este însă foarte veche potrivit constatărilor lui Alexandru Niculescu (*Individualitatea limbii române între limbile romanice*, 2, București, 1978, p. 109—110), ea urcînd pînă în secolul al XVI-lea, începînd cu Coresi și continuînd cu Moxa, Dosoftei și Cantemir. În acest mod, nu mai este o noutate apariția adjectivului *românesc* cu sensul „roman" la Samoil Micu sau la alți reprezentanți ai Școlii ardelene. Cel care a observat prima dată aceste situații a fost George Giugla printr-un articol din 1935 (studiul *Coresi face cea dintîi apropiere între „romani" și „români"*, în volumul *Fapte de limbă. Mărturii despre trecutul românesc*, București, 1988, p. 234—230).

de amintita reducere a sufixelor adjectivale compuse, care presupunea în esenţă renunţarea la vechile sufixe în adaptarea împrumuturilor neologice şi se corela în domeniul numelor etnice cu renunţarea la folosirea lui *-esc* în cazul adjectivelor.

7. În aceste condiţii, reducerea lui *românesc* la *român* şi extinderea utilizării adjectivale a substantivului *român* după modelul lui *romanus* explică suficient apariţia adjectivului *român*, fără a presupune influenţa unei limbi străine, aşa cum cred Iordan şi Arvinte.

Vom nota pe această bază o a treia consecinţă a folosirii sufixului *-esc* în adaptarea adjectivelor din domeniul etnonimelor : realizarea modelului după care, alături de vechiul *românesc*, s-a instituit folosirea adjectivului *român*, omonim cu substantivul, situaţie similară aceleia caracteristice mai multor familii etnonimice din limba noastră. De asemenea, trebuie amintit că mult înainte de 1840 întrebuinţarea adjectivului *român* începe să capete o extindere apreciabilă, începînd cu Petru Maior : *limba română, cuvintele române* (SA II, 608, 615). Un mare rol în răspîndirea acestui adjectiv l-a avut generaţia de învăţaţi care a continuat activitatea corifeilor Şcolii ardelene, generaţie care a pregătit în mare parte şi revoluţia de la 1848.

Fără îndoială, limbile romanice au avut o mare importanţă în extinderea folosirii adjectivale a lui *român* prin crearea unui model general în domeniul numelor etnice de unificare a formei de adjectiv cu cea de substantiv. Pe de altă parte, menţinerea în circulaţie a adjectivului *românesc* şi a altor adjective în *-esc* constituie o particularitate a limbii noastre în comparaţie cu celelalte limbi romanice. Se cuvine totuşi remarcat că nu întotdeauna forma cu sufix are o funcţionalitate identică cu cea fără sufix, uzul lingvistic realizînd uneori selecţii la nivel sintagmatic între cele două forme.

Octombrie 1991

Institutul de Filologie Română
„A. Philippide"
Iaşi, str. T. Codrescu nr. 2

Daniela Papadima

CORECTITUDINE ȘI ADECVARE

Am dorit, în acest eseu, să aduc în discuție ce se întîmplă și ce e de presupus că se va întîmpla cu munca lingvistului în condițiile unei realități în schimbare. „Tranziția" proprie acestei perioade e considerată de unii prea lentă, de alții prea rapidă. Dincolo de divergențele de opinii, cu străvezii implicații politice, un lucru apare cu certitudine : ritmul schimbărilor e mai alert decît ne-am obișnuit decenii de-a rîndul.

Nu intenționez aici să risc pronosticuri despre cum va fi sau nu va fi afectat de mutațiile sociale cadrul instituțional al profesiunii lingvistului. Mă preocupă în schimb influența pe care dinamica uzului limbii o poate exercita asupra cercetării lingvistice. De altfel, se observă deja o serie de înnoiri ale felului în care e practicat demersul filologic.

Înainte vreme problemele limbii erau cantonate în cadrul academic al institutelor de cercetări, al instituțiilor de învățămînt superior, al revistelor și cărților de specialitate. Pe lîngă acestea, rubricile de profil lingvistic din revistele culturale sau emisiunile radio-tv. se ocupau cu prioritate de popularizarea unor noțiuni și cunoștințe despre limbă și de sancționarea incorectitudinilor frecvente în uz (forme fonetice, ortografice sau morfologice greșite, construcții sintactice defectuoase, semantisme eronate etc).

În prezent, astfel de rubrici apar în mult mai multe publicații, de la săptămînalul cultural pînă la cotidian, și tind să își diversifice problematica, distanțîndu-se de orientarea tradițională. Acest fapt, chiar dacă pare periferic față de cercetarea lingvistică propriu-zisă, are o valoare simptomatică. E un semn că implicarea lingviștilor în actualitate, cu instrumentarul specific profesiei, e tot mai dorită.

Acest lucru se explică, întîi de toate, prin creșterea importanței subcodurilor lingvistice în existența socială. Lectura ziarelor nu e doar un viciu, ci și o necesitate larg împărtășită. Cunoașterea legilor vizează direct un număr mare de oameni. Discursul politic se repercutează, în ultimă instanță, asupra opțiunii politice a fiecărui cetățean apt să se prezinte la urna de votare. Totodată, cele aproximativ 2000 de publicații date ca înregistrate pînă acum necesită corpuri redacționale și colaboratori capabili de buna practicare a meseriei. Activitatea legiuitoare se prelungește în dezbatere publică. Discursul politic își găsește căi variate de manifestare, de la tribuna parlamentară la cea stradală. Emițători și receptori se află angrenați într-un sistem de folosire — și, ceea ce e mai spectaculos, chiar de formare — a unor subcoduri specializate, indispensabile mecanismelor sociale.

Iată cum problema folosirii limbii, ca instrument al comunicării, tinde, în ochiul specialistului, să se deplaseze dinspre aspectul corectitudinii în sens strict înspre cel al adecvării.

LR, XLI, nr. 1–2, p. 67–70, București, 1992

Spre deosebire de situaţiile anterioare cînd opacitatea mediilor era compensată prin vehicularea cu caracter privat a informaţiei, în prezent funcţia esenţială a limbajului, de orientare către realitate, îşi caută un cadru public de manifestare, pe coordonate diferenţiate. Rolul mediator al limbajului creşte într-o realitate la rîndul ei în schimbare, pentru care e nevoie nu numai de o reflectare adecvată, ci şi de o raportare atitudinală. Amplificarea rolului informaţiei, a cantităţii de informaţie vehiculată prin limbaj, duce la :

1. o mai mare preocupare faţă de problemele limbii ;
2. un alt mod de a privi problematica lingvistică, prin tendinţa de deplasare a interesului dinspre gramatică *stricto sensu* înspre pragmatică.

Fără a intra în detalii teoretice privind multidiscutatul raport între cele două sectoare ale studiului limbii, putem spune, într-o manieră generală şi mult simplificată, că amîndouă operează cu aceleaşi entităţi. Ambele domenii consideră limba ca pe un inventar de elemente (grafeme, foneme, morfeme etc.) şi un set de reguli. Deosebirea e bine cunoscută specialiştilor : în timp ce gramatica studiază acele reguli a căror valabilitate este independentă de situaţia de comunicare, pragmatica are în vedere tocmai relaţionarea acestor reguli cu tipurile de contexte comunicaţionale.

Nevoia de adecvare explică interesul ridicat pentru cercetarea pragmatică. Un discurs politic care îşi ratează auditoriul îşi ratează efectul. O lege formulată în termeni improprii generează echivocuri păgubitoare. Un articol de ziar care prelucrează prost informaţia devine sursă de distorsiuni ale realităţii.

În contrast cu pragmatica, ca domeniu al adecvării la situaţiile de comunicare, gramatica ar avea în vedere, într-o formulare metaforică, nivelul ideal („gradul zero") al adecvării.

Fără pretenţia de a epuiza întreaga problematică, semnalez cîteva zone de interes lingvistic, atît în planul cercetării teoretice, cît şi în cel al studiului aplicat.

În condiţiile actuale, cercetarea teoretică dispune de un material foarte bogat. În efervescenţa comunicaţională, adesea cu caracter de improvizaţie, proliferează aberaţii precum improprietatea folosirii unor termeni, invazia barbarismelor, construcţii vicioase ş.a.

Unul din domeniile ce au şansa unei explorări intense este cel al reevaluării stilurilor funcţionale. Confruntat cu noi dimensiuni ale cîmpului de investigaţie, studiul stilurilor funcţionale poate acoperi aspecte din cele mai diverse :

— organizarea şi distribuţia stilurilor funcţionale în interiorul limbii
— mărcile distinctive
— subcategorizările şi, mai ales,
— aspectele evolutive în condiţiile parcurgerii unei etape în care stilurile se redimensionează sub ochii noştri.

În cazul discursului politic, de pildă, în lipsa unei uzanţe bine înrădăcinate, s-a putut observa cu uşurinţă în cursul anului trecut cum acesta îmbracă două tipuri distincte : cel construit pe scheletul discursului politic tributar reminiscenţelor sistemului totalitar (limbaj opacizant, schematism al structurilor semantice, redundanţă lexicală etc.) şi cel grefat pe tradiţia

oratorică interbelică. S-a simțit cu acuitate în limba română necesitatea unui limbaj politic în pas cu cerințele momentului.

Un alt sector apărut aproape dintr-un vid lingvistic s-a arătat a fi limbajul publicitar. Și aici absența unui „model" autohton a avut ca efect calchieri supărătoare, transpunerea pe un teren viran a unor structuri incompatibile cu fondul limbii.

O evoluție neașteptat de îndrăzneață a cunoscut tipologia textelor jurnalistice. Metamorfoza suferită de presa noastră pe parcursul a numai cîteva luni a creat un vast teritoriu de investigare pentru specialist, atît din unghiul mai larg al „limbajului jurnalistic", cît și din perspectiva unor „genuri" cu rigori proprii : editorial, comentariu, interviu, reportaj, pamflet, știre ș.a.m.d.

Între cercetarea teoretică și cea aplicată nu sînt granițe perfect delimitate. De exemplu, analiza de text, din punct de vedere lingvistic, reprezintă un palier intermediar. Prin observațiile pe care le face, analiza de text furnizează, pe de o parte, premise pentru generalizări teoretice. Pe de altă parte, ea poate funcționa ca un „îndreptar" pentru lectura sau redactarea unor texte de aceeași factură.

Am considerat aici „cercetare aplicată" acel tip de demers lingvistic care își propune să intervină, într-o formă sau alta, în realitatea folosirii limbii. Solicitările ca lingvistul să își asume un atare rol devin tot mai evidente. Îndeosebi în această direcție demersul de influențare a uzului va depăși nivelul corectitudinii propriu-zis gramaticale, orientîndu-se către problemele de adecvare a limbajului.

De mai multă vreme în Occident, firme care nu au aparent nici o înrudire cu disciplinele filologice recurg la serviciile unor specialiști în limbaje naturale în calitate de consultanți de competență semiotică, avînd în supraveghere „discursul" prin care se vehiculează informația necesară activității respectivelor instituții.

Se poate pronostica și la noi recunoașterea unui astfel de rol consultativ în variate domenii, de la agențiile de presă pînă la forurile de înaltă decizie?

Se prefigurează deja, dacă e să parcurgem subiectele de admitere la unele facultăți cu profil umanistic (jurnalistică, drept, din păcate încă nu și filologie), tendința de a se renunța la simpla testare a cunoașterii analitice a limbii, întregind-o prin verificarea capacității candidaților de folosire a limbii. E drept, și în acest caz, accentul cade pe corectitudine, și nu pe adecvare.

Conjunctura actuală este profitabilă deopotrivă pentru discipline de graniță precum sociolingvistica sau psiholingvistica. Aplicarea pe scară largă a unor teste de tipul diferențialului semantic al lui Osgood, de exemplu, ar fi mai relevantă pentru sondarea mentalului colectiv decît multe anchete IRSOP.

Nu mai puțin însă lingvistul e nevoit astăzi să-și apere domeniul de ingerințele unor false probleme. Un caz notoriu îl constituie disputa în jurul reformei ortografice. Este limpede că, spre deosebire de perioada reformelor ortografice ce s-au succedat începînd din prima jumătate a secolului trecut, reforme ce decurgeau dintr-un autentic impas de ordin cultural, fără a exclude și o bază politică, „necesitatea" actuală a unei

reformări pare mai degrabă iscată artificial de opțiuni sociopolitice decît de o realitate lingvistică, cum au arătat, cu argumente convingătoare, Mioara Avram [1], Valeria Guțu Romalo [2], Flora Șuteu [3], Liviu Onu [4] ș.a.

*

Prezentul ne-a adus în față un spectacol seducător al limbajului, cu germinațiile și cu malformațiile lui. Putem oare bănui o schimbare de viziune care să ne apropie de acea înțelegere a limbii ca „energie", înțelegere întrevăzută de filologii romantici acum aproape două secole?

[1] Mioara Avram, *Diversiunea ă*, în „România liberă" din 13 și 14 martie 1991.

[2] Valeria Guțu Romalo, *Ortografie*, în „România literară" nr. 13, 1991, p. 9; *Ortografia românească*, în „România literară" nr. 22, 1991, p. 7.

[3] Flora Șuteu, *Ortografia limbii române între sentimente și responsabilități*, Raport prezentat la cel de-al IV-lea Congres al filologilor români, Timișoara, 4—6 iulie 1991, în *Buletin de informare științifică pe anul 1991*, Societatea de Științe Filologice din România, București, 1991 (sub tipar).

[4] Liviu Onu, *Ultimele reforme ale ortografiei limbii române*, în „Academica", nr. 8, 1991, p. 7.

Magdalena Popescu-Marin

CALCURI DE STRUCTURĂ SIMILARE ÎN ROMÂNĂ ŞI RETOROMANĂ

1. Într-unul din studiile sale, Mioara Avram se ocupa de complexitatea cercetării contactelor interromanice, arătînd că acestea pot fi directe sau indirecte (prin limbi intermediare adesea neromanice). Argumentaţia este susţinută prin numeroase situaţii din limba română care presupun, după caz, explicaţii foarte variate [1]. Concordanţele interromanice pot avea deci şi surse care exclud contactul direct sau care depăşesc înrudirea originară (materialul moştenit ca atare).

2. În cele ce urmează vrem să relevăm tocmai existenţa unor paralele dintre română şi o altă limbă romanică, neexplicabile prin stratul comun moştenit (limba latină) sau prin contactul direct, dar care ne trimit la un intermediar (o altă limbă, chiar neromanică) identic sau diferit. Este vorba de unele calcuri de structură existente în română şi în romanşă, foarte asemănătoare din punct de vedere formal, dar care nu s-au influenţat direct şi reciproc, ci s-au creat independent după tiparele proprii fiecăruia dintre cele două idiomuri — tipare în mare parte asemănătoare şi, mai ales, cu material lingvistic latin, adesea identic.

3. Faptul că numele de plantă *floarea-soarelui* este un calc lexical de structură a fost demonstrat, după părerea noastră, în mod convingător de Theodor Hristea [2]. Argumentele că planta a fost introdusă la noi foarte tîrziu (către sfîrşitul secolului al XIX-lea) şi că există numai sub formă cultivată, ca şi cel legat de denumirea ştiinţifică din latină (*helianthus* ⟨annuus⟩ < gr. ἥλιος „soare" şi ἄνθος „floare", care a servit ca model structural pentru denumirile din alte limbi, ca germ. *Sonnenblume*, engl. *sunflower*, oland. *zonenbloem*, norv. *solblomst* etc.) nu pot fi neglijate. Adăugăm că şi aromâna a copiat acelaşi tipar, planta numindu-se în acest dialect *lilicea-soarelui*, după cum atestă Zach. C. Panţu[3]. În aromână *lilice* înseamnă „floare".

Celelalte limbi romanice au împrumutat sau calchiat o altă formaţie ştiinţifică: *heliotropion Europaeum* < gr. ἥλιο— „soare" şi τροπέω „îndrepta" (fr. *tournesol*, it. *girasole*, port. *girassol*, *mirassol*, sp. *heliotropio*, *heliotropo*, *girasol* şi *tornasol*). Franceza foloseşte şi pe *hélianthe*, *héliotrope* (specializat semantic) şi pe *(grand) soleil*.

Dar iată ca atlasul lingvistic romanic [4], care atestă existenţa majorităţii termenilor enumeraţi, pune în evidenţă o concordanţă existentă numai între română şi retoromană: *floarea-soarelui*, *floare-de-soare* /*fluar*

[1] *Contacte între română şi alte limbi romanice*, în SCL, XXXIII, 1982, nr. 3, p. 253 ş.u.
[2] *Un calc lexical de structură: floarea-soarelui*, în SCL, XXIV, 1973, nr. 5, p. 565 ş.u.
[3] *Plantele cunoscute de poporul român*, Bucureşti, 1906, p. 100.
[4] N. Saramandu, *Atlasul lingvistic romanic*, în „Academica", I, 1991, nr. 5, p. 30.

LR, XLI, nr. 1—2, p. 71—72, Bucureşti, 1992

de sulai. Dicționarul tezaur al idiomurilor romanșe [5] înregistrează și formele *flur sulai (sulegl)* și *flur solara* (fără atestări), ultima mai îndepărtată de tiparul nostru (avînd în componență un adjectiv). Dacă ținem seama de faptul că romanșa se vorbește într-o zonă alpină în care planta respectivă nu este masiv cultivată, ca și de bilingvismul tradițional (german — romanș) din regiune, putem presupune că în cazul romanșei avem a face cu un calc de structură după germană, cu materialul de origine latină existent și în formația românească. Forma cu prepoziție din atlas corespunde formei *floare-de-soare*, iar cea fără prepoziție, avînd structura substantiv+ substantiv (în apoziție), *flur sulegl*, ne trimite la forma românească substantiv + substantiv (în genitiv): *floarea-soarelui*. Faptul că formațiile compuse de tipul *esch-casa* sau *ca(sa) Martin* > *Camartin* reprezintă la origine o construcție cu cazul oblic, pierdut în romanșă, este pe larg argumentat și explicat în teza de doctorat a cercetătorului elvețian Florentin Lutz [6]. Numeroase asemenea compuse conțin la origine prepoziția *de* (cu sau fără articol) ca în *flur de sulai* sau *Casa dil Martin* etc.

4. Un calc de structură comun celor două idiomuri menționate, creat însă tot independent după prototipuri probabil diferite, este verbul *conlucra* din română și *colluvrar* din romanșa sursilvană [7]. Ambele idiomuri au și verbul împrumutat *colabora*, respectiv *collaborar*. Dacă verbul românesc *conlucra* este explicat de obicei prin franceză *(collaborer)* [8], pentru romanșă este mai sigur modelul german *(mitarbeiten)* sau, eventual, italian *(collaborare)*. Cf. și *colluvrer* „Mitarbeiter" și *conlucrător* (DA).

Alte formații cu prefixul *co(n)-* vin să întărească această categorie de calcuri independente. Este vorba de *concetățean*, explicat la noi prin fr. *concitoyen* [9], dar prezent în idiomurile romanșe (surs. *concaistgaun*, surm. *concarstgang*)[10], unde este explicat prin germ. *Mitmensch*, apoi de *conșcolar*, remodelat la noi după fr. *condisciple*, lat. *condiscipulus*, germ. *Mitschüler* (FC II 70), care se găsește și în idiomurile romanșe (surs., surm., lad. *conscolar*), avînd același model german (DRG s. v.). Pentru *comembru* și surs., surm., lad. *commember* se apelează la același cuvînt german *Mitglied* (FC II 70 și DRG s. v.).

Prin cele cîteva concordanțe lexicale relevate aici am ilustrat posibilitatea existenței unor fenomene asemănătoare, ocurente în două idiomuri romanice, fără o legătură directă, dar explicabile prin tipare sau structuri interne similare.

Octombrie 1991

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Spiru Haret nr. 12

[5] *Dicziunari Rumantsch—Grischun* (abr. DRG), Winterthur, 1975, s. v. *flur*.

[6] *Beschreibung und Klassifizierung der bündnerromanischen Subst. + Subst. — Syntagmen sowie die Entstehungsgeschichte besonderer Syntagmagruppen aufgrund des lateinischen Kasuszerfalls*, Freiburg in CH, Mai 1991, p. 168—200.

[7] R. Vieli — A. Decurtins, *Dicziunari romontsch. Sursilvan-tudestg*, Cuera, 1962.

[8] Cf. DA, DEX și tratatul *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. al II-lea, *Prefixele*, Editura Academiei, 1978, p. 70 (abr. FC II).

[9] FC II 70.

[10] DRG s. v.

Andra Şerbănescu

PRINCIPIUL CORESPONDENŢEI: CONSTRÎNGERI ÎN OPERAŢIILE DE CONTRAGERE ŞI DEZVOLTARE

1. În cadrul frazei se găsesc, printre subordonate, aceleaşi categorii din cadrul propoziţiei, şi invers[1].

Formulat în 1956 de Mioara Avram, principiul corespondenţei dintre sintaxa frazei şi sintaxa propoziţiei a avut implicaţii teoretice şi practice importante pentru gramatica românească tradiţională. Din punct de vedere teoretic, el a infirmat superioritatea propoziţiilor subordonate asupra părţilor de propoziţie, prilejuind ulterior inventarierea şi descrierea de către aceeaşi autoare a unor subordonate absente din gramaticile de la acea dată, revizuirea altora : completiva de agent, subordonata circumstanţială instrumentală, de relaţie, sociativă, concesivă, opoziţională, consecutivă (clasificare), subordonată de măsură progresivă [2]. Caracterul sistematic al limbii, pus în evidenţă o dată în plus, a permis o definire unitară a tuturor tipurilor de subordonate [3], care au primit în acelaşi timp denumiri paralele cu cele ale părţilor de propoziţie, distingerea aceloraşi subcategorii la diferite propoziţii şi părţi de propoziţie, sistematizarea informaţiilor privind „termenul regent", acelaşi pentru părţile de propoziţie şi propoziţiile corespondente. Implicaţiile de ordin practic ale principiului corespondenţei se întîlnesc în modul de organizare a părţii de sintaxă în cărţi şi manuale ulterioare. Principiul îşi subordonează două procedee gramaticale complementare, contragerea şi dezvoltarea părţilor de propoziţie, concepute nu doar sub aspect teoretic, ci şi ca „elemente constitutive ale preocupărilor de cultivare a limbii" [4].

[1] Mioara Avram, *Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie*, în *Studii de gramatică*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei, 1956, p. 163.

[2] Vezi Mioara Avram, *art. cit.*; Mioara Avram, *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba română, (Evoluţia ...)*, Bucureşti, 1960.

[3] Mioara Avram, *Corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie*, în *Gramatica limbii române*, vol. al II-lea, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Academiei 1966, p. 255—256. (= *Gramatica Academiei*)

[4] Mioara Avram, *Probleme ale exprimării corecte*, Bucureşti, Editura Academiei, 1987, p. 186. (= PEC)

LR, XLI, nr. 1—2, p. 73—77, Bucureşti, 1992

2. Contragerea propoziţiilor şi dezvoltarea părţilor de propoziţie sînt procedee şi tehnici de transformare a unor unităţi sintactice de un anumit grad în altele de alt grad în ierarhia propoziţie-frază, prin care se realizează variante formale ale aceluiaşi mesaj[5].

Astfel definite, cele două procedee gramaticale se realizează prin modificări asupra predicaţiei (introducerea/eliminarea unui predicat), asupra elementului de relaţie (la nivelul propoziţiei/frazei), precum şi prin modificări secundare pe care le antrenează în enunţ cele două operaţii principale [6]. În funcţie de particularităţile sintactico-lexicale concrete, anumite enunţuri pot prezenta variante de transformare.

3. Corespondenţa are o sferă mai largă, în care se cuprinde şi simpla echivalenţă funcţională [...], dar contragerea şi dezvoltarea presupun identitatea conţinutului de bază comunicat [...][7]

Manualele şcolare, mai ales, au pus semnul egalităţii între corespondenţă, pe de o parte, contragere şi dezvoltare, pe de altă parte. De aceea, considerăm util să reamintim aici distincţia pe care o făcea Mioara Avram între un principiu general, cu caracter sistematic, şi procesele prin care acesta se manifestă. Contragerea şi expansiunea sînt aplicabile „numai atunci cînd unităţile între care există corespondenţă funcţională pot avea realizări concrete sinonime" [8]. În cazul contragerii şi dezvoltării, pe lîngă faptul că nu este suficientă condiţia echivalenţei funcţionale, ea nu este nici obligatorie. Astfel, *Gramatica pentru toţi* inventariază situaţii în care contragerea/dezvoltarea se produce antrenînd o propoziţie principală ⇌ o parte de propoziţie subordonată, o circumstanţială ⇌ un atribut circumstanţial, o subiectivă ⇌ un complement indirect, o completivă directă ⇌ un complement indirect.

4. Corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie trebuie înţeleasă pe plan abstract şi pur gramatical, nu ca posibilitate generală de transpunere a oricărei construcţii particulare de la nivelul propoziţiei la nivelul frazei şi invers[9].

Investigarea enunţurilor concrete a condus-o pe autoare la această generalizare prin care se stipulează existenţa unor restricţii lexicale şi gramaticale care blochează fenomenele contragerii şi dezvoltării în anumite situaţii [10].

[5] Mioara Avram, *Gramatica pentru toţi*, Bucureşti, Editura Academiei, 1986, p. 265. (= *Gramatica*)

[6] Vezi Mioara Avram, *Gramatica*, p. 365–371 ; Mioara Avram, PEC, p. 185.

[7] Mioara Avram, PEC, p. 185 şi *Gramatica* p. 365.

[8] Mioara Avram, *Gramatica*, p. 335.

[9] *Ibidem*, p. 370.

[10] *Ibidem*, p. 365, 370 ; PEC, p. 185 ; *Gramatica Academiei*, p. 256.

4.1. În articolul de față ne propunem să dezvoltăm această problemă, sistematizînd datele observației noastre într-o clasificare, relevînd și explicînd cauzele constrîngerilor care operează asupra contragerii și expansiunii [11].

Astfel, vom distinge între constrîngere *morfologică*, *sintactică* (= *funcțională*), *semantică* (*propriu-zisă*, *lexico-semantică*, *semantico-referențială*), *sintactico-semantică*, *discursivă*, *stilistică*. Acestea acționează asupra enunțului reglînd corelația dintre condiția semantică și restricția funcțională care guvernează procesele contragerii și expansiunii. Gradul în care cele două condiții sînt satisfăcute variază; în funcție de această variație, realizăm următoarea clasificare:

a) contragere/expansiune strictă (ambele condiții sînt îndeplinite)
Te chem să vorbesc cu tine ⇌ *Te chem pentru a vorbi cu tine*
b) echivalare semantico-funcțională (ambele condiții sînt îndeplinite; cea semantică, în limite mai largi)
Mă așez unde mi-am ales ⇌ *Mă așez în locul ales de mine*
c) echivalare semantică (este îndeplinită doar condiția semantică)
S-a aflat că ai venit ↔ *S-a aflat de venirea ta*
d) echivalare funcțională
Sînt prieten cu Ion ↔ *Sînt prieten cu cine îmi place*
e) atît echivalarea funcțională, cît și cea semantică sînt blocate
Rolul lui constă **în a arăta** ...

Clasele *a*—*e* sînt rezultatul modului în care funcționează cele șase tipuri de constrîngeri inventariate.

4.2.1. *Constrîngerile morfologice* acționează asupra enunțului prin particularitățile paradigmatice ale diferitelor categorii gramaticale specifice părților de vorbire, blocînd realizarea contragerii/expansiunii stricte (clasa *a*) și impunînd constituirea enunțului la un singur nivel (propozițional/frastic) — încadrat deci în clasa *e* — sau integrarea lui în una din clasele *b*, *c*, *d*:

(1) *Doresc să plec/ să pleci/să plece* ⇌ (1′) *Doresc plecarea*
(2) *Te-am văzut cînd ai/am venit* ⇌ (2′) *Te-am văzut la venire*
(3) *Mă bucur că ai venit/vei veni* ⇌ (3′) *Mă bucur de venirea ta*

După cum s-a remarcat [12], în momentul echivalării funcționale, schimbarea categoriei lexico-gramaticale, deși conservă sensul principal conținut în verb, produce ambiguitate o dată cu pierderea mărcilor gramaticale de mod, timp, persoană și număr. Invers, expansiunea ar implica selectarea arbitrară de către vorbitor a mărcilor flexionare. O dezambiguizare a enunțurilor (1′) (2′), (3′) este totuși posibilă la nivel contextual, unde mărcile flexionare pot fi recuperate în funcție de vecinătăți:

(1″) *M-am plictisit de mare, încît am ajuns acum să doresc plecarea*
(2″) *Te-am văzut la venire. (tu) Stăteai și mă așteptai (pe mine care venisem cu trenul) pe peron*
(3‴) *Mă bucur de venirea ta. Mi-a fost foarte dor de tine.*

[11] Exemple în care contragerea și dezvoltarea nu se produc apar și la Iorgu Iordan, *Gramatica limbii române*, București, Editura Cartea românească, 1937, p. 233—234; Ion Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, București, Editura Științifică și enciclopedică, p. 64—76, passim; Ion Coteanu, *Gramatică, stilistică, compoziție*, București, Editura Științifică, 1990, p. 74.

[12] Cf. Mioara Avram, PEC, p. 186.

4.2.2. *Constrîngerile sintactice* sînt rezultatul particularităţilor sintagmatice ale diferitelor clase de verbe, al regulilor de subcategorizare specifice, care stabilesc vecinătăţile posibile pentru fiecare verb.

(4) *S-a aflat că ai venit* ↔ (4′) *S-a aflat de venirea ta*

(5) *Mi-a povestit că v-aţi întîlnit* ↔ (5′) *Mi-a povestit de întîlnirea voastră*

(6) *Rolul lui constă în a arăta* ...

În (4) şi (5), respectiv (4′) şi (5′) verbul propoziţiei principale are comportament diferit în situaţiile în care se combină cu o propoziţie faţă de cele în care apare în relaţie cu o parte de propoziţie : *s-a aflat* se construieşte cu o propoziţie subiectivă, dar cu un obiect prepoziţional ; *a povesti* cere o propoziţie completivă directă, dar la nivelul propoziţiei un obiect prepoziţional [13]. În (6), verbul *a consta* se construieşte exclusiv cu un obiect prepoziţional ; această trăsătură sintactică inerentă exclude un corespondent de tip propoziţional pentru obiectul indirect.

4.2.3. *Constrîngerile semantice* sînt rezultatul configuraţiei semantice a lexiconului, precum şi al interacţiunilor reciproce dintre cuvinte pe axa sintagmatică. Complexitatea acestor fenomene conduce la inventarierea unor subclase.

(i) *Constrîngerile semantice propriu-zise* se observă în enunţuri de tipul :

(7) *Mă văd cu cine te vezi şi tu* ↔ (7′) *Mă văd cu aceeaşi persoană ca şi tine*

Echivalarea semantico-funcţională este posibilă în condiţiile păstrării semelor relevante pentru sensul global al enunţului, dar cu o redistribuire a lor la lexeme diferite din lexicon. Astfel, trăsătura [+ personal] din lexemul *cine* se redistribuie la substantivul *persoană*, în timp ce informaţia rezultată din repetiţia verbului *a (se) vedea* şi interacţiunea subiectelor *eu*, *tu* puse în relaţie semantică prin adverbul *(ca) şi* este redistribuită în lexemele *aceeaşi ... ca şi tine*. Se conservă, de asemenea, un sem variabil [± definit] care se actualizează într-un context mai larg atît la *cine*, cît şi la *aceeaşi*. Mărcile de gen şi număr sînt selectate în funcţie de realitatea extralingvistică (reflectată şi în substantivul corespunzător din structura explicită : *băiat*, *fată*, *prieteni* etc.).

(ii) *Constrîngerile lexico-semantice* sînt rezultatul unor asimetrii semantice care se produc în procesul derivării. De pildă, în timp ce pentru (8) *Tu, care mă cunoşti bine, poţi vorbi* nu este posibilă contragerea (8′) **Tu, bun cunoscător al meu ...*, în cazul altui enunţ, unde *cunoscător* actualizează alt sens, rezultatul contragerii este perfect acceptabil :

(9) *Tu, care cunoşti bine limba engleză, ...* ⇌ *Tu, bun cunoscător al limbii engleze, ...*

Acelaşi fenomen se observă şi în situaţii în care anumite grupuri de cuvinte tind spre statutul de îmbinare stabilă : (10) *Vine cînd are timp* nu acceptă o echivalare, faţă de :

(11) *Vine cînd are timp liber* ⇌ (11)) *Vine în timpul liber*

Analog pentru (12) *Dau cui vine*, faţă de :

(12) *Dau cui vine primul* ⇌ (12′) *Dau primului venit.*

[13] Este posibilă şi construcţia *Mi-a povestit întîlnirea voastră*, dar cu sens schimbat faţă de *Mi-a povestit că v-aţi întîlnit*. Pentru o prezentare a acestui tip de sinonimie sintactică vezi Mioara Avram, *Gramatica*, p. 380 şi urm.

Alteori, echivalarea se bazează pe sensul paralel, dar nu identic, al unor cuvinte din clase gramaticale diferite :

(13) *Plec cînd se luminează de ziuă* ⇄ (13′) *Plec în zori.*

(iii) *Constrîngerile semantico-referențiale* intervin în cazul anumitor clase de cuvinte la care relația referent-referință are un statut aparte : numele proprii *(Maria și Ioana au plecat)*, unele substantive comune, concrete *(Plec* **la mare**, *Scriu* **cu pixul***)*, pronume *(***El** *nu vine)*, diferite tipuri de determinanți *(Cartea* **aceasta** *nu-mi place ; Au venit* **5** *copii ; Au plecat* **toți** *musafirii* etc.). În aceste cazuri realizarea corespondenței propoziție-frază nu este posibilă.

4.2.4. *Constrîngerile sintactico-semantice* sînt rezultatul combinării pe axa paradigmatică a unor termeni ale căror trăsături sintactice și semantice devin, în enunțul dat, incompatibile. Să se compare :

(14) *Dacă înveți vei reuși* ⇄ (14′) *Învățînd vei reuși*

(15) *Dacă vine, anunță-mă* ! (15′)**Venind, anunță-mă* !

În (14) — (14′) este posibilă redarea unei condiționale printr-un gerunziu. În (15) însă, transformarea nu este posibilă deoarece cele două moduri distincte (indicativul și imperativul) corespund la două nuclee semantice distincte, care nu acceptă o subordonare sintactică implicată de trecerea unuia dintre verbe la gerunziu.

4.2.5. *Constrîngerile discursive* operează asupra acelor enunțuri care, la nivelul sistemului, acceptă transformarea, dar realizarea ei este nerecomandabilă fie pentru că enunțul obținut ar fi mai lung decît cel de la care se pornește :

(16) *S-a supărat că i-am spus adevărul de-a dreptul*

(16′) *S-a supărat din cauza adevărului spus de mine de-a dreptul,*

fie pentru că ar produce repetiții supărătoare sau ar afecta eufonia textului.

4.2.6. *Constrîngerile stilistice* afectează acele enunțuri în care sinonimia — în accepția dată de Solomon Marcus [14] — este zero, deci acolo unde opțiunea autorului are caracter de unicitate : textele poetice. Într-o situație asemănătoare, prin caracterul lor fixat de uz, sînt și proverbele în cazul cărora transformările nu sînt posibile.

(17) *Cine seamănă vînt culege furtună*

(17′)**Semănătorul de vînt culege furtună*

Transformarea este blocată de sensurile figurate ale cuvintelor, de valoarea stilistică cu care este investită simetria din antiteza *seamănă/culege* și gradarea pusă în evidență prin cele două cuvinte cheie : *vînt, furtună.* Dacă în (17) avem a face cu două unități sintactico-semantice cu relativă independență (corespunzătoare celor două propoziții), în (17′) transformarea subiectivei în subiect implică reorganizarea interacțiunilor semantice corespunzătoare noii relații sintactice subiect-predicat.

Analiza de aici confirmă caracterul abstract al principiului corespondenței și ilustrează diversitatea în care acesta se manifestă la nivelul uzului.

Septembrie 1991

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[14] Solomon Marcus, *Poetica matematică*, București, Editura Academiei, 1970, p. 33.

Marius Sala

CONTACTE ÎNTRE ROMÂNĂ ȘI ALTE LIMBI ROMANICE

Într-un articol plin de sugestii, Mioara Avram a prezentat problema contactelor dintre română și alte limbi romanice [1]. Este abordată, într-o expunere densă marea diversitate a tipurilor de contacte interromanice (directe și indirecte, orale și cărturărești, individuale și colective, în mediul românesc sau aloglot) în care unul dintre idiomurile ajunse în contact este limba română. Ne propunem ca, pornind de la remarcile Mioarei Avram, să aducem în discuție alte aspecte ale contactului dintre română și idiomuri romanice, de data aceasta din Peninsula Balcanică. Înțelegem prin română atît dacoromâna, cît și dialectele suddunărene (aromâna, istroromâna), iar prin idiomuri romanice balcanice iudeospaniola, friulana și dialectul venețian al italienei.

Urmînd distincția făcută de Mioara Avram cu privire la poziția românei în aceste contacte constatăm că ea are mai ales statutul de limbă furnizoare (româna, iudeospaniola și friulana din România) și numai în cazul istroromânei față de dialectul venețian, româna are statutul de limbă receptoare. O situație specială ocupă din acest punct de vedere aromâna vorbită în România, dialect român influențat de dacoromână, cînd româna este și limbă receptoare și limbă furnizoare.

Vechimea și caracterul contactelor dintre română și idiomurile romanice menționate diferă de la un caz la altul, dar în general contactele sînt de dată recentă, așa cum remarca și Mioara Avram *(op. cit.*, p. 252); fac excepție contactele istroromânei cu venețiana, considerate a fi mai vechi.

Constatarea făcută mai sus cu privire la vechimea diferită a contactelor lingvistice este valabilă și pentru studiile întreprinse cu privire la aceste contacte. În general, ele sînt recente : cele referitoare la contactele dintre friulană [2] și aromână [3], pe de o parte, și română pe de alta, sînt

[1] Mioara Avram, *Contacte între română și alte limbi romanice*, în SCL, XXXIII, 1982, 3, p. 253—259.

[2] Maria Iliescu, *Observations sur la langue des Frioulans de Roumanie*, în *Actas del XIe Congreso Internacional de Lingüistica y Filologia Románicas*, vol. III, Madrid, 1965, p. 1531—1548 (= Iliescu 1965); idem, *Observations sur le bi- et multilinguisme des Frioulans de Roumanie*, în *Actes du Xe Congrès International des Linguistes* vol. IV, București, 1970, p. 777—781 (= Iliescu 1970); idem, *Le frioulan à partir des dialectes parlés en Roumanie*, Haga, 1972 (= Iliescu 1972).

[3] Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Influența dacoromână asupra graiului unei familii aromâne din România*, în FD, I, 1958, p. 79—111 (= Caragiu-Marioțeanu 1958); N. Saramandu, *Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetică. Observații asupra sistemului fonologic*, București, 1972 (= Saramandu 1972), Marina Ciolac, *Interférences linguistiques dans le discours écrit (aroumain et dacoroumain) des enfants d'origine aroumaine*, în RRL, XXXIII, 1988, p. 173—184 (= Ciolac 1988); Mariana Bara, *Types of Code-Switching in Macedo-Romanian—Daco—Romanian bilingualism*, în RRL, XXX, 1985, p. 31—42 (= Bara 1985).

LR, XLI, nr. 1—2, p. 79—82, București, 1992

toate recente, cele despre contactul dintre iudeospaniolă [4] și română sau dintre istroromână și venețiană [5] sînt mai vechi (cele mai multe sînt însă și de această dată recente). În aceste studii sînt analizate condițiile istorice care au facilitat contactele lingvistice și se fac aprecieri cu privire la amploarea rezultatului acestui contact, apreciat în general ca nesemnificativ.

O apreciere calitativă a rezultatului contactului dintre română și idiomurile romanice din Peninsula Balcanică, care să ia în considerare condițiile socio-lingvistice ale idiomurilor aflate în contact și poziția elementelor împrumutate în structura idiomurilor respective, așa cum am făcut-o pentru diverse alte limbi în Sala (1988), ne permite să observăm că (daco)româna, limbă oficială, este un cod cu o situație privilegiată, folosit în numeroase contexte din care iudeospaniola, friulana și aromâna sînt excluse, după cum istroromâna nu este folosită în contextele în care este utilizată venețiana. Această situație explică sensul schimbărilor : totdeauna suferă modificări idiomurile cu o poziție socio-culturală inferioară.

Cît privește poziția elementelor împrumutate în structura idiomurilor receptoare, se constată că cele mai numeroase aparțin lexicului. Nu există nici o prezentare exhaustivă sau foarte amplă a cuvintelor împrumutate ; acestea pot fi însă găsite în exemplificarea diverselor fenomene fonetice sau morfologice. Cel mai bogat inventar e dat de Dahmen-Kramer (1979) pentru elementele italienești din istroromână, iar Sala (1979) prezintă cuvintele românești în ansamblul domeniilor onomasiologice ale iudeospaniolei. Caragiu-Marioțeanu (1958) stabilește patru categorii de cuvinte dacoromânești în aromână după cauza care a determinat înlocuirea vechilor cuvinte aromâne. Dacă se ține însă seama de importanța cuvintelor, constatăm că termenii împrumutați nu sînt termeni de bază, ci sînt fie termeni care se referă la realitățile vieții moderne

[4] Cynthia M. Crews, *Recherches sur le judéo-espagnol dans les pays balkaniques*, Paris, 1935 ; Marius Sala, *Estudios sobre el judeo-español de Bucarest*, Mexic, 1970 (= Sala 1970) ; idem, *Phonétique et phonologie du judéo-espagnol de Bucarest*, Haga, 1971 (= Sala 1971), idem, *Los fonemes /ǧ/, /ž/ en el judeoespañol*, în *Studia hispanica in honorem Rafael Lapesa*, vol. I, Madrid, 1972 (= Sala 1972), idem, *Sobre el vocabulario del judeo-español*, în *Festschrift Kurt Baldinger zum 60 Geburtstag*, vol. II, Tübingen, 1979, p. 910—916 (=Sala 1979); idem, *Algunos casos de polimorfismo en el judeo-español de Bucarest*, în *Philologica Hispaniensia in Honorem Manuel Alvar*, vol. I, Madrid, 1983, p. 583—591 (= Sala 1983) ; idem, *Las sibilantes en el istrorumano*, în *Homenaje a Alvaro Galmés de Fuentes*, vol. II, Oviedo — Madrid, 1985, p. 185—188 ; idem, *El problema de las lenguas en contacte*, Mexic, 1988 (= Sala 1988).

[5] Sextil Pușcariu, *Studii istroromâne. II. Introducere. Gramatică. Caracterizarea dialectului istroromân*, București, 1927 (= Pușcariu 1927) ; Alexandru Philippide, *Originea românilor. Volumul al doilea. Ce spun limbile română și albaneză*, Iași, 1927 (= Philippide 1927) ; Alvaro Galmés de Fuentes, *Las sibilantes en la Romania*, Madrid, 1961 (= Galmés de Fuentes 1961) ; G. D. Klepikova, *Prefixul de origine slavă po- în dialectul istroromân*, în FD, V, 1963, p. 69—82 (= Klepikova 1963) ; Wolfgang Dahmen—Johannes Kramer, *Interferenze italo-istrorumene nel comune de Sciane (Istria)*, în *I dialetti e le lingue delle minoranze di frone all'italiano*, Roma, 1979, p. 629—634 (= Dahmen — Kramer 1979) ; Radu Flora, *Gli italianismi nell'istroromeno*, în „Italica belgradensia" I, 1975, p. 45—64 (= Flora 1975) ; August Kovačec, *Istroromâna*, în *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, 1984, p. 550—591 (= Kovačec 1984) ; Constant Maneca, *Venezia e l'istrorumeno nel medioeve*, în RRL, XIV, 1969, p. 7—12 ; Emil Petrovici, *Le modèle serbocroate du système phonologique istro-roumain*, în *Phonologie der Gegenwart. Vorträge und Diskussionen anlässlich der Internationalen Phonologie Tagung in Wien 30. VIII—3. IX. 1966*, Graz — Wien — Köln, 1967, p. 262—272 (= Petrovici 1967). În general, este greu de făcut distincție între elementele venețiene și cele italienești (v. Pușcariu 1927 : 224).

(Iliescu 1972 : 228—230, friulană, Kovačec 1984 : 552, istroromână), fie termeni expresivi (aceştia din urmă sînt, în multe cazuri, sinonimi ai unor termeni din fondul vechi). Sala (1983 : 587, 590) discută poziţia sinonimelor de origine română din iudeospaniolă, Iliescu (1972 : 227) remarcă selectarea unor sinonime care să semene cu româna, Ciolac (1988) observă că sînt eliminate cuvintele care nu fac parte din lexicul aromânesc activ şi, pe de altă parte, că sinonimele vechi aromâneşti au o nuanţă de politeţe, iar Bara (1989) subliniază păstrarea termenilor aromâneşti în expresii.

Faptele de fonetică şi fonologie sînt rare şi ocupă o poziţie periferică. O prezentare a influenţei asupra iudeospaniolei din Bucureşti, făcută dintr-o perspectivă mai generală a contactului dintre limbi, la Sala (1988), cu exemple de modificarea distribuţiei fonemelor datorită unor împrumuturi româneşti : apariţia unor foneme inexistente în poziţii inexistente în cuvintele din fondul hispanic (1988 : 66—67), apariţia unor combinaţii de foneme noi (1988 : 70) şi creşterea distribuţiei unor foneme (1988 :72). Modificările de inventar la nivelul variantelor, la Sala (1971 : 30, 96—97 ; 1988 : 59) : vocală centrală cu nuanţă anterioară, iar la nivelul fonemelor sînt de reţinut : apariţia unui fonem nou (perechea /ğ/—/ž/) prin fonologizarea unor variante existente (Sala 1972 ; 1988 : 41) şi dispariţia fonemelor /ñ/ şi /rr/, acesta din urmă trebuie să fie explicat mai nuanţat prin acţiunea combinată a factorilor interni (randamentul redus al opoziţiilor), cît şi extern (influenţa română) cu o simplificare a sistemului (Sala 1988 : 45—47). Iliescu (1972) consideră că nu există nici un fapt de structură fonetică explicabil prin română, deşi înainte (Iliescu 1965 : 1538—1539) a explicat prin influenţă română realizarea mai mult medio-palatală decît prepalatală a africatelor [č], [ǧ] prin influenţa rom. [k']. Un fapt fonetic din istroromână (apariţia lui *s* apico-alveolar, rezultat al confuziei dintre *s* şi *š*) a fost explicat atît ca o influenţă veneţiană directă (Galmés de Fuentes 1961 : 199 ; Klepikova 1963 : 74 ; Maneca 1969 : 9), ca o influenţă veneţiană prin intermediar sîrbocroat (Sala 1985 : 186—187), cît şi ca o influenţă sîrbocroată (Petrovici 1967 : 266—267 ; Kovačec 1968 : 74). Maneca (1969 : 10) explică prin influenţa veneţiană *mp, mb* > *np, nb* din istroromână. Mai puţine fapte fonetice în cazul aromânei : Saramandu (1972) pune în legătură cu dacoromâna tendinţa de depalatalizare a consoanelor, pronunţarea hipercorectă *ţ'* în loc de *ţ* şi crearea corelaţiei diezat — non diezat *(vulpʲ* pentru arom. *vulk'(i))*.

În domeniul morfologiei constatăm afirmaţia Matildei Caragiu Marioţeanu (1958), după care aromâna este „invadată" de dacoromânisme (prepoziţia *pe* pentru acuzativul nume de persoană, acuzativul direct cu *în* sau *la*, superlativul relativ, superlativul absolut cu *foarte*, pronumele de politeţe) şi faptul că în friulană (Iliescu 1965 : 1540—1542 ; 1970 : 179, 181, 197—198, 228) există două fenomene în flexiunea verbală datorită influenţei române : viitorul analitic format din prezentul verbului *volê* „a vrea" şi infinitivul verbului de conjugat *(voy partî : voi pleca)* şi apariţia nejustificată a prepoziţiei *a* la infinitiv *(a klemâ : a chema)*. La toţi friulanii anchetaţi apar prepoziţii, conjuncţii şi adverbe româneşti. Fapte numeroase de morfologie dacoromână apar la Ciolac (1988) care a analizat nivelul discursului scris la copii de origine aromână din

două localități din apropierea Bucureștiului. Dahmen-Kramer (1979 : 633) explică întărirea prenumelui relativ *che* din istroromână prin venețiană, la fel ca Maneca (1969 : 11), care pune pe seama influenței venețiene și alte fapte morfosintactice istroromâne.

Efectele bilingvismului nu au avut ca urmări numai modificări ale structurii limbilor receptoare, ci au contribuit la restrîngerea sferei de întrebuințare a acestora. Cele mai multe observații de acest fel la Sala (1970), Iliescu (1970 : 777—781 ; 1972 : 230—233), care „prezic" o stingere a acestor două idiomuri. Kovačec (1984 : 551) face observații similare cu privire la statutul sociolingvistic al istroromânei, chiar dacă, în acest caz, este vorba în primul rînd de un mediu neromanic (croata) care a dus la o situație de acest fel. Observații cu privire la trecerea aromânilor din stadiul de bilingvism la cel de monolingvism la Bara (1985).

Articolul de față și-a propus să adîncească unele dintre problemele contactului interromanic prin limitarea la un domeniu mai restrîns decît cel discutat de Mioara Avram.

Octombrie 1991 *Institutul de Lingvistică*
București, str. Spiru Haret nr. 12

Nicolae Saramandu

IOTACIZAREA VERBELOR ŞI STRUCTURA DIALECTALĂ A DACOROMÂNEI

Privire generală

Din perspectiva structurii dialectale a dacoromânei, iotacizarea verbelor [1] prezintă interes în măsura în care formelor iotacizate din unele graiuri le corespund, în alte graiuri, forme cu consoana radicalului refăcută prin analogie [2].

Fenomenul i o t a c i z ă r i i se discută, în general, în legătură cu formele de indicativ (şi de conjunctiv) prezent [3] pers. 1 sg., de conjunctiv prezent pers. 3 sg. şi pl. şi de gerunziu [4] ale verbelor de conjugarea a II-a, a III-a şi a IV-a cu radicalul în *t, d, n, r, l* şi constă în modificarea acestor consoane sub influenţa lui iot următor (*i̯*)[5], după cum urmează: *t*>*ţ*, *d*(>*ḑ*)>*z*, *n*(*ṅ*)>*i̯*, *r*(>r^{i})>*i̯*, *l* (>*l'*)>*i̯*. Astfel, prin evoluţie fonetică normală, au apărut formele de indicativ prezent pers. 1 sg.: *înghiţ, simţ; auz, rîz, tunz, văz; ţiu, viu; mor*^{i}, *piei; sai*<*lat. (in)gluttio, sentio; audio, rideo, tondeo, video; remaneo, teneo, venio; morio* (<*morior*), *pereo; salio*. Prin analogie, iotacizarea s-a extins şi la verbe cu radicalul în *t, d, n, r* neurmate de iot: *trimiţ; uciz, vînz; spui; cei* 'cer', *spai* 'sperii'<lat. *tramitto; occido, vendo; expono; quaero* [6], **expavero* [7]. Forme verbale iota-

[1] Pentru întreaga expunere, cf. Pop, *Iotacisation*, p. 281—315. Obiecţii asupra folosirii termenului *iotacizare*, introdus în lingvistica românească de S. Puşcariu şi acceptat de lingvişti, a formulat G. Ivănescu (*Probl.*, p. 302, nota 1), care vorbeşte despre „apariţia verbelor cu *-t, -d, -n* şi *-r*" (Ivănescu, *Probl.*, p. 272—302).

[2] Rezultă că nu intră aici în discuţie verbele care au numai forme iotacizate (dar care prezintă interes pentru istoria limbii): este vorba de verbe de conjugarea I cu radicalul în *c* (precedat de consoană), *t, d, l* urmate de iot: *încalţ, înfăş; agăţ, învăţ; miriz; despoi, moi, tai* < lat. **incalcio, in-fascio; *ad-captio, *in-vitio; meridio; despolio, mollio, talio*. Face excepţie *sughiţ* (< lat. *subgluttio*), care prezintă şi forma (*sughit, să sughită*) cu consoana radicalului refăcută prin analogie cu verbele de conjugarea a II-a, a III-a şi a IV-a; vezi mai departe.

[3] În continuare nu vom mai menţiona totdeauna forma de conjuntiv prezent pers. 1 sg., care este identică cu cea de indicativ prezent pers. 1 sg.

[4] Ies din discuţie formele de gerunziu ale verbelor cu radicalul în *t, d*, care nu apar cu consoana radicalului refăcută: *auzind, simţind* etc. sînt singurele forme cunoscute.

[5] Sub influenţa verbelor, mult mai numeroase, al căror radical consonantic nu e urmat de iot şi, deci, nu se iotacizează (*aduc, calc; ajung; chem; crăp* < lat. *adduco, calco; adjungo; clamo; crepo*), verbele cu radicalul în *c, g, m, p, b, s, q* (*u*) urmat de iot nu prezintă forme cu consoana din radical modificată: *zac; adaug; dorm; încep; sorb; ies; torc* < lat. *jaceo; adaugeo; dormio; incipio; sorbeo; exeo; torqueo* (cf. Pop, *Iotacisation*, p. 312—313).

[6] *Quaero* explică formele din limbile romanice; pentru română s-a propus ca etimon şi o formă neatestată, cu radicalul urmat de iot: **querio* (cf. Pop, *Iotacisation*, p. 306).

[7] Analogia cu formele iotacizate nu a acţionat la verbele de conjugarea I cu radicalul în *t, d, n, r, l* neurmat de iot: *ajut, cînt, mut; laud; scarpin; fur; spăl, treier* < lat. *adjuto, canto, muto; laudo; scarpino; furo; *expallavo, tribulo*.

LR, XLI, nr. 1—2, p. 83—87, Bucureşti, 1992

cizate au apărut, de asemenea, prin evoluție fonetică normală, la conjunctiv, pers. 3 sg. și pl. : *să simță ; să vază ; să ție ; să ce(a)ie : să saie* și la gerunziu : *simțind ; văzînd ; ținд ; viind ; ceind* etc.

În secolul al XVI-lea, formele verbale iotacizate sînt atestate în toate regiunile [8], formele cu consoana radicalului refăcută prin analogie fiind puțin numeroase [9] ; începînd cu secolul al XVII-lea, acestea din urmă sînt atestate mai des, întîlnindu-se în Banat și în Moldova [10].

În urma reducerii vocalelor finale asilabice $^{-i}$, $^{-u}$, s-a ajuns, în numeroase graiuri, la omonimia formelor de pers. 1 sg. și pers. 2 sg. la indicativ (și conjunctiv) prezent : *(eu, tu) auz, scoț, spui* etc., situație neîntîlnită la alte categorii de verbe. Înlăturarea acestei omonimii s-a realizat prin „refacerea" [11] consoanei radicalului la forma de indicativ prezent pers. 1 sg. [12] : *t* (pentru *ț*), d (pentru *d̦, z*), *n* (pentru *ń, i̯*), *r* (pentru *i̯*, provenit atît din *r* + *i̯* cît și din *l* + *i̯*) : *înghit, simt ; aud, văd ; spun, țin ; cer, pier, sar etc.* Forme cu consoana din radical refăcută au apărut, de asemenea, la conjunctiv prezent pers. 3 sg. și pl. : *să simtă ; să vadă ; să țină ; să ceară* etc. și la gerunziu : *ținînd, venind ; cerînd* etc. Consoana radicalului s-a refăcut prin a n a l o g i e atît cu formele în care *t, d, n, r* apar la aceste verbe ca rezultat al evoluției fonetice normale (de exemplu : *trimitem, trimiteți, să trimită ; să sară* etc.) cît și cu verbele de conjugarea I care nu s-au iotacizat [13] *(cînt ; laud ; scarpin ; fur ; treier* etc. : vezi nota 7) [14].

Repartiția formelor verbale iotacizate în graiurile actuale se prezintă diferit în funcție de consoana din radicalul verbului și de modul verbal (indicativ, conjunctiv, gerunziu). În general, s-au păstrat mai bine formele iotacizate de conjunctiv prezent (pers. 3 sg. și pl.) decît cele de indicativ prezent și de gerunziu. În ceea ce privește consoana radicalului, mai răspîndite sînt formele iotacizate ale verbelor cu radicalul în *n* decît cele ale verbelor cu radicalul în *t, d* și cele ale verbelor cu radicalul în *r, l* [15].

Verbele cu radicalul în **n**. La aceste verbe, formele iotacizate cunosc cea mai mare extensiune geografică, în special cele de conjunctiv prezent (pers. 3 sg. și pl.) : *să rămîie, să spuie, să ție, să vie* (ALRM s. n. IV, h. 1598, 1601) sînt răspîndite pe o zonă vastă, excepție făcînd o arie unitară care acoperă sudul Crișanei, Banatul, Hunedoara și nord-vestul Olteniei,

[8] Densusianu, ILR, II, p. 132—133, 135—137 ; Rosetti, ILR, p. 358.

[9] Densusianu, *op. cit., loc. cit.*, unde, alături de formele iotacizate, se dau atestări sporadice pentru verbe cu radicalul refăcut prin analogie : *împartu, patu, mor, să țină, să ceară, să piară, să sare;* Gheție, Mareș, *Graiurile sec. XVI*, p. 242—243 : *să se cuvină, să se țină, (să) vină* apar în unele zone din Banat și Hunedoara.

[10] Ivănescu, *Probl.*, p. 283 : „Rezultă deci că cel puțin către sfîrșitul secolului al XVII-lea formele cu *-t* și *-d* existau în Banat, și că cel puțin în a doua jumătate a sec. al XVII-lea formele cu *-l, -d* existau în Moldova".

[11] Consoana s-a refăcut numai la verbele cu radicalul în *t, d, n, r* ; la verbele cu radicalul în *l* (lat. *salio*), consoana „refăcută" este *r* : *sar*.

[12] Pentru formele iotacizate, vezi mai sus, p. 83.

[13] Verbele de conjugarea I care s-au iotacizat (cf. Pop, *Iotacisation*, p. 288, 296, 299, 308—309) nu prezintă forme cu vocala radicalului refăcută prin analogie și, deci, nu intră în discuție (cf. și nota 2).

[14] Analogia cu formele avînd radicalul refăcut nu a acționat asupra verbelor iotacizate de conjugarea I : *agăț, tai* etc. sînt singurele forme cunoscute.

[15] Rezultă că, în funcție de consoana radicalului și de timpul verbal, diferă și ariile pe care le delimitează formele iotacizate în cadrul dacoromânei.

unde apar formele cu consoana radicalului refăcută : *să rămînă*, *să spună*, *să țină*, *să vină*[16].

În schimb, la indicativ (și conjunctiv) prezent pers. 1 sg., formele verbale *rămîn*, *spun*, *țin*, *vin* (ALRM I/1, h. 143, 145 ; ALRM s. n. IV, h. 1510, 1513, 1514, 1527) se întîlnesc în d o u ă a r i i, aflate în discontinuitate geografică[17] : prima acoperă jumătatea sudică a Crișanei, Banatul, Hunedoara, vestul Olteniei (fiind ceva mai întinsă decît aria în care apar formele refăcute de conjunctiv ; vezi mai sus), a doua reunește estul Maramureșului, Bucovina, nordul Moldovei, nordul Dobrogei[18]. În restul teritoriului dacoromân — jumătatea nordică a Crișanei, Oașul, vestul Maramureșului, Transilvania, centrul și sudul Moldovei și al Dobrogei, Muntenia, centrul și estul Olteniei — se păstrează formele verbale iotacizate *rămîi*, *spui*, *țiu*, *viu*, care sînt mai răspîndite decît cele refăcute prin analogie.

Evoluția verbului lat. *teneo* este semnificativă pentru delimitarea, în cadrul ariei iotacizante, a două zone : una *nord-vestică*, unde apare forma *țîi* 'țin' (identică cu forma de pers. 2 sg.) și alta *sud-estică*, unde omonimia a fost înlăturată prin apariția, sub influența verbelor *dau*, *scriu*, *știu*[19], a formei *țiu* (cf. ALRM I/1, h. 143 ; ALRM s. n. IV, h. 1514) :

lat. *teneo* → **țiń*^{u} → **țiń* ↗ NV *țîi*, ↘ SE *țiu*

În graiurile sud-estice, unde apare opoziția *țiu* : *țîi*, diferența dintre pers. 1 sg. și pers. 2 sg. este marcată și la verbele cu radicalul în *t*, *d*, *r* (*simț* : *simț*^{i}, *auz* : *auz*^{i}, *pier* : *pier*^{i}, *sar* : *sar*^{i} ; vezi mai jos).

Cea mai mare extensiune geografică o au formele verbale cu consoana radicalului refăcută la gerunziu, unde analogia a acționat mai puternic : *spunînd*, *ținînd*, *venind* (ALRM n. n., h. 1649, 1650, 1656) acoperă, în afară de zonele deja menționate (vezi mai sus), centrul și sudul Transilvaniei și al Moldovei, Dobrogea, estul Munteniei, fiind mai răspîndite decît formele iotacizate *spuind*, *țiind*, *viind*.

La *verbele cu radicalul în* r, formele iotacizate se păstrează în mai mare măsură decît la cele cu radicalul în *n* ; și la aceste verbe, însă, sînt mai răspîndite formele iotacizate ale conjunctivului prezent (pers. 3 sg. și pl.) decît cele ale indicativului (și conjunctivului) prezent pers. 1 sg. și ale gerunziului.

Formele cu consoana refăcută *cer*, *mor*, *pier* ; *să ceară*, *să piară*) (ALRM I/2, h. 395, 397, 398 ; ALRM s. n. IV, h. 1517, 1530, 1599, 1600 ocupă d o u ă a r i i mari : una *vestică* (vestul Țării Oașului, Crișana,

[16] Cf. și Pop, *Iotacisation*, p. 303—305 ; Orza, *Iotacizarea*, p. 77.

[17] Cele două arii, avînd ca „centre" Banatul și Moldova, au început să se contureze încă din secolul al XVII-lea ; cf. nota 10.

[18] Aceste două arii inovatoare sînt delimitate aproximativ la fel de către Sever Pop (*Iotacisation*, p. 302), care nu a dispus, însă, la data elaborării studiului său, de materialul oferit de ALR s.n.

[19] Cf. Pop, *op. cit.*, p. 302. În Crișana, într-o arie limitată, apar formele refăcute *ceu* 'cer' (ALRM s. n. IV, h. 1517), *spuu* 'spun' (ALRM I/1, h. 145 ; ALRM s.n. IV, h. 1513) ; tot aici se întîlnește *tau* '(eu) tai'.

vestul Transilvaniei, Banatul, Oltenia centrală și de vest) și alta *estică* (estul Maramureșului, estul Transilvaniei, Bucovina, Moldova de nord, aproape întreaga Muntenie, Dobrogea). În restul țării — Moldova de sud și o „fîșie" [20] care acoperă estul Țării Oașului, vestul Maramureșului, centrul Transilvaniei, estul și sudul Olteniei, extremitatea sud-vestică a Munteniei, separînd cele două arii „deiotacizate" vestică și estică — se păstrează formele verbale iotacizate *cei*, *mor*^{i} (*mor*i^{u}) [21], *piei*; *să ce(a)ie*, *să pieie*.

La gerunziu, formele în *r* sînt aproape generale: *cerînd* (ALRM s. n. IV, h. 1653) se întîlnește în întreaga țară, cu excepția unei arii cu totul limitate, situată în sudul Transilvaniei, unde a fost notată forma *ceind* [22].

Unele *verbe cu radicalul în* l (lat. *dolere*, *salire* > *durea*, *sări*) prezintă o repartiție dialectală asemănătoare cu cea a verbelor cu radicalul în *r*: *să mă doaie* 'să mă doară' (ALRM I/1, h. 198) se întîlnește cam în aceeași arie în care apare *să ce(a)ie*, *să pieie* (vezi mai sus). În schimb, în cazul verbului *sări*, formele analogice au înlocuit aproape pretutindeni formele iotacizate [23].

Verbele cu radicalul în t, d. Atît la indicativ cît și la conjunctiv prezent [24] formele iotacizate se păstrează într-o arie continuă, mai mică decît în cazul verbelor cu radicalul în *n*: este vorba de sudul Transilvaniei, estul Olteniei, Muntenia și, parțial, sudul Dobrogei și zona Munților Apuseni [25], unde apar formele *înghiț*, *simț*, *trimeț*, *auz*, *rîz*, *tunz*, *văz*, *vînz* (ALRM I/1, h. 111, 112, 114, 119, 126, 133, 142; ALRM s. n. IV, h. 1489, 1495, 1501, 1521, 1523), *să simță*, *să audă*, *să rîză*, *să vază*, *să vînză* (ALRM I/1, h. 120; ALRM s. n. IV, h. 1594, 1597, 1602). În restul teritoriului dacoromân s-au extins formele cu consoana radicalului refăcută: *înghit*, *simt*, *trimet*, *aud*, *rîd*, *tund* (*tung*), *văd*, *vînd*; *să simtă* [26], *să audă*, *să rîdă*, *să vadă*, *să vîndă*. În cazul verbelor *înghiți* și *simți*, evitarea formelor iotacizate se face, în nordul țării, prin atașarea sufixului *-esc*: *înghițesc*, *simțesc*; *să simțească* (ALRM I/1, h. 126, 142; ALRM s. n. IV, h. 1523, 1602).

O situație aparte prezintă verbul *ucide*, ale cărui forme, extinse pe aproape întreg teritoriul țării, s-au refăcut prin analogie fie cu verbele cu radicalul în *d*: *ucid*, *să ucidă*, fie cu verbele cu radicalul în *g*: *ucig*,

[20] O asemenea „fîșie" este delimitată și de Pop, *Iotacisation*, p. 304: „la partie centrale du territoire daco-roumain".

[21] În cazul lui *mor*^{i} (*mor*i^{u}) nu s-a ajuns la *moi* (*moi*^{u}) din cauza omonimiei cu formele verbului *(în)muia*.

[22] Într-o situație asemănătoare se găsește *mă sperii* (ALRM I/1, h. 138), formă întîlnită aproape în întreaga dacoromână; forma iotacizată *mă spai* (*mă spau*) s-a păstrat în două arii restrînse: una situată în nordul țării — Oaș, Maramureș, extremitatea nordică a Transilvaniei — și alta în sudul Transilvaniei.

[23] Pop, *Iotacisation*, p. 297: „Dans ces verbes [durea, răsări, sări, vrea] on reconnaît combien grandes ont été et l'influence de *i* (*y*) et l'action de l'analogie qui a abouti à supplanter presque complètement les formes iotacisées"; forma *sai* 'sar' a servit ca model pentru *cei* 'cer', *pa*i^{u} 'par' și *piei* 'pier'.

[24] Nu intră în discuție formele de gerunziu, care nu apar niciodată cu radicalul refăcut prin analogie; cf. nota 4.

[25] Cf. și Pop, *Iotacisation*, p. 292—293.

[26] În Muntenia apare și varianta *să simte* (ALRM s. n. IV, h. 1602), sub influența formei de indicativ *simte* (cf. și *umple* — *să umple*).

să ucigă (cf., mai sus, *tung*). În timp ce *ucig*, *să ucigă* (ca, de altfel, și *tung*) se întîlnesc mai ales în vestul și în nordul țării, *ucid*, *să ucidă* apar îndeosebi în sud și în est; formele iotacizate *uciz*, *să uciză* au o răspîndire cu totul limitată, întîlnindu-se în cîteva localități din sudul Transilvaniei și din centrul Munteniei (ALRM I/2, h. 408; ALRM s.n. IV, h. 1499, 1596).

Alături de verbele cu radicalul în *t*, trebuie menționat, ca o excepție, verbul de conjugarea I *sughița* [27], care, în cîteva mici arii izolate din Banat, nord-vestul Olteniei, nordul Transilvaniei, prezintă formele refăcute *sughit*, *să sughită*; pe o arie cu mult mai întinsă (care cuprinde, în cazul formei *sughiț*, aproape întreaga dacoromână) s-au păstrat formele iotacizate *sughiț* (*súghiț*), *să sughițe* (ALRM I/1, h. 128, 129). Este de remarcat faptul că forma de conjunctiv prezent *să sughită* are nu desinența *-e*, caracteristică verbelor de conjugarea I (*să cînte*, *să lupte*), ci desinența *-ă*, asemenea verbelor de conjugarea a II-a, a III-a și a IV-a (*să poată*, *să trimită*, *să simtă*) [28].

Rezultă, din expunerea de mai sus, că iotacizarea verbelor prezintă unele particularități în funcție de consoana din radical și de modul verbului (indicativ, conjunctiv, gerunziu).

Atestate sporadic în secolul al XVI-lea, formele verbale cu consoana radicalului refăcută prin analogie se întîlnesc tot mai frecvent în secolele următoare. Textele vechi permit identificarea a d o u ă a r i i i n o v a t o a r e, aflate în discontinuitate geografică: Banatul și Hunedoara, pe de o parte, Moldova, pe de altă parte; graiurile actuale confirmă această constatare: în ariile menționate apar și astăzi cele mai numeroase forme verbale cu consoana radicalului refăcută prin analogie.

Formele iotacizate s-au păstrat cel mai bine în graiurile sud-estice, unde omonimia dintre pers. 1 și pers. a 2-a singular la indicativul prezent al verbelor fie nu a survenit, datorită păstrării lui *i* final asilabic după *z* (*d*), *ț* (*auzi*, *scoți*), fie a fost evitată prin alte mijloace (de exemplu, apariția formei de pers. 1 singular *țiu* pentru *ții* și crearea opoziției *țiu* : *ții*). Așadar, *graiurile sud-estice* au recurs la alte modalități de refacere a opozițiilor morfonologice decît *graiurile nord-vestice*. Aceste două mari grupuri de graiuri sînt separate de largi zone în care s-a păstrat omonimia dintre pers. 1 și pers. a 2-a singular la indicativul prezent al verbelor: (*eu*, *tu*) *auz*, *piei*, *spui*, *ții* etc.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Densusianu, ILR, II — Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, II, București, 1961.
Gheție, Mareș, *Graiurile sec. XVI* — Ion Gheție, Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, 1974.
Ivănescu, *Probl.* — Gh. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, Iași, 1947.
Orza, *Iotacizarea* — Orza Rodica, *Cu privire la iotacizarea verbelor în graiurile limbii române*, în CL, XXIV, 1978, nr. 1, p. 73—81.
Pop, *Iotacisation* — Sever Pop, *La iotacisation dans les verbes roumains*, în vol. Sever Pop, *Recueil posthume de linguistique et dialectologie*, Roma, 1966, p. 281—315.
Rosetti, ILR — Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, 1968.

Septembrie 1991

Institutul de Fonetică și Dialectologie „Al. Rosetti"
București, str. Take Ionescu nr. 25

[27] Cf. nota 2.
[28] Cf. și Pop, *op. cit.*, p. 309.

Camelia Stan

DESCRIEREA ŞI NORMAREA PUNCTUAŢIEI ROMÂNEŞTI (SEMNUL DOUĂ PUNCTE)

1. Însemnările următoare pornesc de la un studiu efectuat în colectivul de gramatică al Institutului de Lingvistică din Bucureşti asupra punctuaţiei limbii române, din perspectivă diacronică şi sincronică, descriptivă şi normativă, cercetare coordonată ştiinţific de d-na Mioara Avram, conducătoarea colectivului. Ceea ce ne-am propus să prezentăm, în cele ce urmează, sînt cîteva constatări proprii cu privire la definirea semnelor de punctuaţie şi la criteriile care au stat la baza formulării regulilor în diverse lucrări normative anterioare (apărute între 1822 şi 1983), alcătuind o bibliografie românească selectivă. Prezentăm de asemenea un punct de vedere cu privire la trei dintre principiile de care credem că este bine să se ţină seama în elaborarea unui tratat de punctuaţie modern : corelarea definiţiilor cu regulile, distingerea punctuaţiei obligatorii de cea facultativă, corelarea normei cu uzul (în sensul luării în considerare a tendinţelor acestuia din urmă). Faptele de limbă examinate aparţin românei literare din secolele al XIX-lea şi al XX-lea. Urmărind precizia expunerii în condiţiile unui spaţiu limitat, am restrîns discuţia cu precădere la un singur semn, d o u ă p u n c t e (:) [1], pe care îl considerăm reprezentativ pentru problema care ne interesează aici.

2. În conformitate cu interpretarea semnelor de punctuaţie ca indicii grafice ale citirii corecte, semnul numit „două puncte" (mai vechi „două punturi" sau „colon" [2]) este definit în majoritatea lucrărilor ca marcă de pauză, deci printr-o trăsătură generală, independentă de context. Unii autori limitează definiţia la această caracteristică [3], indicînd apoi cîteva „situaţii" în care este utilizat semnul : înaintea unui citat, a unei enumerări etc. De asemenea ca o trăsătură generală apare menţionată intonaţia : „tonul nici nu urcă de tot, nici nu coboară de tot, ci stă oarecum la mijloc între cele două extreme" [4] ; pauza marcată prin două puncte este „precedată de obicei de coborîrea tonului" [5], iar sec-

[1] Redăm între paranteze rotunde ( ) semnele de punctuaţie discutate, iar între paranteze drepte [ ] elementele introduse de noi în textele pe care le reproducem.

[2] Constantin Diaconovici Loga, *Gramatica românească*, Timişcara, 1973, p. 54 ; *Gramatică rumânească. Priimită în clasurile de începători ale Şcoalelor publice*, Bucureşti, 1839, p. 82 etc.

[3] De exemplu, Nicolae Măcărescu, *Gramatică românească pentru clasele normale*, Iaşi, 1848, p. 108.

[4] Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, Bucureşti, 1954, p. 759.

[5] G. Beldescu, *Ortografie, ortoepie, punctuaţie*, Bucureşti, 1982, p. 101 ; cf. Gh. I. Chelaru şi Crizante Popescu, *Semne de punctuaţiune şi semne ortografice în scrierea românească. Studiu comparativ şi aprofundat pentru şcolari, studenţi şi intelectuali*, Bucureşti, f. a., p. 18 etc.

LR, XLI, nr. 1—2, p. 89—93, Bucureşti, 1992

venţa plasată după două puncte se rosteşte cu „mai înalt ton" [6] etc. Divergenţa unora dintre părerile pe care le-am reprodus aici şi a altora se explică, pe de o parte, prin aceea că punctuaţia prin două puncte nu este indiciul citirii cu un anumit contur intonaţional. Acesta variază contextual, în legătură directă cu structura sintactică. Intonaţia nu poate fi deci menţionată în definiţia semnului două puncte (:). Pe de altă parte, observaţiile făcute pînă în prezent au la bază simple impresii — insuficiente în cercetarea ştiinţifică. Sînt necesare în acest domeniu studii riguroase de fonetică experimentală, cum sînt cele referitoare la intonaţia secvenţelor care conţin semnul întrebării, semnul exclamării, puncte de suspensie, linie de pauză, paranteze [7].

Alţi autori includ în definiţie precizări asupra a ceea ce în studiile moderne de punctuaţie poartă denumirile „funcţie sintactică", respectiv „funcţie semantică" [8]: cele două puncte „despărţesc părţile construcciunei, şi construcciunile între sine" [9]; „dacă într-o perioadă, dupe un membru sau mai multe membre ale sele, care prin unirea lor ne dau un înţeles deplin, vom adăuga încă un membru, cu scop ca să desvelim mai bine înţelesul perioadei, acel membru îl despărţim de cele ce preced cu două punturi" [10]; „două puncte (:) le leagă [propoziţiile şi frazele — n. n.], au rol de conjuncţie şi ar putea foarte bine să fie înlocuite printr-o conjuncţie" [11] (echivalarea semnului de punctuaţie cu un element de joncţiune nu se justifică; această interpretare oarecum excesivă nu mai este susţinută astăzi); două puncte (:) apar „la sfîrşitul unei fraze [...] şi în cuprinsul frazei, ba şi al propoziţiei" [12] etc. În reguli autorii detaliază aceste caracterizări făcute prin referire la context. Ei adaugă însă şi recomandări care nu sînt formulate în termeni sintactico-semantici: folosirea semnului înaintea unui citat etc. (Tendinţa modernă de a trata citatul ca reproducere a unei comunicări directe [13] deschide posibilitatea elaborării unor reguli sintactice de punctuaţie, cu referire la citat.) Rareori se constată o anumită preocupare pentru consecvenţă la autorii din secolul trecut şi din prima jumătate a secolului nostru. Ioan Popp, de exemplu, motivează semantic punctuaţia prin două puncte înainte de vorbirea directă, în conformitate cu definiţia dată semnului (v. supra): „acea vorbire servesce ca o desvelire la propositiunea ce o vestesce" [14]; similar este explicată punctuaţia construcţiilor incidente în vorbire indirectă (de tipul *zise el*) şi cea a seriilor enumerative. Introducerea citatului după două puncte apare însă înregistrată ca atare, fără a fi discutată [15].

[6] C. Diaconovici Loga, *op. cit.*, p. 45.

[7] Laurenţia Dascălu, *Despre raportul dintre intonaţie şi unele semne de punctuaţie*, SCL, nr. 4, 1982, p. 322—333; idem, *Despre unele valori stilistice şi intonaţia corespunzătoare parantezei, liniei de pauză şi punctelor de suspensie*, SCL, nr. 5, 1982, p. 387—394; cf. Lidia Sfîrlea, *Observaţii cu privire la raportul dintre punctuaţie şi prozodie în limba română*, LR, nr. 1, 1967, p. 58 (despre două puncte).

[8] Cf. Nina Catach, *La ponctuation*, „Langue française", nr. 45, 1980, p. 22, 24.

[9] Nicolae Bălăşescu, *Grammatică română pentru seminarii şi clase mai înalte*, Bucureşti, 1850, p. 170; cf. şi idem, *Elemente de gramatică română pentru şcolarii începători*, Bucureşti, 1850, p. 94—95.

[10] Ioan Popp, *Tractat de puntuaţiune*, Bucureşti, 1858, p. 60—61.

[11] Gh. I. Chelaru şi C. Popescu, *op. cit.*, p. 18.

[12] Iorgu Iordan, *Gramatica limbii române*, Bucureşti, 1937, p. 64.

[13] Cf. Jacques Drillon, *Traité de la ponctuation française*, [Paris,] 1991, p. 389 etc.

[14] *Op. cit.*, p. 73.

[15] Idem, *op. cit.*, p. 46, 68, 73—74.

În lucrările academice care conțin norma literară actuală, precum și în cele elaborate pe baza acestora de către diferiți cercetători, definiția semnului două puncte acoperă parțial setul regulilor lui de utilizare, fiind formulată ca o prezentare în rezumat a celor mai frecvente situații în care semnul se întrebuințează corect : „Două puncte anunță vorbirea directă sau o enumerare, o explicație, o concluzie [...]. Ele se pun atît la sfîrșitul unei fraze, cît și în interiorul ei" [16].

Lucrările recente — colective (academice) sau aparținînd cîte unui singur autor [17] — conțin un inventar de reguli care coincide parțial cu fiecare dintre inventarele (mai restrînse) cuprinse în lucrările anterioare. Din acest punct de vedere norma actuală este mai detaliată, mai bine precizată. Ea perpetuează însă prescripții preluate ca atare de la un autor la altul, cu modificări de redactare nesemnificative, în virtutea unei tradiții care își are originea în special în descrierile punctuației limbilor romanice. Considerăm că această modalitate de prezentare a normei românești în diferite tratate, manuale, îndreptare de punctuație la care ne-am referit aici nu este în suficientă măsură adecvată scopului preponderent didactic al lucrărilor respective. Credem că acestea nu ar trebui să se limiteze la indicarea unor restricții contextuale sintactice, lexico-semantice, stilistice, ci să ofere posibilitatea înțelegerii punctuației, fiind în mai mare măsură explicative.

3. Ni se pare util ca o descriere a normei să pornească de la definirea funcțională completă a semnelor de punctuație. Semnul două puncte (:) ar putea fi definit printr-un set de caracteristici specifice și nespecifice. Caracteristica specifică, prin care se particularizează în raport cu celelalte semne ni se pare a fi de ordin pragmatic : rolul de a atrage atenția cititorului asupra secvenței lingvistice [18] sau asupra unor semne nonlingvistice pe care le introduce, crearea unei stări de așteptare legate de introducerea acestor elemente. Caracteristicile nespecifice se manifestă la nivelurile fonetic, sintactic, lexico-semantic și stilistic ale enunțului. Astfel, două puncte notează totdeauna în textul scris o pauză corespunzătoare din vorbire. Durata acestei pauze se stabilește relativ, admițîndu-se că în mod curent ea este mai scurtă decît pauza marcată prin punct (.) și mai lungă decît cea pe care o indică virgula (,). Diferența de durată față de pauza notată prin punct și virgulă (;) — luată în discuție de unii autori [19] — ni se pare a fi greu de precizat ; de aceea nu credem că poate constitui un criteriu de definire. Principalele funcții ale semnului două puncte sînt cea sintactică sau, cu un termen general, „sintagmatică" (de marcă a segmentării și a relațiilor sintactice, de indiciu al delimitării părților discursului scris — citatul etc. — , al separării planului lingvistic de cel metalingvistic sau de elementele nonlingvistice, al distingerii

[16] *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, ed. a IV-a, București, 1983, p. 67—68 ; cf. *op. cit.*, ediția din 1960, p. 113 și cea din 1971, p. 65—66 ; *Gramatica limbii române* (GLR), II, București, 1966, p. 499 ; G. Beldescu, *op. cit.*, p. 101 etc.

[17] *Îndreptar* ..., ediția din 1971, p. 66—68 și cea din 1983, p. 68—70 ; GLR, II, p. 499—500 ; G. Beldescu, *op. cit.*, p. 101—103 ; Sergiu Drincu, *Semnele ortografice și de punctuație în limba română. Norme și exerciții*, București, 1983, p. 106—108.

[18] Cf. Al. Graur, *Mic tratat de ortografie*, București, 1974, p. 28—29. Precizări de ordin pragmatic apar izolat la I. Popp, *op. cit.*, p. 70—71 etc.

[19] C. Diaconovici Loga, *op. cit.*, p. 45 ; N. Măcărescu, *op. cit.*, p. 108 etc.

tipurilor de comunicare — directă (legată), indirectă (liberă) — etc.), funcția semantică (de indicare a unor anumite raporturi în planul conținutului [20]) și rolul de a marca introducerea unor structuri retorice de tipul seriilor enumerative, construcțiilor paralele, antitetice etc. Aceste funcții permit explicarea punctuației în exemple foarte variate și de asemenea interpretarea anumitor utilizări izolate ale semnului, limitate uneori la scrisul unei singure persoane. Formularea regulilor trebuie să pună în evidență suprapunerea de cele mai multe ori a acestor funcții. Foarte puțin precizate pînă în prezent sînt tipurile de structuri în care se manifestă funcția sintagmatică.

4. În lucrările normative anterioare nu s-a făcut decît sporadic distincția dintre utilizarea obligatorie și cea opțională a semnului două puncte [21]. Ioan Popp, de exemplu, formulează o astfel de precizare: „Cînd înnumerarea va fi scurtă [...], scriitorii o despart atunci s a u c u d o u ă p u n t u r i, s a u n u m a i c u o v i r g u l ă" [subl. noastră] [22]. De asemenea în lucrări recente [23] apar mențiuni, cum sînt: „S e p o t [subl. noastră] pune două puncte după cuvinte ca: *(de) exemplu, astfel* [...]" etc. Autorii nu se referă însă sistematic și nici totdeauna explicit la situațiile în care norma permite alegerea fie între două puncte și alt(e) semn(e) de punctuație, fie între folosirea semnului două puncte și absența totală a punctuației.

Credem că ar fi bine ca elaborarea normei literare să fie nuanțată din acest punct de vedere, în scopul corelării ei cu tendințele generale înregistrate în uzul actual. Punctuația prin două puncte ni se pare a fi o b l i g a t o r i e, deci corectă în sens strict, numai după anumite construcții insuficiente gramatical, care conțin, de exemplu, adjective de tipul *următor*, adverbe ca *astfel*, implicînd o determinare: *A dat examen la următoarele materii de studiu(:) matematică, fizică și chimie.* Norma ar trebui să includă și un set de reguli o p ț i o n a l e, facultative, purtînd explicit această mențiune [24]. Parte dintre ele se referă la întrebuințări frecvente ale semnului două puncte (unele chiar generale în româna literară contemporană, impuse prin tradiție — înaintea unei comunicări directe etc.), care nu exclud posibilitatea apariției în context a altui semn de punctuație sau absența punctuației. Pentru această clasă de utilizări ni se pare potrivit calificativul „recomandabil". De exemplu, secvențele în stil direct legat și indirect liber, reproducînd o comunicare, apar adesea după două puncte; norma existentă nu admite, nici nu respinge explicit această punctuație: *Iar biata mama lui Niculăiță o să se bată cu pumnii în cap pe prispa casei jelindu-se (:) — că era bun și blînd și nimănui nu-i făcea nici un rău... că dacă-i ziceam să taie o pasăre, zicea: „dă-o, maică, lui moș Grigore, că eu nu pot...*" [25] (stil direct legat; semnul două puncte,

[20] Din accepția termenului „funcție semantică" (cf. N. Catach, *op. cit.*, p. 17, 24) am reținut aici doar ceea ce este aplicabil semnului două puncte.

[21] Cf. Mioara Avram, *Punctuația și implicațiile ei în limbă și în comunicare*, în vol. *Probleme ale exprimării corecte*, București, 1987, p. 199 ș.u., despre distincția generală dintre punctuația obligatorie și cea facultativă.

[22] *Op. cit.*, p. 70.

[23] *Îndreptar* ..., ediția din 1983, p. 69, 70.

[24] Vezi exemple (altele decît cele discutate de noi infra) la Mioara Avram, *Analiza punctuației unui text literar*, LL, I, 1987, p. 91—99.

[25] Ioan Al. Brătescu-Voinești, *Întuneric și lumină*, București, 1912, p. 135—136.

redundant aici în prezenţa liniei de dialog (—), ar putea fi suprimat); *Popa îşi ceru iertăciune(:) era bolnav* [26] (stil indirect liber; contextul permite opţiunea între două puncte, paranteze şi linia de pauză). Alte utilizări ale semnului două puncte sînt accidentale, izolate — şi ca atare nerecomandabile. Un text citat, de exemplu, reprodus cu anumite mărci grafice (caractere tipografice etc.) diferite de cele ale contextului şi în special atunci cînd are dimensiuni reduse (titlul unei opere artistice ş.a.), poate fi introdus accidental prin două puncte sau, mai frecvent, fără un semn de punctuaţie: *Abia avui vreme a-mi schimba hainele ca să nu scap reprezentaţia de la teatru. Se da (:) Est-ce un rève?* [27] (Secvenţa *Est-ce un rève?* este tipărită cu caractere cursive în ediţia folosită de noi, iar restul textului cu caractere drepte. Semnul două puncte este omisibil).

5. Însemnările de mai sus conţin cîteva sugestii şi precizări bazate pe convingerea noastră în ce priveşte utilitatea unei abordări complexe a problematicii normei de punctuaţie.

Septembrie 1991

Facultatea de Litere
Bucureşti, str. Edgar Quinet nr. 5—7

[26] I. L. Caragiale, *Opere*, II, Bucureşti, 1931, p. 410.
[27] *Scrierile lui Constantin Negruzzi*, I, Bucureşti, 1872, p. 67.

Marina Rădulescu

NOTE DESPRE COMPLEMENTUL INDIRECT ÎN GENITIV ȘI REGENTUL SĂU

În lucrări relativ recente de gramatică a limbii române [1] se înregistrează și se discută o situație foarte „specială", după părerea mea, din sfera morfo-sintaxei limbii române contemporane, și anume cazul unor adjective (de proveniență verbală) care pot funcționa ca regente ale unor substantive în genitiv, în construcții de tipul: *sportiv purtător al torței olimpice* sau *echipa cîștigătoare a turneului* [2], unde este evident că substantivele în genitiv *al torței* și *a turneului* nu se subordonează (semantic și sintactic) substantivelor *sportiv* și *echipa*, ci determinanților acestora, *purtător* și *cîștigătoare*. Construcțiile respective au fost explicate ca fiind rezultatul transformării de nominalizare a unor propoziții atributive cu verbe tranzitive, transformare în urma căreia verbul tranzitiv a fost înlocuit cu adjectivul derivat de la el, obiectul direct în acuzativ a devenit un nominal în genitiv precedat obligatoriu de articolul posesiv, iar relativul *care* s-a suprimat. Așadar, un enunț ca *om care iubește cărțile* a devenit *om iubitor al cărților* [3]. În consecință, s-a putut afirma că „atîta timp cît se acceptă distincția dintre atribut și complement după natura morfologică a elementului regent și se consideră că adjectivul este un regent specific pentru complemente, genitivul care determină un adjectiv trebuie să fie recunoscut drept complement — indirect după construcție, dar echivalent cu un complement direct" [4]. Aceasta înseamnă că, pe lîngă funcția sintactică de atribut (genitival sau apoziție acordată), consemnată în toate gramaticile descriptiv-tradiționale românești [5], substantivului în genitiv fără prepoziție i se atribuie, în anumite condiții și funcția de complement indirect [6].

Ca majoritatea cercetătorilor, sînt de acord cu ideea că determinantul unui adjectiv, mai cu seamă al unui adjectiv de proveniență verbală,

[1] Gabriela Pană Dindelegan, *Sintaxa limbii române*, Partea I, *Sintaxa grupului verbal*, București, 1976, p. 178—179; Mioara Avram, *Genitivul complement al unui adjectiv și rolul lui* **al (a, ai ale)**, în SCL, XXXI, 1980, nr. 5, p. 511—516; id., *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei R. S. România, 1986, p. 44, 45, 48, 73, 299; *Limba română contemporană. Fonetica. Fonologia, Morfologia* (sub coordonarea acad. Ion Coteanu), ediție revizuită și adăugită, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985, p. 99.

[2] Exemple de la Mioara Avram, *Gramatica* ..., p. 48 și 299.

[3] Cf. Gabriela Pană Dindelegan, *lucr. cit.*, p. 177—179.

[4] Mioara Avram, *Genitivul complement* ..., p. 512.

[5] Unii autori adaugă și funcțiile sintactice de nume predicativ și subiect; cf., de ex., Gh. Constantinescu-Dobridor, *Morfologia limbii române*, București, 1974, p. 51.

[6] Cf. Mioara Avram, *Genitivul complement* ..., p. 512 și 514; id., *Gramatica* ..., p. 44, 48 și 299.

LR, XLI, nr. 1—2, p. 95—99, București, 1992

este complement [7]. Mă întreb însă, de ce am încadra complementele aduse aici în discuție, despre care se spune că „provin" din complemente directe [8] și că sînt „echivalente" (semantic) cu niște complemente directe, în clasa complementelor indirecte? Precizarea „complement — indirect *după construcție*" [9] *(subl. mea — M.R.)* sugerează că s-a avut în vedere *forma* construcției, adică faptul că acest complement nu se leagă direct de termenul regent, ci prin intermediul articolului posesiv *al, a, ai, ale*, neomisibil. Trebuie însă să avem în vedere și faptul că, în metalimbajul gramaticii descriptiv-tradiționale românești, termenii *direct* și *indirect*, cu referire la complemente, nu au valoarea de a descrie f o r m a l construcția sintactică (ca în terminologia altor gramatici unde *direct* înseamnă" „care se leagă direct de elementul regent" și *indirect*, „care se leagă de elementul regent prin intermediul unei prepoziții"), ci au un sens pur convențional. Astfel, sînt numite complemente d i r e c t e și cele de forma *citesc* **cartea** (cu complementul așezat direct lîngă verbul determinat), dar și cele de forma *l-am văzut* **pe băiat** (cu complementul „legat" prin prepoziția *pe*, considerată o simplă marcă a acuzativului personal), iar, pe de altă parte, sînt numite complemente i n d i r e c t e și cele de forma *mă adresez* **băiatului** (deci un tip de complement care se leagă direct de verb), dar și cele de forma *mă tem* **de urși** (complement legat de verbul regent prin intermediul unei prepoziții). Eu nu văd nici o diferență funcțională între situația lui *pe* — „morfem" al acuzativului personal (care nu împiedică încadrarea lui *pe băiat*, menționat mai sus, în clasa complementelor directe) și situația lui *al (a, ai, ale)* din construcții ca cele amintite, despre care se afirmă următoarele: „*al* nu corespunde definiției curente a articolului ca parte de vorbire legată de determinarea sau individualizarea unui substantiv" [10], „*al* nu înlocuiește și nu reia nici un substantiv, din moment ce substantivul (sau pronumele) determinat de adjectivul regent al genitivului nu poate fi pus direct în relație cu acesta" [11] și, mai ales, „are numai rolul de tip prepozițional al unui element de relație sau al unei *mărci cazuale*" [12] *(subl. mea — M. R.)*, funcționînd ca „articol de legătură sau/și *semn al cazului genitiv*" [13] *(subl. mea — M.R.)*. Ca urmare, situîndu-mă pe poziția gramaticii tradiționale [14], nu văd nici un impediment pentru încadrarea acestui tip de complement în clasa complementului numit d i r e c t, din care provine și cu care este semantic echivalent, conform afirmațiilor convingătoare, cred eu, ale cercetătoarelor care au semnalat și au discutat aceste construcții.

[7] Spre deosebire de Sorin Stati care afirmă că „determinanții adjectivului sînt atribute", în *Elementul regent în relația de subordonare*, SCL, VIII, 1957, nr. 3, p. 268.

[8] Gabriela Pană Dindelegan, *loc. cit.*

[9] Mioara Avram, *Genitivul complement* ..., p. 512.

[10] Id., *ib.*, p. 515.

[11] *Ibid.*

[12] Id., *ib.*, p. 516.

[13] Id., *Gramatica* ..., p. 73; cf. și GLR_2 vol. I, p. 105: „Funcțiunea sa (a lui *al, n. m.* — *M. R.*) cea mai obișnuită este aceea de *semn al cazului genitiv*" *(subl. mea — M. R.)*; Maria Manoliu Manea, *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard*, București, Editura Academiei R. S. România, 1968, p. 71: *al, a, ai, ale* „tinde să se transforme dintr-un element parțial independent față de substantiv într-un morfem subordonat genitivului".

[14] Ca și Mioara Avram care, în lucrările citate anterior, aduce în discuție statutul sintactic al substantivului în genitiv dependent de un adjectiv.

Dar, oricărei specii de complement am decide că aparține genitivul din construcțiile comentate, surprinzător rămîne faptul că un substantiv în genitiv poate determina un adjectiv. Pornind de la observația : „Uneori este neconcludent statutul morfologic al termenului regent, care poate fi interpretat atît ca substantiv (+atribut), cît și ca adjectiv (+complement). Cf. un exemplu ca *O meserie la fel de cumplită ca a „ghiftarilor" mi s-a părut a fi doar aceea a „puțarilor" — extractori cu vagonetul ai țițeiului din mina de petrol*" [15], am considerat util să examinez mai atent „adjectivele" regente [16]. Exemplele date în lucrările deja menționate, spre a ilustra situația genitivului dependent de un adjectiv, sînt următoarele : *om* **iubitor** *al cărților ; echipe* **deținătoare** *ale cupei Davis ; construcții* **purtătoare** *ale valorii de reciprocitate* ;[17] *Prefectul,* **necunoscător** *de oameni și al vieții de cîinie de la țară ; filologii adînci* [sic] **cunoscători** *ai vocabularului popular ; Ce nou Dumnezeu mai* **înțelegător** *al rosturilor omenești m-ar putea doborî ? ; Insulele grecești ne apar însă ca niște receptacole ale trecutului, tezaurizatoare de comori încă nedezvăluite, dar, mai ales,* **posesoare** *ale unei permanențe de spirit și de trăsături etnice ; Pe buletinul respectiv trebuie completate minimum 5 variante, fie simple, fie* **componente** *ale unei variante combinate ; Atitudinea* **interpretativă** *a materialului lingvistic s-a extins la analiza mesajelor ; industrie* **extractoare** *a țițeiului ; sat* **păstrător** *al unor tradiții ; copilul* **admirator** *al surorii mele ; Nimeni nu-și făcea datoria mai viteaz, mai disprețuitor de orice meschină prudență, mai* **înfruntător** *al celor mai straşnice primejdii, decît el ; pictorița vizionară de peisaje de azur,* **evocatoare** *ale minunii Voronețului ; această toamnă tăiată așa de luminos ... de zile de vară adevărată, zile și ceasuri restanțiere,* **ispășitoare** *ale celor ploioase din vară ; note* **explicative** *a faptelor, culese de prin cei mai renumiți comentatori ai lui Erodot* [18] *; miresme* **amintitoare** *ale toamnei ; agenți* **modificatori** *ai climei ; echipa* **cîștigătoare** *a turneului* [19].

Referitor la statutul morfologic al cuvintelor care ne interesează, în DOOM se prezintă următoarea situație :

1. sînt înregistrate numai ca substantive : *deținător, posesor, admirator,* la care l-am putea adăuga și pe *tezaurizator,* în exemplul citat construit cu *de* + acuzativul, dar care se poate construi și cu genitivul *(insulele grecești tezaurizatoare ale unor comori încă nedezvăluite) ;*

2. sînt înregistrate atît ca substantive, cît și ca adjective : *purtător, cunoscător, component, cîștigător ;*

3. sînt înregistrate numai ca adjective : *iubitor, înțelegător, interpretativ, extractor, păstrător, evocator, ispășitor, explicativ, modificator.*

În DOOM nu figurează : *necunoscător, înfruntător, amintitor.*

Presupun că, în ciuda informațiilor din DOOM, toate cuvintele în discuție — nume derivate de la verbe — au fost interpretate fără ezitare drept adjective pentru că, în contextele respective, ele apar ca determi-

[15] Mioara Avram, *Genitivul complement* ..., p. 513, n. 12.

[16] Mioara Avram, în *lucr. cit.*, p. 512, precizează : „Adjectivul determinat de un complement în genitiv nu poate fi decît un adjectiv verbal din categoria celor numite de obicei (nume) de agent întrucît însușirea exprimată este săvîrșirea unei acțiuni", majoritatea fiind terminate în *-(t)or*, dar și în *-ant/-ent* sau *-iv;* cf. și id., *Gramatica* ..., p. 44.

[17] La Gabriela Pană Dindelegan, *lucr. cit.*, p. 178—179.

[18] La Mioara Avram, *Genitivul complement* ..., passim.

[19] La Mioara Avram, *Gramatica* ..., p. 44, 73 și 299.

nante ale unui substantiv. Dar, dacă este adevărat că orice adjectiv trebuie să poată funcționa ca determinant al unui substantiv, nu este adevărat și că orice cuvînt care funcționează ca determinant al unui substantiv este (sau devine) adjectiv. Substantivul poate fi determinat și de un substantiv în nominativ, cu rol sintactic de apoziție; un exemplu concludent găsim chiar în titlul articolului Mioarei Avram, des citat aici: *genitivul* **complement** *al unui adjectiv*, precum și: *pianist* **absolvent** *al Conservatorului, elev* **premiant** *al clasei, poet* **precursor** *al romantismului, lingvist* **adept** *al structuralismului, contabil* **șef** *al departamentului* etc. De aceea, eu aș spune că este indubitabil adjectiv numai acel determinant al unui substantiv care nu poate realiza un enunț reperat, în limba română, dacă i se suprimă substantivul regent din enunțul inițial: *rochia* **albă** *a Mariei este cadou de la mine*, dar nu și :* *albă a Mariei este cadou de la mine* sau * *alba Mariei este cadou de la mine*. Cuvintele care ne interesează aici nu îndeplinesc această condiție: *echipa* **cîștigătoare** *a turneului este „Voința"*, dar și: *cîștigătoare a turneului este „Voința"* sau *cîștigătoarea turneului este „Voința"*, ca și substantivele din ultima serie de exemple: *Ion este un pianist* **absolvent** *al Conervatorului*, dar și: *Ion este absolvent al Conservatorului* sau *Ion este absolventul Conservatorului*. În consecință, eu cred că numele de proveniență verbală în *-tor* sau *-ent* de sub **1.** și **2.** pot fi interpretate fără dificultate, în construcțiile discutate, ca substantive, iar determinanții lor în genitiv, ca atribute, constituind împreună o apoziție dezvoltată pe lîngă primul substantiv: *Trei* echipe, **deținătoare ale Cupei Davis**, *au fost felicitate; Insulele grecești ne apar însă ca niște* receptacole *ale trecutului*, **posesoare ale unei permanențe de spirit**; Copilul, **admirator al surorii mele**, *încearcă să o imite* [20], ca și în Genitivul, **complement al unui adjectiv**, *este discutat pe larg*.

+ În ceea ce privește numele în *-tor* și *-iv* de sub **3.** [21], aș sugera două posibilități de interpretare:

a. adjectivele în discuție au devenit substantive, prin schimbarea valorii gramaticale (sau a clasei morfologice), semnul conversiunii lor fiind tocmai construirea cu un determinant în genitiv, iar o dovadă a acestui mod de funcționare este capacitatea lor de a primi un determinant adjectival (nu adverbial), de ex. *un om* **mare** iubitor *al cărților, prefectul,* necunoscător **notoriu** *al vieții de la țară, sate* păstrătoare **fidele** *ale unor tradiții* etc.;

[20] În cazul acestor cuvinte, identitatea dintre forma substantivului și forma adjectivului (care se actualizează, după părerea mea, în construcția paralelă cu *de* + acuzativul sau cînd cuvîntul respectiv nu are determinant, deci fie într-un enunț ca *Trei echipe* **deținătoare** *de trofee au fost felicitate*, fie ca *Acesta este lozul* **cîștigător**) a dus probabil la ezitări în folosirea semnului de punctuație — virgulă sau linie de pauză — care ar fi clarificat statutul lor de substantive, componente ale unei apoziții dezvoltate.

[21] După ce se elimină din discuție enunțurile greșit formulate ca *Atitudinea interpretativă a materialului lingvistic* (în loc de *Abordarea interpretativă a materialului lingvistic*), ca și enunțurile „poetice", unde în mod deliberat se forțează construcția normală, de tipul *Nimeni nu-și făcea datoria mai viteaz, mai disprețuitor de orice meschină prudență, mai înfruntător al celor mai strașnice primejdii* [...]; [...] *zile și ceasuri restanțiere, ispășitoare ale celor ploioase din vară; miresme amintitoare ale toamnei* sau cele arhaice sau arhaizante ca *Ce nou Dumnezeu mai înțelegător al rosturilor omenești m-ar putea dobori?*

b. substantivul în genitiv determină întreaga sintagmă *substantiv + adjectiv*, de ex. **industrie extractoare** *a țițeiului* sau **note explicative** *ale faptelor*, ca și în **cartea favorită** a *Mariei* sau **prăjitura preferată** *a copilului*.

Soluția interpretativă propusă mai sus, fără a avea pretenția că este singura acceptabilă, are avantajul că ne permite să renunțăm la acceptarea unei noi clase morfo-sintactice foarte ciudate : complementul în genitiv.

Octombrie 1991

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

Laura Vasiliu

NOTĂ DESPRE UN TIP DE FORMAȚIE REGRESIVĂ

1. Formațiile regresive obținute din derivate prefixale prin suprimarea prefixului sînt foarte rar pomenite în lucrările de specialitate [1].

Uneori formațiile de felul acesta sînt excluse prin definiție, așa cum se întîmplă în *Gramatica limbii române* : „Se numește derivare regresivă construirea unui cuvînt nou prin suprimarea unui s u f i x [subl. n.] de la un cuvînt vechi" [2].

Alteori, fie că e vorba de o definiție neexplicită în privința naturii elementului suprimat, fie că definiția implică tipul provenit din formații prefixale, exemplificările se fac exclusiv cu derivate obținute prin suprimarea sufixului. Notăm, de exemplu, definiția din *Dictionary of Linguistics* de Mario Pei și Frank Gaynor [3] („The derivation of new words, by analogy, from existing words assumed to be derivatives" [4]) ilustrată exclusiv prin formația *to sculpt*<*sculptor*. Amintim, de asemenea, poziția lui Theodor Hristea care afirmă că derivatele regresive se formează „prin suprimarea unor a f i x e [subl. n.] reale sau aparente" și că „numărul morfemelor derivative *(sufixe* și *prefixe)*, apte de a fi suprimate prin derivare regresivă, este incomparabil mai mare decît al afixelor flexionare" [5], dar nu dă nici un exemplu de formație provenită din derivat prefixal (real sau aparent) [6].

Astfel de exemple găsim în studiul Florei Șuteu, *Prefixul* **în-** /**in-** [7] : *drăgi*<*îndrăgi*, *fășura*<*înfășura*, *tristare*<*întristare*, în tratatul *Formarea*

[1] Ne referim numai la lucrările care se ocupă în mod special sau conțin secțiuni dedicate derivării regresive, și nu la acelea care, cel puțin în mod formal, nu consemnează existența acestui procedeu. V., de exemplu, Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, Tome II, 1938, Paris, p. 239, unde substantivele *cîștigă*, *tagă* și *vindec* sînt încadrate, cu caracterizarea „tirés du radical des verbes" [în altă terminologie, substantive postverbale], la „derivarea improprie" care cuprinde, în afara formațiilor menționate, diverse tipuri de formații obținute prin schimbarea clasei morfologice.

[2] Vol. I, București, EA, 1954, p. 36. O definiție similară este oferită de J. Marouzeau în *Lexique de la terminologie linguistique*, Paris, 1961.

[3] New York, 1954, s. v. *back-formation*.

[4] Dat fiind că în definiția derivatului e inclus și procedeul prefixării (v. dicționarul citat, s. v. *derivative*), putem presupune că și în clasa derivatelor regresive sînt avute în vedere formațiile obținute prin eliminarea prefixelor.

[5] *Sinteze de limba română*, București, Editura Albatros, 1984, p. 74 și, respectiv, 80. Precizăm că autorul analizase în prealabil „derivarea regresivă morfologică", care operează cu afixe flexionare.

[6] V. *lucr. cit.*, p. 74—76, 80—95.

[7] În SMFC, II, E A, 1960, p. 56—57. Autoarea afirmă că deține aproximativ 10 asemenea exemple, a căror calitate de derivate regresive o prezintă ca pe o ipoteză de lucru.

cuvintelor în limba română [8] : *cotro*<*încotro* (e vorba, de fapt, de un „segment interpretat ca afix") și, pentru alte limbi, la Al. Graur, *Încercare asupra fondului principal al limbii române* [9] : lat. *sculpo*<*insculpo* și la N. Dănilă, *Observații asupra derivării regresive în limba franceză* [10] : fr. *chaux* (creație poetică)<*déchaux*, *pouiller* (pop.) „revétir"<*dépouiller*.

Dacă însă admitem concepția lui Theodor Hristea asupra derivatelor regresive [11], potrivit căreia formația nou creată trebuie să fie distinctă în raport cu primitivul cel puțin din punct de vedere semantic, exemplele românești menționate sînt discutabile : ele pot fi calificate drept simple variante fonetice ale formelor prefixate, și nu cuvinte independente [12]. Dar chiar dacă le-am înregistra ca derivate regresive, nu putem să nu ținem seamă de faptul că acestea sînt toate exemplele românești pe care le-am găsit în literatura română de specialitate. De aici deducem că derivatele regresive provenite din formații prefixale sînt foarte rare în limba română [13]. Mai mult decît atît, bazele de formare ale cuvintelor *cotro* și *gădui* nu sînt formații prefixale, ci doar interpretate ca atare.

2. Dată fiind raritatea fenomenului, credem că identificarea oricărei noi formații merită a fi semnalată.

În ultimii ani s-au răspîndit din ce în ce mai mult, în limba vorbită, în stilul administrativ și în diversele specii de mass-media, formulele : *convorbiri telefonice* **urbane** *și interurbane*, *transport* **urban** *și interurban* și chiar : *cabine pentru telefoane* **urbane**/ *cabine pentru telefoane interurbane* (inscripții fixate pe cabinele respective), *probleme ale transportului* **urban** *București* (emisiunea de radio „Răspuns ascultătorilor", 19.I.1990). În mod evident, *urban* nu exprimă aici nici unul din sensurile cunoscute ale acestui cuvînt : „Care ține de oraș, privitor la oraș ; orășenesc.◆ Fig. (Despre atitudinea sau modul de comportare al cuiva) Care dă dovadă de urbanitate ; politicos, civilizat" [14]. *Urban* înseamnă aici „care se află sau are loc în interiorul [subl. n.] unui oraș" [15], adică este sinonim cu *intraurban*.

Avem a face, așadar, cu un nou adjectiv *urban* [16], format din *interurban*, în contextul căruia apare (v. exemplele), prin suprimarea prefixului. Fenomenul se datorește analogiei cu numeroasele cazuri de perechi de termeni antonimi, unul neprefixat, celălalt prefixat, precum : *corect*/*incorect*, *clar*/*neclar* și mai ales *județean*/*interjudețean*, *național*/*internațional*.

[8] Volumul I, *Compunerea*, București, E A, 1970, *Cuvînt înainte* de Mioara Avram, p. V.

[9] București, EA, 1954, p. 151. V. și *Formarea cuvintelor ...*, Volumul al II-lea, *Prefixele*, 1978, p. 139, unde, fără a fi considerată drept derivat regresiv, varianta *gădui* (a verbului *îngădui*) e considerată ca „datorită tăierii silabei inițiale *(în-)*, socotită prefix de vorbitori."

[10] În *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, EA, 1958, p. 223. Exemplele sînt luate, după cum specifică autorul, de la Kr. Nyrop, *Grammaire historique de la langue française*, t. III, cartea IV, p. 242.

[11] E vorba de ceea ce Th. Hristea numește derivate regresive lexicale, în contrast cu derivatele regresive morfologice. V. *Derivarea regresivă morfologică și raporturile ei cu cea lexicală*, în *Sistemele limbii*, București, EA, 1970, p. 97—117.

[12] Combătînd poziția Florei Șuteu referitoare la formațiile *drăgi*, *fășura* și *tristare*, Th. Hristea afirmă : „Din moment ce nici sensul (în primul rînd) și nici categoria lor lexico-gramaticală nu diferă de a cuvintelor din care provin, astfel de variante nu trebuie socotite derivate regresive, ci simple trunchieri sau scurtări prin « deprefixare »". V. *lucr. cit.* în nota 11, p. 102.

[13] N. Dănilă *(loc. cit.*, n. 1) arată (după Kr. Nyrop) că aceste formații sînt rare în franceză și, în general, în limbile romanice, ele fiind însă „proprii limbilor germanice".

[14] DEX, s. v.

[15] Vezi DEX, s. v. *intraurban*.

[16] Care poate fi considerat omonim cu adjectivul existent.

Bineînțeles, aplicarea (neadecvată a) modelului a fost favorizată de neglijarea (sau necunoașterea) sensurilor formației existente *urban* și de ignorarea termenului *intraurban*, care redă perfect sensul vizat.

Formația ni se pare interesantă pentru că, integrîndu-se în seria, bogată, a cuplurilor de antonime pre- vs. neprefixate, poate să reprezinte un tip productiv [17].

Septembrie 1991 *București, intr. Lucaci nr. 3*

[17] Un exemplu similar e prezentat și explicat de Alexandru Graur în *Capcanele limbii române*, București, EȘE, 1976, p. 25—26. E vorba de germ. *Tour* „dus", apărut în urma analizei termenului *Retour* „întors" împrumutat din franceză și folosit în formula *Tour und Retour* (în franceză *tour* nu înseamnă și „dus", iar formula *tour-retour* nu există). Cuvîntul a intrat ulterior în terminologia sportivă pentru a ocupa poziția termenului neprefixat în formulele, de asemenea antonimice, referitoare la meciurile din prima și a doua serie a unui campionat (*tur* și *retur*). Cele două sensuri ale lui *Tour* apărute în germană au fost împrumutate în română.

Magdalena Vulpe

FIŞE PENTRU UN DICŢIONAR AL LIMBAJULUI DE LEMN : *A EPURA, A COMPRIMA, A RESTRUCTURA*

În limbajul de lemn, eufemismul lexical [1] « joacă un rol hotărîtor » : el nu mai este doar o „expression atténuée d'une notion dont l'expression directe aurait quelque chose de déplaisant" [2], nu se mulţumeşte să înlocuiască „un c u v î n t (subl. ns. MV) sau o expresie neplăcută, jignitoare, necuviincioasă sau obscenă" [3], ca în limbajul natural, ci are rolul precis de a camufla o r e a l i t a t e neplăcută. Alegerea termenului eufemistic nu se face la întîmplare, ci urmăreşte justificarea ideologică a acestei realităţi.

Cînd, în 1945, noul regim a trecut la înlăturarea « exponenţilor burgheziei » din universităţi şi din alte instituţii culturale, operaţia s-a numit *epurare*. Termenul, neînregistrat de dicţionarele antebelice, are în franceză, de unde a fost împrumutat, sensul general „rendre pur, rendre plus pur" [4]. Obiectul purificării poate fi, în franceză, 1) în accepţie tehnică : un fluid, 2) în accepţie figurată : moravurile, stilul, limba, precum şi opera (parţial licenţioasă) a unui scriitor, în sfîrşit, 3) o instituţie, o organizaţie, un grup uman.

Conform dicţionarelor româneşti moderne, termenul a intrat în limba noastră cu primul şi cu cel de al treilea sens, definit în DLRC (1956 !) prin „A curăţa, a î n t ă r i o instituţie, o întreprindere etc. prin îndepărtarea elementelor necorespunzătoare, n e d e m n e, d ă u n ă t o a r e sau d u ş m ă n o a s e" (subl. ns. MV) [5]. Motivarea ideologică este evidentă şi mult mai categorică decît pentru sensul similar consemnat de *Dictionnaire du français contemporain*, Librairie Larousse, 1966 : "4° épurer une administration, le personnel d'un ministère, etc. destituer ou blâmer les personnes qui, à la faveur de certains événements politiques, ont eu une conduite jugée indigne". Aceeaşi ideologie se manifestă şi în subsensul consemnat de acelaşi DLRC : „(Cu privire la fondul unei biblioteci) A îndepărta cărţile d ă u n ă t o a r e sau necorespunzătoare din punct de vedere ştiinţific".

[1] Căruia Françoise Thom nu-i acordă nici o atenţie, limitîndu-se la menţionarea grăbită a eufemismului ca figură de stil (*La langue de bois*, Paris, Julliard, 1987, p. 55).

[2] *Le petit Robert. Dictionnaire alphabétique & analogique de la langue française*, Paris, SNL, 1973, s. v.

[3] DEX, s. v.

[4] *Dictionnaire encyclopédique Quillet*, publié sous la direction de Raoul Mortier, Paris, 1937, s. v.

[5] În DM (1958) elementele îndepărtate pentru întărirea instituţiei sînt numai „necorespunzătoare", ca şi în DEX, care reia definiţia întocmai. La Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicţionar de neologisme*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1961 ; ed. II, 1966, elementele continuă să fie „duşmănoase", dar din definiţie lipseşte „a întări".

LR, XLI, nr. 1—2, p. 105—107, Bucureşti, 1992

În toate situațiile citate, obiectul direct al verbului se caracterizează prin trăsătura semantică [-Uman]. În perioada epurărilor universitare însă, această restricție semantică a devenit inoperantă și *a epura* s-a îmbogățit cu un sens nou, sinonim cu *a concedia*, (fam.) *a da afară*. Printre cele dintîi atestări literare ale acestui sens, citățm din L. Blaga: „Pe la sfîrșitul anului 1948 își făcea loc printre studenți, zvonul că pînă la redeschiderea noului an, [...] va să fiu «epurat»[6]. Odată acceptat obiectul direct [+ Uman] pe lîngă acest verb, ramificarea lui semantică a continuat: după epurarea bibliotecilor, *a epura un autor* nu mai însemna, ca în franceză, „retrancher de ses ouvrages ce qu'il peut y avoir de trop libre"[7], ci, pur și simplu, a-l interzice, a-l pune la index.

Substituirea de obiect s-a produs și în franceza contemporană: spre deosebire de dicționarele mai vechi, *Le Petit Robert*, ediția 1973, înregistrează sensul familiar „Eliminer, exclure, expulser. *Épurer un indésirable*". Mai puțin receptive la inovațiile limbii vorbite, dicționarele noastre n-au înregistrat aceste sensuri noi.

Procedeul în sine a fost, în schimb, «preluat în mod creator» de limbajul de lemn. Căci una dintre caracteristicile eufemismelor oficiale este perisabilitatea lor. Valoarea lor de camuflaj se pierde după o întrebuințare frecventă, astfel că ajung ele însele să se constituie în „cuvinte neplăcute". În cazul studiat, următorul val de concedieri selective — mai masiv și afectînd straturi sociale mai diversificate — s-a numit *comprimare*. Cum în franceză nu poate fi comprimat decît un corp fizic sau un sentiment, sensul 2. din DLRC[8]:" (Cu privire la personalul unei întreprinderi, instituții etc.) A restrînge, a reduce" este, în mod evident, apărut pe teren românesc, și anume «în anii puterii populare»: dacă termenul în sine este înregistrat încă de Damé[9], sensul în discuție apare abia în DLRC. Tot aici este menționat și sensul „(impropriu, cu privire la o persoană) a pune în cadru disponibil"[10] — glosare, la rîndul ei, eufemistică! Echivalarea netă a lui *a comprima* cu *a concedia* se regăsește numai în dicționare bilingve[11], remarcabilă fiind, în această privință, seria sinonimică *a epura*, *a comprima*, *a concedia* prin care este tradus sensul 3. al lui *to comb aut* în *Dicționar englez-român*, Editura Academiei, 1974.

După o pauză de cca două decenii, în care concedierile s-au făcut individual, în anii '80 au intervenit masivele *restructurări* ale întreprinderilor și instituțiilor. Deși dicționarele sînt unanime în a indica un obiect [-Uman] drept complement direct al verbului, limbajul oral de lemn

[6] *Luntrea lui Caron*, București, Humanitas, 1990, p. 159, cf. 197 pass.

[7] *Quillet*, s. v.

[8] Definit aproape identic în DM, DEX și dicționarul de neologisme citat.

[9] Frédéric Damé, *Nouveau dictionnaire roumain-français*, București, 1893.

[10] Reluat în DM și DEX.

[11] *Dicționar român-german*, București, Editură Științifică, 1963. Jean Livescu, Emilia Savin, *Dicționar român-german*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, ed. II, 1982.

« a păşit consecvent pe drumul trasat » de sinonimele căzute în desuetudine, extinzînd din nou acţiunea acestuia asupra persoanelor : în mod logic şi « legic », copiii celor *epuraţi* şi *comprimaţi* au fost *restructuraţi*.

Un studiu mai amplu asupra eufemismului în limbajul de lemn ar trebui să urmărească, între altele, în ce măsură caracteristicile identificate aici — funcţia de justificare, perisabilitatea, paralelismul evoluţiei semantice în cadrul unei serii sinonimice — constituie trăsături generale ale acestei categorii lexicale.

August 1991

Institutul de Fonetică şi
Dialectologie „Al. Rosetti"
Bucureşti, str. Take Ionescu nr. 25

Petru Zugun

REALIZAREA SUFICIENTĂ ŞI REALIZAREA INSUFICIENTĂ A FUNCŢIILOR SINTACTICE

Următoarele patru constatări, cunoscute şi acceptate, constituie aspecte la care se raportează interpretarea noastră :

1) indiferent de numărul şi de calitatea lor, funcţiile sintactice se identifică, în comunicări concrete, prin relaţii sintactice între unităţile care le exprimă, părţi de propoziţie şi propoziţii ; astfel, subiectul şi predicatul se recunosc prin relaţia de dublă condiţionare existentă între unităţile care le exprimă, iar adjuncţii lor, atribute, respectiv complemente, precum şi adjuncţii acestor adjuncţi (atribute sau complemente subordonate altor atribute sau complemente) se recunosc prin raportul de subordonare existent între ei şi termenul determinat ;

2) funcţiile sintactice se realizează în cadrul unităţilor superioare pe care le constituie unităţile care le exprimă : părţile de propoziţie — în cadrul propoziţiei, iar propoziţiile — în cadrul frazelor ;

3) consecinţa faptului precizat imediat mai sus constă în recunoaşterea fie în cadrul frazei, fie în cadrul propoziţiei, a unităţilor care poartă funcţiile sintactice ;

4) propoziţiile subordonate reprezintă ipostaza frastică (exprimarea în frază şi prin frază) a părţilor de propoziţie corespondente şi apar, obişnuit, în lipsa acestora din regenta lor, fapt probat atît de definiţiile subordonatelor şi a părţilor de propoziţie, cît şi de posibilitatea transformării, prin expansiune sau prin contragere, în comunicări concrete, a unora în altele, corespondente funcţional.

Existenţa şi funcţionarea propoziţiilor subordonate aflate în relaţia mixtă binară sau în raportul mixt [1] — tip de raport de coordonare şi de subordonare, concomitent, realizat între o subordonată şi o parte de propoziţie omoloagă din regenta ei — contrazic însă faptele care stau la baza principiilor precizate aici, fiindcă, în cazul acestui raport, una şi aceeaşi funcţie sintactică apare realizată concomitent atît la nivel de propoziţie, cît şi la nivel de frază şi, în consecinţă, funcţia sintactică este realizată insuficient în fiecare din cele două unităţi sintactice superioare, propoziţia şi fraza, considerate separat, dar este realizată suficient, adică integral, numai la nivel de frază-propoziţie, deci şi de frază şi de propoziţie, în acelaşi timp. Astfel, într-o comunicare precum *el şi cine*

[1] Referinţe despre raportul mixt la : Mioara Avram, *Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie*, în SG, I, 1956, p. 143, 145 şi 147 ; Mioara Avram, *Observaţii asupra coordonării*, în SG, II, 1957, p. 151 şi urm. ; Gh. Trandafir, *Relaţiile sintactice în cadrul frazei*, în LR, XXIII, 1974, nr. 5, p. 389 şi 391 ; C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Iaşi, 1982, p. 121—122 şi 136.

LR, XLI, nr. 1—2, p. 109—111, Bucureşti, 1992.

era lîngă el au plecat, funcția de subiect este realizată insuficient, la nivel de propoziție, prin *el*, tot insuficient, la nivel de frază, prin *cine era lîngă el*, dar este realizată suficient prin *el*, parte de propoziție, și prin *cine era lîngă el*, propoziție, deci numai prin ambele unități, la nivel de frază-propoziție. Nu numai funcția de subiect, ci orice funcție sintactică cunoaște realizări identice.

Constatarea situației speciale pe care o creează relația mixtă binară în expresia funcțiilor sintactice impune recunoașterea următoarelor fapte :

1) diferențierea mult mai clară decît pînă acum a noțiunilor de *funcție sintactică* [2] și de *unitate sintactică* (unitatea exprimă, doar, funcția), în sensul identificării unei singure funcții, care se realizează suficient prin cel puțin două unități (cazul cel mai frecvent), dintre care — în cazul concret discutat aici — una este o parte de propoziție, simplă sau multiplă, iar alta este de tip propoziție ; pot exista combinații variate între mai mult de o unitate sintactică de un tip combinată cu o unitate sintactică de celălalt tip, situații în care realizarea unei funcții sintactice este suficientă, ca totdeauna, la nivel de frază-propoziție, și este insuficientă — în raporturi matematice exprimabile fracționar (1/3 + 2/3, sau 2/3 + 1/3 etc.) la nivel de propoziție sau la nivel de frază ;

2) acceptarea noțiunilor de *realizare insuficientă* și de *realizare suficientă* (sau *integrală*) a uneia și aceleiași funcții sintactice, în condițiile raportării separate numai la propoziție, respectiv numai la frază, pentru identificarea expresiei ei ;

3) necesitatea identificării indicilor de formă, care însoțesc cele două tipuri de realizări ; astfel, în exemplul dat mai sus, realizarea suficientă a funcției de subiect este marcată prin forma de plural a verbului *au plecat*, iar realizarea insuficientă a aceleiași funcții, în propoziție, este marcată prin dezacordul între *el* și *au plecat*. Identificarea tuturor situațiilor de realizare suficientă/insuficientă a funcțiilor sintactice va putea releva și alți indici ai fiecăreia din cele două tipuri de realizări ;

4) identificarea unei singure funcții sintactice fundamentale (de subiect, de nume predicativ, de atribut sau de complement) în situațiile create de raportul mixt, chiar dacă, în cadrul fiecărei, unitățile complexe din expresia aceleiași funcții sînt constituite, la rîndul lor, din unități care implică și alte raporturi sintactice, deci și funcții sintactice secunde, în raport cu aceea fundamentală (în exemplul de mai sus, *cine*, subiect secund, aflat în raport de dublă condiționare cu predicatul secund *era*, și *lîngă el*, complement secund, aflat în raport de subordonare față de același predicat, în propoziția care constituie realizarea insuficientă, numai la nivel de frază, a funcției fundamentale de subiect) ;

5) recunoașterea expresă a posibilității apariției unei propoziții subordonate în condițiile existenței, în regentă, a părții de propoziție căreia ea îi corespunde la nivel de frază și împreună cu care exprimă una și aceeași funcție. Astfel, în exemplul dat anterior, există o propoziție subiectivă, *cine era lîngă el*, chiar în condițiile existenței unității de tip subiect, *el*, în regenta ei, *el* [...] *au plecat*. Alt exemplu : „Dacă d-lui Mircea Ivănescu nu-i plac *festivitățile* și nici *să vorbească despre propria*

[2] Referințe despre noțiunea de funcție sintactică la : Sorin Stati, *Noțiunea de „funcție" în gramatică*, în LL, nr. 14, 1967, p. 127—134 ; C. Dimitriu, *op. cit.*, p. 145—152.

lui operă, e bine că totuși Televiziunea i-a făcut o vizită acasă" („România literară" nr. 14 din 1991, p. a 18-a, col. a 3-a). În aceeași situație sînt, sau pot fi, orice tipuri de propoziție, chiar și propoziția predicativă, cum arată fraza următoare : „/ . . . / a vorbi despre utilaj agricol modern și pe măsura micii proprietăți înseamnă *fie să bați cîmpii, fie o ironie* crudă" („România literară" nr. 14 din 1991, p. a 3-a, col. a 2-a);

6) reformularea definițiilor propozițiilor subordonate, în sensul implicării fie directe — prin introducerea noțiunii de realizare insuficientă, în cazul existenței raportului mixt, prin ele, a funcției sintactice definite — , fie indirect — prin omisiunea situației impuse de apariția acestui raport. Pentru gramatica școlară, care, firesc, simplifică, neluînd în considerare orice tip de frază, este potrivit să se adopte a doua modalitate de definire, iar pentru tipul superior de gramatică este mai corect să se apeleze la prima posibilitate de definire. Astfel, propoziției subiective i se va putea da definiția următoare : propoziția subiectivă este propoziția subordonată care îndeplinește singură funcția de subiect al propoziției regente sau o exprimă împreună cu unitatea de tip subiect din regenta ei.

Existența relației mixte binare, relație care unește în gradul cel mai înalt, în cadrul frazei, propoziția cu partea de propoziție cofuncțională, atrage, în chip specific, atenția asupra faptului, de tip metodologic, că, pentru identificarea funcțiilor sintactice și a unităților care le exprimă integral, trebuie să fie investigate în totalitate și concomitent atît fraza, cît și propozițiile ei, că, pentru aceasta, fraza și propoziția sînt deopotrivă de importante și că limitarea fie la propoziție, fie la frază implică riscul identificării parțiale a expresiei funcțiilor sintactice.

Septembrie 1991

Universitatea din Iași

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

„Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie.

Revista publică bibliografia anuală exhaustivă (nr. 7—8) a lucrărilor de lingvistică din țara noastră, articole de lingvistică generală, note, comentarii, consultații și recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 10 pagini bătute la mașină. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, în tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la 1 în continuare. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
R—79717 București, Calea Victoriei nr. 125

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DLR)**, serie nouă, tom VIII, partea a 4-a, litera **P (pogrijenie — presimțire)**, 1980, p. 949 — 1342, 50 lei ; tom XI, partea a 2-a, litera **T (t — tocălită)**, 1982, 380 p., 75 lei ; tom XI, partea a 3-a, litera **T (tocăna — twist)**, 1983, p. 377 — 764, 77 lei ; tom VIII, partea a 5-a, litera **P (presin — puzzolană)**, 1984, p. 1343—1866, 105 lei ; tom X, partea 1, litera **S (s — sclăbuc)**, 1986, 400 p., 79 lei ; tom X, partea a 2-a, litera **S (scladă — semințărie)**, 1987, 304 p., 64 lei ; partea a 3-a, litera **S (semn — sivelcă)**, 1990, 1041 p., 130 lei.

* * * **Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte**, seria IV, tom VIII **(1986)**, 1987, 262 p., 21 lei ; tom IX **(1987)**, 1989, 196 p., 16,50 lei ; tom X **(1988)**, 1990, 230 p., 21 lei.

* * * **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, 1983, 224 p., 16,50 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1984, 1050 p., 250 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române — Supliment (DEX — S)**, 1988, 200 p., 37 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p., 17 lei.

* * * **Studii clasice**, tom XXIII, 1986, 160 p., 15,50 lei ; tom XXIV, 1987, 186 p., 17 lei ; tom XXV, 1988, 176 p., 17,50 lei ; tom XXVI, 1989, 168 p., 17 lei ; tom XXVII, 1991, 156 p., 119 lei.

MIOARA AVRAM, **Gramatica pentru toți**, 1986, 416 p., 35 lei.

* * * **Analize de texte poetice.** Antologie (Coordonator Ion Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.

FLORIN MARCU, CONSTANT MANECA, **Dicționar de neologisme**, 1986, 1168 p., 165 lei.

AL. GRAUR, **Puțină gramatică**, vol. I, 1987, 226 p., 16 lei ; vol. II, 1988, 368 p., 28 lei.

MIOARA AVRAM, **Probleme ale exprimării corecte**, 1987, 282 p., 25 lei.

* * * **Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina**, vol. I, 1987, XXXIV + 286 p. + 420 p. (broșura), 382 lei.

AL. MAREȘ, **Filigranele hîrtiei întrebuințate în țările române în secolul al XVI-lea**, 1987, 422 p. (1757 fig.), 92 lei.

TIMOTEI CIPARIU, **Opere**, vol. I, 1987, LVIII + 476 p., 53 lei.

ION COTEANU, MARIUS SALA, **Etimologia și limba română**, 1987, 160 p., 11,50 lei.

* * * **Dicționar german-român**, ediția a II-a, 1989, XLVIII + 1184 p., 400 lei.

* * * **Formarea cuvintelor în limba română. Vol. III. Sufixele. 1. Derivarea verbală**, de LAURA VASILIU, 1989, 190 p., 18,50 lei.

MIOARA AVRAM, **Ortografie pentru toți**, 1990, 168 p., 19 lei.

ANDREI AVRAM, **Nazalitatea și rotacismul în limba română**, 1990, 248 p., 45 lei.

LILIANA IONESCU RUXĂNDOIU, **Narațiune și dialog în proza românească**, 1990, 184 p., 30 lei.

ISSN-0025-3523

LR, XLI, nr. 1—2, p. 1—112, București, 1992

42 200

Lei 50 pentru persoane fizice
Lei 80 pentru persoane juridice

S.C. „Universul S.A c. 3306

29039 Cercul militar

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE
IBI

1077

SECȚIA DE FILOLOGIE ȘI LITERATURĂ

LIMBA ROMÂNĂ

APARE LUNAR
XLI

ORTOGRAFIA

DIN CUPRINS:

• Moțiune privind ortografia (Iași, 8 noiembrie 1991) • MIOARA AVRAM, Procesul ortografiei • LIVIU ONU, Oportunitatea reformei ortografice • ION CALOTĂ, Controverse ortografice • FLORA ȘUTEU, Argumente academice din „Academica" în problemele ortografiei • CARMEN-GABRIELA PAMFIL, Etimologismul românesc • I. COTEANU, De ce se spune *sînt, sîntem, sînteți?* • MIOARA AVRAM, O scrisoare inedită a lui Sextil Pușcariu •

4/1992

49507

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

- IIII 2005

.... 2014

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. I. COTEANU — redactor şef
FLORA ŞUTEU — redactor-şef adjunct
MIOARA AVRAM — membru al colegiului de redacţie
GH. BOLOCAN
GR. BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — membru al colegiului de redacţie
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — secretar responsabil de redacţie

Responsabili de număr: acad. I. COTEANU şi MIOARA AVRAM

Apare de 12 ori pe an

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, revistele se pot procura prin poştă, pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ORION SRL, Splaiul Independenţei 202 A, Bucureşti 6, Romania, PO BOX 74—109 Bucureşti, Tx 11939 CBTx R, Fax (400) 424169.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se pot trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 12 fois par an.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie Roumaine sera adressé à ORION SRL, Splaiul Independenţei 202 A, Bucureşti 6, Romania, PO BOX 74—19 Bucureşti, Tx 11939 CBTx R, Fax (400) 424169.

Adresa redacţiei:
Str. Spiru Haret 12
R—79638 Bucureşti
Telefon: 14 26 80 sau 15 74 30, int. 265

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea Victoriei 125
R—79717 Bucureşti
Telefon 50 76 80

129039

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XLI 1992 Nr. 4 aprilie

SUMAR

ORTOGRAFIE

Moţiune privind ortografia (Iaşi, 8 noiembrie 1991) 181

MIOARA AVRAM, Procesul ortografiei 185

LIVIU ONU, Oportunitatea reformei ortografice 199

ION CALOTĂ, Controverse ortografice 209

FLORA ŞUTEU, Argumente academice din ,,Academica'' în problema ortografiei 219

CARMEN-GABRIELA PAMFIL, Etimologismul românesc 225

I. COTEANU, De ce se spune *sînt, sîntem, sînteţi*? 233

MIOARA AVRAM, O scrisoare inedită a lui Sextil Puşcariu 235

CRONICĂ

MIOARA AVRAM, Dezbateri asupra ortografiei în perioada octombrie—decembrie 1991 243

LR, XLI, nr. 4, p. 179 — 246, Bucureşti, 1992

MOȚIUNE PRIVIND ORTOGRAFIA

(Iași, 8 noiembrie 1991)

Institutul de Filologie Română „A. Philippide", Facultatea de Litere a Universității „Al. I. Cuza", Comisia de istorie și cultivare a limbii române de la filiala Iași a Academiei Române, Ministerul Științei și Învățământului al Republicii Moldova, Institutul de Lingvistică al Academiei de Științe din Chișinău, Facultatea de Filologie a Universității din Cernăuți, Societatea de Științe Filologice din România, Filiala Iași, Inspectoratul școlar al județului Iași, precum și toți participanții la masa rotundă cu tema ORTOGRAFIA LIMBII ROMÂNE — TRECUT, PREZENT ȘI VIITOR, organizată, la Iași, joi 7 și vineri 8 noiembrie 1991, în cadrul „Zilelor academice ieșene", adresează conducerii Academiei Române următoarea

MOȚIUNE

Organizarea acestei dezbateri a fost determinată, cu mult înainte de invitația lansată în acest sens de Academia Română, pe de o parte, de scrisoarea adresată de domnul acad. Mihai Drăgănescu Guvernului României în legătură cu necesitatea introducerii unor modificări în actuala ortografie a limbii române, pe de alta, de punerea în act, în chiar unele publicații ale Academiei („Academica") a unei variante de scriere care contrazice norme ortografice neabrogate; poziția aceasta nu creează numai derută și haos în întrebuințarea în scris a limbii române, dar, ceea ce este extrem de grav, subminează însăși autoritatea științifică a Academiei Române, chemată, ea înainte de toate, să respecte normele în vigoare ale ortografiei limbii române ca limbă modernă de cultură.

Este în afara oricărei îndoieli că un sistem ortografic nu rămîne neschimbat în timp. Dar este la fel de neîndoielnic că nici un sistem ortografic nu este arbitrar. Sistemul ortografic al unei limbi este rezultatul armonizării reciproce a unei laturi convenționale cu una rațională, în strînsă legătură cu raportul dintre natura limbii și expresia ei scrisă, precum și cu raportul dintre limbă, cultură și societate.

În funcție de dinamica celor două raporturi și a interdependenței dintre ele, se desfășoară și procesul constituirii și evoluției sistemului ortografic. Orice ortografie este perfectibilă, dar numai printr-o adîncă cercetare din partea specialiștilor și prin identificarea unor principii care să se așeze la baza normelor ei.

Ca orice ortografie, și ortografia actuală a limbii române poate fi îmbunătățită, dar numai în urma reanalizării ei de către specialiști și numai într-un moment oportun. În faza de tranziție în care se află țara noastră, cu tensiunile politice interne și cu dificultățile economice cunoscute, considerăm că o reformă a ortografiei actuale, fie chiar minimală și prezentată sub forma unor „îndreptări", este total inoportună. O asemenea reformă ar trebui să fie opera unei perioade mai calme, favorabilă unor opțiuni pur științifice, care să nu poată fi suspectate de motivații conjuncturale, și a unei perioade mai prospere, care să-și permită chel-

LR, XLI, nr. 4, p. 181—184, București, 1992

tuielile de difuzare şi de aplicare a noilor reglementări (editarea de lucrări normative şi de manuale, executarea inscripţiilor de orice fel etc.). Pe de altă parte, lucru extrem de important, această reformă, în acest moment, ar fi chiar împotriva intereselor naţionale, deoarece prin ea ar însemna să ignorăm implicaţiile negative pe care le-ar putea avea asupra situaţiei din R. Moldova, unde s-a revenit la scrierea cu alfabet latin abia în 1989, adoptîndu-se ortografia românească în vigoare atunci şi acum, precum şi asupra situaţiei din nordul Bucovinei şi sudul Basarabiei, unde bătălia pentru reintrarea în drepturile firești a limbii române şi a alfabetului latin este în plină desfăşurare. În spiritul adevăratului patriotism şi al adevărului istoric şi ştiinţific nu trebuie periclitată prin nimic unitatea culturală abia restabilită a românilor.

Semnalarea unor soluţii nesatisfăcătoare, a unor inconsecvenţe sau chiar erori, precum şi propunerea unor reguli noi, dacă acestea se vor dovedi mai raţionale, sînt oricînd bine venite dacă sînt corect fundamentate; asemenea acţiuni însă se întreprind sub forma unor discuţii critice, temeinice, menite să pregătească o decizie normativă ulterioară. Pînă la adoptarea oficială a unor modificări, însă, nici o propunere în acest sens, chiar dacă ar fi justificată în sine, nu poate fi aplicată în practică nici măcar de autorul ei.

Din această perspectivă, sîntem de acord cu organizarea de dezbateri în cadrul instituţional — cum este cea de faţă—, cu stimularea cercetărilor asupra ortografiei româneşti şi cu publicarea cît mai multor rezultate ale acestor cercetări, dar considerăm că:

— discuţiile şi cercetările implicate nu trebuie limitate la perioada de un an sau doi ani (1991—1992), aşa cum se vorbeşte în hotărîrile Academiei Române din 31 ianuarie şi 27 septembrie a.c.;

— discuţiile şi cercetările nu trebuie influenţate de orientarea deliberată spre anumite modificări pentru care există preferinţe personale ale unor factori de conducere sau mituri întreţinute în cercuri mai largi;

— pînă la revizuirea de către specialişti a sistemului ortografic actual şi a oglindirii lui în lucrările normative care îl impun trebuie să rămînă în vigoare normele statuate în 1953, cu modificările ulterioare introduse prin ediţiile succesive ale *Îndreptarului ortografic, ortoepic şi de punctuaţie* (ultima ediţie a acestuia este din 1983, şi cea mai importantă modificare datînd din 1965), reguli trecute şi în instrumente normative editate în R. Moldova.

Tolerarea coexistenţei a două feluri de scriere, chiar restrînse la cele două puncte controversate de care se vorbeşte în Hotărîrea din 27 septembrie a.c. a Academiei Române (*î/â* şi *sînt/sunt*), echivalează cu legiferarea anarhiei şi deschide calea spre încălcarea şi a altor reguli pentru unii la fel de controversate.

Modul în care au fost publicate cele două hotărîri din acest an ale Academiei Române a produs în acelaşi timp dezinformare şi derută; dezinformare, pentru că Anexa nu oferă regula scrierii cu *î/â* în forma definitivă adoptată la 25 mai 1932 şi cuprinsă în toate îndreptarele apărute între 1932 şi 1953, inclusiv în cel al lui S. Puşcariu şi T. Naum, ci într-o variantă anterioară, neoficială, din 1929 (Regula 14 din Regulile ortografice adoptate în 1932 stabileşte menţinerea lui *î* în formele flexionare şi în derivatele verbelor cu infinitivul în *î*, deci scrierea *coborînd*,

coborîre, *coborît*, *coborîtor*, nu *coborând*, *coborâre*, *coborât*, *coborâtor*!); derută, pentru că textul Anexei conţine şi alte elemente ale vechii ortografii (apostroful din *într'o*, iniţiala majusculă din *Român* şi scrierea legată *dela*), despre care nu se înţelege dacă sînt şi ele acceptate acum.

„Coexistenţa" a două — sau chiar mai multe — (orto)grafii nu avea nevoie să fie consacrată printr-o hotărîre academică. Ea se constată peste tot în publicistica noastră actuală, ca o manifestare de libertate greşit înţeleasă, cu consecinţe negative asupra întrebuinţării în scris a limbii române. Academia ar fi trebuit să se opună acestor tendinţe, cerînd respectarea normelor unice în vigoare pînă la înlocuirea lor, dacă va fi cazul, cu alte norme, tot unice.

În orice caz, dualismul ortografic este de neconceput în învăţămîntul preuniversitar. Academia Română şi Ministerul Învăţămîntului şi Ştiinţei trebuie să adopte de urgenţă o poziţie explicită în sprijinul respectării în şcoală a ortografiei oficiale în care sînt scrise şi manualele aflate în uz, multe dintre acestea întrebuinţate deja şi în şcolile din R. Moldova şi din Ucraina.

Pentru întregul curs al discuţiilor referitoare la ortografia limbii române ni se pare important să declarăm că :

— Trebuie să se reinstituie principiul că, în fiecare domeniu specific, specialiştii trebuie să aibă nu numai primul cuvînt, dar şi cuvîntul hotărîtor, dacă punctul lor de vedere este argumentat.

— Trebuie evitată imixtiunea criteriilor extralingvistice, ortografia urmînd să fie judecată în conţinutul ei.

— Modificările trebuie să continue direcţia de simplificare a ortografiei şi în nici un caz să nu reintroducă unele complicaţii acolo unde s-a realizat în timp o simplificare.

— Atenţia trebuie îndreptată spre dificultăţile reale ale ortografiei româneşti şi nu spre false probleme, reactualizate.

Astfel, considerăm că revenirea la scrierea cu două litere a vocalei /î/ conform poziţiei în cuvînt, deci la scrierea cu *â* în interiorul cuvintelor, ar fi un anacronism inacceptabil prin care s-ar submina deopotrivă principiul fonetic, principiul etimologic, precum şi conştientizarea caracterului sistemic al limbii (*a coborî*, dar *coborât*!). Adevăratele probleme spinoase, care merită să fie reanalizate, sînt altele :

— scrierea cu iniţială majusculă/minusculă ;
— scrierea cuvintelor compuse (cu blanc ori cratimă) ;
— scrierea toponimelor româneşti ;
— scrierea neologismelor ;
— precizarea folosirii apostrofului şi a cratimei ;
— scrierea cu *s/z*, *ea/ia* etc.

Peste toate acestea, însă, problema principală este asigurarea respectării normelor ortografice unitare, actuale şi viitoare, ceea ce reprezintă un criteriu al civilizaţiei unei naţiuni. Pentru îmbunătăţirea situaţiei constatate pînă acum, este necesară precizarea caracterului oficial al oricărui demers în acest domeniu.

— Pe de o parte, trebuie stabilit cine şi cum va sancţiona şi „implementa" eventuala reformă-îndreptare a ortografiei realizată de Academia Română, căci este evident că o simplă hotărîre a Academiei nu poate fi suficientă.

— Pe de altă parte, este necesar ca Academia Română — prin comisia de cultivare a limbii sau/şi prin secţia de filologie, literatură şi arte — împreună cu Ministerul Învăţământului şi Ştiinţei şi cu Ministerul Culturii să întocmească baremuri cu care să se poată testa competenţa ortografică la absolvirea unui ciclu de învăţământ sau la admiterea în alt ciclu, precum şi la ocuparea prin concurs a anumitor funcţii din sistemul administrativ sau din domeniile poligrafic şi editorial.

Considerăm de la sine înţeles că ortografia trebuie să fie una şi aceeaşi în toate teritoriile limbii române. De aceea, discutarea ortografiei şi pregătirea unei revizuiri trebuie să se facă de către specialiştii din România împreună cu cei din R. Moldova, din Ucraina şi din alte părţi, care au experienţa alcătuirii recentelor lucrări normative privind ortografia noastră comună.

Propunem reorganizarea comisiei de cultivare a limbii şi îndeosebi a subcomisiei de ortografie şi ortoepie prin lărgirea lor cu specialişti lingvişti care să reprezinte institutele de profil ale Academiei Române (din Bucureşti şi din alte oraşe ale ţării) şi ale Academiei de Ştiinţe a R. Moldova, precum şi institutele de învăţământ superior.

Paralel cu reluarea în studiu a problemelor ortografiei, lingviştilor trebuie să li se dea posibilitatea de a informa corect opinia publică asupra adevărului despre ortografia românească şi despre istoria ei, pentru a se înlătura actualele suspiciuni şi prejudecăţi determinate de necunoaştere.

Mioara Avram

PROCESUL ORTOGRAFIEI*

Pentru cei atraşi de acest articol pentru că „începe bine" prin titlu precizez că nu este vorba de un proces făcut de mine ortografiei, ci de descrierea procesului pe care i-l fac alţii. Rolul meu va fi atît cel de grefier, cît şi cel de avocat al apărării, de martor ocular şi chiar de inculpat drept complice.

De fapt, cred că măcar o anumită parte a publicului ar dori să asiste la alt proces, care ni se promite foarte vag — procesul comunismului. Chiar dacă el însuşi ar presupune defalcarea în diverse procese speciale, consider că pînă la ortografie ar fi cale lungă, înainte de aceasta fiind necesar procesul comunismului în ştiinţă şi cultură în general, în Academie în particular. Procesul ortografiei, care a fost deschis practic la începutul acestui an de conducerea Academiei Române, este în realitate un înlocuitor care ni se serveşte pentru că tot ne-am învăţat cu înlocuitori de toate felurile. Iar în cazul în speţă al ortografiei este, poate, o pedeapsă meritată pentru faptul că lingviştii nu s-au hotărît să înceapă ei înşişi un proces al lingvisticii din ultimii 50 de ani, pe care numai specialiştii îl pot face; în ortografie însă toţi ştiutorii de carte se cred, dacă nu specialişti, cel puţin în drept a-şi da părerea, a face propuneri şi chiar a lua decizii.

Metafora juridică din titlu nu e complet originală în aplicarea ei la discutarea ortografiei. Ea duce mai departe una folosită în „Academica" pentru acelaşi domeniu : vezi titluri ca *Din dosarele ortografiei* (nr. 1) sau *Pentru un „dosar" al ortografiei limbii române* (nr. 12).

Poate că nici măcar nu e exactă afirmaţia că în acest an s-a „deschis" procesul ortografiei adoptate în 1953 şi parţial revizuite în mai multe rînduri în unele detalii, de regulă ignorate (cu excepţia modificării din 1965 referitoare la reintroducerea literei *â* în numele propriu *România* şi familia lui). Procesul a fost redeschis sau repus pe rol la data de 31 ianuarie a.c. la Academia Română, dar el continua o acţiune anterioară lipsită de cadru instituţional. Căci procesul ortografiei din 1953 a început imediat după publicarea H.C.M. 3135/1953 care o oficializa. În ţară acest proces s-a desfăşurat iniţial în surdină şi unilateral prin murmure şi suspiciuni, cărora nu li se putea răspunde atîta vreme cît înfruntarea nu era deschisă, şi mai ales prin rezistenţa mută a unora în forme de comunicare scrisă fără destinaţie publică. Făţiş acest proces a fost început în străinătate, prin unii reprezentanţi ai emigraţiei române din Occident şi prin unii străini.

* Comunicare ţinută în şedinţa Comisiei de Cultivare a Limbii la 31 octombrie 1991; textul a fost publicat şi în „Academica", II, 1992, nr. 3 (15).

LR, XLI, nr. 4, p. 185—198, Bucureşti, 1992

Nu mi-a fost accesibil un articol al lui Grigore Nandriş din 1954, dar se pare că este primul filolog de peste hotare care a criticat „reforma ortografiei române", într-o publicaţie a românilor din exil [1]. Arthur Maurer, în 1956, acuză explicit această reformă de „tendinţă slavizantă", respectiv de slăbirea artificială a strînsei înrudiri cu latina şi limbile romanice [2]. Fritz Valjavec, în 1959, vorbeşte şi el de „slavizare" [3]. Ion Popinceanu, în manualul său de gramatică românească din 1962 reeditat în 1972 [4], găseşte ortografiei din 1953 mai multe culpe : simplismul exagerat, inconsecvenţa, îndepărtarea de tradiţie şi de romanitate în cazul scrierii cu *î* a cuvintelor din familia lui *român* şi, în mod ciudat, orientarea după model rusesc în cazul înlocuirii apostrofului cu cratima. Acestea sînt criticile/acuzaţiile făcute de filologi în publicaţii ştiinţifice şi ele sînt singurele luate în consideraţie de un judecător neutru, care le-a respins categoric : Klaus-Henning Schroeder, într-un studiu din 1966 [5]; ar fi bine ca toţi cei care repetă la nesfîrşit acuzaţiile neîntemeiate de slavizare sau ascundere a latinităţii să cunoască reacţia acestui romanist străin, imparţial, la asemenea acuzaţii, după cum la fel de necesar ar fi să cunoască analiza obiectivă pe care o făcuse noii ortografii românesti încă din 1954 marele romanist suedez Alf Lombard [6], membru de onoare al Academiei Române, pentru a vedea că nici nu se gîndise la interpretarea tendenţioasă a modificărilor aduse. Alături de procesul desfăşurat făţiş prin acuzaţii publice de genul celor menţionate şi completat, după cum am arătat, de manifestarea unei reacţii — fie ea a cuiva neimplicat direct—, din partea emigraţiei române se înregistrează opoziţia faţă de ortografia din 1953 prin neadoptarea ei, ceea ce la unele persoane poate să nu fie rezultatul unei opţiuni, marcarea unei atitudini de respingere, ci pur şi simplu o dovadă de ignorare a schimbării produse sau de comoditate. Este, în parte, fenomenul constatat şi la mulţi bătrîni din ţară, care, lipsiţi de o opinie pro sau contra, foloseau ortografia anterioară în virtutea inerţiei.

Pînă în 1963 în ţară nu s-au publicat decît critici minore la adresa noii ortografii, în orice caz neatingînd cele 16 „norme" din anexa H.C.M. ; au stîrnit mai multă vîlvă cele prezentate de M. Carp într-o şedinţă organizată în 1955 la Academie şi publicate după şapte ani în „Viaţa românească" [7], vîlva datorîndu-se numărului lor, tonului şi cadrului în care au fost făcute publice sub titlul incitant *Să revizuim ortografia*, dar nici ele

[1] *Despre reforma ortografiei române*, în „Buletinul Bibliotecii Române" (Freiburg i. Br.) II, 1954, p. 3.

[2] *Zur Reform der rumänischen Orthographie*, în „Romanistisches Jahrbuch", VI, 1956, p. 191—195.

[3] *Kulturpolitische Probleme Südosteuropas seit 1945*, în „Südosteuropa-Jahrbuch" (München), III, 1959, p. 29.

[4] *Rumänische Elementargrammatik*, ediţia a treia, Tübingen, 1972, p. VII—VIII; cf. şi articolul său anterior *Problema ortografiei limbii române*, în „România" (New York), V, 1960, nr. 48, p. 7.

[5] *Zur Entwicklung der rumänischen Orthographie*, în „Zeitschrift für romanische Philologie", 82, 1966, 1/2, p. 320—338 (vezi în special p. 336—337). Nu cunosc articolul său anterior *Die Reform der Orthographie in Rumänien*, în „Österreichische Osthefte", 1965, p. 235 ş.u.

[6] În „Apendicele" intitulat *La nouvelle orthographe* din lucrarea sa *Le verbe roumain*, Lund, 1955, II, p. 1123—1131. Vezi şi succinta analiză făcută de Octave Nandris în Pierre Bec, *Manuel pratique de philologie romane*, II, Paris, 1971, p. 187.

[7] XV, 1962, nr. 12, p. 127—136, şi XVI, 1963, nr. 1, p. 71—80.

nu atingeau decît norme neesențiale, cum era cea privitoare la scrierea numelor de luni și de zile, în orice caz nu normele aparent litigioase (și nu în urma unei interdicții, dar M. Carp, ca membru al „Vieții românești" ieșene, nu putea fi împotriva renunțării la *â*, pe care o preconiza și propriul său proiect). Răspunzînd imediat după apariția lor criticilor lui M. Carp, D. Macrea [8] remarcă subiectivismul autorului și îi reproșează în acest sens că nu pomenește nimic tocmai de regulile ortografice care — aflăm abia acum — „au nemulțumit opinia publică", anume : suprimarea lui *â* (în special în *român*, *România*), adoptarea formelor *sînt*, *sîntem*, *sînteți*, în loc de *sunt*..., eventual și „suprimarea apostrofului" ; părerea lui D. Macrea, exprimată pentru prima oară în acest context, în 1963, este că regulile menționate „ar putea fi... readuse în discuție". Celebra emisiune de monede din 1963 pe care în numele țării *Republica Populară Română* era scris *â* a fost însoțită deci de o susținere din partea unui lingvist fost factor de decizie în 1953 [9]. La începutul anului 1965 se pronunță pentru *â* în *România* și Emil Petrovici [10], de asemenea fost factor de decizie în 1953. Tînărul lingvist de la Baia Mare Victor Iancu [11] sprijină și dezvoltă propunerea lui D. Macrea de revenire generalizată la *â* în interiorul cuvintelor, dar noua ediție a *Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație* din același an 1965 reintroduce această literă numai în numele propriu *România* cu familia lui (precizînd că „îmbunătățirea normelor" a fost aprobată de Prezidiul Academiei la propunerea secției de specialitate [12]) ; totodată regulile privitoare la numele proprii de persoană care se redau așa cum sînt scrise de purtătorii lor este ilustrată acum și cu numele *V. Pârvan* [13].

Admiterea acestor excepții încurajează după cîțiva ani extinderea revendicărilor, izolat [14] sau în campanii de presă care par organizate periodic în 1970 [15], 1974 [16], 1976 [17] și 1982—1984 [18] și la care participanții militanți pentru *â* sau/ și pentru *sunt* sînt mai ales scriitori (Eugen Barbu, Adrian Păunescu, Romulus Vulpescu ș.a.), dar și cîțiva lingviști (pe lîngă D. Macrea și V. Iancu, se pronunță acum în acest sens și Al. Rosetti).

[8] *Ortografia actuală a limbii române. Cîteva precizări*, în CL, VIII, 1963, 2, p. 315—323 (în special p. 318—319).

[9] Nu așa cum susține N. Georgescu în „Academica", I, 1991, nr. 12, p. 11.

[10] *Romînia sau România ?*, în „Tribuna" (Cluj), IX, 1965, nr. 11, p. 8.

[11] *Cîteva observații pe marginea ortografiei românești actuale*, în LR, XIV, 1965, nr. 1, p. 131—137.

[12] Vezi textul de la p. 3 intitulat *Cu privire la îmbunătățirea normelor ortografice ale limbii române*. În mod surprinzător, comunicatul-hotărîre din 4 octombrie 1991 afirmă că nu există „nici o hotărîre a Academiei Române pentru aceste excepții", iar unii autori folosesc chiar termenul de „cacealma legislativă".

[13] P. 32 ; deci admiterea literei *â* în nume de familie nu este posterioară reintroducerii ei în *România*, *român* etc., cum interpretează Liviu Onu (§ *192. Rumänisch : Geschichte der Verschriftung/Langue et écriture*, în *Lexikon der Romanistischen Linguistik (LRL)*, editat de Günter Holtus/Michael Metzeltin/Christian Schmitt, vol. al III-lea, Tübingen, 1989, p. 320) faptul că abia în 1983 această permisiune este specificată și în regula consacrată lui *â*.

[14] Vezi Al. Andriescu, *Imperativele consecvenței*, în „Cronica" I, 1966, nr. 44, p. 10.

[15] „Luceafărul", XIII, nr. 17, 19 și, mai ales, 48 ; „România literară", III, nr. 49.

[16] „Flacăra", XXIII, nr. 14 ; „România literară", VII, nr. 17 ; „Tribuna României", III, nr. 36.

[17] „Flacăra", XXV, nr. 11.

[18] „Flacăra", XXXI, 1982, nr. 30, XXXII, 1983, nr. 35 și 49, XXXIII, 1984, nr. 38 ; „Magazin", XXVII, 1983, nr. 14.

În timp ce criticile din perioada 1954—1969 fuseseră în ansamblu tehniciste, formaliste, din 1970 se înregistrează critici cu subtext politic măcar aluziv, acestea fiind cele care corespund statutului de „parte" la ceea ce numesc procesul ortografiei. Paralel se înteţesc acuzaţiile politice clare venite din emigraţie, de la Vlad Georgescu în 1981/1983 [19] şi de la Victor Frunză în 1984 [20], care vorbesc iar de slavizare/rusificare şi de „escamotarea elementului etimologic latin"; ultimul afirmă că efectul scrierii cu *î* în *român* ar fi fost confuzia cu romii, pericol intens speculat şi de alţii.

Pînă prin 1970 ortografia oficială fusese aplicată cu stricteţe în ţară [21], iar folosirea ei în străinătate era un criteriu de verificare a bunelor sentimente faţă de statul nostru (în 1961 a trebuit să pledez într-un referat cerut de M.A.E. împotriva tezei conform căreia citatele reproduse cu ortografia interbelică în volumul al II-lea din *Syntaxe roumaine* a lingviştilor danezi Kr. Sandfeld şi H. Olsen, editat postum de E. Lozovan, ar marca o atitudine duşmănoasă). După 1970 se permit şi în ţară abateri intenţionate în grafii ca *sunt* şi *filosof(ie)* în unele publicaţii, iar accidental apar cărţi întregi (de exemplu, *Hanibal* de Eugen Jebeleanu) cu ortografia interbelică mai mult sau mai puţin corect folosită: disidenţă/rezistenţă sau teribilism? Fapt este că, pe lîngă existenţa a două ortografii care deosebiseră pînă atunci tipăriturile din ţară de cele ale emigraţiei, încep să se practice şi în ţară două tipuri de ortografii. Dacă practica externă putea fi ignorată, dualismul intern era uşor de remarcat şi a provocat imediat întrebări şi luări de poziţie [22].

După decembrie 1989 amestecul se accentuează, crescînd proporţia grafiilor deliberat diferite de regulile oficiale: este o manifestare a libertăţii şi a pluralismului exact acolo unde nu trebuie [23]! Grafiile de tip interbelic se întîlneau la început numai în texte reproduse din ediţii vechi sau din publicaţii apărute în străinătate, în preluarea cărora ziariştii sau editorii înţeleg greşit principiul respectării formei originale. Treptat ele încep să apară şi în contribuţii recente inedite care nu mai au acoperirea unui principiu de autenticitate filologică; mai grav, ele nu au de obicei caracter sistematic, grafiile de tip interbelic alternînd cu cele orientate după regulile din 1953/1965 fie în ce priveşte acelaşi fenomen sau chiar acelaşi cuvînt, fie în ce priveşte corelarea elementelor. Se poate remarca astfel că nici cei mai consecvenţi adepţi ai regulilor din 1932 nu le aplică în totalitate, neîndrăznind să revină şi la *u* final.

Acesta a fost contextul în care conducerea Academiei Române a venit la 31 ianuarie 1991 cu propunerea „unor îndreptări ale ortografiei

[19] *Politică şi istorie. Cazul comuniştilor români 1944—1977*, München, 1981; ediţia a II-a tot acolo, 1983; ediţia a III-a, îngrijită de Radu Popa, Bucureşti, 1991, p. 27.

[20] *Istoria stalinismului în România*, Bucureşti, 1990 [= ediţia a II-a a cărţii *Istoria Partidului Comunist Român*, Aarhus, 1984], p. 377—378.

[21] Şi se publicaseră articole referitoare la greşelile involuntare întîlnite; vezi, de exemplu, Luiza şi Mircea Seche, în LR, III, 1954, nr. 6, p. 40—51, sau Valentina Hristea, în aceeaşi revistă, VIII, 1959, nr. 1, p. 81—93.

[22] Vezi, de exemplu: G. Beldescu, *Ortografia actuală a limbii române*, Bucureşti, 1984, p. 160; Flora Şuteu, *Dificultăţile ortografiei limbii române*, Bucureşti, 1986, p. 12 şi passim; Mioara Avram, *Probleme ale exprimării corecte*, Bucureşti, 1987, p. 60—69; Al. Graur, *Puţină gramatică*, II, Bucureşti, 1988, passim.

[23] Am semnalat fenomenul încă din mai 1990, într-o colaborare la emisiunea TV „Limba noastră" sub titlul *Diversitate ortografică în presa actuală*; vezi acum şi Ion Gheţie, *Între ortografiile academice din 1932 şi 1953*, în LR, XL, 1991, nr. 5—6, p. 225—229.

limbii române". Raportul domnului președinte M. Drăgănescu redeschidea procesul ortografiei, lansînd, după cum am mai afirmat [24] încă din luna martie, o diversiune care a prins la unele persoane și în unele cercuri; poate mai puțin decît s-a dorit, întrucît se poate constata că este întreținută cu precădere din punctul de plecare, prin campania din revista „Academica" și prin hotărîrea mai recentă din 4 octombrie a.c., care, împotriva celei precedente, încuviințează aplicarea modificărilor propuse înainte de expirarea termenului stabilit pentru discuții. Redeschiderea procesului ortografiei a prilejuit pînă acum atît manifestări ale acuzării, cît și ale apărării într-o confruntare foarte inegală mai ales din cauza diferenței de calificare și de construire a demersului dintre cele două „tabere". Căci acuzarea este reprezentată majoritar de nespecialiști și are o comportare agresivă, în limbaj colorat — uneori suburban —, în timp ce apărarea, susținută preponderent de lingviști și de cadre didactice, pare mai slabă sau chiar timorată din jena de a repeta adevăruri de mult demonstrate și din dorința de a nu coborî discuția la nivelul atacurilor adesea incorecte.

Principalul defect al procesului ortografiei este punerea lui în termeni politici pe baza unor detalii externe: data reformei și contextul istoric, statutul autorilor cunoscuți sau presupuși și, mai cu seamă, textele însoțitoare ale normelor și regulilor. Dar a judeca o ortografie, cum se procedează chiar în raportul președintelui Academiei Române, după introducerea-prefață la *Micul dicționar ortografic* din 1953 — care n-a mai fost reprodusă în aceeași formă nici măcar în 1960, iar în 1965 a fost eliminată cu totul — înseamnă a aprecia calitatea unui produs după ambalajul lui!

Ortografia din 1953 este pur și simplu decretată drept comunistă și atunci cea de pînă la ea devine simbolul unei epoci de fericire, un adevărat ideal național. Ortografia comunistă sau socialistă [25] este considerată slavizantă sau slavofilă / filoslavă [26], dacă nu chiar rusificantă/sovietizantă [27], antilatinistă [28], antiromanică [29], antitradiționalistă [30], deci antinațională [31]; în același timp, ea este și simplistă [32] sau exagerat simplificatoare, deci populistă [33]. S-au folosit și caracterizări ale ei drept abuz [34], dictat [35], silnicie din afară [36], sacrilegiu [37] (impietate/agresiune/ jignire la adresa poporului român [38]) și chiar genocid [39]. Față de asemenea învinuiri,

[24] Vezi *Diversiunea â*, în „România liberă", XLIX, 1991, nr. 14389 (355), p. 4, și 14390 (356), p. 4.

[25, 26] N. Georgescu, *Pentru un „dosar" al ortografiei limbii române*, în „Academica", I, 1991, nr. 12, p. 11.

[27] D. Vrânceanu, *Reconsiderarea ortografiei*, în „Contrast", II, 1991, nr. 6 (46), p. 7.

[28] Pârvu Boierescu, *Litera â în perspectiva științei scrierii (I)*, în „Academica" I, 1991, nr. 7, p. 7.

[29] Vezi *art. cit.* în nota 25.

[30, 31] Vezi *art. cit.* în nota 28.

[32] Cristian Mihail, *Scrisul și regulile lui*, în „Academica", I, 1991, nr. 5, p. 7.

[33] Vezi *art. cit.* în nota 25.

[34] *Art. cit.* în nota 28.

[35] *Art. cit.* în nota 25.

[36] Ioan Alexandru, citat în „Curierul național", II, 1991, nr. 60, p. 4.

[37] *Art. cit.* în nota 32.

[38] *Art. cit.* în nota 27.

[39] M. S., *Dreptate ... ortografică*, în „Zig-zag", II, 1991, nr. 38, p. 4.

firește că abrogarea ei devine un act reparator [40] identificat cu restaurarea realităților interbelice, un act de „dreptate ortografică" [41], de reabilitare sau de repunere în drepturi a victimei unui abuz [42], iar cei care încearcă să o apere sînt acuzați de dogmatism [43], imobilism [44], dezinformare [45], falsuri științifice [46] și sofisme [47]. Mulți dintre acești termeni sentențioși sînt citați din articole care se pretind apolitice și care îi ironizează pe lingviști că „discută ortografia ··· politic" ; unul dintre ele, curajos semnat cu un pseudonim, pune în vedetă întrebarea ironică : „vom avea o nouă disciplină : ortopolitica ?" [48]. În paranteză fie spus, bine ar fi să o avem, căci *ortopolitică* [49] nu ar putea fi, conform etimologiei termenilor componenți, decît „politică dreaptă, corectă" — de care avem atîta nevoie—, nicidecum „ortografie politizată" ! Deși ar trebui să se opună între ele, unele acuzații sînt comune, ambele părți acuzîndu-se reciproc, de exemplu, de sentimentalism [50] sau chiar de ceaușism [51], probabil cu conotații diferite. În orice caz, în reprosul bizar adus lingviștilor că „vor să întoarcă roata istoriei înapoi" [52] sensul adverbului *înapoi* trebuie precizat în timp, pentru că impresia mea este că alții doresc acest lucru pe plan ortografic : să ne întoarcă într-un trecut mai îndepărtat ! De altfel, această dorință a fost asimilată cu moda retro [53].

În ceea ce nu înțeleg unii sau numai se fac că nu înțeleg sînt cel puțin trei lucruri elementare, de bun simț : 1) că nici o ortografie nu se întoarce de la un stadiu de simplificare dobîndită la o complicație anterioară și, legat de aceasta, 2) că ortografiile străine cu complicații etimologice au devenit astfel prin evoluție istorică, nu prin introducerea intenționată a acestor complicații [54] ; 3) că argumentul tradiției culturale se întoarce, în ce privește ortografia limbii române actuale, împotriva acuzării care îl folosește, întrucît durata de existență oficială a normei referitoare la *â/î* este aproape egală (1904—1953 = 50 de ani vs. 1953—1991 = 38), iar adăugarea la calcul a folosirii neoficiale avantajează litera *î* prin folosirea ei de mulți cărturari ca semn unic al vocalei în discuție de la jumătatea secolului trecut, inclusiv în perioada 1904—1953.

M-am referit abia acum la o normă anume (prima dintre cele 16 nu numai în ordinea numerotării, ci și ca importanță : prin noutate și prin

[40] Vezi Valeria Guțu Romalo, *Ortografie*, în „România literară", XXIV, 1991, nr. 13, p. 9.

[41] Vezi nota 39.

[42] *Art. cit.* în nota 24.

[43] *Art. cit.* în notele 25 și 28.

[44] [45] [46] *Art. cit.* în nota 28.

[47] Pârvu Boierescu, *Litera â din perspectiva științei scrierii* (II), în „Academica", I, 1991, nr. 8, p. 6.

[48] Didym, *Ortografia, lung prilej de vorbe și de ipoteze*, în „Națiunea", 1991, nr. 39 (66).

[49] Termen folosit mai întîi corect de Vintilă Horia, *Ortografia și ortopolitica*, în „Phoenix", I, 1990, nr. 40, p. 2.

[50] Victor Iancu, în „România literară", XXIV, 1991, nr. 16, p. 8, și Flora Șuteu, în raportul la Congresul al IV-lea al Filologilor Români (Timișoara, 4—6 iulie 1991) intitulat *Ortografia limbii române între sentimente și responsabilități* (în *Buletinul S.S.F. pe anii 1991—1992*, p. 37—39).

[51] Vezi *art. cit.* în nota 24.

[52] *Art. cit.* în nota 48.

[53] Vezi „Epoca", II, 1991, nr. 9, p. 3.

[54] Vezi Emanuel Vasiliu, *Scrierea limbii române în raport cu fonetica și fonologia*, București, 1976, p. 16—19.

sfera de aplicare), deşi s-a dedus, probabil, că acuzaţiile reproduse vizează în special această normă. De altminteri, mulţi reduc ortografia din 1953, cu amendamentul ulterior din 1965, la această normă, la care, de preferinţă, adaugă critica referitoare la opţiunea pentru *sînt* (care nu figurează în cele 16 „norme" fundamentale). Cele două comunicate-hotărîri din acest an ale Academiei Române se referă în mod expres la aceste două probleme, deşi raportul din 31 ianuarie atinsese şi problema scrierii cu *s/z* (normele 10—11), iar discuţiile din presă şi pe aceea a suprimării, mai exact limitării, apostrofului (norma a 2-a); în mod izolat şi totodată confuz, într-un articol recent din „Academica", nr. 12, se pare că se exprimă şi dorinţa de revenire la *u* final lipsit de corespondent fonetic în pronunţarea literară (norma a 3-a), care din punctul de vedere al latinismului şi al implicaţiilor naţionaliste ar merge mînă în mînă cu problema revenirii la *â* şi la *sunt*. Norma referitoare la scrierea generalizată cu *î* este singura care a putut atrage acuzaţiile reiterate de „sugerare a originii ţigăneşti" [55] a limbii române (ca şi cum confuzia paronimică rău intenţionată ar veni de la litera cu care scriem vocala [56] din sufixul originar şi nu de la rădăcină), respectiv de simplificare pentru comoditatea minoritarilor, în special a evreilor, care fac greu distincţia între vocalele /ă/ şi /i/ (explicaţia relatată în şedinţa trecută de dl. Mihnea Gheorghiu, ca deţinută de la M. Roller, avea o circulaţie largă în epocă).

Cînd se vorbeşte de ortografia comunistă ar trebui să se arate elementele de acest fel din norme şi reguli. După părerea mea, influenţa ideologiei marxist-leniniste-staliniste s-a făcut simţită direct numai în unele reguli ale scrierii cu iniţială minusculă a unor substantive proprii din sfera religiei creştine: *dumnezeu, sfîntul/sfînta*, numele de sărbători etc., regulă ateistă la care s-a revenit treptat de îndată ce împrejurările au permis (dar, prin inerţie, mulţi nu aplică nici acum îmbunătăţirile aduse în 1960, 1971, 1982, în timp ce alţii abuzează de majuscule sau anulează distincţia dintre majusculă şi minusculă) [57]. În ce priveşte acuzaţiile de populism/simplism/proletcultism, oarecum subordonate celei de comunism/socialism, ele ar fi valabile numai dacă orice simplificare ar echivala cu aceste noţiuni. Ortografia din 1953 a adus simplificări (şi unificări, regularizări) nu numai în ce priveşte folosirea literei unice *î*, înlocuirea apostrofului cu cratima şi suprimarea lui *-u* (primele trei norme), scrierea cu *s/z* în concordanţă cu pronunţarea (10—11), ci şi în legătură cu scrierea multor neologisme în formă românizată (tipul *aisberg, fotbal, lider, pireu, sufleor*). Dar multe dintre aceste simplificări, chiar toate în diverse grade de adeziune, erau cerute de mult de cărturari de cele mai diferite orientări, chiar dintre cele condamnate de către comunişti. M-aş mulţumi să-l citez pe A. Scriban, ca unul dintre numele cele mai criticate şi interzise în anii '50, care propusese asemenea simplificări — alături de alte particularităţi ortografice — încă din 1912 [58] şi le aplicase în dic-

[55] Vezi *art. cit.* în notele 25 şi 27.

[56] S-a arătat însă că tocmai scrierea cu *â* e mai apropiată de vocala glotonimului ţigănesc *romanes*.

[57] Vezi Mioara Avram, *Reacţii ortografice*, în LR, XXXIX, 1990, nr. 3, p. 186—190 (în special p. 187—188).

[58] Vezi lucrarea sa *Ortografia românească*, Iaşi, 1912.

ţionarul său apărut în 1939; de asemenea, pentru *î*, toate dicţionarele româneşti bune, alcătuite de lingvişti, dintre 1900 şi 1953, cu excepţia Dicţionarului Academiei: dicţionarul etimologic al lui S. Puşcariu din 1905, dicţionarul etimologic al lui I.-A. Candrea şi Ov. Densusianu din 1906—1914, dicţionarul lui H. Tiktin încheiat în 1925, cel al lui I.—A. Candrea de la „Cartea Românească" din 1931 ş.a. Iar dacă problema caracterului comunist se pune cu referire la apartenenţa partinică a persoanelor care au susţinut o anumită poziţie, lăsînd la o parte pe A. Philippide, Ov. Densusianu şi alţi înaintaşi [59], să observăm că nici după 1950 nu există o departajare netă între opţiunea pentru *â*/*î* = democraţie burgheză şi *î* = comunism, căci între partizanii lui *â* au figurat P. Groza [60] şi I. Gh. Maurer [61], care au fost cel puţin la fel de comunişti ca lingviştii care au propus normele şi ca oficialii care le-au ratificat.

Nu voi reface aici istoricul ortografiei din 1953, care în linii mari este cunoscut [62], deşi în unele aspecte apar şi versiuni controversate sau/şi incomplete. Mi se par necesare cîteva precizări:

Ortografia din 1953 a fost făcută de lingvişti cu participarea şi a unor scriitori. Au existat realmente proiecte succesive ale (secţiei) Academiei, proiecte individuale (mai importante fiind cele ale lui Alexandru Graur şi Emil Petrovici [63]) şi de grup, discutate fie oral, în diverse şedinţe, fie în scris. Anteproiectul final a fost publicat în „Contemporanul" şi în „Gazeta învăţămîntului" şi ulterior s-au publicat discuţii pe marginea lui (poate selectiv? oricum discuţii, cu diferite opinii). Acestea sînt realităţi care se pot verifica prin apelul la colecţiile respective, dacă nu şi prin sinteza lui D. Macrea din 1952 [64]; ele arată că nu e vorba de nici o invenţie în afirmaţiile apărării, iar insinuarea cu privire la natura suspectă de tip totalitarist a unanimităţii [65] manifestate în privinţa lui *î* cade în ansamblul lipsei de unanimitate cu privire la alte reguli propuse. Comisia alcătuită în vara anului 1952 de Prezidiul Academiei pentru a definitiva proiectul oficial a cuprins pe toţi lingviştii de atunci din secţia de profil (Iorgu Iordan, Emil Petrovici, Al. Rosetti, Al. Graur), pe M. Sadoveanu şi Barbu Lăzăreanu, membri ai secţiei, ca şi pe noii directori ai Institutului de Lingvistică din Bucureşti: V. Cheresteşiu şi D. Macrea; despre alţi scriitori din secţie nu ştiu să fi fost membri ai comisiei, dar au participat la unele discuţii: îmi amintesc de intervenţia lui G. Călinescu în legătură cu scrierea pronumelui *ea* [66]. În ultima formă, aprobată de conducerea

[59] Pentru care vezi J. Byck, *Noua ortografie şi istoria limbii literare*, în LR, III, 1954, nr. 6, p. 27—30; de asemenea, *Ortografia limbii române. Cercetare bibliografică* (redactor coordonator Maria Negraru), Bucureşti, 1970.

[60] Informaţia la D. Macrea, *art. cit.* în nota 8.

[61] Din dispoziţia căruia s-a scris *â* în cuvîntul *Română* pe monedele de 3 lei emise în 1963.

[62] Vezi, de exemplu: D. Macrea, *Îmbunătăţirea normelor ortografice ale limbii române*, în LR, III, 1954, nr. 1, p. 5—9; Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, ediţia a doua, Bucureşti, 1956, p. 208—210; Mioara Avram, *Probleme ale alcătuirii unui nou îndreptar ortografic al limbii române*, în LR, XXIV, 1975, nr. 4, p. 279—288; Liviu Onu, *lucr. cit.* în nota 13.

[63] Ambele publicate în „Cum vorbim", III, 1951, nr. 7—9, p. 78—84.

[64] *Pe marginea discuţiilor asupra proiectului noii ortografii*, în LR, I, 1952, nr. 1, p. 25—31.

[65] Vezi *Raportul domnului academician Mihai Drăgănescu, preşedintele Academiei Române, asupra unor îndreptări ale ortografiei limbii române, prezentat în Adunarea generală a Academiei Române, din data de 31 ianuarie 1991*, preprint, p. 5.

[66] Vezi şi Al. Graur, *Mic tratat de ortografie*, Bucureşti, 1974, p. 121.

Academiei, proiectul, însoțit de o primă variantă a *Micului dicționar ortografic* (conținînd regulile dezvoltate și Indexul de cuvinte), a fost supus unei dezbateri publice, la 6 februarie 1953, în aula Academiei. Apoi a venit aprobarea guvernului : H.C.M.-ul, cu prevederea eșalonată a aplicării.

Viitorul academician Ion Coteanu, pe care unii îl cred (co)autor[67], nu a participat în nici un fel la ortografia din 1953 : din mai 1952 era dat afară din învățămîntul universitar și din cercetare, fiind trimis la „munca de jos" la o școală cu limba de predare idiș.

Al. Graur — împotriva căruia se îndreaptă majoritatea acuzațiilor[68] — nu a avut cuvînt decisiv în ortografia din 1953, deși a participat la discuții. În 1952—1953 era și el în totală dizgrație oficială[69], dat afară din învățămînt și din cercetare și neîncadrat nicăieri (a lucrat „în acord" la Institutul de Lingvistică). Desigur că a fost de acord cu reforma, care era mai moderată decît propriul său proiect ; de asemenea, e un fapt că a fost principalul executant, alături de J. Byck, al lucrării normative care a însoțit aplicarea reformei : *Micul dicționar ortografic* (apărut anonim în 1953, 1954, 1955), dar nu ei au decis principiile și normele. La acea oră lingviștii puterii erau Emil Petrovici și D. Macrea, primii care au susținut și revenirea parțială din 1965 !

Din partea partidului unic (pe atunci Partidul Muncitoresc Român) au existat cereri repetate de a se face o reformă a ortografiei [70] (cînd s-a făcut nu a fost însă voie să i se spună „reformă" : teamă de cuvinte, care văd că persistă ; atunci s-a vorbit de „îmbunătățire" [71], acum de „îndreptare" [72]). Nu a existat însă un punct de vedere oficial pentru impunerea anumitor modificări, scopul fiind în primul rînd introducerea unei ordini unice. Dovada absenței unui punct de vedere impus oconstituie existența a diferite proiecte sau variante, chiar academice, deci oficiale.

Am mai spus că proiectele personale ale lui Al. Graur și Emil Petrovici erau mai radicale decît proiectul adoptat în final. Ele pot fi criticate pentru acest radicalism, dar nu cu procese de intenție vizînd orientarea politică. Se pot aduce diverse argumente împotriva substratului politic al regulilor propuse în proiectele menționate. Astfel, este adevărat că ambele propuneau introducerea — de fapt reintroducerea — literei *ĭ*, dar aceasta fără nici o legătură cu litera *ŭ* („*i kratkoe*") din limba rusă ; martorii apărării sînt aici sistemele ortografice din secolul trecut, de pînă la reforma din 1904, care aveau acest semn [73], folosirea lui de unii autori, ca A. Scriban [74], și în tipărituri de la sfîrșitul deceniului al patrulea al

[67] Vezi *art. cit.* în nota 48.

[68] *Art. cit.* în nota 27 se încheie cu părerea că „Academia ar trebui să înceapă reconsiderarea ortografiei cu ștergerea din evidențe a lui A. Graur" !

[69] Vezi Traian Săvulescu, în LR, I, 1952, nr. 1, p. 16 ; SCL, III, 1952, p. 7—87.

[70] Vezi, de exemplu, cele spuse de Emil Petrovici în SCL, IV, 1953, p. 9.

[71] Vezi D. Macrea, *art. cit.* în nota 62.

[72] Vezi raportul citat în nota 65.

[73] Vezi Flora Șuteu, *Influența ortografiei asupra pronunțării literare românești*, București, 1976.

[74] În *Precuvîntare* la *Dicționarul limbii române*, Iași, 1939, p. 16, autorul își justifică opțiunea și citează recenzia pozitivă a cunoscutului romanist E. Bourciez din „Revue critique" (Paris), 1912, p. 75 : „Tot ceea ce va putea ușura apropierea de această limbă așa de interesantă în sine, dar uneori cam deconcertantă, va fi bine venit. Domnul Scriban are de partea lui logica, și felul lui de a vedea va sfîrși, fără îndoială, învingînd".

secolului nostru, opiniile exprimate de Gh. Adamescu [75] în 1931 în favoarea scrierii diferențiate a tuturor semivocalelor față de vocalele corespunzătoare, aprecierea lui S. Pușcariu [76] însuși, care în 1940 recunoștea că „părăsirea acestui fel de a scrie din motive de ordin estetic, spre a se evita prea multe semne diacritice deasupra și dedesuptul literelor, a făcut ca ortografia noastră actuală să cuprindă unele lipsuri însemnate" [77]. Alt argument este dat de diferențele dintre cele două proiecte în ce privește regula scrierii cu *e* sau *ie* în cuvintele din fondul vechi pronunțate cu /je/ : ambele proiecte propun o regulă fără excepții, dar, în timp ce E. Petrovici propune generalizarea lui *e-* (deci *epure, erta, eșire*) și, firește, *bae, femee*), Al. Graur optează pentru generalizarea lui *ie-* (deci *iel, ieste*; că această propunere a sa nu avea nici o legătură cu rusa, cum crede Tatiana Slama Cazacu [78] chiar despre norma ortoepică, ne-o dovedește faptul că și Pușcariu scrisese *iel, ieŭ* în dicționarul său etimologic din 1905). Ambele proiecte propuneau, ca și normele oficiale adoptate în final, înlocuirea apostrofului cu cratima, dar că nici aceasta nu reprezintă un aspect politic sau o influență rusă ne-o arată menținerea apostrofului în scrierea cu alfabet rusesc a așa-zisei limbi moldovenești ; de altfel, D. Macrea [79] ne informează că această regulă „își are originea în scrisul unor lingviști ieșeni din trecut".

În absența unui punct de vedere oficial asupra impunerii anumitor modificări nu înseamnă că nu au existat ingerințe politice în restul activității legate de elaborarea noii ortografii și a lucrării normative însoțitoare ; acestea au vizat însă aspecte minore, ca selecția cuvintelor din Index (de exemplu, s-a cerut expres introducerea lui *iarovizare*) și a exemplelor ilustrative din reguli, în special în cazul numelor proprii de persoane, precum și — incredibil pentru cine n-a trăit acele vremuri — ordinea alfabetică : nu s-a permis inserarea cuvîntului *leninism* la locul normal, pentru că vecinătatea cu *leneș* și *lenjereasă* a fost considerată intolerabilă, de aceea pînă în 1971 inclusiv s-a dat ordinea incorectă *leninism, lenaj, leneș*.

În proiectul personal al lui Al. Graur există și alte elemente de radicalism cu care putem să nu fim de acord, dar toate trebuie discutate și respinse numai cu argumente științifice. Un asemenea element este propunerea de eliminare a literei *x* (care anticipă bancul cu litera care nu „ezista" pentru N. Ceaușescu, în timp ce Elena știa că există în „exterii" din chimie !), la care mai tîrziu se adaugă propunerea de renunțare la inițiala majusculă [80].

Apropiindu-mă de încheiere, aș arăta care sînt, după părerea mea, viciile acuzării, rezultate numai în parte din cele spuse pînă acum. În primul rînd, afectivitatea și lipsa de argumente, înlocuite cu insulte, etichete și formulări de tipul „așa-mi place", precum și vorbele mari, fără acoperire, despre lezarea demnității sau/și independenței naționale, a

[75] *Problemele actuale ale ortografiei românești*, extras din „Convorbiri literare", București, 1931, p. 6—9.

[76] *Limba română*, I, *Privire generală*, București, 1940, p. 97 ; cf. și *Cercetări și studii*, ediție îngrijită de Ilie Dan, București, 1974, p. 7—8.

[77] Vezi și propunerile recente, de diverse soluții, ale lui Ion Calotă, *Contribuții la fonetica și dialectologia limbii române*, Craiova, 1986, p. 109—118.

[78] *Încercarea de integrare a limbii române printre limbile slave*, în „România literară" XXIV, 1991, nr. 36, p. 7.

[79] *Art. cit.* în nota 8, p. 319.

[80] *Mic tratat de ortografie*, p. 99.

continuității poporului etc.[81] În al doilea rînd, practica atacului la persoană, cu referiri la originea etnică [82], la apartenența politică și la funcțiile deținute (eventual la vini reale legate de acestea), cu multe neadevăruri și, mai ales, cu proces de intenție. În al treilea rînd, după cum am remarcat, se critică forma (ambalajul sau cadrul), nu conținutul ortografiei. Unele argumente sau critici sînt de-a dreptul ridicole : am în vedere criteriul mobilizării în muncă susținut de Cristian Mihail [83] ; invocarea felului cum scriau clasicii și în special Eminescu[84] fără a ține seama de întregul lor sistem, la care nimeni nu propune să ne întoarcem integral, și uneori chiar cu confuzii între scrisul clasicilor și reproducerea lui în ediții interbelice ; argumentele de ordin estetic, îndeosebi cele referitoare la superioritatea prin rotunjime a literei *â* (vorba ceea : grasă și frumoasă !) vs. subțirimea sfrijitului *î* [85]. Unele propuneri sînt și ele mai mult sau mai puțin ridicole ; de exemplu : generalizarea lui *â* și la începutul și sfîrșitul cuvintelor [86] ; introducerea unor excepții legate de etimologie, fie pentru cele „patru" cuvinte *cîine, mîine, mîini, pîine* [87] aduse mereu în discuție ca și cum ar fi singurele cu *î* + *i*, fie pentru zece sau mai multe cuvinte cu /î/ provenit din lat. *i* [88] ; recurgerea la vot sau sondaj de opinii, invocarea unor categorii de cetățeni (tehnicieni, muncitori), ceea ce seamănă cu supunerea la vot a principiului lui Arhimede sau a teoriei lui Pitagora [89]. Alteori motivațiile sînt ridicole sau chiar nocive ; în această categorie se încadrează dorința elitistă de complicații [90], de a avea și noi o ortografie dificilă cum au alte popoare, în spiritul bine cunoscutei întrebări : de ce simplu cînd se poate complicat ? Vicii sînt și contradicțiile întîlnite în argumentări și în propuneri : de exemplu, la criticile aduse falsului caracter etimologic al scrierii cu *â* se răspunde că regula nu este etimologică, ci pozițională, dar în același timp cei care au eliminat această literă sînt învinuiți de slavizare [91] ; altă contradicție se găsește în argumentul deprinderii sau al obișnuinței, citat după N. Iorga [92], dar care astăzi trebuie înțeles exact în defavoarea lui *â* [93] ; în sfîrșit, atacarea ortografiei din 1953 vine în contradicție cu obiecția referitoare la lipsa ei de originalitate față de cea din

[81] Vezi *art. cit.* în nota 27, dar și Fănuș Băileșteanu, *Cum scriau „maeștrii"*, în „Academica", I, 1991, nr. 6, p. 12.

[82] Vezi *art. cit.* în nota 27.

[83] *Art. cit.* în nota 32.

[84] Fănuș Băileșteanu, *art. cit.* în nota 81 ; cf. și intervenția lui Ioan Alexandru în Adunarea Deputaților.

[85] Vezi *art. cit.* în notele 25 și 81, care relau aprecieri mai vechi ale lui G. Murnu și A. Păunescu.

[86] Propunere făcută oral de Titus Popovici ; ea repetă soluția propusă de Florian Stan, *Simplificarea scrierii sunetelor închise*, în „Transilvania", XXXIV, 1903, nr. 5, p. 185—191 (vezi *Ortografia limbii române. Cercetare bibliografică* sub nr. 557).

[87] Flora Șuteu, raportul citat în nota 50.

[88] *Art. cit.* în nota 32.

[89] Comparație sugerată de Veronica Gană.

[90] Vezi, de exemplu, Dan-Liviu Nicolae, *Ortografia ca exercițiu mental*, în „România liberă", XLIX, 1991, nr. 14396 (362), p. 4.

[91] Vezi *art. cit.* în nota 25.

[92] În raportul citat în nota 65.

[93] Vezi Flora Șuteu, raportul citat în nota 50.

1932, în sensul că n-a fost o reformă, ci o reformulare a unor reguli vechi [94]. Lipsa sau puținătatea noutăților din 1953 fusese remarcată și de A. Lombard [95] în 1955, fără a vedea în ea un defect, ci un element de continuitate cu trecutul, care pregătise terenul chiar pentru cele cîteva noutăți [96]. Un viciu de procedură al acuzării este eliminarea specialiștilor, pentru că se știe că au altă părere : se neagă fie dreptul lingviștilor de a da norme într-o problemă care privește „întregul popor" [97], fie competența lor în materie de ortografie, încercîndu-se raportarea ortografiei la altă știință decît lingvistica [98]. În opoziție cu această atitudine față de specialiști aș menționa atitudinea deferentă a regelui Mihai, care explică astfel folosirea ortografiei din 1932 în scrisul său : „Eu am rămas cu vechile obiceiuri ortografice : *â* din *a*, apostrof în loc de linioară . . . n-am verificat, ca să-mi pot da seama în ce măsură noua ortografie se justifică. Sigur că specialiștii știu mai bine ce și cum. Eu scriu cum am apucat în țară"[99]. Acuzarea cultivă idealizarea cu nostalgie a ortografiei din 1932 [100] ignorînd sau eludînd faptul că ea nu a fost considerată mulțumitoare, în nici un caz neperfectibilă ; martori pentru asemenea aprecieri din epoca interbelică sînt Ov. Densusianu [101], Al. Rosetti [102], Gh. Adamescu [103], D. Theodorescu Craiova [104], existența unui proiect discutat în ședințele Societății Profesorilor de Limba Română din București și publicat în 1940 [105], reluarea unor discuții chiar la Academia Română în 1938—1939, după cum rezultă dintr-o scrisoare a lui S. Pușcariu din arhiva Iorgu Iordan [106], și chiar afirmațiile lui S. Pușcariu din 1940 [107]. Acuzarea recurge, din păcate, uneori la neadevăruri totale sau parțiale, deși de obicei ea aduce altora acuzații de dezinformare ; asemenea neadevăruri sînt : afirmația că S. Pușcariu ar fi susținut, în tinerețe, numai „**neoficial** [aldin în text — M.A.], într-o scrisoare particulară către I. Bianu, generalizarea literei *î*" [108], ca și cum n-ar fi

[94] Vezi maide mult Gr. Nandris, *art. cit.* în nota 1, și E. Lozovan, *La linguistique roumaine de 1952 à 1954*, în „Zeitschrift für romanische Philologie", 71, 1955, p. 398, de asemenea K.-H. Schroeder, *art. cit.* în nota 5, p. 333 ; recent, N. Georgescu, *art. cit.* în nota 25.

[95] *Lucr. cit.* în nota 6, p. 1128, cf. 1123.

[96] De altfel, părerile diferă în privința identificării noutăților reale ; după E. Lozovan acestea sînt generalizarea lui *î* și înlocuirea apostrofului cu cratima, iar după A. Lombard suprimarea lui *-u*.

[97] Vezi atitudinea conducerii Academiei Române și declarația domnului președinte reprodusă în „România liberă", XLIX, 1991, nr. 14522 (488), p. 4.

[98] *Art. cit.* în nota 28.

[99] Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai 1 al României*, București, 1991, p. 19.

[100] Cu „parfum de epocă interbelică" : vezi Fănuș Băileșteanu, *art. cit.* în nota 81.

[101] *Opere*, I *Lingvistică*, ediție îngrijită de B. Cazacu, V. Rusu și I. Șerb, București,1968, p. 569—577.

[102] *Observații asupra ortografiei Academiei Române (1932)*, în „Revista istorică română", II, 1932, fasc. 4, p. 354—365.

[103] *Lucr. cit.* în nota 75.

[104] *Îndreptar ortografic*, ediția a treia, Craiova, 1936, p. 16 : „Contrariu tuturor așteptărilor, Academia menține vechea regulă ortografică cu privire la scrierea cu *â* și *î*" ; vezi și p. 17, cf. 4.

[105] *Ortoepie și ortografie românească*. Proiect întocmit de Mihail C. Gregorian, Ștefan Pop și Vasile V. Haneș, extras din „Buletinul Societății Profesorilor de Limba Română din Învățămîntul Secundar" (1940, nr. 2), București, 1940, p. 22—24, cf. 3.

[106] Care cuprinde o listă de propuneri interesante, comparabile cu proiectele academice de după 1948. Vezi, în numărul de față, p. 235—242.

[107] *Loc. cit.* în nota 76.

[108] *Art. cit.* în nota 47.

publicat în „Convorbiri literare" din 1904 un articol [109] în acest sens și n-ar fi practicat această scriere în dicționarul său etimologic — neoficial? — din 1905; implicarea lui I. Coteanu în ortografia din 1953; calificarea lui Al. Rosetti drept un lingvist „care **nu** [aldin în text — M.A.] s-a pronunțat pentru scrierea cu litera *î*" și care ar fi fost „neutru în 1932 [110], calificare ușor de infirmat prin articolul său din 1932 [111] în care critică în mod categoric „părăsirea criteriului fonetic" în cazul regulii 14 referitoare la *â/î*; generalizările cu privire la diaspora, care ar utiliza cele două litere ca în 1932, fără a se excepta lingviști ca Al. Ciorănescu, membru de onoare al Academiei Române, care scrie numai *î* în dicționarul său etimologic din 1959—1966 [112] (deși nu adoptă integral ortografia din 1953, scriind, de exemplu, *desbate*), și Ov. Nandris în lucrările din ultimii săi ani [113]. Neadevărurile vehiculate îmi amintesc o critică de aceeași ținută etică adresată lingviștilor în 1951 de G. Orzea [114], decanul de atunci al Facultății de Filologie din București, care a încercat să se justifice, într-o discuție particulară, cu celebrul citat din Stalin referitor la cele cinci procente de adevăr suficiente pentru ca o critică să fie bine venită; l-am întrebat atunci ceea ce aș întreba și acum: să înțeleg că în mod deliberat critica se construiește numai cu acest mic procent de adevăr?

În concluzie, rămîn la părerea că propunerea de revenire la regulile din 1932 și îndeosebi la scrierea cu *â* este o diversiune. E cazul ca ortografia în general și litera *â* în special să fie demitizate [115]. O reformă a ortografiei este total inoportună în momentul actual din diverse motive, pe care le-am arătat cu alt prilej; poate că cea mai importantă învățătură pe care se cuvine s-o tragem din 1953 este aceea că trebuie evitate reformele ortografice în epoci dominate de răfuieli și pasiuni politice [116].

În ce privește recenta recomandare a coexistenței a două feluri de scriere, aceasta înseamnă oficializarea haosului, anarhie. Nu mai vorbesc de faptul că hotărîrea în cauză vizează numai două reguli *(â/î* și *sunt/sînt)*, dar prin anexa sa derutantă sugerează tolerarea integrală a regulilor din 1932 (vezi apostroful din *într'însul*, majuscula de la *Român*). Trebuie spus însă că Anexa hotărîrii din 4 octombrie, ca și cea a Raportului din 31 ianuarie 1991 reprezintă un fals, întrucît nu se dau regulile aprobate de Academia Română la 25 mai 1932 [117], ci o variantă anterioară formei definitive (deosebirea constă în scrierea formelor flexionare și a derivatelor sufixale de la verbe în *-î*). Despre redactarea ultimei hotărîri n-ar merita să vorbesc, dar nu pot să nu mă întreb ce trebuie să înțelegem prin „cuvinte derivate" de la *sînt/sunt*?

[109] Reprodus în Sextil Pușcariu, *Cercetări și studii*, p. 3—13.

[110] *Art. cit.* în nota 47.

[111] Vezi *art. cit.* în nota 102, p. 356 și 359.

[112] *Dicionario etimológico rumano*, La Laguna.

[113] Vezi *lucr. cit.* în nota 6.

[114] Fragmentar publicată în „Cum vorbim", III, 1951, nr. 7—8, p. 51—53.

[115] Vezi și Flora Șuteu, raportul citat în nota 50. Ov. Densusianu vorbise încă din 1932 de „superstiții ortografice".

[116] Este concluzia la care ajung chiar unii adversari ai actualei ortografii; vezi Sorin Paliga, *Din cînd în cînd* (de remarcat sugestiva grafie a titlului!), în „Tinerama", 15—21 februarie 1991, p. 5.

[117] Vezi Academia Română, *Reguli ortografice 1932*, p. 4 (regula 14).

Mulți dintre cei care se pronunță pentru ortografia din 1932 nu o cunosc în realitate, ceea ce rezultă din aplicarea ei greșită în diverse publicații, în unele mesaje ale Casei Regale (în care am înregistrat, de exemplu, scrierea *bineânțeles* cu *â* la un compus atît de transparent) sau în cărți ale unor autori care au cerut tipărirea cu „ortografia veche", cum e cazul unei recente cărți a d-lui Ion Rațiu [118], plină de inconsecvențe, începînd cu contradicția dintre *sînt* de pe copertă (autograf pe coperta exterioară?) și *sunt* din text. Ultimul exemplu amintește declarația, devenită celebră, a lui D. Macrea din 1953 „Eu s î n t pentru *sunt*" [119] și arată că nu întotdeauna oamenii își cunosc propria pronunțare.

Cum privesc străinii „coexistența" care ni se propune acum în materie de ortografie se poate deduce din aprecierea romanistului german Johannes Kramer [120] cu privire la pluralismul anterior anului 1953 : „O situație cum în Occident o găseam în evul mediu, cel mult și în timpul Renașterii, adică fluctuația grafiei, a continuat în România pînă departe în interiorul secolului al XX-lea" ; el constata că „ortografia românească a realizat de fapt abia după al doilea război mondial, prin aceea că statul supraveghea în mod strict respectarea de către toți mînuitorii limbii a felului de a scrie decis de Academie, gradul de obligativitate generală care este obișnuit la limbile naționale".

În același sens, închei cu un citat mai vechi din prefața gramaticii din 1937 a lui Iorgu Iordan [121], care, deși avea păreri personale și preferințe declarate în anumite puncte, adoptase în ea și popularizase regulile oficiale ale Academiei Române : „un sistem ortografic unitar, chiar mediocru din punct de vedere științific, este de preferat mai multora, oricît de perfecte ar fi ele".

Tranziția trebuie să însemne deci numai discuții, neînsoțite de aplicări nici măcar sub pretextul experimentului !

Ianuarie 1992

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[118] *Cine mă cunoaște în țară așa cum sînt ?*, București, 1991.
[119] Vezi Flora Șuteu, *Dificultățile...*, p. 170.
[120] *§ 167. Rumänisch: Graphetik und Graphemik. în Lexikon der Romanistischen Linguistik* cit., p. 15.
[121] *Gramatica limbii române*, București, 1937, p. VII.

Liviu Onu

OPORTUNITATEA REFORMEI ORTOGRAFICE*

După cum se știe, propunerile avansate pentru reforma ortografiei limbii române au dat naștere, pînă acum, la numeroase discuții în contradictoriu. Deși este vorba nu de o reformă, ci doar de niște amendamente la ortografia din 1953, discuțiile au fost atît de aprinse, încît au ajuns să pună în balanță însăși legitimitatea reformei din 1953. În furia împotriva regimului de tristă amintire, se contestă chiar caracterul științific și practic al acestei reforme.

O primă observație pe care o facem în legătură cu caracterul duelului care continuă și astăzi este faptul că apărătorii amendamentelor la reforma din 1953 operează cu argumente impresioniste, în timp ce apărătorii sistemului din 1953, care sînt lingviști, fac uz de o argumentație științifică, întemeiată nu numai pe cunoașterea istoriei sistemelor ortografice ale limbii române, ci și pe practica ortografiei în școală și în viața cotidiană, precum și pe luarea în considerare a sistemelor ortografice ale principalelor limbi din Europa.

Punctele nevralgice ale ortografiei curente ar fi scrierea vocalei *î* și prezența lui *î* în formele verbale *sînt*, *sîntem* etc. Se propune revenirea la normele în vigoare între 1932 și 1953 și la formele *sunt*, *suntem* etc. (cu *u*).

Care este substratul acestor propuneri? Discuțiile au scos la lumină, pe lîngă atitudinea rezervată a lingviștilor, motivări dintre cele mai stranii, unele chiar ilariante. Iată numai cîteva dintre acestea :

— În 1953 s-ar fi introdus generalizarea scrierii cu *î* (din *i*) sub presiunea lui *ы* din limba rusă (fiind vorba, de data aceasta, nu de grafem, care — acolo — are o formă cu totul deosebită, *ы*, ci de sunetul *î* !).

— Între *î* și *â* ar fi trebuit să optăm pentru *â*, deoarece acesta din urmă este mai frumos!

— Scrierea cu *â* în corpul cuvintelor (cu o serie de restricții) ar simplifica și ar ușura scrierea limbii române.

— Scrierea cu *â* în interiorul cuvintelor (mai ales al acelora de origine latină) ar ține trează, în conștiința românilor, originea latină a limbii române și, implicit, originea romană a poporului român.

Cu asemenea motivări impresioniste, sentimentale, ba chiar irealiste (mă refer la așa-zisa influență a lui *î* din limba rusă) sau false, care au o mare priză la oamenii simpli, neinstruiți sau semiinstruiți, la politicienii demagogi și patriotarzi și la pseudointelectualii de la periferia societății, se uită cîteva adevăruri fundamentale.

Se uită că orice ortografie este o convenție care, în timp, trebuie să realizeze progrese, nu regrese. Se uită și faptul că prea desele reforme ortografice (indiferent dacă sînt reveniri la norme mai vechi sau sînt inovații) produc confuzii ani în șir, atît la cei care învață scrisul, cît și la

* Comunicare susținută în ziua de 12 decembrie 1991 în ședința publică organizată de Comisia de Cultivare a Limbii a Academiei Române.

LR, XLI, nr. 4, p. 199—207, București, 1992

cei care îl practică în mod curent, în rîndul cărora sînt și românii din afara granițelor țării, în primul rînd românii din Republica Moldova, ca să nu mai vorbim de miile de străini care învață, vorbesc și scriu românește, în diferite țări ale lumii.

Se uită faptul că, în 1932, într-un moment cînd cei mai mulți lingviști înclinau spre notarea sunetului *î* cu un singur semn (*î* din *i*), numai printr-o manevră de culise, care nu pare a fi fost dirijată de S. Pușcariu, ci impusă lui de conducerea de atunci a Academiei, s-a stabilit menținerea normelor mai vechi ale ortografierii lui *î*, adică de scriere cu *î* (la începutul și la sfîrșitul cuvintelor) și cu *â* (în interiorul cuvintelor), cu unele excepții !

Se mai uită, apoi, principiul aplicabilității normelor din 1932 privitoare la scrierea lui *î* și *â*.

Și se uită, mai ales, că imixtiunea politicii, ca și a nechematilor, în stabilirea normelor ortografice ale unei limbi este profund dăunătoare. Unii își închipuie că introducerea unei reforme ortografice se poate face exact cum se impune în Parlament o lege susținută de majoritatea parlamentară, majoritate constituită în urma unor alegeri contestate sub diferite aspecte.

Într-o țară și într-o perioadă în care lingvistica se întemeiază și se dezvoltă pe principii realiste, științifice, nu pe aservirea unor interese politice, naționaliste, sentimentale, de clasă etc., cei mai îndreptățiți să sancționeze o reformă ortografică și ortoepică sînt lingviștii. Ei își dau seama cel mai bine atît de necesitatea reformei propuse, de justețea și de logica opiniilor, cît și de aplicabilitatea modificărilor propuse, de perspectivele acestora. Tot așa, pentru o reformă economică se apelează la economiștii de profesie, nu la tîrgoveți sau la diletanți.

Unii adepți ai reformei recent propuse, sub pretextul că ar fi descoperit impedimentul care stă în calea reformei, încearcă să discrediteze pe lingviști. Ei afirmă sus și tare că nu este de competența lingviștilor să decidă oportunitatea unei reforme ortografice. Ba chiar susțin că exigențele filologice se opun cerințelor practice ale reformei. Un articol, în acest sens, este intitulat, sugestiv : *Exigențe filologice și cerințe practice*[1]. În ciuda aparențelor, autorul articolului se gîndește la cerințele practice ale reproducerii scrisului prin mașinile de scris și prin computere. Constatînd compatibilitatea deosebită a limbii engleze la asemenea aparate moderne, autorul articolului consideră că variatele combinații de litere latine pentru redarea unor foneme englezești corespunde „principiului maximei simplității". În schimb, „scrierea limbii române a fost de la început și a rămas, indiferent de variante, n e c o r e s p u n z ă t o a r e în sine principiului maximei simplității" [2]. De fapt, autorul se gîndește aici la așa-zisa inaplicabilitate a sistemului ortografic al limbii române la mașinile de scris și la computerele occidentale, nu la cerințele practice imediate, la învățarea scrisului și cititului în școală, la practicarea scrisului și cititului de către români, la posibilitățile de adaptare a mașinilor de scris la sistemul ortografic al limbii române. Concluziile articolului

[1] Al. Surdu, *Exigențe filologice și cerințe practice*, în „Academica", revistă de știință, cultură și artă, București, II, noiembrie 1991, nr. 1(13), p. 8.

[2] Id., *ibid.*

(„Nu-i de mirare că la noi grămăticii se mai ceartă încă") constituie o insultă la adresa lingviștilor, o minimalizare a activității lor, o încercare de scoatere a lor din competiție, o eludare a realității (cei care au provocat disputa și se ceartă sînt tocmai adversarii lingviștilor, nu lingviștii), ceea ce nu face cinste autorului articolului citat.

Este greșită informația că „lingviștii refuză cu o înverșunare ce ne surprinde"[3] dezbaterea liberă a problemelor ortografiei. Dimpotrivă. Probabil autorul articolului respectiv nu este informat sau nu vrea să țină seamă — ceea ce este și mai grav — de intervențiile lingviștilor în dezbaterile respective, acordînd credit numai dezbaterilor din partea celor nechemați, a diletanților.

De asemenea, nu corespunde realității afirmația că „ei [adică lingviștii de astăzi] sunt ferm pentru un singur principiu, cel fonetic, după ce s-a produs o «urîțire a limbajului» prin impunerea etimologului (sic !) *sînt, sîntem, sîntem, sînteți, sînt*, deci după ce au încălcat norma unui singur principiu... fără păs"[4]

Ideea că formele *sînt, sîntem* etc. (cu *î*) sînt urîte, în timp ce acelea cu *u* (*sunt, suntem* etc.) ar fi frumoase este de o subiectivitate evidentă și, bineînțeles, asemenea distincții pot face numai diletanții și oamenii simpli, în orice caz nu lingviștii sau oamenii de știință.

Este departe de adevăr și aprecierea că lingviștii „sunt înclinați să facă abstracție de istoria disciplinei lor, fie pasînd-o latent (latet !) în subsol, în note, fie evitînd unele argumente" ...[5]. Autorul acestui articol consideră că soluția salvatoare stă în transferarea sarcinii întocmirii unei istorii a lingvisticii altor specialiști decît lingviștilor. D-sa zice: „Chestiunea trebuie încredințată bibliografilor, filologilor în general, celor care scotocesc ziare și reviste, cărți și broșuri—iar atunci cînd află un adevăr îl fac public"[6]. Indirect lingviștii mai sînt acuzați că dînșii nu fac publice adevărurile pe care le descoperă în ziarele și revistele, în cărțile și broșurile pe care le consultă în documentarea lor istorică.

Discreditarea lingviștilor se face astăzi și pe altă cale. Prin acuzele aduse unor lingviști din trecut care au exagerat rolul influenței slave în limba română și care, în felul acesta, ar fi contribuit la stricarea limbii române, se lasă să se creadă că nici lingviștii de astăzi nu merită încredere.

În concluzia unui alt articol se susține: „Pentru apărarea limbii române, unealtă a comunicării multimilenare (sic !) dintre oamenii acestor locuri, trebuie să se adopte straie ortografice net diferite de cele existente pe care le consider slavificatoare, umilitoare, antinaționale. Întrucît ortografia interbelică răspunde cerințelor de demnitate și de logică ce i le datoram limbii noastre, propun revenirea la ea în întregime"[7].

[3] N. Georgescu, *Pentru un „dosar" al ortografiei imbii române*, în „Academica", *nr. cit.* p. 9.

[4] Id., *ibid.*

[5] *Ibid.*

[6] *Ibid.*

[7] Margareta Simonescu, *Patria de cuvinte*, în „Academica", *nr. cit.*, p. 8. Cf. și fraza: „Putem conchide fără nici o rezervă că spiritul acestor norme din 1953 este filoslav, antiromanic, socialist, populist" (!), în N. Georgescu, *Pentru un „dosar" al ortografiei limbii române*, în „Academica", I, 1991, nr. 12, p. 10.

Pentru că nu se poate demonstra că normele ortografice din 1953 sînt „slavificatoare", „umilitoare" şi „antinaţionale", apreciem această caracterizare drept o figură de stil pornită din agnosticismul în materie de lingvistică şi de semiotică al celor incapabili să compare ortografia limbii române cu ortografia principalelor limbi romanice, a limbilor germanice sau a oricăror altor limbi.

Motivarea p o l i t i c ă a reformei ortografice din 1953, pe care atît de mult s-a bătut monedă, care a fost proclamată de aproape toţi lingviştii români de vază ai epocii şi care este considerată, şi astăzi, de mulţi, drept reală, a fost, de fapt, iluzorie, de suprafaţă.

Este adevărat că introducerea reformei ortografice din 1953 a fost determinată de conjunctura politică de atunci, dar nu e mai puţin adevărat că reglementările pe care le-a adus reforma nu poartă nici amprenta politicii comuniste, nici amprenta unei eventuale tendinţe de „rusificare" a limbii române. Asupra tendinţei de umbrire parţială şi numai formală a originii romanice a limbii române, prin generalizarea scrierii cu *î* (din *i*), s-a revenit, în parte, în 1965. Altfel, a îndrăznit cineva să afirme că *pîine* (scris cu *î* din *i*) nu este de origine latină? — că *apă*, *ochi*, *frunză*, *bun* etc. etc. nu sînt moştenite din latină? Reglementările privitoare la scrierea lui *s* şi *z* şi toate celelalte reglementări propuse de ortografia din 1953 sînt ele oare antilatineşti? Se face astăzi foarte mult caz de aşa-zisul antilatinism al reformei din 1953. Dar acest antilatinism a fost de suprafaţă, n-a fost de fond. El s-a manifestat mai ales în declaraţii şi, mai ales, în mod indirect, prin sublinierea fondului slav din structura limbii române şi prin exagerarea rolului influenţei slave asupra limbii române. Să nu uităm, în schimb, că o slavizare organizată a limbii române s-a încercat, în acest timp, în Republica Moldova. Noroc că această acţiune a fost curmată la timp.

Noi, care am trăit în acele împrejurări şi am luptat împotriva exagerării slave, ai cărei pioni au fost Eugen Seidel şi Iorgu Iordan, cunoaştem foarte bine aceste realităţi.

Exagerările propagandiste de atunci şi generalizarea scrierii cu *î* (din *i*), care au lezat sentimentele patriotice ale unui număr mare de cetăţeni, între care şi cei tradiţionalişti, provoacă astăzi o reacţie, o adevărată furie anticomunistă. Se vorbeşte acum, cu referire la normele propuse în 1953, de „o serie de « norme » antiştiinţifice, străine tradiţiilor noastre culturale, a spiritului romanic românesc"[8]. Se susţine că „unitatea şi simplitatea" scrierii limbii române, care ar fi rezultat prin aplicarea normelor din 1953, sînt doar „pretinse" şi că această „unitate şi simplitate" „nici şcolarii, pînă la ora actuală, nu au înţeles-o"[9]. În fond, noi — care am fost în inspecţii la zeci de şcoli de pe tot cuprinsul ţării — ştim că n-a înţeles-o doar acel număr mare de elevi care, datorită nivelului scăzut al învăţămîntului umanistic românesc contemporan, sînt certaţi cu învăţătura, cu şcoala, şi, din această cauză, n-o înţeleg nici oamenii slab instruiţi.

Căci reforma din 1953 este, aşa cum s-a mai arătat, opera unor lingvişti şi ea reprezintă, în general, un progres în evoluţia normelor ortografice

[8] *Scrisoare din Basarabia*, în „Academica", II, noiembrie 1991, nr. 1(13), p. 2.
[9] *Ibid.*

ale limbii române, cu toate păcatele politice ale lingviștilor respectivi. Am în vedere atît generalizarea scrierii lui *î* (din *i*), cît și normele privind scrierea și pronunțarea lui *s* și *z* și celelalte. Amendamentele din 1965, respectiv 1983, care privesc tocmai scrierea cu litera *â* (*Â*), nu sînt altceva decît concesii făcute principiului etimologic și unei anumite conjuncturi politice. Se știe că, în 1965, litera *â* (*Â*) a fost reintrodusă într-un număr foarte limitat de cazuri: pentru *român* și derivatele și compusele sale (*România*, *românesc*, *aromân*, *româno-francez* etc.). Această revenire la principiul etimologic își are rațiunea în criticile aduse de străini la adresa grafiei *ROMÎNIA*, *ROMÎN*. Prin scrierea termenilor respectivi cu *Î* (*î*) se considera că se realizează un fel de efasare a originii latine a limbii române și a originii romane a poporului român, realități pe care, în schimb, tradiția grafică a acelorași termeni, în limbi de mare circulație (ca engleza, franceza, spaniola, portugheza, germana etc.), continuă să le evidențieze. Iar prin amendamentul din 1983 se admite scrierea cu *â* (din *a*) în patronime, „după voința celor care le poartă" (de ex. *Pârvan*, *Brâncuși*). Respectarea tradiției grafice la patronime este un principiu general acceptat la toate popoarele care folosesc alfabetul latin și are implicații și în actele oficiale, în sensul că este un criteriu în stabilirea identității unei persoane. Conducerea de partid și de stat de atunci, cu mare întîrziere, și-a dat seama că România nu poate face excepție de la o asemenea regulă.

Caracterul p r a c t i c al unui sistem ortografic se măsoară prin a p l i c a b i l i t a t e a acestuia. Cu cît normele propuse sînt mai logice și mai accesibile, deci mai ușor de respectat, cu atît ele au șanse de supraviețuire. Cu cît o normă ortografică are mai multe excepții, cu atîta ea pare mai puțin logică, se memorează mai greu și provoacă mai multe erori de scriere.

Desigur că **nu** un elev slab sau un om semiinstruit constituie măsura aplicabilității unei norme ortografice. Măsura aplicabilității unui sistem ortografic este dată de logica sistemului, de coerența lui, de prezența a cît mai puține excepții și complicații.

De aceea, principiul aplicabilității unei norme ortografice trebuie avut în vedere totdeauna cînd se propune o reformă a ortografiei.

Sub raportul aplicabilității, normele ortografice din 1932 ridică incomparabil mai multe probleme decît normele din 1953 (cu amendamentele menționate). Pe de o parte în procesul învățării scrisului și cititului, deci în școală, pe de altă parte în scrisul masei considerabile de oameni cu cultură redusă și mijlocie — de care nu se poate face abstracție —, erorile cele mai numeroase ce se făceau erau exact cele referitoare la scrierea lui *î* (din *i*) și *â* (din *a*). De ce? Păi, deoarece, ghidîndu-se după un principiu care este un fel de compromis între logică și etimologie, foarte des se scria cu *â* cînd trebuia să se scrie cu *î* și invers. Tot așa în scrierea și în pronunțarea consoanelor *s* și *z* și a diftongilor *ea* și *ia* era o adevărată anarhie. Învățătorii și profesorii din acea epocă o știu prea bine. Fluctuațiile ortografice respective, prin numărul lor imens și prin frecvența ridicată, au ajuns să pătrundă și în textele tipărite: în presă și în producția de carte de toate genurile.

Or, reforma din 1953 (inclusiv amendamentele amintite) a generat și generează mult mai puține fluctuații.

Erori, ca cele semnalate, se fac și acum, dar la o scară mult mai redusă. Erorile se comit, în general, din necunoașterea normelor ortografice, ca și din necunoașterea normelor ortoepice. Erorile apar mai ales în scrisul elevilor slabi la învățătură și în scrisul oamenilor puțin instruiți și semiinstruiți.

Revenirea la *â* (din *a*) în corpul cuvintelor, în sensul că s-ar reveni la principiul etimologic, nu respectă, în realitate, decît în slabă măsură acest principiu. Dacă în notații ca *mână*, *pâine*, *câmp* etc., grafemul [î] corespunde unui *a* latin, în *fân*, *râu* etc., ca să nu vorbim de sutele de cuvinte de origine nelatină (slavă, maghiară etc.), ca *brînză*, *crîng*, *tîrg*, *gînd* etc., notarea cu *â* (din *a*) **nu corespunde** principiului etimologic. Apoi, numeroasele situații de cuvinte compuse sau derivate, de tipul *neînvins*, *preaînțelept*, *reîntoarcere* sau *coborîre*, *amărît*, *tîrîș* etc. reclamă formularea unor excepții la regula scrierii cu *â* (din *a*) în corpul cuvintelor, excepții care, în termeni lingvistici generali, nu sînt ușor de individualizat de către oamenii simpli, de către cei semiinstruiți și chiar de către cei cu cultură medie.

Tocmai această inconsecvență a principiului care stă la baza normei scrierii cu *â* (din *a*) este cea care provoacă erorile de ortografie în domeniul dat.

Or, în sistemul din 1953 amendat, excepțiile la norma scrierii lui *î* (din *i*) sînt două și sînt simple : 1. *România* și *român* cu derivatele și compusele acestuia din urmă. 2. Numele proprii de persoane care, în virtutea tradiției, sînt notate de purtătorii lor cu *â* și, deci, relativ ușor de memorat.

Iar pledoaria pentru *sunt* (*suntem* etc.), în loc de *sînt* (*sîntem* etc.), are două aspecte. Întîi de toate, istoria limbii române ne arată că formele generale în toată epoca veche, de cînd a început scrisul românesc pînă pe la 1800, sînt cele cu [î], nu cu [*u*]. Formele cu [*u*] au fost introduse de latiniști în cadrul procesului de accentuare a apropierii formale a limbii române de limba latină. Formele cu *u* (*sunt*, *suntem* etc.) au început să prindă teren, să intre în limba vorbită, de-abia spre sfîrșitul secolului al XIX-lea—începutul celui de-al XX-lea. În special, în regiunile de vest, de nord și centrală *sunt* s-a răspîndit prin școală. Dată fiind răspîndirea lui în limba vorbită, după opinia noastră, *sunt* trebuie acceptat, alături de *sînt*. Existența unor dublete în flexiunea verbală românească nu a deranjat pînă acum, și sperăm că nu va deranja nici de acum înainte, pe apărătorii populiști ai ortografiei : *să dea* coexistă cu *să deie*, *stete* cu *stătu*, *e* cu *este* și așa mai departe.

Deosebirile dintre sistemul ortografic din 1932 și cel din 1953 reflectă nu atît progresul realizat de limba română literară între momentele istorice respective, cît diferențele de organizare a cercetării științifice și chiar diferențele de nivel științific de la o etapă la cealaltă în domeniul lingvisticii românești. Precum se știe foarte bine, în 1932 existau trei centre lingvistice de prestigiu în România : București, Cluj, Iași. Cernăuțiul poate fi considerat un satelit al Clujului. Dacă Ov. Densusianu S. Pușcariu, Al. Philippide, ca și lingviștii și filologii grupați în jurul lor, au elaborat valoroase opere științifice de specialitate, oglindind — e adevărat — concepții și metode adesea diferite, nu în aceiași termeni se poate vorbi despre spiritul de colaborare între aceste centre, în vederea redactării unor lucrări de mare amploare și de interes național, cum sînt, în primul rînd, *Dic-*

ționarul limbii române (general și istoric) și *Atlasul lingvistic român*. Lipsa unității de acțiune și de vederi se răsfrînge pînă și în concepțiile celor trei școli asupra ortografiei limbii române. N-au lipsit nici animozitățile. Academia Română n-a făcut nimic pentru unirea forțelor. Așa se explică de ce reforma din 1932 a fost impusă autarhic de Academie, mai precis de acei factori de răspundere ai Academiei care îl susțineau pe Sextil Pușcariu. Lipsa de coerență a sistemului din 1932 reflectă înseși contradicțiile dintre lingviștii români ai acelui moment.

Sistemul din 1953 are meritul, în primul rînd, că a eliminat cele mai multe dintre contradicțiile existente în sistemul precedent, recomandînd, în general, norme mai simple, cu mult mai puține excepții.

Dacă am reveni acum, în 1991, la normele din 1932, ar însemna, deci, a îngreuia procesul de învățămînt, indiferent dacă este vorba de învățămîntul elementar sau de cel secundar. Cui folosește o asemenea complicare?

Iar faza de tranziție, care se pare că a început și în care se pot folosi, la alegere, sistemul din 1953, ca și normele din 1932, complică și mai mult situația. Cadrele didactice sînt total debusolate. Cum se vor sancționa erorile de ortografie în lucrările scrise? După ce criterii? Haosul din ortografia elevilor și studenților va fi concurat, îndeaproape, de ortografia practicată în presă și în producția de carte. Sistemul hibrid promovat în această fază de tranziție va aduce grave prejudicii, atît în învățămînt, cît și în producția de carte. Tineretul școlar își va pierde încrederea nu numai în necesitatea respectării unor norme ortografice, dar și în seriozitatea factorilor decizionali în materie de ortografie. Iar lingviștii străini, în special romaniștii, vor pune în cumpănă — spre rușinea noastră — metodele practicate la noi pentru impunerea unui sistem ortografic nesancționat de lingviști.

După cum se vede, principalele argumente invocate de apărătorii propunerii de reformă a ortografiei sînt improvizate, nu rezistă unei analize științifice. Ele au un caracter impresionist, sentimental, nepractic și se întemeiază pe o falsă motivare politică.

Sub raportul sistemului ortografic, limbile care folosesc în scrisul lor alfabetul latin se împart, în linii mari, în limbi cu ortografie neschimbată de veacuri și limbi care-și modifică relativ des normele ortografice.

Prima categorie de limbi aparține, în general, unor popoare cu o veche cultură, pe cînd cea de a doua categorie aparține unor popoare cu o cultură relativ mai tînără. Printr-un consens, în scrierea limbilor din prima categorie (ca franceza, engleza etc.) evoluția limbii afectează normele ortografice la intervale foarte mari, încît, la un moment dat, marea majoritate a normelor ortografice se bazează pe principiul etimologic, tradițional, și pe principiul morfologic. În schimb, în ortografia limbilor din categoria a doua, transformările lingvistice (mă refer, bineînțeles, întîi de toate, la cele fonetice și morfologice) sînt receptate la intervale relativ scurte, respectîndu-se, astfel, principiul așa-numit fonetic sau fonematic, de obicei cu o serie de excepții, în sensul conservării unor norme tradiționale, etimologice și morfologice.

Nu e nevoie să arăt că limba română face parte din categoria a doua de limbi. Dar, din 1779, de cînd datează prima încercare de introducere

sistematică a alfabetului latin pentru scrierea limbii latine, pînă în prezent, sistemele practicate au fost atît de numeroase și de diverse, încît cu greu se poate indica o altă limbă cu ortografie atît de schimbătoare. Pînă în prezent, nici o sinteză n-a reușit să consemneze toate aceste sisteme și să le examineze sub raport istoric și comparativ [10].

Instabilitatea pronunțată a sistemelor ortografice românești folosite în special în secolul al XIX-lea se reflectă, în bună măsură, și în secolul al XX-lea. Disputele dintre principalele curente lingvistice din secolul trecut, care — pînă la urmă — au avut și o tentă politică, se reflectă și în secolul nostru, chiar și în prezent, în teoria și practica ortografiei limbii române.

Problema care se pune pentru noi, acum, este dacă o schimbare atît de frecventă a normelor ortografice ale unei limbi este avantajoasă, și dacă da, atunci pentru cine prezintă ea avantaje? Răspunsul este ușor de dat. Schimbările prea dese ale normelor ortografice nu prezintă nici un avantaj pentru istoria culturii poporului respectiv, și nici pentru marea masă a celor ce practică scrisul. Pe de o parte, prea frecventele modificări ale ortografiei, pe lîngă confuziile pe care le produc în etapele de tranziție, creează sentimentul arbitrarietății normelor, al posibilității abaterii de la normele statuate, al posibilității folosirii unui sistem ortografic propriu. Într-un fel, și aceasta este o modalitate greșită de aplicare a democrației. De aici, lipsa de unitate a scrisului românesc, sub raportul normelor ortografice, în toate sistemele ortografice folosite în ultimul secol. Pe de altă parte, o cultură care este exprimată prin sisteme ortografice atît de schimbătoare, sisteme ce reflectă dispute lingvistice și ideologice (sau fals ideologice), devine greu accesibilă atît pentru propriul popor, cît și pentru străini. Astăzi trăim într-o conexiune internațională de care nu se mai poate face abstracție. Stabilitatea și valențele unei culturi sînt compatibile, în marea majoritate a cazurilor, cu caracterul logic și stabil al unui sistem ortografic.

Ce este de făcut? După opinia mea, trebuie să ne oprim la ultimul sistem ortografic relativ închegat, la cel din 1953, sistem care este și logic, are și caracter practic și, cu excepția unor spirite tradiționaliste, a fost acceptat de marea majoritate a oamenilor de cultură.

Practica modificărilor sistemelor ortografice folosite pentru majoritatea limbilor ne arată că sensul evoluției sistemelor ortografice este, în general, spre simplificare, spre adoptarea unor norme simple, logice, practice, fără multe excepții. Cu cît o normă are mai multe excepții, cu atîta se produc mai multe erori în aplicarea ei.

Principiul dominant care s-a impus și se impune în sistemele ortografice de tipul celui românesc actual este cel fonetic—fonematic.

A ne întoarce la principii ortografice depășite înseamnă a produce confuzie, a abate atenția de la problemele majore ale normării limbii,

[10] Cf. Biblioteca Centrală Universitară, Centrul de informare și documentare, *Ortografia limbii române*. Cercetare bibliografică. București, 1970, 454 [—456] p. (multigrafiată); Flora Șuteu, *Influența ortografiei asupra pronunțării literare românești*, București, Editura Academiei, 1976; Liviu Onu, *Geschichte der Verschriftung — Langue et culture*, în *Lexikon der Romanistischen Linguistik* (LRL), Hrsg. von Günter Holtus, Michael Metzeltin, Christian Schmitt, Band III, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1989, p. 305—324. Partea finală a articolului a apărut și în versiune românească sub titlul *Ultimele reforme ale ortografiei limbii române*, în „Academica", I, 1991 [iunie], nr. 8, p. 7.

de la necesitatea cultivării normelor limbii literare în ansamblu, deci atît a normelor fonetice şi ortografice, cît şi a normelor gramaticale, precum şi a normelor utilizării lexicului.

Ne surprinde faptul că apărătorii reformei propuse în ultimul timp acceptă şi nu combat erori mult mai grave care se produc astăzi, curent, în sistemul de norme ale limbii române. Factori de răspundere politică majoră, crainici ai televiziunii şi radioului din orele de maximă audienţă comit, în continuare, erori de pronunţie şi gramaticale dintre cele mai grave. Zilnic auzim la televizor forme ca *şaptisprezece*, *optisprezece* sau accentuări ca *prevédere*. Erorile de acord gramatical (mai ales de acord al predicatului cu subiectul) şi folosirea improprie a unor cuvinte, în special a neologismelor, abundă. Este curios că simţul lingvistic şi cel estetic al combatanţilor pentru reforma ortografică nu mai reacţionează deloc în asemenea împrejurări.

În concluzie, modificările propuse în ultimul timp în domeniul ortografiei limbii române nu sînt oportune. Oportunitatea unei reforme ortografice (fie ea şi parţială) a unei limbi este determinată, în epoca modernă, de doi factori principali : pe de o parte, rămînerea în urmă a normelor (sau a unor norme) ortografice faţă de pronunţare, pe de altă parte — de conştiinţa colectivă a necesităţii modificărilor propuse. Iar atunci cînd se propun corecţiuni la un sistem dat, acestea trebuie să răspundă unor necesităţi logice şi practice, reclamate în primul rînd de lingvişti, dacă nu de marea majoritate a oamenilor de cultură.

În fond, scrierea limbii române după sistemul adoptat în 1953 (cu amendamentele de rigoare) nu este deloc complicată, este logică, foarte economică şi practică, deoarece este în foarte bună măsură adaptată pronunţării. Ne dăm seama uşor de aceste realităţi dacă comparăm ortografia limbii române cu ortografia cîtorva limbi cu care limba română este în contact. Astfel, ortografia limbii române conţine un număr de reguli tradiţionale (istorice) mult mai redus decît limba franceză sau engleză, recurge mult mai rar la principiul morfologic decît limba rusă sau germană, iar în ce priveşte principiul fonetic—fonematic şi principiul silabic, scrierea limbii române se apropie de scrierea limbii italiene [11].

Cea mai mare parte a erorilor ortografice provine astăzi din folosirea fonetismelor regionale, populare sau arhaice, din adaptarea greşită a neologismelor relativ recente, din cunoaşterea insuficientă a regulilor ortografice şi de punctuaţie. În ultimă instanţă, întocmai ca pentru scrierea celorlalte limbi moderne, respectul pentru regulile ortografice ale limbii române este în funcţie de nivelul de cultură al celor care le folosesc şi în funcţie de nivelul de asimilare a limbii literare.

Decembrie 1991

Bucureşti, b-dul Muncii nr. 104, bl. A—4

[11] George Beldescu, *Ortografia actuală a limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984.

Ion Calotă

CONTROVERSE ORTOGRAFICE*

Dezbaterile și controversele ortografice sînt tot atît de vechi ca și ortografia, întîi pentru că ortografia este o convenție a specialiștilor, care se învoiesc ca într-o chestiune să scrie așa, în alta altfel, o dată prin raportare la pronunțare, altă dată în concordanță cu etimologia, dar întotdeauna în acord cu regulile gramaticale (morfologice și sintactice), apoi pentru că, din păcate, uneori, la unii specialiști, pe lîngă criteriile științifice de mai sus, se asociază și uneori predomină motivări și justificări de altă natură, sentimentală, estetică și chiar politică; în fine pentru că, fiind atît de diferiți ca structură psihologică și ca formație intelectuală, beneficiarii ortografiei, adică marea masă a celor care vorbesc și scriu românește, sînt în mare măsură stăpîniți fie de sentimentul tradiționalismului, dorind adică să scrie în continuare cum au scris, fie de inerție, prin neacceptarea schimbărilor, a noutăților și a reformelor. Dată fiind multitudinea factorilor de mai sus, acordul în materie de ortografie este foarte greu realizabil. De fiecare dată există alte păreri, alte puncte de vedere, bazate pe alte principii, pe alte criterii.

Așa stînd lucrurile, controversele ortografice din ultimul timp nu mi se par insolite. Așa cum s-a făcut începutul la noi, cu modificări ortografice repetate, unele cu caracter de reformă, altele numai simple și curente modificări parțiale, începînd cu prima reformă ortografică, prin care s-a introdus oficial alfabetul latin în scrierea limbii române, cea din 1860, continuînd cu cele din 1869, 1880, 1904, 1932, 1953, 1965, 1982, ca să le amintesc numai pe cele mai importante, se poate spune că ortografia românească a fost și este o permanentă controversă, provenită din eclectismul ei inițial, din proporția variabilă a elementelor etimologice și a celor fonetice, toate reformele ortografice oscilînd între cele două principii de bază.

Clarvăzător și în acest domeniu, Titu Maiorescu a făcut cea mai bună caracterizare a două dintre reformele pomenite, stabilind coordonatele între care se mișcă în general controversele ortografiei românești. În *Raport cetit în Academia Română (sesiunea generală de la 1880) asupra unui nou proiect de ortografie*, publicat în *Critice*, vol. II, București, 1915, Titu Maiorescu spunea: „Pentru cei ce sînt însă deprinși cu antagonismul dintre etimologism și fonetism și ne-ar cere numaidecît o caracterizare a proiectului nostru ortografic după acea despărțire oarecum scolastică, putem zice în scurte cuvinte: pe cînd ortografia de pînă acum [cea din 1869 — *n.n.*] a Academiei Române era întemeiată pe un etimologism temperat prin concesii fonetice, *ortografia propusă în proiectul de față*

* Comunicare susținută în ziua de 13 decembrie 1991 în cadrul ședinței publice organizate la Craiova de către filiala locală a Societății de Științe Filologice, împreună cu Facultatea de Filologie.

LR, XLI, nr. 4, p. 209—218, București, 1992

este întemeiată pe un fonetism temperat prin necesități etimologice." (p. 141). Caracterizarea făcută de Titu Maiorescu propriului său proiect ortografic din 1880 este valabilă și pentru următoarele reforme ortografice, cele din 1904 și 1932, cu observația că principiul fonetic a fost de fiecare dată consolidat, dar tot „temperat prin necesități etimologice". Nici chiar reforma ortografică din 1953, care în multe privințe a făcut un pas înainte în direcția fonetismului, nu a putut renunța la toate „necesitățile etimologice", iar ediția din 1965 a *Îndreptarului ortografic*.. a sporit pe drept cuvînt aceste „necesități etimologice" cu reintroducerea lui *â* „în scrierea numelui propriu *România* și a tuturor cuvintelor din aceeași familie *(român, românesc* etc.)".

Hotărîrea aceasta este prezentată ca o decizie a Prezidiului Academiei, care „a aprobat îmbunătățirea *Normelor privind ortografia limbii române* din aprilie 1954".

Dacă în 1965 a fost posibil ca Prezidiul Academiei să adopte hotărîrea în legătură cu reintroducerea lui *â* numai la numele proprii, în 1991 Academia Română actuală „solicită Președinția, Parlamentul și Guvernul [sic !] țării să fie împuternicită să stabilească unele îndreptări ale ortografiei [sic !] limbii române, pentru eliminarea unor exagerări impuse acesteia în 1953" (din *Raportul domnului academician Mihai Drăgănescu, președintele Academiei Române, asupra unor îndreptări ale ortografiei limbii române, prezentat în Adunarea Generală a Academiei Române, din data de 31 ianuarie 1991*, p. 9).

În legătură cu acest aspect, o întrebare legitimă îmi stăruie în minte, aproape obsesiv : de ce domnul președinte Mihai Drăgănescu nu a lăsat specialiștii, adică lingviștii din Academia Română, să se ocupe de ortografie ? Ei ar trebui să poată hotărî în problemele ortografiei, pentru ca acest domeniu al științei românești să fie ferit de „agitații și speculații demagogice și diletantiste" (am citat din Mioara Avram, *Ortografie pentru toți*, București, Editura Academiei Române, 1990, p. 53).

Controversele ortografice din ultima vreme, acelea în legătură cu folosirea lui *â* sau *î*, a lui *s* sau *z* în prefixul *des-*, a lui *sînt* sau *sunt*, nu sînt generate de poziția Academiei în aceste probleme, ci au început acum aproape două decenii, după un deceniu de liniște, de pauză, ca urmare a reformei ortografice din 1953.

Începută în literatura de specialitate cu articolul lui D. Macrea, *Ortografia actuală a limbii române. Cîteva precizări*, publicat în revista „Cercetări de lingvistică" de la Cluj-Napoca, nr. 2/1963, discuția a trecut și în presa literară, încurajată mai ales de reintroducerea oficială în 1965 a lui *â* în scrierea familiei cuvîntului *român*. În articolul citat, D. Macrea scria : „Adoptarea formelor *sînt, sîntem, sînteți, sînt* a fost considerată de majoritatea vorbitorilor ca o urîțire a limbii, ea provocînd aceeași indispoziție afectivă în opinia publică ca și scrierea *romîn, Romînia, romînesc, cîmp, mîine, pîine* etc." (p. 319). Propunerea lui D. Macrea de reintroducere a lui *â* a fost reluată în 1965 de dl. Victor Iancu în articolul *Cîteva observații pe marginea ortografiei românești actuale*, publicat în LR nr. 1/1965. În cursul anului 1970, problema extinderii folosirii lui *â*, în condițiile ortografiei din 1932, a fost reluată de Al. Rosetti într-un interviu publicat în „Luceafărul" nr. 17 din 25 aprilie, apoi, în aceeași revistă

(nr. 19 din 9 mai), de Victor Eftimiu și (în nr. 48 din 28 noiembrie 1970) de Al. A. Philippide, Al. Piru, Marin Sorescu, Fănuș Neagu, Ilie Constantin, Romulus Vulpescu și Leonid Dimov. În „România literară" nr. 49 din 3 decembrie 1970, D. Macrea revine cu articolul *Scrierea cu î și â*. Problema este mereu dezbătută, fiind reluată de Emanuel Vasiliu în articolul *Nu revizuim ortografia?* publicat în „Flacăra" nr. 10/1973, p. 15, apoi într-o dezbatere cu Al. Rosetti, D. Macrea, Al. Graur, Eugen Barbu, Romulus Vulpescu, Costin Bratu și Adrian Păunescu, în „Flacăra" nr. 14/1974, p. 4—5, intitulată de A. Păunescu „*â* litera—ax a cuvîntului nostru cel [sic !] mai drag, *România*, își merită renașterea".

În susținerea scrierii cu *â* se aduc argumente diferite, atît ca nuanță, cît și ca valoare. Dăm mai jos cîteva citate ilustrative :

1. „În prezent mi se par inestetice forme precum *cîine*, *cînt*, *mîine*, *pîine* etc. Reîntoarcerea lui *î* din *a*[sic !] este necesară" (Al. Piru, în „Luceafărul" nr. 48 din 28 noiembrie 1970).

2. „Cîtă vreme alfabetul nostru începe cu *a*, propun păstrarea căciulii pe *a* și să nu ne mai căciulim atîta la *i*, care are treburile lui, viața lui. Să nu-l mai încărcăm pe *i* cu atîtea sarcini. *A* suportă mai mult." (Marin Sorescu, *ibidem*);

3. „Vrem pe *â* din *a* [sic !] pentru că rotunjește cuvîntul"; „Propun ca *â* să se tragă din *a* pur și simplu fiindcă *a* este mai gras și are de unde da" (Fănuș Neagu, *ibidem*);

4. „Cuvîntul are trup[...] Cuvîntul are chip, nu numai sunet; trebuie și văzut, nu numai auzit. Pipernicia lui *i* își are rostul ei în echilibrul grafic : e suplu și frumos, cu stea în frunte, la locurile lui statornicite din bătrîni : cu o cușmă se deghizează mai rar și cînd se cuvine. Precum, de altfel, și robustul *a*, cu pălăria dată pe ceafă cînd e *ă*, ori cu aceeași cușmă, trasă pe frunte, cînd e *â*" (Romulus Vulpescu, *ibidem*).

Se remarcă în citatele de mai sus substituirea stilurilor, folosirea stilului beletristic, metaforic în locul celui științific, pentru argumentarea unor idei.

Dar de la gusturi și maniere grafice, mai mult sau mai puțin estetice, se ajunge la concepții estetizante, la păreri de-a dreptul eronate, cum e aceea a scriitorului Victor Eftimiu : „Dacă s-ar putea, aș elimina cu totul din pronunția și din scrisul nostru această vocală dizgrațioasă, care este *î* (din *a* sau din *i*)" sau „Dacă aș avea putere, aș renunța total la acest sunet care urîțește atîtea cuvinte românești, sunet care nu poate fi pronunțat de străini și din care alături de cîteva consonante alcătuiesc ceea ce am numit pe vremuri « gunoiul limbii »", în „Luceafărul", nr. 19 din 9 mai 1970. Aceeași părere o întîlnim și în articolul *Frămîntînd limba țării* al scriitorului Victor Eftimiu : „Frămîntînd limba țării, [scriitorul înaintaș] a plivit-o, cît a putut, de sonoritățile dizgrațioase, de termenul impropriu, de înghesuiala consonantelor, de hiatus, de frecvența acelor dizgrațioase semi-vocale [sic !] *ă* și *î*, care întristează frumosul grai al țării." (ziarul „Înainte", Craiova, 13 februarie 1970), precum și în cartea sa mai veche *Magia cuvintelor*, [București], 1942, p. 12 : „Acele semivocale [sic !] *ă* și *â*, venite de la slavi, întunecă limba românească, îi interzic perfecta sonoritate. Regretabil rezultat al climatului : oamenii de la nord, din pricina frigului, nu pot deschide gura complet, nu pot vocaliza ca mediteraneenii."

Iată la ce exagerări și uneori la ce erori poate duce maniera gusturilor ridicată la rangul de principiu estetic în ortografie, în limbă în general. Se ajunge atît de departe încît se cere eliminarea din limbă a sunetelor celor mai caracteristice ale limbii române, *ă* și *î*, care, împreună cu alte trăsături, constituie nota specifică a limbii noastre, care o deosebește de alte limbi, pe motivul că ar fi „dizgrațioase" sau pentru că nu pot fi pronunțate de străini. De prisos să insistăm în combaterea acestor idei eronate și cu atît mai puțin să discutăm statutul de vocale sau semivocale ale acestor sunete.

Propunerile din ultimul timp în legătură cu reintroducerea lui *â* în condițiile ortografiilor din 1904 și 1932 sînt o „diversiune", cum spune cu dreptate doamna Mioara Avram în articolul *Diversiunea* **â**, publicat în „România liberă", serie nouă, nr. 355 din 13 martie 1991. Nu avem nimic de adăugat la spusele doamnei Avram, decît s-o citățm conclusiv : „Excepția introdusă în 1965 pentru numele propriu *România* și numele etnic *român*, cu derivatele lor, ca și pentru numele proprii de familie, după dorința purtătorilor lor, este concesia maximă pe care și-o poate permite o ortografie modernă, științifică."

După ce în 1932 Academia a adoptat scrierea cu *â* și *î* în condițiile pe care le știm, într-o „scrisoare către d. Ioan Bogdan", sub titlul *Ortografia revizuită a Academiei Române*, Sextil Pușcariu scria : „De ce Academia calcă deodată principiul fonetic și, în loc să admită un singur semn pentru un singur sunet, alege două semne diferite, stabilind o regulă nouă, pe care încă nimeni n-o urmase? Răspunsul îl știm cu toții. Era de ales între semnul *â* și *î*. Dar uzul se împotrivea scrierii unor forme ca *ân*, *âncet*, *a hotărâ* etc., iar contra lui *î* exista un prejudițiu puternic, care nu admitea o scriere *romîn*, ci numai *român*. Vedem deci că Academia, pusă în fața unei dileme a cărei gravitate părea mai mare decît este de fapt, a recurs la vechea rețetă practicată de zeci de ani, la compromis, la împăcarea fonetismului cu etimologismul, acest strigoi încuibat în palatul din Calea Victoriei, pe care nici « radicalii » n-au putut încă să-l alunge [. . .]. Ca toate compromisele practicate de Academie în ortografie, e absurd și acesta și, cînd vedem scriindu-se *însul*, dar *dânsul*, [. . .] ni se pare că sîntem încă pe timpurile patriarhale [. . .]. Și ca toate compromisele Academiei, va avea și acesta o urmare bună : că nu va fi urmat de nimeni, așa încît peste cîțiva ani Academia va trebui să facă iarăși concesiuni uzului — pentru ca să nu se mai compromită" *(Cercetări și studii*, Ediție îngrijită de Ilie Dan, prefață de Gavril Istrate, București, Editura „Minerva", 1974, p. 6—7).

Peste problema scrierii cu *s* sau *z* trecem repede, deoarece *Raportul* președintelui Academiei nu face altceva decît s-o menționeze sumar la p. 7 și 9. Doar din articolul domnului prof. Victor Iancu, intitulat *Ortografie*, publicat în „România literară" nr. 16/1991, p. 8, aflăm poziția etimologiștilor în chestiune : „În ce mă privește, cred că mai există o regulă ortografică la care ar trebui să se revină : « Prefixul *des-* se va scrie ca atare ! în toate împrejurările (și atunci cînd el este pronunțat *dez-*) : *descumpăni*, *desființa*, *desdoi*, *desonorat* ». Actualmente regula este de a scrie cum se pronunță".

Ajungem astfel la ultima și cea mai importantă dintre problemele actualei controverse ortografice, chestiunea scrierii *sînt* sau *sunt*. Este mai

importantă pentru că aceasta nu este numai o problemă de ortografie, ci și una de ortoepie, ca și una de raport între pronunțare și scriere. Controversa *sînt/sunt* a început și ea de mult, anume de prin 1952, cînd cele două proiecte individuale, ale lui Emil Petrovici și Al. Graur, ca și proiectul oficial al Academiei, alcătuit pe baza celor două proiecte individuale și publicat în revista „Contemporanul" din 20 iunie 1952, au propus înlocuirea formei *sunt* cu *sînt*. Eram student la București în acel timp și știu că această controversă a fost animată, mai ales că era pentru prima dată cînd, după aproape un secol, de la 1860, data adoptării oficiale a alfabetului latin, se punea problema înlocuirii formelor *sunt, suntem, sunteți*, care, după aproape un veac de folosire în scris, căpătaseră aureola de forme distinse, literare, culte. Acestea urmau să fie și au fost înlocuite cu formele populare, majoritare *sînt, sîntem, sînteți*, care, prin raportare la formele scrise, aveau statut de forme orale, aparținînd vorbirii populare, neîngrijite. Propunerea din proiectele noii ortografii a provocat contrarietate, iar „adoptarea formelor *sînt, sîntem, sînteți, sînt* a fost considerată de majoritatea vorbitorilor ca o urîțire a limbii", după cum scria D. Macrea în articolul din 1963, citat mai sus. Nu putem ști dacă aceasta era părerea majorității vorbitorilor, dar știm că aceasta era părerea autorului, care a apărat-o în toate forurile, ca director al Institutului de Lingvistică din București al Academiei, unul dintre locurile unde aveau loc dezbaterile.

În cartea intitulată *Dificultățile ortografiei limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 170, doamna profesoară Flora Șuteu relatează o anecdotă, pe care noi, studenții bucureșteni ai profesorului D. Macrea, o știam ca fapt real, anume că profesorul nostru comun D. Macrea, pe care autoarea nu-l numește, „încercînd să-l salveze pe *sunt*, care se cerea înlocuit cu *sînt*, și-ar fi luat inima în dinți și ar fi declarat în fața celor mai înalte foruri : *eu sînt pentru* **sunt**". Sigur că această „scăpare" nu i-a servit cauza. Ca intelectual ardelean, fostul nostru profesor era sentimental atașat de forma literară *sunt*, dar, ca orice vorbitor de limbă română, avea în obișnuință forma populară *sînt*, pe care o folosea în orice împrejurare, și în vorbirea obișnuită, ba chiar și în situații solemne, cum este cea invocată mai sus, precum și în cursurile sale în fața studenților. Fiind profesor de istorie a limbii române, de dialectologie și geografie lingvistică, D. Macrea scria *sunt*, dar rostea *sînt*. Desigur, hotărîrea înlocuirii lui *sunt* prin *sînt* nu s-a bazat pe „scăparea" despre care a fost vorba, ci pe realitatea pe care aceasta o trădează, pe rostirea populară majoritară în întreaga țară, pronunțare care, pe baza principiului fonetic proclamat, trebuia să-și găsească expresia și în scriere. Ca director al Institutului de Lingvistică al Academiei, fiind deci în centrul dezbaterilor ortografice, D. Macrea ne aduce o mărturie cît se poate de interesantă : „Revenirea la aceste forme [este vorba de formele populare *sînt, sîntem, sînteți*], în 1953, se datorește lui Mihail Sadoveanu, care [sic] nu din rațiunile istorice arătate mai sus, ci fiindcă el a rostit și a scris toată viața aceste forme, iar lingviștii de atunci, din Secția de limbă, literatură și artă a Academiei, în majoritate moldoveni sau cu ascendență moldovenească, au admis, fără rezerve, aceste forme, oficializîndu-le [...] *(O veche controversă ortografică*, în volumul *Lingvistică și cultură*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978, p. 98). Așadar, moldo-

veanul Sadoveanu, ca și alți mari moldoveni, cum voi arăta în continuare, rostea, ba chiar și scria *sînt*, *sîntem*, *sînteți*, ardeleanul D. Macrea folosea exclusiv în rostire aceste forme, așa cum făceau milioane de români, din toată țara, marea majoritate a vorbitorilor, fiindcă acestea sînt formele cele mai vechi, de la începuturile limbii române în rostire și de la primele texte în scris, sînt formele moștenite din limba latină.

Vor fi fost, desigur, mai ales prin Ardeal, și vorbitori care vor fi folosit și în rostire formele *sunt*, *suntem*, *sunteți*, refăcute de învățații Școlii Ardelene după modelul formei latine clasice *sunt*, așa cum mărturisește doamna Flora Șuteu, în lucrarea mai sus citată, p. 172 : „După 1954, *sînt* s-a generalizat din nou, prin școală, prin mijloacele de informare în masă, prin tipărituri de toate felurile. Atunci l-am învățat și eu pe *sînt*, la 24 de ani ! Pînă la acea dată, pentru mine această formă era numai un mic paragraf din istoria limbii române". Chiar dacă doamna Flora Șuteu l-a învățat pe *sînt* la 24 de ani, se poate spune că l-a învățat temeinic, fiindcă acum nu mai poate renunța la el : „De aceea, parafrazîndu-l pe profesorul meu din anecdota povestită la început, îmi iau și eu inima în dinți și spun că *sunt pentru* **sînt** și nu aș vrea să se revină nici la *â*, nici la apostrof, nici la *filosof* și nici la *massă*, atîtea complicații sentimentale inutile într-un domeniu în care e nevoie de stabilitate, coerență și precizie". D. Macrea a rămas, însă, și în lucrările de mai tîrziu, la vechea poziție din 1953, de susținere a formelor latiniste : „Părerea noastră este că nu-i prea tîrziu, nici astăzi, să se revină la formele *sunt*, *suntem*, *sunteți*, *sunt*, pe care le regretă toți cei ce scriu și vorbesc literar". *(Lingvistică și cultură, loc. cit.)*.

În susținerea revenirii la formele abandonate în 1953 a fost adus argumentul de prestigiu că și Eminescu ar fi folosit aceste forme. Da, Eminescu a folosit în scris aceste forme, pentru că acestea erau în epocă singurele forme literare admise o dată cu adoptarea alfabetului latin în 1860, ca și în reformele ortografice din 1869 și 1880. Eminescu nu putea scrie altfel decît după ortografiile în vigoare, dar este absolut sigur că, deși scria *sunt*, el rostea *sînt*, așa cum dovedesc rimele lui la *sunt*, evident, cînd această formă apare la sfîrșit de vers. Rimele eminesciene la *sunt* sînt *pămînt*, *sfînt*, *vînt*, cuvinte care, evident, nu pot rima cu *sunt*, ci cu *sînt*, ceea ce desigur impune rostirea versurilor eminesciene cu această formă *sînt* :

1) „Pe pieptul moartei luce de pietre scumpe salbă
Și părul-i de-aur curge din raclă la pămînt,
Căzuți în cap sunt ochii. C-un zîmbet trist și sfînt
Pe buzele-i lipite, ce vinete îi sunt,
Iar fața ei frumoasă ca varul este albă."

(Poemul *Strigoii*, în volumul Eminescu, *Poezii*. Ediție îngrijită de Perpessicius, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958, p. 70)

2) „Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sunt
Într-un mod fatal legate de o mînă de pămînt" (*Scrisoarea I, ibidem*, p.107)

3) ,,De-aceea zilele îmi sunt
Pustii ca niște stepe,
Dar nopțile-s de-un farmec sfînt
Ce nu-l mai pot pricepe'' *(Luceafărul, ibidem*, p. 138)

4) ,,Cînd ca lupul urlu jalnic,
Cînd ca mîța-ncet eu miaun
Și trezesc din vis motanul
Care toarce sub un scaun.

Sunt,
Vînt,
Plîng,
Frîng
Sperios vo creang-uscată.'' *(Mureșanu, ibidem*, p. 441).

Rezultă că argumentul Eminescu nu este în favoarea formelor latiniste *sunt, suntem, sunteți*, care s-au folosit aproape exclusiv în scris timp de aproximativ un secol (din 1860 pînă în 1953), ci, dimpotrivă, în favoarea formelor *sînt, sîntem, sînteți*, forme vechi de cînd limba română în rostirea generală populară și care au fost folosite și în scris ,,în toată larga perioadă de peste patru secole, în care s-a scris la noi cu alfabetul chirilic'', așa cum subliniază chiar D. Macrea în articolul citat, *O veche controversă ortografică*, publicat în cartea *Lingvistică și cultură*.

Dar poziția fostului meu profesor D. Macrea în controversa *sînt/sunt* nu este statornică. Ea este din capul locului ambiguă, din moment ce autorul ei scria și ar fi vrut să scrie în continuare *sunt*, dar rostea *sînt*. Dacă în unele lucrări D. Macrea pledează pentru revenirea la formele *sunt, suntem, sunteți*, în altele, cum ar fi articolul intitulat *Sînt sau sunt?*, publicat în cartea *Limbă și lingvistică română*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1973, p. 157—158, autorul scrie : ,,De aceea, după părerea noastră, hotărîrea în privința folosirii lor ar fi trebuit să fie încă preferința și gustul lingvistic al celor ce scriu și vorbesc. A impune o singură formă, în mod exclusiv, cum s-a procedat în reforma din 1953, împotriva uzului unei importante mase de scriitori și vorbitori, credem că nu era « recomandabilă » [sic]. Folosirea formelor *sunt, suntem, sunteți*, alături de *sînt, sîntem, sînteți*, ar fi, și istoric, și practic, îndreptățită'' (p. 158).

În ceea ce mă privește, după cum s-a văzut din toată expunerea de mai sus, eu acord prioritate absolută formelor populare, care sînt și moștenite, deci vechi de cînd e limba română, și majoritare, și consider, de aceea, că, pe baza principiului fonetic statornicit la baza ortografiei românești, reforma din 1953 nu putea să nu adopte aceste forme, nu din ,,înverșunare antilatinistă'', nici din ,,slavofilie'', căci *sînt* nu e mai puțin latinesc decît *sunt*, ci, pur și simplu, din respect pentru principiul fonetic proclamat. Cred că politica nu trebuie amestecată în știință, iar, dacă faptul s-a petrecut, el nu trebuie să se repete. ,,Fonetismul, spunea Pușcariu, nu admite nici un amestec de sentimente la regularea ortografiei, fie ele patriotice, estetice sau de altă natură, ci voiește ca ortografia să fie o fotografie a pronunțării.'' *(Cercetări și studii*, București, Editura ,,Minerva'', 1974, p. 5). Prin comparație, îl citățm pe Pușcariu și despre etimologism : ,,Etimologismul, avînd atîtea scăderi, de ce mai e susținut

cu aşa patimă ? Pentru că voim să arătăm prin scrisoare originea noastră română. Dar originea noastră română nu se mai contestă astăzi de nimeni şi, dacă etimologismul avea un rost pe vremea lui Petru Maior, nu-l mai are acum. Cînd cineva mi-arată un cărbune şi-mi repetă de zece ori că e negru, cînd deci insistă prea mult asupra unui lucru care n-are nevoie de insistenţă, mie unul, în loc să-mi întărească convingerea atît de uşor de cîştigat, începe să-mi stîrnească bănuiala că lui îi lipseşte această convingere." (S. Puşcariu, *op. cit.*, p. 4).

Dacă în 1953 soluţia nu putea fi alta decît cea adoptată, astăzi, cînd asistăm la o campanie aşa de pasionată în care se exprimă, parcă printre lacrimi şi suspine, regretele pentru formele *sunt, suntem, sunteţi*, mă alătur fostului meu profesor D. Macrea în ideea acceptării în paralel a ambelor serii de forme, *sînt, sîntem, sînteţi* şi *sunt, suntem, sunteţi*, ca variante literare libere, separate prin bară oblică sub forma *sînt/sunt* etc., fenomen deja adoptat de DOOM, pe drept cuvînt, în baza postulatului „pluralităţii corectitudinii" formulat de un alt fost profesor al meu, domnul Al. Niculescu în „România literară", nr. 36/1976, p. 8.

Circulînd în paralel, uzul, iar nu autoritatea academică, va opta pentru una dintre ele, care va fi oficializată într-o viitoare reformă ortografică, ştiut fiind că asemenea reforme vor mai avea loc şi în viitor, tot aşa cum s-a întîmplat şi în trecut.

În ceea ce mă priveşte, apreciez că pînă la urmă se va impune tot forma populară, moştenită, *sînt*. Cred asta pentru că ştiu că tineretul de astăzi, obişnuit cu forma *sînt*, va păstra această formă în viitor. Într-o anchetă cu elevii Liceului „Fraţii Buzeşti" din Craiova, făcută de un redactor de la Radio Craiova şi transmisă în ziua de 31 octombrie 1991, întrebate fiind ce cred despre forma *sunt*, două eleve răspundeau (citez din memorie) : „Dacă folosesc forma *sunt*, mi se pare că îmbătrînesc cu 70 de ani" ; „*Sunt* mi se pare o formă veche, arhaică". Rezultatele anchetei mi se par elocvente în ceea ce priveşte cele două forme, a căror concurenţă cred că e bine s-o acceptăm. Această metodă nu poate fi aplicată şi la celelalte probleme ale actualei controverse ortografice, fiindcă ar produce derută ortografică. Scrierea cu *î* şi *â* se bazează pe reguli precise, stabilite de ortografiile din 1904 şi 1932 şi nu pe simpla preferinţă a celui care scrie, fiindcă astfel s-ar ajunge la fenomenul de „laxism sau, altfel spus, incapacitatea unei opţiuni", cum scrie domnul prof. Al. Niculescu în articolul *Reflecţii ... ortografice*, publicat în „România literară", nr. 48/1991, p. 8, sau la ceea ce prof. Valeriu Anghel, de la Şcoala din Tulnici, jud. Vrancea, a numit în glumă „liberalizarea ortografiei" (articolul cu titlul de mai sus, publicat în „Tribuna învăţămîntului", nr. 42/1991, p. 5). Aşadar, în afară de admiterea ca variante literare libere a celor două forme *sînt/sunt*, nu cred că se mai poate face altă concesie, nici în ceea ce priveşte scrierea cu *î* sau *â*, nici în privinţa apostrofului, nici în legătură cu scrierea prefixului *des-*.

În această chestiune, cred că este absolut necesar ca autoritatea academică să nu nesocotească apelul conducerii Societăţii „Limba Noastră cea Română" de la Chişinău, formulat în *Scrisoare deschisă Academiei Române* şi publicat în „România liberă" din 4 aprilie 1991, p. 4, în care se spune, pe bună dreptate : „Abia au fost publicate la Chişinău sub egida Academiei noastre şi a Ministerului Ştiinţei şi Învăţămîntului, *Norme*

ortografice, ortoepice și de punctuație ale limbii române, alte cîteva lucrări de acest gen, în care, pentru a pune capăt oricăror speculații în problema unității limbii române, am menținut întocmai principiile ortografice și ortoepice realizate în lucrările normative publicate în România de la 1965 încoace. A opera, în momentul de față, modificări ortografice mai mult sau mai puțin simțitoare înseamnă în realitate 1) a frîna și tărăgăna încă mult timp procesul revenirii noastre la rădăcini, introducînd un element distructiv în acest proces de renaștere a conștiinței unității noastre naționale, 2) a mai adăuga, la toate cu cîte ne confruntăm, o serie de dificultăți în plus, 3) a prejudicia munca editorială din republica noastră, învățămîntul și acțiunile de culturalizare a maselor de oameni care tocmai acum capătă amploare. Aceasta înseamnă, în ultimă analiză, să le oferim adversarilor scrisului latin de la noi o șansă de a relua teoriile lor de odinioară privind pretinsele neajunsuri ale alfabetului latin, caracterul lui, chipurile, mai puțin adecvat (în comparație cu cel slav) pentru limba română, imposibilitatea de a elabora, pe baza lui, un sistem ortografic coerent, stabil și eficace sub raport metodic. Există, de asemenea, riscul că ar putea fi reanimată și faimoasa teorie a celor două limbi est-romanice — română și moldovenească — de această dată chiar în cadrul aceluiași sistem grafic".

Tot astfel, nu poate fi ignorată *Moțiunea* Institutului de Filologie Română „A. Philippide", a Facultății de Litere a Universității „Al. I. Cuza", a Comisiei de istorie și cultivare a limbii române de la Filiala Iași a Academiei Române, a Ministerului Științei și Învățămîntului al Republicii Moldova, a Institutului de Lingvistică al Academiei de Științe din Chișinău, a Facultății de Filologie a Universității din Cernăuți, a Societății de Științe Filologice din România, Filiala Iași, a Inspectoratului Școlar al Județului Iași, precum și a tuturor participanților la masa rotundă cu tema *Ortografia limbii române — trecut, prezent și viitor*, organizată la Iași, joi 7 și vineri 8 noiembrie 1991, în cadrul „Zilelor academice ieșene", moțiune adresată conducerii Academiei Române, publicată în revista „Cronica" nr. 31, anul XXVI, 1—15.XII.1991, p. 5, 15 (vezi și nr. de față, p. 181—184) unde, pe drept cuvînt, se spune că „această reformă, în acest momet, ar fi chiar împotriva intereselor naționale [...]. În spiritul adevăratului patriotism și al adevărului istoric și științific, nu trebuie periclitată prin nimic unitatea culturală abia restabilită a românilor." (p. 5). Moțiunea în discuție afirmă principiul sfînt după care „ortografia trebuie să fie una și aceeași în toate teritoriile limbii române." (p. 15). Din acest principiu rezultă concluzia corectă că „discutarea ortografiei și pregătirea unei revizuiri trebuie să se facă de către specialiștii din România împreună cu cei din R. Moldova, din Ucraina și din alte părți" (p. 15).

În comprație cu aceste cerințe majore, întreaga controversă ortografică actuală nu este altceva decît o falsă problemă.

Altele ar fi, la rigoare, problemele ortografice și ortoepice care își așteaptă o soluție mai bună, mai puțin complicată, mai rațională. După opinia mea, acestea sînt în legătură cu : 1) scrierea termenilor generici, 2) despărțirea cuvintelor în silabe pe baza regulilor morfologice, 3) scrierea și pronunțarea unor nume proprii geografice și a unor nume de persoane, 4) scrierea diftongilor limbii române și altele, așa cum am dezbătut aceste chestiuni în lucrările mele publicate în revista „Limba româ-

nă", în revista „Ramuri" de la Craiova, în „Revista noastră" de la Focșani, în „Analele Universității din Craiova" sau în cartea *Contribuții la fonetica și dialectologia limbii române*, Craiova, Editura, „Scrisul Românesc", 1986. *Moțiunea* de la Iași semnalează și ea necesitatea rezolvării cîtorva „probleme spinoase": „scrierea cu inițială majusculă/minusculă, scrierea cuvintelor compuse (cu blanc ori cratimă), scrierea toponimelor românești, scrierea neologismelor" etc., „dar numai în urma reanalizării ei [ortografiei] de către specialiști și numai într-un moment oportun".

Ianuarie 1992 *Craiova, piața Gării, bl. E—3*

Flora Șuteu

ARGUMENTE ACADEMICE DIN „ACADEMICA" ÎN PROBLEMA ORTOGRAFIEI

Rîndurile care urmează încearcă să analizeze în mod obiectiv baza științifică a propunerii avansate de domnul președinte al Academiei Române la începutul acestui an cu privire la actualele norme ortografice [1]. Mă voi referi în acest scop la cîteva articole din revista „Academica" pe care această propunere le-a provocat. Menționez că îmi permit să vă reținatenția cu părerile mele, deoarece mă simt obligată moral de articolul domnului Boerescu să-mi precizez poziția. În articolul D-sale, publicat în „Academica" nr. 7 și 8[2], domnul Pârvu Boerescu folosește o concluzie a cărții mele din 1976, *Influența ortografiei asupra pronunțării literare românești*, ca argument pentru revenirea la *â* în ortografia actuală, după normele din 1932, susținînd implicit principala propunere concretă a domnului președinte Mihai Drăgănescu.

Într-o formă succintă, domnul Boerescu și-a prezentat observațiile mai întîi în „România liberă" [3]. Pe lîngă articolele domnilor Mihai Drăgănescu și Pârvu Boerescu voi lua în discuție, în expunerea mea, și textele publicate în „Academica" sub semnătura domnilor Nicolae Georgescu [4], Cristian Mihail [5] și Liviu Onu [6].

1. Raportul dintre ortografie și semiotică. Nimeni nu va nega astăzi că ortografia este un domeniu al semioticii, dar cu siguranță va insista asupra faptului că apartenența ei la semiotică se produce prin domeniul de studiu al codului lingvistic, deci prin lingvistică. Consecințele științifice ale acestei recunoașteri ar trebui însă foarte atent examinate de lingviștii români atunci cînd se ocupă de ortografie, pentru a înțelege mai bine impactul pe care normele stabilite de ei îl au asupra celor puși să le aplice. Mi-aș permite să spun că ei ar trebui să studieze pragmatica ortografiei și să formuleze astfel aceste reguli, încît impactul lor negativ asupra utilizatorilor să fie cît mai mic și să-i ajute să evite ușor greșeala, adică abaterea de la aceste norme. În pragmatica ortografică o regulă „de fier", aș zice, este aceea că regula generală anihilează excepțiile. Cred că este suficient să amintesc faptul că, după 1982, cînd a apărut DOOM, chiar

[1] Vezi acad. Mihai Drăgănescu, *„Cuvintele limbii tale"*, în „Academica", I, 1991, nr. 4, p. 3 și 5.

[2] Vezi Pârvu Boerescu, *Litera â în (din) perspectiva științei scrierii*, în „Academica" I, 1991, nr. 7 și 8, p 7.

[3] Idem, *Ortografia și adevărul științific*, în „România liberă", XLIX, 1991, nr. 14419. Serie nouă nr. 385, 25 aprilie, p. 4.

[4] Vezi „Documentarul" semnat de N. Georgescu sub titlurile *„Dosarul" ortografiei limbii române*, nr. 11, p. 26, și *Pentru un „dosar" al ortografiei limbii române*, în nr. 12, p. 10—18.

[5] *Scrisul și regulile lui*, în nr. 5, p. 5.

[6] *Ultimele reforme ale ortografiei limbii române*, în nr. 8, p. 7.

LR, XLI, nr. 4, p. 219—224, București, 1992

unii lingvişti greşeau în scrierea cu majusculă a titlurilor constituite din mai multe cuvinte din cauza excepţiei pe care această regulă o reprezenta în raport cu regula generală a scrierii cu majusculă a celorlalte cuvinte compuse cu statut de nume proprii (**numai primul cuvînt cu majusculă** vs. **toate cuvintele cu majusculă**, exceptînd auxiliarele). Evident că în raportul acesta dintre regulă şi excepţie trebuie luată în considerare şi valoarea statistică a fiecăreia dintre cele două categorii.

Din acelaşi punct de vedere al pragmaticii ortografice, corelate cu semantica semnului ortografic, trebuie examinată astăzi şi problema lui *â*.

Ştim că în jurul acestei litere s-a creat un mit. Ea a devenit expresia condensată a fiinţei noastre naţionale romanice. În 1953, în mod ştiinţific, lingvistic, îngust, am zice astăzi perimat, deci nesemiotic, nu s-a ţinut seama de acest mit care deja exista. Nu sînt în măsură să examinez acum întregul lui substrat istorico-social, dar el exista pentru o bună parte a intelectualilor români. În 1932, cînd Simion Mehedinţi protestează, în numele a 14 membri ai Academiei Române, împotriva hotărîrii, luate cu cîteva zile înainte, de a se păstra *â* în ortografie numai în familia cuvîntului *român*, el aduce, printre altele, şi un argument de ordin istoric : „întunecarea latinităţii limbii noastre". Atunci Academia a cedat în faţa acestui mit. Mitul s-a păstrat în conştiinţa multor intelectuali români şi pe aceştia îi reprezintă, în „Academica", domnii Mihai Drăgănescu, preşedintele Academiei Române, Pârvu Boerescu, Cristian Mihail şi Nicolae Georgescu. La aceştia pot fi adăugate cu uşurinţă multe alte nume sonore : Alexandru A. Philippide, Alexandru Piru, Marin Sorescu, Fănuş Neagu, Romulus Vulpescu, Leonid Dimov (semnatarii unor articole din „Luceafărul" 1970) şi Adrian Păunescu. Atrag atenţia că lista este mult mai lungă. Aici am menţionat numai pe cei despre care pot să precizez unde şi-au expus în scris acest punct de vedere [7].

Substanţa mitologică a actualei pledoarii pentru *â* se poate observa din principalele argumente ştiinţifice cu care se susţine revenirea la el. Domnul Mihai Drăgănescu lasă să se înţeleagă că absenţa lui *â* din alfabet „nu este în firea limbii noastre", domnul Pârvu Boerescu vede în acest fapt o încălcare a ceea ce eu am numit într-un anumit context (asupra căruia voi reveni) „principiul director unic" al ortografiei româneşti cu litere latine („litera ca unitate de expresie a structurii tipologice romanice a limbii noastre" — p. 75), domnul Nicolae Georgescu vede în eliminarea lui *â* expresia unei „slavofilii socialiste populiste", iar domnul Cristian Mihail o numeşte cel mai exact din punct de vedere mitologic, „un sacrilegiu".

Dintre toate argumentele pe care le-am citat mai sus, cel al domnului Pârvu Boerescu nu pare să fie legat de mitologie, de aceea, şi nu numai de aceea, voi insista imediat mai mult asupra lui. Înainte de a discuta acest argument cred că este necesară totuşi încă o precizare. În general, substratul mitic al semnelor provine de la semantica lor. Dar semantica literei este sunetul, singurul asupra căruia se poate interveni

[7] Pentru aceste trimiteri vezi Flora Şuteu, *Istoria semnului grafic* **â** *în scrierea românească*, în LR, XX, 1971, nr. 2, p. 187, nota 1, şi pagina *Lumea ca lume* semnată de Adrian Păunescu în „Flacăra", XXXIII, 1984, nr. 38 (1527) din 21 septembrie, p. 24.

în mod samavolnic pentru a altera, de fapt a modifica, o limbă. Deci, dacă vrem să apărăm, în formă absurdă, firea limbii noastre, trebuie să ne gîndim la sunete, nu la litere. Latiniștii numeau într-adevăr anumite sunete din limba română sunete „corupte", fiindcă nu existau în latină, chiar dacă proveneau din latină. Această concepție a avut efect asupra propunerii diverselor sisteme alfabetice românești în secolul al XIX-lea și în cel precedent lui. Recunoașterea diferenței dintre sunet și literă intră astăzi în ABC-ul unui lingvist, iar prin școală această recunoaștere ar trebui să aparțină ABC-ului culturii generale a oricărui absolvent de școală primară. Dar nu intră, știu !

Trecînd acum la argumentul domnului Boerescu și menționînd că acesta mi se pare cel mai serios dintre toate argumentele cîte s-au adus în această discuție, recunosc că el izvorăște dintr-o foarte bine ascunsă viziune mitică asupra lui *â*. Pe aceasta nu pot s-o demonstrez decît implicîndu-mă în jocul de-a v-ați ascunselea la care articolele D-sale mă invită.

Pentru mine este evident că domnul Pârvu Boerescu are vocație pentru filologie. Examinează cu atenție maximă textele pe care le citește, își construiește argumentele pe fapte de limbă și tocmai de aceea îl obligă pe lingvist să le trateze cu toată seriozitatea. Într-un singur caz abdică de la această ținută științifică filologică : atunci cînd se ocupă de cei care nu acceptă ideea revenirii la *â* după normele din 1932. Atunci se lasă furat de patima polemică și, fără a căuta cu aceeași atenție argumente, face adevărate procese de intenție lingviștilor actuali care se opun revenirii la o regulă ortografică perimată, prin cei 37 de ani de neaplicare. De ce oare? Fiindcă D-sa apără prin articolele D-sale o idee mai presus de o dezbatere științifică. D-sa apără un mit și nu se poate cenzura, cum s-ar fi cenzurat dacă ar fi scris despre orice altă regulă a ortografiei noastre.

În ceea ce privește afirmația că etimologismul este principiul director unic al ortografiei românești cu litere latine îi atrag atenția că și folosirea lui *î* corespunde acestui principiu și, mai mult decît atît, tocmai fiindcă nu putem face abstracție de semiotică în ortografie, trebuie să admită și D-sa că, dacă cel puțin 37 de promoții de copii au învățat să scrie cu *î*, o concepție de pragmatică ortografică sănătoasă, rațională trebuie să ne împiedice astăzi să introducem încă o literă care se înscrie în aceeași serie semantică. Păstrarea lui *â* în familia cuvîntului *român* introduce în semantica ortografiei noastre exact atîta substrat mitic cît trebuie.

2. Slavofilia. Domnul președinte Mihai Drăgănescu citează în articolul D-sale o afirmație a lui Murnu din 1929 : „litera *â* e frumoasă, în deosebire de *î*. Să căutăm a micșora pe cît posibil, cel puțin prin scriere, acest sunet slav în limba noastră". Litera *î* este considerată mai slavofilă decît *â* din cauza corespondentului său chirilic, care reprezenta de fapt un *î* nazal și care cu această valoare a fost folosit în alfabetul de tranziție. Litera *â* este mai romanică pentru că apare în cuvîntul *român*. După 62 de ani și astăzi sînt intelectuali români care gîndesc la fel. Implicit, reforma ortografică din 1953 care l-a generalizat pe *î* ar fi izvorît din slavofilie, ceea ce pare că se poate dovedi și prin prefața la primele două ediții ale *Micului dicționar ortografic* care detaliază această reformă. În realitate pasajele citate, oricîtă revoltă ne-ar stîrni astăzi, nu au nici o valoare probantă. Ele sînt texte de conjunctură care nu impietează asupra esen-

ţei pozitive a reformei din 1953. Ca o dovadă s-ar putea aduce introducerea la dicţionarul ortoepic[8] apărut peste doi ani sub îngrijirea celui mai mare „slavofil" al nostru care a fost Emil Petrovici, introducere în care nu se mai face referire decît la socialism, nu la rusă sau la lingvistica sovietică.

3. Criza ortografiei actuale. Ortografia din 1953 a început să nu mai fie respectată, în mod deliberat, în 1970. Aceasta s-a întîmplat o dată cu procesul de îngrădire a atribuţiilor instituţiei academice. S-a creat în publicistica românească o stare de ambiguitate al cărei rezultat se putea observa prin neglijarea respectării regulilor ortografice. Dacă scrierea cu *î* nu e bună, dacă *sînt* nu e bun, de ce ar fi bune celelalte reguli? Acest mod de a gîndi a fost potenţat şi prin pledoaria pentru *filosof* şi *filosofie*, în loc de *filozof* şi *filozofie*, prin controversa dintre lingvişti şi geografi în scrierea toponimicelor şi prin alţi asemenea factori nocivi din punctul de vedere al practicii ortografice. În momentul de faţă ortografia noastră se află în criză, împreună cu întreaga societate românească. După părerea mea, hotărîrea Academiei cu privire la „coexistenţa" scrierii atît numai cu *î*, cît şi cu *â* şi *î*, nu numai că nu rezolvă criza, dar o adînceşte.

Pentru scoaterea din criză a ortografiei decisiv este rolul Ministerului Învăţămîntului şi Ştiinţei, care poate impune respectarea ortografiei din 1953, prin programă, în şcoli, precum şi prin obţinerea de la guvern a dreptului de a elibera certificate de corector, pentru edituri şi ziare, certificate obligatorii la ocuparea acestor funcţii. S-ar crea astfel măcar în ortografie o premisă de stabilitate, care pentru noi astăzi nu poate fi decît benefică.

4. Segmentul social satisfăcut. Este evident că o parte dintre intelectualii români apreciază pozitiv iniţiativa Academiei de a aplica regulile din 1932 în privinţa lui *â*. Pentru aceştia revenirea la scrierea cu *â* este un gest reparatoriu de bun augur, deşi gestul în sine nu poate avea această forţă şi nici nu o are. El este însă învestit cu o semnificaţie politică, atît de cei care l-au iniţiat, cît şi de cei care îl aplaudă.

Ocupîndu-se de semnificaţia politică a succesivelor norme ortografice româneşti, domnul Liviu Onu observă că, pînă în 1953, lupta pentru generalizarea lui *î* avea caracterul unei disidenţe politice de „orientare democratică". Nu se prea înţelege ce fel de orientare a fost aceea care a determinat impunerea acestei reguli în 1953 produsă „sub deviza lichidării ultimelor rămăşiţe latinizante din ortografia limbii române, în condiţiile unei strînse relaţii politice, economice şi culturale cu ţările slave". Probabil că aceasta n-a mai fost considerată de domnul profesor Liviu Onu ca democratică, dar nu-şi putea permite să o spună într-un text dinainte de decembrie 1989. Mi-aş permite să-i spun că susţinerea lui *î* din 1932 şi pînă în 1947 era efectul democraţiei româneşti, care se prăbuşeşte în 1947. Este normal însă ca susţinătorii lui *î* de pînă la 1947 să-l accepte în 1953, cu atît mai mult cu cît era ştiinţific (la nivelul gîndirii lingvistice mondiale de atunci) motivat. Că mulţi dintre cei care au făcut acest gest în 1953 din oportunism nu au fost eroi şi nu s-au gîndit să-şi sacrifice poziţia academică luptînd pentru o literă e uşor să o spunem acum! Nu înlăturarea lui *â* ne poate face să punem la îndoială orientarea lor demo-

[8] Vezi Academia Republicii Populare Române. Institutul de Lingvistică, *Dicţionar ortoepic*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1956, p. 5—7.

cratică. Dacă privim lucrurile altfel, după părerea mea nu ne aflăm în subiect.

Nu vreau să fac nimănui nici un proces de intenție și chiar simt nevoia să-mi cer scuze că am acceptat ideea, și chiar am crezut în ea [9], că pledoaria pentru *â* inițiată de conducerea Academiei este o diversiune. De abia redactînd rîndurile de față am sesizat că domnul președinte Mihai Drăgănescu a susținut în Academie o asemenea idee chiar în 1970 [10]. Deci D-sa se află exact în situația în care se aflau intelectualii care în 1953 și-au pus în aplicare o normă ortografică pentru care pledaseră înainte. Rămîne să decidă D-sa dacă gestul D-sale are aceeași îndreptățire pe care a avut-o gestul academicienilor din 1953. Atunci se simplifica norma pentru toată lumea, provocîndu-se un șoc unui anumit segment social. Astăzi este satisfăcut un segment social și se complică norma pentru toată lumea. De ce? Numai pentru ca acest segment social să creadă că va fi bine? Scopul nu justifică efortul! Dacă va fi bine, acest segment social va observa binele și fără *â*. Ba, poate, va înțelege mai bine care sînt resorturile pragmaticii ortografice în lumea modernă, ceea ce, cred eu, înseamnă un progres cultural național.

★

Textul de mai sus a fost citit în ședința subcomisiei de ortografie din cadrul Academiei, în ziua de 14 noiembrie 1991. El se referă la revista „Academica" numerele 1—12, singurele apărute pînă la data expunerii. La scurt timp după expunerea mea, au început polemicile domnului N. Georgescu, factor redacțional de decizie la „Academica". Aș vrea să menționez că, în ceea ce privește rolul meu în deciziile ortografice ale Academiei [11], domnul Nicolae Georgescu face presupuneri care sînt departe de realitate. Cea mai bună dovadă o poate găsi în faptul că nu fac și nu am făcut niciodată parte nici din subcomisia de ortografie și nici din vreun colectiv învestit cu asemenea preocupări. Pe mine m-a îndrumat spre ortografie Eminescu și el este singurul căruia sînt datoare să-i exprim recunoștința mea, pentru acest capitol profesional.

Nu vreau să închei rîndurile de față fără să subliniez cea mai importantă idee susținută în cadrul recentelor dezbateri ale subcomisiei de cultivare a limbii. Ea a fost enunțată de doamna Valeria Guțu Romalo cu prilejul expunerii domnului Liviu Onu din ziua de 12 decembrie 1991. Atunci doamna Valeria Guțu Romalo a atras atenția asupra faptului că singura regulă ortografică prin care *â* este pus în drepturile sale, în conformitate cu resorturile lui etimologice, este aceea care îi limitează întrebuințarea la familia cuvîntului *român*. Generalizarea lui *â* în conformitate cu regulile din 1932, care au caracter distributiv (pozițional), anulează efectul inter-

[9] Vezi raportul la cel de-al IV-lea Congres al Filologilor Români pe care l-am prezentat sub titlul *Ortografia limbii române între sentimente și responsabilități* în iulie 1991, la Timișoara, și care se va publica în „Buletinul Societății de Științe Filologice" pe anul 1991.

[10] Acad. Mihai Drăgănescu, *art. cit.*, p. 3: „Asupra revenirii la *â* am mai avut o scurtă referire într-un cuvînt la una din Adunările Generale ale Academiei R.S.R. din anii 1970, cerînd ca Academia să dezbată din nou această problemă, fără speranța că s-ar fi putut totuși întreprinde atunci ceva". (Este evident că lipsa de speranță era atunci a celui care a făcut gestul și nu al Academiei, deși exprimarea conține o regretabilă ambiguitate!)

[11] Vezi N. Georgescu, *Pentru un „dosar" al ortografiei limbii române*", în „Academica", II, 1991, nr. 2(14), decembrie, p. 13.

pretării semiotice pe care pledoaria pentru *â* ca expresie a latinității noastre vrea s-o promoveze. Doamna Valeria Guțu Romalo sprijină astfel afirmația mea din rîndurile de mai sus („păstrarea lui *â* în familia cuvîntului *român* introduce în semantica ortografiei noastre exact atîta substrat mitic cît trebuie"). Țin să spun chiar, cu regret, că D-sa formulează o idee pe care afirmația mea nu o avea în subtext. Ideea îi aparține în întregime și ar fi bine dacă ea nu ar fi ignorată.

Ianuarie 1992 *București, b-dul Timișoara nr. 35, bl. OD-6, ap. 208*

Carmen-Gabriela Pamfil

ETIMOLOGISMUL ROMÂNESC [1]

1. Propunerea de „îndreptare" a ortografiei limbii române, lansată de Academie la 31 ianuarie 1991, care prevede „revenirea la *â* din *a* și păstrarea lui *î* din *i* în condițiile regulilor ortografice elaborate de Sextil Pușcariu, precum și înlocuirea lui *sînt* cu *sunt*", dar mai ales comunicatele Academiei, deja difuzate, prin care se recomandă : 1) „fie utilizarea lui *î*, fie a lui *â* în interiorul cuvintelor, în condițiile anexei 1" (intitulată „Regulile Sextil Pușcariu") ; 2) „fie utilizarea formei *sînt*, fie utilizarea formei *sunt*, procedîndu-se în mod similar în cuvintele derivate", au produs îngrijorarea specialiștilor și au făcut necesară angajarea filologilor, prin organizarea unor discuții pe această temă, cu participarea oamenilor de cultură, a intelectualilor, în general. Dat fiind că în cuprinsul textelor emise de Academie se află unele afirmații inexacte (începînd de la atribuirea normei din 1932 lui S. Pușcariu), formulări neclare și o terminologie improprie (se vorbește despre „cuvinte derivate" de la *sunt*, în loc de „forme flexionare"), dovadă a implicării în această chestiune a nespecialiștilor, se impune o dezbatere lucidă, pe cît se poate rigureasă și sistematică, a problemelor, care să readucă ortografia în făgașul ei firesc și s-o elibereze de orice încărcătură conjuncturală.

În acest sens, este utilă prezentarea unor aspecte din istoria ortografiei românești, demers necesar, cu atît mai mult cu cît, prin ceea ce a întreprins, Academia ne-a adus la starea de început a scrierii românești cu caractere latine, la timpurile cînd, în lipsa unor norme unice, erau îngăduite tot felul de variante ortografice, după cum mărturisea A. Odobescu : „Societatea Academică nu poate încă lua asupră-și de a impune o sistemă oarecare de ortografie ; ea admite dar, deocamdată fără de a le judica, orice fel de scriere" [2].

Acelei situații i s-au opus numeroși învățați ai vremii, cu precădere umaniștii, iar dintre aceștia, Timotei C i p a r i u , primul mare lingvist român, membru și vicepreședinte al Academiei Române, a fost mai hotărît să elimine arbitrarul din ortografie, alcătuind o normă de scriere (acceptată de Societatea Academică în 1867), pentru că era convins că „libertatea nerestrînsă poate să devieze și să ducă sau la împărechiare [« dezbinare »] sau la tiranism, amîndouă cosecințe uricioase și periculoase, cari niceodată nu au lipsit, unde libertatei s-a lăsat cale deschisă de a alerga încătruo vrea, fără frîu și căpestru. De aceea nu-mi place chiar nici de

[1] Acest text a fost prezentat la sesiunea de comunicări „Zilele academice ieșene", Iași, 7—8 noiembrie 1991.

[2] *Scrieri literare și istorice*, București, 1887, vol. II, p. 378, notă.

LR, XLI, nr. 4, p. 225—232, București, 1992

libertatea mea cînd poci să abuzez cu ea și cînd nu aflu nici o regulă defiptă, carea să fiu detoriu a o urma, nu numai în viață, ci și în literatură" [3].

2. De fapt, angajarea lui Cipariu în elaborarea unui sistem ortografic a început prin 1835, din nevoia practică de a stabili o modalitate adecvată de redare cu alfabet latin a scrierilor ce urmau să iasă din tipografia Blajului. În 1841, el publică broșura *Extract de ortografie cu litere latinești*, în care stabilește principalele reguli de scriere. Pînă la sfîrșitul vieții, învățatul ardelean a rămas consecvent principiilor enunțate atunci, operînd numai în cîteva cazuri unele modificări [4]. Dorința sa era de a crea o ortografie care să nu fie nici „arbitrară, nici împrumutată de la alte popoară, ci originară, fundată pre natura și geniul limbei românești" [5].

Cipariu, exponent de marcă al curentului latinist, continuator al Școlii Ardelene, a promovat etimologismul. Era atunci în Europa atîta neștiință și adesea rea-credință în legătură cu originea și evoluția limbii române (susținîndu-se ba că ar fi slavă, ba germanică, ba „o amestecătură de elemente paritetice", primitivă și săracă, incapabilă să servească la exprimarea unor idei înalte), încît latiniștii au socotit că erau necesare nu numai studii ample, documentate, ci și „evidențe direct bătătoare la ochi", care să-i aducă măcar pe savanți la realitate, ceea ce de altfel s-a și petrecut în urma complexei și perseverentei lor activități.

De la început se impune precizarea că Cipariu, asemenea multor oameni de cultură din acea vreme, a atribuit conceptului de scriere corectă și rolul pe care trebuiau să-l aibă gramatica și dicționarul la stabilirea unor norme fonetice și morfologice unitare; de aceea, o dată cu discuțiile despre ortografie, el a abordat și numeroase aspecte referitoare la limba literară, la istoria limbii, în general. Astfel, conștient de diversitatea vorbirilor regionale, dar mai ales nemulțumit de existența mai multor „uzuri" (variante) literare românești, influențate prea mult de graiurile populare, Cipariu a crezut că ar fi posibilă unificarea acestora prin intermediul ortografiei etimologice: „Unitate în limbă, unitate în ortografie,— două punte atît de strîns legate între sine, cît una fără de alta nu se poate cîștiga, de aceea și necesară înainte de toate—, se pot realisa numai prin adoptarea principiului etimologic" [6].

3. Așadar, activitatea lui Cipariu, ca și a altor latiniști, pe tărîmul ortografiei, s-a desfășurat pe două coordonate:

a) Prima viza stabilirea „uzului regulat" (general) al limbii de cultură, în condițiile în care la noi existau atunci variante sau dialecte literare [7], astfel că în provinciile românești se înregistrau multe forme dialectale și oscilații în redarea fonetică și încadrarea morfologică. Dăm cîteva exemple [8]: (**Muntenia**) *pîntecile*, *prietină* (C.A. Rosetti), *cîinii* (Heliade), dar

[3] *Principie de limbă și de scriptură*, în Timotei Cipariu, *Opere*, vol. I, București, 1987, p. 158.

[4] Vezi *Principie de limbă și de scriptură*, Blaj, 1866, *Elemente de limba română după dialecte și monumente vechi*, Blaj, 1854, *Gramateca limbei române*. Partea I. *Analitica*, București, 1869, *Gramateca limbei române*. Partea a II-a. *Sintetica*, București, 1877, „Arhiv pentru filologie și istorie" (1867—1872), Blaj.

[5] *Principie de limbă și de scriptură*, în *ed. cit.*, p. 116.

[6] *Ib.*, p. 136.

[7] Vezi G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, Iași, 1946.

[8] Extrase din lucrarea lui Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 502—536.

și *cîne* (Alexandrescu), *dezghinărei* (Bolintineanu), *hiare* (Alexandrescu), *slujaște* (Rosetti), *împregiurul* (Heliade și Alexandrescu), dar și *împrejurare* (Filimon); (**Moldova**) *calare*, *disculț* (Eminescu), *priface* (Negruzzi), *trii* (Donici), *cîntic*, *galbin* (Alecsandri), *ficior*, *videre* (Russo), *chedică* („Propășirea"); (**Transilvania—Banat**) *barbatu*, *împregiurare* (I. Vulcan), *beutură* (FMIL), *Dumnezău* (Lapedatu), *sîngur* (Mureșanu), *ascultătoriu*, dar și *ajutor* („Telegraful român") etc.

Trebuiau deci selectate cele mai adecvate forme, pentru ca apoi, prin diferite lucrări normative, să poată fi impuse societății de către forurile competente. Cipariu a manifestat preferință pentru formele fonetice și morfologice vechi, pentru „usus loquendi cel trecut", cu ajutorul căruia dorea să îndrepte „usus loquendi de astăzi" [9]. El socotea limba contemporanilor mai „coruptă" față de latină, datorită schimbărilor fonetice și analogice, diferite de la o zonă la alta, și, prin urmare, mai puțin unitară decît cea a înaintașilor. Principial, Cipariu nu a greșit în această direcție, căci principiul orientării spre stadiul vechi al limbii a fost invocat de majoritatea învățaților din secolul trecut (Hasdeu, Lambrior, Tiktin, Gaster și alții) și, practic, el a fost urmat, mai ales în fonetică, de limbile literare moderne europene. Însă unele forme propuse de el (menținerea lui *-u* final, formele vechi cu *a* la genitiv sg. și la pl. ale substantivelor de declinarea a III-a: *parți*, *carți*; *partei cartei*, *libertatei*; formele de plural în *-ure* ale substantivelor neutre: *lucrure*; formele verbale iotacizate: *auz*, *văz* etc., toate aflate în tipăriturile lui Coresi și în alte scrieri vechi, a căror limbă constituia așa-numitul „dialect bisericesc"), nu au mai putut fi acceptate, căci formele menționate fuseseră de mult timp abandonate de români și se crease un prea mare dezacord cu modul de exprimare al vorbitorilor din secolul al XIX-lea. Totuși, dacă astăzi se scrie și se pronunță literar: *femeie* (și nu *fimeie*), *picioarele* (și nu *picioarili* sau *picerili*), *țările* (și nu *țărîle*), *casei* (și nu *casii*), *ataca* (și nu *atăca*), *înainte* (și nu *înăinte*), *țes* (și nu *țăs*), *a fost* (și nu *o fost*) etc., acest fapt este consecința acceptării idealului eufonic arhaic, promovat de latiniști în scopul desăvîrșirii limbii literare moderne [10].

b) A doua coordonată avea în vedere modalitatea de redare grafică a uzului, adică transpunerea în scris a formelor literare, aceleași pentru toți. Se știe că românii, timp de patru secole (poate și mai mult), au scris cu alfabet chirilic. Cînd s-a pus problema înlocuirii acestuia cu alfabetul latin, numeroase au fost dificultățile, dar cea mai grea încercare a constituit-o redarea sunetelor specifice românei, așa-numitele „derivate": *ă*, *î*, *ș*, *ț*, *ci*, *gi*. Alfabetul folosit de limbile romanice conține 25 de semne, dar Cipariu considera că acestea nu puteau fi preluate în totalitate de română, căci i se păreau superflue literele: *q*, *k*, *x*, *y*, *h*, *z* [11] (pe *h* și *z* le va accepta totuși). Modelul ortografic ciparian cuprindea numai 21 de grafeme (față de 27, cîte au fost acceptate în 1953, și 31, cîte conține alfabetul nostru din 1982, după apariția DOOM-ului [12]) și se întemeia pe

[9] *Principie de limbă și de scriptură*, în *Opere*, vol. I, p. 155.

[10] Vezi Flora Șuteu, *Influența ortografiei asupra pronunțării literare românești*, București, 1976, passim.

[11] Vezi *Gramateca limbei române*. Partea I. *Analitica*, p. 143.

[12] *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, redactor responsabil Mioara Avram, București, 1982.

următoarea regulă generală : „Sunetele originare ale limbei rom. să se scrie cu literele corespunzătoare din alfabetul latin, iar cele derivate să se scrie cu sunetele originare din care s-au derivat" [13]. Deci, simplificînd lucrurile, cuvinte ca : *mama*, *carte*, *nume* etc. se ortografiau cu literele latinești corespunzătoare, în timp ce un cuvînt ca *țară* se scria *tiara* (după regula *t* + *i*, urmat în silaba următoare de *a* sau *e* > *ț*), *i* în asemenea situații avînd practic rol de semn diacritic, ca și în *tetiune*(= *tăciune*) < lat. *titionem*, în care însă *t* lat. + *i*, urmat de astă dată în silaba următoare de un *o* sau *u*, s-a transformat în alt sunet românesc, anume în *ci*. Se observă așadar că Cipariu nu a înțeles — cum a arătat A. Philippide — condiția unei scrieri ideale : „Culmea adaptării între scris și limbă stă în aceea că pentru fiecare element simbolizat să ai cîte un simbol" [14]. Propunerile lui practice nu au fost cele mai conforme cu spiritul și evoluția firească a limbii și, de aceea, nu s-au putut impune. Ele s-au constituit însă într-un sistem documentat și foarte elaborat, din care au cîștigat mai mult alte domenii lingvistice decît ortografia.

4. Ce este, în fond, o ortografie etimologică și ce anume a însemnat etimologismul românesc ? Spre deosebire de ortografia fonetică (fonologică ori fonematică), care prevede notarea unui sunet cu unul și același semn, în scopul redării mai mult sau mai puțin exacte a pronunției literare actuale, ortografia etimologică notează sunetele nu așa cum se pronunță în momentul de față, ci cum erau pronunțate într-o fază mai veche a limbii sau în limba din care au fost preluate. La un asemenea mod de scriere se poate ajunge în două chipuri : 1) „atunci cînd un popor își scrie de multă vreme limba, așa încît pronunțarea schimbîndu-se și modul de scriere rămînînd tot acela, ajunge un timp cînd se scrie un cuvînt într-un fel și se citește altfel" ; 2) „atunci cînd, chiar fără tradiții literare, pedantizmul, suficient prin el însuș, se încearcă a readuce o limbă la o stare oarecare trecută" [15]. Tipul clasic de scriere etimologică îl prezintă limba franceză. Dar ortografia acesteia la începuturi (secolele X—XII) era, în cea mai mare parte, fonetică. Începînd din veacul al XI-lea, pînă pe la 1400, acolo au avut loc mari prefaceri fonetice (nazalizarea lui *e* și *i* înainte de *n*, monoftongarea diftongului *ai* în *e*, amuțirea lui *s* final etc.), care au îndepărtat mult franceza vorbită de limba ei de origine, latina. Și, deși pronunția s-a modificat, provocînd și accentuate diferențieri dialectale, scrierea a rămas cam aceeași, conservînd formele etimologice, mai ales sub presiunea curentelor latiniste, care s-au manifestat în Franța încă din secolul al XIV-lea. Se poate afirma chiar că promovarea scrierii etimologice în cazul limbii franceze (limbă cu profunde diferențe lingvistice regionale, spre deosebire de română) a ajutat, într-o oarecare măsură, la menținerea unității limbii de cultură, prin acceptarea de către toți francezii a aceluiași mod de scriere, indiferent de pronunțiile dialectale [16]. Arătam mai sus că și T. Cipariu își întemeia preferința pentru etimologism tot pe

[13] *Gramateca limbei române*. Partea a II-a. *Sintetica*, p. 320.

[14] *Principii de istoria limbii*, în *Opere alese*, București, 1984, p. 180.

[15] *Ib.*, p. 175.

[16] De exemplu, un cuvînt ca *diable* < lat. *diabolus* se citește în dialectul picard *diaule* și totuși toți îl scriu *diable*, la fel se pronunță *taule* în loc de *table* ; în sud, cuvinte ca *enfant*, *Jean* se citesc (pronunță) *enfang*, *Jang*.

ideea realizării unității limbii de cultură, avînd în vedere situația altor limbi europene. El însă, pe de o parte, a ignorat faptul că, deși româna cunoștea și ea variante (dialecte) literare, acestea nu aveau ponderea și amploarea diferențelor din limbile apusene și, deci, nu justificau o asemenea întreprindere laborioasă, unificarea fiind realizabilă la noi prin mijloace mult mai simple; pe de altă parte, a nesocotit dificultățile imense (chiar imposibilitatea) de impunere, la un moment dat, a unui sistem de scriere rezultat printr-un proces artificial, chiar dacă, în esență, elaborat după principii lingvistice uneori mai coerente decît cele existente în limba franceză, de pildă, unde, de-a lungul veacurilor, au fost consfințite și numeroase aspecte spontane.

5. Etimologismul românesc a cunoscut două direcții: una care recurgea la notarea sunetelor care nu se aflau în latină (*ă*, *î*, *ș* etc.) prin literele latinești corespunzătoare, fără semne diacritice (*si* = *ș*, *ti* = *ț*, *ci* etc.); alta recurgea la notarea așa-ziselor sunete derivate prin caractere latine cu semne diacritice (*ă*, *ĕ*, *ŏ* etc.), curent inițiat de P. Maior, preluat și desăvîrșit de Ion Heliade Rădulescu, N. Bălcescu, A. Odobescu și alții [17]. T. Cipariu nu a acceptat semnele diacritice. Și totuși, el a folosit, sporadic, pe *â* (*a* cu accent circumflex), dar, spre deosebire de înaintașii săi, Micu, Șincai, și de majoritatea ortografiștilor români, care au dat lui *â* valoarea sunetului *î*, el a utilizat semnul *â* pentru a marca o contragere a două sunete, acordînd astfel circumflexului valoarea pe care o are acest accent în limbile europene: „Dacă ... usul nu ar fi așa generale, stabilind pronunțarea lui *â* ca *ѧ*, noi am fi proiectat ca *â* să se scrie numai unde *a* tonic e contras din doi *a*, și de aci am fi propus, de exemplu, ca imperfecții de conjugațiunea I să se scrie cu *â* în toate persoanele, precum *io laudâm* [18].

Se vor face referiri, în continuare, numai la fapte legate de cele două amendamente propuse de Academie, la redarea sunetului *î* din corpul cuvintelor și la utilizarea formelor *sînt/sunt* de către etimologiști. Astfel, notarea sunetului *î*, în modelul ciparian, se făcea în concordanță cu legile fonetice de evoluție de la latină la română, așa:

1. cu *a*, conform regulii: *a* + nazală > *î*: *cane* (= *cîine*) < lat. *canis*, *lana* (= *lînă*) < lat. *lana*, dar și *antaniu* (= *întîi*) < lat. **antaneus*, *angustu* (= *îngust*) < lat. *angustus*.

2. cu *e*, conform regulilor: a) *e* + *n* + cons. > î: *mormentu* (= *mormînt*) < lat. *monumentum*, *teneru* (= *tînăr*) < lat. **tenerus*; b) *e* precedat de *r* > *î*: *vertos* (= *vîrtos*) < lat. **vertuosus*.

3. cu *i*, conform regulilor: a) *i* + nazală > *î*: *in* (= *în*) < lat. *in*, *stringere* (= *strîngere*) < lat. *stringere*; b) *i* precedat de *r*, *s* > *î*: *rid* (= *rîd*) < lat. *rideo*, *riu* (= *rîu*) < lat. *rivus*, *sin* (= *sîn*) < lat. *sinus*.

4. cu *u*, conform regulii: *u* + nazală > *î*: *aduncu* (= *adînc*) < lat. *aduncus*, *sunt* (= *sînt*) < lat. *sunt* (după cum credea Cipariu) [19].

În legătură cu acest ultim exemplu, se impun unele observații. De peste o sută de ani, lingviștii au stabilit că din formele latinești clasice de indicativ prezent: *sum*, *es*, *est*, *sumus*, *estis*, *sunt*, româna a moștenit numai două: *su* (*-s*, *îs*) < *sunt* și *e* (*-i*, *îi*) < *est*. Formele de plural

[17] Vezi Flora Șuteu, *op. cit.*, p. 177.

[18] „Arhiv pentru filologie și istorie", p. 549.

[19] Vezi *Elemente de limba română* ..., în *ed. cit.*, p. 194.; *Gramateca limbei române*. Partea I. *Analitica*, p. 275.

s-au pierdut și s-a crezut un timp că acestea au fost înlocuite de formele conjunctivului prezent : (lat. cl.) *simus, sitis, sint* — (lat. pop.) *semu, seti, sentu* > (rom.) *semu, seți, setu* și *sîntu*, forme atestate în textele noastre din secolul al XVI-lea. În legătură cu formele respective, Cipariu preciza : „Formele mai vechi *semu* și *seți* sau *setu*, ca și ale italianilor, mai de aproape sînt formate din cele latine : *simus, sitis*, iar mai departe din *sumus, estis*" [20]. Etimologia lui *sînt* < conjunctivul latinesc *sint* a fost pusă la îndoială de O. Densusianu [21] și apoi contestată de Wolfgang Roth [22], care a susținut că nu formele conjunctivului latin au fost moștenite de prezentul indicativului românesc, ci variante latinești tîrzii de indicativ prezent ale lui *esse* (pluralele *simus* și *setis* sînt atestate), care s-au confundat cu formele de conjunctiv. De aceeași părere este și G. Ivănescu [23]. *Sîntem, sînteți* s-au format mai tîrziu, sub influența lui *sînt* (pl.), de la care, prin analogie, s-a creat și forma de sg. (eu) *sînt*. Cît privește varianteie *sunt, suntem, sunteți* ele au fost create abia la sfîrșitul secolului al XVIII-lea de ardeleni [24]. Grafia *sunt* a izvorît și din dificultatea de a găsi sunetului *î* un semn corespunzător (s-a văzut că Cipariu scria *sunt*, după regula *u* + *n*, *m* > *î*, ca și *rundunea* (= *rîndunea*), *Dumboviţa* (= *Dîmboviţa*), *lunga* (= *lîngă*) etc., dar atrăgea atenția că se citește *sînt* : „*sunt* sau *sumptu*, cu *u* oscur ca *ă*" [25]. S-a întîmplat ca, începînd de pe la 1900, această grafie etimologizantă (*sunt*) să influențeze (prin Academie, școală, carte, presă) pronunția astfel că, între cele două războaie, rostirea *sunt, suntem, sunteți* devenise cvasigenerală. Contribuise la aceasta și identitatea cu forma latinească și, probabil, eufonia. Reforma din 1953 a intervenit brutal în această situație, impunînd revenirea la forma *sînt*, curentă în graiuri, ca și în limba unor oameni de cultură, și excluzînd forma *sunt*, deși aceasta era frecventă în limba cultă și pătrunsese chiar în limba populară. Astăzi, pentru că *sunt* se regăsește încă în pronunția unor intelectuali, Academia a propus acceptarea ca variantă literară a formei *sunt*, alături de *sînt*. Un asemenea amendament, care însă nu mai ține strict de ortografie, ci de norma ortoepică a limbii literare, se înscrie pe direcția aplicării principiului fonetic (de a se scrie cum se pronunță), dar, cum s-a văzut, nu înseamnă defel o reparație adusă istoriei limbii române, cum afirmă unii. Și, deși s-a spus că „cei care astăzi propun forma *sunt* nu fac decît să repete aceeași greșeală principială pe care au făcut-o ortografiștii din 1953", acum cînd *sînt* e general [26], acceptarea în acest moment a celor două variante (*sînt* și *sunt*) pare rezonabilă [27]. Amintim că în DOOM au fost considerate corecte și alte forme duble, iar asemenea situații se află în toate limbile de cultură europene (în italiană, de exemplu, sînt admise deopotrivă forme ca (*io*) *fo* și (*io*) *faccio*, pentru

[20] *Principie de limbă...*, în *Opere*, vol. I, p. 65

[21] *Histoire de la langue roumaine*, vol. I. *Les origines*, Paris, 1901, p. 155.

[22] *Beiträge zur Formenbildung von lat. 'esse' im Romanischen*, Bonn, 1965.

[23] Vezi *Istoria limbii române*, Iași, 1980, p. 161. Pentru o explicație parțial diferită vezi Victor Iancu, *Originea lui* **sînt**, în CL, XXXIV, 1989, nr. 1, p. 35—37.

[24] Vezi DA, s.v. *fi* ; J. Byck, *Noua ortografie și istoria limbii literare*, în LR, III, 1954, nr. 6, p. 31—34 ; Alf Lombard, *Le verbe roumain*, Lund, 1955, vol. II, p. 721.

[25] *Elemente de limba română ...*, în *Opere*, vol. I, p. 251 ; cf. *Gramateca limbei române. Partea I. Analitica*, p. 274.

[26] Flora Șuteu, *Dificultățile ortografiei limbii române*, București, 1986, p. 170.

[27] Vezi Mioara Avram, *Probleme ale exprimării corecte*, București, 1987, p. 65.

indicativul prezent al verbului *fare*, în franceză *asseoir* are la indicativ prezent paradigmă dublă : *j'assois, tu assois* . . ., și *j'assieds, tu assieds* . . . În tot cazul, în asemenea probleme normal ar fi să decidă Comisia de cultivare a limbii a Academiei, alcătuită din specialiști.

6. Așadar, etimologismul românesc, cu sau fără semne diacritice, a fost o doctrină ortografică elaborată din perspectivă lingvistică diacronică. El a stabilit reguli de scriere în conformitate cu legile fonetice și analogice ale evoluției limbii române de la latină. Literele reprezentau atunci, în primul rînd, semne ale originii sunetelor. De aceea, dacă notarea cu *â* a sunetului *î*, în cuvinte precum : *câmp, cântec, mâine, pâine* etc. < lat. *campus, canticus, mane, pane* s-ar justifica din punctul de vedere al istoriei limbii, nu poate fi acceptată nicicum prezența lui *â* în cuvinte ca : *mormînt* < lat. *monumentum, rîu* < lat. *rivus, sfînt* < sl. *sventŭ, vînt* < lat. *ventus, vîrf* < sl. *vrŭhŭ, adînc* < lat. *aduncus, bîlci* < magh. *bolcsu, agatîrși* < lat. *Agathyrsi*, fr. *Agathyrses* și în alte mii de exemple. Trebuie precizat totodată că, nici în evoluția de la limba de origine la formele actuale, cuvintele respective nu au trecut prin faze cu *a*, care să justifice, într-o notare etimologizantă, menținerea literei *a* cu vreun semn diacritic.

Deci, recomandarea Academiei de a se scrie cu *â* în corpul cuvintelor și cu *î* la inițială sau finală de cuvînt este o concesie făcută nu etimologismului, cum s-a susținut adesea, ci unui pseudoetimologism păgubitor pentru cultura română. Acceptarea lui *â*, după un secol de discuții în care majoritatea lingviștilor s-au pronunțat pentru notarea sunetului *î* cu un singur semn, pledînd în favoarea lui *î* (excepție *român* și familia), ar reprezenta un compromis al științei cu ignoranța, mai mult sau mai puțin insidioasă și de aceea posibil biruitoare pentru o vreme, sau poate numai reflexul vechiului latinism, rău înțeles și eșuat într-un „complex al latinității", de care se vede că suferă unii intelectuali astăzi, cînd nimeni nu se mai îndoiește de sorgintea latină și de caracterul romanic al limbii române. Bătrînii noștri latiniști — etimologiștii — ar riposta, probabil [28], la o asemenea inițiativă, căci ei, prin elaborarea, în veacul trecut, a sistemului latinist-etimologic, nu au mistificat istoria limbii române ci, dimpotrivă, au reușit ca, prin legile fonetice de ei descoperite, să înlăture denaturările referitoare la originea și evoluția românei. S-ar putea însă ca, în disputa care se prefigurează și care va conduce, mai devreme sau mai tîrziu, din nou la izbînda fonetismului ortografic în forma în care se prezintă el astăzi, etimologismul românesc și mai ales inițiatorii acestuia să fie din nou anatemizați, cum s-a mai întîmplat, și din nou truda lor să fie socotită o „aberație", o „rătăcire", o „nebunie". Ar fi păcat ! Căci, mai ales în ultimele decenii, contactul cu opera latiniștilor a favorizat realizarea unor sinteze, ale căror concluzii realiste și nuanțate au stabilit corect filiera ideilor referitoare la ortografia românească, adică rolul

[28] În unele publicații transilvănene („Foaie pentru minte, inimă și literatură" (FMIL), „Concordia", „Telegraful român"), Cipariu a publicat articole și note în care se străduia să explice sistemul său ortografic, aducînd critici aspre pentru neînțelegerea și denaturarea unor reguli de scriere nu atît fonetiștilor (care aveau principii și norme diferite clar de ale sale), ci mai ales unor etimologiști, care se autointitulau „adepți" ai modelului ciparian.

fiecărei aserțiuni privind scrierea, indiferent de curentul căruia i s-ar circumscrie [29].

Desigur, ortografia etimologică reprezintă latura caducă a activității latiniștilor, a lui Cipariu. Ea a fost mult timp opusă ortografiei fonetice, considerată — pe bună dreptate — a fi un produs natural al evoluției limbii române, și adesea comparată cu scrierea de astăzi. Însă calea spre ortografia actuală a fost anevoioasă. Numai munca onestă și judecata limpede a unor înaintași ca Maior, Cipariu, Pumnul, Maiorescu, Lambrior, Tiktin, Philippide, Pușcariu, Densusianu, Candrea și mulți alții au condus la impunerea adevărului și la înlăturarea erorii din ortografia românească, iar opera acestora trebuie cunoscută, așa cum a fost ea, continuată, valorificată și astfel respectată de urmași.

Decembrie 1991

Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Iași, str. T. Codrescu nr. 2

[29] Vezi, de exemplu, Flora Șuteu, *Influența ortografiei asupra pronunțării literare românești.*

I. Coteanu

DE CE SE SPUNE *SÎNT, SÎNTEM, SÎNTEȚI* ?*

Prezentul indicativ al verbului *a fi* a trecut în decursul vremilor prin mai multe prefaceri, unele încă din latina veche. Altele, pornind de la latina populară tîrzie, au avut loc în limbile romanice. E suficient să amintim doar pe *(io) sono* din italiană și pe *(yo) soy* din spaniolă, ambele pentru *(eu) sînt*, deși în latină era *(ego) sum*.

Cauzele, multiple și variate, se cer analizate atent în fiecare limbă romanică. În cele ce urmează o vom face pentru română spre a preciza apariția seriei *sînt, sîntem, sînteți*, serie care reprezintă evoluția uneia dintre variantele populare latino-românești, căci, de fapt, această serie constituie o creație a limbii române, căreia îi și este specifică, românii transformînd în spiritul și după mintea lor un tezaur latinesc popular foarte puternic și activ, fără a-i trăda esența.

Între formele indicativului prezent al lui *sum — fui — esse* figura un *sunt* pentru persoana a III-a plural : (illi, illae) *sunt*. Potrivit cu deprinderile de pronunțare ale daco-românilor, *nt* de la sfîrșitul lui *sunt* au amuțit, cum au amuțit la toate verbele la același mod, timp și persoană, de ex. : (ei, ele) *cad(u)* din (illi, illae) *cadunt*, (ei, ele) *zic(u)* din (illi, illae) *dicunt*, (ei, ele) *spun(u)* din (illi, illae) *exponunt*. S-a făcut, așadar, și din *sunt* un *su*, apoi *u* s-a scurtat și s-a spus *sŭ*, în sfîrșit, *ŭ* nu s-a mai pronunțat de la o vreme și *sŭ* a devenit *s*, cum îl cunoaștem prea bine în formulări ca *unde-s prietenii tăi? acolo-s nădejdile tale*, fără a mai vorbi de *îs*, unde *î* e un sprijin ca în *acum îs toți la sapă* etc.

Paralel cu aceste schimbări au mers și cele privind persoana I singular. Ea arăta la început (ego) *sum*, dar, prin amuțirea lui *m*, a devenit *su*, apoi *sŭ* și, în sfîrșit, *s*, respectiv *îs*, ca în *eu nu-s elev, acuma-s sănătos, și eu îs oltean* etc. În felul acesta s-a produs identificarea formei de persoana I singular cu cea de persoana a III-a plural. Nu era și nici nu este pentru vorbitorii limbii române ceva neobișnuit, căci și alte verbe din aceeași clasă de conjugare cu *sum—fui—esse* ajunseseră la identitate formală între persoana I singular și a III-a plural, de ex. : (eu, ei, ele) *cad*, (eu, ei, ele) *pun*, (eu, ei, ele) *închid* etc. etc.

Din cauze greu de precizat, celelalte două persoane de indicativ prezent, care erau inițial (nos) *sumus*, (vos) *estis*, au fost substituite cu formele corespunzătoare de la conjunctiv prezent, deci cu (nos) *simus*, (vos) *sitis*, și, potrivit cu legile fonetice de atunci, au fost pronunțate *semu* și *seți*, singurele existente în limba română veche.

La un moment dat, în mod cert în secolul al XVI-lea, paradigma prezentului indicativ al lui *a fi* arăta astfel : (eu) *sŭ*, (tu) *eşti*, (el, ea) *e*, *iaste*, (noi) *semŭ*, (voi) *seți*, rar *set*, (ei, ele) *sŭ*, *s*, dar și *sîntŭ*.

* Vezi și I. Coteanu, *Istoria limbii române ca formă a culturii naționale. 2: sînt sau unt?*, în LR, XL, 1991, nr. 5—6, p. 223—225.

LR, XLI, nr. 4, p. 233—234, București, 1991

De unde a apărut însă acest *sîntŭ*, singura formă atestată în limba veche pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea? El nu putea fi decît persoana a III-a a conjunctivului prezent, *sint*, atrasă de persoana I și a II-a plural, dar *sint* nu ar fi rezistat sub această înfățișare, fiindcă *nt* de la sfîrșit cădeau automat. Și totuși vechiul *sîntŭ* trimite la *sint*, care apare chiar ca *sintu*, dar probabil dintr-o scăpare a editorului *Cuvintelor din bătrîni* (vol. II, p. 460).

Singura soluție este reconstruirea punctului de plecare pentru *sîntŭ* din vechea română. Prezența lui *ŭ* ne dă dreptul să considerăm că *sint* a primit la un moment dat terminația *-unt*, căci altfel *ŭ* nu este explicabil. Prin urmare, a existat cîndva, înaintea secolului al XVI-lea, un *sintunt*, din păcate neatestat. El este predecesorul lui *sîntŭ*.

De ce nu reconstruim însă un *suntunt*? În primul rînd, fiindcă un eventual urmaș al lui, care ar fi arătat *suntŭ*, nu apare în nici un text românesc din secolele XVI—XVIII inclusiv. În al doilea rînd, fiindcă primul *u*, cel din rădăcina presupusului *suntunt*[1], nu putea nicidecum să devină *î*, căci *u* este vocală românească posterioară închisă, iar *n* nu deschide niciodată vocala dinaintea lui, și face parte din altă serie vocalică, unde ocupă o poziție care-l caracterizează ca fiind mai deschis decît *u*.

Datorită însă analogiei care făcuse ca persoana a III-a plural a indicativului prezent de la verbele din categoria lui *sum—fui—esse* să se identifice cu persoana I singular, cum am văzut mai înainte, datorită și faptului că forma scurtă a persoanei a III-a plural, *sŭ*, se identificase cu forma persoanei I singular, același lucru s-a petrecut și cu *sîntŭ*, devenind și el (eu) *sîntŭ*.

La plural, rămăseseră așadar (noi) *semŭ*, (voi) *seți*, care au și rezistat multă vreme, fiind întîlnite de dialectologi chiar în secolul al XX-lea în graiuri locale din Transilvania și Banat.

Formele moderne, (noi) *sîntem*, (voi) *sînteți*, s-au ivit mai tîrziu prin analogie, ca urmare a faptului că apăruseră atît (eu) *sîntŭ*, cît și (ei, ele) *sîntŭ*, iar *semŭ* și *seți*, la rîndul lor, păreau alcătuite din *s* + *emŭ* ca *duc-emŭ* ori ca *vind-emŭ*, și, respectiv, din *s* + *eți* ca *duc-eți*, *vînd-eți* etc. Cum, alături de *sŭ*, pentru persoana a III-a plural și I singular, apăruse și *sîntŭ* în aceeași situație, s-a operat cu acesta din urmă ca și cum ar fi fost a doua rădăcină a prezentului indicativ și i s-a adăugat și lui *-emŭ*, *-eți*, detașat din *s-emŭ* și *s-eți*, rezultînd deci *sîntemŭ*, *sînteți*.

Aceasta este pe scurt istoria formelor *sînt*, *sîntem*, *sînteți*. Ele nu au putut rezulta dintr-un *sunt*, căci *u* în această poziție nu devenea *î*. Mai de grabă se întîmplă inversul, ca în *ambulare*, care, după ce a fost *îmbla*, a devenit *umbla*.

Decembrie 1991

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[1] Victor Iancu, *Originea lui* **sînt**, în CL, XXXIV, 1989, nr. 1, p. 35—37.

Mioara Avram

O SCRISOARE INEDITĂ A LUI SEXTIL PUȘCARIU

În arhiva personală a lui Iorgu Iordan, lăsată prin testament în grija lui Marius Sala, se găsește o scrisoare a lui Sextil Pușcariu care interesează istoria preocupărilor pentru ortografie ale Academiei Române.

Textul — scris pe trei pagini, numerotate cu creion roșu, ale unei coli duble de hîrtie semivelină, format 21 × 34 cm — este dactilografiat, avînd semnătura autografă cu cerneală neagră, aceeași cu care sînt făcute și unele corecturi. Scrisoarea este adresată „Domnule Coleg" și este nedatată, dar începe cu precizarea că reprezintă un răspuns „la adresa D-voastră Nr. 3955 din 28 XII 1938", iar în colțul din stînga sus are imprimată ștampila, roșie, de înregistrare la Academia Română cu data de 5 ian. 1939, nr. 32, în dreapta căreia figurează mențiunea manuscrisă, cu creion negru, „Secțiunea Literară"; este vorba deci de o corespondență oficială.

Este sigur că scrisoarea are ca destinatar un coleg de academie, dar nu se poate decît presupune că acesta este cel în a cărui arhivă s-a conservat ea. La data respectivă viitorul academician Iorgu Iordan era membru corespondent al Academiei Române (ales la 29 mai 1934).

Reproduc aici textul cu toate particularitățile lui grafice (inclusiv greșelile de dactilografie și inadvertențele de ordin tehnic):

p. 1

Domnule Coleg,

La adresa D-voastră Nr. 3955 din 28 XII 1938 mă grăbesc a face deocamdată următoarele propuneri:

O revizuire a ortografiei e necesară, căci cea actuală e prea complicată, cuprinde multe inconsecvențe și lasă nelămurite unele chestiuni. Cauza: la baza ei se găseau mai multe concepții diferite, între care s'a încercat să se găsească un compromis.

Revizuirea proiectată se va face în trei direcții:

1.) Sînt chestiuni de pură *convenție*, precum scrierea cu majusculă sau minusculă *(Martie dar marți)*, întrebuințarea lui *k* sau *ch (kilogram* s. *chilogram)*, întrebuințarea liniuței *(apă-vie)*, scrierea într'un cuvînt sau în mai multe *(măcarcă* s. *măcar că)*, abrevieri (d., D., d-l., Dl. = domnul), etc.

În privința aceasta orice hotărîri va lua Academia, ele sînt binevenite, întrucât nu există motive *științifice*, care impun anumite norme. (Va fi bine ca la stabilirea regulilor să se țină seamă de uz și să se introducă *cât mai puține* inovații față de ultima ortografie, cu care, de bine, de rău, s'a deprins generația tânără).

LR, XLI, nr. 4, p. 235—242, București, 1992

2.) Sânt chestiuni de *ortoepie (pâne* sau *pâine*, *părete* sau *perete)* şi de gramatică *(a ţineá* s. *a ţíne*, *case nouă* sau *case noi)* pe care Academia nu le poate rezolvi, căci nu le-a rezolvit încă limba însăşi. Totuşi se poate *recomanda* anumite rostiri şi forme. Glosarul de la sfârşitul „Îndreptarului" publicat de mine în colaborare cu colegul Naum înregistrează o mulţime de asemenea forme. Dacă Secţiunea literară a Academiei ar citi în câteva şedinţe acest glosar şi s'ar pronunţa dacă formele recomandate de noi sânt bune sau nu, ar face un mare serviciu şcoalelor, iar Îndreptarul citat ar putea deveni un manual oficial.

Să nu ne facem însă iluzii ! Discutarea acestor forme în Secţie va stârni discuţiuni îndelungate şi nu va putea fi terminată până în Mai. De o discuţie în plen, nici vorbă nu poate fi (decât doar în cazurile când secţia n'a putut ajunge la nici un rezultat).

3.) Sânt chestiuni la a căror rezolvire intră consideraţiuni de ordin *linguistic.*

Numai cu acestea vreau să mă ocup aci.

Le împart şi acestea în două categorii : reguli care nu trebue schimbate şi reguli care trebue revizuite.

a.) *Nu trebue* modificate (decât în puncte neesenţiale) : 1—18, 23, 24, 26, 30—37, 40—41, 43 ş.u.

b.) *Trebue* modificate regulile complicate şi pline de ne-
p. 2 consec-//venţe privitoare la scrierea lui *ea—ia* (19—20), *ea—a* (21—22), *ie — e* (25 şi 27—29) şi *s — z* (38—39 şi în parte 42).

Propun următoarele :

ea — ia

Se scrie *ia*, nu *ea* :

A., la începutul cuvintelor : *iapă*, *iarnă*, *iasă* ... Excepţie : pronumele *ea* (femininul lui *el*) spre a se deosebi de verbul *ia* (dela *lua).*

B., pretutindeni *după vocală* : *aceluia*, *acesteia*, *buruiană*, *căruia*, *crăiasă*, *croiască* (etc. toate exemplele dela § 19 alineatul 8, la care se vor adăoga şi *neologismele* : *accentuiază*, *aleia*, *ideia*, *statuia*, *agreiază*, *perpetuiază*) [1]). Excepţie : *aceea* (femininul lui *acela)* spre a se deosebi de *aceia* (pluralul lui *acela).*

C., *după consonante* se scria * *ia* numai : α) când în alte forme flexionare avem *ie* : *desmiardă* (desmierd), *obială* (obiele), *piatră* (pietre), *piardă* (pierd), *viaţă* (vieţui). Tot aşa *abia*, *diavol.*

β.) când un *a* se adaugă la cuvinte terminate în *-i* : *aceştia*, *atâţia*, *a treizecia* ; *a cincia* ; *alături*a, *atuncia*, *nimenia*, *pretutindenia*, *lunia*, *marţia*, *mercuria*, *vineria* [2]).

[1]) pe care ultima ortografie le scria cu *ea*, deşi se rostesc şi ele cu *ia*. Tot aşa : *creiază* (nu *creează* ca la § 29).

[2]) pe acestea din urmă ultima ortografie le scria cu *ea.*

* Greşeală pentru *scrie* [M.A.].

γ) După *ch* şi *gh în mijlocul cuvintelor*: *chiamă, ghiaţă, învechiască, lighian, maghiar, urechiat, veghiază, blochiază, cataloghiază* [3]

La sfârşitul cuvintelor scriem *ea* şi după *ch, gh*: *lichea, tinichea, tejghea, ridichea, urechea, vechea* afară de cazul când avem a face cu dezinenţa imperfectului: *împărechia, veghia.*

Încolo, după consonante scriem totdeauna *ea*: *bătrâneaască, ceaiu* (exemplele dela § 20). Tot cu *ea* se scriu, după consonante (afară de *ch* şi *gh*), terminaţiile de imperfect ale verbelor de conj. a IV-a: *feream, fugeai, îmbătrînea, mărturiseam, socoteaţi, vorbeam.*

Se face deosebire între *biată* (femininul dela *biat***) şi *beată* (femininul dela *beat*).

ea — a

După *ş* şi *j* se scrie *a* nu *ea*: *înfăţişază, aranjază* ... *greşală, Clujan* ... *şa, şase*, etc.

Trebue simplificată deci regula ortografică dela § 21, care nu corespunde rostirii şi dă naştere la fel de fel de complicaţii.

e — ie

Se scrie *ie*, nu *e*:

1.)*** la începutul cuvintelor: *ied, iederă* ... (ca în § 25). Excepţii: *el, ei, ele*; *eşti, este, eram, erai, era, erau.* //

p. 3 B. *după vocală*: *aievea, mălăieţ, călcâie, cheie, droaie, boier, bănuielnic* ...; *aleie, cameie, ideie, liceie, statuie* [1] ...; *agreiez, perpetuiez, alcătuiesc, mântuiesc* [2] ...; *contribuie, fâlfâie, trebuie, suie* [3].

În unele cuvinte rostirea cu *ie* nu e tot atât de înaintată ca în altele. Mulţi pronunţă *aer, vuet, Noemvre, camee* ... Asemenea cuvinte se pot scrie şi cu *e* în loc de *ie*.

s — z

Înainte de *b, d, g* scriem totdeauna *z*, înaintea tuturor celorlalte consonante *s*, chiar când rostirea (înainte de *m, n, l, r, v*) a unora dintre noi e, în anumite cuvinte, *z*. Deci *brazdă, guzgan, năzbâtie, izbi, zbiera, zdrobi, zgomot, războiu, răzbuna, răzgândi* ..., dar *aghiasmă, besmetic, catapeteasmă, cismă, ismene, pesimism, plăsmuire, smeu, smeură, besnă, glesnă, lesne, prasnic, trăsni*; *islaz*; *isvor, svăpăiat.* Excepţie fac doar cuvinte ca *groaznic, paznic, obraznic*, care se simt ca derivate dela *groază, pază, obraz.* Tot din cauză că *des-* şi *trans-* se simt ca prefixe, ele îşi păstrează forma aceasta şi când sânt urmate de *b, d, g*: *desbina, desgheţa, desdăuna* ..., *transgresiune.* Se mai păstrează *s* înainte de *b, d, g* în câteva

[3] aceste două neologisme ultima ortografie le scrie cu *ea*. Vom scrie şi *ghiată*, ca *ghiaţă*.

[1–3] Ultima ortografie le scrie cu *e*, dând naştere la complicaţii mari. Cei mai mulţi scriitori scriu şi azi: *trebuie, liceie* etc.

** Greşeală pentru *biet* [M.A.].

*** În loc de 1 ar fi trebuit folosită litera A (în opoziţie cu B următor şi în acord cu tehnica aplicată anterior la *ea — ia*). [M.A.].

neologisme şi nume proprii ca : *asbest, Desdemona, jurisdicţiune, presbit.*

(Formulată aşa, regula aceasta e simplă şi corespunde, în ceea ce priveşte pe *zb, zd, zg* pronunţării reale. Cu privire la *şm, sn, sl, sr* şi *sv* nu se poate stabili o regulă, căci rostirea variază. Scrierea cu *s* fiind mai romanică, e preferabilă.)

Sextil Puşcariu

Textul este important, pe de o parte, pentru că atestă existenţa la acea dată a unei iniţiative de rediscutare în cadrul Academiei a ortografiei stabilite în 1932 şi, pe de altă parte, pentru că ne furnizează aprecierile lui Sextil Puşcariu despre ortografia în care fusese direct implicat şi opiniile lui referitoare la modificările necesare.

În ceea ce priveşte iniţiativa Academiei Române, se poate presupune că reluarea în discuţie a ortografiei, fie şi numai sub forma consultării membrilor Secţiunii Literare, anume la sfîrşitul anului 1938, a fost impulsionată de dezbaterile cu această temă de la Congresul Profesorilor de Limba Română din Învăţămîntul Secundar, care avusese loc la Bucureşti în vara aceluiaşi an.[1]

Că Sextil Puşcariu nu a considerat niciodată ortografia din 1932 perfectă şi definitivă se ştia şi pînă acum : o declaraţie, moderată, în acest sens apare încă din 1932, în prefaţa îndreptarului său ortografic [2], pe care îl citează în scrisoarea de faţă ; alta, destul de critică, dar prezentînd lipsurile drept oarecum inerente şi proclamînd doar principiul revizuirilor periodice, datează din 1940 [3]. Formularea din această scrisoare (alineatul al doilea) este însă cea mai clară afirmare a poziţiei sale critice şi a acordului cu proiectarea unei revizuiri imediate. Opinia categorică referitoare la necesitatea revizuirii ortografiei din 1932 este motivată prin trei defecte ale acestei ortografii („e prea complicată, cuprinde multe inconsecvenţe şi lasă nelămurite unele chestiuni"), pe care le explică prin compromisul încercat între concepţiile diferite de la baza ei.

Opiniile expuse de Sextil Puşcariu în vederea revizuirii ortografiei sînt de natură ştiinţifică şi organizatorică. Din punct de vedere ştiinţific el clasifică problemele de rezolvat în trei categorii, distingînd problemele de pură convenţie grafică de cele care ţin de ortoepie sau/ şi de gramatică şi de cele în care sînt implicate „consideraţiuni de ordin linguistic". Problemele de pură convenţie grafică îl interesează cel mai puţin, dar nu pierde prilejul de a aminti două linii directoare : luarea în seamă a uzului şi introducerea unui număr minim de inovaţii. În problemele de ortoe-

[1] Vezi trimiterea la „Buletinul Societăţii Profesorilor de Limba Română din Învăţămîntul Secundar" I, 1938, nr. 1, p. 25—28, 61, 64, în *Ortografia limbii române. Cercetare bibliogragică*, redactor coordonator Maria Negraru, Bucureşti, 1970, nr. 828.

[2] Sextil Puşcariu şi Teodor A. Naum, *Îndreptar şi vocabular ortografic*, ediţia I, Bucureşti, 1932, p. 3 ; prefaţa este reprodusă în toate ediţiile ulterioare (ultima, din 1946).

[3] Vezi *Limba română*, vol. I, *Privire generală*, Bucureşti, 1940, p. 97 („echivocurile supărătoare ale ortografiei actuale" ; „... a făcut ca ortografia noastră actuală să cuprindă lipsuri însemnate") şi mai ales p. 98 : „Aşa cum e astăzi, ortografia noastră nu este ideală. Totuşi e cu mult mai simplă şi mai limpede decît multe alte ortografii şi poate fi perfecţionată prin modificări ce i se mai pot aduce. O ortografie perfectă nici nu e imaginabilă, iar necesitatea de a o revizui din timp în timp e firească".

pie și de gramatică manifestă un dublu scepticism : unul de principiu față de posibilitatea Academiei de a rezolva ceea ce nu a rezolvat încă limba — recte, concurența dintre anumite variante fonetice și morfologice — și deci de a da altceva decît recomandări, nu norme propriu-zise, și altul, pragmatic, față de disponibilitatea membrilor Secțiunii Literare de a discuta lista formelor recomandate și de a ajunge în timp util (pînă în luna mai?) la rezultate acceptate [4]. Pe larg se ocupă numai de regulile în care consideră că este implicată lingvistica : între acestea distinge un număr mare de reguli (37)[5] care nu trebuie modificate decît în puncte neesențiale și un număr mai mic de reguli (11) care trebuie modificate : cele „complicate și pline de neconsecvențe", referitoare la scrierea cu *ea* sau *ia*, cu *ea* sau *a*, cu *ie* sau *e* și cu *s* sau *z*. De remarcat că numai pe prima *(ea/ia)* și pe ultima *(s/z)* le declarase complicate cu șapte ani în urmă, în prefața îndreptarului citat [6].

Soluțiile concrete pe care le propune Sextil Pușcariu în aceste puncte nu coincid decît parțial cu cele adoptate în 1953, dar merg în linii mari în aceeași direcție a simplificării — realizată în special prin aplicarea mai consecventă a principiului fonetic — și a regularizării. Se poate spune chiar că Sextil Pușcariu propunea, în ianuarie 1939, inovații simplificatoare mai mari decît cele operate ulterior de reforma din 1953. În această categorie intră propunerea sa de a se scrie *ia* în mai multe situații : după vocale în neologisme ca *accentuiază* sau *aleia*, iar după consoane în neologisme ca *blochiază*, în adverbe ca *alături*, adverbe și substantive articulate ca *lunia* ; dacă regulile din 1932 stipulau scrierea *gheată*, dar *ghiață*, iar cele din 1953 au optat pentru scrierea amîndurora cu *ea (gheată, gheață)*, S. Pușcariu propunea și el, în 1939, o soluție unificatoare, dar optînd pentru *ia (ghiată, ghiață)*. O simplificare și mai mare propune pentru scrierea cu *ea* sau *a* după *ș, j*, anume extinderea scrierii numai cu *a* și în sufixe și desinențe *(greșală, înfățișază)*, împotriva principiului morfologic aplicat în acest punct atît în 1932, cît și în 1953. De asemenea, el propune extinderea scrierii cu *ie* după vocale nu numai la formele verbale din fondul vechi al limbii bizar exceptate în 1932 *(alcătuiesc, trebuie)*, ci și în toate neologismele *(aleie, liceie, agreiez)*, în sensul modificării propuse și la *ea/ia*, fiind deci aici mai radical decît reforma din 1953 ; în același timp, propune, într-un mod destul de imprecis, exceptarea unor cuvinte, atît vechi, cît și neologice, dintr-o listă de patru urmată de puncte de suspensie, care se pot scrie „și cu *e*" *(aer, vuet, Novembre, camee . . .)*. Doar propunerile referitoare la scrierea cu *s* sau *z* sînt mai puțin inovatoare : ele limitează acceptarea scrierii cu *z*, în context consonantic, la poziția ante-

[4] Pentru experiența lui S. Pușcariu cu privire la divergențele de opinie în probleme de ortoepie și de morfologie ale colegilor săi academicieni sau profesori universitari vezi articolul *Rostiri și forme șovăitoare*, în „Revista Fundațiilor Regale", II, 1936, nr. 9, p. 566—582, republicat în *Cercetări și studii*, ediție îngrijită de Ilie Dan, București, 1974, p. 404—415.

[5] Indicația „ș.u." de după specificarea regulii 43 am interpretat-o numai drept 43—48, întrucît celelalte reguli (49—55) se referă la probleme de convenție grafică (scrierea cu majusculă, respectiv alăturări și despărțiri de cuvinte).

[6] *Loc. cit.* în nota 2 : „După această ortografie, numai scrierea diftongilor *ea* și *ia* și a lui *s* și *z* e mai complicată ; încolo, renunțîndu-se la distincții grafice greu de realizat și combinîndu-se în mod fericit principiul fonetic cu tradiția și cu simțul analitic și etimologic, s-a ajuns la o ortografie mult mai simplă și mai rațională decît aceea a multor popoare".

rioară consoanelor *b*, *d*, *g* (surprinde mai ales absența lui *v* din această serie, deci menținerea scrierii *isvor*, *svăpăiat*) și, chiar în această poziție, exclud prefixul *des-*.

Numai unele propuneri din această scrisoare reiau, integral sau parțial, propunerile făcute de Sextil Pușcariu, cu zece ani în urmă, în *Proiect de reformă a ortografiei române* [7]. Astfel, sînt identice propunerile referitoare la *s/z* (§ 21—22). Coincide parțial regula scrierii cu *ia* a cuvintelor terminate în *-i* la care se adaugă *a* : tipul *lunia* e comun, dar pentru *alături*a în 1929 regula (§ 9) este mai puțin fermă. Coincide de asemenea parțial observația (§ 4c) cu privire la cuvintele în care, după vocală, se pronunță atît *e*, cît și *ie* : sînt comune exemplele *aer*, *vuet*, *Noemvre*, cărora în 1929 li se adaugă *Nicolae*, iar în 1939 *camee* (care cu cîteva rînduri mai sus este scris *cameie*). Deosebiri mari, chiar opinii opuse, apar la scrierea neologismelor cu *e/ie* (în 1929, § 4a, era pentru *alee*, *procedee*, *creez*), iar în privința scrierii cu *ea/ia* în mod explicit la poziția după *ch*, *gh* (în 1929,§ 9 b, era pentru *cheamă*, *gheață*, anticipînd soluția din 1953). Regula pentru *ea/a* nu are termen de comparație, nefiind luată în discuție de S. Pușcariu în 1929.

Este remarcabilă promptitudinea cu care Sextil Pușcariu răspunde, cu o scrisoare ajunsă la destinație în 5 ianuarie, unei adrese datate 28 decembrie. Aceasta denotă nu numai o comportare civilizată și spiritul său de colaborare academică, ci și faptul că era pregătit să răspundă, avînd puncte de vedere bine conturate, ca unul care reflecta de patru decenii asupra ortografiei românești[8] și se implicase în stabilirea și popularizarea ortografiei academice din 1932.

În analiza textului mi se pare relevant adverbul *deocamdată* din prima frază, care permite deducția că semnatarul avea de gînd să completeze în viitor lista propunerilor. Poate că în eventuala continuare ar fi lămurit și care sînt acele „puncte neesențiale" pasibile de revizuiri la regulile considerate de el intangibile.

Între aceste reguli, indicate în scrisoare numai prin numerotarea lor, figurează și controversata regulă 14 (vezi „1 — 18"), a scrierii cu *î* și *â*. Sextil Pușcariu se pronunță deci și în 1939 pentru menținerea regulii din 1904/1932 privitoare la scrierea cu două litere a vocalei unice /ɨ/, deși în 1929 amînase „deocamdată" revizuirea ei, rămînînd ca ea „să formeze eventual obiectul discuției unei reforme viitoare a ortografiei" [9].

În privința formelor controversate de indicativ prezent ale verbului *a fi*, este de remarcat faptul că Sextil Pușcariu, care, prin *Îndreptar și vocabular ortografic*, contribuise la răspîndirea scrierii *sunt* [10] — nediscutată în *Regulile ortografice* votate de Academia Română în 1932—, folo-

[7] „Analele Academiei Române. Dezbateri", XLIX, 1929, p. 200—214; republicat în *Cercetări și studii*, p. 307—321. În general propunerile din 1929 erau identice cu cele făcute de autor încă din 1904 : vezi *Ortografia revizuită a Academiei Române (scrisoare către d. Ioan Bogdan)*, în „Convorbiri literare", XXXVIII, 1904, nr. 11, p. 961—978 și ediția citată, p. 3—13.

[8] Pentru observațiile sale critice asupra ortografiei academice din 1904 vezi trimiterea de la sfîrșitul notei precedente.

[9] Vezi *Proiect* ..., în *Cercetări și studii*, p. 307. Pentru „oscilațiile" lui S. Pușcariu în problema scrierii cu *â* vezi Magdalena Vulpe, *Argumentul de autoritate*, în „România liberă", XLIX, 1991, nr. 14495 (461), p. 4, și LR, XL, 1991, nr. 5—6.

[10] În secțiunea *Vocabular*, p. 177, se dau numai formele cu *-u-*.

seşte în 1939, într-o piesă de corespondenţă oficială, exclusiv scrierea *sânt*. În această practică este consecvent cu ceea ce susţinuse încă din tinereţe [11] şi chiar în normele din îndreptarul citat [12], unde regula „De la verbul *a fi* prezentul este : *sunt*, ... *suntem*, *sunteţi*, *sunt*" continuă cu precizarea „În rostirea obişnuită se aud formele cu *â* în loc de *u*, deci *sânt*, *sântem*, *sânteţi*, *sânt*".

Scrierea consecventă *sânt*, în loc de *sunt*, nu este singura încălcare a normelor în vigoare comisă — eventual necorectată — de Sextil Pușcariu în scrisoarea de faţă. Contrar recomandărilor din îndreptarul al cărui coautor era, scrisoarea conţine grafiile *adăoga* (cu *o* în loc de *u* ; cf. însă *adaugă*), *mercuria* (cu *e* în loc de *ie* în prima silabă), *dezinenţa* (cu *z* în loc de *s*), *împărechia* (cu *ă* în loc de *e*), toate acestea la p. 2, şi *Noemvre* (cu *re* în loc de *rie*) la p. 3, precum şi variantele morfologice *rezolvi*, *rezolvit* [13], *rezolvire* (în loc de *rezolva*, *-at*, *-are*) şi *şcoalelor* (în loc de *şcolilor*), ambele la p. 1. Pentru limba semnatarului prezintă interes şi folosirea dubletelor *inconsecvenţe* p. 1 r. 5/*neconsecvenţe* p. 1 r. 40, *Secţiunea* p. 1 r. 24/*secţia* [14] p. 1 r. 32 şi *discuţiuni* p. 1 r. 30/*discuţie* p. 1 r. 31.

Ca principiu normativ aplicabil în cazuri de opţiune între variante egal reprezentate, reţine atenţia cel invocat, pentru grupurile consonantice în care pronunţarea cu *s* sau *z* variază, în ultima frază a scrisorii (marcată — de destinatar sau de alt cititor — prin sublinierea cu creion roşu şi un semn de întrebare de natură a indica reacţia produsă la lectură) : scrierea cu *s* este preferabilă „fiind mai romanică". Acest criteriu nu trebuie confundat cu principiul etimologic, împotriva căruia se ştie că Sextil Pușcariu s-a pronunţat ferm în repetate rînduri, inclusiv în proiectul de reformă ortografică din 1929, cînd afirma ritos : „Ortografia fiind o haină convenţională, pentru redarea limbii în scris, trebuie să fie înainte de toate simplă şi practică şi să rămînă străină de consideraţii de ordin sentimental, cum ar fi, bunăoară, dovedirea prin scris a originii (etimologism)" [15]. De altfel, etimologia celor mai multe cuvinte care ilustrează regula este neromanică. Grafia de tip romanic este recomandată nu din motive sentimentale, ci, desigur, din considerentele pragmatice ale alinierii la scrierea majorităţii limbilor europene, cărora grupurile *zm*, *zn*, *zl*, *zr*, *zv* le sînt nefamiliare, şi mai ales la scrierea preponderentă a cuvintelor internaţionale, cu grupul *sm*, de exemplu *(pesimism*, *plasmă* şi *plăsmui*, *prismă)* [16] ; avem a face, în fond, cu criteriul aplicat şi în acceptarea grupurilor *sb*, *sd*, *sg* în neologisme. În orice caz, criteriul în cauză este secundar în propunerile lui Sextil Pușcariu.

[11] Vezi *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache* (*Lateinisches Element*), Heidelberg, 1905, nr. 1597 (pe atunci scria chiar *sînt*) ; de asemenea, DA, s.v. *fi* şi passim.

[12] Capitolul *Observaţii gramaticale* : 27, p. 69.

[13] *Rezolvit* este corectat astfel după ce fusese dactilografiat *rezolvat*.

[14] Cf. şi oscilaţia grafică *(în) Secţie* p. 1 r. 29 / *(cînd) secţia* p. 1 r. 32.

[15] *Cercetări şi studii*, p. 309.

[16] În acest punct S. Pușcariu se apropie, de fapt, de poziţia lui Ovid Densusianu, care susţinuse ca în neologisme să se scrie *s*, nu *z*, chiar şi în poziţie intervocalică ; vezi *Noua ortografie*, în „Grai şi suflet", V, 1931—1932, 2, p. 207—216, republicat în *Opere*, ediţie îngrijită de B. Cazacu, Valeriu Rusu şi I. Şerb, vol. I, Bucureşti, 1968, p. 569—577.

În actualul context al discuţiilor despre ortografia românească, publicarea scrisorii din 1939 a lui Sextil Puşcariu [17] este cît se poate de oportună, deoarece ea demonstrează că ideea de revizuire a ortografiei din 1932 nu s-a născut abia în jurul anului 1950 şi nu provine din intenţia rău-voitoare de a schimba cu orice preţ ceea ce ţinea de cultura epocii trecute, cum se insinuează acum [18], ci avea temeiuri în defectele recunoscute ale sistemului de norme şi continua iniţiative precedente, din perioada interbelică, din cadrul Academiei Române înseşi.

Ianuarie 1992

Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

[17] Mulţumesc pe această cale colegului Marius Sala pentru bunăvoinţa cu care mi-a semnalat scrisoarea şi mi-a pus-o la dispoziţie pentru a o studia şi edita.

[18] Vezi informaţiile din articolele publicate în acest număr de Liviu Onu, Ion Calotă, Flora Şuteu şi de mine însămi.

DEZBATERI ASUPRA ORTOGRAFIEI ÎN PERIOADA OCTOMBRIE — DECEMBRIE 1991

În urma hotărîrii din 31 ianuarie 1991 a Adunării Generale a Academiei Române şi a celei din 4 octombrie 1991 a Prezidiului Academiei, precum şi în urma articolelor apărute în diverse publicaţii, au avut loc dezbateri cu privire la ortografie în mai multe centre universitare din ţară.

I. La B u c u r e ş t i, Comisia de Cultivare a Limbii Române (preşedinte acad. I. Coteanu), prin subcomisia de ortografie şi ortoepie (responsabilă Mioara Avram), a organizat la Academia Română următoarele şedinţe publice de comunicări urmate de discuţii :

1. La 17 octombrie — acad. Ion Coteanu, *Ortografia şi ştiinţa limbii* (vezi LR, XLI, 1992, nr. 1—2, p. 19—23). La discuţii au participat Gh. Mihăilă, Flora Şuteu, Matilda Caragiu Marioţeanu, Ioana Vintilă-Rădulescu, Magdalena Vulpe, Mihnea Gheorghiu — membru corespondent al Academiei, Grigore Brâncuş, Gh. Chivu, acad. Radu Grigorovici şi Mioara Avram.

2. La 31 octombrie — Mioara Avram, *Procesul ortografiei* (vezi numărul de faţă, p. 185—198). Participanţi la discuţii : Ioana Vintilă-Rădulescu, Flora Şuteu, Titus Popovici — membru corespondent al Academiei, Pârvu Boierescu, Ion Hangiu şi acad. I. Coteanu.

3. La 14 noiembrie — Flora Şuteu, *Argumente academice din ,,Academica'' în problema ortografiei* (în numărul de faţă. p. 219 — 224). Au luat cuvîntul Ioana Vintilă-Rădulescu, Pârvu Boierescu, N. Georgescu, Ion Hangiu, acad. I. Coteanu, Em. Vasiliu —membru corespondent al Academiei şi Mioara Avram.

4. La 12 decembrie — Liviu Onu, *Oportunitatea reformei ortografice* (în numărul de faţă, p. 199—207). Participanţi la discuţii : Ioana Vintilă-Rădulescu, Flora Şuteu, Ion Hangiu, Valeria Guţu Romalo, Pârvu Boierescu, Magdalena Popescu Marin.

II. La I a ş i, în cadrul ,,Zilelor academice ieşene'' a avut loc în zilele de 7 şi 8 noiembrie masa rotundă cu tema *Ortografia limbii române — trecut, prezent şi viitor* organizată de Institutul de Filologie Română ,,Alexandru Philippide''. Moderatorii discuţiilor au fost acad. Ion Coteanu, directorul Institutului de Lingvistică din Bucureşti, şi Silviu Berejan, membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova, directorul Institutului de Lingvistică din Chişinău. S-au prezentat şase comunicări : Carmen-Gabriela Pamfil, *Etimologismul românesc* (în numărul de faţă, p. 225 — 232); Ion Nuţă, *Contribuţia Junimii la impunerea principiului fonetic în ortografia românească*; Petru Zugun, *Titu Maiorescu despre ortografia românească*; Magdalena Vulpe, *Geneza ortografiei din 1932*; Ion A. Florea, *Principiile ortografiei româneşti actuale*; Ioan Oprea, *Din istoria scrierii cu â/î*. Intervenţii ample cu referire la problemele lingvistice din R. Moldova şi din Ucraina şi la implicaţiile pe care le-ar avea o eventuală reformă a ortografiei făcută acum au avut participanţii din aceste ţinuturi : Nicolae Mătcaş, Silviu Berejan, Alexandru Dîrul, Teodor Cotelnic de la Chişinău şi Lora Bostan de la Cernăuţi. La discuţiile propriu-zise şi-au exprimat opiniile Dumitru Irimia, N.A. Ursu, Vasile Arvinte, Ştefan Giosu, Petru Zugun, Magdalena Vulpe, Ioana Irimia, Dan Mănucă, Mioara Avram, Stelian Dumistrăcel, Gavril Istrate, acad. Radu Voinea. Dezbaterea s-a încheiat cu adoptarea unei moţiuni adresate conducerii Academiei Române (pentru care vezi p. 181 — 184). O dare de seamă asupra acestei mese rotunde, însoţită de textul integral al moţiunii finale şi de extrase din intervenţiile la discuţii, s-a publicat, sub îngrijirea lui Ion A. Florea, în revista ieşeană ,,Cronica'', XXVI, 1991, nr. 31 (1—15 XII), p. 4—5 şi 15, cu titlul sugestiv *Oare noi, românii, trebuie să luăm mereu totul de la capăt?*

III. La C l u j, s-a organizat în ziua de 11 decembrie o sesiune (despre care o cronică specială va apărea într-un număr viitor al revistei noastre).

IV. La C r a i o v a, filiala locală a Societăţii de Ştiinţe Filologice a organizat, împreună cu Facultatea de Filologie, în ziua de 13 decembrie o dezbatere condusă de prof. M. Beşteliu, preşedintele filialei. După expunerile făcute de acad. Ion Coteanu şi de Mioara Avram, au luat cuvîntul Ion Hangiu, Fănuş Băileşteanu, Ion Calotă (vezi p. 209 — 218), N. Pîrvulescu, Radu Sp. Popescu şi M. Beşteliu.

LR, XLI, nr. 4, p. 243 — 244, Bucureşti, 1992

5—c.3389

În toate aceste dezbateri părerile împărtășite de specialiștii prezenți au fost :

— că o reformă a ortografiei este inoportună în acest moment ;

— că o asemenea reformă nu poate fi realizată decît de lingviști, după o matură chibzuință și cu temeinice argumente științifice ;

— că pînă la stabilirea altor norme oficiale trebuie respectate cele din 1953, cu amendamentul din 1965, respingîndu-se liberalismul ortografic echivalent cu anarhia ;

— că, în orice caz, problemele reale ale ortografiei românești sînt altele decît cele readuse în discuție de conducerea Academiei Române.

Ianuarie 1991

MIOARA AVRAM
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

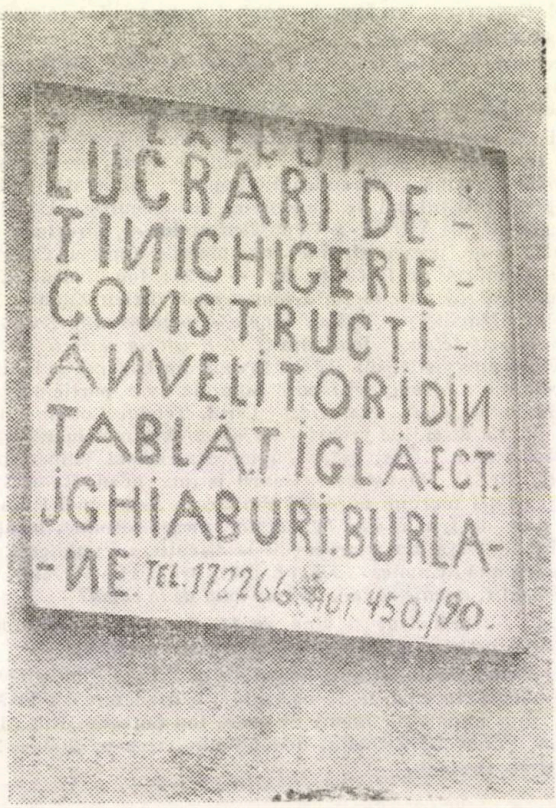

Realități grafice bucureștene . . .

LIMBA ROMÂNĂ

Spiru Haret 12
RO—79638 Bucureşti 1
România

Founded in 1952
12 issues every year

Editor in Chief : I. Coteanu

Assistant Editor : Flora Şuteu

Editorial Board :
Mioara Avram, Ion Gheţie, Laura Vasiliu

Associate Editors :
Gh. Bolocan, Gr. Brâncuş, Valeria Guţu Romalo, Theodor Hristea, Marius Sala, Dumitru Săvulescu

LIMBA ROMÂNĂ is devoted to the study of the Romanian language : grammar, vocabulary, the literary language and stilistics, the history of Romanian linguistics, dialectology, language refinement, orthography, etymology, onomastics and philology ; articles in general linguistics, commentaries, opinions on usage, notes and reviews, chronicles. The journal publishes annually an exhaustive bibliography of works in linguistics printed in our country.

Editorial address : Redacţia revistei LIMBA ROMÂNĂ, Spiru Haret 12, RO-79638 Bucureşti 1, ROMÂNIA.
Books for review and publications for exchange should be sent to the address above.

Subscriptions should be sent to : ORION SRL, Splaiul Independenţei 202 A, Bucureşti 6, Romania, PO BOX 74—19 Bucureşti, Tx 11939 CBTx R, Fax (400)424169.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră, articole de lingvistică generală, note, comentarii, consultații și recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 10 pagini bătute la mașină. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, în tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la 1 în continuare. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

R—79717 București, Calea Victoriei nr. 125

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DLR)**, serie nouă, tom VIII, partea a 4-a, litera **P (pogrijenie—presimțire)**, 1980, p. 949—1342, 50 lei ; tom XI, partea a 2-a, litera **T (t-tocăliță)**, 1982, 380 p., 75 lei ; tom XI, partea a 3-a, litera **T (tocăna — twist)**, 1983, p. 377—764, 77 lei ; tom VIII, partea a 5-a, litera **P (presin—puzzolană)**, 1984, p. 1343—1866, 105 lei ; tom X, partea 1, litera **S(s—sclăbuc)**, 1986, 400 p., 79 lei ; tom X, partea a 2-a, litera **S (seladă—semințărie)**, 1987, 304 p., 64 lei ; partea a 3-a, litera **S(semn—sîveică)**, 1990, 1041 p., 130 lei.

*** **Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte**, seria IV, tom VIII **(1986)**, 1987, 262 p., 21 lei ; tom IX **(1987)**, 1989, 196 p., 16,50 lei ; tom X **(1988)**, 1990, 230 p., 21 lei.

*** **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, 1983, 224 p., 16,50 lei.

*** **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1984, 1050 p., 250 lei.

*** **Dicționarul explicativ al limbii române — Supliment (DEX—S)**, 1988, 200 p., 37 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p., 17 lei.

*** **Studii clasice**, tom XXIII, 1986, 160 p., 15,50 lei ; tom XXIV, 1987, 186 p., 17 lei ; tom XXV, 1988, 176 p., 17,50 lei ; tom XXVI, 1989, 168 p., 17 lei ; tom XXVII, 1991, 156 p., 119 lei.

MIOARA AVRAM, **Gramatica pentru toți**, 1986, 416 p., 35 lei.

*** **Analize de texte poetice.** Antologie (Coordonator Ion Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.

FLORIN MARCU, CONSTANT MANECA, **Dicționar de neologisme**, 1986, 1168 p., 165 lei.

AL. GRAUR, **Puțină gramatică**, (vol. I), 1987, 226 p., 16 lei ; vol. II, 1988, 368 p., 28 lei.

MIOARA AVRAM, **Probleme ale exprimării corecte**, 1987, 282 p., 25 lei.

*** **Noul Atlas lingvistic al României, Moldova și Bucovina**, vol. I, 1987, XXXIV + 286 p. + 420 p. (broșura), 382 lei.

AL. MAREȘ, **Filigranele hîrtiei întrebuințate în țările române în secolul al XVI-lea**, 1987, 422 p. (1757 fig.), 92 lei.

TIMOTEI CIPARIU, **Opere**, vol. I, 1987, LVIII + 476 p., 53 lei.

ION COTEANU, MARIUS SALA, **Etimologia și limba română**, 1987, 160 p., 11,50 lei.

*** **Dicționar german-român**, ediția a II-a, 1989, XLVIII + 1184 p., 400 lei.

*** **Formarea cuvintelor în limba română.** Vol. III. **Sufixele 1. Derivarea verbală**, de LAURA VASILIU, 1989, 190 p., 18,50 lei.

MIOARA AVRAM, **Ortografie pentru toți**, 1990, 168 p., 19 lei.

ANDREI AVRAM, **Nazalitatea și rotacismul în limba română**, 1990, 248 p., 45 lei.

LILIANA IONESCU RUXĂNDOIU, **Narațiune și dialog în proza românească**, 1990, 184 p., 30 lei.

ISSN—0025—3323

LR, XLI, nr. 4, p. 179—246, București, 1992

S.C. „Universul" S.A. c. 3389

42 200

Lei 25 pentru persoane fizice
Lei 40 pentru persoane juridice

29040

2022

SECȚIA DE FILOLOGIE ȘI LITERATURĂ

LIMBA ROMÂNĂ

XLI

APARE LUNAR

DIN CUPRINS:

• MIOARA AVRAM, Considerații asupra situației limbii române în Republica Moldova • IOANA VINTILĂ-RĂDULESCU, Lingviștii și „limba moldovenească" • ION NUȚĂ, Tradiție și inovație în graiurile din nord-estul Moldovei • DOMNIȚA TOMESCU, Lucrări de onomastică românească din Republica Moldova • MARINA RĂDULESCU, Lucrări de ortografie publicate în Republica Moldova.

5/1992

48573

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

- IUI 2005
2014

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. I. COTEANU — redactor-şef
FLORA ŞUTEU — redactor-şef adjunct
MIOARA AVRAM — membru al colegiului de redacţie
GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — membru al colegiului de redacţie
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — secretar responsabil de redacţie

RESPONSABILI DE NUMĂR:
MIOARA AVRAM ŞI MARIUS SALA

Apare de 12 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară revistele se pot procura prin poştă, pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ORION SRL, Splaiul Independenţei 202 A, Bucureşti 6, România, PO BOX 74—19 Bucureşti, TX 11939 CBTx R, Fax (400) 424169.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei ,,Limba română''.

La revue « Limba română » paraît 12 fois par an.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie Roumaine sera adressée à : ORION SRL, Splaiul Independenţei 202 A, Bucureşti 6, România, PO BOX 74—19 Bucureşti, Tx 11939 CBTx R, Fax (400) 424169.

Adresa redacţiei :
Str. Spiru Haret nr. 12
R—79 638 Bucureşti
Telefon : 14 26 80 sau 15 74 30,
int. 265

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea Victoriei nr. 125
R—79 717 Bucureşti
Telefon 50 76 80

129040

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XLI 1992 Nr. 5 — mai

SUMAR

MIOARA AVRAM, Considerații asupra situației limbii române în Republica Moldova . . 249
IOANA VINTILĂ-RĂDULESCU, Lingviștii și ,,limba'' moldovenească 261
ION NUȚĂ, Tradiție și inovație în graiurile din nord-estul Moldovei 279
DOMNIȚA TOMESCU, Lucrări de onomastică românească din Republica Moldova . . 283
MARINA RĂDULESCU, Lucrări de ortografie publicate în Republica Moldova . . . 287

★

Apel către Parlamentul Republicii Moldova 293
Convenții de colaborare între institute academice din România și Institutul de Lingvistică al Academiei de Științe a Republicii Moldova (Gh. Chivu, Maria Marin, I. Florea) 295

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

V. BAHNARU, V. PURICE, *Dicționar explicativ pentru elevi*, Chișinău, ,,Lumina'', 1991 (Lucreția Mareș) 299
V. K. ZAGAEVSKI, *Culorile curcubeului*, Chișinău, Editura ,,Știința'', 1988 (Elena Carabulea) 300
M(ARC) A(LEXANDROVICI) GABINSKI, *Din problemele gramaticii și derivării române*, Chișinău, ,,Știința'', 1991 (Laura Vasiliu) 302
,,Limba română'', Chișinău, Ministerul Științei și Învățământului al Republicii Moldova, 1991, nr. 1, 2, 3—4 (Daniela Papadima) 303
,,Revistă de lingvistică și știință literară'', Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, 1991, nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6 (Andra Șerbănescu) 305

Mioara Avram

CONSIDERAȚII ASUPRA SITUAȚIEI LIMBII ROMÂNE ÎN REPUBLICA MOLDOVA[1]

I. Bătălia pentru limbă

Situația din Republica Moldova ilustrează în cel mai înalt grad și pe multiple planuri rolul limbii în istoria unei comunități, în existența și în rezistența unui neam, în păstrarea conștiinței de sine a ființei naționale.

Numai păstrîndu-și graiul, transmis de la o generație la alta în cele mai grele condiții, s-au menținut moldovenii de peste Prut ca o comunitate etnică distinctă față de concetățenii lor mai vechi sau mai noi[2] și cu graiul matern și-au început seria revendicărilor în lupta de renaștere națională. „Limbă și alfabet" cereau, după impulsul venit din partea unor cărturari conștienți și curajoși, sutele de mii de scrisori-memorii și sutele de mii de glasuri din memorabilele adunări de masă din anii 1988—1989 care au impus adoptarea legilor cu privire la limba de stat a republicii și cu privire la redobîndirea scrierii cu litere latine în locul celei cu litere rusești. Nu întîmplător ziua de 31 August, în care, în 1989, au fost votate aceste legi[3], a devenit sărbătoare națională cu numele „Limba Noastră cea Română"[4] sau, familiar, „Sărbătoarea Limbii", Republica Moldova fiind, după cîte știu, singurul stat care are o asemenea sărbătoare consacrată limbii[5]. Limba și alfabetul s-au cerut și s-au cucerit înaintea tricolorului, a suveranității și a independenței statale, tocmai pentru că limba și alfabetul trebuiau să pregătească terenul, să deschidă calea celorlalte realizări.

Bătălia pentru limbă a cunoscut cele mai variate forme de manifestare și a avut diverși combatanți. Poate că cea mai impresionantă este lupta nespectaculoasă, dusă în anonimat și neorganizat, dar la nivel de masă, de toți cei care au continuat să vorbească românește, măcar în familie și între prieteni, să scrie și să citească în limba lor maternă, fie și în haina grafică străină în care fusese ea îmbrăcată. Deși pare o formă elementară de luptă, acestei rezistențe colective neîntrerupte timp de decenii i se datorește continuitatea limbii autohtone în ciuda agresiunilor

[1] Valabile numai în parte și pentru situația limbii române din Ucraina.

[2] Aduși în R. Moldova prin politica demografică a fostei Uniuni Sovietice.

[3] *Cu privire la statutul limbii de stat a R.S.S. Moldovenești* și *Cu privire la revenirea limbii moldovenești la grafia latină.*

[4] Numele sărbătorii a preluat titlul unei poezii de Grigore Vieru menit să explicitezе titlul mai puțin precis pentru unii al poeziei lui Al. Mateevici *Limba noastră*. Cele două titluri au intrat, un timp, în concurență pentru denumirea sărbătorii de la 31 August.

[5] Cf. și editorialul, nesemnat, din „Știința", publicație a Academiei de Științe din R. Moldova, 1990, nr. 33 (406), p. 1.

LR, XLI, nr. 5, p. 249—260, București, 1992

la care a fost supusă, iar înverșunarea aparent pașnică de a nu ceda, dovedind atașamentul instinctiv față de elementul cel mai durabil al specificului național, a constituit temelia luptelor propriu-zise, publicistice și politice, desfășurate în momente cît de cît favorabile unor deschideri. Combatanții principali ai luptei de rezistență au fost în cadrul familiei mamele și în cadrul societății țăranii. La o cunoștință oricît de sumară cu literatura basarabeană din perioada sovietică frapează numărul mare al autorilor care au poezii închinate limbii, mamei și satului[6], într-o unitate indestructibilă. Mamele sătence au realizat, prin graiul transmis, fundamentul formației patriotice a noilor generații de intelectuali din R. Moldova ridicate în golul lăsat de plecarea sau exterminarea vechilor intelectuali. Între acești noi intelectuali scriitorii și filologii au fost cei mai sensibili la problemele limbii și cei mai pregătiți pentru a le înțelege prin informarea dobîndită adesea mai degrabă în bibliotecile din afara republicii (la Moscova, Kiev și alte orașe) decît în interiorul ei. Chiar în perioadele în care nu au fost militanți activi și chiar dacă au făcut sau acceptat compromisuri, scriitorii și filologii au meritul de a fi întreținut funcționarea limbii literare și de a fi frînat procesul de degradare a limbii prin modelele de exprimare oferite, respectiv prin studii și lucrări normative.[7]

În faza luptelor politice de redeșteptare a conștiinței naționale, stimulate de restructurarea proclamată în 1985, în fruntea combatanților s-au situat din nou scriitori, ziariști, lingviști din cercetare și din învățămîntul universitar, profesori de limba maternă din școlile generale, susținuți acum de reprezentanți ai celor mai diferite profesii : medici, ingineri, matematicieni, țărani și muncitori. Secvențe din bătălia publicistică desfășurată în anii fierbinți 1987—1989 au fost ulterior adunate, selectiv, în volumele colective — tipărite, din păcate, cu vechea grafie — *Povară sau tezaur sfînt?* [8] și *O luptă, o suferință și ...*[9], ca și în volumul — cu litere latine — a doi autori care au semnat de regulă împreună, Ion Dumeniuc și Nicolae Mătcaș, *Coloana infinită a graiului matern* (cu subtitlul *File din marea bătălie pentru limbă*) [10]. Ele ar trebui să fie cunoscute de toți românii interesați de istoria neamului nostru, care sînt încă prea puțin informați despre problemele, greutățile și izbînzile acestor frați atît de vitregiți, dar exemplari în dîrzenie. Cîteva episoade, titluri și nume se cuvine să fie reținute : hotărîrea nr. 210 din 26 mai 1987 a fostului C.C. al P.C.M. și C.M. al R.S.S.M. *Cu privire la îmbunătățirea studierii limbii moldovenești în republică* ; plenara din 30 octombrie 1987 a comitetului de conducere al Uniunii Scriitorilor din Moldova ; publicarea zguduitorului eseu deschizător de campanie al lui Valentin Mîndîcanu *Veșmîntul ființei noastre* în aprilie 1988 („Nistru" nr. 4) [11] ; crearea în

[6] Vezi, de exemplu, volumul antologic *Constelația lirei*, București, 1988.

[7] Vezi în special : Valentin Mîndîcanu, *Cuvîntul potrivit la locul potrivit*, ediția I, Chișinău, 1979, și ediția a II-a, Chișinău, 1987 ; A. I. Ciobanu, *Limba maternă și cultivarea ei*, Chișinău, 1988 ; seria *Cultivarea limbii* editată de Institutul de Limba și Literatura Moldovenească, 14 fascicule începînd din 1961 (cele mai multe sub redacția lui I. Etco, fie împreună cu I. Mocreac sau cu A. Dîrul, fie singur).

[8] Chișinău, 1989 („alcătuitor" : Ilie Lupan).

[9] Chișinău, 1989.

[10] Chișinău, 1990.

[11] Reprodus în volumul mai sus citat *Povară sau tezaur sfînt?*, p. 156—188 ; publicat mai tîrziu și în mai multe numere din „Flacăra".

iulie 1988 a unei comisii interdepartamentale a Sovietului Suprem al republicii „pentru studierea istoriei și a problemelor dezvoltării limbii moldovenești", organism numit neoficial „comisia pentru salvarea limbii"; scrisoarea deschisă din 17 septembrie același an a celor 66 de oameni de cultură („Învățămîntul public"); activitatea membrilor lingviști din comisie, în frunte cu S. Berejan, A. I. Ciobanu, A. Dîrul, I. Dumeniuc, N. Mătcaș, culminînd în decembrie 1988 cu rapoartele *Cu privire la statutul lingvistic și social al limbii moldovenești* [12] și *Cu privire la legătura dintre caracterul romanic al limbii moldovenești și grafia latină* [13]; ampla campanie de presă care a sprijinit lucrările comisiei (în special revistele „Literatura și arta", „Nistru", „Moldova", „Învățămîntul public"); participarea cu pasiune a scriitorilor Vladimir Beșleagă, Ion Ciocanu, Nicolae Dabija, Ion Druță, Ion Hadîrcă, Leonida Lari, Dumitru Matcovschi, Grigore Vieru, a lingviștilor V. Bahnaru, A. Evdoșenco, Vlad Pohilă, C. Tănase; adunarea de semnături din întreaga republică; publicarea unui articol scris cu 30 de ani în urmă — și interzis atunci — de doi reputați lingviști moscoviți, romanistul R. A. Budagov și slavistul S. Bernstein, *Cu privire la unitatea de limbă româno-moldovenească* („Nistru", 1988, nr. 11)[14]; atragerea altor specialiști din afara republicii, ca St. Semcinski de la Kiev, R. Piotrovski de la Leningrad, pînă la un punct și V.M. Solnțev [15] de la Moscova, și organizarea unei decisive consfătuiri la Institutul de Limba și Literatura Moldovenească; în sfîrșit, adoptarea istoricelor hotărîri ale Sovietului Suprem al R.S.S.M. la 31 august 1989, după Marea Adunare Națională din 27 august.

Lectura textelor din volumele citate nu prezintă numai un interes documentar similar celui cu care citim astăzi texte din perioada Unirii Principatelor sau a Marii Uniri din 1918. Multe dintre ele își păstrează actualitatea, avînd capacitatea de a-i înarma pe cititori cu argumente pentru continuarea luptei în vederea aplicării efective a legilor obținute, ca și în vederea ducerii pînă la capăt a unor soluții oprite la jumătatea drumului și, mai ales, în sensul convingerii concetățenilor încă nelămuriți și chiar al recuperării celor cu creierul spălat, așa-numiții mancurți [16]. Căci deșteptarea națională din Republica Moldova este în primul rînd o problemă de educație, de luptă perseverentă împotriva ignoranței și a mentalității viciate de propaganda abilă a cotropitorilor vremelnici. Și tot o problemă de educație este aducerea românilor de dincoace de Prut la capacitatea de a înțelege situația limbii române de dincolo de acest rîu și a purtătorilor ei lipsiți de cunoștințe asupra multor sectoare din istoria națională și din cultura românească.

[12] Vezi volumul *O luptă, o suferință și* ..., p. 174—201.

[13] *Ibidem*, p. 211—226, și la Ion Dumeniuc, Nicolae Mătcaș, *Coloana infinită a graiului matern*, p. 84—99.

[14] Reprodus în volumul *Povară sau tezaur sfînt?*, p. 353—361.

[15] După cum aflăm de la Ion Dumeniuc și Nicolae Mătcaș, *lucr. cit.*, p. 45 și 275.

[16] Cuvîntul *mancurt*, cu sensul „om care și-a uitat și își reneagă neamul", pus în circulație internațională de scriitorul kirghiz Cinghiz Aitmatov prin romanul său *O zi mai lungă decît veacul* sau *Halta vînătoarelor* (traduceri românești: București, 1983; Chișinău 1990; vezi și fragmentul *Legenda mancurtului*, Chișinău, 1990), este folosit în limba română cu referire specială la românii renegați din R. Moldova și Ucraina; cf. derivatele *mancurtă, mancurtism, mancurtist, a mancurtiza*.

Importanța limbii pentru viața unui popor rezultă nu numai din aspectele pozitive menționate prioritar pînă acum, ci și din cele negative, din felul în care stăpînirea străină a lovit anume în limbă : pe de o parte, născocind teoria aberantă a existenței unei așa-zise limbi moldovenești deosebite de limba română [17] și, pe de alta, îngrădind funcționarea limbii materne a populației majoritare din republică prin promovarea unui bilingvism univoc[18], ceea ce a dus la sărăcirea și degradarea acestei limbi sub presiunea limbii ruse de stat. Urmele loviturilor date oficial timp de decenii sînt adînci în limbă, ca și în gîndirea vorbitorilor, și ele nu pot fi șterse ușor și repede.

De aceea bătălia pentru limbă continuă cu însăși lămurirea cu răbdare a faptului că limba maternă a moldovenilor este româna — idee pe care o afirmă prin denumirile lor atît societatea culturală „Limba Noastră cea Română", cît și revista trimestrială de limbă, literatură și metodică, dar mai ales de educație patriotică, editată, cu concursul societății amintite, de Ministerul Științei și Învățămîntului, precum și programele și manualele școlare de limba română difuzate de același minister și pe care o demonstrează diverși lingviști [19] și alți oameni de cultură [20]. În același timp, bătălia pentru limbă continuă cu indicarea căilor concrete de derusificare, cu numeroase acțiuni de popularizare a normelor unitare ale limbii române literare, în domeniul ortografiei-ortoepiei, ca și în cel al terminologiei tehnico-științifice, cu lucrări și conferințe de cultivare a exprimării, cu editarea de gazete, cărți și manuale, cu emisiuni de radio și televiziune și spectacole îngrijite, cu înlocuirea firmelor și a toponimelor neromânești sau numai scrise cu alfabet rusesc și, mai cu seamă, cu pregătirea prin școală — de la grădiniță la universitate și în forme postuniversitare — a tinerei generații.

Participarea la această bătălie nobilă este o contribuție la restabilirea mult doritei unități culturale brutal sfărîmate în 1944. În acest sens fiecare vorbitor din R. Moldova care își îmbunătățește felul de a se exprima, care ascultă sau citește texte într-o bună limbă românească sau care sprijină presa și școala românească poate fi socotit un luptător, un apărător al neamului, un demn urmaș al mamelor care au luptat anonim transmițînd graiul strămoșesc în anii de prigoană și în ghețurile Siberiei. Iar așa cum de la ei așteptăm să se apropie de Caragiale, Coșbuc, Delavrancea, Goga, Rebreanu, Topîrceanu și atîția alții scriitori care le erau necunoscuți, ar fi de dorit ca și celor de aici să nu le rămînă necunoscuți Ion Druță, Leonida Lari sau Grigore Vieru, căci sfera literaturii române trebuie să cuprindă orice expresie artistică de limbă română. Tot astfel,

[17] Vezi articolul Ioanei Vintilă Rădulescu, în numărul de față, p. 261—277.

[18] Vezi în volumul *Poporă sau tezaur sfînt?* articolele din secțiunea intitulată *Conștiința lingvistică și bilingvismul*, p. 90—154. Vezi și Ion Z. Dumeniuk, *Politica lingvistică a U.R.S.S. și destinele limbilor naționale*, în „Limba română" (Chișinău), 1991, nr. 3—4, p. 5—11.

[19] Vezi, de exemplu, Silviu Berejan, *Suveranitatea va rezolva și problemele lingvistice*, în „Vocea poporului", 1990, nr. 19, p. 7 (interviu luat de Alexandru Bantoș), și *De ce glotonimul moldovenesc nu poate rivaliza cu glotonimul român cu aplicare la limba literară?*, în „Revistă de lingvistică și știință literară", 1990, nr. 6 (132), p. 29—37; Anatol Ion Ciobanu, *„Limba noastră cea română"*, în „Viața satului", 1990, nr. 35 (5648), p. 6.

[20] De exemplu, Ion Coteanu, *De ce moldovenii sînt români;* în „Limba română" (Chișinău), 1991, nr. 1, p. 17—21; 2, p. 13—17.

istoria limbii române și a lingvisticii românești trebuie să-și integreze organic sectoarele referitoare la regiunile moldovenești înstrăinate succesiv începînd cu 1812.

II. Analogii istorice generatoare de optimism

Cu privire la starea limbii din Republica Moldova se fac în mod curent afirmații dintre cele mai alarmante, care folosesc caracterizări variind doar între „jalnică"/„deplorabilă", „precară"/„mizerabilă", „dramatică"/„tragică" și „dezastruoasă"/„catastrofală" [21]. Dacă ele ar avea intenții și efecte mobilizatoare, am putea accepta ca atare aceste caracterizări. Părerea mea este însă că ele duc adesea la demobilizare, la o atitudine de lamentare resemnată în fața sorții nedrepte, mai ales dacă se ajunge la punerea în discuție a șanselor de redresare. Prin negarea acestor șanse sînt descurajate înseși eforturile de reintegrare culturală, iar exagerarea privitoare la stadiul de degradare/poluare atins, la alterările suferite, ar putea acredita, după demolarea ei, teza diferențierii limbii din R. Moldova față de cea din România actuală.

Este o realitate incontestabilă că limba română de acolo a fost sărăcită în urma restrîngerii cadrului de funcționare și alterată sub influența limbii ruse. Sărăcia se constată îndeosebi în vocabularul referitor la elemente ale organizării statale și ale culturii moderne (terminologii tehnico-științifice), iar alterarea în împrumuturi lexicale și calcuri de diverse feluri : lexicale, frazeologice și sintactice, precum și în fenomene fonetice care merg de la pronunțarea unor vocale și consoane la accent și intonație. Limba română din R. Moldova a fost supusă, în general, unui proces permanent de rusificare, iar limba literară și unui proces, activ cu precădere în perioada stalinistă, de rusticizare și de dialectizare, menite, evident, să o îndepărteze de limba literară din România. Nu e de mirare că există asemenea lipsuri și alterări, ci mai degrabă că ele nu sînt mai multe ! Catastrofală mi se pare totuși nu calitatea internă a limbii, ci doar abandonarea ei totală de unii mancurți sau nepunerea ei în funcțiune de către alți vorbitori, pentru care ea este încă o limbă de rangul al doilea.

Problema care se pune acum nu este „românizarea" limbii din R. Moldova — cum se plîng unii adepți ai conceptului de „limbă moldovenească" —, din moment ce ea nu a încetat niciodată să fie limbă română (influența străină a fost masivă, dar superficială, neatingînd esența limbii). Ceva mai corect ar fi termenul — și conceptul — *reromânizare*, analog cu mai răspînditul termen *reromanizare* (aplicat procesului de modernizare a limbii române după modelele latino-romanice) și pasibil de aceleași critici ca și el din pricina sugerării unei calități pierdute. De fapt, este vorba numai de derusificare pentru toate variantele limbii, iar pentru varianta literară și de o realiniere la normele limbii române literare unice, de sincronizare cu nivelul atins de ea în deceniile de separare, sincronizare

[21] Asemenea calificative au apărut și în diverse comunicări prezentate de colegi din R. Moldova la Congresul al IV-lea al Filologilor Români, Timișoara, 4—6 iulie 1991, și la Conferința Națională „Limba română azi", Iași—Chișinău, 28—30 august 1991.

care se referă mai ales la stratul neologic : adoptarea unor neologisme necunoscute în R. Moldova sau adaptarea altora cunoscute în variante formale diferite. Acest proces nici nu este nou decît prin amploare și prin caracterul manifest al intenţiilor, căci altminteri el vine în continuarea unuia petrecut timid, aproape subversiv, și cu intermitenţe chiar în cursul perioadei de funcţionare izolată a limbii literare din R. Moldova, în istoria căreia se constată o evoluţie înceată, dar fermă, spre apropierea de norma general românească ; e suficient să se compare între ele mostre de limbă literară scrise de pe vremea Republicii Autonome Moldovenești interbelice [22] cu unele de după 1944 și din deceniile ulterioare sau de limbă literară vorbită la postul de radio și televiziune Chișinău în decursul timpului [23] și să se urmărească sensul revizuirilor ortografice în cadrul tipului de scriere impus [24].

Mi-am exprimat și cu alt prilej [25] părerea că șansele de reintegrare pe acest plan sînt reale și că ele sînt demonstrate de progresele obținute în urma repunerii în drepturi a limbii naționale: funcționarea (mai) liberă în (aproape) toate sferele vieții sociale creează prin ea însăși condițiile de recuperare a stadiului de dezvoltare, iar acceptarea conștientă a normei menite să refacă unitatea spirituală înlătură treptat elementele de izolare. De altfel, degradarea limbii din R. Moldova este departe de a se fi produs în mod uniform la toți purtătorii ei, gradele de cunoaștere a limbii naționale fiind foarte diferite sub aspect cantitativ și calitativ. Existența unor cunoscători ai ei buni și foarte buni este o mărturie vie a „șanselor" pe nedrept puse la îndoială și totodată o confirmare a căilor de transformare a posibilităților în realitate. Exemplul acestor buni cunoscători și mînuitori ai limbii ar trebui să anuleze sentimentul local al complexului de inferioritate, care este de admis numai în măsura în care stimulează dorința de perfecționare.

Optimismul meu nu mi se pare nerealist, întrucît se bazează pe încrederea în capacitatea limbii române de a depăși perioadele de criză și de a se scutura de efectele lor negative. Această capacitate a fost demonstrată în diferite momente ale istoriei limbii noastre și tocmai cunoașterea trecutului justifică încrederea în viitor. În cele ce urmează voi semnala cîteva analogii între starea actuală a limbii române din R. Moldova și diverse perioade sau fapte din istoria limbii române moderne.

1. Cea mai la îndemînă este analogia cu situaţia de după Unirea din 1918, cînd în scurta perioadă interbelică s-a realizat unificarea limbii române literare de pe întregul teritoriu, deci însușirea normelor unice în toate provinciile, inclusiv în Basarabia. N-am să mă opresc însă la acest moment din mai multe motive : pe de o parte, pentru că am dezvoltat

[22] Vezi o asemenea mostră de text publicistic din 1931 citată de Ion Dumeniuc și Nicolae Mătcaș, *lucr. cit.* p. 237 : *Rivoluția din Octiabri a făcut-o pi fimei slobodi. Amu fimeea ari totașa drepturi ca și bărbatu ... E parti-n tot lucru obștesc. Eslili copchilărești* [„creșele de copii"] *o slobod pi fimei pentru lucru ista.* Comentariul e de prisos.

[23] Comparație făcută recent de Kostas Kazazis, *„How non-Rumanian is 'Moldavian"*, în „Folia Slavica" V, 1982, p. 224—229. Pentru preponderența normelor ortoepice general românești vezi și G. M. Gogin, *Studiu de ortoepie moldovenească*, Chișinău, 1977.

[24] Am în vedere reformele din 1957 și 1967.

[25] Vezi interviul din „Glasul", II, 1990, nr. 9 (13), p. 10, publicat de Vlad Pohilă sub titlul *Uniți prin limbă, cuget și simțiri.*

această temă într-o contribuție specială [26] și, pe de alta, pentru că în ce privește Basarabia termenii comparației sînt aceiași și totuși mult diferiți între ei din punct de vedere sociocultural.

Conservarea limbii române în Basarabia — nu mai vorbesc și de Transnistria — în primul rînd la nivelul exprimării rurale atît în perioada ocupației țariste (1812—1918), cît și a celei sovietice (din 1940/1944) explică nuanța arhaic-populară a exprimării multor vorbitori, chiar în stilul elevat și în forma lui scrisă. Impresia de limbă veche curat românească pe care o produce asupra ascultătorilor români din alte regiuni a fost formulată de scriitorul Paul Anghel în declarația orală făcută spectatorilor la o seară de poezie din Chișinău, la 30 august 1990: „Dumneavoastră vorbiți ca Ion Creangă, ca Neculce și Cantemir, vorbiți ca Ștefan cel Mare". Evident exagerată prin saltul peste secole, observația este parțial justificată, dar ceea ce dă nota caracteristică a acestei exprimări este alăturarea stratului arhaic-popular cu elemente simțite drept străinisme, iar statutul acestora ne duce spre paralele cu epoci mai apropiate de noi.

2. Deși ar părea tentantă, nu voi recurge la comparația cu cea mai recentă influență rusă suferită temporar și de limba din România [27] actuală într-o perioadă parțial contemporană cu cea din R. Moldova, întrucît deosebirile (în ce privește condițiile, căile și efectele ei) sînt mai mari decît asemănările și deci experiența depășirii acestei influențe n-ar fi convingătoare.

3. Pentru poluarea produsă de puternica rusificare asupra limbii din R. Moldova se poate stabili o analogie mai utilă cu limbajul administrativ din Principate din perioada 1829—1853, marcat de influența rusă în lexicul terminologic. Amploarea fenomenului a fost notată de diverși observatori contemporani, între care N. Istrati ne-a lăsat o mostră de exprimare, desigur șarjată, comparabilă pînă la confuzie cu limba actuală din R. Moldova. Este vorba de prima parte *(Biletul amorezului)* din compunerea în versuri intitulată *Corespondenție între doi amorezi sau Limba românească la anii 1822 și 1832* și publicată în 1844 [28]:

„Pe-un *pameșnic* ce-n *dejurstfă* de multe ori s-a primit,
La *presustvii* ca *pomoșnic* cu credință am slujit.
În multe *comandirofce* tot cu cinste am îmblat,
Și *sledstvii* pe la *zastave* de multe ori am lucrat;
În *otpusci* cu *podorojne* eu ca alții n-am ieșit
Sau *ostanofce* la slujbe în veac n-am pricinuit;
Samovolnicie iarăși nicicum nu am săvîrșit,
Ci *nagrajdenii* primit-am, ca un *cinovnic* cinstit;
Nacazanii pentru slujbă niciodată n-am avut,

[26] *Unificarea limbii române literare și cultivarea limbii în România interbelică* (comunicare prezentată la Chișinău, la sesiunea științifică din 30 august 1990 organizată în comun de Liga Culturală pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni și de Societatea „Varlaam").

[27] Vezi Iorgu Iordan, *Influențe rusești asupra limbii române*, în „Analele Academiei Republicii Populare Române", Seria C, tomul I, Memoriul 4, 1950, p. 66—119.

[28] În *Almanah de învățătură și petrecere* publicat de Mihail Kogălniceanu, Iași; reprodusă ca „exemplu de limbă barbară", de Dimitrie Gusti, *Ritorică pentru tinerimea studioasă*, ediție îngrijită de Mircea Frînculescu, București, 1984, p. 230.

Și *sdelci* a lucra ca mine altul nu s-au mai văzut.
Din *stolonacealnic* astăzi spre *cilen* sînt pomăzuit,
Pentru că cunosc *pareatca*; l-asta m-au înaintit;
Nu crede, deci, la *donosuri*, nu-mi lua al tău favor
Și nu uita că mă cheamă ... *** sîn ****'' [29]

Ce a rămas în limba română din termenii de adevărat jargon ai acestui text, despre care s-ar crede că ilustrează actuala „limbă macaronică" sau „mixtură lingvistică" [30] din R. Moldova? Nimic, după cum rezultă încă de la data publicării, din nota autorului, care glosează rusismele prin echivalente reținute de evoluția ulterioară a limbii, în majoritatea lor neologisme latino-romanice sau calcuri după aceleași modele: „*Pameșnic — proprietar. Dejurstfă — sală de așteptare. Presustvie — sală de primire. Pomoșnic — practicant, ajutător. Comandirofcă — însărcinare. Sledstvie — cercetare. Zastavă — trecătoare, graniță. Otpuscă — concedie vremelnică* etc." [31].

O mărturie similară pentru imixtiunea masivă, dar efemeră a rusismelor în același limbaj aparține lui Teodor Stamati, care în prefața lucrării sale *Dicsionăraș românesc de cuvinte tehnice și altele greu de înțeles*, Iași, 1851 [32], descrie astfel componentele etimologice ale terminologiei juridice de la acea dată: „Un *vehsel* nemțesc aduce un *proțes* lătinesc și dă peste *o delă* rusească ce trage după sine o mulțime de *peripiscă, otnoșenie, zapiscă, spravcă, dopros* și al. până ce în sfîrșit ajunge la *docladarisire* început ruește *(doclad)* și sfîrșind grecește *(arisire)*, pe urmă prin *debatarisire* latino-grecească asemine se *terminarisește* și apoi după feliurite cazuri urmează uneori o *închiere*, o *hotărîre* românească, alteori o *sentență* adesea dată de o *majoritate* însoțită de o *minoritate* latinească și o *practică* grecească". Citit astăzi, fragmentul arată clar care componente au căzut în desuetudine și care s-au dovedit a fi de viitor.

Limba română literară a mai depășit deci o dată efectele unei influențe rusești conjuncturale, a cărei pondere reală este atestată — în afara pastișelor citate — de documentele epocii [33]; ele furnizează chiar exemple cu aglomerări de rusisme în același context, ceea ce în operele literare citate se putea interpreta drept o exagerare intenționată: „Am dat *pricăzanie ciasovoilor*" *(Anul revoluționar 1848 în Moldova*, vol. I, București, 1951, p. 20); „Să-i prindeți și *doprosindu*-i să-i dați la cea mai apropiată *nacialstvă*" *(ibidem*, 294); „Să-l arestuiască la *zastavă* ... încredințîndu-l sub *raspiscă comandirului*" *(ibidem*, 17). De notat că reducerea drastică până la anulare a efectelor influenței ruse din prima jumătate a secolului trecut a constat nu numai în eliminarea (majorității) rusismelor propriu-zise sau totale de tipul *delă, doclad* etc., ci și a variantelor de tip rusesc ale

[29] Am marcat prin cursive rusismele propriu-zise. La culoarea textului contribuie și elementele slave mai vechi: *a sluji* și *slujbă, cinste* și *cinstit, a săvîrși, pomăzuit, sîn* „fiu".

[30] Pentru acești termeni — folosiți de N. Corlăteanu, respectiv A. I. Ciobanu — vezi Ion Dumeniuc și Nicolae Mătcaș, *lucr. cit.* p. 12.

[31] Vezi *loc. cit.*

[32] P. III—IV.

[33] Vezi Elena Șerban, *Observații asupra lexicului unor documente de la 1848*, în CILL II, București, 1958, p. 115—133, unde se relevă, în contexte specifice, toți termenii rusești ironizați de N. Istrati și T. Stamati.

unor neologisme menținute în limbă : variante pur fonetice, ca *aghent*, *cantelarie*, sau și morfologice, ca *ádres*, *subsidie*, *vacanție* [34].

Mi se poate aduce obiecția că cele două influențe rusești nu sînt comparabile din punct de vedere cantitativ și calitativ și că deci nu am fi îndreptățiți să contăm pe repetarea învingerii influenței în cauză în condițiile diferite de astăzi. Este neîndoielnic că acum, în R. Moldova, proporțiile influenței ruse sînt mai mari, ea atingînd mai mult decît un singur stil funcțional (totuși nu chiar pe toate și în nici un caz în aceeași măsură !) și fiind întreținută de bilingvismul vorbitorilor, și în același timp mai profundă, manifestîndu-se în diverse compartimente ale limbii. Acestor condiții defavorabile eliberării la fel de rapide, ca acum un secol și jumătate, de influența în discuție li se opune un avantaj imens care nu trebuie ignorat : existența unei norme lingvistice constituite pentru toate stilurile funcționale moderne, modelul oferit, pe toate planurile, de exprimarea scrisă și orală din România.

4. Influența rusă nu s-a exercitat, desigur, numai prin împrumuturi totale de felul celor discutate sub 3., care, fiind puternic marcate, sînt ușor de identificat și se elimină cel mai repede. Ea s-a manifestat și prin calcuri de diverse tipuri, care, avînd înfățișare românească, sînt uneori mai greu de recunoscut drept elemente străine și se pot strecura în exprimarea unor vorbitori în general atenți și bine intenționați. Numeroasele calcuri existente în limba română din R. Moldova sugerează și ele posibile analogii cu fapte din trecutul limbii române ; frapante, pînă la coincidență, sînt asemănările cu fapte din perioada de constituire a limbii literare moderne petrecute sub influența a diverse limbi. Identitatea privește procedeele, numai uneori și rezultatele concrete (cazurile particulare), care sînt de obicei doar asemănătoare. Modelele vechilor fapte pot fi dintre cele mai diferite (latine, franceze, germane etc.), ceea ce înseamnă că influența rusă din secolul nostru a re-produs calcuri încercate în trecut sub alte influențe.

a. Pentru calcurile lexicale — semantice și de structură — este evident paralelismul cu produsele orientării neaoșiste, antineologice, care este legată îndeosebi de numele lui Aron Pumnul, dar care a avut reprezentanți și înaintea lui, în diverse provincii românești. Dacă îmbinarea terminologică *acreală chișetică*, pe care o citează V. Mîndîcanu[35] ca adusă în discuție drept echivalent pentru „acid uric" în perioada de elaborare a *Enciclopediei sovetice* [sic] *moldovenești* (înainte de 1970), nu este o glumă, e bine să ne amintim că *acreală* mai fusese folosit în limba română cu sensul „acid" într-un manuscris din 1842, alături de *năcreală*, și că o formație similară, *acrime*, beneficiase de o circulație destul de largă cu același sens între 1790 și 1862, de asemeni alături de un dublet cu *în- (înăcrime)* [36]. Compusul *dreaptoscriere* „ortografie" [37], ironizat ca specific creatorilor de limbă „șantiști" [38], se regăsește întocmai (scris *dreptoscriere)* cu un

[34] Vezi Iorgu Iordan, *lucr. cit.*, p. 57—64.

[35] Vezi volumul *Povară sau tezaur sfînt?*, p. 176.

[36] Vezi N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, București, 1962, p. 140.,

[37] Citat de Ion Dumeniuc și Nicolae Mătcaș, *lucr. cit.*, p. 50.

[38] Termen peiorativ pentru moldovenii din Transnis'ria derivat de la cuvîntul specific *șanti*.

secol în urmă în gramatica lui Gh. Săulescu [39], iar în varianta *dreptscriere* la N. Bălășescu [40]. Compusele cu *sine-* „auto-, însuși, de sine" de tipul *sinedeservire* „autoservire" [41] amintesc de creația *sineiubire* „iubire de sine, egoism" atestată în două surse muntenești din jurul anului 1840 ca traducere pentru fr. *amour-propre* [42]. Pînă și monștrii parasintetici de tipul *dreptmaluriinic, stîngamaluriinic* „de pe malul drept, respectiv stîng (al Nistrului)" [43] pot fi raportați la modele aplicate la începutul secolului al XIX-lea, de exemplu la *patrucolțurat* „pătrat" sau *patrulatural, patrulăturat* și *patrulatnic* „patrulater" [44].

b. Din categoria calcurilor gramaticale cel mai des se citează două tipuri de calcuri sintactice avînd ca obiect verbul, și anume calchierea regimului verbal și calchierea folosirii pronominale (reflexive) sau nepronominale (active) a unui verb. Pentru amîndouă tipurile exemplele de calcuri realizate sub influență rusă au uneori antecedente surprinzătoare [45]. Astfel, construcția, curentă în R. Moldova, *a se îndrăgosti (amoreza, înamora) în/întru cineva sau ceva*, cu prepoziția *în* sau *întru* în locul lui *de*, explicată prin rus. влюбиться в кого-то [46], a avut circulație în alte arii ale limbii române sub influența germ. *sich in jemandem verlieben*; Titu Maiorescu folosea această construcție în adolescență, după cum atestă o scrisoare a sa din 1857: *Maria G. Ioan ... e înamorată foc într-un Kemenyck, însă părinții nu vor să-i lase voia* [47].

Calcurile sintactice din R. Moldova puse în legătură cu influența rusă pot fi identice cu calcuri anterioare realizate prin influență veche slavă sau slavonă; este cazul construcției cu dativul (în locul acuzativului) a verbului *a împiedica* [48] sau al construcției cu prepoziția *în* (în locul lui *de*) a verbului *a învinui* [49]. Dacă aceste construcții identice ale verbelor *a împiedica*, respectiv *a învinui*, sînt separate în timp, iar cele vechi par a fi avut o circulație limitată și o conotație livrescă, în cazul altor coincidențe situația este mai complicată și impune prudență în interpretare. Multe construcții prezentate în diverse lucrări drept calcuri produse în R. Moldova există și în alte arii ale limbii române, ca variante populare

[39] *Gramatică românească sau observații grămăticești asupra limbei românești*, Iași, 1833, vol. I, p. 2.

[40] *Gramatica română pentru seminarii și clase mai înalte*, Sibiu, 1848.

[41] Vezi V. Mîndîcanu, *Cuvîntul potrivit la locul potrivit*, p. 64; cf. *sineactivitate* la p. 62.

[42] Vezi *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. I *Compunerea* de Fulvia Ciobanu și Finuța Hasan, București, 1970, p. 125.

[43] Citate de Ion Dumeniuc și Nicolae Mătcaș, *Coloana infinită a graiului matern*, p. 51 (la p. 235 varianta *stîngmăluriinic)*; V. Mîndicanu, în *Povară sau tezaur sfînt?*, p. 164, dă varianta *dreaptomaluriișnic*.

[44] Vezi N. A. Ursu, *lucr. cit.*, p. 251.

[45] De coincidența între alte influențe în privința regimului verbal m-am ocupat în articolul *Particularități sintactice neromânești în diferite momente ale evoluției limbii române literare*, în SCL, XXVI, 1975, nr. 5, p. 461—464.

[46] Vezi V. Mîndicanu, *Cuvîntul potrivit la locul potrivit*, p. 333—334; Irina Condrea, *Greșeli de recțiune*, în „Revistă de lingvistică și știință literară", 1991, nr. 4 (136), p. 77.

[47] *Jurnal și epistolar*, ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, vol. I, București, 1975, p. 186. Vezi și DA, s.v. *amoreza* și *îndrăgi*.

[48] Pentru care compară exemplele date de V. Mîndicanu, *Cuvîntul potrivit la locul potrivit*, p. 330, cu citatul din Coresi, PS. 34, în DA, s.v., 3⁹.

[49] Pentru care compară exemplele date de Irina Condrea, *loc. cit*, cu citatul din Biblia de la 1688 (cu *vinui* + *întru*) dat în DA, s.v. *învinui*.

sau regionale ale construcției diferite din normă : este cazul construcției pronominale (reflexive) a verbului *a rîde — (De) ce te rîzi?* —, care nu poate fi pusă pe seama influenței ruse recente [50] din moment ce e cunoscută de mai multă vreme în mai multe regiuni, între care și în Ardeal, fiind considerată populară [51].

Tocmai pentru că se încadrează în sistemul gramatical românesc — indiferent de opțiunea normei în diversele cazuri particulare — este foarte greu să se facă distincție între faptele continue și cele discontinue, deci să se decidă dacă o anumită construcție este creată acum independent de soluția identică din trecut pe care întîmplător o repetă sau, dimpotrivă, reprezintă existența în continuare, poate doar cu un spor de vitalitate, a acelei soluții.

c. Un fapt de limbă întărit, la distanță în timp, de influența rusă este adjectivarea gerunziilor, care cunoaște o nouă viață în literatura artistică din R. Moldova. Nu numai că frecvența acestor gerunzii cu flexiune adjectivală rivalizează cu aceea din perioada puternicii influențe franceze prin care au luat naștere în prima jumătate a secolului trecut, dar se constată și apariția lor în tipuri de construcții total sau relativ noi : cu pronume reflexiv aglutinat în forma articulată *(zbătîndusa inimă)* și cu complement direct *(flori de rouă răcorinde obrazul)* [52]. Necesitatea echivalării participiului activ din rusă a fost satisfăcută deci printr-o soluție legată de un model francez, care devenise treptat desuetă, dar rămăsese cunoscută, ca element pasiv, cititorilor de poezie pașoptistă și eminesciană de început.

Concluziile celor expuse în partea a doua a articolului de față sînt următoarele :

Chiar în formele ei cele mai poluate, limba din R. Moldova nu este și nu a fost niciodată altceva decît română, întrucît esența limbii n-a suferit atingeri și elementele străine sînt adaptate la sistemul românesc.

Existența unor particularități nu afectează statutul de varietate a limbii române pe care îl are limba din R. Moldova. Specificul ei este dat de îmbinarea unor elemente care se regăsesc ca atare în alte arii și epoci ale limbii române sau se încadrează în tendințe comune, fie și trecătoare. Influența rusă însăși — care, firește, nu trebuie minimalizată — nu are calitatea unui factor de diferențiere totală și deci nici forța unui obstacol de netrecut în procesul de reintegrare. Păstrarea la nivel dialectal a unor rusisme sau ucrainisme, fie și a incriminatului *sîrnici* „chibrituri" [53] — atestat, de altfel, în Bucovina în perioada interbelică [54] —, trebuie înțeleasă în contextul păstrării și în alte graiuri românești a unor cuvinte care amin-

[50] Cum face Irina Condrea, *Despre unele cauze ale apariției calcurilor la verbe*, în „Revistă de lingvistică și știință literară", 1990, nr. 5 (131), p. 168.

[51] Vezi DLR, s.v.

[52] Vezi M. A. Gabinschi, *Gerundiul și o evoluție recentă pe baza lui (posibile embrioane ale participiului activ ca figură poetică)*, în volumul autorului *Din problemele gramaticii și derivării române*, Chișinău, 1991, p. 6—71.

[53] Vezi Ion Dumeniuc și Nicolae Mătcaș, *lucr. cit.*, p. 57.

[54] Vezi DLR, s.v. *sîrnic*[3] s.n., cu pl. *sîrnice*.

tesc foste dominații străine, contacte preponderente și influența lingvistică aferentă : de pildă, regionalismul ardelenesc de origine maghiară *ghiufe* „chibrituri”[55]; cf. și originea turcă a termenului literar *chibrit*.

Ceea ce se corectează în acțiunile de cultivare a limbii la vorbitorii din R. Moldova nu este neromânesc [56], ci numai neliterar, neconform cu norma comună, unitară. Însușirea normelor unice este un deziderat firesc și chiar o datorie, dar pînă a ajunge la acest ideal trebuie eliminate sentimentele de culpabilitate și de culpabilizare pe plan lingvistic.

Nu am discutat anume sărăcia și divergența care se constată în unele sectoare terminologice pentru că în această privință sînt de acord, în esență, cu cele spuse de omul politic Mircea Druc [57] : „o sută de întreprinderi mixte economice și o sută de întreprinderi mixte culturale și atunci problemele se rezolvă de la sine”. Poate nu chiar de la sine — și ajutorul unor lucrări lexicografice nu trebuie neglijat — , dar condițiile prielnice contează enorm.

Așadar, optimism, justificat, dar nu lipsă de implicare !

Februarie 1992

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[55] Vezi la A. Viciu, *Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal*, București, 1906, p. 103—104, 25 de termeni regionali pentru „chibrit”, dintre care 13 sînt împrumuturi locale.

[56] În sensul „inexistent, neatestat vreodată în limba română, neîncadrabil sau de neconceput în sistemul ei”.

[57] Vezi Anatol Ciobanu, *art. cit.* din „Viața satului”.

Ioana Vintilă-Rădulescu

LINGVIȘTII ȘI „LIMBA" MOLDOVENEASCĂ

0. Despre o „limbă" moldovenească distinctă de limba română a început să se vorbească în Uniunea Sovietică în perioada interbelică, dar această problemă s-a pus cu mai multă acuitate cu începerea din anii '50, reflectînd împrejurările istorice specifice pe care le vom evoca pe scurt în cele ce urmează.

Problema rămîne actuală în orice caz cîtă vreme denumirea oficială a limbii naționale în Republica Moldova continuă să fie aceea de limbă *moldovenească*, iar opinia publică basarabeană este încă împărțită în această privință.

Desigur, calificarea ca *moldovenesc* a idiomului vorbit de românii din fosta Uniune Sovietică nu este o pură invenție a autorităților, ci pornește de la folosirea mai veche a cuvintelor *moldovean*, *moldovenesc* pentru a desemna pe locuitorii întregii Moldove istorice și graiul lor [1]. Între acest fapt indiscutabil, pe de o parte, și, pe de altă parte, transformarea sintagmei *limbă moldovenească* în termen „tehnic", în care elementul *limbă* are o accepție științifică strict determinată, și mai ales opunerea ei *limbii române*, este însă o mare distanță.

Prin *„limbă" moldovenească*, în lingvistica sovietică se desemnează varianta limbii române din toată fosta Uniune Sovietică, dar în primul rînd din actuala Republică Moldova (înglobînd Basarabia și Transnistria) și din Ucraina (Bucovina de Nord și ținutul Herța — zona Cernăuți, Ismail și regiunea transcarpatică), la care se adaugă și enclave risipite dincolo de Urali prin Asia Centrală pînă la Vladivostok, din Siberia pînă în Crimeea și Caucaz, în zone aparținînd Ucrainei de est, Federației Ruse, Kazahstanului, Kirghiziei (zona Frunze) sau Gruziei (fosta R.S.S.A. Abhază), enclave datînd de la sfîrșitul secolului trecut sau din perioada colonizărilor sovietice.

În cele ce urmează ne vom limita la problema așa-zisei limbi moldovenești din actuala Republică Moldova, unde a căpătat cea mai mare

[1] În lucrarea sa *Român, românesc, România. Studiu filologic*, București, 1983, Vasile Arvinte consemnează utilizarea, de relativ scurtă durată (din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea), în Moldova și Bucovina, a sintagmei *limba moldovenească* alături de și cu același sens cu expresia curentă *limba română*, și părăsirea ei practic definitivă după 1840 (autorul semnalează și faptul interesant că la întrebarea „Cum vorbiți dv.?", harta 696 cu titlul *Românește* din ALRM SN II înregistrează răspunsul *moldovenește* în numai trei puncte din Moldova). În articolul *De ce glotonimul* **moldovenesc** *nu poate rivaliza cu glotonimul* **român** *cu aplicare la limba literară?* din „Revista de lingvistică și știință literară" (Chișinău), 1990, nr. 6 (132), p. 29—37, S. Berejan adaugă la atestările date de V. Arvinte folosirea epitetului *moldovenesc* și în titlurile cîtorva dicționare cu caracter practic apărute în perioada stăpînirii țariste asupra Basarabiei.

LR, XLI, nr. 5, p. 261—277, București, 1992

acuitate — ceea ce nu înseamnă că soarta limbii române în Bucovina și, cu atît mai mult, în enclavele menționate mai sus nu este încă și mai ingrată. Trebuie observat că în zonele fostei U.R.S.S. din afara Republicii Moldova, alături de termenii *moldovean*, *moldovenesc*, cu referire la realitățile locale se folosesc și aceia de *român*, *românesc*, fără o delimitare clară între cele două serii [2].

Rațiunea adoptării denumirii de *limbă moldovenească*, căreia s-a încercat să i se dea o fundamentare științifică, a fost evident de ordin politic — naționalist și ideologic. Ea se explică prin istoria nefericită a teritoriilor românești incorporate imperiului rus și/sau sovietic, istorie încă prea puțin cunoscută publicului românesc. În acest sens republicarea, de către Editura Humanitas condusă de Gabriel Liiceanu, a *Istoriei Basarabiei* [3] (al cărei text, datînd din 1923, se oprește la anul 1918, și la care se adaugă o scurtă istorie statistică a perioadei de „gospodărire românească" — 1918—1940) și a *Istoriei Bucovinei* [4] (lucrare inedită, cuprinzînd perioada 1774—1918) de Ion Nistor este un prim pas. În special istoria mai recentă a acestor teritorii — care a fost supusă unor denaturări grosolane [5] — trebuie încă studiată cu obiectivitate de specialiști și făcută cunoscută publicului larg, cu atît mai mult cu cît chiar în prezentări aparent imparțiale se resimte influența unor surse cel puțin părtinitoare.

1. Cîteva repere t e m p o r a l e sînt însă mai presus de orice controversă.

Basarabia a fost despărțită pentru prima dată de restul Moldovei în 1812, cînd, în urma războiului ruso-turc, Rusia (devenită vecină cu teritoriile românești abia la sfîrșitul secolului precedent) a anexat această provincie, pe care a stăpînit-o pînă în 1918, cu mica excepție a sudului ei (zona Ismail), care a revenit Moldovei în 1856, în urma războiului Crimeii, dar a fost reanexat Rusiei în 1878, după un nou război ruso-turc. Politica de deznaționalizare și de izolare față de restul teritoriilor românești este astfel începută în Basarabia de imperiul țarist, care o stăpînește timp de 106 ani.

În 1918, după victoria „Marii Revoluții Socialiste din Octombrie", Basarabia revine la patria-mamă, o dată cu Transilvania și Bucovina, în cadrul României Mari create prin Marea Unire (a se compara, în sensul celor spuse mai sus, modul în care sînt prezentate aceste evenimente și întreaga istorie a problemei de către Johannes Kramer [6] și în articolul,

[2] Disertația lui R. I. Udler, de pildă, ar fi privit inițial graiurile moldovenești *și* românești din regiunile Cernăuți și Transcarpatică din R. S. S. Ucraineană, cf. V. Vascenco, SCL, VIII, 1957, nr. 3, p. 371—375 ; vezi mai jos nota 67.

[3] Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*. Ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, București, colecția *Historia magistra vitae*, 1991.

[4] Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, București, 1991.

[5] Cf. reacția lui Grigore Nandriș la *Istorija Moldavii*, vol. I, apărută în U.R.S.S. în 1951, în „Buletinul Bibliotecii Române" din Freiburg i. Breisgau, II, 1954, p. 79, și, mai recent, lucrarea polemică a istoricilor C. C. și Dinu C. Giurescu, *A. M. Lazarev : un faux-monnayeur de l'histoire*, publicată în 1976 la Milano sub pseudonimul Petre Moldovan, în replică la volumul acestuia *Moldavskaja sovetskaja gosudarstvennost' i bessarabskij vopros*, Chișinău, 1974.

[6] Johannes Kramer, *Das Moldauische*, în revista sa „Balkan-Archiv". Neue Folge, 5, 1980, p. 125—155.

anterior, al lui Klaus Heitmann [7] — considerat de altfel excelent, cum nici nu se putea altfel, de către Kramer). Evoluția limbii române în Basarabia redevenită românească în perioada 1918—1940/44 a fost înfățișată de Mioara Avram într-o comunicare ținută în 1990 la Chișinău.

Deși minoritari, cei cca 200 000 de români rămași în teritoriul sovietic într-o zonă compactă sînt înglobați din 1924 într-o *republică autonomă* creată în cadrul R.S.S. Ucrainiene și numită *Moldovenească*; ea coincide, în linii mari, cu Transnistria — care ceruse și ea, fără succes însă, în 1917 alipirea la România —, cuprinzînd și o fîșie îngustă pe malul drept al Nistrului, și va avea în cele din urmă capitala la Tiraspol.

Cu această republică — rămășiță a Basarabiei țariste și expresie a intenției sovietice de a o reocupa — începe propriu-zis istoria „limbii" moldovenești.

Ea va căpăta și mai multă amploare o dată cu anexarea la U.R.S.S., la început pentru scurt timp (1940—41) și apoi (din 1944) pentru cîteva decenii, a întregii Basarabii, care este transformată imediat în R.S.S. Moldovenească, înglobînd aproape toată fosta republică autonomă (în timp ce sudul Basarabiei, Bucovina și ținutul Herței sînt atribuite Ucrainei). Astfel, numărul românilor din Uniunea Sovietică ajunge, după diferite estimări, la 3,5—4 milioane.

Ca urmare se intensifică și preocupările legate de „limba" moldovenească, cu atît mai mult cu cît noua republică este singura din componența U.R.S.S. căreia îi corespunde un stat distinct de aceeași etnie, încă nesocialist în acea vreme și cu care, în plus, se și învecinează direct, ceea ce era considerat un mare pericol.

2. În examinarea chestiunii „limbii" moldovenești trebuie distins un aspect practic și unul teoretic, care, bineînțeles, se întrepătrund adesea, susținîndu-se și justificîndu-se reciproc; pînă în perioada postbelică predomină însă latura practică.

2.1. Sub aspect p r a c t i c se constată la început o totală derută, care va continua și în perioada imediat postbelică. Este parcă o ilustrare a ideii marxiste de „dezvoltare" dialectică, în spirală, pe calea unei succesive „negări a negației", care se produce aproape la fiecare nou cincinal iar uneori chiar mai des. Eforturile se concentrează asupra problemei stabilirii normelor limbii literare, asupra căreia se putea acționa mai ușor, și care merge mînă în mînă cu aceea a alfabetului.

Dacă într-o primă fază, cînd se vorbea încă doar de *dialectul* moldovenesc, în Republica Autonomă Moldovenească se acceptă ca formă literară limba română, iar ca alfabet cel latin, o dată cu primul plan cincinal (1928—1932) se înregistrează cea dintîi tentativă de rupere a „limbii" moldovenești de tradiția literară românească, tentativă al cărei campion este L. A. Madan [8]. Acesta promovează, sub aspect fonetic, schimbarea bazei dialectale a limbii literare moldovenești (notată acum cu alfabetul rusesc), luînd ca model graiul moldovenesc din ținutul Orhei, înglobat în

[7] Klaus Heitmann, *Rumänische Sprache und Literatur in Bessarabien und Transnistrien*, în ZrP, 81, 1965, nr. 1/2, p. 102—156, reprodus în traducere românească în „Revista de lingvistică și știință literară", 1991, nr. 4(136), p. 79—90, 5(137), p. 56—69, 6(138), p. 79—88.

[8] L. A. Madan, *Gramatica moldovenească*, Partea I, *Fonetica și morfologhia*, Tiraspol, 1930.

republică, iar sub aspect lexical înlocuirea neologismelor (inclusiv a împrumuturilor românești din rusă) prin cuvinte compuse create artificial din elemente „neaoșe".

Dacă al doilea cincinal (1933—1937) aduce o revenire la modelul românesc, prin relatinizare, inclusiv în ce privește alfabetul (în concordanță cu ceea ce se întreprindea sub acest din urmă aspect și în celelalte republici sovietice — pornindu-se de la constatarea că prin „madanism" se crease în mod artificial o prăpastie lingvistică între Republica Autonomă Moldovenească și Basarabia, spre care ținteа în continuare Imperiul Sovietic—, această revenire este numai de scurtă durată.

În următoarea fază, ceva mai lungă, care se întinde între anii 1937 și 1950, autorul noilor norme ale limbii moldovenești literare — a cărei deromânizare este argumentată acum și ideologic, prin opoziția față de caracterul „burghez" al limbii române— este I. D. Ciobanu [9], care stabilește totodată principiile ortografiei cu alfabetul rusesc (menținut pînă nu de mult).

Și în următorii cinci ani, deși se renunță la justificarea ideologică, (cu atît mai mult cu cît și statul român păsise pe calea socialismului), eforturile vizînd îndepărtarea limbii literare din R.S.S. Moldovenească de limba română se continuă. Aceasta se realizează în domeniul fonetic prin dialectalizare — de data aceasta pe baza graiului din zona noii capitale, Chișinău—, iar în cel lexical prin ruralizare și arhaicizare, precum și prin delatinizare și în general dezoccidentalizare, compensate acum prin slavizare, respectiv rusificare.

În special după 1955—1956, excesele din fazele anterioare se atenuează totuși și se intră treptat, dar definitiv într-o situație de relativ echilibru și normalitate. Se revizuiește ortografia și se elimină dialectalizarea fonetică excesivă (care mersese, printre altele, pînă la consemnarea palatalizării labialelor și dentalelor); totuși, unele norme ortografice, reflectînd inadecvarea alfabetului rusesc la specificul limbii române, sînt de natură să influențeze pronunțarea, deformînd-o. Voci izolate, cum ar fi aceea a lui I. Vasilenco, propun chiar revenirea la alfabetul latin, care se va realiza abia mult mai tîrziu. În lexic se reacceptă elemente ce fuseseră excluse anterior ca muntenești sau ca aporturi latine ori latino-romanice occidentale, renunțîndu-se la obsesia diferențierii cu orice preț de norma literară românească și chiar acceptîndu-se implicit sau chiar explicit modelul acesteia. Pentru o descriere a situației actuale a limbii române în Basarabia a se vedea articolul Mioarei Avram din prezentul număr.

2.2. În plan t e o r e t i c, caracterul de sine stătător al „limbii" moldovenești — cel puțin literare — în raport cu româna este proclamat în mod programatic din anii '30, începînd cu L.A. Madan și M.V. Serghievski [10] (care recunoștea însă caracterul romanic al „limbii" moldovenești).

Argumentele sînt în primul rînd și aproape implicit de ordin e x t r a l i n g v i s t i c — evoluția în condiții specifice, de izolare față de

[9] I. D. Ciobanu, *Gramatica limbii moldovenești*, partea I, Tiraspol, 1939; *Cuvîntelnic orfografic moldovenesc*, Tiraspol, 1939, ambele cu diferite versiuni pînă în anii 1949/1953 etc.

[10] M. V. Serghievski, *Moldavskie etjudy*, Moscova—Leningrad, I, 1936, și II, 1939, republicate postum și în *Moldavsko-slavjanskie etjudy*, Moscova, 1959.

restul comunității românești —, și ele sînt cele mai puțin vulnerabile, cu observația, fundamentală însă, că nu acestea sînt criteriile pe care se bazează stabilirea individualității lingvistice — genealogice și/sau tipologice — a unei limbi.

Sesizînd inconsistența acestor justificări în susținerea scopului propus, campionii existenței unei „limbi" moldovenești au invocat și argumente de ordin lingvistic extern ținînd de istoria limbii și de influențele diferite suferite (rusă și ucraineană în cazul „limbii" moldovenești).

Unii au mers pînă la a extrapola datele istoriei recente la întreaga evoluție a celor „două" limbi, falsificînd-o, așa cum a făcut încă Madan, care afirma : „Limba norodului moldovenesc în curgerea întregii istorii a estirii lui s'o diosăghit di limba valahianî (românească)" și, mai mult, „sî diosăghești sî di limba tuturor cărților moldovenești tipăriti păn la organizarea R.A.S.S.M." [11].

Culmea denaturării adevărului istoric și lingvistic a fost atinsă în perioada dominată de ideile lui N. I. Marr, conform teoriei căruia limba aparține suprastructurii și are caracter de clasă, ceea ce ar fi făcut imposibil ca limba unei comunități socialiste precum Republica Moldovenească să fie aceeași cu limba unui stat burghez cum era încă România. Exploatîndu-se, printre altele, și saturarea deliberată a limbii literare moldovenești cu cuvinte, sensuri și expresii împrumutate sau calchiate din rusă și ucraineană, se ajunsese chiar la susținerea ideii că moldoveneasca nu ar fi o limbă romanică, ci una mixtă, slavo-romanică, sau eventual chiar o limbă slavă. Asemenea afirmații aparțin mai ales folclorului științific, neavînd totdeauna o paternitate clară, și se deduc adesea în special din reacțiile pe care nu au întîrziat să le stîrnească.

După cum se știe, exagerările marriste au fost combătute în numele lui Stalin însuși, iar aplicarea ideilor atribuite acestuia și în lingvistica moldovenească nu avea să întîrzie. Astfel, încă în 1951 a apărut la Chișinău un volum colectiv intitulat „Problemele limbii moldovenești în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin" [12]. O dată și mai importantă în istoria problemei „limbii" moldovenești este marcată de publicarea, doi ani mai tîrziu, a unei alte culegeri intitulate, mai discret, numai „Problemele lingvisticii moldovenești" [13], dar al cărei articol programatic introductiv, semnat de V. V. Vinogradov, are încă titlul „Sarcinile fundamentale ale științei sovietice a limbii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin în domeniul lingvisticii" [14]. Este vorba de „actele" unei sesiuni științifice a Institutului de Lingvistică al Academiei de Științe a U.R.S.S. și a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură Moldovenească, a cărei importanță constă în ecourile pe care le-a produs în interiorul și în afara Uniunii Sovietice — în lingvistica românească și în cea occidentală.

În articolul citat, V. V. Vinogradov pune lucrurile la punct, combătînd teoria de inspirație marristă privind pierderea caracterului roma-

[11] L. A. Madan, *op. cit.*, p. XIII și XII.

[12] *Voprosy moldavskogo jazyka v svete trudov I. V. Stalina*, Chișinău, 1951.

[13] *Voprosy moldavskogo jazykoznanija*, Moscova, 1953.

[14] V. V. Vinogradov, *Osnovnye zadači sovetskoj nauki o jazyke v svete rabot I. V. Stalina po jazykoznaniju*, în *Voprosy moldavskogo jazykoznanija*, p. 5—53.

nic al „limbii" moldovenești. De altfel, începînd din anii '50 romanitatea „limbii" moldovenești, paralel însă cu caracterul ei distinct de română, pătrund ca idei curente și axiomatice în toată lingvistica generală și romanică din Uniunea Sovietică [15]. În planul romanisticii aceasta are drept consecință sporirea cu încă una a numărului limbilor neolatine din aria orientală a Romaniei, cărora li se adaugă cu atît mai mult, ca limbi separate, cele trei idiomuri sud-dunărene.

Dintre toate contribuțiile incluse în volumul discutat, de cea mai mare circulație s-a bucurat aceea a lui V. F. Șișmarev, care apăruse, cu excepția părții întîi, cu un an înainte, chiar în primul număr al revistei „Voprosy jazykoznanija" — ceea ce arată importanța acordată problemei — și care va fi republicată în 1960 la Chișinău în traducere românească sub titlul *Limbile romanice din sud-estul Europei și limba națională a R. S. S. Moldovenești*. După cum arată și titlul, „limba" moldovenească este plasată aici în contextul istoric al formării și dezvoltării romanității balcanice. Șișmarev recunoaște că deosebirile ei față de română sînt în special de ordin lexical și că aceasta nu-i afectează structura romanică, el combătînd argumentat ideea caracterului pretins amestecat, slavo-romanic, al „limbii" moldovenești. Șișmarev acceptă totodată utilizarea „critică" în R. S. S. Moldovenească a ceea ce este „pozitiv" — adică nu cuprinde elemente „străine" — în limba și literatura României, după înlăturarea „ideologiei burghezo-moșierești" [16].

Dîndu-și seama că perioada în care s-ar fi produs formarea noii „limbi" moldovenești este prea recentă și mai ales prea scurtă, unii colaboratori sovietici la acest volum au încercat chiar să rescrie istoria limbii române, R. G. Piotrovski susținînd, de pildă, că „limba" moldovenească s-ar fi despărțit de română încă din secolele al XIII-lea — al XIV-lea [17].

Argumentelor extralingvistice și lingvistice externe în favoarea autonomiei „limbii" moldovenești față de română se încearcă acum să li se adauge și argumente lingvistice i n t e r n e, ținînd mai ales de domeniul fonetic (adesea aspecte minore ale ritmului și intonației) și de cel lexical; au existat tentative de a descoperi trăsături proprii, de proveniență slavă, și în structura ei gramaticală, dar ele au fost combătute ca nefondate chiar de lingviști sovietici. Astfel, I. V. Varticean a susținut ideea influenței ruse și ucrainene asupra structurii gramaticale a „limbii" moldovenești în articolul „Despre problema structurii gramaticale a limbii moldovenești în lumina învățăturii lui I. V. Stalin despre limbă", publicat în culegerea din 1951 [18]. El a revenit asupra chestiunii în comunicarea „Cîteva legi ale dezvoltării structurii gramaticale a limbii moldo-

[15] Cf. M. V. Serghievski, *Vvedenie v romanskoe jazykoznanije*, Moscova, 1952, p. 227—244 (²1954); A. S. Cikobava, *Vvedenie v jazykoznanie*, Moscova, 1952, p. 207—208 (cu o traducere litografiată în limba română, *Introducere în lingvistică*, București, 1954), unde se recunoaște chiar că „limba" moldovenească este „foarte apropiată de română", p. 219 a ediției românești); V. A. Bogorodicki, *Vvedenie v izučenie sovremennyx romanskix i germanskix jazykov*, Moscova, 1953; A. A. Reformatski, *Vvedenie v jazykoznanie*, Moscova, 1955, p. 324—325.

[16] V. F. Șișmarev, *Romanskie jazyki jugo-vostočnoj Evropy i nacionalnyj jazyk Moldavskoj S.S.R.*, în *Voprosy moldavskogo jazykoznanija*, p. 73—120.

[17] R. G. Piotrovski, *Slavjano-moldavskie jazykovye otnošenija i voprosy nacionalnoj specifiki moldavskogo jazyka*, în *Voprosy moldavskogo jazykoznanija*, p. 135—149.

[18] I. K. Vartičan, *K voprosu o grammatičeskom stroe moldavskogo jazyka v svete učenija I. V. Stalina o jazyke*, în *Voprosy moldavskogo jazyka* ... (v.n. 12), p. 49—50.

venești" apărută în volumul din 1953 [19], afirmînd că legea potrivit căreia flexiunea este latura cea mai puțin penetrabilă a structurii gramaticale nu ar funcționa în cazul „limbii" moldovenești. În același volum însă, S. B. Bernstein, în comunicarea „Elemente slave în limba moldovenească" [20], critică primul articol al lui Vărticean, iar cel de al doilea este însoțit de o notă a redactorilor volumului, V. F. Șișmarev, V. P. Suhotin și D. E. Mihalci, care își exprimă rezervele față de poziția autorului [21].

Pînă și R. A. Budagov, în contribuția sa din același volum, intitulată „Limba moldovenească printre limbile romanice", vorbea despre influența rusă asupra structurii gramaticale a „limbii" moldovenești, înțelegînd însă prin aceasta formarea cuvintelor (sufixe și prefixe mai productive decît în română) [22].

În dorința de a se demonstra cu orice preț caracterul de sine stătător, și nu de variantă a limbii române, al idiomului romanic din Basarabia se face de multe ori abstracție de faptul, susținut de altfel și de lingviștii de orientare marxistă, că hotărîtor pentru individualitatea unei limbi este, alături de structura ei gramaticală, fondul principal de cuvinte, și nu masa vocabularului. Absența oricărei ierarhizări a elementelor invocate face, de pildă, ca într-o prezentare generală a limbilor popoarelor din U.R.S.S. să se afirme că elementele slave ar avea în „limba" moldovenească o pondere de 40% [23]. Pe de altă parte, încercînd să răspundă acestui al doilea criteriu, N. G. Corlăteanu, în articolul „Sarcinile studierii fondului principal lexical și ale structurii lexicale ale limbii moldovenești" din culegerea citată, include în fondul principal, de dragul demonstrației, cuvinte cu o poziție de fapt periferică [24].

Concluziile comparațiilor întreprinse sînt viciate și de faptul că cei doi termeni ai ei sînt reprezentați de dacoromâna standard actuală, bazată preponderent pe subdialectul muntean, și, respectiv, de limba literară moldovenească — în mod deliberat dialectalizată, arhaicizată și slavizată, fără a se antrena în comparație graiurile moldovenești (și nu numai) de pe teritoriul românesc și vorbirea populară autentică din Basarabia. Este ceea ce face, de pildă, R. A. Budagov în comunicarea citată, în care consideră caracteristice „limbii" moldovenești cuvinte care în realitate circulă în graiurile de pe teritoriul României chiar pe o arie mai largă decît cea a subdialectului moldovean și, mai mult, au devenit general cunoscute cel puțin prin operele scriitorilor români originari din Moldova (în paranteză fie spus, susținerea existenței a două limbi românești distincte a dus și la afirmații adesea absurde în privința apartenenței scriitorilor români anteriori creării unei republici moldovenești și originari sau nu din Moldova, Basarabia sau Bucovina la una sau cealaltă sau chiar la ambele literaturi).

[19] Idem, *Razvitie grammatičeskogo stroja moldavskogo jazyka*, în *Voprosy moldavskogo azykoznanija*, p. 207—219.

[20] S. B. Bernstein, *Slavjanskie elementy v moldavskom jazyke*, *vol. cit.*, p. 150—158.

[21] *Loc. cit.*, p. 211, n. 19.

[22] R. A. Budagov, *Moldavskij jazyk sredi romanskix jazykov (K postanovke voprosa)*, în *Voprosy moldavskogo jazykoznanija*, p. 121—134.

[23] Cf., de exemplu, M. Isaev, *O jazykax narodov S.S.S.R.*, Moscova, 1978, p. 102.

[24] N. G. Corlăteanu, *Zadači issledovanija osnovnogo slovarnogo fonda i slovarnogo sostava moldavskogo jazyka*, în *Voprosy moldavskogo jazykoznanija*, p. 183—206.

Pe de altă parte, cele mai multe diferențe semnalate în domeniul lexical privesc aspectul m o d e r n și, în cadrul acestuia, t e r m i n o l o g i i l e d e s p e c i a l i t a t e mai ales din domeniul tehnico-științific, în care se relevă numeroasele împrumuturi și calcuri după rusă din perioada sovietică, trecîndu-se sub tăcere faptul că asemenea elemente au pătruns în număr considerabil, după 23 august 1944, și în România.

Ca o obiecție cu caracter general se poate reține în plus faptul că, chiar dacă termenii comparației ar fi echivalenți și s-ar proceda cu bună credință, generalizarea și extrapolarea la nivelul întregii limbi a concluziilor eventual valabile pentru unele varietăți funcționale ale ei nu se justifică din punct de vedere științific și de fapt nici nu este necesară.

Din anii '50 încoace, chiar dacă s-a continuat să se repete dogma existenței unei „limbi" moldovenești distincte de română, nu s-au mai putut găsi argumente noi semnificative în susținerea ei, ci s-au adus mai curînd o serie de nuanțări și de atenuări (semnalăm doar ca o curiozitate cursul de introducere în lingvistica romanică publicat în 1987 la Chișinău de A. P. Evdoșenko, în care sînt puse pe patru coloane, pentru a le demonstra înrudirea, latina și, dintre limbile romanice, spaniola, italiana și moldoveneasca, și nu româna !) [25].

Mai mult, glasuri izolate încep să afirme chiar identitatea limbii literare în Moldova sovietică și în România, așa cum a făcut poetul Emilian Bucov la un congres al scriitorilor români de la București [26]. Și lingviștii sovietici — dintre care unii susținuseră chiar teoria așa-numitei limbi moldovenești — încep să nu-i mai recunoască existența ; V. Zagaevski enumeră printre aceștia pe S. B. Bernstein, R. A. Budagov, V. A. Lisițki, R. G. Piotrovski, V. M. Solnțev [27], la care îl putem adăuga pe I. Vasilenco ș.a. Cu prilejul unei conferințe ținute în 1957 — la patru ani după moartea lui Stalin —, de exemplu, Budagov a arătat că numai împrejurarea că, în lucrarea de lingvistică atribuită acestuia, într-o enumerare a limbilor diferitelor popoare din U.R.S.S. figura și „limba" moldovenească a condus la dezvoltarea teoriilor privind caracterul ei de sine stătător, în ciuda faptului că majoritatea lingviștilor sovietici considerașeră pînă atunci că românii și moldovenii vorbesc aceeași limbă [28].

După reintrarea în drepturi a limbii naționale și a alfabetului latin și cu atît mai mult după dobîndirea independenței, tot mai mulți cărturari și lingviști basarabeni au început să demonstreze oportunitatea revenirii la termenul *român(esc)* pentru denumirea limbii oficiale a Republicii Moldova [29], propagarea opiniei contrare fiind dictată de dorința conservării vechilor structuri și avînd un evident substrat antiunionist, capabil încă de a deruta opinia publică.

[25] A. P. Evdoșenko, *Introducere în studiul filologiei romanice (Material didactic pentru studenții de la facultățile de filologie)*, Chișinău, 1987.

[26] V. „Gazeta literară" din 24 iunie 1956, p. 6.

[27] Vladimir Zagaevschi, *Despre limbile romanice și subdiviziunile teritoriale ale limbii române*, în „Limba română" (Chișinău), 1991, nr. 3—4, p. 120—127.

[28] Cf. cronica din „Voprosy jazykoznanija", VI, 1957, nr. 2, p. 154, și recenzarea ei de către G. Mihăilă în LR, VI, 1957, nr. 5, p. 89—91.

[29] Cf. articolul citat în n.1.

3. În ce privește receptarea în afara Uniunii Sovietice a teoriei existenței unei „limbi" moldovenești distincte de română, ea nu pare să se fi produs înainte de anii '50, circumscrierea, pînă la ultimul război mondial, a problemei la mica Republică Autonomă Moldovenească nefiind de natură a stîrni reacții semnificative.

3.1. Ceea ce definește poziția lingviștilor occidentali față de această afirmație este neacceptarea ei unanimă, chiar dacă aceasta a fost uneori numai i m p l i c i t ă. Considerarea ca de la sine înțeles a caracterului ei cu totul aberant explică în parte absența oricăror reacții din partea unor specialiști, uneori chiar români, care, aflîndu-se în Occident, ar fi avut posibilitatea de a se pronunța liber în această chestiune. Cazul cel mai notoriu este acela al lui Eugenio Coseriu, de la care, avînd în vedere originea sa basarabeană, ar fi fost cu atît mai mult de așteptat exprimarea clară a unei poziții.

În ce privește reacțiile e x p l i c i t e, primul „semnal de alarmă" într-o publicație științifică de largă circulație a fost tras, cum era și firesc, de un lingvist român stabilit în Occident, Eugène Lozovan. Recenzînd în 1954 *Atlasul lingvistic moldovenesc*, el punea numele limbii în ghilimele, pentru a face în anul următor o cronică a sesiunii de la Chișinău din 1951 pe baza „actelor" ei apărute în 1953 și ale căror afirmații le contrazice argumentat [30]. Și I. Popinceanu combate în aceeași perioadă ideea afirmată în lingvistica sovietică privind pretinsa pierdere a caracterului romanic al „limbii" moldovenești [31].

Tot în 1955, marele romanist italian Carlo Tagliavini — bun cunoscător al problemelor românești și care nu putea fi suspectat de parțialitate — ia poziție prompt și hotărît în această problemă la Congresul Filologilor Flamanzi de la Louvain, fără a-și publica însă comunicarea, deoarece a considerat că nu dispusese de suficient material. Bazîndu-se pe o documentare mai amplă, el reia problema în anul următor, la un congres internațional de specialitate și de mult mai mare răsunet, publicîndu-și de această dată contribuția. Este vorba de cel de-al VIII-lea Congres Internațional de Studii Romanice ținut la Florența în 1956 și ale cărui „Acte" au apărut trei ani mai tîrziu. Acesta reprezintă cel mai important moment din istoria receptării internaționale a problemei „limbii" moldovenești, prin care comunitatea științifică a luat cunoștință de substratul pur politic, nesusținut științific, al lansării artificiale a unei limbi care nu există [32].

Prin manualul său de lingvistică romanică, care va cunoaște numeroase ediții și traduceri, poziția lui Tagliavini va deveni cunoscută tuturor specialiștilor sau începătorilor în ale romanisticii. Arătînd că în R.S.S. Moldovenească se folosește ca limbă literară „o formă mai mult sau mai puțin hibridă de limbă literară românească cu un colorit dialectal moldovenesc", el citează ca argument exemplul Luxemburgului, unde dialectul local a devenit baza noii limbi oficiale, fără ca aceasta să însemne „că

[30] Eugène Lozovan, *L'Atlas linguistique de la langue „moldave"*, în „Orbis" III, 1954' p. 419, și *La linguistique roumaine de 1952 à 1954*, în ZrP, 71, 1955, nr. 5/6, p. 391—407.

[31] I. Popinceanu, în „Buletinul Bibliotecii Române" din Freiburg i. Breisgau III, 1955/1956, p. 200.

[32] Carlo Tagliavini, *Una nuova lingua letterarria romanza? Il Moldavo*, în *Atti del VIII Congresso Internazionale di Studi Romanzi (Firenze, 3—8 aprile 1956)*, Florența, vol. II, partea I, 1959, p. 445—452.

este vorba de o nouă limbă germanică diferită în grupul dialectelor germane" [33].

Același rol l-a jucat și manualul de lingvistică românică al lui B.E. Vidos, care se bucură, de asemenea, de o largă circulație și în care autorul consideră inacceptabilă teza lingviștilor sovietici, deoarece așa-zisa „limbă" moldovenească se deosebește de româna literară numai prin cîteva particularități nesemnificative [34]. La seria „introducerilor în lingvistica românică" adăugăm, dintre cele mai recente, pe aceea a lui Pierre Bec, elaborată, pentru română, cu colaborarea lui Octave Nandriș, în care, cu privire la dialectul moldovenesc, se precizează că include și varietățile din Basarabia și Bucovina [35].

Începînd din anii '60, în sociolingvistică — ramură a studiului limbii aflată în curs de dezvoltare — începuse să se teoretizeze posibilitatea, semnalată mai de mult, a dezvoltării unei „standardizări policentrice" în cazul limbilor utilizate în mai mult de o țară, standardizare putînd reflecta împărțirile politice. În 1962, ilustrînd acest nou termen, care acoperă în realitate intuiții mult mai vechi, W. A. Stewart dădea și exemplul seturilor de norme românești și moldovenești ale limbii române [36]. Reluînd problema cîțiva ani mai tîrziu, autorul, care pare a face generalizări fără o cunoaștere foarte aprofundată a diferitelor familii de limbi cu care-și exemplifică tezele, consideră diferențele dintre aceste două norme mai marcate — la fel ca în cazul formelor indiană și pakistaneză pentru hindi-urdu — decît în ce privește normele britanică și americană ale englezei sau continentală, respectiv braziliană, pentru portugheză [37]. Aliniindu-se aceleiași orientări, D. Brozović subliniază că situația „standardologică" nu impietează asupra celei lingvistice, considerînd că admiterea dezvoltării, sub acest aspect, a d o u ă limbi standard diferite nu contrazice existența din punct de vedere l i n g v i s t i c propriu-zis a unei s i n g u r e limbi române între idiomurile romanice [38]. Pe aceeași linie, H. Kloss consideră „moldovenească" drept o simplă variantă a limbii române „policentrice" [39], părere la care subscrie și Harald Haarmann, care socotește termenul de *dialect cultural* (germ. *Kulturdialekt*) pe care îl aplică normei moldovenești ca fiind echivalent cu acela de *variantă a unei limbi literare policentrice* [40].

[33] Carlo Tagliavini, *Le origini delle lingue neolatine*, Bologna, 1949; [5]1969 și versiunea românească: *Originile limbilor neolatine — Introducere în filologia romanică —*, București, 1977, p. 289, n. 4.

[34] B. E. Vidos, *Manuale di linguistica romanza*, Florența, 1959, p. 338, n. 4.

[35] În Pierre Bec, *Manuel pratique de philologie romane*, t. II, *Français, roumain, sarde, rhéto-frioulan, francoprovençal, dalmate. Phonologie Index*. Avec la collaboration, pour Le roumain, de Octave Nandris ..., Paris, 1971, p. 141, 167, 172 și harta 5.

[36] W. A. Stewart, *Outline of Linguistic Typology for Describing Multilingualism*, în F.A. Rice (ed.), *Study of the Role of Second Languages in Asia, Africa and Latin America*, Washington, 1962, p. 15—25.

[37] Id., *A Sociolinguistic Typology for Describing National Multilingualism*, în J.A. Fishman (ed.), *Readings in the Sociology of Language*, Haga-Paris, 1968 ([2]1970), p. 531—545.

[38] D. Brozovič, *Slavjanskie standartnye jazyki i sravnitelnyi metod*, în „Voprosy jazykoznanija", XVI, 1967, nr. 1, p. 3—33.

[39] H. Kloss, *Völker, Sprachen, Mundarten*, în „Europa Ethnica", 26, 1969, p. 146—155.

[40] Harald Haarmann, *Soziologie und Politik der Sprachen Europas*, München, 1975; *Balkanlinguistik (2): Studien zur interlingualer Soziolinguistik des Moldauischen*, Tübingen, 1978, p. 187—203.

Cît privește pe lingviștii din țările foste socialiste, dacă în 1955 Jozef Škultéty, de pildă, vorbea de două limbi romanice de sine stătătoare — română și moldovenească [41], în 1962 în schimb Ladislas Gáldi numea „limba moldovenească națională" — „bazată pe dialecte r o m â n e ș t i [subl. ns.] din jurul Chișinăului" — „ramura orientală" a limbii române [42], iar cinci ani mai tîrziu Klaus-Henning Schroeder afirma că limba literară „moldovenească" se deosebește actualmente de cea românească numai în cîteva puncte [43].

Fără a consemna toate mențiunile mai mult sau mai puțin accidentale ale problemei „limbii" moldovenești în lingvistica occidentală (în recenzii ale lui Alf Lombard, Yakov Malkiel et al.) sau reflectările ei mai mult ori mai puțin semnificative în modul organizării bibliografiilor, fișierelor de biblioteci etc., mai menționăm trei momente importante în istoricul problemei în discuție.

Este vorba în primul rînd de amplul studiu deja citat al lui Klaus Heitmann — excelent specialist în problemele limbii și literaturii române — apărut în 1965 și al cărui subtitlu („Așa-zisa limbă și literatură moldovenească") vorbește de la sine. Dare de seamă a unei investigații minuțioase, articolul său reprezintă prima tratare exhaustivă a problemei, bazată pe o bibliografie foarte bogată și adesea greu sau deloc accesibilă, în care se schițează cadrul istoric al chestiunii și se propune o periodizare a evoluției ei de care nici o cercetare ulterioară nu poate face abstracție.

Interesul pentru problemă este redeșteptat în 1980 de Johannes Kramer în articolul, mai puțin amplu, citat de asemenea la începutul acestei prezentări, a cărui concluzie este că avem a face cu o variantă a limbii române adaptată condițiilor specifice din pe atunci încă existenta Uniune Sovietică; de menționat că, în anexă, Kramer publică prima traducere într-o limbă de circulație occidentală — germana — a articolului discutat mai sus al lui V. F. Șișmarev. Cf., din aceeași perioadă, și lucrările lui Michael Bruchis [44].

În fine, stadiul actual al problemei este sintetizat de curînd de același Klaus Heitmann în capitolul monografic ce-i este consacrat ca un fel de apendice la secțiunea dedicată românei din tomul al III-lea al monumentalului *Lexikon der Romanistischen Linguistik (LRL)* [45], care conține și o bibliografie actualizată a chestiunii.

[41] Jozef Škultéty, *Moldavična z hl'adiska práce J. V. Stalina „Marxizmus a otázky jazykovedy" (Poznámky k problematike samostatnosti moldavčiny)*, în „Časopis pro moderní filologi", XXXVII, 1955, p. 278—287.

[42] Ladislas Gáldi, recenzie la *Issledovanija v oblasti latinskogo i romanskogo jazykoznanija* (Chișinău, 1961), în „Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae", XII, 1962, nr. 1—2, p. 206—209.

[43] Klaus-Henning Schroeder, *Einführung in das Studium der rumänischen Sprachwissenschaft und Literaturgeschichte*, Berlin, 1967, p. 51.

[44] Cf. volumul al cărui titlu parafrazează o expresie folosită de Lenin, *One step back, two steps forward: On the language policy of the Communist Party of the Soviet Union in the National Republics (Moldavian: a look back, a survey, and perspectives, 1924—1980)*, East European Monographs, Boulder distributed by Columbia University Press, New York, 1982.

[45] Klaus Heitmann, *Moldauisch*, în Günter Holtus, Michael Metzeltin, Christian Schmitt (ed.), *Lexikon der Romanistischen Linguistik (LRL)*, vol. III, *Die einzelnen romanischen Sprachen und Sprachgebiete von der Renaissance bis zur Gegenwart, Rumänisch, Dalmatisch/Istroromanisch, Friaulisch, Ladinisch, Bündnerromanisch*, Tübingen, 1989, p. 508—521.

3.2. Și în lingvistica românească, ecourile problemei „limbii" moldovenești încep să se facă auzite tot din anii '50, în special după sesiunea comună a celor două institute de lingvistică din U.R.S.S. prezentată pe larg mai sus.

Condițiile epocii nu făceau posibilă combaterea deschisă la noi a teoriei independenței „limbii" moldovenești în raport cu româna. De aceea unii lingviști români au eludat problema ori s-au limitat la a consemna fără comentarii discuțiile asupra ei purtate în U.R.S.S., sau, mai rar, în Occident, iar alții au încercat să găsească o soluție de compromis între exigențele științifice și imperativele politice ale epocii, circumscriind, mai mult sau mai puțin explicit, chestiunea la aspectul literar, oficial, al „limbii" moldovenești și lăsînd adesea să se citească printre rînduri.

Astfel, încă din primul număr al revistei „Limba română", I. Rizescu făcea o cronică strict expozitivă a sesiunii menționate, înregistrînd de exemplu, printre altele, fără nici un comentariu, o comunicare precum aceea a lui B. A. Serebrennikov despre „trăsăturile comune ale limbii moldovenești și ale limbii române" [46].

Într-o recenzie la un articol al lui R. G. Piotrovski despre *Atlasul lingvistic moldovenesc*, Elena Lungu (Carabulea) reproducea criticile aduse chiar în lingvistica sovietică ideilor marriste privind caracterul pretins amestecat (slavo-român) al limbii moldovenești și sublinierea nu numai a caracterului ei romanic, ci și a legăturilor sale genetice strînse cu româna și cu celelalte dialecte ale ei [47].

După cronica lui I. Rizescu vor fi recenzate și „actele" sesiunii amintite, publicate ulterior. Astfel, în prezentarea sa, Ion Moise reține, printre altele, din comunicarea lui B. A. Serebrennikov în mod special schimbarea de optică produsă în U.R.S.S. ce permitea ca româna să servească de atunci înainte într-o anumită măsură drept model limbii-surori. Referindu-se la articolul lui D. E. Mihalci, I. Moise notează afirmațiile acestuia conform cărora limba moldovenească este foarte apropiată de română, față de care prezintă însă unele deosebiri semantico-stilistice, dar și o istorie proprie. El consemnează, de asemenea, precizările lui S. B. Bernstein potrivit căruia nu elementul slav — care nu trebuie de altfel privit nediferențiat — , ci cel romanic constituie specificul limbii moldovenești. De remarcat în mod special că I. Moise își permite și unele observații critice : astfel, el semnalează, printre altele, faptul că unele cuvinte considerate de N. G. Corlăteanu specifice limbii moldovenești există și în română, precum *ceașcă* și *gloată*, iar în legătură cu contribuția discutată mai sus a lui R. A. Budagov, el remarcă faptul că și „ o mare parte" din cuvintele considerate de acesta proprii limbii moldovenești „se găsesc și în dialectul moldovenesc al limbii române, unde se întrebuințează curent, și, în afară de aceasta, sînt cunoscute și limbii române literare (de exemplu : *iarmaroc*, *mîță*, *ogradă*, *pleșuv*, *ciolan*)" [48].

[46] I. Rizescu, *Sesiunea științifică comună a Institutului de Lingvistică al Academiei de Științe a U.R.S.S. și a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a U.R.S.S. consacrată problemelor lingvisticii moldovenești*, în LR, I, 1952, nr. 1, p. 70—72.

[47] Elena Lungu (Carabulea), recenzie la R. G. Piotrovski, „Despre *Atlasul dialectologic moldovenesc*" (în „Voprosy jazykoznanija", II, 1953, nr. 2), în LR, II, 1953, nr. 4, p. 107—109.

[48] Ion Moise, recenzie la „Problemele lingvisticii moldovenești" (Chișinău, 1953), în LR, II, 1953, nr. 6, p. 94—100.

În recenzia la același volum, Valeria Guțu și Alexandru Ionașcu subliniază ideea marii apropieri dintre limba moldovenească — limba națională, literară a R.S.S. Moldovenești — și limba română, a cărei structură gramaticală o redă în fond și de care nu trebuie să se îndepărteze pentru a-și consolida acest caracter [49].

În schimb, în recenzia la „Introducerea în lingvistica romanică" a lui M. V. Serghievski, Ariton Vraciu consemna faptul că, „spre deosebire de lingviștii burghezi", autorul recenzat „recunoaște caracterul independent al limbii moldovenești" [50], iar Emil Petrovici, referindu-se la cunoscutul articol al lui V. F. Șișmarev, apela la compararea situației în discuție cu aceea a limbilor literare „olandeză, flamandă și bură" (afrikaans) pentru a arăta cum „dialecte apropiate devin în mod paralel limbi literare naționale deosebite" [51].

Cît privește cronica pe care Alexandru Niculescu o face celui de-al VIII-lea Congres Internațional de Studii Romanice de la Florența, deși ea se axează pe problemele limbii literare așa cum au fost ele discutate la acest congres, autorul nu face decît să menționeze titlul comunicării lui Tagliavini (fără semnul de întrebare — decisiv !), neîngăduindu-și nici un comentariu [52].

Tot la analogii, de data aceasta cu engleza, „care este în același timp limba națională a poporului englez și a celui american", și cu spaniola din America centrală și meridională, „care este limbă națională în fiecare dintre republicile respective, deși nu diferă de la una la alta prin nimic esențial (ba chiar se prezintă [...] mai unitar decît spaniola din Peninsula Iberică)", recurge și Iorgu Iordan în cursul său litografiat de lingvistică romanică, pentru a arăta cum dacoromâna, care „se vorbește și în R.S.S. Moldovenească", s-a dezvoltat acolo, „datorită unor condiții specifice", „în limba națională a poporului moldovenesc de peste Prut" [53]. Dacă despre afrikaans și eventual despre flamandă se afirmă, într-adevăr, că sînt limbi distincte de olandeză, exemplele aduse de Iorgu Iordan contrazic în mod implicit ideea individualității structurale a „limbii" moldovenești, limitînd-o la aspectul funcțional, la rolul de limbă națională — deoarece nimeni nu susține în mod serios existența unei limbi „americane" distincte de engleză și cu atît mai puțin a cîte unei limbi pentru fiecare din țările în care se vorbește varianta americană a limbii spaniole.

Mai categoric în sensul comandamentelor vremii era Alexandru Graur, care încă din prima versiune a *Studiilor* sale *de lingvistică generală* vorbea despre limba moldovenească, desprinsă din dacoromână [54]. În „varianta nouă" a acestora, el dă mai multă amploare „chestiunii limbii

[49] Valeria Guțu, Alexandru Ionașcu, recenzie la „Problemele lingvisticii moldovenești" (Chișinău, 1953), în SCL, V, 1954, nr. 1—2, p. 255—262.

[50] Ariton Vraciu, recenzie la M. V. Serghievski, „Introducere în lingvistica romanică" (Moscova, 1952), în LR, III, 1954, nr. 1, p. 92—96.

[51] Emil Petrovici, *Unele probleme de dialectologie și geografie lingvistică*, în LR, III, 1954, nr. 1, p. 10—18.

[52] Alexandru Niculescu, *Problemele limbii literare în discuția Congresului al VIII-lea de studii romanice (Observații marginale în lumina lucrărilor lingviștilor români)*, în SCL, VII, 1956, nr. 3—4, p. 295—305 (într-o broșură destinată străinătății, *Outline History of the Romanian Language*, București, 1981, p. 8, autorul va vorbi însă despre română ca despre singura limbă romanică est-europeană).

[53] Iorgu Iordan, *Introducere în lingvistica romanică*, București, 1957, p. 56.

[54] Alexandru Graur, *Studii de lingvistică generală*, București, 1955, p. 127.

moldovenești", prin care se denumește idiomul romanic ce „servește de limbă oficială" în R. S. S. Moldovenească, despre care arată însă că „este foarte apropiată de română, în așa fel încît nu există nici un fel de dificultate pentru înțelegerea reciprocă". În ciuda acestui fapt, pentru că în cele două cazuri „există o orientare deosebită" — constînd în aceea că limba moldovenească „și-a creat o formă literară pe baza dialectelor din regiunea Chișinău", deci pe altă bază dialectală decît româna literară—, „trebuie să vorbim de limbi diferite". Din acest raționament, folclorul științific a reținut numai concluzia imperativă, cu atît mai mult cu cît autorul trage de aici consecința, de mai largă anvergură, că astfel „s-a creat o nouă limbă romanică orientală (a cincea . . .)" — ca urmare cele trei idiomuri romanice sud-dunărene trebuind cu atît mai mult să fie considerate limbi distincte de (daco)română [55]. Asupra statutului de dialecte al acestora, Al. Graur a revenit încă din 1976, într-o recenzie la *Compendiul de dialectologie română* al Matildei Caragiu Marioțeanu, reabilitînd criteriul înțelegerii [56], iar într-un interviu acordat „25 ans après", la întrebarea directă „Se poate vorbi de limba moldovenească?", el avea să răspundă de data aceasta răspicat: „Bineînțeles, nu; moldovenească este un dialect (sau subdialect) al limbii române (sau dacoromâne)" [57], fără să mai facă nici o referire la forma ei literară, oficială.

În schimb, intervenind la vremea respectivă în polemica „limbă sau dialect", Dimitrie Macrea combătea demonstrațiile de atunci ale lui Al. Graur, considerînd că „stabilirea deosebirilor dintre limbă și dialect nu trebuie [. . .] făcută [. . .] ținînd seama mai mult de factorul istoric și politic decît de cel genetic și structural" și prevalîndu-se în acest sens de faptul că pentru însăși lingvistica marxistă, acesta din urmă „este esențial în definirea specificului unei limbi sau al unui dialect". „O situație deosebită — continua autorul — are graiul moldovenesc devenit limbă literară și de stat în R. S. S. Moldovenească și prin aceasta i d e n t i f i c î n d u - s e [subl. ns.] cu limba română literară, la a cărei formare scriitorii religioși moldoveni [. . .], cronicarii moldoveni [. . .] și marii scriitori moldoveni din secolul al XIX-lea și al XX-lea [. . .] au adus o contribuție hotărîtoare". „Genetic și structural, graiul moldovenesc aparține dialectului dacoromân, dar privit din punct de vedere al condițiilor istorice concrete, el este limba națională a uneia dintre republicile socialiste sovietice". Descoperim și aici, „avant la lettre", poziția socio-lingvistică modernă amintită mai sus, care a propus termeni noi pentru situații observate cu mult înainte. De altfel „nu este un caz izolat — adaugă D. Macrea — cînd aceeași limbă poate sta la baza culturii unor state deosebite".

El sublinia de asemenea că „rezervele pe care lingviștii sovietici le-au avut în trecut față de limba română literară au constat în credința lor că ea s-ar fi îndepărtat de limba vorbită de popor sub influența puternică exercitată asupra ei de limbile străine" și cita afirmația lui V. F. Șișma-

[55] Al. Graur, *Studii de lingvistică generală. Variantă nouă*, București, 1960, p. 293—311.

[56] Al. Graur, recenzie la Matilda Caragiu Marioțeanu, *Compendiu de dialectologie română*, în „România literară", IX, 1976, nr. 28, p. 8.

[57] *De vorbă cu academicianul Alexandru Graur, interviu realizat de prof. Petrache Dima*, în „Revista literară". Publicație a elevilor Liceului „Unirea" Focșani, XIV (serie nouă), 1985, nr. 113—114—115 (oct.—dec.), p. 2 113—2 116.

rev, potrivit căruia „în urma transformării României într-o țară de democrație populară [. . .], ar trebui să revizuim și atitudinea noastră față de limba ei".

În articol, D. Macrea reproducea un text dintr-o carte pentru copii apărută în R.S.S. Moldovenească și un articol din ziarul „Moldova socialistă", care vorbesc de la sine despre raporturile „limbii" moldovenești cu româna (chiar și în comparație cu mostrele date de autor pentru idiomurile sud-dunărene) [58]; de remarcat că textele moldovenești au trebuit eliminate la reproducerea articolului în volum, cinci ani mai tîrziu [59].

La rîndul său, Victor Vascenco, într-o cronică a activității lingvistice din R.S.S. Moldovenească, nota concluzia că „alături de graiurile din dreapta Prutului, cele patru grupe de graiuri din R.S.S. Moldovenească constituie dialectul moldovean, la rîndul său parte componentă a ramurii dacoromâne" și își exprima convingerea că publicarea *Atlasului lingvistic moldovenesc* va permite rezolvarea „problemei unității incontestabile și identității interne a limbii române și moldovenești" [60].

În recenzia pe care o face *Cursului de limba moldovenească literară contemporană* apărut sub redacția lui A. T. Borșci, N. G. Corlăteanu și V. P. Soloviev, G. Mihăilă subliniază faptul că în lucrare se vorbește despre „identitatea moldo-română în limbă" și despre absența oricăror deosebiri esențiale, ceea ce face ca moldovenii și românii să nu întîmpine dificultăți în comunicare, diferențele de ordin dialectal existînd în special între variantele neliterare; în ce privește limba literară unică, particularitățile fonetice și lexico-frazeologice neesențiale nu-i afectează „identitatea internă" [61].

Este interesant de semnalat și faptul că în ediția I a *Introducerii în lingvistică*, publicată în 1958 sub conducerea lui Al. Graur, în capitolul redactat de Elena Slave, în care se preia în mare ideea „orientării deosebite" a limbii literare moldovenești expusă în *Studiile* acestuia *de lingvistică generală*, aceeași „prismă a perspectivei istorice" conduce la condiționarea deciziei privind autonomia limbii moldovenești de dezvoltarea ei viitoare: „D a c ă [subl. ns.] în evoluția sa ulterioară, limba moldovenească va continua să se diferențieze de română, ea va deveni o limbă înrudită de aproape cu a noastră, dar diferită de ea". Autoarea adaugă chiar o constatare care pune și mai mult sub semnul îndoielii această perspectivă: „În ultimul timp însă se observă că limba scrisă în Republica Moldova se apropie de limba scrisă în Republica Populară Română"; de remarcat că și în cazul acestei lucrări, din ediția a II-a, apărută în 1965, a trebuit eliminat pasajul privitor la „limba" moldovenească [62].

În perioada 1961—1980, problema „limbii" moldovenești pare a fi devenit o chestiune tabu în lingvistica românească, nemaifiind pome-

[58] Dimitrie Macrea, *Despre dialectele limbii române*, în LR, V, 1956, nr. 1, p. 5—24.

[59] D. Macrea, *Probleme de lingvistică română*, București, 1961, p. 46—64.

[60] Victor Vascenco, *Aspecte ale activității lingvistice în R. S. S. Moldovenească*, în SCL, VIII, 1957, nr. 3, p. 371—375.

[61] G. Mihăilă, recenzie la *Curs de limba moldovenească literară contemporană*, vol. I, sub redacția lui A. T. Borșci, N. G. Corlăteanu și V. P. Soloviev (Chișinău, 1956), în SCL, IX, 1958, nr. 1, p. 133—138.

[62] Elena Slave, *Ramificațiile teritoriale*, în *Introducere în lingvistică* de un colectiv sub conducerea acad. Al. Graur, București, 1958, p. 233—236; ediția II-a, București, 1965.

nită în nici un sens. Astfel, este semnificativ faptul că în *Tratatul de lingvistică generală*, în capitolul consacrat ramificațiilor teritoriale, redactat de Constantin Dominte, și care reprezintă aproximativ pandantul secțiunii discutate din *Studiile de lingvistică generală* ale lui Alexandru Graur, a trebuit evitată orice referire la problema statutului idiomului romanic din U.R.S.S. (în timp ce se consemnează aceea a idiomurilor sud-dunărene)[63]. La fel, în manualele de dialectologie din epocă, graiurile românești de dincolo de Prut nu sînt menționate deloc, discuția oprindu-se în general, fără nici un comentariu, la granița de stat [64], fără a mai vorbi de stratagemele la care se recurge în dicționarele explicative și mai ales enciclopedice pentru a se evita denaturarea adevărului științific.

Identitatea „limbii" moldovenești cu româna este recunoscută deschis la noi abia începînd cu *Istoria limbii române* a lui G. Ivănescu apărută în 1980, dar redactată cu cîtva timp înainte [65], în care se spune despre dialectul dacoromân că se vorbește și în R.S.S. Moldovenească. Este semnificativ și faptul că în „mica enciclopedie" consacrată *Limbilor lumii*, alături de articolul unic dedicat limbii române în ansamblul ei — în care se menționează, printre localizări, și Uniunea Sovietică —, autorul său, Marius Sala, nu a inclus și un altul dedicat „limbii" moldovenești [66], fapt aspru criticat de altfel într-o recenzie apărută în ziarul sovietic „Izvestia".

Trebuie relevat, de asemenea, în mod special că în capitolul consacrat subdialectului moldovean din *Tratatul de dialectologie românească*, Paul Lăzărescu a demonstrat, pe baza datelor obiective oferite de atlasele lingvistice, unitatea acestuia de ambele părți ale Prutului, care nu constituie o graniță lingvistică. Examinînd situația graiurilor din fosta R. S. S. Moldovenească, el constată nu o diviziune pe axa vest-est în raport cu graiurile învecinate din România, ci o împărțire pe axa nord-sud, care înglobează și graiurile moldovenești de pe teritoriul românesc. Astfel, graiurile din cea mai mare parte a R. S. S. Moldovenești formează un grup central împreună cu cele din centrul Moldovei, graiurile din nordul R. S. S. Moldovenești aparțin aceluiași grup nordic ca și graiurile din Bucovina și nordul Moldovei, iar cele din sud-vestul teritoriului de la stînga Prutului formează un grup împreună cu graiurile din sudul Moldovei [67]. Cît privește enclavele românești din restul U.R.S.S., apartenența lor dialectală (uneori ardelenească sau maramureșeană) este prezentată în același *Tratat* de Anca Hartular [68].

[63] C. Dominte, *Criterii de delimitare a limbii de dialect*, în *Tratat de lingvistică generală*, București, 1971, p. 422—430.

[64] Ion Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, 1961 ; Matilda Caragiu Marioțeanu, *Compendiu de dialectologie română*, București, 1975 ; cf. însă cele ce se pot deduce din modul în care Liliana Ionescu-Ruxăndoiu localizează subdialectul moldovean în capitolul respectiv din *Dialectologia română* de Matilda Caragiu Marioțeanu, Ștefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu și Romulus Todoran, București, 1977, p. 130.

[65] G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, 1980, p. 30 ; v. și p. 726.

[66] Marius Sala, Ioana Vintilă-Rădulescu, *Limbile lumii. Mică enciclopedie*, București, 1981, și *Les langues du monde. Petite encyclopédie*, București—Paris, 1984.

[67] Paul Lăzărescu, *Subdialectul moldovean*, în *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, 1984, p. 208—240.

[68] Anca Hartular, *Graiuri românești în medii alogene*, în *Tratat de dialectologie...*, p. 403—405.

La rîndul său, în și mai recenta *Enciclopedie a limbilor romanice*, Mioara Avram, autoarea articolelor consacrate limbii române și diviziunilor ei dialectale, se delimitează în mod expres de autorii sovietici care au vorbit despre o „limbă" moldovenească [69].

Trebuie menționat, de asemenea, că în urma recentului Congres al Filologilor Români care a avut loc la Timișoara, lingviștii români și-au exprimat public opinia în legătură cu apartenența la limba română a variantei din Republica Moldova [70], în așteptarea momentului în care acest lucru va fi consfințit și în terminologia oficială și, mai mult, se va recunoaște că Basarabia este și ea un lucru „cu care nu se glumește", iar „fraternitatea" și „integrarea" se vor fi transformat din nou în reîntregire, și aceasta nu în cadrul C.S.I.

În concluzie, chestiunea așa-numitei „limbi" moldovenești s-a dovedit a fi, în plan lingvistic, o falsă problemă, creată și dirijată, ca în atîtea alte cazuri, din rațiuni strict politice.

Și cum, vorba poveștilor, „mai mincinos cine nu crede", acela citească tot în Editura „Humanitas" mărturia unei țărănci cu trei clase primare, Anița Nandriș-Cudla — din același neam cu Grigore și cu Octavian Nandriș —, originară, e drept, din Bucovina sovietică, mărturie intitulată *20 de ani în Siberia*, cu subtitlul *Destin bucovinean* [71], și scrisă într-o autentică limbă românească [72].

Februarie 1992

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[69] Mioara Avram, *Română; dacoromân; moldovean*, în *Enciclopedia limbilor romanice*, București, 1989.

[70] *Apelul către Parlamentul Republicii Moldova*, apărut în presa cotidiană și reprodus în prezentul volum, p. 293.

[71] Anița Nandriș-Cudla, *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean*, București, 1991.

[72] Pentru graiul din satul Mahala, de unde era originară Anița-Nandriș-Cudla, vezi Octavian Nandriș, *Le parler de Mahala (Phonétique et morphologie)*, în *Mélanges de linguistique et de littérature offerts à Mario Roques*, t. III, Paris, 1952, p. 167—175.

Ion Nuță

TRADIȚIE ȘI INOVAȚIE ÎN GRAIURILE DIN NORD-ESTUL MOLDOVEI *

Faptele de limbă discutate aici vor, în primul rînd, să evidențieze existența în nord-estul Moldovei istorice a unui grai, caracterizat mai ales printr-o serie de particularități morfologice și lexicale proprii sau întîlnite doar sporadic și în alte părți, care-i conferă o anumită individualitate în cadrul graiurilor de tip nordic.

El cuprinde un teritoriu bine conturat, care are ca limită vestică rîul Siret, la est Prutul (cu depășiri ce înglobează localități de pe o porțiune întinsă din nordul și nord-estul Basarabiei — în special triunghiul Edineț — Soroca — Bălți —, atingînd, spre est, uneori Nistrul) și are ca limită sudică aproximativă zona Iași (prelungită pe o linie Ungheni — Călărași).

Materialul prezentat a fost selectat din anchete dialectale efectuate în majoritatea localităților cuprinse între Siret și Prut, dar are la bază și datele extrase din *NALR. Moldova și Bucovina*, I, București, 1987, ALR I/I, I/II, ALR II/I și *Atlasul lingvistic moldovenesc*, Chișinău, 1968 —1973 (ALM I/I, II și ALM II/I, II).

De la început trebuie spus că acest grai, cu toate schimbările survenite în ultimul timp, rămîne, în punctele lui esențiale, unul de tip tradițional, care și-a păstrat, în linii mari, propriile sale caracteristici, trăsături lingvistice adesea conservatoare.

Discuțiile care urmează vor scoate în evidență nu numai fenomenele care-i întăresc o anumită autonomie, ci și unele aspecte noi, datorate unor inovații petrecute în cadrul sistemului propriu, influenței limbii literare sau presiunilor venite din partea altor tipuri de graiuri, vecine lui.

Din punct de vedere fonetic, graiul din nord-estul Moldovei păstrează trăsăturile de bază ale zonei : închiderea vocalelor finale *ă* și *e* *(casî, tatî, mamî, dulci, cruci, ardi* etc.) ; *ă* trecut la *a* : *balan, barbat, saltar* etc. ; *î* accentuat, inițial, etimologic, păstrat în : *îmblu, îmflu, împlu* ; frecvența diftongilor *-ia* și *-ua* (nu *-ea* și *-oa*) ; trecerea africatelor *ĉ, ĝ* în seria fricativelor (*ŝ, ẑ*) ; frecvența africatei dentale sonore *ʒ* în cuvintele de origine latină și în cele din substrat ; palatalizarea labiodentalei *v* se realizează la stadiul *ǵ* în cuvintele : *vișină, viței* și *vițică*.

Din domeniul morfologiei amintim : prezența generală a formelor de genitiv-dativ în *-lu* (în loc de *-lui*), la substantivele masculine și neutre : *copilulu, spinulu, tabloulu* etc. (aceleași forme sînt exprimate la unele substantive comune — masculine și feminine — cu ajutorul articolului

* Comunicare prezentată la Conferința Națională „Limba română azi" (Iași—Chișinău, 28—30 august 1991).

LR, XLI, nr. 5, p. 279—282, București, 1992

proclitic *lu*, prin analogie cu substantivele proprii masculine : *lu mama, lu bunicu* etc.) ; dativul redat prin acuzativul cu prepoziția *la (dau la copii)* ; frecvența unor plurale feminine arhaice terminate în *-e* : *aripe, burte, inime, talpe* etc. ; plurale masculine exprimate prin consoana finală durificată : *ficaț, obraj* etc. ; neutralizarea opoziției de număr la substantivele feminine terminate în *-ă (buză, gușă)* și la cele masculine, datorită caracterului dur al consoanei *(moș, naș, nuntaș)* ; plurale feminine cu desinența *-i* (consonant), prin analogie cu masculinele, fenomen atestat încă din secolul al XVI-lea : *alunici, bolfi, căși, pulpi* etc. ; substantive feminine cu desinența zero, la plural, ca în cazul substantivelor masculine : *buz, mătuș, roț* etc. ; frecvența formelor perifrastice de mai mult ca perfect, inclusiv la auxiliarul *a fi*, formate din perfectul compus al verbului *a fi* + participiul trecut al verbului de conjugat : *am fost mîncat, am fost plecat, am fost fost* ; viitorul format din prezentul indicativ al verbului *a avea* + conjunctivul : *am să duc, am să fac* etc. ; treceri frecvente de la o conjugare la alta (în special de la conjugarea a III-a la a II-a) : *a mergea* etc. (și menținerea la conjugarea a II-a a lui *a rămînea, a ținea)*.

În ceea ce privește lexicul, semnalăm utilizarea frecventă a unor termeni și sensuri vechi sau proprii acestei părți a Moldovei (dar existînd uneori în alte zone) : *amirós, bătrîn* 'bunic', *bătrînă* 'bunică', *buháș* 'copac mic', *bulbuc* 'boboc de floare', *burete* 'pistrui', *caimac* 'smîntînă', *chirnoagă* 'cămară', *ciotcă* 'rădăcină de copac', *ciurel* 'sită rară', *crișcă* 'capac de ladă', *descîntător* 'vrăjitor', *diriac* 'stîlp de lemn la casă', *doftorii, drot* 'ornament la rochii', *feșteală* 'vopsea', *gaiță* 'gaz', *gazniță* 'lampă', *gîndac* 'șarpe', *gonitoare* 'juncă', *gujulii* 'animale mari', *hadîmb* 'rîncaci', *hălăgie* 'gălăgie', *hălăoi* 'osos', *hîră* 'mătreață', *împețitor* 'pețitor', *jiganie* 'animal', *jmîc* 'laț', *libadé* 'haină lungă pînă la mijlocul piciorului', *maieră (albă* și *neagră)* 'plămîn, ficat', *a oborî* 'a astupa', *palici* 'pahar', *părătuș* 'împărătuș', *pélgaș* 'chelie', *percică* 'părul din frunte', *pocriș* 'capac', *prașcău* 'om rău', *prostire* 'cearșaf cu dantelă', *puhă* 'bici pentru cai', *răcioatcă* 'cenușar la plită', *saltamá* 'haină trei sferturi', *smad* 'galben la față', *soreancă* 'floarea soarelui', *stinghie* 'vintre', *strîjnic* 'mînz', *șîtoare* 'briu lat cu alesături', *șopră* 'șopru', *știră* 'stearpă', *șufladă* 'sertar', *taclid* 'broboadă de lînă, scurtă și cu franjuri', *țilindră* 'sticlă de lampă', *uldori* 'puchini', *vintre, vintricel* 'vintre', *zolnic* 'prosop de acoperit mămăliga' etc.

Dar, în afara acestor fapte, considerate a fi relativ vechi, tradiționale, prezente și astăzi în vorbirea curentă, se înregistrează și unele așazise inovații, ceea ce evidențiază caracterul creator al limbii, marea capacitate a vorbitorilor ei de a o îmbogăți și de a fi receptivi la nou.

Schimbările din morfologie, de exemplu, care au loc la nivelul graiului, nu sînt toate datorate limbii literare și nu se încadrează regulilor acesteia, dar reprezintă totuși noutăți, ținînd cont de faptul că ele diferă de normele care se impuseseră pînă atunci. Cele mai numeroase se petrec în cadrul substantivului și al verbului : plurale feminine terminate în *-uri (bolfuri, cefuri)* și *-ă (față)* ; plurale neutre în *-uri* în locul lui *-e (biciuri, caruri, mături, osuri)* ; plurale neutre în *-ă (albușă, cară, visă, zăvoară)* ; substantive masculine devenite neutre în *-uri (ficaturi, stupuri)* sau *-e (butuce, nigele)* ; substantive masculine devenite neutre în *-ă (obrază)* ; substantive neutre în *-uri* și *-e* devenite masculine *(colți, coți, solzi, burici, ugeri)* ; la adjectivul *nou* apare din ce în ce mai des pluralul femi-

nin *noi*, care înlocuiește pe *nouă* : *haine noi, case noi, mese noi* (nu *haine nouă* etc.) ; forma arhaică *doauă* este concurată de *două* ; pronumele posesiv *a mea, a ta, a lui, a ei, a lor* s-a impus aproape peste tot, înlocuind formele vechi *a meia, a taia, a luia, a iia, a loră* ; pronumele interogativ—relativ *care* începe să se întîlnească frecvent, în detrimentul formei articulate *carele* ; apar din ce în ce mai mult, deocamdată la anumite clase de vorbitori, formele sintetice de mai mult ca perfect, care se folosesc mai ales concomitent cu cele vechi, perifrastice, care încă sînt predominante în zonă ; începe să se impună perfectul compus literar *(l-am văzut)* în locul celui vechi, în care, pe lîngă verb, se întîlnea întrebuințarea dublă a pronumelui personal forma scurtă *(l-am văzută-l)* ; forma veche a persoanei a III-a singular de la perfectul compus, *el au luat*, cedează în favoarea celei literare *(el a luat)* ; formele vechi de imperfect, persoana a III-a plural *(dedem, stetem)* încep a fi înlocuite cu cele din limba literară *(dădeam, stăteam)*.

În general, inovațiile din graiuri se manifestă, în primul rînd, la nivelul vocabularului, prin îmbogățirea acestuia cu noi termeni, construcții și sintagme, prin apariția unor neologisme și împrumuturi din alte graiuri, cu timpul, renunțîndu-se la unii termeni vechi, care, în aceste condiții, pot să dispară și să treacă în fondul pasiv.

Anchetele dialectale au scos în evidență faptul că există o așa-numită raportare conștientă a vorbitorului la o anumită situație dată. Elocvente în acest sens sînt reacțiile lui față de fenomenele limbii, prin precizarea, în primul rînd, a tipului de grai căruia îi aparține elementul respectiv, la deosebirile care există între diverse generații („așa se zice la noi", „așa spunem astăzi", „așa spuneau bătrînii", „așa zic tinerii" etc.).

În această direcție, în graiurile din nord-estul Moldovei trebuie subliniată cu precădere frecvența sinonimelor, lucru care constituie, credem noi, o caracteristică de bază a acestei zone lingvistice. Elementele din fondul vechi sînt însoțite de altele noi, adesea pentru a se putea face precizări suplimentare privind sensul primului cuvînt sau pentru a imprima o anumită varietate stilului.

În exemplele pe care le dăm în continuare, primii termeni reprezintă forma tradițională, cu cea mai mare răspîndire în zonă, iar cei care urmează au o sferă de circulație mai restrînsă și sînt, în multe situații, de proveniență populară (creații la nivelul graiului și influențe din zone vecine) sau au fost impuși de limba literară : *asud—transpir, balie—lohancă — albie, bătrîn — bunic, bătrînă — bunică, bold — ac — bumbușcă, bot — sfîrlă — rît, buboi — flecmon — furunc, buhai — taur, castron —farfurie, cazma — tîrnăcop, căldare — cîtură — găleată, cecîr — încrucișat, cumpănă — prăștină, curechi — varză, draniță — șindrilă, ferbințeală — căldură — arsură — febră — horeacică, garafă — sticlă, gheb — gugoașă — cocoașă, ghebos — deșălat — cocoșat, gîlci — migdalide — amigdale, grijă —hernie, gutunari — troahnă — șuhărie — guturai, haită — cățea, hîră — mătreață, hîrb — țandură — bocnă, huiet — holcă — tărăboi — larmă — zarvă — zgomot — scandal — gălăgie, încuiat — constipat, jitar — paznic, jugăni — castra, ladă — sipet — șunduc, leacuri — doftorii — medicamente, lingoare — ligoare — tifos — tif, mititel — mărunțel — mic, moșneag — moș — bătrîn, mîță — pisică, neputință — amețeală — patimă — boala copiilor — epilepsie, oftică — nădușeală — aprindere — atac — cihotcă —tu-*

berculoză, oghial — plapumă, palici — pahar, pîine — ceriale, pîntece — burtă — burduhan — burduf — stomac, plămîi alb — maieră albă — plămîn alb — mai alb — bojoc — plămîn, plămîi negru — plămîn negru — maieră neagră — mai — mai negru — ficat, popușoi — porumb, puhăială — albeață — ceață, soreancă — răsărită — răsoare — floarea soarelui, sur — înspicat — cărunt, ștergar — șervet, știră — stearpă, tărăboanță — roabă, țintă — cui, vătămat — boșorog, vătămătură — hernie, uldori — puchi — puchini etc.

De asemenea, trebuie să amintim aici și o serie de alți termeni, de origine ucraineană și rusă, întîlniți în întreaga zonă, mai frecvent în Basarabia, neatestați în alte graiuri și, cei mai mulți dintre ei, absenți din dicționarele limbii române. Majoritatea sînt cuvinte care, în teritoriul din dreapta Prutului (în special în localitățile din județul Botoșani), au pătruns relativ recent, cu excepția, poate, a acelora din sfera terminologiei medicale, înregistrate și de către Sever Pop în anchetele vechilor atlase (vezi ALR I/I), ca o influență a graiurilor basarabene, unde, trebuie să presupunem măcar, au o vechime mult mai mare, dacă luăm în considerație chiar numai și răspîndirea lor actuală (vezi ALM).

Dintre cuvintele cu o circulație mai mare, care formează uneori chiar unele microarii, citățm : *cihotcă (ciahotcă, ciohotcă, ciuhotcă)* 'tuberculoză' (< rus. *ceahotka*), *clădaucă* 'cămară' (< rus. *klodavka*), *crivat* 'pat de lemn' (< rus. *krovat*), *crușcă (hrușă, hrușcă)* 'pară' (<rus. *gruša*), *horeacică (horacică)* 'temperatură' (cf. ucr. *horeacii* 'bolnăvicios'), *lejancă* 'vatră de lut' (< rus. *lejanka*), *prăsadă* 'pară' (< bg. *prisad*), *screauă* 'șira spinării' (din ucraineană), *șcaf* 'dulap' (< rus. *škaf*), *tif* 'tifos' (< rus. *tif*).

Alți termeni sînt răspîndiți mai mult în Basarabia și doar izolat apar în dreapta Prutului : *catoc* 'tăvăluc' (< rus. *katok*), *chircă* 'tîrnăcop' (< rus. *kirka*), *dușleac* 'strecurătoare' (< rus. *duślag*), *grijă* 'hernie' (<rus. *grîja*), *lohancă* 'balie' (< rus. *lohan*), *matras* 'saltea' (< rus. *matras*), *podușcă* 'pernă mică' (< rus. *poduška*), *soloncă* 'solniță' (< rus. *solonka*), *sunduc* 'ladă' (< rus. *sunduk*), *tiorcă* 'răzătoare' (< rus. *tiorka*), *udocică* 'undiță' (< rus. *udocika*).

Analiza amănunțită a zonei lingvistice din nord-estul Moldovei duce la concluzia că ne aflăm în fața unui tip de grai așa-numit închis, cu încete deschideri spre elementul literar, care se prezintă doar într-o fază inițială a procesului de dezmembrare a unității sale.

În linii generale, trăsăturile esențiale fonetice, morfologice și lexicale sînt păstrate, deși unele elemente noi, de limbă literară mai ales, încearcă să schimbe și să dea o altă orientare respectivului grai. Evoluția sa spre alte direcții are încă linii oscilante și nu se observă o reală receptivitate la eforturile unor factori externi (graiuri vecine, limbă literară) de a se impune, ceea ce îl ajută a rămîne, în părțile sale esențiale, un grai de tip arhaic.

Februarie 1992

Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide"
Iași, str. Codrescu nr. 2

Domniţa Tomescu

LUCRĂRI DE ONOMASTICĂ ROMÂNEASCĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA

Apariţia în anul 1984, la Chişinău, a lucrării bibliografice *Moldavskaia onomastika* [1] *(1924—1984)* de A. I. Eremia şi M. C. Lungu, ca prim bilanţ al cercetărilor de antroponimie şi toponimie desfăşurate timp de şase decenii dincolo de Prut, oferă onomasticii româneşti un util instrument de lucru. Cunoscută tîrziu în România, această bibliografie onomastică analitică, realizată la Institutul de Limbă şi Literatură al Academiei de Ştiinţe a R.S.S. Moldoveneşti, relevă continuitatea de tradiţie ştiinţifică cu perioada antebelică, diversitatea preocupărilor specialiştilor în acest domeniu, dar, mai ales, orientarea teoretică şi practică a studiului numelor proprii, confirmată de ultimele apariţii editoriale. Se pot distinge, în general, trei direcţii ale cercetării onomastice : strîngerea şi publicarea materialului antroponimic şi toponimic, studierea particularităţilor antroponimiei şi toponimiei de pe acest teritoriu şi elaborarea unor norme ale ortografiei numelor proprii în limba maternă. În plan teoretic sînt valorificate observaţii asupra interferenţei sistemelor onomastice ale unor limbi diferite, neînrudite, şi se analizează raportul între denominaţia oficială (supusă unor determinări de ordin extralingvistic) şi cea neoficială, populară, cu caracter conservator. În planul practic al cultivării limbii naţionale se observă preocuparea constantă de popularizare ştiinţifică a rezultatelor cercetării onomastice, raportate la geografia şi istoria ţinuturilor româneşti de peste Prut.

În ansamblul preocupărilor de onomastică ale specialiştilor din Republica Moldova reţin atenţia realizările lexicografiei onomastice, ilustrate de apariţia unor dicţionare antroponimice, utile nu numai din punctul de vedere al bogăţiei materialului glosat, cît mai ales din perspectivă metodologică. Ne referim, în special, la lucrările *Mic dicţionar de prenume dialectale moldoveneşti* [2] de Albina Dumbrăveanu şi *Dicţionar de prenume şi nume de familie purtate de moldoveni* [3] de Maria Cosniceanu. Ambele lucrări au beneficiat de experienţa lexicografică a îndreptarului antroponimic din 1974, *Nume de persoane* [4], de A. Ere-

[1] A. I. Eremia, M. C. Lungu, *Moldavskaia onomastika (1924—1984)*, Chişinău, Editura „Ştiinţa", 1984, 142 p.

[2] A. N. Dumbrăveanu, *Mic dicţionar de prenume dialectale moldoveneşti*, Chişinău, Editura „Ştiinţa", 1983, 164 p.

[3] Maria Cosniceanu, *Dicţionar de prenume şi nume de familie purtate de moldoveni*, Chişinău, Redacţia Principală a Enciclopediei Sovietice Moldoveneşti, 1991, 68 p.

[4] A. I. Eremia, M. Cosniceanu, *Nume de persoane. Îndreptar antroponimic*, Chişinău, Cartea Moldovenească, 1974, 132 p.

LR, XLI, nr. 5, p. 283—286, Bucureşti, 1992

mia și Maria Cosniceanu, dedicat utilizării cît mai corecte în limba scrisă și vorbită a numelor proprii de persoane. Acel prim inventar antroponomastic includea formele oficiale, literare ale celor mai răspîndite prenume și variantele populare corespondente, derivate de tip hipocoristic.

Întocmirea unui dicționar antroponimic dialectal constituie pentru ansamblul cercetării onomastice românești o noutate metodologică. Studierea numelor de persoane în perspectiva circulației lor dialectale pune în discuție numeroase aspecte teoretice ale științei numelor proprii, legate de unicitatea denotatului și funcționalitatea individualizatoare a acestor cuvinte. Realizat prin anchetă lingvistică directă, efectuată în 122 de localități reprezentative pentru diferite grupuri de graiuri ale ariei dialectale moldovenești de peste Prut, dicționarul de prenume dialectale raportează varianta antroponimică populară, culeasă de pe teren, la prenumele literare, oficializate. Existența unui aspect normat al numelor proprii, reprezentat de varianta literară unică, fixată oficial, este opusă realizărilor ei dialectale, concrete, reflectate într-o multitudine de forme hipocoristice, trunchiate sau diminutivale. Astfel, 330 de prenume literare înregistrate, care alcătuiesc cuvintele-titlu ale dicționarului, corespund unui număr de 6000 de derivate populare. Aspectul dialectal al formelor onomastice culese pe teren este redat adecvat în transcriere fonetică, însoțită de o localizare geografică precisă.

Perspectiva dialectală a inventarierii lexicografice a numelor proprii evidențiază și relația între elementul tradițional și cel împrumutat al antroponimiei din această zonă. În materialul onomastic glosat au fost introduse atît nume proprii învechite, pe cale de dispariție, cu o slabă circulație dialectală și cu o capacitate derivativă redusă, cît și cele recent reactivate sau împrumutate, urmărindu-se dinamica sistemului denominativ.

Selectarea hipocoristicelor unui nume propriu a permis observații interesante asupra integrării unor nume proprii străine în sistemul onomastic românesc. Seria derivatelor diminutivale ale unor nume rusești specifice ca *Oleg* sau *Igor*, înregistrate dialectal ca *Olegaș*, *Oleguș*, *Olegușor*, *Oleguță*, *Oleguțu*, respectiv *Igoraș*, *Igorel*, *Igoriță*, *Igorică*, *Igoruță*, este semnificativă pentru interferența unor sisteme onomastice diferite, în general, și pentru încadrarea numelor proprii străine în modelul derivativ românesc, în special. Multe forme dialectale ale numelor proprii sînt însoțite de indicații de frecvență („max"= maximă), care permit izolarea variantelor rare sau întîmplătoare. Prezentarea numelor proprii de persoană în perspectiva realizării lor dialectale a permis autoarei considerații asupra existenței unui sistem antroponimic dialectal, distinct de cel literar, prin numărul mare de variante fonetice locale ale unei unități lexicale antroponimice, prin caracterul deschis al sistemului, apt de a crea noi forme, și prin capacitatea și libertatea de a primi prin împrumut nume proprii străine. După părerea autoarei, dicționarul antroponimic dialectal ar putea conduce la reorientarea studiului tipologic și comparativ al antroponimiei, oferind nenumărate posibilități cercetărilor ulterioare.

Diversitatea metodologică a preocupărilor de lexicografie antroponimică a specialiștilor din Republica Moldova este ilustrată și de recentul *Dicționar de prenume și nume de familie purtate de moldoveni* de Maria Cosniceanu, lucrare cu caracter normativ avînd intenția declarată de

„a recomanda și a propaga formele corecte ale numelor" [5]. Însemnătatea lucrării trebuie apreciată în condițiile specifice ale recîștigării drepturilor naționale ale limbii române ca limbă de stat și ale revenirii la grafia latină. Problema ortografierii corecte a numelor de persoană este o necesitate de prim ordin în restabilirea formelor tradiționale onomastice și eliminarea fluctuațiilor și a denaturărilor generatoare de confuzii în identificarea persoanelor. Aspectul corect al numelor proprii de persoană poate fi apreciat ca un factor de seamă al redobîndirii și consolidării specificului național românesc. Organizat în două compartimente, prenume și nume de familie, dicționarul cuprinde numele oficiale literare, în cazul prenumelor, și forme literare și dialectale, fixate ca nume de familie, de exemplu *Pituşcă* și *Chituşcă*, *Vulpe* și *Hulpe*. Se insistă asupra unor reguli ortografice specifice limbii române, care corectează aspectul formal slavizat al unor antroponime, cum ar fi nedublarea consoanelor la nume de tipul *Ana* (nu *Anna*). Se recomandă utilizarea sistemului tradițional românesc de denominație cu nume dublu (prenume și nume de familie) și nu triplu (prenume, patronim, nume de familie), specific sistemului denominativ slav. Dacă necesități de identificare oficială impun prezența numelui tatălui, acesta apare redat prin inițială sau prin forma de nominativ. De asemenea, se cere revenirea la o formă unică a numelui de familie, care în sistemul de denominație românesc nu are variante de gen în funcție de sexul persoanei purtătoare de nume.

Inventarul antroponimic realizat de Maria Cosniceanu completează cu atestări unice sau foarte rare tezaurul antroponimic românesc, consultarea sa fiind obligatorie în cercetarea numelor de persoană în limba română.

Studiile de t o p o n i m i e ale cercetătorilor de peste Prut confirmă aceeași preocupare de valorificare a numelor de locuri tradiționale în perspectiva cunoașterii istoriei naționale. Lucrările de popularizare științifică în domeniul toponimiei își dovedesc utilitatea în plan istoric și lingvistic. Acestei necesități i se subordonează una dintre ultimele apariții editoriale în domeniul toponimiei, *Gheograficeskie nazvaniia raskazîvaiut* [6] de A. I. Eremia, care prezintă originea numelor geografice din Moldova de dincolo de Prut. Prezentarea tipologică a toponimelor pe straturi și arii toponimice, precum și pe structuri derivative, permite evidențierea sistemului toponimic românesc, dominant prin frecvență, supus unor schimbări datorită contactului lingvistic cu alte sisteme denominative. De altfel, glosarul toponimic, care alcătuiește partea a doua a lucrării lui A. I. Eremia, cuprinde un mare număr de toponime românești, cu largă întrebuințare pe întreg teritoriul românesc. Aceste nume de locuri, comune pentru teritoriile locuite de români, de o parte și de alta a Prutului, din care citățm : *Aninișul*, *Arsura*, *Galbena*, *Găvanu*, *Lacul Florilor*, *Lutoasa*, *Movila Țuguiată*, *Ruptura*, *Slobozia*, aparțin atît macrotoponimiei, cît și microtoponimiei și reprezintă fondul onomastic format de la apelative românești. Numeroase sînt numele de sate, provenite de la un nume de grup, formate prin derivare cu sufixele *-ești* și *-eni*, de tipul *Pănășești* și *Pistrueni*, care pun în evidență existența unui fond lexical toponimic comun. Din ace-

[5] *Lucr. cit.*, p. 5.

[6] A. I. Eremia, *Gheograficeskie nazvaniia raskazîvaiut*, Chișinău, Editura „Știința", 1990, 195 p.

lași punct de vedere pot fi date ca exemple satele cu același nume, existente pe ambele maluri ale Prutului, formînd perechi toponimice. Toponimia de origine slavă este cercetată metodologic prin stabilirea deosebirilor între toponimia românească de origine slavă, existentă pe întreg teritoriul românesc, cu o vechime mai mare, de exemplu : *Bucova*, *Breazova*, *Grădiștea*, *Racovița*, *Zlatna*, și toponimia slavă, recent împrumutată de la populațiile învecinate sau conlocuitoare, de exemplu *Pohoarna*, *Hlinaia*, *Halahora* specific ucrainene. Toponimia de origine turcă este considerată de autor ca o parte nesemnificativă a numelor de locuri din acest teritoriu.

În mod corespunzător intențiilor de popularizare științifică pe care și le-a propus, lucrarea lui A. I. Eremia acordă un spațiu larg condițiilor istorice și sociale care determină denominația toponimică și evoluția ei. Materialului toponimic i se recunoaște valoarea documentar-istorică, atît din punct de vedere etimologic, prin semnificația inițială a numelui, cît și din punct de vedere funcțional, prin caracterul productiv, mai ales la nivel derivativ. Strădaniile științifice ale lui A. I. Eremia sînt un suport teoretic pentru contribuția de ordin practic-aplicativ a lingviștilor la legiferarea normelor cu privire la ortografierea în limba maternă a numelor proprii. Onomaștilor, în rîndul cărora se înscrie la loc de frunte A. I. Eremia, le revine sarcina de a sprijini acțiunea de înlocuire a denumirilor oficiale străine sau alterate cu denumiri românești tradiționale. Un exemplu îl constituie înlocuirea numelor străzilor din Chișinău cu denumiri românești sau cu nume al unor personalități istorice și științifice românești, acțiune legată și de numele lui A. I. Eremia și de prestigiul său de specialist.

Scurta prezentare a unor realizări în planul cercetării onomastice din Republica Moldova este menită să atragă atenția asupra necesității și a posibilităților de colaborare între specialiști pentru studierea aprofundată a sistemului antroponimic și toponimic al limbii române.

Februarie 1992

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

Marina Rădulescu

LUCRĂRI DE ORTOGRAFIE PUBLICATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

În ultimii trei ani, preocuparea esențială a lingviștilor din Chișinău — fie cercetători la Institutul de Lingvistică al Academiei de Științe sau la Institutul Pedagogic, fie profesori de la Universitatea de Stat din Moldova sau de la Institutul de Perfecționare a Cadrelor Didactice — a fost aceea de a elabora o serie de lucrări de bază, cu caracter normativ, în domeniul ortografiei. Această orientare prioritară se explică prin aceea că, în lunile august-septembrie 1989, în cadrul celei de-a XIII-a Sesiuni a Sovietului Suprem al R. S. S. Moldovenești s-au adoptat trei legi de mare importanță pentru stabilirea statutului lingvistic al acestei republici, și anume : *Legea cu privire la statutul limbii de stat a R.S.S. Moldovenești*, *Legea cu privire la revenirea limbii moldovenești la grafia latină* și *Legea cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul R. S. Moldovenești*. Ratificarea acestor documente a reprezentat victoria ad ărului istoric într-o luptă susținută de idei, inițiată și condusă de către intelectualitate, luptă ce s-a desfășurat pe parcursul multor ani (înainte și după adoptarea legilor respective) și care s-a soldat, pe plan lingvistic, cu recunoașterea oficială a unei realități multă vreme contestate — faptul că așa-zisa limbă „moldovenească", devenită limbă de stat, nu este altceva decît limba română. Consecința firească și imediată a acceptării întîi implicite, apoi explicite, a acestei idei fundamentale a fost hotărîrea de a se reveni neîntîrziat la alfabetul latin în scrierea acestei limbi, pentru care în ultimii 40 de ani s-a folosit, din rațiuni extralingvistice, de conjunctură politică, alfabetul rus. Dat fiind că, de la 1 septembrie 1989, în toate școlile de pe teritoriul Moldovei de dincolo de Prut s-a introdus grafia cu alfabet latin în predarea limbii naționale, redactarea grabnică a regulilor ortografice ale limbii române vorbite aici a devenit o necesitate stringentă, în primul rînd pentru desfășurarea procesului de învățămînt, deci pentru profesori, elevi și studenți, dar și pentru scriitori, ziariști, redactori din edituri, precum și pentru publicul larg. Lingviștii din Republica Moldova au considerat, pe drept cuvînt, că revenirea la scrierea cu alfabet latin — la fel ca înainte de anexarea Basarabiei și Bucovinei de către fosta Uniune Sovietică, la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial — nu poate însemna și o revenire la regulile ortografice ale limbii române de atunci. De aceea, în elaborarea noilor norme s-a pornit, cum era și firesc, de la regulile ortografice și ortoepice actuale, stipulate în lucrări recent publicate în România.

Încă din anii 1989—1990, la Chișinău a apărut o serie de broșuri (multigrafiate sau tipărite) cuprinzînd principalele reguli ortografice și

LR, XLI, nr. 5, p. 287—291, București, 1992

ortoepice (unele și de punctuație) ale limbii române vorbite în Republica Moldova, scrise fie de un singur autor, fie de colective de autori, lucrări ce constituie prime instrumente de însușire a ortografiei, ortoepiei și punctuației limbii române actuale : Vitalia Vangheli-Pavlicenco, Vlad Pohilă, *Să citim, să scriem cu litere latine* (august 1989) ; Ion Berghia, *Revenind la grafia latină* (octombrie 1989) ; I. Ciornîi, *Ortografia limbii moldovenești* (1990) ; A. V. Negară, *Studierea ortografiei și ortoepiei prin intermediul tabelelor — Material didactic pentru elevi și învățători* (1990) ; Ion Z. Dumeniuk, Nicolae Gh. Mătcaș, George I. Rusnac, *Îndrumar de ortografie* (1990) cuprinzînd, în Anexă, și o listă de „Nume proprii și nume de locuitori" ; *Normele ortografice, ortoepice și de punctuație* (1991), lucrare redactată de un colectiv mai larg (coordonat de Silviu Berejan), format din cadre didactice universitare și cercetători (Anatolie Ciobanu, Teodor Cotelnic, Alexandru Dîrul, Ion Dumeniuk, Ion Eţcu, Nicolae Mătcaș, Ion Mocreac, Vlad Pohilă și George Rusnac), care se încheie cu un Index de cuvinte reprodus după *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, ediția a IV-a (București, 1983), cu omiterea cuvintelor considerate a nu prezenta dificultăți de scriere și de pronunțare. Această ultimă lucrare a apărut, într-o primă formă și fără indicele de cuvinte, în 1990. În toate aceste lucrări se constată intenția de a se prelua creator normele formulate în lucrările din România, cu conștiința faptului că acestea trebuie să fie prelucrate spre a se adapta cît mai bine particularităților limbii române vorbite de către moldovenii de peste Prut. S-au avut în vedere atît dificultățile specifice rezultate din caracterul popular-dialectal sau, uneori, arhaic al limbii, cît și cele apărute în urma contactului puternic cu limba rusă, în cadrul fenomenului de bilingvism. Țelul tuturor lingviștilor angrenați în elaborarea de lucrări de ortografie a fost acela de a oferi compatrioților lor un set cît mai complet de reguli, simplu formulate, care să ilustreze aspectul literar contemporan al limbii române, ajutîndu-i în felul acesta să-și perfecționeze propria exprimare și scriere.

Mă voi ocupa, mai pe larg, de cea mai importantă și mai amplă dintre lucrările normative apărute în Republica Moldova, *Dicționar ortografic cu elemente de ortoepie și morfologie* — DOEOM (Redacția Principală a Enciclopediilor Moldovei, Chișinău, 1991), care reprezintă, în ordine cronologică, ultima apariție editorială. Lucrarea a fost elaborată de un colectiv alcătuit din T. Cotelnic, A. Dîrul și I. Eţcu, cercetători la Institutul de Limbă și Literatură al Academiei de Științe a R.S.S. Moldova, și cuprinde 768 de pagini. Partea centrală o constituie Dicționarul — lista de cuvinte prezentate alfabetic (p. 43—754) —, precedat de cîteva capitole introductive conținînd precizări de natură teoretică și metodologică : *Structura Dicționarului ortografic cu elemente de ortoepie și morfologie* (p. 4—8), *Alfabetul* (p. 9—10), *Scrierea și rostirea sunetului în dependență de poziția lui în cuvînt și de caracterul sunetului vecin* (p. 11—14), *Segmentarea cuvintelor la trecerea dintr-un rînd în altul* (p. 15), *Morfologia și normele ortografice* (p. 15—21), *Formarea cuvintelor și normele ortografice și ortoepice* (p. 21—30), *Scrierea cu litere majuscule* (p. 30—35), *Scrierea numelor proprii* (p. 36—38), *Ortografierea abrevierilor* (p. 39), *Semnele ortografice* (p. 40—41), precum și de o *Listă de abrevieri* (p. 42) folosite în indicațiile din dicționar, și urmat de trei anexe : *Nume proprii geografice*

și nume de locuitori (p. 755—760), *Nume de localități din R.S.S.Moldova* (p. 760—765) și *Simboluri și abrevieri* (p. 766—768). În mod surprinzător lucrarea nu conține, nici la început și nici la sfîrșit, un Sumar (sau Cuprins), care ar fi ușurat consultarea ei.

După cum se arată în *Prefață* (p. 3), deosebirea esențială dintre DOEOM și DOOM (București, 1982) — care a constituit principala sursă de inspirație a lucrării apărute la Chișinău — se referă la lista de cuvinte din dicționar, în sensul că inventarul de termeni din DOEOM a fost, pe de o parte, redus în raport cu cel din DOOM, prin eliminarea unor neologisme cu întrebuințare restrînsă, a unor termeni științifici și tehnici, a unor regionalisme și a unor cuvinte din limbajul familiar, dar, pe de altă parte, a fost îmbogățit cu o serie de cuvinte cu largă răspîndire în Moldova de peste Prut, inexistente în limba română vorbită în România. Pentru prima situație se pot cita cuvinte ca *abhora* vb., *abiologie* s.f., *abiotic* adj., *gagist* s.m., *gagistă* s.f., *galban* s.b., *încot/incot* s.n., *panoftalmie* s.f. etc., (prezente în DOOM, dar absente din DOEOM), iar pentru cea de-a doua situație, cuvinte ca *abaclian* adj. și s., *abacliancă* s.f., *abhaz* adj. și s., *abhazian* adj. și s., *gaidarian* adj., *nișcănean* adj. și s., *nișcăneancă* s.f. *paganinic* adj., *palermez* adj. etc. (absente din DOOM, dar introduse în DOEOM). În legătură cu această ultimă categorie de termeni, m-am întrebat de ce nu apare în DOEOM cuvîntul *culinărie* „magazin de desfacere a produselor culinare semipreparate", care în România nu se folosește, dar pe care l-am întîlnit la Chișinău.

Diferențele de inventar nu se limitează însă la tipurile de cuvinte menționate mai sus, asupra cărora sîntem avertizați din Prefață. Am constatat, de exemplu, că în DOEOM nu figurează, la nici o literă, primul articol din DOOM, „numele literei", adică : *A, a* s.m. invar., *B, b.* s.m. invar. etc., cuvînt despre care e greu de presupus că nu se folosește dincolo de Prut, în enunțuri ca *Numele orașului Aachen se scrie cu doi* **a** sau *Pentru scrierea cuvîntului* român *se folosește* **â**. Pe de altă parte, în DOEOM, spre deosebire de DOOM, apar articole de tipul : *biznis* v. *business*, *blef* v. *bluf*, *bluz* v. *blues*, *boemít* v. *boehmít. bum* v. *boom*, *herț* v. *hertz*, *niutón* [sic !] v. *newton*, *om* v. *ohm*, *scoci* v. *scotch*, *uelintănéz* [sic !] v. *welingtonéz*, *uelintănián* [sic !] v. *welingtonián*, *uestern* v. *western*, *uichend* v. *week-end*, *uischi* v. *whisky* etc., redactate așadar cu tehnica adoptată pentru variante de scriere și de pronunțare ale aceluiași cuvînt, ambele admise drept corecte, ca *încot* v. *încot* (citat în Introducere, p. 8, dar absent din lista de cuvinte a DOEOM), *intrádă* v. *entrátă*, *mînăstire* v. *mănăstire* etc. Cuvintele citate anterior nu sînt însă în aceeași situație : ele sînt neologisme (unele foarte recente și cu sferă restrînsă de întrebuințare), împrumutate din engleză sau germană și neadaptate la limba română, circulînd în limba noastră ca niște cuvinte străine. De aceea pentru redactarea lor ar fi trebuit preluată, după părerea mea, modalitatea de prezentare din DOOM, adăugîndu-se eventual la sfîrșitul dicționarului o anexă în care să se indice întîi pronunțarea tuturor acestor cuvinte, cu trimitere la articolul din dicționar unde apare ortograma cuvîntului. În redactarea actuală, se poate crede că termenii în cauză au două variante de scriere corectă : una ca în limba de origine și alta adaptată la limba română.

Tot în legătură cu tehnica de redactare a cuvintelor din dicționar, aș menționa faptul că, în DOEOM, nu se face, prin sistemul de notare,

nici o diferență între accentul principal și accentul secundar din cuvinte compuse cu elemente de compunere ca *éteroclít*, *etéromán*, *páleolític* etc., tratate la fel cu *búnă-credínță*, *burghézo-democrátic* etc. În DOOM, accentul secundar prezent în asemenea cuvinte se notează diferit de accentul principal : *ęteroclịt*, *ęteromạn*, *paleolịtic* etc.

În privința capitolelor introductive, acestea au fost concepute mai ales pe baza informațiilor din *Îndreptar* . . ., materialul din DOOM fiind mai puțin folosit, după impresia mea. Oricum, datele culese din sursele consultate au fost prelucrate și adaptate la realitatea lingvistică din Republica Moldova, iar ilustrarea regulilor a fost făcută și cu citate din scriitori autohtoni contemporani, ca I. Druță, I. C. Ciobanu, G. Vodă. Pentru a evidenția diferențele dintre DOEOM și lucrările ortografice din România mă voi referi la unele probleme discutate în capitolele consacrate relației dintre ortografie și ortoepie. Astfel, unele reguli prezente în *Îndreptar* . . . și menținute în DOOM nu apar în DOEOM (de ex. „în cuvintele analizabile cu sufixul *-nic* se păstrează consoana finală a rădăcinii : se scrie și se pronunță *s* la cele cu rădăcina în *s* (*casnic*, *josnic*) și *z* la cele cu rădăcina în *z* (*groaznic*, *obraznic*, *paznic*)", cf. DOOM, p. XV) ; alte reguli au fost reformulate (cf. regula de sub **26.** din DOEOM, p. 13, și regula de sub **86.** din *Îndreptar* . . ., p. 14). Au fost, de asemenea, formulate multe reguli specifice zonei lingvistice respective (de ex. : „Se scriu cu *u*, nu cu *î* inițial verbele a *umple*, *a umbla*, *a umfla* și derivatele lor", cf. DOEOM, p. 12 : „Se scrie *k*, nu *c* sau *ch* în internaționalisme [sic !] : *kaiser*, *kaki*, *kaliu*, *kilogram*, *kilometru*, *kilowatt*, *kinescop*, *kiwi* ș.a. ; în nume proprii străine și în derivatele acestora *Kant*, *kantian*, *Kaluha*, *kazah*, *Kennedy*, [. . .], *Tiktin*, *Tokio*, *Tokai* ș.a.", p. 13 etc.).

Capitolul *Morfologia și normele ortografice* din DOEOM (p. 15—21) este, de asemenea, mult mai bogat în informații decît capitolul corespunzător din *Îndreptar* . . . și cu totul altfel redactat decît cel din DOOM. Foarte sumar mi s-a părut a fi, în schimb, capitolul referitor la despărțirea cuvintelor în silabe (p. 15), unde nu se explică ce înseamnă silabație morfologică, în raport cu cea bazată pe pronunțare, deși în corpul dicționarului se dau, după DOOM, indicații de acest fel, de ex. *obiect* s.n. (sil. *-biect* ; mf. *ob-*). Remarca din capitolul în care se discută structura dicționarului („Alteori marca *sil.* este urmată de abrevierea *mf.* ceea ce înseamnă că silaba poartă caracter morfologic, fiind de fapt un morfem", p. 6) este neclară și insuficientă. Pe de altă parte, din regula expusă sub **42.** rezultă că în cuvinte compuse și în derivate cu prefixe sau cu „prefixoide" se acceptă n u m a i silabația morfologică (ca în *Îndreptar* . . .), regulă contrazisă în corpul dicționarului prin indicațiile (date după DOOM), de la unele articole, de ex. *subiacent* adj. m. (sil. *-bia-* ; mf. *sub-*), *subiect* s.n. (sil. *-biect* ; mf. *sub-*) etc.

Mi s-a părut, de asemenea, ciudat faptul că numele proprii (de persoană și geografice) latinești și grecești vechi sînt discutate în DOEOM în subcapitolul, din partea introductivă a lucrării, intitulat *Nume proprii autohtone* (p. 37).

Ar mai fi poate de menționat unele deosebiri terminologice față de metalimbajul gramaticii tradiționale cu care ne-am obișnuit noi (de ex., în DOEOM se folosește formularea „forma de nominativ singular nehotă-

rît" (p. 4), în loc de „nominativ singular nearticulat"), precum și interpretări diferite (îmbinările de cuvinte de tipul *în afara, pe aproape de* etc. sau *ca și cum, ca și cînd, cît timp, cu toate că, din moment ce, din cauză că, ori de cîte ori* etc. sînt considerate de autorii lucrării discutate drept prepoziții, respectiv conjuncții, compuse (p. 30), în timp ce noi le încadrăm la locuțiuni prepoziționale, respectiv conjuncționale).

Observațiile notate mai sus, majoritatea de amănunt, nu diminuează cu nimic meritele acestei lucrări, care este, desigur, deosebit de utilă moldovenilor de peste Prut pentru însușirea scrierii și pronunțării limbii române. Alături de celelalte lucrări menționate anterior, DOEOM reprezintă, în acest moment istoric, un ghid prețios în vederea unei corecte folosiri a limbii noastre în Republica Moldova, iar munca autorilor trebuie apreciată, nu în ultimul rînd, și ca un gest profund patriotic, la fel ca strădania tuturor intelectualilor autentici care, înainte și după adoptarea legilor din august-septembrie 1989, amintite la începutul acestei prezentări, au militat, prin rubrici permanente în periodice sau prin emisiuni la radio și la televiziune, pentru recunoașterea limbii române ca limbă de stat și pentru scrierea ei cu alfabet latin.

Februarie 1992

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

APEL
CĂTRE PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA

Există în viaţa oricărui om un moment istoric de la care nu are dreptul să se sustragă. Pentru semnatarii acestor rînduri un asemenea moment este astăzi cînd ştim că *vă aflaţi în faţa necesităţii de a denumi limba de stat în Constituţia Republicii Moldova. În numele ştiinţei filologice, pe care ne-am străduit şi ne străduim să o slujim cu onestitate, considerăm că este datoria noastră morală ca, în conformitate cu adevărul ştiinţific,* la care sîntem convinşi că şi dumneavoastră ţineţi la fel de mult ca şi noi, să *vă solicităm respectuos de a consemna realitatea de necontestat că limba maternă a populaţiei autohtone şi majoritare din Republica Moldova nu este alta decît limba română*, aceea prin care ne putem înţelege cu Domniile voastre *direct, fără traduceri şi traducători* (aici şi în continuare, subliniat de noi — red.).

Sîntem conştienţi de faptul că atitudinea faţă de adevăr este mai complicată în politică decît în ştiinţă, dar avem ferma convingere că *numai adevărul le permite şi oamenilor politici de a se păstra demni în faţa istoriei.*

Vă rugăm să interpretaţi gestul nostru ca pe un act firesc de colaborare care se înscrie în sfera manifestărilor concrete ale uniunii spirituale dintre România şi Republica Moldova.

Semnează specialişti şi oameni de ştiinţă, dintre care menţionăm : Acad. **I. Coteanu,** director al Institutului de Lingvistică din Bucureşti ; Prof. dr. **Marian Papahagi,** prorector al Universităţii din Cluj ; Prof. dr. doc. **Emanuel Vasiliu,** membru corespondent al Academiei, decanul Facultăţii de Litere a Universităţii din Bucureşti ; Prof. dr. **I. Fischer,** decan al Facultăţii de Limbi Străine a Universităţii din Bucureşti ; Prof. dr. **Liviu Petrescu,** decan al Facultăţii de Litere a Universităţii din Cluj ; Prof. dr. **Dumitru Irimia,** decan al Facultăţii de Litere şi Filozofie a Universităţii din Iaşi ; Prof. dr. **Simion Mioc,** decan al Facultăţii de Filologie din Timişoara ; Dr. **Ion Mării,** director al Institutului de Literatură şi Istorie Literară, Cluj ; Dr. **Dan Mănucă,** director al Institutului de Lingvistică, Literatură şi Folclor „Al. Philippide", Iaşi ; Dr. doc. **Andrei Avram,** cercet. ştiinţ. pr. la Institutul de Fonetică şi Dialectologie din Bucureşti ; Dr. doc. **Marius Sala,** şef de sector la Institutul de Lingvistică din Bucureşti ; Dr. **Mioara Avram,** şef de sector la Institutul de Lingvistică din Bucureşti ; Dr. **Ion Gheţie,** cercet. ştiinţ. pr. la Institutul de Lingvistică din Bucureşti ; Prof. dr. **Gabriel Ţepelea** — Bucureşti ; Prof. dr. **Flora Şuteu** — Universitatea din Craiova ; Conf. dr. **Valeria Guţu-Romalo** — Bucureşti ; Dr. **Laura Vasiliu,** Institutul de Lingvistică, Bucureşti ; Dr. **Ioana Vintilă-Rădulescu,** Institutul de Lingvistică, Bucureşti.

15 iulie 1991

LR, XLI, nr. 5, p. 293, Bucureşti, 1992

CONVENȚII DE COLABORARE ÎNTRE INSTITUTE ACADEMICE DIN ROMÂNIA ȘI INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ AL ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A REPUBLICII MOLDOVA

1. Institutul de Lingvistică din București

În a doua jumătate a lunii noiembrie 1991, o delegație a Institutului de Lingvistică al Academiei Române s-a aflat la Chișinău pentru contacte cu conducerea, respectiv cu cercetătorii Institutului de Lingvistică al Academiei de Științe a Republicii Moldova. Scopul prim al discuțiilor maraton purtate timp de două săptămîni a fost mai buna cunoaștere a activității desfășurate în cele două institute academice, iar scopul final semnarea unei convenții de colaborare științifică în domeniile și la temele de interes reciproc.

În urma analizei efectuate asupra obiectivelor generale ale planurilor de cercetare din cele două institute și luîndu-se în considerare prioritățile științifice actuale, s-a convenit stabilirea unor colective de cercetare comune pentru elaborarea a cinci lucrări. Prima dintre acestea, *Lexicul latin moștenit în limba română*, aflată de mai mult timp în planul Institutului de Lingvistică din București, va fi un studiu de sinteză ce-și propune să evalueze, din perspectiva vocabularului, locul limbii române între limbile romanice. În cadrul temei *Dicționar istoric de antroponimie românică* vor fi inventariate și analizate numele de familie românești începînd cu cele mai vechi documente și pînă astăzi, în vederea includerii într-un dicționar realizat prin colaborare internațională în cadrul proiectului PATROM, în care sînt astfel atrași și cercetătorii basarabeni. *Dicționarul regimului verbelor în limba română* își propune să descrie norma românei literare actuale din perspectiva construcțiilor care au în centru verbul. *Dicționarul entopic al limbii române*, bazat pe o cercetare care îmbină investigația de arhivă cu cea de teren, va inventaria termenii geografici populari, cei mai mulți necunoscuți din sursele lexicografice existente în momentul de față. În sfîrșit, în *Istoria pronumelor românești* vor fi aprofundate și actualizate cunoștințele despre evoluția unei importante părți de vorbire, în perspectiva alcătuirii unei viitoare gramatici istorice a limbii române.

Institutul de Lingvistică din București va acorda asistență științifică Institutului de Lingvistică din Chișinău în finalizarea a trei importante proiecte de cercetare. Primele două, numite provizoriu *Dicționar de bună limbă românească* și *Gramatica uzuală a limbii române*, sînt lucrări cu caracter normativ destinate cultivării exprimării literare românești în teritoriile de peste Prut. Cel de al treilea urmărește realizarea unui *Catalog al manuscriselor românești* păstrate în bibliotecile din fosta Uniune

LR, XLI, nr. 5, p. 2[illegible]5–2[illegible]8, București, 1992

Sovietică, lucrare de importanţă aparte pentru istoria culturii noastre scrise.

Actualul plan de colaborare va fi amplificat, iar tematica lui va fi diversificată în anii următori. În cadrul discuţiilor s-au conturat deja două viitoare teme de colaborare : *Dicţionar de formare a cuvintelor în limba română (derivarea)* şi *Dicţionarul numelor de grup în limba română.*

Prin rezultatele prezentate succint în rîndurile anterioare întîlnirea de la Chişinău a reprezentanţilor lingviştilor bucureşteni cu cei basarabeni s-a dovedit a fi un moment de importanţă aparte. Ea a fost totodată primul pas al procesului deloc uşor de intrare în normalitate : obiectul şi scopul cercetării pe care o desfăşoară fiind comune, limba română şi normarea aspectului ei cult, colaborarea dintre lingviştii din stînga şi din dreapta Prutului este nu doar necesară, ci şi firească.

Gh. Chivu

2. Institutul de Fonetică şi Dialectologie „Al. Rosetti" din Bucureşti

Între Institutul de Fonetică şi Dialectologie „Al. Rosetti" din Bucureşti şi Institutul de Lingvistică al Academiei din Chişinău s-a semnat o *Convenţie* care are în vedere colaborarea dintre colectivele de cercetare din cele două institute. Semnarea convenţiei a fost precedată de mai multe întîlniri la Chişinău şi la Bucureşti, între conducerile institutelor, dar şi între cercetătorii implicaţi în temele de colaborare. Informarea reciprocă asupra preocupărilor şi intereselor spre care se îndreaptă cercetările institutelor noastre a constituit, în fapt, primul pas spre fixarea obiectivelor convenţiei amintite.

Temele de colaborare sînt : *Structura dialectală a dacoromânei* (descrierea dacoromânei actuale din perspectiva geografiei lingvistice), *Limba română standard vs româna vorbită în mijloacele de comunicare în masă* (lucrarea are în vedere şi formularea unor recomandări cu caracter normativ) şi *Graiuri româneşti din arii laterale şi insulare.*

La această ultimă temă, colaborarea a început în 1991. Se cercetează stadiul actual de evoluţie a graiurilor în mediu aloglot, furnizîndu-se în acelaşi timp, date interesante pentru studiul istoriei limbii române. Tema se înscrie pe linia preocupărilor devenite tradiţionale în dialectologia românească, urmărind îmbogăţirea *Arhivei fonogramice a limbii române* de la Institutul de Fonetică şi Dialectologie cu texte culese de la vorbitori de limbă română din afara graniţelor actuale ale României.

Cercetarea a început printr-o anchetă dialectală care a durat două săptămîni (21 mai — 3 iunie 1991) şi a constat în efectuarea unor culegeri de texte dialectale din şapte localităţi, din care şase reprezintă puncte cartografice din *Atlasul lingvistic al graiurilor moldoveneşti de la est de Prut*, elaborat la Chişinău. La anchetă au participat patru dialectologi din institutul nostru (Maria Marin, Bogdan Marinescu, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe) şi un cercetător—anchetator şi autor al atlasului amintit — de la institutul din Chişinău (Vasile Pavel). Localităţile în care s-au făcut înregistrări sînt situate în Ucraina, regiunea Odesa : Dolinscoe (fostă Valea Hoţului) şi Handrabura, raionul Ananiev ; Ghiderim, Tocilovo (fostă

Tocila) și Nestoita, raionul Cotovsc, și în Republica Moldova : Voroncovo (fostă Vărăncău), raionul Ribnița, la est de Nistru ; Trebujeni, raionul Orhei, la vest de Nistru.

Din multitudinea aspectelor pe care le-am întîlnit și pe care, în mare parte, le-am reținut pe bandă de magnetofon, amintim doar cîteva :

1. Numele satelor cercetate reprezintă fie toponime românești vechi, păstrate ca atare, fie rezultate ale rusificării/ucrainizării acestora, fie, în sfîrșit, înlocuiri ale vechilor denumiri.

2. Numele de familie ale subiecților cu care am stat de vorbă evidențiază situații asemănătoare : marea majoritate a acestora sînt nume pur românești : *Barbăneagră*, *Buzilă*, *Cioban(u)*, *Lupu*, *Rață*, *Trandafir* ș.a., uneori atestînd particularități fonetice specifice graiului : *Brîndză*, *Cresiun (Crăciun)* ; altele au fost, mai mult sau mai puțin, rusificate ori ucrainizate : *Tatarov — Tătaru*, *Dombrovan — Dumbrăveanu*, *Ceban — Ciobanu*, iar altele, mult mai puține, sînt nume rusești ori ucrainene : *Moroz*, *Nastasenco*, *Mitroșenco*.

3. Trăsăturile lingvistice ale graiurilor cercetate prezintă importanță din diverse puncte de vedere, dovedind atît caracterul arhaic al acestor graiuri, cît și apartenanța lor la aria nordică a dacoromânei.

4. Aspecte interesante pot fi urmărite prin studiul influențelor reciproce între limbi în contact.

Aceste prime constatări dau certitudinea că lucrarea propusă are șanse să se realizeze în condiții bune și că ea va contribui la îmbogățirea experienței în domeniul cercetării dialectale de teren și al dialectologiei românești în general.

Maria Marin

3. Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" din Iași

S-a convenit să se colaboreze, începînd din anul 1992, la următoarele teme de cercetare :

Graiurile românești din Moldova, cu anchete dialectale în Republica Moldova privind : a) lexicul vechilor ocupații din mediul rural (etnotexte) și b) terminologii profesionale (viticultură, pomicultură, meșteșuguri). Tema se racordează la preocupările privitoare la structura dialectală a dacoromânei.

Dicționarul limbii române. Supliment. Cercetarea își propune să realizeze într-o primă fază (1992—1994) o arhivă care să cuprindă lexicul excerptat, după normele DLR, din materialele dialectale, atlasul lingvistic, colecțiile de folclor, textele științifice și beletristice reprezentative din Republica Moldova și din Bucovina de Nord, care nu au fost cuprinse în DLR ; într-o fază următoare, la reluarea Dicționarului Academiei, acest material va contribui esențial la completarea sa cu noi cuvinte sensuri, atestări etc.

Devieri de la normele limbii literare în publicațiile periodice din Republica Moldova. Pornindu-se de la identificarea acelor expresii și unități frazeologice care nu sînt obișnuite în publicațiile din România, se va stabili

originea lor (calcuri lingvistice sau expresii populare locale). Se va elabora un *Repertoriu* de interes practic pentru redacțiile și editurile din Republica Moldova și studii privind „reromânizarea" limbii literare române, „varianta" din Republica Moldova (stilurile publicistic și administrativ). Lucrarea se poate adăuga temei de cultivare a limbii, înscrisă în planul de colabotare dintre institutele din Chișinău și București.

În prelungirea temei *Devieri ...*, institutele din Chișinău și Iași își propun să abordeeze și *Studiul lingvistic și normativ al unor terminologii științifice și profesionale curente*, care să aibă în vedere atît constituirea acestor terminologii, cît și aspectul corect al folosirii lor în prezent.

I. Florea

V. BAHNARU, V. PURICE, **Dicţionar explicativ pentru elevi**, Chişinău, „Lumina", 1991, 416 p.

Apariţia unui dicţionar explicativ destinat elevilor constituie în sine un eveniment ce se cuvine salutat. Necesitatea unui astfel de dicţionar — sursă de informare şi instrument util în efortul de învăţare a limbii literare corecte — nu mai trebuie demonstrată. Cu atît mai mult în Republica Moldova, unde, în perioada actuală, după legiferările privind limba de stat şi introducerea grafiei latine, cultivarea limbii (nu numai) în şcoală a devenit o problemă de cea mai mare importanţă. În aceste condiţii, prin elaborarea *Dicţionarului explicativ pentru elevi* (DEE), care este şi primul dicţionar scris cu caractere latine, autorii şi-au asumat o misiune deosebit de grea.

Scopul mărturisit al DEE (precizat în scurta *Prefaţă* care îl însoţeşte) a fost să explice cuvintele, sensurile, expresiile dificile întîlnite în procesul de acumulare a cunoştinţelor prevăzute de programele de învăţămînt. Dicţionarul a fost întocmit, prin urmare, pe baza materialului extras din manualele şcolare. Cum textele excerptate ne sînt greu accesibile şi cum o selecţie este în mare măsură determinată şi de condiţiile lingvistice şi extralingvistice ale spaţiului cultural căruia i se adresează, consideraţiile care urmează se vor referi la inventarul lexical aşa cum a fost el stabilit de autori. Acesta cuprinde în primul rînd neologisme din toate domeniile studiate în şcoală, dar şi termeni livreşti sau termeni populari, regionali şi învechiţi, precum şi sensuri figurate atestate în operele literare. Este un inventar în general echilibrat şi adecvat tipului de dicţionar propus[1].

Întocmirea unui dicţionar, indiferent de profilul şi scopul pe care şi-l propune, ridică nenumărate probleme, variate şi complexe, constatare valabilă cu atît mai mult în cazul unui dicţionar pentru elevi. Aici orice eroare (sau neclaritate) poate avea consecinţe mult mai grave decît în cazul unei lucrări adresate cititorului avizat, cu capacitatea de a depista eroarea. În lumina acestor considerente aş dori să fie înţelese cele cîteva sugestii, propuneri şi observaţii pe care le prezint, în continuare, autorilor.

Pentru evitarea repetărilor, voi urmări structura articolelor, structură, de altfel, tradiţională: cuvîntul-titlu (cu indicarea accentului) este urmat de indicaţii gramaticale, indicaţii stilistice sau geografice şi definiţia.

În ce priveşte inventarul lexical aş sugera şi introducerea acelor elemente de compunere care au format (frecvent) cuvinte în limba română. Explicarea sensului lor ar contribui la mai buna înţelegere (deci şi la folosirea corectă) a termenilor pe care aceştea i-au format.

Întrucît, aşa cum am precizat, DEE are şi un caracter normativ, forma cuvîntului-titlu este cea literară, iar pentru variante (puţin numeroase, de altfel) se face trimitere la forma recomandată. Principiul enunţat mai sus este respectat în dicţionar. Forme ca *bénchet* (în loc de *banchét*), *octagenár* (în loc de *octogenár*, *sanguín* (în loc de *sangvín*), date ca aparţinînd uzului literar românesc actual, sînt rare. La fel sînt şi unele indicaţii de accentuare neconforme cu norma, ca *óstrov*, *págodă*, *pampâs*, *perfídie*. N-aş vrea să trec cu vederea nici cazul cuvîntului-titlu *funeral*, singular refăcut al substantivului *funeralii*, folosit în limba română (ca şi în franceză, de unde a fost împrumutat) numai cu formă de plural, formă consfinţită prin uz, recomandată în DOOM şi în toate dicţionarele noastre explicative.

Şi indicaţiile gramaticale sînt cele conforme cu normele limbii literare: se indică forma de plural la substantive, de feminin singular şi de plural la adjective. Pentru pluralul substantivelor şi al adjectivelor terminate în *-ic* propunem marcarea terminaţiei prin *-ce*, *-ci*, nu numai prin *-e* sau *-i*. La verbe este indicată forma de prezent indicativ a persoanei I sau a III-a singular şi se face menţiunea privitoare la tranzitivitate. Atragem atenţia asupra formelor *inundez*, *mustrez*, date la verbele *inunda*, *mustra*, în locul celor corecte, *înund*, *mústru*.

Unele indicaţii restrictive geografice şi stilistice, considerate reale din punctul de vedere al autorilor şi, în general, al vorbitorilor din spaţiul cultural dat, comportă o

[1] Dicţionarele similare apărute în ultimele decenii (vezi, de exemplu, Dumitru I. Hîncu, *Dicţionar şcolar*, Bucureşti, 1976, sau Mircea Seche şi Luiza Seche (coordonatori), *Dicţionarul limbii române pentru elevi*, Bucureşti, 1983), au păcătuit în primul rînd printr-o selecţie necorespunzătoare a termenilor.

discuție mai largă, cu implicații care ar depăși cadrul acestor observații și nu mă opresc aici asupra lor. Semnalez numai cîteva situații: conform indicațiilor din DEE, sînt învechiți termeni ca *birjă* și *birjar*, *boiangiu* și chiar *smerenie*, cu sensul cunoscut; cu indicația „popular" este înregistrat *bujeniță*; sînt literari termeni ca *berechet*, *a bîndîsi*, *a bleși*, *a lăinici*, *mișel* cu sensul de „sărac, sărman", *ugilit*, *zărvăi* ș.a., termeni pe care DEX, de exemplu, îi consideră regionali.

Redactarea unor definiții clare constituie o condiție necesară pentru decodarea corectă a sensului cuvintelor, fapt indispensabil în procesul de acumulare a cunoștințelor. Conștienți de acest lucru și în concordanță cu scopul dicționarului, autorii au acordat o atenție deosebită definirii termenilor. Acest deziderat (ca și efortul depus pentru realizarea lui) este evident în lucrare. Definițiile sînt accesibile și cuprind elemente esențiale. Numeoase paranteze explicative contribuie, prin delimitări semantice, la clarificarea și precizarea sensului, a sferei de întrebuințare a fiecărui cuvînt. Cînd toate acestea par neîndestulătoare, se folosesc și scurte contexte lămuritoare, ca la *a ceda*, *a reflecta*, *a submina*, *teribil*, *uniform* și multe altele. Se impune totuși revizuirea definiției la *interzice* (1), sau completarea ei la *linșaj*, de exemplu. În redactarea definițiilor, indiferent de cauzele care le-au determinat sau de frecvența lor, formulări de felul următor se cuvin evitate: „a trata cu bîrfe" *(bîrfi)*, „a trata cu vorbe de ocară" *(descinta)*, „a deveni mai calitativ" *(a se bonifica)*, „a debarasa de șoareci" *(a deratiza)*, „care închide la maxim de perfect" *(ermetic)*, „a pune în necesitatea de a ..." *(a obliga)*, „care trece de la o alternativă la alta" *(oscilant)*, „aflat în protest" *(protestatar)*, „a se afla în seism" *(a se zgudui)* ș.a.

Cu toate că dicționarul nu-și propune (nici n-ar fi posibil) să înregistreze toate cuvintele folosite în definiții, să aibă adică un caracter închis, consider totuși că prin absența unor termeni ca *buciardă*, *conjectură*, *a pica*, prin care au fost definite verbele *a buciarda*, *a conjectura* și, respectiv, substantivul *picaj*, acestea nu vor putea fi înțelese.

Deși definiția exclusiv prin sinonim nu a fost acceptată, sinonimele sînt totuși înregistrate în dicționar, și e bine că aceasta s-a făcut în mod ponderat, cu măsură în general. Uneori însă, mai ales la sensurile figurate, distanța semantică între sensul dat și sinonim, în româna literară standard, este prea mare și riscă să ducă nu atît la înțelegerea eronată a sensului, cît, mai ales, la folosirea greșită a cuvîntului în contexte care nu îi aparțin. Mă refer la sinonime ca „a îmbiba" (la *absorbi*), „a conforma" (la *aclimatiza*), „a se inhiba" (la *a se abține* 2), „neînsemnat" (la *indiferent*), „intransigent", „incoruptibil" (la *intratabil*) ș.a.

Amintesc și cîteva dintre greșelile de tipar care ar genera confuzii: *tangență* (pentru *tangentă*) (s.v. *pantă*) sau *neevaluat* pentru *neevoluat* (s.v. *rudimentar*). Poate tot greșeli tipografice sînt și în cazul lui *etanșietate* pentru *etanșeitate* (s.v. *etanșa*), *beșicuțe* pentru *bășicuțe* (s.v. *a erupe*) sau forma de gen. -dat. *făinei* pentru *făinii* (s.v. *degermina*).

La o reeditare a lucrării, pe care o recomand cu multă convingere, pe lîngă luarea în considerare a observațiilor de felul celor de mai sus, se impune adăugarea unei liste de abrevieri, precum și o atentă revizuire a despărțirii cuvintelor în silabe.

Prin DEE, autorii, Vasile Bahnaru și Victoria Purice, (foști) colaboratori ai Institutului de Lingvistică al Academiei de Științe din Chișinău, cu o bună formație de specialitate, au elaborat nu numai prima lucrare lexicografică scrisă cu litere latine, ci și un instrument necesar și util, de care nu se va putea face abstracție în viitor. Este o lucrare cu atît mai importantă cu cît ea poate servi la descrierea integratoare a actualei configurații a românei literare vorbite de o parte și de alta a Prutului.

Februarie 1992

LUCREȚIA MAREȘ
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

V. K. ZAGAEVSKI, **Culorile curcubeului**, Chișinău, Editura „Știința", 1988, 184 p.

Autorul, cu preocupări constante în domeniul foneticii (a se vedea bibliografia selectivă de la sfîrșitul cărții), abordează problema accentului sub aspectul cultivării limbii .

Cartea cuprinde 4 capitole: I *S-o luăm de la capăt* (sau *Preliminarii*), II *Tipurile accentului*, III *Funcțiile accentului* și IV *Accentul, curcubeul și semaforul* (sau *Accentul: expresivitate, corectitudine*).

Titlul cărții, cum ne explică autorul, este „metaforic" (p. 5) și la fel sînt unele titluri din interiorul ei. Fiecare dintre cele 4 capitole cuprinde mai multe subcapitole denumite sugestiv prin analogie cu fenomene din realitatea cotidiană; menționăm o bună parte dintre ele pentru că rezumă, de fapt conținutul cărții: *În familia comorilor* (sau *Accentul în sistemul elementelor fonetice*), *Cîți încap*

sub o umbrelă? (sau *Cîte accente are cuvîntul?*), *Între ciocan şi nicovală* (sau *Accentul dinamic*), *Între arcuş şi vioară* (sau *Accentul muzical ori melodic*), *Între zi şi noapte* (sau *Accentul cantitativ ori durativ*), *Accentul şi dansul verbelor* (sau *Mobilitatea accentului la verbe*), *Accentul şi culmile munţilor* (sau *Funcţia culminativă a accentului*), *Accentul şi semnalele circulaţiei rutiere* (sau *Funcţia demarcativă a accentului*), *Accentul şi gustul piinii* (sau *Funcţia distinctivă a accentului*), *Cu móbilă mobilă îşi mobilă bucătăria* (sau *Funcţia distinctivă lexico-gramaticală a accentului*), *Degetul arătător* (sau *Funcţia distinctivă semantico-sintactică a accentului*).

Scrisă într-un stil alert, însoţită pe alocuri de imagini decupate parcă din desenele animate, lucrarea de faţă reprezintă o lectură captivantă atît pentru specialişti, cît şi pentru nespecialiştii dornici de informaţii în acest domeniu mai arid al limbii. Deşi materialul este prezentat cu scopul mărturisit de popularizare (p. 11), în descrierea faptelor se apelează şi la definiţii exacte, circumscrise domeniului ştiinţific al limbii, informaţiile descriptive alternînd cu cele istorice: definirea accentului, tipurile de accent în diferite limbi, locul accentului în limba descrisă, mobilitatea accentului în cadrul conjugării (în opoziţie cu declinarea), funcţiile accentului. În cuprinsul lucrării se analizează cu preponderenţă accentul cuvîntului, dar într-un subcapitol se discută şi despre accentul frazei (accentul logic — pe care îl mai numeşte şi accent „semantic sau intelectual", p. 129—136).

O mare parte a lucrării este consacrată cuvintelor (şi formelor gramaticale) omografe şi celor cu dublă accentuare.

Fiind liber şi, în unele cazuri, mobil, accentul poate avea şi un rol distinctiv în cazul cuvintelor omografe (sînt incluse aici atît cuvinte care aparţin aceleiaşi părţi de vorbire, cît şi unor părţi de vorbire diferite): *comédie* „întîmplare ciudată, hazlie, minune" — *comédie* „operă dramatică cu subiect şi deznodămînt vesel", *compánie* „subunitate militară" — *companie* „tovărăşie" (p. 94 şi urm.); *móbilă* (subst.) — *mobílă* (adj.), *veséla* (subst.) — *véselă* (adj.), *imóbil* (subst.) — *imobíl* (adj.), *diréctor* (subst.) — *directór* (adj.); *éra* (subst.) — *eră* (vb.), *dudúie* (subst.) — *dúduie* (vb.), *índici* (subst.) — *indíci* (vb.), *mînă* (subst.) — *mină* (vb.); *dúră* (adj.) — *dură* (vb.) — p. 105 şi urm.

Formele duble de accentuare ale unui cuvînt sînt împărţite în mai multe categorii, explicabile prin:

— existenţa variantelor dialectale: *duşmán — dúşman, bolnáv — bólnav, acólo — acoló, caractér — carácter, şervél — şérvel, Ştéfan — Ştefán*. Urmărind gradul lor de expansiune teritorială (după ALM), folosirea lor în literatură, mai ales în poezie, autorul ajunge la concluzia că: „răspîndirea pe aproape întreg teritoriul [Republicii Moldova] a variantelor *dúşman, bólnav, acoló*, folosirea lor tot mai frecventă în scopuri stilistice şi din necesităţi metrice de către poeţi face ca normele literare să le poată admite ca variante stilistice alături de cele literare (*duşmán, bolnáv, acólo*, p. 137); existenţa variantelor literare, înregistrate în dicţionare ca dublete accentuate (tot în scopuri stilistice, numite şi „variante poetice" — p. 149): *antic —ántic, arípă, — áripă, vúltur — vultúr, epócă — épocă* etc.

Într-un subcapitol special, *Import* (p. 156 şi urm.), este relevată categoria neologismelor accentuate diferit, în funcţie de perioada în care au intrat în limbă şi de limba din care au fost împrumutate: *autobús — autóbus, adrésă — ádresă, agitatór — agitátor, biografíe — biográfie, biológ, — biólog, ventilatór — ventilátor, documént — docúment, expórt — éxport, impórt — ímport, instrumént — instrúment, ironíe — — irónie, categoríe — categórie, concúrs — cóncurs, compozitór — compozítor, melodíe — melódie, molecúlă — moléculă, paragráf — parágraf, sectór — séctor, televizór — televízor, tractór — tráctor, transpórt — tránsport, filológ — filólog, fotosintéză — fotosínteză* ş.a. Se menţionează că varianta a doua este „necorectă" (p. 160). Autorul propune, drept criteriu de orientare, încadrarea unor astfel de cuvinte în cele două tipuri accentologice de bază ale limbii, cele terminate în consoană la cuvintele cu acent oxiton (deci: *agitatór, autobúz, biológ, documént, sectór, tractór* etc.), cele terminate în vocală la tipul paroxiton (deci: *academíe, melodíe, molecúlă, ortografíe*).

La verb se menţionează categoria cu forme duble de accentuare constituite din cuvinte care aparţin lexicului livresc, împrumutate mai recent şi terminate în *-ita (a felicita, a exercita, a solicita)* sau *-ifica (a mistifica, a fortifica)*, la unele timpuri şi moduri (indicativ prezent, viitorul anterior, conjunctiv prezent, imperativ). Din cele două variante posibile (*solicítă — solicită, clasifícă — clasifică*) este corectă „aceea formă care poartă accentul mai îndepărtat de sfîrşitul cuvîntului" (p. 165).

Legat de accent se remarcă trecerea unor verbe de la conjugarea a II-a la conjugarea a III-a (*a rămînéa — a rămînea apăréa — a apăre, a ţinéa — a ţine, a zăcéa — a zăce*). Asemenea verbe sînt explicate prin tendinţa de dezvoltare a limbii (unele inovaţii, ca cele de mai sus, cu uz general, altele ca *a plăce, a tăce ar poáte, ar încăpe*, ca forme izolate) şi sînt deosebite de greşelile propriu-zise, făcute de cei care nu stăpînesc bine regulile limbii.

Se menţionează şi tendinţa inversă, de trecere a verbelor de la conjugarea a III-a la cele de conjugarea a II-a, tendinţă înregis-

trată de hărțile Atlasului lingvistic în aria de nord a Moldovei: *trecéți, începém, mergéți, spunéți, cosăm (cosîm „coásem"), fierbéți, credém, cerém* etc. (v. p. 68 și urm.).

Cartea se încheie cu unele reguli de accentuare, recomandate mai ales elevilor și studenților, și cu o *Postfață* în care se argumentează afirmația, după Diomede, că „acentul este sufletul cuvîntului".

Analiza se bazează pe un material faptic bogat, extras din „operele scriitorilor clasici și contemporani din presa periodică" (p. 11) și din texte lingvistice, dicționare și atlase (pentru care se poate consulta lista abrevierilor de la p. 178).

Avînd în vedere anul în care a apărut, 1989, autorul nu și-a putut permite, probabil, să înlocuiască nefericita formulă „limba moldovenească" prin limba română. Mai mult, formularea de la p. 50—51, în care limba română este menționată alături de „limba moldovenească" printre limbile care nu au accent fix, creditează în continuare teoria nonidentității celor două limbi. De fapt însă, prin descrierea făcută, prin materialul faptic discutat, cartea reprezintă o dovadă în plus a existenței unei singure limbi românești, cu firești particularități teritoriale. Așa cum reiese și din unele exemple date mai înainte, limba română vorbită dincolo de Prut păstrează unele trăsături arhaice (menționez și exemplul de la p. 61, unde la verbul *a rămînea* este înregistrat izolat, într-un grai arhaizant, participiul *rămînút*: *și el a rămînut la grădiniță*) sau rezultate ale unor influențe conjuncturale trecătoare (discutate mai ales în subcapitolul *Import*).

Februarie 1992

ELENA CARABULEA

București, B-dul N. Bălcescu nr. 25

M(ARC) A(LEXANDROVICI) GABINSKI, **Din problemele gramaticii și derivării române**, Chișinău, „Știința", 1991, 132 p.

Culegerea de studii publicate sub titlul aici menționat constituie continuarea unor preocupări mai vechi ale autorului legate de infinitivul românesc și romanic sau de genitiv-dativ în română (materializate într-o serie de articole tipărite în 1959, 1965, 1968, 1974, 1978 etc.). Studiile cuprinse în această culegere sînt, cu o singură excepție, publicate acum pentru prima dată.

Scopul declarat al cercetărilor întreprinse este revizuirea gramaticii „oficiale" în sensul înlăturării contradicțiilor existente atît între „tezele" gramaticilor, cît și între teze și „realitatea limbii". „Principala cale" pe care autorul crede că poate ajunge la atingerea scopului propus este „aplicarea la orice limbă a criteriilor lingvistice generale, aceleași pentru toate limbile în care se constată existența unui fenomen dat, particularitățile lui în anumite limbi concrete urmînd a fi, deci, concretizări ale esenței lui lingvistice generale, dependente de ea" (p. 3).

Trei din cele patru articole reunite în volum sînt consacrate gramaticii: *Gerunziul și o evoluție recentă pe baza lui (posibile embrioane ale participiului activ ca figură poetică)*, p. 6—71, *Genitivul și dativul românesc privite tipologic*, p. 105—116, și *Cvasitautologiile infinitivale în română (contribuție tipologică)*, p. 117—122. Articolul *Formații supraconfixale* * *în română (tipul* **de neclintit**), p. 72—115, aparține, în concepția autorului, derivării.

Se discută în mod critic bibliografia consacrată problemelor enunțate, se emit puncte de vedere noi și se descriu două situații nestudiate pînă acum:

— gerunziul cu acord atributiv și recțiune verbală (de ex. *flori de rouă* **răcorin-le obrazul**) interpretabil drept „participiu activ ca figură poetică"; fenomenul, reprezentat pînă acum printr-un singur exemplu la Eminescu, este relativ frecvent la poeții moldoveni ai anilor 80;

— construcțiile de tipul **de ne***trecut* care nu exprimă pur și simplu negarea formei fără *ne-* (**de** *trecut*), ci schimbarea sensului modal: transformarea sensului de „necesitate pasivă" în acela de „incapacitate pasivă" („ceea ce trebuie trecut" / „ceea ce nu poate fi trecut").

Ultimul articol, *Cvasitautologiile* ..., a mai fost publicat, în formă incompletă, în 1987. Pornindu-se de la tautologiile „infinitivale" (în terminologia autorului) de tipul *de auzit am auzit*, se semnalează apariția în limba română a unor tipuri deviante dintre care îl amintim pe cel mai bine reprezentat: acela constituit din „două morfoelemente separate, între care se intercalează tema cuvîntului" (p. 81). De ex.: **al** *omului*, *omului*; **a** *mînca*, *mînca*. De aici conceptul de s u p r a c o n f i x ilustrat prin formații ca: **de ne***accept***at.**

* M. A. Gabinski operează în analizele sale cu conceptul de c o n f i x (preluat, după cît se pare, din lingvistica georgiană), care, foarte pe scurt, ar putea fi definit ca fiind

unde cele două verbe nu sînt identice, ci apropiate sub raportul sensului sau sinonime (de ex. **de grăbit** *nu aveau unde* **zori**). Construcţiile sînt numite cvasitautologice.

Volumul este interesant atît prin soluţiile pe care le propune, cît şi prin bogata bibliografie, română, romanică şi de balcanistică, discutată şi prin inventarul de fapte analizat. Păcat că, pentru cei nefamiliarizaţi cu alfabetul chirilic, lectura lui constituie o dificultate.

Februarie 1992

LAURA VASILIU

Bucureşti, intrarea Lucaci nr. 3,

„Limba română", Chişinău, Ministerul Ştiinţei şi Învăţămîntului al Republicii Moldova 1991, nr. 1, 144 p.; nr. 2, 144 p.; nr. 3—4, 192 p.

Anul 1991 marchează apariţia la Chişinău a revistei „Limba română", publicaţie trimestrială editată de Ministerul Ştiinţei şi Învăţămîntului din Republica Moldova, cu concursul societăţii „Limba Noastră cea Română". Este vorba, mai precis, de renaşterea unei reviste intitulate înainte „Limba noastră". Modificarea titlului nu reprezintă o simplă operaţie cosmetică. Înlăturînd din start orice echivoc în privinţa limbii vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, redacţia a optat pentru un titlu care numeşte o dată în plus o realitate de necontestat: în Republica Moldova s-a vorbit şi se vorbeşte limba română.

Colegiul de redacţie este alcătuit din: Ion Dumeniuk (redactor-şef), Alexandru Bantoş (redactor-şef adjunct), Leo Bordeianu (secretar de redacţie), Ion Ciocanu, Ion Conţescu şi Emil Mindl anu (redactori de secţie). Acest colegiu este încă încă cu un consiliu de redacţie, din care afara unor personalităţi din Republică (Vasile Bahnaru, Pavel Balmuş, Anatol Ciobanu, Nicolae Dabija, Ion Eţcu, Ion Iachim, Ilarion Matcovski, Nicolae Mătcaş, Ion Melniciuc, Vlad Pîslaru, Constantin Tănase, Grigore Vieru), fac parte nume de rezonanţă ale ştiinţelor filologice din România (Ion Coteanu, Dumitru Irimia, Mihai Drăgan, Traian Diaconescu) şi Ucraina (Ilie Popescu, Stanislav Semcinski), iar începînd cu nr. 3—4 şi Eugen Coseriu (Tübingen).

Numărul inaugural al revistei „Limba română" (1, ianuarie—martie /1991) are un *Cuvînt înainte* semnat de colegiul de redacţie, care fixează profilul şi orientarea publicaţiei. Revista are ca scop cultivarea limbii române, promovînd o largă deschidere tematică. Ea este adresată atît specialiştilor, cît şi unui public compus din elevi, studenţi, pedagogi, profesori, şi, în cele din urmă, „... tuturor vorbitorilor acestui grai fără seamăn, tuturor celor pentru care limba română, «nodul cel mai puternic, dacă nu chiar temelia» neamului, este averea nepieritoare a naţiunii, un ideal sacru al existenţei ei" (p. 3).

Publicaţia abordează în mod egal sectorul limbii şi al literaturii române, fiind deschisă colaborărilor de dincolo şi de dincoace de Prut. O preocupare constantă este şi problema limbii române în şcoală, dorindu-se ca prin articolele de metodică a predării să fie stimulată renaşterea bunei tradiţii a şcolii româneşti. Din rubricaţiile revistei, ca şi din tematica articolelor din primele numere (1/1991, 2/1991, 3—4/1991), se observă orientarea fermă către conştientizarea unităţii etnice şi spirituale a românilor, amintind de momente de răscruce ale istoriei naţionale, precum Unirea din 1859 sau Reîntregirea Patriei din 1918. Nu putem prin urmare ignora contextul sociocultural din Basarabia de astăzi. După o jumătate de veac de încătuşare spirituală, în care au asistat neputincioşi la denaturarea propriei istorii, la mutilarea limbii naţionale şi, implicit, a conştiinţei de neam, intelectualii „luminaţi" ai Basarabiei se străduiesc să impună valorile naţionale şi să stopeze procesul de degradare a limbii. Acest efort recuperator se simte de la prima pînă la ultima pagină a revistei, nelipsind unele accente polemice, cu totul justificate, de altfel. Rubrici ca „Obîrşii", „Din scripturile române" sau „Unitatea naţională. Argumente lingvistice" au în alcătuire articole care îmbină date esenţiale ale istoriei poporului nostru cu elemente de istorie a limbii, în scopul de a sublinia unitatea teritorială, etnică şi lingvistică a neamului. Serialul lui Ion Conţescu *De ce moldovenii sînt români* (nr. 1, p. 17—21, şi 2, p. 13—17) apelează la dovezile furnizate de documentele cancelariilor domneşti din Moldova, la mărturiile primelor tipărituri, pentru a demonstra, în contra teoriilor falsificatoare despre existenţa a două popoare (român şi moldovean) şi a două limbi diferite, că unitatea etnică este un fapt istoric permanent, iar existenţa a două state (Muntenia şi Moldova) reprezintă o realitate politică temporară. Pe aceeaşi linie se înscrie articolul lui Pavel Balmuş *Dovezi de românism în Moldova* (nr. 1, p. 23—27), care citează multiple atestări ale cuvîntului *român* la Varlaam, Gr. Ureche, N. Mi-

lescu, Deosofei și Miron Costin. Petru Ursache întregește această tematică printr-un interesant articol intitulat *Cuvîntul* **român** *în colecțiile de folclor* (nr. 2, p. 18—28). Autorul urmărește circulația neîntreruptă a termenului pe teritoriul nostru și atestarea sa în toponime, antroponime și limbajul uzual, în ambele variante cunoscute, *român* și *rumân*. Unitatea etnolingvistică a românilor, manifestată etimologic, lexical, teritorial, este afirmată și în articolul *Mărturii ale vechimii și unității românilor de pretutindeni* (nr. 3—4, p. 33—36) semnat de Anatol Eremia, în timp ce în *Etnogeneza românilor* (nr. 3—4, p. 37—40) Traian Diaconescu aduce necesare clarificări asupra manuscriselor istoricului latin Eutropius, referitoare la colonizarea Daciei de către romani. Veritabile prelegeri de dialectologie română țin Ștefan Giosu, în articolul *Dialectele limbii române. Cîteva considerații generale* (nr. 2, p. 69—76) și Vladimir Zagaevschi în *Despre limbile romanice și subdiviziunile teritoriale ale limbii române* (nr. 3—4, p. 120—127). Interesează îndeosebi reamintirea diferitelor opinii ale cercetătorilor în legătură cu subdiviziunile dacoromânei pe arii lingvistice. Paginile *Limba: componentă fundamentală a specificului național*, semnate de profesorul Dumitru Irimia (nr. 2, p. 65—69), analizează într-un stil eseistic raportul dintre limba unui popor și specificul său național; în cazul românei, interdependența limbă/viziune asupra lumii se reflectă la toate palierele: de la vocabular la structura gramaticală. Dependența limbii de specificul etnic și sistemul conceptual este urmărită și de Ioan Oprea în articolul *Limba literară și conștiința națională* (nr. 3—4, p. 127—131).

În egală măsură cu studiile de istorie a limbii și civilizației române, revista este interesată de normele de cultivare a limbii contemporane. O serie de articole deplîng starea precară a limbii vorbite pe teritoriul Basarabiei, în urma impunerii bilingvismului, a îndelungatei supremații pe care o deținea limba rusă în toate aspectele vieții sociale. În efortul îndreptării multelor abateri de la normele ortografice și ortoepice, „Limba română" reproduce cîteva pagini din cartea cercetătoarei Mioara Avram, *Ortografie pentru toți* (București, 1990); articolul intitulat *K sau C, Ch, Ck, Q?* (nr. 1, p. 40—43) are la bază dificultățile pe care le întîmpină scrierea cuvintelor cu *k*, îndeosebi a neologismelor. Tot dintr-o lucrare deja apărută este preluat articolul Florei Șuteu *Sinonimia Î = Â în evoluție istorică* (nr. 2, p. 51—53), și anume din cartea *Dificultățile ortografiei limbii române* (București, 1986); articolul se dovedește util în contextul discuțiilor privind oportunitatea reformei ortografice.

Problemele aplicării regulilor de punctuație fac obiectul serialului *Normele de punctuație în vigoare*, semnat de Anatol Ciobanu (nr. 1, p. 34—39; nr. 2, p. 47—51; nr. 3—4, p. 51—60). Dat fiindcă în Basarabia era încetățenit principiul formal specific punctuației rusești, autorul enumeră cîteva situații, la nivel de propoziție și frază, în care nu se recomandă folosirea virgulei.

Deosebit de interesant este materialul lingvistic prezentat în paginile rubricii „Cum vorbim, cum scriem". În așteptarea unei sistematizări ulterioare a acestui material în paginile unor lucrări de specialitate, citățm articolele: *Exprimarea pleonastică* și *Sinonimia și exprimarea corectă* de Irina Condrea (nr. 1, p. 129—130, și nr. 2, p. 60—62), *Să consultăm mai des dicționarul* și *Consecințele „îmbogățirii" limbii* de Alexei Palli (nr. 1, p. 130—131 și nr. 3—4, p. 63—64), *Sindromul firmei învecinate*, *Perpetuarea poluanților* și *Aberații și revelații* de Alexandru Gromov (nr. 1, p. 131—132; nr. 2, p. 58—60; nr. 3, p. 66—67). La aceeași rubrică, Victor Gherman, în *Necesarul efort* (nr. 1, p. 53—58) și *Cuvinte și sensuri neologice* (nr. 3—4, p. 60—63) pledează pentru cunoașterea și asimilarea neologismelor, iar Alexandru Alici, în articolele *Ce nație de oameni sîntem?* (nr. 2, p. 62—63) și *Autorul vine pe tapet* (nr. 3—4, p. 65), face scurte dizertații în jurul termenilor *nație/națiune* respectiv *autor*.

La rubrica „Onomastică", cercetătoarea Albina Dumbrăveanu propune în serial un inventar de nume de persoane, sub titlul *Să ne cunoaștem numele* (nr. 1, p. 127—128; nr. 2, p. 127—129; nr. 3—4, p. 87—90), discutîndu-le etimologia și capacitatea expresivă.

„Sociolingvistica" pare să fie o rubrică permanentă, dată fiind complexa problematică pe care o cunoaște mediul lingvistic din Republica Moldova. Articolele: *Victime ale bilingvismului: copiii complexați* de Aurelian Silvestru (nr. 1, p. 118—121), *Bilingvism colectiv — patologie verbală* de Vasile Bahnaru (nr. 2, p. 5—7), *Politica lingvistică a URSS și destinele limbilor naționale* de Ion Z. Dumeniuk (nr. 3—4, p. 5—11) și *Comunismul și sovietizarea limbilor* de Constantin Tănase (nr. 3—4, p. 14—17) discută amănunțit efectele negative ale bilingvismului din Basarabia, atît în deformarea limbii materne, cît și în deteriorarea capacității intelectuale a vorbitorilor.

Problema predării limbii române în școală, a statutului profesorului de română, ocupă un spațiu considerabil în articole cu caracter programatic, ca *Profesorul de română în contextul modernizării învățămîntului* de Nicolae Onea (nr. 2, p. 9—11), *Manualul de limbă și literatură încotro?* de Mihai Nebunu (nr. 3—4, p. 90—99), *„Predare" și „învățare" sau „receptare" și „studiere" a literaturii?* de Constantin Parfene (nr. 3—4, p. 100—104),

sau în studii de interes teoretic: *Raportul dintre graiul şi limba populară* de Adrian Turculeţ (nr. 2, p. 112—116), *Folclorul mitologic* de Victor Cirimpei (nr. 2, p. 122—125) şi *A citi şi a face literatură* de Matei Cerchez (nr. 3—4, p. 105—108). Nu lipsesc articole de metodică a predării, modele de lecţii de literatură sau de comentariu literar.

Revista „Limba română" a destinat o rubrică aparte personalităţii poetului naţional, Mihai Eminescu. Sub genericul „Eminesciana" semnează studii, articole şi eseuri Mihai Drăgan, Ştelian Dumistrăcel, Mihai Cimpoi, Petru Ursache, Alexandru Furtună.

În rubricile destinate istoriei culturii şi literaturii se remarcă acelaşi interes de recuperare a valorilor culturale de care spiritualitatea basarabeană a fost vitregită (Mihail Kogălniceanu, Garabet Ibrăileanu, Nicolae Iorga, Constantin Rădulescu-Motru, Lucian Blaga, Constantin Noica, Nicolae Labiş, Nichita Stănescu, Paul Goma ş.a.) şi de integrare a literaturii create pe pămîntul de dincolo de Prut (Alexe Mateevici, Magda Isanos, Vladimir Carnavali, Ion Duţă, Gheorghe Vodă ş.a.). Semnificativ în acest sens este articolul lui Ion Ciocanu, intitulat *În căutarea numitorului comun* (nr. 1, p. 47—54).

Fragmentele din operele unor renumiţi istorici, savanţi, scriitori români şi străini, împreună cu pagini alese de poezie românească de pretutindeni constituie un veritabil liant între epoci şi spaţii culturale, contribuind la aspectul „mozaicat" al revistei. Sînt prezente de asemenea recenzii de carte, sondaje de opinie, interviuri, cronici ale unor congrese şi consfătuiri. În conformitate cu profilul revistei, care se adresează unui public larg, dornic să se iniţieze, menţionăm şi publicarea oportună de modele pentru alcătuirea unor acte oficiale, recomandate de Centrul Republican de Terminologie, popularizarea unor maxime şi cugetări celebre. Pînă şi tematica jocului de cuvinte încrucişate oferit pe ultima pagină se înscrie în aceeaşi zonă de interes a revistei: cultivarea limbii şi a valorilor naţionale.

Revista bucură privirea prin aspectul îngrijit al condiţiilor tipografice, prin dispunerea în pagină a textelor, prin calitatea reproducerilor fotografice. Proiect ambiţios (un număr simplu cca 150 de pagini), „Limba română" de la Chişinău constituie în acelaşi timp o invitaţie adresată colegilor din România de a contribui prin colaborări la menţinerea prestigiului proaspăt dobîndit.

Februarie 1992

DANIELA PAPADIMA
Institutul de Lingvistică, Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

„Revistă de lingvistică şi ştiinţă literară", Chişinău, Academia de Ştiinţe a Moldovei, 1991, nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 104 p. fiecare.

Publicaţia Institutului de Limbă şi Literatură de la Chişinău este deja cunoscută cititorilor revistei noastre[1]: numerele din 1991 pe care le prezentăm aici relevă aceeaşi varietate a preocupărilor şi relativa constanţă a rubricilor, în care semnează lingvişti şi literaţi, specialişti din vechea şi din noua generaţie, filologi de dincolo şi dincoace de Prut. Fără a fi lipsită de unele influenţe din lingvistica modernă, orientarea revistei este în cea mai mare parte tradiţională: în contextul sociocultural actual este, cred, orientarea cea bună, în stare să contribuie la dezvoltarea lingvisticii româneşti din Moldova, la unificarea punctelor de vedere ale lingviştilor români de aici şi de acolo. Eliminarea unor grave erori ştiinţifice impuse multă vreme în cercetarea lingvistică din Republica Moldova de fenomenul politic este evident necesară şi dorită de redactorii şi colaboratorii revistei; de aceea se impune, poate, o mai atentă selecţie a bibliografiei în unele articole, renunţîndu-se la cele ce stau sub semnul politicului, apelîndu-se, exclusiv, la cele din sfera lingvisticii, şi nu în ultimul rînd la articolele şi cărţile fundamentale din lingvistica românească. În acelaşi timp, familiarizarea treptată a cititorilor cu concepte din lingvistica modernă este bine venită.

Am putea grupa articolele publicate în două categorii: pe de o parte, articole destinate exclusiv lingviştilor — fie că acestea au caracter teoretic, fie că sînt de tip aplicativ —; pe de altă parte, articole de interes general, menite să formeze cultura lingvistică minimă necesară vorbitorilor de limbă română. Astfel se explică stilul abordat de autori: de la cel ştiinţific (unde o atenţie deosebită ar trebui acordată terminologiei lingvistice folosite) la cel de popularizare (unde aproximaţiile ar trebui făcute cu mai multă grijă).

Iată ce a propus revista în anul 1991 cititorilor interesaţi de lingvistică:

La rubrica *Fonetică şi Fonologie*, au apărut două articole (în nr. 6): *Fonemul (după J.*

[1] Vezi Lucreţia Mareş, în LR, XLI, 1992, nr. 3, p. 172—173.

Baudouin de Courtenay) (Arcadie Evdoşenco prezintă în sinteză un scurt istoric al problemei, precum şi raportul dintre fonem, sunet şi alfabetul unei limbi; exemplificările sînt din rusă) şi *Consideraţii privind afereza în limba română* (Ion Popescu-Sireteanu urmăreşte evoluţia conceptului în lucrările româneşti de lingvistică, face o clasificare a tipurilor de afereză, stabileşte cauzele lingvistice şi extralingvistice ale acestui fenomen fonetic).

La rubrica *Lexicologie/lexicografie şi semantică* semnează articole: Nicolae Corlăteanu (*Probleme lingvistice în terminologia medicală* (I), în nr. 1, (II), în nr. 2; articol important pentru cunoaşterea de către vorbitori a terminologiei actuale dintr-un anumit domeniu de activitate; se explică etimologia termenilor, se prezintă probleme de sinonimie, se fac unele precizări asupra comportamentului gramatical al termenilor discutaţi); Radu Grigorovici (*Limbaj şi comunicare în comunitatea ştiinţifică*, în nr. 1; articol de popularizare cu multe aproximări şi reflecţii personale ale unui nelingvist); Ana Vulpe, Maria Onofraş (*Note lexicale*, în nr. 3: sînt prezentate în ordine alfabetică termeni absenţi şi sensuri neînregistrate din/în dicţionarele recente apărute în Republica Moldova; este o direcţie de cercetare importantă, pusă de autoare sub coordonarea unor principii teoretice moderne expuse succint la p. 40); Vladimir Zagaevschi (*Completări la Dicţionarul dialectal*), în nr. 1 continuă o serie de articole pe această temă, inaugurată de autor în 1989). Două articole de sinteză cu caracter teoretic propun o introducere în analiza lingvistică de tip structural: în *Studierea confruntativ-contrastivă a microstructurilor lexicale* (nr. 4) Silviu Berejan prezintă, cu exemplificări, conceptele de bază cu care operează în lexicologie lingvişti ca Pottier, Mounin, Greimas, Trier ş.a.; Gh. dDruţă (nr. 5), *Antonimele lexicale — mijloace le manifestare a antisemiei* concentrează ntr-un articol de tipul „curs universitar" principalele probleme legate de antonimie, făcînd o corelaţie între relaţiile din planul expresiei şi mecanismul cunoaşterii. Ca model în lexicografia modernă este prezentat „Dicţionarul român-german" de H. Tiktin (Grigore Bostan, Gheorghe Jernovei, în nr. 5). Deşi încadrat de redactorii revistei la rubrica *Folcloristică*, semnalăm totuşi aici, datorită perspectivei sale lingvistice, şi articolul lui Efim Junghietu, *Paremii româneşti şi bulgare cu cuvinte-cheie turceşti*.

Trei articole interesante apar la rubrica *Morfologie şi sintaxă*. Arcadie Evdoşenco (în nr. 1) propune un sistem personal de interpretare a structurii morfologice a unei limbi, în speţă, a limbii române, apelînd la concepte mai vechi pe care le redefineşte, introducînd altele noi cuprinse într-o structură coerentă: sistem, categorie, gramem, arhiformă, formă gramaticală, parte de vorbire, cuvînt, logoformă; articolul are claritate, în ciuda dificultăţii terminologice, iar unele sugestii sînt interesante, deşi nu întru totul acceptabile. Corneliu Dimitriu (în nr. 2) se opreşte la o temă puţin abordată în general în lingvistica românească: fenomene fonetice, morfologice şi sintactice din limba vorbită oferind explicaţii interesante şi avansînd ipoteza unei norme a limbii vorbite populare şi familiare. Articolul lui Ion Eţcu (*Unele consideraţii privind sincretismul categoriilor gramaticale*, nr. 5) este mai puţin de morfologie sau sintaxă şi mai degrabă de filozofie a limbii şi de teorie a cunoaşterii aplicate la metalimbajul gramaticii; subtilitatea disocierilor ar fi trebuit dublată de o definire mai clară a conceptelor— cel mai important aici fiind cel de m e t a l i m b a j a l g r a m a t i c i i, cu particularităţile care îl deosebesc de toate celelalte metalimbaje; mi se pare corectă afirmaţia autorului că se poate vorbi de o gramatică neotradiţională în lingvistica românească actuală (unele lucrări citate chiar ilustrează această direcţie).

Un articol cu caracter de sinteză, bine documentat, util prin multitudinea faptelor de limbă inventariate, prezintă la rubrica *Istoria limbii* Nicolae Raevschi: *Referitor la unele trăsături comune aromânei şi limbilor romanice occidentale* (aici.: procedeul derivativ *bucca* —**bucceala*, sufixul *-amen*, confuzia între conjugarea a II-a şi a III-a, perfectele şi participiile arhaice ale unor verbe de conjugarea a III-a).

În domeniul *Dialectologiei* semnalăm trei articole: Vladimir Zagaevschi, *Particularităţi dialectale în flexiunea adjectivului* („autorul îşi propune să se oprească aparte şi în mod mai aprofundat asupra particularităţilor dialectale ale flexiunii adjectivului, să sporească volumul materialului faptic, să-l supună unei sistematizări mai riguroase, să contureze cu mai multă precizie ariile de extindere a fenomenelor studiate" — nr. 4, p. 69) şi Valentina Corcimari, *Izoglosa şi harta lexicală de ocurenţe (harta-text)* (un articol de introducere în problemele geografiei lingvistice) şi, respectiv, *Cu privire la reconsiderarea ştiinţifică a hărţilor de ocurenţe (hărţi text)* (principii teoretice privind interpretarea hărţilor şi întocmirea chestionarului).

Rubrica *Etimologie* este susţinută de Marc Gabinschi (în nr. 3, cuvintele: *bîrsană, sarbăd, screa, stingher, ţiţei, vandra, a zgîria*) Gheorghe Rusnac în nr. 4 (cuvintele *cocor, cocostîrc*) şi N. Raevschi în nr. 6 (*a se întîmpla, a vătăma, slut*) în trei articole care trec în revistă punctele de vedere propuse anterior şi avansează soluţii noi, invocînd argumente diverse.

Un articol încadrat la rubrica de *Onomastică* (nr. 5), cel al Albinei Dumbrăveanu, face o comparaţie între modelul derivativ al numelor comune şi modelul derivaţional al antroponimelor pentru a extrage particularităţile celor din urmă în ce priveşte derivarea progresivă a prenumelui-bază, derivarea regresivă a diminutivelor prenumelor-bază, derivarea progresivă a diminutivelor prenumelor-bază, trunchierea prenumelui, derivarea de la formele trunchiate ale prenumelor. Este o analiză bazată pe un material faptic bogat, bine sintetizat şi structurat. La aceeaşi rubrică în nr. 6 citim articolul lui C. Dimitriu *Flexiunea substantivelor proprii* (se propune o tipologie a numelor proprii, iar interpretarea datelor se face din perspectiva relaţiei formă-funcţie şi se stabilesc corelaţiile dintre radical şi morfemele gramaticale).

Constituim aici o secţiune ad-hoc, *Poetică*, absentă din revistă, dar la care noi încadrăm, datorită perspectivei de analiză, contribuţia lui Sergiu Moraru: *Din poetica ghicitorii* (partea I în nr. 1, partea a II-a în nr. 2). Analizele textuale comparate, interesante şi minuţioase, pornesc de la aserţiunea că „mecanismul poetic al ghicitorii este [...] similar sau chiar identic la toate popoarele lumii, fapt condiţionat de particularităţile ei funcţionale şi de similitudinile psihologice şi logico-formale ale creaţiei artistice, ale modelării estetice a realităţii înconjurătoare" (nr. 1, p. 51). Apreciem echilibrul dintre părţile teoretice şi cele aplicative, dintre analiza textului în sine şi corelarea lui cu fapte de cultură populară şi civilizaţie, deci extralingvistice.

Este indiscutabil utilă rubrica *Metode de cercetare*; sugerăm chiar dezvoltarea ei pentru a prezenta cititorilor, în sinteză, modele mai noi sau mai vechi de investigare a materialului lingvistic. Bazate pe bibliografie adecvată, fără a fi originale, articolele de acest fel ar avea meritul de a oferi sugestii sau cel puţin de a familiariza şi cu alte moduri de abordare a problemelor limbii. În nr. 2 Eugeniu Motuzenko semnează articolul *Cu privire la metodica de studiere a legităţilor fonetice (pe baza exemplelor de proteze inaintea lichidelor)*.

Deosebit de important în contextul sociocultural actual este un articol care se adresează deopotrivă specialiştilor şi publicului larg: *Consideraţii privind mişcarea pentru limba maternă şi alfabetul latin din Basarabia în 1917*, de Valeriu Popovschi şi Tamara Pahomi (nr. 2). De aceeaşi actualitate şi de larg interes este articolul lui Klaus Heitmann, *Limba şi literatura română în Basarabia şi Transnistria (aşa-numita limbă şi literatură moldovenească)* — partea I în nr. 4, a II-a în nr. 5, a III-a în nr. 6—, traducere a articolului publicat de lingvistul german în 1965.

Pe aceeaşi linie a prezentării problemelor limbii române în decursul timpului se înscrie şi contribuţia lui T. Cotelnic, *Mihail Kogălniceanu şi limba literară*, în nr. 6 (articol bine documentat, care prezintă, pe fundalul epocii respective, o latură mai puţin cunoscută a uneia dintre personalităţile marcante ale culturii noastre).

La rubrica *În ajutorul şcolii* au fost publicate în 1991 articolele: *Eminescu şi unele probleme ale limbii literare* (Galina Cotelea, în nr. 1), *Limba maternă şi şcoala naţională* (Maria Dorogan, în nr. 1) şi *Asimilarea normelor ortoepice ale limbii române în şcoala de cultură generală* (aceeaşi autoare, în nr. 3). Sînt articole de sinteză a problemelor puse în discuţie, conţinînd îndrumări metodice atent sistematizate şi propuneri de revizuire a unor puncte din programele şi manualele şcolare. Într-adevăr, problema predării limbii române în şcoala basarabeană este deosebit de importantă în clipa de faţă; autoarele articolelor ştiu acest lucru şi îl tratează cu seriozitate, conştiente că o colaborare a lingviştilor cu şcoala poate da o nouă orientare învăţămîntului în limba română.

Atît pentru şcoală, cît şi pentru masele largi de vorbitori, cultivarea limbii reprezintă un domeniu important de acţiune a lingviştilor. Preocuparea acestora se reflectă în rubrica numită *Cultura limbii*. Semnează aici articole: Ion Eţcu şi Tamara Răileanu (în nr. 1, un articol metatext care defineşte cîţiva termeni lingvistici, precizînd raporturile dintre conceptele pe care le desemnează; util lingviştilor pentru rigoare şi folosirea unor termeni de specialitate, dar şi nelingviştilor pentru îmbogăţirea vocabularului cu neologisme). Gh. Druţă (în nr. 1 atrage atenţia asupra folosirii greşite a unor paronime: *încrezut — încredinţat, conştiincios — conştient, legic — legitim, firmă — firmament, semnala— —semnaliza, monopartid—monopartit* etc., iar în nr. 3 scrie despre *Formarea şi utilizarea unor neologisme*, articol util în esenţă deoarece prezintă publicului întrebuinţarea corectă a unor termeni neologici), Irina Condrea (*Greşeli de recţiune*, în nr. 4; articol sobru, clar, bine structurat, avînd în vedere greşelile de utilizare a prepoziţiilor, în urma calchierii modelelor ruseşti; sînt reţinute pentru exemplificare multe fapte de limbă), Gh. Druţă (*Concordanţe şi discordanţe în lexicul neologic*, în nr. 6; se discută cuvintele *privat* şi *propriu* din punctul de vedere al sensurilor, al derivării şi al comportamentului în context, conform principiului enunţat de autor: „unităţile lexicale să fie examinate din interior şi în sistem").

La rubrica *In memoriam*, colegiul de redacţie, aduce în nr. 3, un ultim omagiu profe-

sorului Ion Mocreac (1928—1991) și paremiologului Constantin Negreanu (1942—1991) (Dumitru Stanciu, Efim Junghietu în nr. 5).

La *Restituiri* (în nr. 2) este evocată de către Ion Nuță personalitatea lui Titus Hotnog; activitatea sa în domeniul studierii onomasticii românești din Transnistria și Basarabia este reflectată în publicarea în trei părți (nr. 2, 3, 5) a unui articol pe această temă semnat de lingvistul a cărei personalitate este adusă acum în actualitate.

Samuil Bernstein, Vitalie Marin, Vasile Bogrea sînt omagiați în cadrul rubricii *Aniversări* (Rubin Udler în nr. 1, Anatol Ciobanu în nr. 3, Vasile Pavel în nr. 5).

Preocupările lingviștilor de la Chișinău sînt cuprinse și la rubrica *Critică și bibliografie*, unde sînt prezentate cinci cărți: E. Andreeva, *Dicționar francez — moldovenesc*, Chișinău, 1988 (Alexei Cenușă în nr. 1; din păcate, ,,limba moldovenească''), S. Cartaleanu, O. Cosovan, *Limba moldovenească. Manual pentru clasa a VI-a* (Ion Ețcu, Tamara Răileanu în nr. 2; împărtășim nedumerirea recenzenților privind sintagma ,,limba moldovenească''), V. C. Zagaevschi, *Studii de gramatică dialectală comparată*, Chișinău, 1990 (Albina Dumbrăveanu, Ion Dumbrăveanu în nr. 3), lucrarea colectivă *Capitole de stilistică* (în nr 4, Vasile Botnarciuc), I. Popescu, *Cuvinte înaripate*, Chișinău, 1991 (Vasile Pavel în nr. 5).

La *Cronica vieții științifice* citim despre *Un important deziderat realizat — crearea Institutului de Lingvistică și a Institutului de Istorie și Teorie Literară*. Programul elaborat de Silviu Berejan și publicat în nr. 5 face o analiză critică a activității de pînă acum a lingviștilor din Republica Moldova și schițează cu multă claritate noua organizare a institutului cu profil unic, proiectele științifice ale viitoarelor colective de cercetare. O idee îmbucurătoare, care se repetă de mai multe ori în program, este cea a colaborării cu lingviștii de la București și Iași. Scindarea vechiului institut de limbă și literatură în două institute distincte presupune o viitoare revistă în exclusivitate de lingvistică?

,,Revista de lingvistică și știință literară'' este o realizare meritorie a filologilor de la Chișinău, în care apreciem deschiderea spre domenii variate de cercetare, interesul crescînd față de stadiul actual al studiului lingvistic și literar, dorința de colaborare cu România, grija cu care se scrie în limba română.

Februarie 1992

ANDRA ȘERBĂNESCU

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

LIMBA ROMÂNĂ

Spiru Haret 12

RO—79638 Bucureşti
ROMÂNIA

Founded in 1952

12 issues every year

Editor in Chief : I. Coteanu

Assistant Editor : Flora Şuteu

Editorial Board : Mioara Avram, Ion Gheţie, Laura Vasiliu

Associate Editors : Gh. Bolocan, Gr. Brâncuş, Valeria Guţu Romalo, Theodor Hristea, Marius Sala, Dumitru Săvulescu

LIMBA ROMÂNĂ is devoted to the study of the Romanian language : grammar, vocabulary, the literary language and stylistics, the history of Romanian linguistics, dialectology, language refinement, orthography, etymology, onomastics and philology ; articles in general linguistics, commentaries, opinions on usage, notes and reviews. The journal also publishes review articles, bibliographical notes, chronicles. The journal publishes annually an exhaustive bibliography of works in linguistics printed in Romania.

Editorial address : Redacţia revistei LIMBA ROMÂNĂ, Spiru Haret 12, RO-79638 Bucureşti 1, ROMANIA.

Books for review and publications for exchange should be sent to the address above.

Subscriptions should be sent to : ORION SRL, Splaiul Independenţei 202 A, Bucureşti 6, Romania, PO BOX 74—19 Bucureşti, Tx 11939 CBTx R, Fax (400) 424169

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista ,,Limba română'' se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în ţara noastră, articole de lingvistică generală, note, comentarii, consultaţii şi recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 10 pagini bătute la maşină. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, în tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la 1 în continuare. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

R — 79717 Bucureşti, Calea Victoriei nr. 125

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DLR)**, serie nouă, tom VIII, partea a 4-a, litera **P (pogrijenie — presimțire)**, 1980, p. 949—1342, 50 lei; tom XI, partea a 2-a, litera **T(t—tocăliță)**, 1982, 380 p., 75 lei; tom XI, partea a 3-a, litera **T (tocăna — twist)**, 1983, p. 377—764, 77 lei; tom VIII, partea a 5-a, litera **P (presin—puzzolană)**, 1984, p. 1343—1866, 105 lei; tom X, partea 1, litera **S (s — selăbuc)**, 1986, 400 p., 79 lei; tom X, partea a 2-a, litera **S (scladă — semințărie)**, 1987, 304 p., 64 lei; partea a 3-a, litera **S (semn — siveică)**, 1990, 1041 p., 130 lei.

* * * **Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte**, seria IV, tom VIII **(1986)**, 1987, 262 p., 21 lei; tom IX **(1987)**, 1989, 196 p., 16,50 lei, tom X **(1988)**, 1990, 230 p., 21 lei.

* * * **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, 1983, 224 p., 16,50 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)** 1984, 1050 p., 250 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române — Supliment (DEX—S)**, 1988, 200 p., 37 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p., 17 lei.

* * * **Studii clasice**, tom XXIII, 1986, 160 p., 15,50 lei; tom XXIV, 1987, 186 p., 17 lei; tom XXV, 1988, 176 p., 17,50 lei; tom XXVI, 1989, 168 p., 17 lei; tom XXVII, 1991, 156 p., 119 lei.

MIOARA AVRAM, **Gramatica pentru toți**, 1986, 416 p., 35 lei.

* * * **Analize de texte poetice.** Antologie (Coordonator Ion Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.

FLORIN MARCU, CONSTANT MANECA, **Dicționar de neologisme**, 1986, 1168 p., 165 lei.

AL. GRAUR, **Puțină gramatică**, vol. I, 1987, 226 p., 16 lei; vol. II, 1988, 368 p., 28 lei.

MIOARA AVRAM, **Probleme ale exprimării corecte**, 1987, 282 p., 25 lei.

* * * **Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina**, vol. I, 1987, XXXIV + 286 p. + 420 p. (broșura), 382 lei.

AL. MAREȘ, **Filigranele hîrtiei întrebuințate în țările române în secolul al XVI-lea**, 1987, 422 p. (1757 fig.), 92 lei.

TIMOTEI CIPARIU, **Opere**, vol. I, 1987, LVIII + 476 p., 53 lei.

ION COTEANU, MARIUS SALA, **Etimologia și limba română**, 1987, 160 p., 11,50 lei.

* * * **Dicționar german-român**, ediția a II-a, 1989, XLVIII + 1184 p., 400 lei.

* * * **Formarea cuvintelor în limba română. Vol. III. Sufixele 1. Derivarea verbală**, de LAURA VASILIU, 1989, 190 p., 18,50 lei.

MIOARA AVRAM, **Ortografie pentru toți**, 1990, 168 p., 19 lei.

ANDREI AVRAM, **Nazalitatea și rotacismul în limba română**, 1990, 248 p., 45 lei.

LILIANA IONESCU RUXĂNDOIU, **Narațiune și dialog în proza românească**, 1990, 184 p., 30 lei.

ISSN—0025—3523

LR, XLI, nr. 5, p. 247—310, București, 1992

S.C. „Universul" S.A. c. 3467

42 200

Lei 25 pentru persoane fizice
Lei 40 pentru persoane juridice

29041

2022

SECȚIA DE FILOLOGIE ȘI LITERATURĂ

LIMBA ROMÂNĂ

XLI

APARE LUNAR

DIN CUPRINS:

• EMIL IONESCU, Teorii contemporane: „lingvistica formală" • MIHAELA MANCAȘ, Extensia figurii oximoronice la Lucian Blaga • SANDA ȘORA, Cîteva procedee ale comicului de limbaj în piesele lui Caragiale • DOINA COBEȚ, Profesorul Ioan Pop, autorul *Grămaticii rumânești* din anul 1835 • ANDREI AVRAM, Note etimologice • LUCIAN LEAHU, Traduceri ale unor termeni științifici în limba română •

6/1992

48574

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

- IUL. 2005
2014

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. I. COTEANU — redactor-şef
FLORA ŞUTEU — redactor-şef adjunct
MIOARA AVRAM — membru al colegiului de redacţie
GH. BOLOCAN
GR. BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — membru al colegiului de redacţie
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — secretar responsabil de redacţie

Responsabile de număr: VALERIA GUŢU ROMALO ŞI LAURA VASILIU

Apare de 12 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, revistele se pot procura prin poştă, pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ORION SRL, Splaiul Independenţei 202 A, Bucureşti 6, Romania, PO BOX 74—19 Bucureşti, Tx 11939 CBTx R, Fax (400) 424169.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se pot trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei „Limba română"

La revue „Limba română" paraît 12 fois par an.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Editions de l'Académie Roumaine sera adressée à :
ORION SRL, Splaiul Independenţei 202 A, Bucureşti 6, Romania, PO BOX 74—19 Bucureşti Tx 11939 CBTx R, Fax (400) 424169.

Adresa redacţiei :
str. Spiru Haret 12
R—79638 Bucureşti
Telefon : 14 26 80 sau 15 74 30, int. 265

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea Victoriei 125
R—79717 Bucureşti
Telefon : 50 76 80

I29041
BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XLI 1992 Nr. 6—iunie

SUMAR

LINGVISTICĂ GENERALĂ

EMIL IONESCU, Teorii contemporane: „lingvistica formală" 313

STILISTICĂ

MIHAELA MANCAȘ, Extensia figurii oximoronice la Lucian Blaga 321
SANDA ȘORA, Câteva procedee ale comicului de limbaj în piesele lui Caragiale 327

ISTORIA LINGVISTICII

DOINA COBEȚ, Profesorul Ioan Pop, autorul *Grămăticii rumânești* din anul 1835 . . 337

TOPONIMIE

VASILE C. IONIȚĂ, Aspecte ale procesului de denominație în toponimie 343

VIAȚA CUVINTELOR

ANDREI AVRAM, Note etimologice 349
LUCIAN LEAHU, Traduceri ale unor termeni științifici în limba română 355

COMENTARII

MIHAIL OPRESCU, Adjectivul, determinant obligatoriu 359

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

ANDREI AVRAM (coordonator), LAURENȚIA DASCĂLU-JINGA, MARIA TEODORESCU, ANCA ULIVI, *Antologie fonetică a limbii române*, București, 1988 (Flora Șuteu) 361
MARIA ILIESCU, *Lat. SIC—Roum. și*, în „Linguistica", XXXI (Paulo Tekavčić sexagenario in honorem oblata, I, Ljubljana), 1991 (Daniela Papadima) 362
EUGEEN ROEGIEST, *Typologie romane et position des pronoms personnels clitiques en roumain*, în „Linguistica", XXXI (Paulo Tekavčić sexagenario in honorem oblata, I, Ljubljana), 1991 (Andra Șerbănescu) 363

CRONICĂ

ARIADNA ȘTEFĂNESCU, „Identitate — alteritate" (Institutul de Cercetări Socio-umane al Academiei Române, Timișoara, 1—3 noiembrie 1991) 365

LR, XLI, nr. 6, p. 311—370, București, 1992

Emil Ionescu

TEORII CONTEMPORANE: „LINGVISTICA FORMALĂ"

1. Denumirea din titlu apare între ghilimele deoarece nu reprezintă un nume consacrat al curentului ce urmează a fi descris. Ea este improvizată și a fost aleasă din motivul că exprimă într-un mod sintetic două din caracteristicile importante ale curentului. Prin faptul că teoria pornește constant de la idiomurile istorice — și nu de la cele artificiale — ea își merită numele de teorie l i n g v i s t i c ă. Iar prin faptul că tehnicile puse în mișcare pentru studiul acestor idiomuri țin, în mod esențial, de domeniul logicii formale, teoria însăși poate fi caracterizată drept o teorie f o r m a l ă. Este, de altfel, o curiozitate istorică împrejurarea că un curent care, mai ales în ultimii zece ani, și-a cîștigat o notorietate crescîndă (în S.U.A., dar nu și în Europa) nu posedă o denumire de uz general. Uneori, în exegezele ce i s-au consacrat, curentul a fost numit „teoria adevărului". Alteori, i s-a spus „metateoria".

2. Lingvistica formală este reprezentată de Donald Davidson, John Wallace și de Gilbert Harman. Fiecare dintre ei este în același timp filozof, logician și lingvist.

Problema centrală cu care se confruntă lingvistica formală este aceea a abilității unui individ de a întrebuința un idiom. O teorie ce descrie și explică această abilitate e obligată să satisfacă anumite exigențe. Din punctul de vedere al lingvisticii formale, exigențele sînt următoarele:

(i) teoria trebuie să fie capabilă a defini un predicat (predicat în sens logic, nu lingvistic), cu ajutorul căruia să se poată delimita clasa tuturor propozițiilor cu sens dintr-un anumit limbaj;

(ii) ea trebuie, de asemenea, să indice sensul fiecărei propoziții din acel limbaj, adică să ajungă a preciza ce spune, de fapt, fiecare propoziție;

(iii) indicarea sensului pentru fiecare propoziție în parte trebuie făcută în așa fel, încît să se arate că el e funcție de sensul părților componente propoziționale și, în același timp, funcție de modul de dispunere a acestor părți într-o anumită configurație.

Prima exigență este similară cu condițiile de gramaticalitate și de normalitate semantică formulate în lingvistica transformațională. Ea nu coincide însă cu nici una dintre ele. Faptul de a avea sens p r e s u p u n e gramaticalitatea, și deci înseamnă mai mult. În același timp, faptul de a avea sens înseamnă d o a r u n e o r i normalitate semantică, în sensul semanticii Katz — Fodor — Postal.

Și prin a doua exigență, programul davidsonian se dovedește mai ambițios. Se cere teoriei să furnizeze sensul fiecărei propoziții dintr-un limbaj. Dacă teoria îndeplinește această cerință, se spune despre ea (în jargonul lingvisticii formale) că este s c r u t a b i l ă. Componenta se-

LR, XLI, nr. 6, p. 313—319, București, 1992

mantică a lingvisticii transformaționale nu este însă scrutabilă. Semantica transformațională furnizează numai reprezentări de sens pentru propoziții, și nu sensul însuși al acestora.

A treia exigență constituie, pe de-o parte, o rafinare a celei de-a doua, iar, pe de altă parte, stabilește o conexiune semnificativă între cerințele precedente. I se impune teoriei să furnizeze sensul oricărei propoziții într-un mod compozițional. Formularea acestei exigențe se justifică prin faptul, empiric evident, că resursele care constituie abilitatea lingvistică sînt limitate și nu infinite. Într-un mod neîntîmplător însă, cea de-a treia cerință este formulabilă și în felul următor : predicatul cu ajutorul căruia se delimitează clasa propozițiilor cu sens dintr-un limbaj trebuie să fie astfel definit, încît din definiția lui să poată fi deduse specificări ale sensului avut de fiecare dintre propozițiile limbajului.

Reformulînd în acest chip ultima exigență, două dintre aspectele sale mai puțin evidente se luminează mai bine. În primul rînd, devine clar că a privi sensul propozițional, din unghiul ipotetic al naturii sale compoziționale, înseamnă a susține că între conceptul de sens pentru un limbaj și conceptul de sens pentru oricare dintre propozițiile limbajului există o relație. În al doilea rînd, se vădește că această relație este o relație de consecință logică. După cum e cunoscut, o relație de consecință se instituie între un set de propoziții și o propoziție oarecare, atunci cînd setul, fiind compus din propoziții adevărate, este logic imposibil ca propoziția din afara lui să fie falsă. În cazul de față, setul de propoziții s-ar cuveni să definească noțiunea de sens pentru întregul limbaj. Orice propoziție dedusă din acest set ar urma să reprezinte sensul unei propoziții anumite.

Teoria imaginată de programul davidsonian devine astfel o teorie axiomatică a abilității lingvistice. Conceptul de sens pentru întregul limbaj urmează a fi captat printr-un ansamblu de propoziții care sînt axiomele. Din axiome se obțin prin reguli de deducție alte propoziții, tot adevărate, ce vor specifica sensul fiecărei propoziții din limbajul studiat. Propozițiile care precizează sensul se vor numi teoreme.

Este cunoscut că orice sistem axiomatic e alcătuit dintr-un număr finit și de obicei redus de axiome. Axiomele care captează conceptul de sens pentru un limbaj trebuie și ele să se conformeze aceluiași canon. Dar satisfacerea acestei condiții nu este chiar o problemă de rutină. Așa cum se prezintă în acest moment proiectul teoriei, exigența privitoare la numărul finit de axiome intră în conflict cu supoziția referitoare la natura însăși a limbajului. Această supoziție este că limbajul este un fenomen finit, dar cu realizări infinite. Conflictul ia astfel forma următoare : dacă numărul de axiome e finit, numărul de teoreme va fi la fel, căci din ansamblul axiomelor nu decurge de la sine ideea că va fi posibilă deducția cîte unei teoreme pentru sensul fiecărei propoziții din limbajul cercetat. Teoria nu va fi deci o teorie a sensului pentru un limbaj, ci doar pentru o parte a acestuia. În aceste condiții, se poate spera că s-ar obține o definiție a sensului pentru un limbaj, făcînd conjuncția definițiilor formulate pentru fiecare propoziție a limbajului analizat. O asemenea operație ar avea două avantaje : în mod sigur, conjuncția ar reprezenta definiția noțiunii de sens pentru întregul limbaj-obiect. În același timp, raportul dintre setul axiomatic și definiția sensului pentru o anumită propoziție

a limbajului-obiect s-ar prezenta ca un raport de consecinţă logică. Însă problema e acum că setul axiomelor devine infinit, deoarece numărul însuşi de propoziţii din limbajul-obiect e astfel. Respectînd supoziţia despre realizările limbajului, se intră aşadar în conflict cu exigenţele axiomatizării.

Remediul acestei aporii îl constituie apelul la conceptul de recursivitate. Recursivitatea este o proprietate a unui anumit tip de operaţii. Calitatea sa principală constă în faptul că, întrebuinţată într-o definiţie, permite, pentru orice obiect, să se spună dacă el satisface sau nu condiţiile necesare şi suficiente exprimate prin definiţie. Nu e, prin urmare, de ajuns să existe o definiţie a sensului pentru un limbaj. Mai e nevoie ca această definiţie să fie şi recursivă. Lingvistica formală ajunge astfel să avanseze o teorie care prezintă două caracteristici fundamentale : teoria trebuie să fie axiomatică şi recursivă.

Din cele arătate pînă aici, s-a putut observa cum exigenţele impuse asupra teoriei prefigurează deja o formă a acesteia. Au rămas însă în suspensie două lucruri : alegerea acelui predicat care va ajuta să se delimiteze clasa tuturor propoziţiilor cu sens şi definirea lui într-o manieră recursivă. Davidson arată că un candidat evident pentru amîndouă operaţiile este sintagma „ ··· exprimă sensul că ···". Punctele de suspensie indică faptul că există locuri goale ce urmează a fi completate. Fie de pildă propoziţia :

(1) *There is an unique president of The United States in 1992.*

Specificarea sensului ei se va face printr-o propoziţie corespunzătoare aparţinînd teoriei :

T(1) Propoziţia (1) exprimă sensul că există un singur preşedinte al Statelor Unite în 1992.

Cu precizarea că T(1) trebuie să fie o teoremă, este evident că o teorie ce utilizează predicatul mai sus-indicat (pe care îl defineşte recursiv) va fi o teorie adecvată a sensului. Adecvată din punctul de vedere al canoanelor impuse de lingvistica formală.

Se întîmplă însă că pentru motive de natură teoretică (ce nu vor mai fi discutate aici) Davidson nu alege această variantă de construcţie a teoriei. El va prefera un drum ocolit care constă în reducţia predicatului „··· exprimă sensul că ···" la un alt predicat. Davidson susţine astfel că definiţiile de tipul T(1) sînt convenabil reductibile la o altă schemă definiţională. Aceasta este schema definiţională a conceptului de adevăr, propusă în anii '30 ai acestui secol de către filozoful, logicianul şi matematicianul Alfred Tarski. Schema lui Tarski, aplicată la cazul propoziţiei (1), are aspectul următor :

TA(1) Propoziţia (1) este adevărată dacă şi numai dacă există un singur preşedinte al Statelor Unite în 1992.

Lucrul pe care îl face în mod direct T(1) îl face într-un mod indirect şi TA(1). În plus, pentru conceptul de adevăr există deja o teorie axiomatică şi recursivă. Aceste fapte conferă propunerii davidsoniene un grad înalt de plauzibilitate. Propunerea constă aşadar în a interpreta conceptul de sens prin noţiunea „mai fundamentală" de condiţii de adevăr. A defini sensul pentru un limbaj înseamnă astfel a construi o teorie axiomatic-recursivă a adevărului pentru limbajul în cauză.

Din TA(1) se pot abstrage condițiile necesare și suficiente pentru definiția g e n e r a l ă a conceptului de adevăr. Aceste condiții sînt exprimate prin termenul „propoziție", prin mecanismul de reprezentare a unei propoziții, prin expresia „dacă și numai dacă" (care înseamnă „ ··· este echivalent cu ··· ") și prin traducerea în metalimbaj a propoziției căreia i se dă reprezentarea. Se va putea spune așadar că, dacă teoria e capabilă să definească noțiunea de propoziție, să furnizeze o reprezentare a oricărei propoziții din limbajul-obiect și să-i construiască în metalimbaj traducerea, atunci ea va putea, totodată, să definească noțiunea de adevăr pentru întregul limbaj-obiect. Conform propunerii reducționiste a lui Davidson, aceasta înseamnă și definiția conceptului de sens pentru limbajul în cauză.

Întregul demers propus ia astfel o formă simplă și banală. Sub aceste aparențe, se ascunde însă un fapt susceptibil de a fi utilizat ca o obiecție majoră la adresa echivalării sensului cu condițiile de adevăr : în momentul cînd au fost satisfăcute toate premisele pentru definirea adevărului, a fost deja obținută captarea sensului. Schema definițională a lui Tarski arată că știm ce este adevărul pentru o propoziție numai dacă înțelegem ce spune propoziția. Or, înțelegerea propoziției este asigurată de către traducerea ei. De aici urmează că nici nu mai e nevoie să se apeleze la conceptul de adevăr, întrucît problema sensului este rezolvată prin chiar procedura traducerii. În consecință, conexiunea reală nu pare a fi cea dintre sens și condiții de adevăr, ci dintre sens și traducere. În mod implicit, aceasta înseamnă scoaterea din circuitul explicativ a conceptului de adevăr. Reducția explicativă propusă de Davidson se vede astfel expusă unei obiecții cruciale.

Davidson a fost primul care și-a dat seama de seriozitatea acestei obiecții. În noile condiții, lui nu-i rămîneau decît două posibilități : fie să opteze pentru noua conexiune explicativă, fie să continue a o susține pe cea inițială în așa fel încît aceasta să poată depăși impasul teoretic apărut. În mod doar aparent surprinzător, filozoful american a preferat a doua alternativă. Această opțiune se explică prin atitudinea avută față de problema traducerii.

Ca activitate, traducerea este controversabilă în chestiunile de detaliu, dar (cel puțin aparent) neproblematică în chestiunile de fond. Orice traducere este rezultatul echivalării unor termeni (necunoscuți) cu alți termeni (cunoscuți). Posedăm așadar o teorie a sensului pentru o anumită limbă în măsura în care posedăm o teorie a traducerii acelei limbi în limba ce ne este accesibilă.

Instanța ce reglementează activitatea de traducere este dicționarul bilingv, împreună cu o gramatică formulată în limbajul cunoscut de cel care învață. Davidson nu s-a gîndit nici un moment să conteste utilitatea și eficacitatea acestui mod de construcție a traducerii. El a fost conștient de avantajele practice ale acestei proceduri și și-a dat seama că procedura este caracteristică pentru (și că decurge din) anumite obișnuințe. În același timp însă, pentru Davidson rolul de instanță avut de un dicționar este discutabil d i n p u n c t d e v e d e r e t e o r e t i c. În majoritatea textelor sale este prezentă (implicit sau explicit) următoarea întrebare : pe ce se întemeiază ansamblul de echivalențe interidiomatice furnizate de un dicționar? Răspunsul nu poate fi decît un lanț

de regresii : orice ansamblu de astfel de echivalenţe se sprijină pe o experienţă lexicografică anterioară. Dar atunci trebuie admis că prima verigă a acestui lanţ se poate foarte bine prezenta şi sub forma unei experienţe de traducere care este în mod esenţial diferită de ansamblul tuturor experienţelor ulterioare. Diferită prin faptul că această experienţă iniţială are alte temeiuri decît cele furnizate de o traducere anterioară.

Este crucial aici să se înţeleagă faptul că Davidson nu ar face din constatarea acestei situaţii o condiţie necesară privind existenţa însăşi a şirului de experienţe de traducere. Altfel spus, nu e obligatoriu ca veriga iniţială să difere de verigile următoare. Tot crucial este însă a se înţelege şi latura negativă a situaţiei : nu e obligatoriu nici faptul ca ansamblul de experienţe traducţionale succesive să fie esenţial asemănătoare. Această împrejurare conferă semnificaţie obiecţiei lui Davidson, ferind-o de pericolul de a fi o speculaţie specioasă.

Formulată succint, obiecţia la adresa conexiunii sens-traducere are deci în lingvistica formală aspectul următor : reducţia sensului la conceptul de traducere implică dezavantajul major că traducerea este o activitate convenţională. Această activitate neglijează posibilitatea ca traducerea să se întemeieze şi pe resurse diferite de experienţe lexicografice anterioare. Convenţională fiind, traducerea nu poate avea pretenţia că este şi o reală teorie explicativă a sensului.

De notat încă o dată că această obiecţie e independentă de problemele practice ale traducerii. Obiecţia vizează adecvarea teoretică şi din ea nu decurge contestarea utilităţii avute de teoria convenţională a traducerii.

Vulnerabilitatea principială a acestei teorii l-a determinat pe Davidson să opteze pentru o teorie a sensului fondată tot pe conceptul de adevăr. Este vorba însă acum despre un demers distinct de cel al lui Tarski. Tarski asuma conceptul de traducere ca să definească adevărul. Traducerea era la el o traducere convenţională. Păstrînd schema tarskiană, Davidson inversează în ea accentele. Ceea ce se urmăreşte acum este obţinerea unei traduceri pornindu-se de la conceptul de adevăr. Dar aceasta înseamnă că adevărul devine un concept deja înţeles. Din punct de vedere „tehnic" nu e nici o dificultate în a susţine un asemenea lucru în cadrul unei teorii axiomatice. Un concept deja înţeles este un concept primitiv, adică admis fără definiţie (deci printr-o convenţie). Însă acest artificiu nu poate fi de ajutor, dacă se doreşte ca teoria să fie autentic explicativă. Conştient de inutilitatea avantajului tehnic, Davidson introduce în discuţie un element nou. El lansează astfel ipoteza că orice vorbitor al unei limbi dispune de resursele necesare pentru a interpreta propoziţiile unei limbi necunoscute chiar şi în absenţa unui dicţionar sau a unei gramatici. Davidson se gîndeşte aşadar la împrejurarea în care un individ ajunge într-o colectivitate al cărei idiom îi este necunoscut şi nedescris în vreo gramatică sau dicţionar. Resursele de care dispune străinul într-o asemenea circumstanţă permit, conform lui Davidson, realizarea unei interpretări pe temeiuri behaviouriste (dar nu numai). Procesul interpretativ e numit de filozoful american interpretare radicală.

Acum intervine şi inovaţia : Davidson consideră că forma (care este pînă în acest moment teoria adevărului) se umple cu acel conţinut care este interpretarea radicală.În felul acesta, conceptul de adevăr devine realmente un concept primitiv al teoriei, dar primitivitatea lui nu mai

este o chestiune de convenție. Primitivitatea adevărului derivă din coloratura empirică pe care i-o acordă procesul interpretării radicale. În același timp, conjuncția dintre forma teoriei adevărului și conținutul ei empiric are drept rezultat *producerea unei traduceri*. Elementul important de aici este că traducerea este un efect neconvențional, căci ea nu mai decurge din uzul unor dicționare sau gramatici. A da seamă de conceptul de sens înseamnă așadar, conform lingvisticii formale, a ține cont de trei factori de bază : adevăr, adecvare empirică (interpretare radicală) și structură sintactică (ultimul parametru apare din asumarea de către teoria adevărului a conceptului de propoziție).

Exigențele impuse teoriei, forma acesteia și soluțiile propuse pentru problemele care apar reprezintă structurile de rezistență ale lingvisticii formale. Toate acestea au un evident caracter *metateoretic*. În măsura în care se acceptă că filozofia este și o metateorie, se poate susține că lingvistica formală este *și o filozofie a limbajului*. Dar dincolo de acest aspect, programul davidsonian a însemnat și un ansamblu de aplicații interesante. Reține atenția, în acest sens, originalele analize ale lui Davidson referitoare la forma logică a propozițiilor de acțiune și a contextelor indirecte. Sînt apoi de semnalat sugesiile lui Harman privind analiza gradelor de comparație.

3. Ecourile provocate de lingvistica formală au fost inegale. Curentul este contemporan cu transformaționalismul. De asemenea, el a precedat ansamblul de preocupări numit „semantica generativă" și i-a supraviețuit. În ciuda unor zone de intersecție cu aceste curente, rămîne frapantă indiferența comunității lingvistice față de ipotezele davidsoniene.

Reacții semnificative au venit însă din partea comunității filozofice. Cum se întîmplă de obicei, interesul s-a manifestat prin critici. În principal, au fost contestate două lucruri : putința programului de a se substitui în mod autentic unei teorii traducționale a sensului și pertinența demersului de reducție a sensului la noțiunea de adevăr.

În ceea ce privește prima obiecție, s-a afirmat (cu argumente de multe ori neconvingătoare) că programul davidsonian rămîne, în ciuda ambițiilor sale, o teorie camuflat traducțională a sensului. Mai plină de conținut este însă obiecția că reducția sensului la conceptul de adevăr e o reducție nepertinentă. Aici trebuie separate două categorii de argumente. Pe de-o parte, argumente care susțin că lipsa de pertinență decurge din raportarea programului la obiectul său — limbile naturale — și argumente conform cărora inadecvarea urmează din compararea demersului davidsonian cu alte tipuri de demers, de asemenea reducționiste.

Primul argument este că o limbă naturală conține, pe lîngă propoziții afirmative, și alte enunțuri, nesusceptibile de tratament în termenii adevărului : interogații, imperative, propoziții la timpul viitor. Acest fapt ar demonstra irelevanța reducției sens-adevăr atunci cînd reducția e pusă în slujba unei teorii a sensului pentru un întreg idiom. Puterea critică a argumentului (des invocat) e mai mică decît se crede. Există în momentul de față abordări axiomatice sau doar formalizate ale enunțurilor nonasertive și se poate demonstra că aceste enunțuri au sens în măsura în care ele se reduc la alte enunțuri tratabile în termenii condițiilor de adevăr.

O altă pondere o au criticile din a doua categorie. Reducția sensului la adevăr nu reprezintă decît una dintre ipotezele existente azi despre

natura sensului. H.P. Grice, P. F. Strawson și mulți alții consideră, de pildă, că noțiunea realmente explicativă pentru conceptul de sens este cea de intenție. M. Dummett este, în schimb, de opinia că sensul e reductibil la metoda de verificare a unei propoziții. Și mai există, în sfîrșit, și un curent „anti-sens" care neagă chiar utilitatea conceptului (Kripke, Putnam). Ipoteza davidsoniană se cere așadar evaluată tocmai în acest context. Se poate însă afirma de la bun început că despre o evaluare tranșantă nu poate fi vorba.

Începînd cu anii '60 se înregistrează un interes tot mai mare pentru analiza logică a limbilor naturale. Se diversifică formalismele întrebuințate, se mărește tot mai mult aria de investigație. Această stare de lucruri a putut acționa ca un factor defavorizant pentru lingvistica formală. La prima vedere cel puțin, individualitatea unui asemenea curent se pierde într-un peisaj în care sînt observabile atîtea alte demersuri independente ce utilizează aceeași premisă fundamentală. În fapt însă, una dintre calitățile programului davidonian decurge tocmai din împrejurarea că el e gîndit ca o teorie completă a limbajului. Acest caracter exhaustiv are o consecință remarcabilă : faptul de a putea utiliza teoria în calitate de criteriu de evaluare a diverselor propuneri de analiză formală. Davidson însuși insistă în mai multe rînduri asupra acestui avantaj. Lingvistica formală poate fi așadar utilizată și drept ghid într-un peisaj științific de o mare diversitate.

BIBLIOGRAFIE

1 Donald Davidson, *Teorii ale sensului și limbi care pot fi învățate* (traducere în limba română în *Logica științei*, București, 1970, p. 489—505.
2 Gilbert Harman, *Logical Form*, în „Foundations of Language", 4, 1972, p. 38—63.
3 John Wallace, *Non-standard Theories of Truth*, în Davidson și Harman (eds.), *The Logic of Grammar*, Encino, 1975, p. 42—51.
4 William Lycan, *Logical Form in Natural Language*, Cambridge, Mass., 1984.

Februarie 1992

Facultatea de Litere
București, str. Edgar Quinet nr. 5—7

Mihaela Mancaș

EXTENSIA FIGURII OXIMORONICE LA LUCIAN BLAGA

1. În sensul său restrîns, consemnat în dicționarele de retorică ori de terminologie lingvistică, oximoronul este definit ca „relaționare sintactică (coordonare, determinare etc.) a două antonime : « Cette *obscure clarté* qui tombe des étoiles »"[1] ; într-o încadrare comparativă, el poate fi considerat variantă (sintagmatică) a antitezei (frastice)[2].

Cele mai simple forme de asociere contrastivă se realizează prin coordonare sau prin determinare. Pot fi coordonate ori cel puțin introduse în același context antonime propriu-zise, dar și termeni incompatibili/incoordonabili dintr-un punct oarecare de vedere (*ornamente* **frumoase și slute** ; *eu sînt* **mortul**, *eu* **groparii** ; *Ascultă-n noaptea de* **safir** *și* **lut** ; *Așa e* **jocul, începe cu moarte** — T. Arghezi). În raportul sintactic de determinare, oximoronul apare fie datorită contrastului dintre determinat și determinant (*farmec* **dureros** ; *bulgări* **fluizi** ; *moarte* **vie** — M. Eminescu), fie unei opoziții semantice identificabile între două determinări ale aceluiași determinat (*suferință, tu,* **dureros de dulce** ; **ucigătoare** *visuri* **de plăcere** — M. Eminescu ; *o undă* ··· *tot mai* **lămurit nedeslușită** — T. Arghezi). Aceste variante epuizează, în fapt, clasele oximoronului identificabile dintr-o perspectivă restrînsă.

În cele ce urmează, interpretăm însă figura oximoronică într-un sens mai larg ; asocierea contrastivă și de cele mai multe ori paradoxală [3] prin intermediul oximoronului este, în bună măsură, emblematică pentru limbajul poeziei moderne în general. O dovedesc atît studiile consacrate aspectelor strict retorice ale textelor în care intervine — direct sau indirect — oximoronul [4], cît și o analiză aplicată asupra statutului semantic al majorității tropilor din poezia românească modernă [5]. Ne propunem să determinăm extensia figurii oximoronice urmărind atît lărgirea contextuală a principiului contrastiv, cît și implicația acesteia asupra coerenței semantice a textului. Căci de la nivelul lexico-gramatical

[1] O. Ducrot, Tz. Todorov, *Dictionnaire Encyclopédique des Sciences du Langage*, Paris, Seuil, 1972 (cap. *Figure*, §3) ; v. și Gh. N. Dragomirescu, *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, București, EȘE, 1975, p. 167—169.

[2] H. Lausberg, *Elemente der Literarischen Rhetorik*, München, Max Hueber Verlag, ed. 3, 1967, § 386—389 ; Lausberg include oximoronul în paragraful consacrat „antitezei cuvintelor izolate".

[3] *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), București, EARSR, 1975, s.v. ; H. Lausberg, *op. cit.*, s.v.

[4] R. Jakobson, *Les oxymores dialectiques de Fernando Pessoa*, în *Questions de poétique*, Paris, Seuil, 1973, p. 463—483 ; v. și Paula Diaconescu, *Epitetul în poezia română modernă* (II), în SCL, XXIII, 1972, nr. 3, p. 247—270, unde principiul contrastului prin determinare este extins și asupra epitetelor sinestezic, incompatibil ș.a.

[5] Mihaela Mancaș, *Limbajul artistic românesc în secolul XX*, București, ES, 1991, p. 173—186, 237—249.

LR, XLI, nr. 6, p. 321—336, București, 1992

strict perceptibil, oximoronul poate coborî la acela al unei structuri semantice situate în profunzimea textului: în această situație, formalizarea riguroasă a descrierii nu mai este posibilă. Studiul de față va semnala treptele constituirii oximoronului, apelînd doar în ultimă instanță la sugestia globală oferită de asocierea contrastelor de orice natură.

Am ales pentru exemplificarea extensiei vizibile a oximoronului poemul lui L. Blaga *Ulise*[6]; ni se pare semnificativă pentru întreaga poezie interbelică — al cărei reflex întîrziat îl reprezintă postumele lui Blaga — măsura în care asocierile contrastive de orice fel domină textul. (Vom înțelege prin asociere contrastivă orice asociere — de tipul substituirii, coordonării sau analogiei — între zone semantice nu doar opuse ca sens, dar și incompatibile, nenormal ori absurd alăturate; pe de altă parte, vom trata oximoronul nu exclusiv în sensul său restrîns-sintagmatic, ci într-o accepție lărgită și asupra altor nivele decît cel strict semantic: contraste apărute la nivelul prozodiei, al structurii morfologice și sintactice ori al compoziției textului.)

2. Poemul este alcătuit din 5 strofe a cîte 8 versuri, structură strofică pe care Blaga a utilizat-o destul de mult în postume, în tendința sa de a substitui formulei tradiționale a catrenului strofa de 6, de 8, de 9 și de 10 versuri:

„De pe liman pe golfuri
privirea ți-o rotește.
E liniște ca-n ziua
cînd mă-ntorsei hoțește
și ți-am golit de oaspeți
viața, pragul, tinda.
Ia seama, Penelope,
ce netedă-i oglinda.
Se-ntinde marea clară
pe-un prund de osemintе.
Nu-i nimenea cu prora
s-o spargă, s-o frămînte.
Doar șerpii taie apa
spre-un țărm ghicit în zare,
trecînd peste adîncuri
ca semne de-ntrebare.

Catargul putrezește
la margine de timp,
acolo între Hades
și-acele culmi în nimb.
Nu m-amăgește ceasul
să număr nestemate,
nici nu mă cheamă-n urmă
furtuni și vrăji uitate.
Vezi, orice amintire-i
doar urma unor răni
prin țări, prin ani primite,
pe la răscruci și vămi.
Nu aștepta pățanii
să izvodesc, alese.
Deșartă născocire
e vorba ce se țese.

Dar pe liman ce bine-i
să stăm în necuvînt —
și, fără de-amintire
și ca de subt pămînt,
s-auzi în ce tăcere,
cu zumzete de roi,
frumsețea și cu moartea
lucrează peste noi''.

În spațiul unei simetrii foarte rar detectabile la L. Blaga, măsura și rima pot fi considerate surse ale contrastului pe baza căruia se construiește textul. Strofa de 8 versuri maschează, de fapt, juxtapunerea a două catrene independente, căci dispoziția rimelor (existente doar la versurile pare) este peste tot: x — *a* — x — *a* — x — *b* — x — *b*. Două rime împerecheate apar deci în fiecare strofă, ceea ce anihilează în fapt repartiția

[6] Datînd dinainte de 1946, a fost succesiv inclusă în mai multe cicluri manuscrise: *Domnia soarelui de toamnă*, *Ecce tempus*, în sfîrșit în *Corăbii cu cenușă*; a fost pentru prima dată publicată în volumul *Poezii*, 1962, p. 176, apoi în ediția de *Opere*, îngrijită de George Gană, vol. 2, București, Ed. Minerva, 1984, p. 54—55.

grafică din strofa mai amplă, subliniind prin rimă separarea celor două modele prozodice. Fiecare strofă cuprinde două tipuri de rimă (categorială și non-categorială) în cele două catrene care o alcătuiesc. Rimele/asonanțe categoriale (întotdeauna Substantiv — Substantiv) domină alternativ al doilea catren în primele două strofe *(tinda — oglinda, zare — ntrebare)* și primul catren în ultimele trei *(timp — nimb, răni — vămi, necuvînt — pămînt)*. Rimele/asonanțe non-categoriale ocupă celelalte spații, creînd în text o perfectă simetrie prin opoziție *(roteşte — hoţeşte, oseminte — frămînte, nestemate — uitate, alese — se ţese, roi — noi)*:

I Non-categorială (F) Categorială (F)		II Non-categorială (F) Categorială (F)		
III Categorială (M) Non-categorială (F)	IV Categorială (M) Non-categorială (F)		V Categorială (M) Non-categorială (M)	

Cinci perechi de rime/asonanțe categoriale se echilibrează astfel cu cinci perechi de rime/asonanțe non-categoriale în spațiul a cinci strofe divizibile la rîndul lor în zece subunități strofice. Simetrie perfectă, inexistentă în antumele lui Blaga, dar realizată în grade diferite în lirica postumă, unde poetul campion al versului liber și-a modificat substanțial concepția asupra prozodiei.

Structura și repartizarea rimelor, de data aceasta în combinație cu măsura, ni se par semnificative și din alt punct de vedere : rimele feminine domină textul în realizarea versurilor de 7 silabe ; perechile de rime masculine, apărînd în vers de 6 silabe (cu accentul pe ultima și cu silaba în minus lăsînd locul unei inevitabile pauze), sînt mai puțin numeroase (4 față de 6 feminine), se grupează în finalul textului și se realizează, cu o excepție, ca rime categoriale : accentul, măsura și morfologia concură la izolarea în ansamblul textului a versurilor care le conțin *(timp — nimb, răni — vămi, necuvînt — pămînt, roi — noi)*.

În sfîrșit, aceste caracteristici prozodice coincid și cu o anumită selecție semantică a cuvintelor situate în rimă. Se poate, astfel, urmări un raport de opoziție subtilă, poate mai greu perceptibilă, în dispunerea substantivelor c o n c r e t e față de cele a b s t r a c t e, dimensiune semantică adăugată contrastelor strict prozodice ; substantivele concrete *(zare, nimb, răni, pămînt)* rimează respectiv cu substantive abstracte ori cel puțin cu sensuri contextuale abstracte *(-ntrebare, timp, vămi* „puncte de trecere în cursul existenței, sens metaforic", *necuvînt)*.

3. La nivelul semantic al figurii oximoronice concepută în sens strict, textul oferă ambele tipuri de asocieri contrastive amintite în definiție :

(a) Apare, astfel, relația sintactică de coordonare între două cuvinte opuse ca sens : **frumseţea şi cu moartea** / *lucrează peste noi* ; termenii sînt incoordonabili și inasociabili în același context, mai ales ca subiect multiplu.

(b) Poate fi, de asemenea, urmărit contrastul în raportul de determinare, nu atît între determinat și determinant, cît mai ales între două determinări asociate în context : *s-auzi* **în ce tăcere** / , **cu zumzete de roi** *frumseţea şi cu moartea / lucrează peste noi* ; *Se-ntinde marea* **clară** / *pe-un prund* **de oseminte**.

4. Iradierea figurii asupra textului se realizează în mai multe moduri, pînă la a constitui principiul fundamental de compoziție a acestuia, apropiind oximoronul propriu-zis de forma — extrafrastică — a antitezei.

(a) Se sugerează, astfel, în text o opoziție între două cîmpuri semantice contrastive. Aceasta se poate concretiza — ca mai sus — în alăturarea de antonime sau de elemente incoordonabile, dar și în asocierea — în forme diverse — a unei serii (de obicei de substantive) concrete cu una abstractă (v. mai sus și observațiile privind sfera semantică a substantivelor situate în rimă). Și aici modalitățile de plasare în context variază, dar din asemenea asocieri rezultă efectul simbolic general al textului. De obicei contrastele dintre determinările concrete și cele abstracte se introduc prin intermediul figurilor (enumerare, determinare circumstanțială cu funcție de epitet, comparație, metaforă, simbol).

— Textul uniformizează, aparent și paradoxal, prin enumerare substantive incoordonabile, dar care prin simpla juxtapunere își modifică dimensiunea semantică reală: *cînd mă-ntorsei hoțește/ și ți-am golit de oaspeți/* **viața, pragul, tinda**. Substantivul *oaspeți*, denumind legendarii pețitori ai Penelopei, nefigurativ utilizat în raport cu doi dintre termenii enumerării *(pragul, tinda)*, capătă evident sens metaforic atunci cînd este pus în relație cu abstractul *viața*. Simpla enumerare de nume incompatibile în această structură sintactică justifică aici contextul figurativ.

— Comparația dirijată către polul abstract ambiguizează de asemenea sensul, căci efectul figurii joacă pe diferența posibilă între „interogație" și „forma grafică a semnului de întrebare": *Doar* **șerpii taie apa** ··· / *trecînd peste adîncuri/* **ca semne de-ntrebare**.

— Prin intermediul metaforei concrete pentru un metaforizat abstract (trăsătură specifică a întregii poezii interbelice), Blaga subliniază lipsa de demarcație precisă între mit (trecut) și realitate (prezentă): *Vezi, orice* **amintire-i** / *doar* **urma unor răni**.

— Simbolul este prin definiție consacrat ca formă de substituire a unui nume abstract și general printr-un altul, concret și restrîns semantic. Astfel că nu surprinde prezența simbolurilor din determinarea extinsă a metaforei de mai sus, combinată din nou cu enumerarea unor substantive incompatibile din punctul de vedere al trăsăturii semantice Concret/Abstract: (răni) **prin țări, prin ani** *primite / pe la* **răscruci** *și* **vămi**. Simboluri dominante ale textului, „drumul, călătoria" (și simbolurile asociate lor *țări, răscruci, vămi, liman*) funcționează ca simboluri spațiale, dar sînt convertite totodată în simboluri ale timpului „degradat"; identificarea *la margine de timp — Hades* (v. 17—18) pledează în favoarea acestei lecturi.

— Însăși construcția propoziției în care substantive abstracte sînt subiecte ale unui verb *(lucrează)* care selectează de obicei nume de ființe sau măcar de obiecte concrete poate fi încadrată în aceeași tendință generală și paradoxală a textului de a asocia mereu elemente incoordonabile: **frumsețea și cu moartea / lucrează** *peste noi*. Firește însă că în context, determinat de asocierea cu abstractele, verbul își modifică el însuși sensul către „domină, stăpînește", realizînd evident transpoziția în dublu sens pe care o presupune metafora contrastivă.

— În sfîrșit, polarizarea contextuală se realizează la nivelul determinării circumstanțiale cu valoare metaforică. În acest poem al timpului și al morții, anihilarea temporală și coborî ea spre moartea evocată ca element dominant în ultimele versuri este sugerată cu mult

înainte de text (v. 17—20): *Catargul putrezește/* **la margine de timp./** *acolo* **între Hades/** *și-acele culmi în nimb.* Determinarea care, neutral, ar trebui să fie una spațială este transpusă — ca și în cazul simbolurilor „călătoriei" — într-o determinare temporală evoluată semantic către sensul „extincție, moarte" (v. verbul *a putrezi* și numele mitologic al Infernului); gradația apare în mai multe texte postume ale scriitorului, constituind un fel de schemă figurativă în climax, predilectă pentru această perioadă (vezi *În noapte undeva mai e*, *Epitaf pentru Euridike* ș.a.).

(b) Contrastul compozițional al textului se bazează, însă, și pe o altă particularitate: utilizarea și dispunerea persoanei la pronume și la verb.

Avînd o structură adresativă, poemul se dezvoltă prin succesiunea (în opoziție a) persoanelor a II-a și I, la care se adaugă celelalte mărci specifice enunțului adresat: imperativul (privirea ți-o *rotește*, *ia seama*, *vezi*, *nu aștepta*), vocativul (*Penelope*), exclamația (*ce bine-i*).

Prima strofă sugerează pentru construcția poemului un model de replică adresată, formulată la persoana a II-a, imediat situată în opoziție cu persoana I a eroului liric-locutor: *De pe liman pe golfuri/ Privirea* **ți-o rotește.**/ *E liniște ca-n ziua / cînd* **mă-ntorsei** *hoțește / și* **ți-am golit** *de oaspeți / viața, pragul, tinda /.* **La seama, Penelope,** / *ce netedă-i oglinda.* Aproape toate mărcile adresării la persoana a II-a apar în această primă strofă. Modelul odată instalat, textul se desfășoară în continuare prin secvența de opoziții persoana a II-a/ persoana I, cu evidentă predilecție pentru cea din urmă în al doilea catren din strofa III (v. 21—24): **Nu m-amăgește** *ceasul* / **să număr** *nestemate,* / *nici* **nu mă cheamă**-*n urmă* / *furtuni și vrăji uitate*; *Nu aștepta păianii* / **să izvodesc** *cîntec*. (Să subliniem, în treacăt, faptul că opoziția de persoană este sprijinită aici și de apariția negației într-un context precedent și următor exclusiv afirmativ.)

În ansamblul compozițional al textului, strofa a II-a, strict referențială și formulată neutral la persoana a III-a, cuprinde o singură determinare pronominală și chiar aceea se exprimă printr-un pronume negativ (*nimenea*). Într-un context extrem de personalizat, cum e ansamblul poemului *Ulise*, această „pauză a-personală" constituie și ea o formă de opoziție gramaticală, mai puțin evidentă desigur decît opoziția persoanelor I/a II-a.

După o schemă mult practicată în lirica noastră între Eminescu și Arghezi, „conflictul de persoană" se rezolvă în finalul textului prin includerea celor două forme pronominale/verbale într-o înglobantă persoană I plural: *ce bine-i/* **să stăm**; *lucrează* **peste noi.** (Să notăm și faptul că — sintactic — aceasta este și singura strofă-frază, toate celelalte fragmentîndu-se în două/trei catrene și distihuri.)

Din acest punct de vedere, nu ni se pare lipsită de interes raportarea la titlul poemului. Titlul numește, în principiu, pe autorul discursului, căci textul este construit monologat și adresativ. Avem deci a face, în aparență, cu tipul de titlu care identifică locutorul, formulă asimilabilă într-un anume mod cu replica dintr-o operă dramatică. Abia finalul lecturii și reinterpretarea funcției persoanelor (atît opoziția *tu/eu*, cît și în special funcția persoanei I plural din ultima strofă) va clarifica și calitatea de simbol a titlului. Aluzia la mitul lui Ulise depășește

cadrul strict diegetic, căci nu e vorba numai de reluarea legendei sau de sfîrșitul ei presupus, pe care mitologia nu-l mai dezvăluie. Nu aflăm în finalul textului ce i s-a întîmplat eroului după întoarcerea în Ithaca; nu este vorba exclusiv de a c e l Ulise — eroul mitologici greceşti şi al poemelor homerice —, ci de o extindere simbolică a prototipului, devenit constituent al oricărui cuplu virtual Ulise—Penelope. Pledează în favoarea acestei lărgiri a sensului textual spre simbol atît prezența persoanei I plural, cît și timpul verbelor — p r e z e n t u l cu multiple valori, situate între prezent propriu-zis, în descriere (*e liniște, se-ntinde* marea, *nu-i* nimenea, șerpii *taie* apa), prezent gnomic (orice amintire-*i*/ doar urma unor răni, deșartă născocire/ *e* vorba) ori prezent etern *(lucrează* peste noi).

În sfîrșit, o ultimă observație privește rolul antitetic pe care îl are în text n e g a ț i a , nici ea liberă de restul contrastelor, mai ales de încadrarea în același context a sferelor semantice C o n c r e t și A b s t r a c t. Negația domină textul, manifestată (a) fie ca o negație propriu-zisă (**Nu-i nimenea** *cu prora/ s-o spargă, s-o frămînte* [marea]; **Nu m-amăgește** *ceasul să număr nestemate,/* **nici nu mă cheamă-n** *urmă/ furtuni și vrăji uitate*; **Nu aștepta** *păianii/ să izvodesc alese)*; (b) fie printr-un derivat substantival mult utilizat în poezia de după Blaga, dar inedit pînă la el *(în* **necuvînt**); (c) fie prin metafora „derizoriului", sens degradat al metaforei „morții" *(catargul* **putrezește**/ *la margine de timp).*

5. În îmbinarea constantă a persoanei a II-a singular cu persoana I se află marca cea mai vizibilă a originalității lui Blaga, la nivelul construcției textului; clasica persoană I a liricii tradiționale trece pe al doilea plan, în timp ce opoziția de persoană relevă o „situație oximoronică" profundă, care atinge însăși esența lirismului. *Ulise* este o piesă lirică structurată prin opoziție subiacentă și continuă cu modelul liric tradițional. Pînă la poezia lui Arghezi și Blaga, doar puține texte eminesciene sugerau o asemenea concepție lirică.

Permanența negației — sub cele mai variate forme — reprezintă o altă constantă a textului. În același plan profund, ca poate fi de asemenea calificată drept „oximoronică": avem a face cu un poem construit prin negație — un poem al morții semizeilor și al dispariției eroilor.

Figura oximoronică se dovedește, astfel, a îndeplini în text o funcție cu mult mai largă decît ar presupune-o simpla ecordonare a antonimelor ori introducerea unor determinări contrastive. Ca în multe dintre postumele lui L. Blaga, unde figura tinde în general să devină centrul de coeziune/coerență sintactico-semantică a textului, în exemplul ales lectura se subsumează antitezei — înțeleasă în sens lărgit și urmărită la toate nivelele constituente ale gramaticii textuale: prozodie, sintaxă, lexic, structură a tropilor, chiar „compoziție" a poemului sau titlu. Sensul paradoxal al textului poate fi doar astfel clarificat, căci poemul *Ulise* începe acolo unde legenda se sfîrșește, transformînd narația în discurs adresat și eroul mitologic în simbol.[7]

Februarie 1992

Facultatea de Litere
București, str. Edgar Quinet nr. 5—7

[7] V. și Mihaela Mancaș, *Text și figură în postumele lui Lucian Blaga*, în SCL, XLI, 1990, nr. 3, p. 223—242.

Sanda Șora

CÎTEVA PROCEDEE ALE COMICULUI DE LIMBAJ ÎN PIESELE LUI CARAGIALE*

În schița *Art. 214*, preotul venit în capitală să consulte un avocat pune țiri uscați pe marginea biroului acestuia și-i bate cu bustul lui Cicero să-i frăgezească. Comicul ce se degajă din această scenă e un comic de situație; în plus, el se lasă interpretat ca ironie la adresa subculturii de consum.

În tirada lui Miței din *D-ale carnavalului*, care-l amenință pe infidelul amant, Nae, „Ai uitat că sînt fiică din popor și sînt violentă; ai uitat că sînt republicană, că-n vinele mele curge sîngele martirilor de la 11 februarie; ai uitat că sînt ploieșteancă! — Năică, și-am să-ți torn o revoluție, da' o revoluție... să mă pomenești! ..." (DC 256)[1], comicul este verbal, dar numai în măsura în care este reprodus cu virtuozitate un anume tip de limbaj și — prin intermediul lui — satirizată o anumită lume: mahalaua sau — ca să folosim termenul mai universal propus de Ștefan Cazimir — „lumea kitsch", înțeleasă ca strat social, dar și ca orizont interior [2].

În interiorul acestui sistem diastratic însă limba funcționează coerent; cu alte cuvinte, nu se poate stabili nici o abatere de la normă susceptibilă de a produce și, respectiv, de a explica efectul comic.

Bergson deosebea două compartimente ale comicului verbal, „le comique que le langage exprime et celui que le langage crée" [3]. Exemplul nostru de mai sus face parte din prima categorie. Există și cazuri care se situează la granița dintre cele două categorii. De pildă, în îndemnul Conului Leonida către nevastă: „Gătește-te degrabă, Mițule, și ... hai și noi pe la revoluție" (CL 82) degradarea comică a noțiunii de *revoluție* provine și din folosirea prepoziției *pe la* care, atunci cînd introduce un complement circumstanțial de loc, e conotat cu [+ aproximativ], [+ familiar].

În cele ce urmează vom trata comicul creat de limbă, respectiv a doua categorie a lui Bergson. Înainte de a trece la analiza exemplelor trebuie să vedem în ce măsură dicotomia formă/conținut poate fi relevantă pentru geneza comicului și, implicit, pentru interpretarea lui. Sau, altfel spus, există un comic care să se realizeze exclusiv pe unul dintre cele două planuri? „Le signifié est toujours pertinent et le signifiant, toujours né-

* Paragrafele 1.—6. din prezentul articol reprezintă comunicarea prezentată la Regensburg, în aprilie 1990, în cadrul colocviului internațional consacrat limbii române în secolul al XIX-lea. Comunicarea, în limba franceză, va apărea în actele colocviului (*Die rumänische Sprache im 19. Jahrhundert. Internationales Kolloquium an der Universität Regensburg 26.—28. April 1990*), care se află sub tipar.

[1] După fiecare citat vom indica între paranteze piesa (prin inițiale: NF = *O noapte furtunoasă*, CL = *Conul Leonida față cu reacțiunea*, SP = *O scrisoare pierdută*, DC = *D-ale carnavalului*) și pagina ediției folosite: I. L. Caragiale, *Opere*, vol. I, București, ESPLA, 1959.

[2] Cf. Ștefan Cazimir, *I. L. Caragiale față cu kitschul*, București, Cartea Românească, 1988.

[3] H. H. Bergson, *Le rire*, Paris, PUF, Quadrige 11, 1981, p. 79.

cessaire" [4] afirmă Todorov, contestînd și criteriile de clasificare și împărțirea freudiană a cuvintelor de spirit în „Gedankenwitz" și „Witz, der an dem Ausdruck haftet" [5]. Alți cercetători sînt de părere contrară. O să ne limităm să-l citățm numai pe Arrivé în legătură cu limbajul teatrului lui Jarry : „Le langage subit des modifications sur l'un des plans — celui de l'expression — sans que ces manipulations puissent atteindre l'autre plan — celui du contenu" [6].

Părerea noastră este că solidaritatea dintre planuri există chiar și în cazul jocurilor celor mai absurde de cuvinte sau prin cuvinte. Există un sens al nonsensului. Și acest sens se degajează dintr-o a doua decodare, care pune la punct — am putea spune — nonsensul care rezultă din prima. Preisendanz dă o explicație interesantă acestui fenomen, și anume prin polarizarea a două valori ale enunțului : *Bedeutung* și *Funktion* [7], *Bedeutung* fiind sensul primei decodări, iar *Funktion* transmițînd intenția, mesajul.

Prin urmare, „abaterea" este sau poate fi suprimată la nivel extralingvistic, dar la cel lingvistic ea rămîne. Și aici apare o a doua problemă, anume posibilitatea însăși de a stabili existența unei limbi standard, cu valoare de normă, în așa fel încît violarea regulilor ei să poată constitui o sursă a efectului comic sau — mai general — a oricărui efect de stil.

Nu avem intenția aici să intrăm în toate meandrele în care ne-ar purta o discuție despre relevanța conceptului de „normă" ; ne vom mărgini să afirmăm că, oricît de problematică ar fi determinarea ei, ea este indispensabilă pentru orice demers analitic. „Trotz des durch Subjektivität entstehenden Risikos ist die Einführung der Nullstufe methodisch zweckmässig, da sie zur Trennung von Gedanklichem und Sprachlichem beiträgt, oder — linguistisch gesprochen — den Signifiant in Bezug auf den Signifié entlarvt" [8] observă foarte exact Zimmer.

Chiar și unul dintre adversarii cei mai vehemenți ai ideii de normă, de „grad zero al scriiturii", și ai posibilității de a interpreta un text pornind de la particularitățile lui lingvistice și stilistice, Todorov, socotește că anomaliile verbale, răspunzătoare de funcția poetică a limbii, sînt „des violations du langage", „des transgressions des règles" [9].

Norma, limbajul transparent care nu există în realitate, există totuși ca etalon ideal, iar conceptul de „abatere" se dovedește a fi un instrument de lucru foarte util pentru interpretarea de texte.

În cele ce urmează îl vom folosi pentru a clasa și analiza procedeele generatoare de comic verbal în piesele lui Caragiale. Criteriile de clasificare ale acestora sînt tipurile de abatere de la normă, iar ordinea în care se succedă reflectă gradul crescînd al libertății față de codul limbii.

[4] T. Todorov, *Recherches sur le symbolisme linguistique*, în „Poétique", 5, 1974, nr. 18, p. 219.

[5] S. Freud, *Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten*, Frankfurt, Fischer-Bücherei, 193, 1958, p. 13 și urm.

[6] M. Arrivé, *Les langages de Jarry : Essai de sémiotique littéraire*, Paris, 1972, p. 82.

[7] W. Preisendanz, *Über den Witz*, Konstanz, Konstanzer Universitätsreden, 13, 1970, p. 30.

[8] „Cu toate riscurile inerente subiectivității unei astfel de întreprinderi, introducerea gradului zero este metodologic oportună deoarece contribuie la separarea gîndirii de limbaj sau — în termeni lingvistici — degajează significantul legat de significat" (R. Zimmer, *Aspekte der Sprachkomik im Französischem : Studien zur Sprache der Humoristen Alphonse Allais*, Göttingen, 1970, p. 23).

[9] T. Todorov, *Les anomalies sémantiques*, în „Langages", 1966, nr. 1, p. 122 și urm.

1. Jargoanele, stilurile funcționale și interferențele dintre ele

Caragiale spunea că a crea înseamnă pentru un artist „a apuca din haos elemente brute, a le topi împreună și a le turna într-o formă care să îmbrace o viață ce se diferențiază într-un chip hotărît de tot ce nu este ea" [10]. Cînd ne referim la comicul verbal caragialesc, elementele brute sînt limba vorbită a lumii de mahala căreia îi aparțin eroii lui, guralivi, neducînd niciodată lipsă de opinii, pe care le expun într-un limbaj plin de ticuri, automatisme, clișee și locuri comune.

1.1. Prin urmare un prim nivel de comic are ca sursă însuși acest limbaj, diferențiat și el diastratic. Unul este limbajul familiar autohton al personajelor mai fruste, care se înjură cordial, se tratează de „papugiu", „moftangiu", „coate-goale", „burtă friptă", „mitocan", „pastramagiu" (NF 13 și urm.), se minunează „vai de mine" (NF 14), „Una vorbim și basca ne-nțelegem" (NF 15), „Aida de, mie-mi spui?" (NF 15), „fugi că mor" (CL 84), „Ce spui, soro?" (CL 85) și mai ales uzează și abuzează de expresii și locuțiuni, fie că se potrivesc, fie că nu, ca de pildă Conul Leonida, care-și încheie comentariile admirative la adresa lui „Galibardi" și a „volintirilor" lui astfel: „ăi mai prima, domnule [···] azi aici, mîine-n Focșani, ce-am avut și ce-am pierdut" (CL 85).

1.2. Un alt sistem diastratic îl constituie limbajul personajelor „emancipate", cu pretenții culturale, limbaj în care intră multe elemente de jargon, mai ales franțuzisme și latinisme.

Și, cum eroii lui Caragiale sînt în primul rînd oameni politici, care citesc ziarele sau le scriu, le comentează sau țin discursuri politice, este evident că atît limbajul politic, cît și stilul presei își vor găsi locul aici, compromise și devenite grotești printr-una din tehnicile esențiale ale parodiei, și anume reluarea, denudarea și îngroșarea procedeelor tipice unui anumit gen sau stil funcțional, ca de pildă pasajul din articolul scris de Rică Venturiano în ziarul pe care-l citesc Jupîn Dumitrache și Ipingescu despre „zbieretele reacțiunii, ce se zvîrcolește sub disprețul strivitor al opiniei publice" (NF 28).

1.3. Efectul comic crește cînd registrele se interferează, creînd o limbă hibridă, fie prin alăturarea unor elemente din jargoane în principiu incompatibile: Zița i se adresează Vetei cu „țățico, mașer" (NF 34), iar Rică cu „madam, cucoană" (NF 53), Jupîn Dumitrache e încîntat că Rică „cabulipsește să-l onoreze cu atîta cinste" (NF 73), fie printr-un *switching*, o schimbare diafazică, într-un moment nepotrivit, ca de pildă în replica lui Venturiano către Veta, atunci cînd se teme să nu fie prins de Jupîn Dumitrache: „Mă umflă! ... Cocoană, ești o damă venerabilă, profit de ocaziune spre a vă ruga să primiți asigurarea înaltei mele stime și profundului respect, cu care am onoarea a fi al domniei-voastre prea supus și plecat, Rică Venturiano [...]" (NF 54). Iar Zița îl trimite pe Spiridon să-l caute pe Venturiano, care o așteaptă „siguralmente", ea urmînd să vină după ce va fi vorbit „cevașilea cu țățica" (NF 32).

2. Cuvintele deformate constituie o altă categorie bine reprezentată în vorbirea personajelor lui Caragiale. Cele mai frecvent stîlcite sînt neologismele și cuvintele străine.

[10] I. L. Caragiale, *Opere*, vol. IV, București, EPL, 1965, p. 38—39.

Desigur că unele dintre aceste cuvinte circulau ca atare, altele au fost probabil inventate de Caragiale. Ni se pare mai puțin important de stabilit — în măsura în care acest lucru ar fi posibil — care este procentul de inventivitate al autorului. Important este că toate aceste lexeme caricaturale sînt deformate în conformitate cu tendințele fonetice ale limbii noastre, fie că este vorba de pronunțări populare ca : „bagabond", „bampir", „box populi box dei" (NF 74), fie că e vorba de rostiri hipercorecte ca „famelie", „cremenal" sau de adaptări fonetice ale cuvintelor franțuzești : „alevoa", „sanfaso", „pamplezir" (NF 35) [11].

Aceleași observații se pot face cînd deformația nu mai privește nivelul fonetic, ci pe cel morfologic, al formării cuvintelor. Astfel, o serie de cuvinte apar cu sufixe improprii, prin analogie cu alte sufixe mai frecvente, deci mai familiare : vitriolul devine „vitrion" (DC 254), plebiscitul devine „plebicist" (SP 170 și urm.), iar Mița Baston îi declară lui Nae că i-a fost întotdeauna „fidea" (DC 236). Aici hazul femininului *sui generis* al lui *fidel*, după modelul *mititel/mititea*, *cățel/cățea*, este accentuat prin sensul omonimului.

3. Cînd modificarea cuvintelor se datorează e t i m o l o g i e i p o p u l a r e comicul se potențează, deoarece încercarea de a explica logic, de a motiva semnul lingvistic, accentuează caracteristica comicului verbal de care vorbeam la început de a da un sens nonsensului.

Iată cîteva exemple de etimologii populare : reclamația devine „lăcrimație" (NF 19), sufrágiul universal se transformă în „sufragíu" (NF 28), moratoriile devin „murături" (CL 87). Conul Leonida e de părere că „Galibardi" e „om o dată și jumătate", pentru că e „giantă latină" (CL 84), Pristanda are „renumerație" mică (SP 103) și socotește că trebuie să fie „scrofulos la datorie" (SP 149), Mița din *D-ale Carnavalului* bea „vermult" (DC 272), iar Pampon vrea s-o supună pe infidela Didina la un „intrigatoriu" (DC 277).

Un efect asemănător îl are înlocuirea unui cuvînt, de obicei tot un neologism al cărui sens e ignorat, printr-un paronim. Astfel, Ipingescu își cere „pardon de impresie" (NF 17), iar Eftimița nu se aștepta ca Leonida să se „pronunțe cu așa iluzii în contra ei" (CL 90).

4. Sensul propriu și sensul figurat

Dacă lăsăm deoparte intenția, evident satirică, a lui Caragiale și considerăm aceste jocuri verbale dintr-o perspectivă imanentă limbii, este evident că ele dovedesc o atenție crescută față de mecanismele de funcționare a limbii și, în această măsură, constituie considerații metalingvistice implicite.

E cunoscut faptul că deplasarea accentului de la funcția referențială și suprasolicitarea altora, dar în general a celei metalingvistice, este una din sursele esențiale ale comicului. Dar comicul nu provine exclusiv din dezechilibrul creat de hipertrofierea uneia din funcții, ci și din suprapunerea celor două decodări de care vorbeam la început.

Prin aceasta se explică și efectul comic al unui demers asemănător, cînd jocul de cuvinte are loc între sensul figurat și cel propriu al unui

[11] O analiză amănunțită a acestui aspect al limbii eroilor lui I. L. Caragiale face Iorgu Iordan în *Studii de istoria limbii române literare — sec. XIX*, București, EPL, 1969, p. 400—432.

lexem, ca de pildă în episodul în care Veta se sperie că Venturiano ar fi turbat, cînd acesta declară „sînt nebun de amor, parcă sînt turbat" (NF 51), sau între sensurile unui cuvînt polisemantic. Astfel, tot Veta îi răspunde lui Rică, acesta prezentîndu-se ca „publicist și studinte în drept", „în drept, în strîmb, ce-mi pasă mie" (NF 55).

Tot cu un joc între sensul derivat și sensul prim avem de a face în fragmentele în care apar cuvinte folosite de obicei metonimic în clișeele din limbajul politic. Astfel, „decorațiile sînt făcute din sudoarea poporului" (NF 25), iar ciocoii „mănîncă sudoarea poporului" (NF 73).

Cînd comicul lingvistic nu este punctual, nu se reduce la un cuvînt, o sintagmă sau o propoziție scurtă, ci se extinde transfrastic pe un fragment mai mare, sînt combinate de obicei mai multe procedee.

Astfel, în lectura comentată a presei din dialogul dintre Ipingescu și Jupîn Dumitrache, care demarează cu o confuzie între paronimele *a manca* (din fr. *manquer*) și *a mînca* : „Nimeni nu trebuie a manca de la datoriile ce ne impun [...] sfînta Costituțiune" (NF 26). Nedumerirea Jupînului Dumitrache : „Cum adică s-o mănînce [sfînta Costituțiune]?" (NF 27) este „lămurită" printr-o altă confuzie, de data aceasta între două omonime. „Sfînta Costituțiune, și mai ales cei din masa poporului" sună în continuare articolul, iar explicația lui Ipingescu vine prompt : „Vezi cum vine vorba lui : să nu mai mănînce nimeni din sudoarea bunăoară a unuia ca mine și ca dumneata, care sîntem din popor ; adică să șază numai poporul la masă, că el este stăpîn" și „cine mănîncă poporul să meargă la cremenal". Și, în fine, o ultimă confuzie, de data aceasta între omografele *sufrágiu* și *sufragíu*, încununează interpretarea care dobîndește o amuzantă coerență, fiind în întregime plasată în cîmpul semantic al „mîncării" : „A, înțeleg, bate în ciocoi, unde mănîncă sudoarea poporului suveran ... știi : masă ... sufragíu" (NF 28).

5. Tautologii și pleonasme

Deși uneori în literatura de specialitate și chiar în dicționare cei doi termeni apar ca sinonimi, după părerea noastră ei desemnează două noțiuni diferite. Pe cînd pleonasmul este o simplă redundanță, o îmbinare de termeni cu înțeles identic sau asemănător, un adaos superfluu, tautologia se erijează în operație logică, împrumută forma unei definiții mascate sau evidente, numai că este vorba de o definiție circulară în măsura în care definitorul apelează pentru propria sa definiție la definit.

Ținînd seama de această diferențiere, putem considera următoarele secvențe ca fiind pleonasme :

Rică Venturiano își declară dragostea astfel : „Angel radios, de cînd te-am văzut întîiași dată pentru prima oară, m-am pierdut uzul rațiunii ... Te iubesc la nemurire. *Je vous aime et vous adore* [...] Al tău pentru eternitate și *per toujours*" (NF 31—32). Iar Zița, speriată de ce-l așteaptă pe Rică, strigă : „Vai de mine ! monșerul meu ! mi-l omoară !" (NF 65). Interesant în aceste fragmente este că, prin participarea cuvintelor franțuzești la pleonasme, sursa efectului comic e dublă : pe de o parte jargonul, pe de alta anomalia semantică.

Jupîn Dumitrache e „onorat de atîta cinste" (NF 75), Ipingescu „aprobă pozitiv" (NF 61), Veta îl avertizează pe Rică Venturiano că băr-

batu-său suferă grozav de gelozie și „e în stare a fi capabil" (NF 53) să-l omoare, Conul Leonida își începe teoria despre „fandacsie", sfătos : „Omul, bunioară, de par egzamplu [...]" (CL 91), iar lui Pristanda „cu gîndul la datorie" îi „dă în gînd ideea" (SP 107).

Spre deosebire de aceste pleonasme, în care anomalia se situează la nivelul expresiei, anomalia tautologică este, cum spuneam, de natură logică. Astfel, fraza lui Trahanache : „[...] unde nu e moral acolo e corupție, și o societate fără prinții, va să zică că nu le are" (SP 110) sau cea a lui Cațavencu : „Istoria ne învață că un popor care nu merge înainte stă pe loc" (SP 176) pot fi considerate simulacre de propoziții analitice. Valoarea de adevăr a judecății analitice este dată de însăși semnificația termenilor și independent de fapte (de ex. *Celibatarii sînt necăsătoriți*). La tautologie se ajunge prin substituirea definiției unuia din termeni prin termenul însuși : *Celibatarii sînt celibatari*. Iar în cazul exemplelor din Caragiale : o societate fără principii e, va să zică, o societate fără principii ; un popor care nu merge înainte nu merge înainte.

6. Absurdul

Un comic absurd de o factură asemănătoare cu cea pe care o degajează tautologiile poate fi obținut și printr-un procedeu diametral opus, și anume prin asocierea unor cuvinte incompatibile. Faptul că demersuri contrarii provoacă efecte similare nu este decît aparent paradoxal. Ele au ceva în comun : jocul de cuvinte este totodată joc cu logică. Mai greu de delimitat, în interiorul acestei categorii, este absurdul verbal de cel logic, în măsura în care o contradicție la un nivel implică și una la celălalt nivel. Totuși ele sînt delimitabile și o să încercăm să demonstrăm acest lucru cu cîteva exemple.

Cînd Farfuridi îl îndeamnă pe Brînzovenescu să iscălească o scrisoare și acesta se teme, argumentul pentru a-l convinge este că scrisoarea va fi anonimă. Reacția lui Brînzovenescu e promptă : „Așa da, o iscălesc" (SP 140) ; cînd același Farfuridi declară : „Am n-am înfățișare la douăsprezece trecute fix mă duc la tribunal" (SP 120) sau își începe discursul electoral prezentînd situația din România începînd din „anul una-mie-opt-sute-douăzeci-și-unu... fix" (SP 168) contradicția logică a asocierilor se lasă analizată și ca încălcare a coerenței semantice în lanțul sintagmatic, adică o încălcare a isotopiei (în terminologia lui Greimas) [12] sau, în terminologia lui Coseriu, ca nerespectare a solidarității lexicale [13]. Astfel *fix* într-un complement circumstanțial de timp nu poate determina decît *ora*. Anomaliile de acest fel ar putea fi socotite și abateri de la regula de selecție.

O interpretare asemănătoare poate căpăta și faimoasa replică a lui Pristanda „curat murdar", oximoronul în care Al. Călinescu vede figura emblematică a universului caragialesc, în măsura în care acesta e un univers carnavalesc, o lume pe dos [14].

[12] Vezi A. J. Greimas, *Sémantique structurale : Recherche de méthode*, Paris, 1966, p. 70

[13] E. Coseriu, *Lexematische Solidaritäten*, în „Poetica", 1957, nr. 1, p. 293—303.

[14] Al. Călinescu, *Caragiale sau vîrsta modernă a literaturii*, București, Albatros, 1976, p. 188—191. În legătură cu figurile de stil la Caragiale, cf. și Fl. Manolescu, *Caragiale și Caragiale*, București, Cartea Românească, 1983, p. 250—261.

Dar comicul lui „curat murdar" nu rezidă doar în asociația celor două antonime, asociație care ar fi doar absurdă dacă sintagma n-ar fi plasată în contextul idiolectului lui Pristanda, cu ticul lui de a folosi pe *curat* ca adverb, cu sensul de „într-adevăr". Numai în acest context *curat murdar* devine poanta lingvistică a unei serii de enunțuri al căror haz nu mai este creat, ci transmis de limbă, ca să revenim la deosebirea bergsoniană de care vorbeam la început. Iată, pentru exemplificare, cum relatează Pristanda arestarea lui Cațavencu : „Cînd am asmuțit băieții de l-a umflat, striga cît putea : « Protestez în numele Constituției ! Asta e violare de domiciliu ! » — zic : « Curat violare de domiciliu ! da' umflați-l ! »" (SP 141). Și probabil că e semnificativ faptul că piesa se termină tot cu ticul verbal al lui Pristanda, care punctează ultimele cuvinte din discursul lui Cațavencu : „Iată avantajele progresului ! Iată binefacerile unui sistem constituțional !", „Curat constituțional ! Muzica ! Muzica !" (SP 221) sună replica lui Pristanda.

Dar să revenim la varietățile comicului absurd. După părerea noastră, toate exemplele citate înainte de excursul cu privire la „curat murdar" pot fi introduse în categoria absurdului verbal. Motivația este că o absurditate logică sau antropologică este exprimată într-o formă care ne permite să stabilim o anomalie semantică.

Desigur că e foarte greu de stabilit granița dintre cele trei varietăți de absurd, adică între anomaliile referențiale sau antropologice, cele verbale sau combinatorice și cele logice. Greutatea provine, așa cum arată și Todorov [15], din faptul că, istoric privite, constrîngerile antropologice delimitează atît posibilitatea combinării de cuvinte, cît și logica raționamentelor noastre.

Un exemplu plasat la granița absurdului referențial este comentariul implicit al termenului *galant* făcut de Iordache în *D-ale carnavalului*, care contravine înțelesului pe care-l are acest cuvînt în lumea noastră : „D. Nae, știi, mai galant [. . .] i-a făcut un moral bun, din porc și măgar nu l-a mai scos, i-a tras vreo două palme și l-a dat pe ușă afară" (DC 229).

În ultima categorie de care ne vom ocupa, cea a anomaliilor logice, absurdul ca atare e mai lesne de identificat deoarece dezvăluie o eroare de raționament sau de concluzie. În această categorie intră, de pildă, finalul discursului lui Farfuridi : „Din două una, dați-mi voie : ori să se revizuiască, primesc ! dar să nu se schimbe nimica ; ori să nu se revizuiască, primesc ! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, și anume în punctele... esențiale" (SP 174). La fel percepem și părerea lui Farfuridi despre chestiunea politică „de care atîrnă viitorul, prezentul și trecutul țării" (SP 177). Similară este și descrierea făcută de Cațavencu industriei române, care „e admirabilă, sublimă, putem zice, dar lipsește cu desăvîrșire" (SP 187) [16].

Freud denumește Witz-urile în care apare acest tip de absurd *Dummheitwitze* sau *Unsinnwitze*, dar, adaugă el, acestea s-ar putea numi și *Intelligenzwitze* deoarece „es liegt der Schein von Logik vor, welcher für

[15] T. Todorov, *Les anomalies sémantiques*, p. 113.

[16] Pentru analiza abaterilor logice, cf. și Șt. Cazimir, *Caragiale — universul comic*, București, EPL, 1967, p. 235 și urm., cît și Elena Dragoș, *I. L. Caragiale și limbajul absurd*, în CL, 1978, p. 113—117.

das Sophisma charakteristisch ist und den Denkfehler verdecken soll" [17]. Poate că prin această dublă caracteristică a anomaliilor logice se pot explica părerile diametral opuse a doi mari scriitori despre personajele lui Caragiale. Iată ce spune E. Ionesco: „La principale originalité de Caragiale c'est que tous ses personnages sont des imbéciles" [18]. Iar G. Călinescu afirmă: „Românul din spațiul caragialesc este «inteligent», are adică mintea dialectică a lui Conu Leonida, care sare iute peste contradicții" [19].

7. Sinteză și stil

Dacă cercetăm limba eroilor lui Caragiale din punct de vedere sintactic, observăm că abaterile urmează direcțiile relevate în celelalte compartimente ale limbii. Pe de o parte sînt reproduse sau îngroșate caricatural greșeli specifice nivelului de vorbire a lumii caragialești, pe de altă parte aceste greșeli se canalizează fie într-un exces, fie într-o lipsă de redundanță.

Una din greșelile sintactice frecvente este folosirea de conjuncții improprii: „Gîndești că am vrut pentru ca să-ți fac un atac? Îmi pare rău" (NF 14) îi spune Ipingescu lui Jupîn Dumitrache. Iorgu Iordan explică amănunțit [20] mecanismul contaminației între conjuncțiile introducînd propoziții finale și completive. Efectul pe care-l produce această construcție, care apare neobișnuit de des la o bună parte din eroii lui Caragiale, este simultan de inadvertență prin contradicție și prin pleonasm.

Alteori, labilitatea legăturilor sintactice provocată atît de folosirea conjuncțiilor improprii, cît și de relațiile defectuoase de subordonare degajează numai impresia de dezlînat și de haotic. Spre exemplificare, un fragment din discursul lui Farfuridi, care deține probabil recordul în această privință: „... Dacă Europa ... să fie cu ochii ațintiți asupra noastră, dacă mă pot pronunța astfel, care iubesc soțietatea, adică fiindcă din cauza zguduirilor ... și ... idei subversive ... și mă-nțelegi, mai în sfîrșit, pentru care în orice ocaziuni solemne a dat probe de tact ... vreau să zic într-o privință, poporul, națiunea, România ..." (SP 173).

Verbozitatea personajelor lui Caragiale poate fi considerată simptom al unui discurs repetitiv care, în loc să ducă spre ceva, bate pasul pe loc, care vehiculează numai locuri comune, semn al „sclerozării gîndirii prin închiderea în formule prestabilite" [21]. Alții, dimpotrivă, sînt de părere că „hipertrofierea dialogului nu e consecință a redundanței, ci a lipsei de redundanță" [22], în măsura în care redundanța este necesară pentru asigurarea procesului de comunicare.

Credem că ambele opinii sînt juste, în sensul că ambele procedee concură la obținerea efectului de comic absurd ce se degajează din „vorbirea digresivă, care reproduce ideația neselectată prin atenție,

[17] „Există o aparență de logică, caracteristică sofismului, care are rolul de a masca greșeala de raționament"; S. Freud, *op. cit.*, p. 50.

[18] E. Ionesco, *Notes et contre-notes*, Paris, Gallimard, Idées 107, 1966, p. 200–201.

[19] G. Călinescu, *Principii de estetică*, București, Colecția M–Minerva, 1968, p. 260.

[20] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 430.

[21] Șt. Cazimir, *I. L. Caragiale față cu kitschul*, p 63.

[22] St. Munteanu, *Stilistica dialogului la I. L.Caragiale*, în LL, 29, 1973 p. 472.

cedînd oricărei asocieri" [23], cum caracterizează Vianu limba eroilor lui Caragiale. „Îngrămădeală și nepotrivire" [24] sînt cele două aspecte esențiale ale kitschului, afirmă, pe drept cuvînt, Ștefan Cazimir; și acest lucru caracterizează limba eroilor lui Caragiale la toate nivelele, inclusiv ultimul de care ne vom ocupa, și anume cel stilistic. Exemplele relevante pentru acest nivel nu încalcă în mod evident o regulă lingvistică, ci una — să-i zicem — estetică. Cînd Dandanache spune „nu fățea să nu fațem măcar act de prezență" (SP 197) nu avem decît aparent de a face cu un pleonasm. Ar fi fost de ajuns înlocuirea lui *a face* într-una din ocurențe cu un sinonim, pentru ca formularea „nefericită" să devină perfect acceptabilă. Nici replica lui Crăcănel despre „dobitocul" care „l-a insultat cu palme" (DC 259) nu este un pleonasm, cum a fost interpretat de unii [25], deoarece cele două noțiuni nu se suprapun, ci se interferează doar, în sensul că acțiunea de a trage palme poate fi considerată și ca o insultă.

Credem că și grotescul formulărilor „s-o tratez cu refuz" (NF 17), „a tratat-o cu insulte și bătaie" (NF 22), „nu voi să pat nici un conflict" (NF 52) e pertinent doar din punct de vedere stilistic; de altfel, I. Iordan le numește „perle stilistice" [26].

Uneori e greu de stabilit cît revine stilului și cît sintaxei în producerea efectului comic, ca de pildă în fragmentul în care Catindatul face teoria durerii de măsele: „Vezi dumneata, nu știu cum devine care va să zică de este al naturii lucru ceva, că măseaua, în interval de conversație, de frică trece" (DC 236).

Înainte de a încheia dorim să atragem atenția asupra a două lucruri:

a. Comicul verbal nu este decît un aspect al comicului la Caragiale care se valorizează numai în contextul celui extralingvistic. Cînd rîdem, de pildă, de elogiul făcut de Conul Leonida legii de „mărături", putem să ne întrebăm ce e mai amuzant: pocirea cuvîntului *moratoriu* sau explicația în sine a legii „adicătelea că nimeni să nu mai aibă dreptul să-și plătească datoriile" (CL 87)?

b. Analiza comicului la Caragiale ar fi ciuntită dacă n-am ține seama de importanta parte care revine ironiei. Ironie înțeleasă mai mult ca atitudine față de cele narate decît ca figură de stil. Ca figură de stil, ironia este o antifrază în care se afirmă ceva axiologic pozitiv despre o stare de lucruri negativă. Chiar dacă, astfel limitată, ironia este în principiu „reperabilă", ea este puțin productivă și ar fi greu să ne imaginăm un text care să se alcătuiască dintr-o înșirare de astfel de tropi [27].

Ca figură de stil o întîlnim la Caragiale uneori în prozele scurte, și atunci mai ales în titluri, ca *Om cu noroc*, *Amici* [28]. Dar există și numeroase fragmente în piese despre care — spontan — s-ar zice că sînt ironii, ca

[23] T. Vianu, *Arta prozatorilor români*, București, BPT 369, 1966, p. 63.

[24] Șt. Cazimir, *op. cit.*, p. 63.

[25] Cf. G. Țepelea, *Limba personajelor lui Caragiale*, în LL, 23, 1969, p. 179.

[26] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 326.

[27] „Si l'ironie comme mode de discours se limitait à ce cas relativement simple [al opoziției între sensul propriu și cel sugerat] on aurait de la peine à trouver dans la littérature mondiale [...] beaucoup d'exemples d'ironie littéraire. Surtout, on ne voit absolument pas comment on pourrait, à bon droit, qualifier de typiquement ironique dans leur structure fondamentale des parties entières d'une oeuvre — car le simple alignement de tels cas exemplaires [...] ne pourrait finalement engendrer que de l'ennui" afirmă Beda Allemann în *De l'ironie en tant que principe littéraire*, în „Poétique", 9, 1978, nr. 36, p. 389.

[28] Cf. Fl. Manolescu, *op. cit.*, p. 254.

de pildă reflecția admirativă a lui Pristanda despre Cațavencu „Mare pișicher. Strașnic prefect ar fi ăsta" (SP 149); tot ironie se degajează din replica aceluiași Pristanda „iar eu cu gîndul la datorie, ce-mi dă prin gînd ideea? Ia să mai ciupim ceva de la onorabilul" (SP 107) sau din cea a lui Farfuridi: „trădare să fie, dacă o cer interesele partidului, dar s-o știm și noi!" (SP 120). Pentru că numai ironic se poate afirma că a fi pișicher e o însușire de admirat la un prefect, că datoria poate fi asociată cu „ciupitul" sau că interesele partidului ar putea cere trădare.

Formal însă ele nu sînt ironii. Îl vom cita din nou pe Bergson, de data aceasta în încercarea lui de a deosebi ironia de umor. „Tantôt on énoncera ce qui devrait être en feignant de croire que c'est précisément ce qui est: en cela consiste l'*ironie*. Tantôt, au contraire, on décrira minutieusement et méticuleusement ce qui est, en affectant de croire que c'est bien là ce que les choses devraient être: ainsi procède l'*humour*" [29].

Nu știm dacă această subtilă diferențiere este justă sau nu. Unii au preluat-o, alții au contestat-o [30]. Oricum, pentru Caragiale ea nu pare să se potrivească, pentru că îndărătul acestor citate sîntem înclinați să vedem ironie și nu umor, dacă ne referim la ele privite într-un sens mai larg, de atitudine existențială sau măcar de atitudine față de cele narate.

Ca atitudine existențială, diferența dintre ironie și umor constă — după părerea noastră — în faptul că ironia este îndreptată, uneori agresiv și distructiv, împotriva unei realități pe care o respinge sau de care cel puțin se distanțează, pe cînd umorul, mai tolerant, recuperează distanțarea ironică tocmai acceptînd cu înțelegere realitatea prezentată ironic [31].

Dar Caragiale n-a fost tolerant. Intenția satirică ce stă îndărătul ironiei lui nu a fost îmblînzită de acceptarea lumii disecate de el. Nu degeaba au vorbit criticii despre „răutatea" lui [32]. Și într-adevăr, poate că e la fel de multă răutate ca și geniu în tabloul hilar și distrugător pe care-l face contemporanilor săi.

Februarie 1991

Institut für Romanische Philologie der Universität München

[29] H. Bergson, *op. cit.*, p. 96.

[30] J. C. Carrière, de pildă, e de părere că ar fi la fel de justificat să socotim drept ironie ceea ce Bergson consideră a fi umor, și invers, în *Humour 1900*, Coll. „J'ai lu l'essentiel" 1066, Paris, 1964, p. 8.

[31] Cf. Sanda Șora, *Modalitäten des Komischen — Eine Studie zu Luigi Malerba*, în „Studia litteraria", 1, 1988, Wilhelmsfeld, p. 283—289.

[32] Cf. Fl. Manolescu, *op. cit.*, p. 297—302.

Doina Cobeț

PROFESORUL IOAN POP, AUTORUL *GRĂMATICII RUMÂNEȘTI* DIN ANUL 1835

În anul 1835 se publică în „tipografia lui Eliad" o *Grămatică rumânească*, „tipărită cu cheltuiala din Casa Școalelor Publice și priimită în clasurile de începători", care nu are nici o mențiune despre autor. Acest manual a avut un număr foarte mare de ediții, (probabil) 14; a doua a apărut în anul 1837, iar ultima în anul 1858. *Grămatica rumânească* din 1835 reproduce, într-o formă simplificată și cu un caracter mai accentuat didactic, capitolele referitoare la morfologie și la ortografie din *Gramatica românească* a lui Ion Heliade Rădulescu, tipărită la Sibiu, în anul 1828. Relația dintre aceste două lucrări a fost demonstrată de Valeria Guțu Romalo în amplul studiu la ediția nouă a gramaticii lui Heliade Rădulescu, apărută în anul 1980 [1].

În legătură cu paternitatea gramaticii din 1835 părerile sînt diferite, autorii presupuși fiind Ion Heliade Rădulescu și Ioan Pop, unul dintre primii profesori, alături de D. Tomescu și T. Paladi, la Școala Națională de la Sf. Sava [2]. Deși această problemă este amănunțit discutată de V. Guțu Romalo [3], care face o sinteză a informațiilor pe care le-a găsit despre manualul din 1835, vom reveni asupra ei, întrucît autoarea, neavînd totuși probe sigure, nu se pronunță asupra autorului gramaticii.

Printre cei care îl consideră pe Heliade autor se numără G. Călinescu, care include această gramatică între lucrările lui, cu mențiunea „atribuită lui ..." [4], și I. Popescu-Sireteanu, care o apreciază ca „o variantă de proporții reduse a lucrării din 1828" [5].

Informațiile referitoare la Ioan Pop aflate în lucrările privind istoria gramaticii noastre sau a învățămîntului românesc sînt puține și neconcludente pentru a-i putea contura activitatea didactică sau cea de autor de gramatică. Primul care îl menționează pe I. Pop ca autor al unei gramatici este N. Bălășescu. În studiul introductiv al gramaticii sale din anul 1848, intitulat *Istorie pe scurt a literaturei gramatice române*, I. Pop este menție-

[1] Vezi *Ion Heliade Rădulescu, Gramatică românească*, Ediție și studiu de Valeria Guțu Romalo, București, Editura Eminescu, 1980, p. 443—449.

[2] Vezi Ștefan Pop, *Colegiul național Sf. Sava*, extras din revista „Boabe de grîu", IV, 1933, nr. 7, p. 10—14; Mihai Popescu, *Colegiul național „Sf. Sava" cea mai veche școală românească*, București, 1944, p. 73; R. Tomoiagă, *Personalități și tendințe în perioada pașoptistă*, București, 1976, p. 83.

[3] Vezi Ion Heliade Rădulescu, *Gramatică românească* ..., p. 449—454.

[4] G. Călinescu, *I. Eliade Rădulescu și școala sa*. Text stabilit și adnotat de Al. Piru, București, 1966, p. 74.

[5] I. Heliade Rădulescu, *Scrieri lingvistice*. Ediție, studiu introductiv, note și bibliografie de I. Popescu-Sireteanu, București, 1973, p. 12.

nat ca profesor la „ghimnaziul" din București și ca autor al unei lucrări, *Gramatică românească pre scurt. Manual pentru începători*, 1836 [6]. În continuare N. Bălășescu face precizarea : „Aceasta a ajuns să vadă a 6 ediț[ie]" [7] (deci pînă în 1848, anul apariției gramaticii lui N. Bălășescu). Spre sfîrșitul secolului, V. A. Urechia semnalează, în primul volum din *Istoria școalelor de la 1800—1864*, o gramatică a lui I. Pop, apărută în anul 1835, cu un titlu diferit de cel indicat de N. Bălășescu : „*Gramatică românească pentru clasele începătoare*, Editura Eforiei Scoalelor din Țara Românească, (București), tipografia Eliade" [8]. Urmărind listele cu lucrările publicate în fiecare an în țările române pe care V. A. Urechia le dă în opera citată, nu am găsit înregistrată nici o ediție a acestei gramatici. În secolul nostru, N. Iorga este primul care îl menționează pe I. Pop ca profesor „în școlile Regulamentului organic, alcătuind pentru ele, în 1836, o nouă gramatică românească" [9]. Mai tîrziu, R. Ionașcu, într-o notă din lucrarea sa *Gramaticii români. Tractat istoric despre evoluțiunea studiului gramaticei limbei române de la 1757 pînă astăzi*, Iași, 1914 [10], face afirmația că I. Pop a tipărit la București, în anul 1835, o gramatică pentru începători, în tipografia lui Heliade, din care au apărut, pînă în anul 1859 [sic !], 14 ediții, fără a indica titlul acesteia. În continuare, R. Ionașcu notează că în același an s-a publicat o altă lucrare, nesemnată, avînd titlul „*Gramatica românească* tipărită cu cheltuiala din Casa Școalelor publice și primită în clasurile de începători, București, tipografia Eliade" [11]. Discutînd, într-un paragraf separat, „*Gramatica rumânească* primită în clasurile de începători ale școalelor publice", tipărită la București, tot în tipografia lui Heliade, în anul 1839, R. Ionașcu [12] nu face nici o legătură cu gramatica nesemnată din 1835, pe care o semnalase cu trei pagini mai înainte, într-o notă, deși titlurile sînt apropiate, textele identice, iar pe foaia de titlu a gramaticii din 1839 există mențiunea, notează R. Ionașcu, ediția a doua [sic !]. El consideră această lucrare din 1839 „un extras din gramatica lui Eliade din 1828", care a avut mai multe ediții, „din cari una în 1850, ce este identică cu cea din 1839" [13].

Dacă avem în vedere cele semnalate de V. A. Urechia și de R. Ionașcu, ar însemna, așa cum remarcă și V. Guțu Romalo [14], că în anul 1835 au fost publicate două gramatici : una a lui I. Pop, cu titlul dat de V. A. Urechia, despre care R. Ionașcu afirmă că a avut 14 ediții, nesemnalate însă de V. A. Urechia, și a doua, nesemnată, *Gramatică românească* tipărită ..., titlu indicat de R. Ionașcu. În *Istoria literaturii române moderne. Întîii poeți munteni. Lecțiuni*, Cluj, 1923, G. Bogdan-Duică atribuie

[6] Vezi N. Bălășescu, *Gramatică română pentru seminarii și clase mai înalte*. Lucrată de ..., profesor *(Grammatica Daco-Romana)*, Sibiu, în privil. tipografie a lui Gheorghiu de Clozius, 1848, p. XXVII.

[7] *Ibidem*.

[8] Vezi V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800—1864*. Cu o scurtă introducere cuprinzînd note din istoria culturei naționale anterioare secolului al XIX-lea și cu numeroase facsimile de documente, semnături, autografe etc., București, Imprimeria Statului, 1892, tom 1, p. 307.

[9] Vezi N. Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea — de la 1821 înainte*. Vol. I. *Epoca lui Asachi și Eliad (1821—1840)*, București, 1907, p. 68.

[10] Vezi p. 129, nota 1.

[11] *Ibidem*.

[12] Vezi *op. cit.*, p. 133.

[13] *Ibidem*.

[14] Vezi Ion Heliade Rădulescu, *Gramatică românească* ..., p. 453.

gramatica din 1835 lui I. Pop, apreciind-o ca „o prescurtare a gramaticii lui Eliade"[15]. Acelaşi I. Pop este indicat ca autor prezumtiv al acestei gramatici (din care motiv numele îi apare între croşete) şi de Maria Negraru şi Aurora Moţiu-Marcus, autoarele lucrării *Morfo-sintaxa limbii române. Cercetare bibliografică*, Bucureşti, 1973[16], lucrare elaborată în cadrul Serviciului de informare şi documentare al Bibliotecii Centrale Universitare din Bucureşti. Mioara Avram consideră că acest manual şcolar din 1835 ar fi putut fi alcătuit „de către Heliade însuşi sau de către colegul său I. Pop"[17]. Discuţia cea mai largă în legătură cu gramatica nesemnată din 1835 o face V. Guţu Romalo, pentru care „cine este şi de ce nu se indică autorul rămîne însă un mister"[18]. El poate fi, susţine autoarea, însuşi Heliade, profesorul I. Pop sau altcineva; însă indiferent cine este autorul real al gramaticii, cert este că acesta avea o foarte bună experienţă didactică[19]. V. Guţu Romalo consideră gramatica din 1835 o variantă pentru începători a gramaticii lui Heliade din 1828, care era o scriere mai pretenţioasă, pentru clasele superioare, din care s-au eliminat părţile conţinînd elemente teoretice mai abstracte. Întrucît nici o gramatică semnată de I. Pop nu este catalogată la Biblioteca Academiei sau la Biblioteca Centrală Universitară din Bucureşti, autoarea are convingerea că numai descoperirea acestora şi compararea lor cu gramaticile cunoscute „ar permite stabilirea raportului dintre gramatica lui Heliade şi cele ale lui I. Pop şi ar ajuta poate la clarificarea elaborării lucrării fără autor apărute în 1835"[20].

După cum se poate constata, informaţiile pe care le avem de la N. Bălăşescu, V. A. Urechia, N. Iorga şi R. Ionaşcu sînt confuze. Titlurile pe care ei le-au indicat nu le-am găsit în nici un catalog bibliografic din bibliotecile centrale universitare şi cele ale Academiei din Bucureşti, Iaşi şi Cluj. Această stare de fapt ne-a determinat să studiem toate ediţiile gramaticii din 1835, în speranţa găsirii unui indiciu asupra autorului. Într-adevăr, acesta se află în ediţia a treia, din 1839, care pînă la cercetarea noastră nu a mai fost semnalată în nici o lucrare de specialitate. După cum am văzut, R. Ionaşcu înregistrează gramatica din 1839 cu menţiunea, evident greşită, ediţia a doua, iar autoarele lucrării *Morfo-sintaxa* ... şi V. Guţu Romalo indică pentru anul 1839 ediţia a IV-a a gramaticii din 1835, a cărei foaie de titlu este „*Gramatică românească*. Priimită în clasurile de începători ale Şcoalelor publice. A patra ediţie. Preţul este trei lei. Bucureşti. În Tipografia Colegiului Sf. Sava, 1839", ediţie aflată la Biblioteca Academiei şi la B.C.U. din Bucureşti. Atît în volumul *Morfo-sintaxa* ..., cît şi în studiul Valeriei Guţu Romalo la ediţia ncuă a gramaticii lui Heliade Rădulescu nu se face nici o menţiune în legătură cu ediţia a treia a gramaticii din 1835. La Biblioteca Centrală Universitară din Iaşi există un exemplar al ediţiei a treia, din anul 1839, a gramaticii din 1835, a cărei foaie de

[15] Vezi p. 63.
[16] Vezi p. 30.
[17] Vezi Mioara Avram, cap. *Gramatică*, în *Istoria lingvisticii româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978, p. 50.
[18] Ion Heliade Rădulescu, *Gramatică românească* ..., p. 449.
[19] *Ibidem*, p. 454.
[20] *Ibidem*, p. 453.

titlu este următoarea: „*Gramatică rumânească* priimită în clasurile de începători ale Școalelor publice, a treia ediție. Prețul este trei lei și 10 parale. București. În tipografia lui I. Eliad, 1839". Textul celor două gramatici din 1839 este identic.

Pe verso foii de titlu a ediției care se găsește la Iași, se află însemnarea autografă a autorului gramaticii: „*Orice ecsemplar de această grămatică* [care] *nu vor avea iscălitura den jos se vor supune în cercetarea legilor, Ioan Pop*" (vezi fig. 1.). Că această însemnare

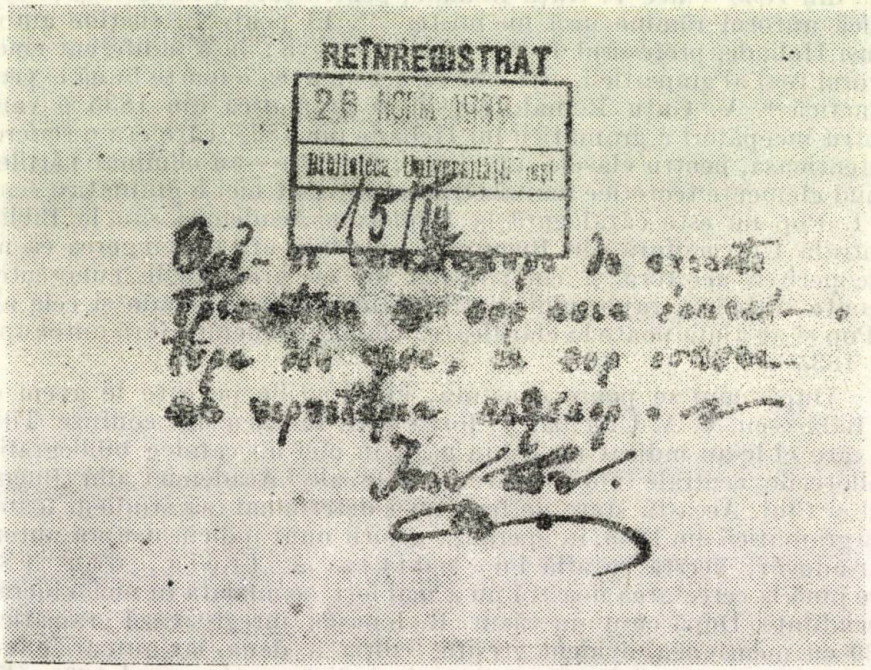

Fig. 1. Însemnarea autografă a lui Ioan Pop de pe verso foii de titlu a *Grămaticii rumânești...*, a treia ediție, București. În tipografia lui I. Eliad, 1839.

este autografă se poate constata, fără nici un dubiu, prin compararea ei cu însemnarea similară a lui I. Pop de pe verso foii de titlu a altei lucrări a acestuia, *Lecții de analiză logică*, culese și așezate în românește după alte asemenea lucrări, pentru trebuința școalelor elementare de ..., București, 1848: „*Ecsemplarele cele fără iscălitura mea nu sînt slobode a se vinde. Ioan Pop*" (vezi fig. 2).

Deci în anul 1839 apar două ediții ale gramaticii din 1835, în două tipografii diferite: ediția a treia, tipărită în tipografia lui Heliade, care are autorizația autorului, profesorul I. Pop, și ediția a IV-a, scoasă, probabil din interes comercial, în tipografia Colegiului Sf. Sava, fără consimțământul acestuia (așa se explică invocarea aplicării legii din însemnarea autografă de pe ediția autorizată de el). Acestei mărturii scrise a lui I. Pop i se alătură și mărturia unui contemporan al

său, G. Barițiu, care se găsește în articolul *Traducere*, publicat în anul 1838, în revista „Foaie literară" [21]: „O limbă vorbită [...] trebuie să aibă o sumă frumoasă de cuvinte; dar unde ne sînt lexicoanele? Iar gramatica românească în care școală se învață pe la noi? *Grămaticele cele nouă și mai bune a D. D. Eliad* și *Pop* [s.n.] din București abia ne sînt cunoscute din nume. Cărțile care în Valahia ies nencetat de subt tipariu cîți le citesc la noi?"

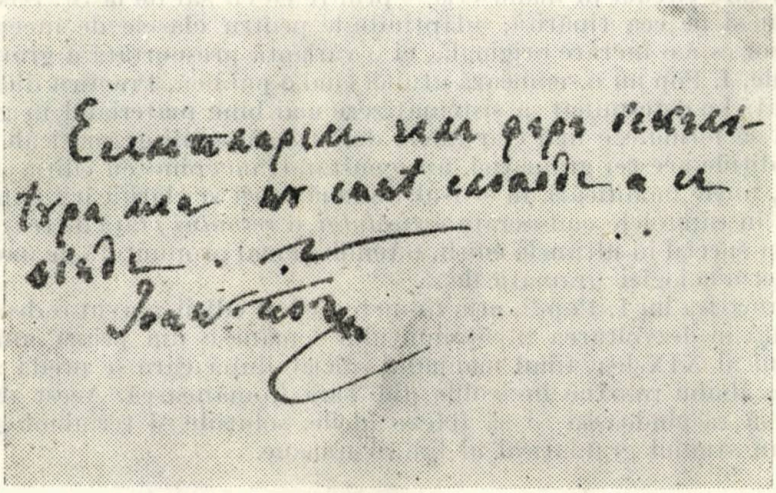

Fig 2. Însemnarea autografă a lui Ioan Pop de pe verso foii de titlu a lucrării *Lecții de analiză logică* ..., București, 1848.

În afara acestor dovezi evidente privind paternitatea lui I. Pop asupra gramaticii din 1835, există și alte documente de epocă care o atestă. Astfel, într-o adresă specială către școala din Cerneți și într-o circulară către celelalte școli publice din Oltenia, trimise de Eforia Școalelor în anul 1836, se precizează că se vor da cărți „numai" elevilor din clasele a II-a și a III-a. Pentru clasa a III-a erau stabilite următoarele cărți: „Caligrafia, care costă 3 lei, Geografia cea mică (2 lei și 10 parale), *Gramatica lui Pop* (3 lei) [s.n.] și Catehismul (2 lei și 10 parale)" [22]. Aceeași precizare se face și într-o altă circulară trimisă de Eforia Școalelor, în 1838, școlilor publice din Țara Românească [23]. O altă confirmare provine din Moldova. Constatînd necesitatea tipăririi a două gramatici românești, una pentru clasele primare, alta pentru cele colegiale, Epitropia și Comitetul Academic din Iași hotărăsc, prin jurnalul din 2 noiembrie 1843, înființarea unei comisii conduse de C. Negruzzi, care să se ocupe de elaborarea acestor gramatici în vederea căreia urma să cerceteze „*grama-*

[21] Vezi „Foaie literară" pe I semestru al anului 1838, întocmită de redactorul George Baritz, Anul I-iul, Brașov, 1 ianuarie, nr. 1, p. 7. Această informație ne-a fost furnizată de către dr. N. A. Ursu, căruia îi mulțumim și pe această cale.

[22] Vezi N. Andrei, Gh. Pârnuță, *Istoria învățămîntului din Oltenia*, Craiova, Scrisul Românesc, 1977, vol. I, p. 294.

[23] Vezi V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 58.

teca română a domnului Pop din Valahia [s.n.] și pe cea a domnului Loga din Ardeal" [24].

Considerăm concludente probele aduse pentru a afirma că autorul „Grămaticii rumânești" din 1835 este Ioan Pop, profesor de gramatica limbii române la Colegiul Sf. Sava, în perioada 1823—1842 [25]. Fiind chemat, în 1823, să predea gramatica la această școală, I. Pop a folosit în primii ani de profesorat gramatica lui Heliade din 1821, care circula în manuscris [26] printre elevii săi de la Sf. Sava, iar mai tîrziu și pe cea tipărită, adaptîndu-le pentru clasele de începători. Întrucît nu este o lucrare originală, ci o variantă prescurtată a gramaticii lui Heliade, I. Pop nu o semnează atunci cînd o publică. Practica didactică îndelungată l-a determinat să sistematizeze mai bine materialul în gramatica sa și să formuleze mai clar unele definiții și reguli gramaticale. Consultînd edițiile acestei gramatici, am constatat, începînd cu ediția a treia din 1839, unele modificări, în sensul îmbunătățirii și clarificării expunerii (mai ales în capitolele consacrate *articolului* și *verbului*) față de textul din 1835 și, în special în ultimele ediții, o tendință mai pronunțată de modernizare a terminologiei gramaticale.

Gramatica lui I. Pop [27], prin numeroasele ei ediții, a avut o deosebită importanță în dezvoltarea învățămîntului românesc din prima jumătate a secolului al XIX-lea, fiind manualul oficial după care se preda atunci gramatica limbii române în școlile din Țara Românească. Acest manual a reușit să răspîndească și să fixeze ideile, soluțiile și terminologia lui Heliade în studiul gramatical al limbii române.

Mai 1991

Institutul de Filologie Română
„Alexandru Philippide"
Iași, str. T. Codrescu nr. 2

[24] Gabriel Bădărău, *Academia Mihăileană (1835—1848). Menirea patriotică a unei instituții de învățămînt*, Iași, Editura Junimea, 1987, p. 121.

[25] În monografia consacrată de Mihai Popescu Colegiului Sf. Sava anul 1842 este ultimul an în care I. Pop figurează pe lista profesorilor acestei școli (vezi p. 146).

[26] Al. Rosetti, în studiul *Limba scrierilor lui Ion Heliade Rădulescu pînă la 1841*, publicat în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, Vol. I, București, 1956, p. 59, presupune că manuscrisul circula încă din 1822, iar D. Popovici, în *Romantismul românesc*, București, 1969, p. 178, crede că din anul 1820.

[27] Ioan Pop este și autorul unui *Tractat de punctuațiune*, București, 1858, „prima lucrare independentă consacrată punctuației" românești (vezi Mioara Avram, *op. cit.*, p. 62).

Vasile C. Ioniță

ASPECTE ALE PROCESULUI DE DENOMINAȚIE ÎN TOPONIMIE

1. Conceptul p r o c e s d e d e n o m i n a ț i e (cf. germ. *Namengebung* sau *Namenentstehung*; rus. *akt nominacii*) nu este încă pe deplin și clar definit. Oricum, acesta nu se referă doar la modul și împrejurarea în care a luat ființă un nume propriu și la motivația care a stat la baza acordării lui, ci și la modificările formale și semantice, survenite de-a lungul evoluției sale și, evident, la măsura în care numele propriu respectiv și-a îndeplinit atît la început, cît și în etapele următoare, funcțiile, cu multiplele lor aspecte.

În cele ce urmează nu vom insista asupra problemelor motivării, convenționalului, arbitrarului etc., care se pun, în principiu, în același fel pentru ambele categorii de lexic, comun sau propriu[1], ci vom încerca doar să desprindem cîteva aspecte care diferențiază statutul numelor proprii de cel al numelor comune din acest punct de vedere, cu referire specială la toponimie.

2. O primă chestiune este aceea menită să clarifice de ce a fost (este) nevoie ca obiectele, în sens larg, să poarte un nume propriu fiecăruia și cînd s-a ivit (se ivește) această necesitate. Parțial, răspunsul se găsește în însăși întrebarea pusă, căci tocmai n e c e s i t a t e a stă la baza apariției numelor proprii.

Există, pe de o parte, obiectul, iar pe de alta numele său. Obiectul nu conține însă în natura sa „elemente care să oblige în folosirea unui complex sonor și nu a altuia" [2]. Numele este cu totul exterior naturii obiectului numit, motiv pentru care s-a afirmat că semnul lingvistic (cuvîntul) este arbitrar, dar nu trebuie să se înțeleagă că „vorbitorul ar fi complet liber să stabilească termenii și că, dacă ar avea chef, ar putea să-i întrebuințeze altfel decît a auzit de la alții" [3].

S-ar părea că arbitrarul acționează fără opreliști sau, oricum, cu o mai mare ușurință în sfera numelor proprii, dar arbitrarul este relativ pentru că alegerea unui nume propriu „este determinată nu numai de afectivitatea, gustul, simțul estetic sau fantezia cuiva, ci și de tradiția socială, de moda timpului, de o serie întreagă de factori psiho-sociali ..." [4].

Observațiile citate mai sus vizează, în special, numele de persoane, parțial pe cele de animale, dar moda, tradiția, fantezia etc. acționează deopotrivă și în procesul denumirii locurilor, instituțiilor, mărcilor comerciale, operelor literare etc.

[1] Vezi secțiunea *b. Arbitrar și motivat*, semnată de Al. Graur, în *Tratatul de lingvistică generală*, București, Editura Academiei R.S.R., 1972, p. 192—199; precum și Paul Miclău, *Semiotica lingvistică*, Timișoara, Editura „Facla", 1977, p. 163—220.

[2] Al. Graur, *op. cit.*, p. 193.

[3] Idem, *ibidem*.

[4] E. Câmpeanu, *Substantivul. Studiu stilistic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975, p. 103.

LR, XLI, nr. 6, p. 343—348, București, 1992

Fără să excludem acțiunea factorilor enunțați mai sus și nici să-i generalizăm, trebuie să admitem din capul locului că în toponimie mecanismul actului denominativ este mult mai complex și prezintă cîteva aspecte specifice.

3. Cel mai simplu caz este acela cînd măcar o trăsătură caracteristică (un singur sem) a(l) obiectului denumit se regăsește în numele purtat, caracteristică (sem) care se referă la formă, mărime, culoare, la prezența unor elemente vegetale sau animale etc. În această situație, motivația este evidentă, dar numai atîta timp cît între realitatea materială și conținutul semantic al numelui purtat există cel puțin o minimă concordanță reală. Cînd însă, de exemplu, un loc se numește *Mestecăniș*, dar elementul material *(mesteacănul)* lipsește de pe locul respectiv, sau un cronim *Runcul Mare* (< *runc* „loc defrișat") este, în fapt, un munte împădurit etc., motivația trebuie căutată dintr-o perspectivă diacronică. „Motivațiile" pot fi și de altă natură : localitatea *Cacova* (Banat) a fost rebotezată, dintr-o nejustificată pudoare, *Grădinari*, dar și în acest caz există o motivație impusă de „moda" instituționalizată printr-un act decizional administrativ[5].

4. Numeroase dezacorduri dintre realitatea materială a obiectului geografic și conținutul semantic al numelui purtat de acesta au fost explicate prin principiul n e g a t i v i t ă ț i i r e l a t i v e, termen tradus după rus. *otnositel'naja negativnost'*, definit succint : „absența actuală a unor obiecte care au constituit altădată temeiul material al atribuirii toponimelor" [6].

Absența elementelor materiale, cea care „neagă", nu justifică, în ultimă instanță, numele actual, făcînd ca toponimul să stea sub semnul arbitrarului, este relativă, căci inițial elementele în cauză existau, nu însă ca elemente preponderent caracteristice, ci tocmai ca elemente rare, capabile să scoată în evidență particularitatea locului numit. Asupra acestui fenomen a atras atenția și Iorgu Iordan, fără a-l numi într-un anumit fel, cînd făcea observația că „acolo unde prezența nisipului constituie un contrast față de aspectul obișnuit al terenului, deci o particularitate caracteristică, aptă de a atrage atenția oamenilor", locul se va numi corespunzător cu această caracteristică [7]. Dezvoltînd cele spuse de Iorgu Iordan, este de înțeles că într-un ținut colinar cu forme domoale, existența unui loc rîpos, care contrastează cu peisajul înconjurător, are toată șansa să faciliteze apariția unui nume topic *La Rîpă* sau *La Rîpi*, pe cînd dacă peisajul se caracterizează prin numeroase astfel de cazuri de accidente de teren, asemenea nume topice nu mai sînt posibile.

Așadar, a b s e n ț a trebuie corelată cu r a r i t a t e a, prima fiind ulterioară celeilalte, ca în exemplul dat de Gh. Dragu cu privire la toponimul *Brazi* (localitate lîngă Ploiești), unde elementul material *(brazii)* lipsește cu desăvîrșire, dovadă a faptului că numele a fost acordat nu pentru că brazii s-ar fi găsit într-o frecvență mare, ci pentru că elementele materiale respective erau rare la data atribuirii numelui topic.

[5] Vezi alte exemple de localități, cu referire la Banat, ale căror denumiri au fost schimbate, pe motivul că „lezau" eticul sau „jigneau" sentimentele locuitorilor, în V. Ioniță, *Nume de locuri din Banat*, Timișoara, Editura „Facla", 1982, p. 54.

[6] Gh. Dragu, *Toponimie geografică. Partea I*, București, Centrul de Multiplicare al Universității din București, 1973, p. 192.

[7] *Toponimia românească*, București, Editura Academiei R.P.R., 1963, p. 83.

Esenţa fenomenului constă în aceea că la baza unui nume topic stă neapărat o caracteristică, un indiciu, capabile să diferenţieze, dar nicidecum criteriul „elementului celui mai răspîndit", respectiv caracteristica cea mai pregnantă [8].

Trebuie avut în vedere şi un alt aspect al problemei. Din diversitatea caracteristicilor unui obiect geografic, vorbitorii le aleg pe cele care corespund interesului colectivităţii (individului) : valoarea economică a locului, nevoia orientării, dar şi valoarea de impresie, sursă a denumirilor cu caracter metaforic. Evident, o mare pondere au toponimele care exprimă raporturile dintre om şi loc, raporturi de posesiune sau legate de o anumită împrejurare care a prilejuit asocierea locului cu omul, situaţie cînd numele persoanei trece asupra locului, dar şi invers.

În oricare din situaţiile amintite este necesară satisfacerea unei condiţii obligatorii : criteriul ales trebuie să deosebească (să diferenţieze) obiectul în cauză de obiectele învecinate, funcţia de diferenţiere (de individualizare) fiind una esenţială.

Semantismul iniţial al toponimului evoluează (se stabileşte) în timp, în funcţie de condiţiile istorice, economice şi sociale statornicite pe teritoriul dat, prin tradiţie etc.

5. Diferenţierea poate avea loc, uneori, prin comparaţie cu elemente constitutive ale unui ţinut foarte îndepărtat, de unde provin denominatorii. Este cazul denumirilor de aşezări umane date de păstorii români în transhumanţa lor pînă dincolo de graniţele naţionale sau cu prilejul strămutărilor de populaţii [9]. Nu numai numele aşezărilor din care au plecat denominatorii au fost transferate asupra locurilor pe care s-au stabilit aceştia temporar sau definitiv, ci şi diverse alte microtoponime, aflate în arealele aşezărilor de baştină, denumiri de crînguri, lunci, ţarini etc., au fost date unor obiective care, prin configuraţia lor sau printr-o anumită caracteristică, le evocau obiectivele rămase în memoria celor care şi-au părăsit vatra originară ori s-au îndepărtat de locurile lor de baştină.

T r a n s f e r u l de nume proprii, în speţă de toponime, se poate produce şi din alte motive. Iniţial, un loc destinat odihnei animalelor pe timpul amiezei sau pe timp de noapte este numit *Staniştea* (< *staniște* „loc de odihnă pentru vite"), echivalent în alte graiuri cu *zăcătoare*. În momentul denumirii locului, denominatorii cunoşteau sensul lui *staniște* şi toponimul diferenţia locul de altele destinate altor scopuri economice (*izlaz*, *ţarină*, *livadă* etc.). Dacă în hotarul satului existau două sau mai multe *staniști*, diferenţierea acestora se făcea prin adăugarea unui determinant (proprietari diferiţi, situarea locurilor faţă de alte obiective etc.) : *Staniştea lui Lupei*, *Staniştea de Sus*, *Staniştea din Vale* etc. În această fază a acţionat, în alegerea numelui, criteriul i m p o r t a n ţ e i , dar locurile aveau, fără îndoială, şi alte caracteristici (secundare), pe lîngă cea principală (destinaţia locului). În momentul cînd *staniște* îşi pierde sensul, dispare din conştiinţa lingvistică a vorbitorilor, poate primi ace-

[8] V. A. Nikonov, *Vvedenie v toponimiku*, Moskva, Izd. „Nauka", 1965, p. 40.

[9] Multe astfel de aşezări au fost întemeiate (şi numite) de emigranţii strămutaţi din cauza persecuţiilor religioase, cum este cazul celor stabiliţi între Kiev şi Odşaţ, unde au fost înfiinţate „vreo 40 de sate, dîndu-le numele celor de unde plecaseră [. . .] : *Pecica*, *Nădlac*, *Şemlac*, *Şiria*, *Cuvin*, *Glogovăţ*, *Ineu*, *Şoimuş*, *Păuliş*, *Mîndruloc* ş.a." (Ştefan Meteş, *Emigrări româneşti din Transilvania în secolele XIII—XX*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1977, p. 62).

lași nume un alt loc din vecinătate, fără ca acesta să fie o staniște propriu-zisă, iar motivația să se sprijine pe o altă caracteristică a locului luat ca model, una din seria celor secundare : formă, prezența elementelor vegetale etc. Cele două *Staniștea* pot coexista, diferențiate prin determinanți diferiți, și nu este exclus ca *Staniștea* originară să dispară și să rămînă cea de a doua, cu nimic motivată din punctul de vedere al sensului apelativului *staniște* și, respectiv, al numelui topic *Staniștea*.

Așadar, am putea spune că și în acest caz înregistrăm principiul negativității relative, căruia trebuie însă să-i adăugăm o nouă valență, cea bazată pe procedeul transferului, dar și pe criteriul pierderii conținutului semantic. Exemplul următor ilustrează mai clar acest criteriu. Un nume topic *Lazuri*, de exemplu, nu poate să se nască și să supraviețuiască atît timp cît sensul apelativului *laz*, etimonul toponimului, este încă viu, dacă locul respectiv nu reprezintă într-adevăr un *laz* „loc defrișat", în contextul unor terenuri împădurite. În momentul cînd conținutul semantic al apelativului-bază se pierde, adică dispare din conștiința lingvistică a vorbitorilor, toponimul *Lazuri* are șansa să rămînă, chiar dacă el va fi ulterior reîmpădurit.

6. Aproximativ aceeași logică a lucrurilor se înregistrează și cînd un apelativ este împrumutat, în calitate de „termen tehnic", de o colectivitate venită în contact lingvistic cu o alta, cu un idiom diferit, total sau parțial. Bufenii colonizați în Banat au adus cu ei termeni de pe locurile de unde au emigrat. Localnicii au acceptat, uneori, asemenea termeni din diverse motive (expresivitate, comoditate etc.). În situații de bilingvism au fost împrumutați nu numai termeni tehnici propriu-ziși, ci chiar nume topice gata construite, avînd caracteristici morfologice specifice idiomului din care se efectuează împrumutul. Plecînd de la aceste considerente, am explicat două microtoponime de pe hotarul satului Doman (Banat), *Gorilaș* și *Năgoslaș*, din formațiunile de tip sîrbo-croat *Gorin Laz* și, respectiv, *Ne(a)gosin Laz* [10].

Putem deci încadra în principiul larg al negativității relative și situațiile de împrumut, însoțite de cele ale calcurilor, precum și ale etimologiilor populare (totale sau parțiale).

7. S-a spus că apariția multor nume topice nu poate fi explicată totdeauna cu ajutorul principiului negativității relative, căci realitățile toponimiei sînt mult mai complexe. Așa, de exemplu, dacă vom absolutiza acest principiu, nu ne vom putea explica niciodată denumirile metaforice.

Printre zeci de stînci numai una este asemănătoare unei *suliți* sau *păpuși* și numai în acest caz se va numi *Suița* sau *Păpușa*. Metaforele

[10] V. Ioniță, *op. cit.*, p. 59—60. Probabil că explicațiile nu au fost suficient de convingătoare pentru autorii DTB (V. Frățilă, V. Goicu, R. Sufletel, *Dicționarul toponimic al Banatului*, IV, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1986, p. 115), unde se consideră că *Gorilaș* provine din antrop. pop. *Gorilaș*, plauzibil sub aspect formal ; cf. *Gora* sau *Gore* + suf. *-ilă* > *Gorilă*, menționat de N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, Editura Academiei R.P.R., 1963, p. 72 ; adăugarea celui de al doilea suf. *-aș* iarăși este posibilă ; cf. *Gavrilaș*, antroponim cunoscut nouă din onomastica moldovenească (Dolhasca — Suceava). Nu știm însă cum va fi explicat *Năgoslaș* (articol aflat în manuscris). Autorii DTB au socotit că existența în același context a celor două nume nu este relevantă. Dacă ar fi utilizat ca sursă bibliografică și articolul nostru (*Toponime slave în Valea Bîrzavei*, din „Banatica", III, Reșița, 1975, cu o schiță de repartizare a toponimelor, la p. 384), poate s-ar fi convins de justețea explicațiilor, date fiind și alte toponime de același tip, în același context : *Gornicrai*, *Drăgoina*, *Pătruvîr* ș.a.

respective le diferențiază de celelalte stînci, care nu seamănă cu o *suliță* sau o *păpușă*. Dacă din zece stînci toate se vor asemăna unei suliți, atunci o singură stîncă nu se va putea numi *Sulița*, dar toate ar putea să se numească *La Suliți*, nume al întregului areal, cu condiția ca această caracteristică a locului să-l diferențieze de arealul înconjurător. În acest caz se modifică doar scara negativității relative, dar principiul rămîne valabil.

8. Analiza izolată a numelor topice, desprinse de contextul areal, conduce adesea la explicarea etimologică eronată a toponimelor respective. De aceea, se impune luarea în considerație a existenței cîmpurilor lexicale, care exprimă relații paradigmatice, cîmpuri care reprezintă serii de cuvinte legate între ele printr-o marcă semantică comună. Gruparea numelor topice pe cîmpuri (înțelegînd prin cîmp lexical „un ansamblu de fapte de același ordin, sincronic sau diacronic"[11]) ne dă posibilitatea studierii și descrierii structurale ale toponimiei unui ținut.

În secțiunea privitoare la numele topice metaforice avansam ideea că, în unele cazuri, înălțimile numite *Cioara* nu au o explicație (motivație) antroponimică sau vreuna legată de specia faunistică *(cioară)*, ci sînt un fel de „porecle" date acelor înălțimi (munți, dealuri) datorită aspectului umbrit, întunecat, fie din cauza vegetației, fie din alte motive[12]. Ulterior acestei supoziții, am înregistrat faptul că, în Munții Parîngului, vîrfurile principale poartă următoarele denumiri: *Cîrja*, *Pîcleșa*, *Setea Mare*, *Setea Mică*, *Pleșcoaia*, *Mohorul*, *Urdele*, *Păpușa*, *Cioara*, *Galbenul*, *Mușetoaia*, *Micaia*[13]. După cum se observă, *Cioara* apare în contextul altor denumiri care au ca motivație caracteristici aparținătoare la aceeași categorie criterială (aspectul, culoarea): *Galbenul*, *Pîcleșa*; cf. *pîcleș* „pocit; ciudat (la înfățișare)", după cum indică DLR, s.v.; în cazul de față este vorba însă de un derivat al lui *pîclă* „ceață", de care e mai apropiat *pîcliș* „morocănos"; *Mohorul*, oronimul în discuție, este, în fapt, un postverbal al lui *a mohorî*, din care provine *mohorît*; cf. *Mohorîți*, toponim, despre care Iorgu Iordan afirmă că „avem a face cu înțelesul metaforic („cernit, melancolic, trist") al adj. *mohorît*, iar nu cel propriu, cerut de tema *mohor*"[14]. *Pleșcoaia*, *Mușetoaia*, *Micaia* formează o altă serie (antroponimică) cu oronimele din vecinătate: *Cînaia*, *Lolaia*, *Malaia*, *Jidoaia*[15]. În aceeași zonă lacurile sînt numite: *Lacul Verde*, *Lacul Mic*, *Lacul Înghețat*, *Lacul Ascuns*, *Lacul Secat*, *Lacul Singuratic*; cele două nume de vîrfuri *(Setea Mare* și *Setea Mică)* provin deci de la numele unor lacuri secate, oronimele în cauză fiind metaforice.

În rîndurile anterioare ne-am îndepărtat doar aparent de problemele motivării sau de principiul negativității relative, căci intenția noastră este de a semnala procedeul c o n t a m i n ă r i i din cadrul cîmpurilor lexicale, în speță toponimice. Observăm astfel că, într-un areal larg, se grupează mai întîi criteriile care stau la baza motivației: cel al importan-

[11] D. Moldovanu, *Principii ale lexicografiei toponimice*, în An L, XXIII, 1972, p. 83.
[12] *Op. cit.*, p. 72.
[13] Nae Popescu, *Munții Parîngului. Ghid turistic*, București, Editura Sport-Turism, 1986, passim.
[14] *Op. cit.*, p. 318.
[15] Pot fi considerate de origine antroponimică, dar cu prudența cuvenită, date fiind tema oronimului *Jidoaia* (vezi V. Ioniță, *op. cit.*, p. 80) și valorile diverse ale sufixului *-aia*, care poate fi echivalent cu *-oaia* (antroponimic), dar și cu *-oasa* (indicînd calitatea).

ței economice (raporturile dintre plaiurile montane și oameni, ca stăpîni ai acestora), criteriul valorii de impresie, gradat de la acordarea unui nume ce reprezintă o simplă calificare *(Galbenul)* pînă la nume metaforice *(Cioara, Mohorul)*, proces în care intervine și transferul de nume de la un obiect *(lac)* la un altul *(munte, vîrf)*, cum este cazul oronimelor *Setea Mare* și *Setea Mică*.

9. Așadar, negativitatea relativă, ca principiu ce acționează în procesul de denominație toponimică, nu poate fi limitată doar la criteriul r a r i t ă ț i i sau la cel al a b s e n ț e i ca o consecință ulterioară (4), ci trebuie avute în vedere și criteriul t r a n s f e r u l u i (5), coroborat cu cel al p i e r d e r i i c o n ț i n u t u l u i s e m a n t i c (5), cu rolurile avute de c a l c și e t i m o l o g i a p o p u l a r ă, în situațiile de î m p r u m u t (6), precum și modul cum acționează principiul în situația denumirilor metaforice (7) și, în sfîrșit, criteriul c o n t a m i n ă r i i, favorizat de gruparea toponimelor pe cîmpuri toponimice (8).

10. Aplicînd principiul negativității relative, pot fi evitate posibile erori în demersul stabilirii etimologiei unor toponime. Așa, de exemplu, respingînd ideea motivației oronimului *Mohorul* pe baza numelui de plantă *mohor*, datorită absenței speciei în arealul ecologic respectiv, cea mai comodă explicație este aceea a originii sale antroponimice [16]; același criteriu se poate aplica și pentru *Galbenul*, *Pîcleșa* sau *Cioara*, toate posibile antroponime.

Cu atît mai imperios se impune luarea în considerație a principiului negativității relative, cu toate aspectele acestuia, în cazul unor toponime neanalizabile, de regulă străvechi (oronime, hidronime), pentru care, de regulă, nu se admit explicații bazate pe criteriul relației între realitatea materială și semnificația numelui, pe motivul absenței obiectelor sau a caracteristicilor, ignorînd posibilitatea ca acestea să fi existat, ignorînd, de asemenea, contextul în care apar aceste nume topice criptice. Tocmai pe temeiul acestor observații am susținut originea oiconimului *Cîrpa* [17] sau pe cea a oronimului *Gugu* [18], cărora li s-au stabilit origini antroponimice, opinii cu care nu putem fi de acord.

11. În sfîrșit, o chestiune de principiu: este suficient ca, în stabilirea etimologiei unui toponim, să se indice doar etimonul sau ca, măcar de la caz la caz, etimoanele aparent nemotivate să fie explicate pe baza criteriilor principiului negativității relative? Înclinăm spre cea de a doua soluție.

August 1990

Reșița, Piața 1 Decembrie nr. 9

[16] Cf. *Mohor, Mohora, Mohorea* (antroponime); *Mohorăști*, nume de sat (N. A. Constantinescu, *op. cit.*, p. 325).

[17] Datelor sumare prezentate în *Nume de locuri din Banat*, p. 230, contestate de I. Pătruț, *Nume de persoane și nume de locuri românești*. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 51, care consideră *Cîrpa* (>sprn), cu mențiunea în nota 106: „raportarea toponimului la apelativul bănățean *șcarpă*, [...], sugerată de Vasile Ioniță, este hazardată", am adăugat argumente noi *(Cu privire la oronimul* **Carpați**, în SCL, XL, 1989, nr. 1, p. 53—55).

[18] Susținută consecvent de I. Pătruț *(op. cit.*, p. 32, 33, 35), spre deosebire de opiniile noastre *(op. cit.*, p. 200—202), pentru care invocam „valoarea de impresie", arealul caracterizat prin existența unor radicali străvechi oronimici, precum și unele similitudini cu toponimia altor ținuturi.

Andrei Avram

NOTE ETIMOLOGICE

Toate cuvintele discutate în notele de mai jos figurează în DLR. Serie nouă, tomul XI, partea a 2-a. Litera *T*. *T — tocăliță*, București, 1982, și partea a 3-a. Litera *T*. *tocăna — twist*, București, 1983, cu mențiunea „etimologia necunoscută".

talion. Avem în vedere pe *talion*[2], înregistrat, în Moldova, cu sensul „ban vechi". Singurul citat dat în DLR este următorul : „Na-ți galbini și talioni, Numai să nu mă omori" (Cardaș, C. P.). Cuvîntul din titlul acestei note este, cu siguranță, rezultatul unei deformări a pluralului lui *tălerior*, diminutiv al lui *taler* „monedă (austriacă) de argint care a circulat în trecut și în țările române" (vezi DLR, s.v. *taler*, *tălerel*, *tălerior*) ; așadar la asonanța din versurile reproduse mai sus s-a ajuns plecîndu-se de la rima originară *tăleriori — omori*. În sprijinul explicației propuse aici putem invoca următoarele două versuri dintr-un text culeș de G. Weigand, în Banat (le redăm într-o transcriere simplificată) : „Dă șinși ori în tăleriori/ Și de șinși în gălbeniori" (JIRS III, 1896, p. 300). Este clar că, în asociere cu *galbeni*, *talioni* nu poate fi altceva decît *tăleriori*.

tanăc. Cuvîntul, definit „lămura făinii", a fost înregistrat în Banat. Provine, fără îndoială, din scr. *tanak*, care înseamnă, printre altele, „fin, menu" (J. Dayre, M. Deanović, R. Maixner, *Hrvatskosrpsko-francuski rječnik*. II. dopunjeno izdanje, priredio R. Maixner, Zagreb, 1960 ; vezi și Dorin Gămulescu, Mirco Jivcovici, *Dicționar sîrbocroat-român*, București, 1970). Pentru aspectul semantic al chestiunii cf. *lamură* „partea cea mai curată, mai aleasă s[au] mai fină a unui lucru... cel mai subțire [sic] praf de făină" (DA, s.v., sensul 2).

tăgîrcie. A fost înregistrat într-o localitate din Maramureș, cu sensul „unealtă de lemn în formă de T cu care se toarce lînă sau păr de capră pentru nojițe la opinci". Este, după părerea noastră, o variantă a lui *trăgaci*, care, ca substantiv, înseamnă, între altele, prin unele părți ale Transilvaniei, „tirbușon". O formă intermediară între *trăgaci* și *tăgîrcie* (cu accentul pe [i]) — menționată s.v. *trăgaci* — este *trăgácie* (la plural *trăgácii*). De la aceasta s-a ajuns la *tăgîrcie* printr-o schimbare de accent și printr-o metateză, urmată (sau, eventual, însoțită) de fenomenul, frecvent, al închiderii lui [ă] înaintea unui grup consonantic cu o lichidă ca prim element (cf. *tăbîrci*, variantă a lui *tărbăci* ; DLR) : *trăgácie* > **trăgăcíe* > **tăgărcíe* > *tăgîrcie*.

Pentru sensul lui *tăgîrcie* a se vedea expresiile *a trage din fuior*, ~ *din caier*, ~ *din furcă* „a toarce" (DLR, s. v. *trage*, sensul IV, 1, c).

tălaie. După DLR, interjecția *tala*, care, repetată *(tala-tala)*, „redă vorbăria lungă domoală, zgomotul (înăbușit) produs de vorbire, de discuții", se află la originea substantivului *tală* „taifas; gălăgie, larmă", dar și „ceată (gălăgioasă), mulțime" (Felicia Șerban, LR, XXIII, 1974, 6, p. 529, presupune, cu dreptate, că evoluția de la „gălăgie" la „ceată" s-a petrecut „prin intermediul ideii de « ceată gălăgioasă »"). Credem că de la acest substantiv s-a format *tălaie* „familie".

Din punctul de vedere al formei, derivarea lui *tălaie* din *tală* nu pune probleme. Pentru aspectul semantic cf. *celed*, care înseamnă, printre altele, „liotă, gloată" și „copiii și servitorii dintr-o casă; familie" (DA, s. v., sensul 1; se menționează că etimonul lui *celed*, magh. *cseléd* = *család* are „aceleași înțelesuri").

tăul. Faptul că unul dintre sensurile cuvîntului, comunicat dintr-o localitate din Banat — 1. „surd"; 2. „prost, idiot" —, este foarte apropiat de sensul „zăpăcit, năuc" al lui *tehui* și asemănarea dintre cele două forme ne determină să vedem în acestea variante ale aceleiași unități lexicale (cu privire la originea lui *tehui* notăm că, în partea etimologică a articolului cu acest titlu din DLR, se face trimiterea „cf. magh. *tahonya*", etimon considerat însă problematic de L. Tamás, EWUER, s. v. *tehui*, unde este menționată părerea lui L. Gáldi conform căreia cuvîntul românesc ar proveni din magh. *taho* „einfältig, ungebildet").

La *tăul* s-a ajuns plecîndu-se de la *tăhui*, variantă atestată. Dispariția lui [h] intervocalic este un fenomen frecvent (vezi *moor*, *Miai* etc.), iar [l] din *tăul* (sg.), *tăuli* (pl.) poate fi ușor explicat: după forma de plural **tăui* (*<tăhui*) s-a refăcut singularul *tăul* (cf. *sătul — sătui*), iar apoi [l] s-a generalizat în paradigmă (cf. *fudul — fuduli*).

În ce privește varianta *tăun* (coexistentă cu *tăul*, în aceeași localitate bănățeană), ea pare a fi rezultatul unei duble substituții: sg., pl. **tăui* > sg., pl. *[tăuń] (pentru [ń] corespunzător unui mai vechi [ị] cf. băn. [vătrań] *<vătrai*); apoi, sg. *[tăuń] > *tăun* (după *bun* — [buń] etc.).

tească. Avem în vedere pe *tească* [1], comunicat dintr-o localitate situată în apropiere de Calafat, cu sensul „craniu, țeastă". O formă identică, *tească* [2], este înregistrată ca variantă a lui *tașcă* (după DLR, din ucr. *taška*, magh. *táska*; vezi însă și scr. *taška*, tradus „sac, serviette, sac à main" în dicționarul sîrbocroat-francez citat mai sus, s. v. *tanăc*). După părerea noastră, *tească* [1] și *tească* [2] sînt unul și același cuvînt. Forma de singular cu [s], în loc de [ș], a fost refăcută (ca și *cească*, variantă întîlnită la unii vorbitori) prin analogie cu cuvintele în care fricativa dentală urmată de [k] și termen al alternanței [s] ~ [ș] este originară: sg. *tească* — pl. **tești*, cu aceeași alternanță ca în *muscă — muște*, *mască — măști* (nu este exclus ca înlocuirea lui [ș] cu [s] să fi fost favorizată de influența lui *țeastă*). Pentru sens cf. *teșcherea* (*<*tc. *tezkere*, *teskere*) „pungă de bani; pungă de piele pentru păstrat acte", dar, pe la Rîmnicu Vîlcea, și „cap de om" (DLR, s. v. *teșcherea* [1]).

tebeșel. Înseamnă „(despre persoane) mic și bondoc". După părerea noastră, la originea acestui adjectiv se află substantivul *tebeleu* „vas de lemn, de formă ovală, în care se încheagă laptele". În partea

etimologică a articolului *tebeleu* din DLR se face trimiterea „cf. *ciubălău*" (din magh. *csobolyó*, *csubujó*, după L. Tamás, EWUER, s. v., unde este înregistrată și forma *tebeleu* „vas în care se ține brînza"). În dicționarul citat al lui L. Tamás figurează însă, ca titlu de articol, și *tebeleu* „ovales Holzgefäss : récipient ovale en bois", pentru a cărui etimologie se trimite la un cuvînt maghiar cu [t] la inițială, nu cu [č], cum este cel din care provine *ciubălău* : „Vgl. ung. dial. *töbölye*, *töpölye* 'bauchiges Irdengeschirr : vase ventru' ". Evident, explicația de reținut este aceasta din urmă, deși *tebeleu* este considerat de lingvistul maghiar „ein ziemlich rätselhaftes Wort".

Este de presupus că de la *tebeleu* s-a ajuns la forma din titlul acestei note prin intermediul lui **tebeleș*, formă apărută sub influența lui *fedeleș*. În sfîrșit, printr-o metateză, **tebeleș* s-a transformat în *tebeșel ;* ultima schimbare a putut fi favorizată de interpretarea terminației *-eș* ca sufix avînd o valoare identică cu cea a lui *-el* (cf. DA, s. v. *fedeleș :* „terminațiunea *-eș*, fiind luată drept sufix, s-a putut naște și forma *fidelúș* . . . și diminutivul *fidilecuț* ").

După toate probabilitățile, *tebeleu* și, apoi, **tebeleș*, *tebeșel* au fost folosite ca epitete pentru „o persoană mică și bondoacă", înainte ca *tebeșel* să devină adjectiv (cu o formă de feminin în *-ică*, înregistrată în DLR) ; cf. *poloboc* „epitet pentru un om gros" (DLR).

teferici. A fost înregistrat într-o localitate din apropierea orașului Victoria, cu sensul „adăpost format dintr-un singur perete de scînduri, înclinat și sprijinit pe două lemne, folosit pentru adăpostirea păstorilor și a diferitelor materiale". Din punctul de vedere al formei, cuvîntul concordă aproape întru totul cu scr. *teferič* „villa, maison à la campagne" (vezi dicționarul sîrbocroat-francez citat mai sus, s. v. *tanăc*). Ideea de „adăpost" fiind comună termenului sîrbocroat și celui românesc, considerăm posibilă proveniența acestuia din urmă din scr. *teferič*. Raportul semantic dintre prototipul sîrbocroat și echivalentul lui în limba română este asemănător cu cel dintre rom. *cabană*, care poate desemna o vilă, și etimonul acestui cuvînt, fr. *cabane* „colibă" ; este adevărat însă că în cazul cuvîntului împrumutat din franceză s-a produs o „înnobilare", nu o „degradare" a sensului. Mai convingătoare, ca argument în favoarea etimologiei propuse, este paralela (asupra căreia ne-a atras atenția Mioara Avram) dintre *teferici* și un alt cuvînt : de la înțelesul originar de „palat", *serai (sarai)* a ajuns, prin Moldova, la cel de „grajd" (vezi DLR, s. v. *serai*).

timin. Înregistrat cu precizarea „învechit", este glosat „veche monedă turcească din care se făceau salbe purtate pe cap". Avînd în vedere acest sens, Emil Suciu, LR, XXXIII, 1984, 1, p. 19 — 20, menționează etimologia dată de L. Șăineanu și de diverse dicționare (tc. *timin*) — neacceptată în DLR — și propune următoarea explicație : „Provine, după cît se pare, din tc. *tümen* « monedă de aur persană », care ar fi putut avea și varianta *timin* (ȘIO II/2 îl dă cu sensul « veche monedă franceză »)". Dacă am avea a face însă cu un nume de monedă, ar fi de așteptat ca, în contextul în care apare — „Bani de cap timin, jumătate poleiți, jumătate albi" (Odobescu, S. I, p. 421) —, cuvîntul să aibă o for-

mă de plural (**timini*). Prezența, în pasajul citat, a formei de singular ne determină să credem că sensul lui *timin* nu este cel indicat în DLR și nici cel dat în glosarul *Operelor* lui Al. Odobescu editate de T. Vianu (1955): „veche monedă persană din care se făceau salbe" (vol. al II-lea p. 365).

După părerea noastră, *timin* provine din tc. *temin* și are unul dintre sensurile acestuia: „Garantiesumme" (Karl Steuerwald, *Langenscheidts Taschenwörterbuch der türkischen und deutschen Sprache*. Teil I. *Türkisch-Deutsch*, Berlin/München/Viena/Zürich, [1978]; vezi și Agiemin Baubec, Mitică Grecu, *Dicționar turc-român*, București, 1979: *temin* „încredințare, asigurare, garantare").

tîrtilig. A fost înregistrat într-o localitate din Bihor, cu sensul, „fluier din coajă de salcie". Mențiunea „etimologia necunoscută" este urmată de o trimitere — „cf. *tilincă* —, după părerea noastră, nejustificată, deși acest din urmă cuvînt înseamnă, printre altele, și „fluier fără găuri pentru degete, făcut din coajă de salcie sau din lemn de soc, paltin etc.". Existența, prin sud-estul Transilvaniei, a lui *tîrtă* „fluierul cu găuri pe care și-l fac copiii din coajă de salcie" (în DLR, *tîrtă* [2], omonim cu *tîrtă* [1] „tîrtiță") ne determină să vedem în acest cuvînt punctul de plecare al lui *tîrtilig*. Forma din titlul notei de față este un substantiv neutru, dar, după toate probabilitățile, *tîrtilig* a fost refăcut după un plural corespunzător singularului feminin **tîrtiligă* <**tîrtăligă* (prin asimilare), derivat cu sufixul *-ligă*, pentru care vezi A. Graur, BL, IV, 1936, p. 97 (autorul citează un singur cuvînt „à terminaison masculine, *-lig*", cu etimologia necunoscută: *hăpălig* „échalas").

Forme asemănătoare cu cea discutată în rîndurile precedente — *titilig*, *titiling*, *titilinc*, *titilincă* — sînt date în DLR, ca variante, în articolul *tilincă*, în a cărui parte etimologică se fac trimiterile „cf. *tilinc* [1], *talangă*". Cu *tilinc* [1] „cuvînt care imită sunetul unui clopoțel sau clinchetul unor obiecte lovite (unul de altul)" și cu *talangă* pot fi puse însă în legătură numai variantele care s-ar încadra în sensul 3 al lui *tilincă* — „clopoțel la oi, la vite (mai mic decît talanga)" —, nu și cele care au sensul „fluier". Dintre acestea din urmă, unele par a proveni mai curînd din *tirtiling* (prin transformări diverse sau numai printr-o disimilare totală). Este, de exemplu, cazul unei forme *titilig* cunoscută în Bihor (unde circulă și *tirtilig*) și glosată, în sursa la care trimite DLR (Teaha, C. N., p. 274), „fluier din coajă de salcie, pentru copii".

tîrposi. Cuvîntul este cunoscut pe lîngă Alexandria, cu sensul „a însăila". Este, evident, o variantă a lui *trupusi* (<bg. *truposvam*), glosat la fel în DLR.

toloboni. În citatul din articolul cu acest titlu cuvîntul apare la forma de singular articulat și este notat, în transcriere fonetică, *tolobońu*. Presupunerea că ne găsim în prezența unui derivat cu sufixul *-oi* — respectiv, în pronunțarea caracteristică regiunii din care a fost cules termenul în discuție (Țara Hațegului), -[oń] — devine certitudine în lumina unui argument de ordin semantic: [toloboń] „ciorap gros de pănură care se poartă în opinci" poate fi explicat prin unul dintre sensurile lui *talabă* [1]

(sens înregistrat în Muntenia și în Oltenia), „talpă mare a piciorului (la om sau la cal)" ; cf. raportul dintre *tălpici* „șosete care acoperă laba piciorului" (DLR, s. v. *tălpig*, sensul 4) și *talpă*. Menționăm, în treacăt, că ni se pare justificată părerea potrivit căreia *talabă* (fără etimologie în DLR) „este probabil o contaminare [mai exact, rezultatul unei contaminări — *n. n.*] între *tălpă* și *labă*" (Felicia Șerban, LR, XXIII, 1974, 6, p. 530).

Din punct de vedere fonetic, prezența lui [o] în primele două silabe ale cuvîntului pe care îl notăm, „literarizat", *toloboi* nu pune probleme ; trecînd peste faptul că fluctuația [ă] ~ [o] în poziție protonică nu este neobișnuită (vezi, printre altele, *tălăni* și *toloni*, variante ale lui *tolăni* ; DLR), este de remarcat că transformarea **tălăboi* > *toloboi* s-a putut produce printr-o banală asimilare vocalică.

tolohoți. Este un substantiv atestat numai sub această formă de plural și înseamnă, prin sud-vestul Transilvaniei, „papuci cu talpă de lemn lucrați în casă". *Tolohoți* și *toloboi* (vezi nota precedentă) circulă deci în aceeași zonă și între cele două cuvinte există o apropiere din punct de vedere semantic (de notat că în DLR, s. v. *tolohoți*, mențiunea „etimologia necunoscută" este urmată de trimiterea „cf. *toloboni*"). Proveniența directă din *talabă* (prin derivare cu *-ot* sau cu *-oț* ?) a termenului din titlul acestei note ni se pare puțin probabilă. Credem însă că, prin substituirea sufixului *-oi* (productiv) cu sufixul *-oț* (eventual, din motive de expresivitate ; cf. *gogoloț*, *tololoț* etc.), de la *toloboi* s-a putut ajunge la *toloboț* ; socotim așadar că forma de singular a cuvîntului este aceasta (nu **tolobot*).

trăgăti. A fost înregistrat în Bihor, cu sensul „a stîrni vînatul, a-l face să iasă din ascunzătoare". Este, fără îndoială, o variantă a lui *chergăti*, „jagen, treiben : chasser, traquer" <magh. *kerget* „idem" (L. Tamás, EWUER). În ce privește consonantismul cuvîntului românesc, presupunem că la [t] inițial s-a ajuns prin diferențiere față de [t'] (<[t]) de la finala radicalului (vezi forme ca [t'ergăt'esk], [t'ergăti't]). Pentru fluctuația [e] ~ [ă] în poziție protonică cf. varianta *tecărgău* a lui *techergheu* „derbedeu, vagabond" (<magh. *tekergő* ; DLR). În sfîrșit, admitem că s-a produs o metateză ; așadar credem că de la *chergăti* (= [t'ergăt'i] ; în dicționarul citat al lui L. Tamás, s. v. *chergăti* : [kergăti], în Sălaj) s-a ajuns la *trăgăti* prin intermediul formei **tărgăti*.

tropini. Este atestat în compusul *burete-de-tropini* „ghebe" (denumirea științifică a plantei : *Agaricus melleus*). Întrucît ghebele cresc „împrejurul rădăcinilor de copaci" (DA, s. v. *gheb*, sensul 2 ; de fapt, cresc împrejurul tulpinilor, rădăcinile fiind sub pămînt), credem că *tropini* (în DLR dat cu „accentul necunoscut") nu este altceva decît pluralul lui *tropină*, variantă — atestată — a lui *tulpină* (<v. sl. **trupina* ; DLR).

tulhui. Împotriva reținerilor exprimate în DLR prin formula „(cu sens nepreeizat, probabil)", care precedă glosarea „a prăda, a jefui", considerăm că sensul acesta este sigur, dat fiind că la ceea ce se poate deduce din unicul citat dat în articolul care ne interesează aici („Colonizarea cerchezilor în Dobrogea, cari « tulhuind ojerii cu totul », pe mulți i-au dizgus-

tat de oi") se adaugă informaţiile oferite de cele şapte citate concludente prezente s. v. *tîlhui* „a tîlhări ; a jefui, a prăda". Formele *tîlhui* (în articolul cu acest titlu apare şi varianta *tălhui*) şi *tulhui* nu sînt puse în legătură una cu alta, dar este clar că avem a face cu unul şi acelaşi cuvînt. Datorită unei greşeli evidente, etimonul indicat s. v. *tîlhuşag* („din magh. *tolvajság*") figurează şi la finele articolului precedent, *tîlhui*. La L. Tamás, EWUER, *tîlhui* apare s. v. *tîlhar*, printre derivatele de la acest substantiv (alături de *tîlhări*, *tîlhuşag* etc. ; se menţionează, totuşi, că *tîlhuşag* „kann unmittelbar auf *tolvajság* zurückgehen", explicaţie, după cum am văzut, întîlnită şi în DLR). Este uşor de admis că *tîlhui* a putut să devină *tulhui* printr-o banală asimilare.

În ce priveşte etimologia lui *tîlhui*, lucrurile sînt ceva mai complicate. După Al. Graur, *Etimologii româneşti*, Bucureşti, 1963, p. 163, acest verb „este fără îndoială de origine maghiară" (autorul nu indică un etimon) şi este punctul de plecare al lui *tîlhar* (în DLR, cu „etimologia necunoscută"). Trebuie însă luată în consideraţie şi posibilitatea ca verbul să provină d in substantiv (acesta, simţit ca format din radicalul *tîlh-* şi sufixul *-ar*).

Cît despre *tîlhar*, credem că explicaţia adoptată de L. Tamás (şi întîlnită, mai înainte, în lucrări ale altor cercetători, dintre care unii sînt citaţi de lingvistul maghiar) este cea mai satisfăcătoare : *tîlhar* <magh. *tolvaj* (cu un sens identic), printr-o substituire a sufixului (sau a terminaţiei, interpretată ca sufix) *-ai* cu *-ar*. V. Bogrea, DR, III, 1922 — 1923, p. 807, este de părere că magh. *tolvaj* (din care provine şi *tulai* ! „aoleo !, au voleur !") „lasă neexplicată varianta uzuală în *-ar* (fiindcă analogia cu *vătrai* — *vătrar* nu ajunge)". De observat însă că o substituire asemănătoare cu cea menţionată s-a produs în cazul magh. *melegágy* (= *meleg* „cald" + *ágy* „pat"), care a devenit în română *melegar* „răsadniţă" (etimologie dată şi în DLR, şi în dicţionarul lui L. Tamás ; acest autor semnalează asemănarea în discuţie, s. v. *melegar* şi *tîlhar*).

turtuşi. Circulă prin nord-vestul Munteniei, cu sensurile : 1. „a se aşeza jos, a se aşeza turceşte" ; „a se ghemui, a se ascunde" ; 2. „a se gîrbovi, a se cocoşa". După cum reiese din DLR, în aceeaşi regiune este cunoscut adjectivul *tîrtoş*, cu sensul „scund şi gros, îndesat ; voinic, dolofan" ; acest adjectiv este explicat ca derivat de la *tîrtă* „tîrtiţă" (<bg. *tărta*). Întrucît de la înţelesul de „scund" s-a putut ajunge la cele de „ghemuit" şi „cocoşat", credem că *turtuşi* provin din *tîrtoş*. Fluctuaţia [o] ~ [u] în poziţie neaccentuată (mai ales înainte de accent) este banală ; pentru fluctuaţia [u] ~ [î] vezi, de exemplu, aici mai sus, *tulhui*, variantă a lui *tîlhui*. De remarcat, în sfîrşit, că raportul semantic dintre *tîrtă* şi *turtuşi* este asemănător cu cel existent în franceză între *croupion* „noadă, tîrtiţă" şi *s'accroupir* „a se aşeza pe vine, a se chirci".

tutulău. A fost înregistrat într-o localitate din apropierea Sebeşului şi înseamnă „sticlă de lampă". Provine, după părerea noastră, din *tută*, care figurează în DLR numai ca element al terminologiei tehnice — „instrument în formă de cilindru, folosit pentru a prinde şi a scoate ţevile rămase accidental în gaura unei sonde" (din germ. [*Fang*]*tute*) —, dar care va fi fost şi sinonim cu *cilindru* sau chiar cu *sticlă de lampă* = *cilindru de*

lampă, cum ne dau dreptul să presupunem forma obiectului numit astfel și unele dintre sensurile germ. *Tute :* „corn, trîmbiță, trompetă" *(Dicționar german-român* [Coordonare și revizie Mihai Isbășescu și Maria Iliescu], București, 1966). Vocala din silaba a doua a lui *tutulău* a apărut, în locul lui [ă], care ar fi fost de așteptat (cf. *tontălău*<*tont* + *-ălău*), ca rezultat al unor accidente fonetice (asimilare în raport cu prima, disimilare în raport cu cea de a treia vocală) : **tutălău*> *tutulău*.

Martie 1992

Institutul de Fonetică
și Dialectologie „Al. Rosetti"
București, str. Take Ionescu nr. 25

Lucian Leahu

TRADUCERI ALE UNOR TERMENI ȘTIINȚIFICI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Renunțarea, după Secolul luminilor, la limba latină ca mijloc de comunicare între intelectuali, în general, între oamenii de știință, în special, a pus în fața acestora din urmă problema creării unei terminologii de specialitate, în diverse domenii, în limbile naționale. A apărut simultan problema, mult mai delicată, a înțelegerii acestei terminologii și a traducerii ei în diferite limbi. Nemaifiind obligați să găsească expresia latină corespunzătoare fenomenelor sau obiectelor studiate sau un limbaj comun pentru exprimarea ideilor, oamenii de știință și filozofii au început să creeze cuvinte și, o dată cu ele, numeroase probleme. Sînt, de exemplu, bine cunoscute dificultățile de traducere a limbajului filozofic pus în circulație de germani ; limbă deosebit de bogată — germana poate exprima o multitudine de nuanțe prin compuneri de cuvinte. Astăzi încă, traducerea lui Kant, Hegel sau Heidegger într-o limbă de origine latină reprezintă o încercare serioasă pentru cei ce se încumetă într-o astfel de întreprindere.

Pentru limbajul științific lucrurile au fost ceva mai puțin complicate. Oamenii de știință europeni, avînd — de obicei — o bogată cultură clasică, au creat termeni științifici derivați din latină și/ sau greacă — cele două limbi care au stat la baza culturii europene. În astfel de cazuri, foarte numeroase, problema transferării acestor termeni, în alte limbi decît acelea în care au apărut pentru prima dată, a fost destul de simplă ; transferul s-a făcut prin adoptare sau adaptare — modificările suferite, și deci diferențele între o limbă și alta, fiind minime.

Traducerea terminologiei științifice a devenit o adevărată problemă abia o dată cu extinderea cercetării științifice la scară globală, dar mai

ales o dată cu apariția efectelor de supremație a științei americane. Oameni pragmatici și puțin preocupați de eleganța formulărilor, formați în sisteme școlare deficitare sub raportul culturii generale, în special de tip clasic, americanii au început să forjeze o terminologie științifică pornind de la cuvinte utilizate în vorbirea curentă. O terminologie nu lipsită de fantezie și plasticitate, dar plină de capcane pentru cei ce doresc să înțeleagă — în interes profesional sau, pur și simplu, informativ — textele științifice. Un exemplu îl poate constitui verbul tranzitiv *take up*, care înseamnă „a culege, a ridica, a strînge, a aduna" și care a devenit, la începutul anilor 50, substantivul *uptake*, apărînd ca atare în revistele de biologie și biochimie. Înțelegerea exactă a sensului acestui cuvînt și găsirea unui corespondent românesc, adecvat textului de specialitate, implica — cu ani în urmă — o anumită dificultate; în dicționarele noastre cuvîntul nu figura. Abia în masivul dicționar englez-român de Levițchi și Bantaș, apărut în 1984, acest cuvînt este tradus, destul de aproximativ, prin „absorbție, absorbire, asimilare"; sensul lui real, potrivit pentru înțelegerea corectă a textelor științifice de biologie sau biochimie, este de „fixare pe; încorporare".

Un alt exemplu, care a provocat, la timpul său, multe discuții, îl constituie traducerea substantivului *feedback*. Acest cuvînt poate fi găsit, în dicționarul citat mai sus, cu traducerea „reacție/conexiune inversă", cu specificația utilizării în fiziologie. Cuvîntul a mai fost tradus de către specialiștii în științele medico-biologice și prin „aferentație inversă". Ambele conversiuni pot defini fenomene fiziologice, dar nu spun nimic atunci cînd este vorba de o inhibiție de tip feedback în cazul unor fenomene biochimice, cum ar fi mecanismele enzimatice. Francezii au utilizat, în acest caz, termenul „retroinhibiție", care este adecvat și are calitatea de a putea fi folosit — datorită sensului său larg — și în fiziologie.

Dintre numeroasele inovații lingvistice ale oamenilor de știință americani aș mai da cîteva exemple, mai ales din domeniul biologiei celulare; este vorba de cuvinte frecvent întîlnite astăzi și în publicații din domenii conexe biologiei. Primul este al termenului de *gap junction*, ce desemnează o formațiune de comunicare intercelulară, denumită ca atare de Revel și Karnovsky, care au descoperit-o, după imaginea electronomicroscopică ce prezintă aspectul unei perforații a membranelor despărțitoare a două celule adiacente. Sintagma *gap junction* a fost tradusă, în diferite lucrări românești, prin „joncțiune comunicantă" (termen folosit de americani pentru alte tipuri de joncțiuni — cum ar fi „sinapsa") sau prin „joncțiune permeabilă" (or și „joncțiunile strînse" — alt tip de joncțiuni celulare — sînt permeabile). Avînd în vedere că *gap* înseamnă „lipsă, gol, spărtură, gaură", personal optez pentru traducerea prin „joncțiuni perforate" sau pentru aceea de „joncțiune-sită" (termen propus de J. Vinersan, de la Laboratorul de Biofizică al Facultății de Medicină, București), ceea ce corespunde, cred, și unei traduceri literale și imaginii submicroscopice. Un alt termen este acela de *hairy cell* — un tip de celule patologice întîlnite în unele forme de leucemii. Dacă ar fi să-l traducem în sens strict, ar trebui să denumim o astfel de celulă „păroasă". Francezii evită o asemenea traducere, care ar fi fost „cellule poilue", creînd termenul de *tricholeucocit* — care este adoptat deja de unii morfologi români, deși

clinicienii preferă termenul anglo-saxon. În legătură cu un alt termen, acela de *patch-clamp*, care desemnează o tehnică specială de fiziologie celulară ce constă în aspirarea unei porțiuni din suprafața unei celule cu ajutorul unui microelectrod ce rămîne fix, pentru a determina anumite caracteristici electrice, aș opta pentru menținerea, în limba română, a termenului ca atare. În traducerea strictă, *patch-clamp* ar însemna „prindere" sau „fixare de petece"; o astfel de traducere nu ar spune nimic unui neinițiat, în schimb ar suna precum „gîtlegău" sau „de perete frecătoriu" — cuvinte folosite de reprezentanții analogismului pumnist pentru „cravată" sau „chibrit". Un ultim exemplu este acela al sintagmei *molecular chaperon*, lansată, în 1987, de biochimistul american John Ellis pentru a desemna proteinele speciale ce încep să fie sintetizate după supunerea celulelor la șocuri termice. Atît în engleză, cît și în franceză substantivul *chaperon* înseamnă „glugă" sau „banderolă de stofă utilizată la coafură"; *chaperon* are însă și un sens figurativ — același în cele două limbi citate — — de „persoană care însoțește pe cineva", în genul „dame de compagnie". Cum îl traducem noi? Fiind vorba de niște proteine cărora li se atribuie rolul de a „păzi" sau „supraveghea" structura spațială a altor proteine, față de efectele denaturante ale temperaturii, cred că o traducere adecvată a termenului ar fi de „proteine de supraveghere".

Pentru a conchide, aș spune că traducerea unui termen științific înseamnă — într-un fel — o redefinire a lui în spiritul limbii în care este transpus și, în acest caz, traducerea trebuie să țină seama de delimitarea logică a definiției care înseamnă precizarea genului proxim și a diferenței specifice. Există cazuri în care este preferabil să se mențină termenul originar; aceasta însă cu discernămînt, fără a ceda comodității sau snobismului.

Octombrie 1991

Facultatea de Medicină
București, b-dul Ardealului nr. 8

Mihail Opreseu

ADJECTIVUL, DETERMINANT OBLIGATORIU

Într-un interesant studiu publicat în revista „Limba română" [1] Emanuel Vasiliu pune sub semnul întrebării posibilitatea definirii adjectivului pe plan semantic, subliniind că „între substantivele care denumesc însușiri și adjective nu există nici o diferență de ordin semantic" [2], că „semnificația unui cuvînt ca *frumusețe* este de același tip ca aceea a unui cuvînt ca *frumos*" [3]. Poate fi totuși definit adjectivul doar prin criterii semantice?

Este foarte greu să răspundem la o asemenea întrebare dacă luăm în considerație observațiile formulate de E. Vasiliu și cu atît mai greu cu cît constatările citate sînt mai convingătoare. Ne vom strădui totuși să sesizăm o perspectivă mai optimistă, care permite o anumită definire a adjectivului prin diferențiere de substantivul care exprimă însușiri, apelînd la o valoare a sensului pe care o numim marca determinării. Utilizînd cuvîntul „determinare" se vede că nu excludem terminologia gramaticală, dar privim adjectivul ca determinant fără mărci gramaticale ale determinării care să-i confere această calitate. Ideea a fost inspirată dintr-o concluzie a acad. Ion Coteanu, exprimată tot în revista „Limba română" [4], potrivit căreia adjectivul „este un auxiliar al numelui". Noi vedem în acest „auxiliar" un instrument al determinării lexicale.

Spre deosebire de substantivul *frumusețe*, adjectivul *frumos*, deși exprimă una și aceeași însușire ca și substantivul, se comportă ca un determinant obligatoriu datorită sensului. Substantivul *frumusețe* nu este utilizat doar ca determinant deoarece a pierdut marca semantică a determinării, pe cîtă vreme adjectivul corespunzător *frumos* poartă în el marca obligatorie a determinării ; el nu poate fi ceea ce este fără a solicita un regent : *soare frumos*, *băiat frumos*, *cîntec frumos* etc. Chiar și fără numele al cărui auxiliar este, adjectivul își dezvăluie calitatea sa de determinant obligatoriu, de cuvînt anume creat pentru a determina. Am spune, dacă nu forțăm prea mult limbajul, că adjectivul este un determinant semantic deoarece poartă în miezul semnificației sale lexicale și sîmburele mai general al determinării.

Din momentul în care adjectivul a devenit substantiv, el nu mai are calitatea de determinant obligatoriu și devine fie regent, fie determinant sintactic, asemenea oricărui substantiv. De exemplu, din momentul în care adjectivul *frumos* a devenit substantivul *frumusețe* își păstrează cali-

[1] Este vorba de studiul intitulat *Note asupra semnificației unor părți de vorbire: substantivul și adjectivul*, publicat în LR, XXXIX, 1990, nr. 1, p. 18.
[2] *Ibidem*, p. 18–19.
[3] *Ibidem*, p. 19.
[4] I. Coteanu, *Adjectivul poate fi definit*, în LR, XXXIX, 1990, nr. 2, p. 131, 132.

tatea de însușire, dar pierde calitatea de determinant obligatoriu; să comparăm, în acest sens, sintagmele *carte frumoasă* și *frumusețea cărții*. Constatăm că însușirea exprimată prin *frumoasă* are și calitatea de a face din cuvîntul respectiv un determinant, pe cîtă vreme însușirea exprimată prin cuvîntul *frumusețe* nu mai posedă și calitatea de a face din cuvîntul *frumusețe* un subordonat, acesta devenind regent care-și subordonează fostul regent, *carte*. Este adevărat că *frumusețe* poate fi și un subordonat, dar unul realizat prin cu totul alte mijloace, strict gramaticale, neincluse în sfera semantică, ca în sintagma *ofilirea frumuseții*, în care substantivul *frumuseții* este determinant datorită formei sale de genitiv.

Este foarte important să mai subliniem că, în calitatea sa de adjectiv, cuvîntul care exprimă însușirea este un determinant obligatoriu care, așa cum conchide acad. I. Coteanu în studiul citat, are rolul semantic de a realiza o adăugire sensului exprimat de nume, ceea ce-i imprimă un statut de cuvînt specializat în determinare prin însăși natura sa de parte a vorbirii.

O asemenea specializare lexicală există și la adverb, cu deosebirea că respectiva subordonare, realizată prin natura cuvîntului și nu prin mijloace gramaticale speciale, nu se raportează la nume, ci la verb, adjectiv sau adverb. Așadar adjectivul și adverbul sînt părți de vorbire subordonate prin potențialul semantic; aceste părți de vorbire sînt determinante obligatorii fără mărci gramaticale de determinare. Le-am numi, dacă ne-am exprima metaforic, determinante din naștere semantică.

Din cele cîteva reflecții privind perspectivele definirii adjectivului prin diferențierea sa de substantivul care exprimă o însușire se desprind două concluzii:

1. Există șansa găsirii unei definiții lexicale a adjectivului, cu condiția includerii mărcii determinării în sfera semantică a cuvîntului.

2. Spre deosebire de substantivul care denumește însușiri, adjectivul este un determinant obligatoriu.

Ianuarie 1991

Școala nr. 1
Rîmnicu-Vîlcea

ANDREI AVRAM (coordonator), LAURENŢIA DASCĂLU-JINGA, MARIA TEODORESCU, ANCA ULIVI, **Antologie fonetică a limbii române**, Bucureşti, 1988, 833 p.

Pusă în vînzare cu cîteva luni înainte lui decembrie 1989, cu preţul enorm, pe vremea aceea, de 400 de lei (exact preţul cheltuielilor de multiplicare), această operă de o impresionantă acurateţe filologică şi de o extremă utilitate ştiinţifică este practic necunoscută în cercul lingviştilor români care se ocupă de dialectologie şi fonetică. Onoare excepţiilor, ar trebui să spun, deoarece există desigur un număr oarecare de norocoşi care au aflat de apariţia volumului şi chiar şi l-au procurat. În orice caz, o prezentare a lui pe măsura valorii sale absolut de netăgăduit ca instrument de lucru unicat în domeniu nu a fost nicăieri făcută. Întrucît ea mai poate fi procurată de la instituţia care a preluat drepturile colectivelor de lingvişti ai Institutului de Cercetări Etnologice şi Dialectologice, în cadrul căruia s-a elaborat lucrarea — noua instituţie aparţine Academiei Române şi poartă numele Institutul de Cercetări Fonetice şi Dialectale „Al. Rosetti"—, voi încerca în cele ce urmează să o prezint, deşi cu o condamnabilă întîrziere.

În această lucrare sînt „reprezentate, pentru întîia oară la un loc, atît graiurile celor patru dialecte româneşti, cît şi diverse variante ale limbii comune" (*Cuvînt înainte*, p. 3). Prin l i m b a c o m u n ă autorii antologiei denumesc în fond, după părerea mea, limba română literară contemporană, în varianta scrisă şi în cea vorbită, căreia însă nu îi recunosc acest statut, deoarece numai „unele dintre textele capitolului reflectă normele fonetice (şi gramaticale) ale limbii literare; altele doar se apropie de aceste norme, într-o măsură mai mare sau mai mică, în funcţie de profesiunea şi gradul de cultură al subiectului şi de natura textului" (*Introducere*, p. 7). Apare aici o confuzie între limba română literară academică (ideală), cuprinsă în lucrările normative, şi cea reală, reprezentată prin idiolectele tuturor vorbitorilor şcoliţi ai limbii române. De fapt, aceasta este limba română literară pe care o avem astăzi pe plan naţional. Cele 38 de texte cuprinse în antologie o ilustrează pentru perioada 1913—1975 şi cred că e păcat că autorii au ezitat să-i spună pe nume. În fond nici o limbă literară nu există aşa cum vrea forul normativ-academic, ci aşa cum o pot asimila vorbitorii trecuţi, cu mai mare sau mai mic succes, prin şcoală. În orice caz, *Antologia fonetică a limbii române* oferă primul eşantion minuţios prezentat al românei literare vii din secolul al XX-lea. Citit, ca text, nu ca sursă de informaţie ştiinţifică, mai ales fonetică, astăzi, în 1992, el este chiar captivant prin amintirile pe care ni le trezesc radiojurnalele, buletinele de ştiri, reportajele şi expunerile de sport, cultură generală, istorie şi critică literară de la radio, din anii '70, cînd s-a făcut înregistrarea unora din textele cuprinse în eşantion.

Evident că scopul antologiei nu a fost unul evocator, nici chiar pentru perioadele politice foarte apropiate şi, din fericire, apuse. Scopul antologiei a fost unul documentar factologic: „de a oferi celor interesaţi posibilitatea unei informări comode şi rapide asupra trăsăturilor fonetice ale variantelor geografice, sociale şi stilistice ale limbii române moderne şi contemporane" (*Introducere*, p. 5). Ceea ce dă nota aparte a acestei lucrări, în raport cu alte culegeri de texte oferite ca sursă de informare pentru lingvişti, este efortul de a cuprinde într-un tot bine articulat teritoriul de răspîndire a vorbirii româneşti (din care, bineînţeles, avînd în vedere anul publicării, Basarabia şi Bucovina de nord lipsesc). Din cele 1030 de texte cuprinse în antologie, *38* aparţin limbii c o m u n e (în terminologia autorilor, adică limbii literare din secolul al XX-lea, conform opticii mele expuse mai sus), *833* provin din actualele judeţe ale României, 27 de texte sînt culese din dialectul dacoromân vorbit în Iugoslavia, Ungaria şi Bulgaria, iar 132 de texte reproduc dialectele sud-dunărene, ultimul dintre aceste texte (1030) fiind un text aromân cult, o poezie publicată de Murnu în 1931.

Textele antologiei sînt grupate în 5 capitole (*Limba comună*, *Dialectul dacoromân*, *Dialectul istroromân*, *Dialectul meglenoromân* şi *Dialectul aromân*). În cadrul fiecărui capitol textele sînt date într-o anumită ordine cronologică; astfel, textele din limba comună urmează întru totul data culegerii, cele din dialectul dacoromân şi din dialectele sud-dunărene urmează criteriul cronologic numai în cadrul textelor din aceeaşi localitate, iar pentru două texte culese în aceeaşi localitate, la aceeaşi dată, de la informatori dife-

rii, se începe cu textul informatorului mai vîrstnic. Pentru dialectul dacoromân, textele sînt grupate pe localități, iar localitățile pe județe, ordinea acestora din urmă corespunzînd.'' în linii mari, numerotării punctelor cartografice în ALR'' (*Introducere*, p. 8). Textele istroromâne, meglenoromâne și aromâne, ca și cele ale dialectului dacoromân vorbit în afara teritoriului țării sînt grupate pe localități, iar acestea sînt ordonate „după criteriul geografic'' (*Introducere*, p. 9).

Un aspect mai puțin obișnuit în culegeri de texte, varietatea sistemelor de transcriere folosite, varietate determinată de sursele numeroase ale reproducerii textelor, este considerat de autorii antologiei, pe bună dreptate, după mine, ca un bun prilej de a oferi celor interesați (cercetători, cadre didactice și studenți) „mijloacele necesare cunoașterii și studierii diverselor sisteme de transscriere fonetică folosite, timp de aproximativ un secol, de către dialectologii, folcloriștii și etnomuzicologii care au cules material pe teren sau de către lingviștii care au recurs la transcrierea fonetică a unor texte, fie pentru a veni în ajutorul străinilor dornici să învețe limba română, fie pentru a contribui la descrierea științifică a acestei limbi'' (*Introducere*, p. 5). Autorii antologiei oferă chiar o „Listă a echivalențelor în sistemul ALR ale unor litere și semne din alte sisteme de transcriere fonetică''. În această listă sînt incluse numai acele litere și semne care a) nu aparțin „unor sisteme de transcriere fonetică de largă circulație (în trecut și astăzi) în lingvistica românească și bine cunoscute de specialiștii în fonetică și dialectologie, în primul rînd, dar și de ceilalți lingviști preocupați de studiul limbii române'', b) nu aparțin „literelor și semnelor din sistemul Asociației Fonetice Internaționale'' și c) nu sînt litere și semne a căror valoare „poate fi dedusă cu ușurință'' (*Introducere*, p. 16). Trebuie să se admită totuși că aceste limitări, pe deplin justificate din punctul de vedere al unor profesioniști cum sînt autorii antologiei, diminuează considerabil „comoditatea și rapiditatea'' de informare a studenților, pe care D-lor îi menționează expres ca luați în considerare la elaborarea lucrării.

Eficacitatea antologiei ca instrument de lucru este considerabil sprijinită de indicele de la sfîrșitul lucrării (p. 791—819), pe care coordonatorul ei, Andrei Avram, îl explică pe larg în capitolul *Introducere* (p. 19—26). Gîndit și elaborat cu o deosebită capacitate de sinteză și de ordonare logică a datelor, indicele oferă un model rar de informație multă în spațiu puțin. Nu aș vrea să fac nimănui vreo nedreptate, dar am convingerea că acest indice a fost cel puțin gîndit și condus în detaliu de coordonatorul lucrării, dacă nu a fost chiar elaborat de el în întregime sau aproape în întregime. Faptul că acest lucru nu este nicăieri menționat în mod explicit ține de caracteristica umană a coordonatorului acestei lucrări: modestia, a cărei amploare nu este întrecută decît de seriozitatea și competența sa profesională. *Antologia fonetică a limbii române* îi datorează foarte mult din valoarea sa ca lucrare de referință în lingvistica noastră actuală. Cercetătorii tineri care l-au ajutat în elaborarea ei sînt formați în spiritul de profesionalism perfecționist care îl caracterizează și am convingerea că nu au ce regreta.

Aprilie 1992

FLORA ȘUTEU
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

MARIA ILIESCU, *Lat. SIC—Roum. și*, în „Linguistica'', XXXI (Paulo Tekavčić sexagenario in honorem oblata, I, Ljubljana), 1991, p. 121—131

Articolul *Lat.* **SIC**—*Roum.* **și**, aparținînd lingvistei Maria Iliescu, care predă în prezent la Universitățile din Trento (Italia) și din Innsbruck (Austria), a apărut în volumul XXXI din „Linguistica'', destinat omagierii lui Paul Tekavčić. Articolul are o dublă finalitate: pe de o parte, demonstrarea faptului ca românescul *și* moștenește din latină majoritatea sensurilor cunoscute astăzi; pe de altă parte, urmărirea relativului paralelism al funcțiilor comune pe care le au conjuncțiile *și* din română și *și* din franceza veche. Fiecare din cele două demonstrații se încheie cu concluzille de rigoare.

Viabilitatea adverbului latinesc *SIC*, care cunoaște o evoluție semantică și funcțională deosebită în latina clasică și tîrzie, ca și ulterior în limbile romanice, situație contrastantă cu majoritatea adverbelor latinești, are două motivații: a) frecvența mai ridicată a lui *SIC* în raport cu alte adverbe sinonime: b) folosirea lui *SIC* ca element întăritor în locuțiuni de tipul *ET SIC*, *AC SIC*, care în latina tîrzie puteau avea sensurile „și astfel'', „și apoi'', „și îndată'', „și de asemenea'' sau doar „și''. Ca și în alte cazuri, *SIC*, elementul determinat, este cel care supraviețuiește locuțiunii, ajungînd să exprime de unul singur sensurile de mai sus. Pentru ilustrarea demonstrației autoarea folosește pasaje din autori ai latinității tîrzii (Anthimus, Apicius) sau antologii și comen-

tarii semnate de J. N. Adams, E. Löfstedt, J. Moreau, J. F. Niermeyer, J. Svennung, V. Väänänen. Evoluţia semantică ce explică noul sens al lui *SIC* este, în opinia autoarei: *ET* > *ET* + *SIC* > *ET SIC* > *SIC*, fără ca prin aceasta *SIC* să-şi fi pierdut propriile valori.

În partea a doua a articolului se analizează în ce măsură rom. *şi* a continuat sensul conjuncţional al lui *SIC* şi în ce măsură se poate vorbi de un paralelism cu *si* < *SIC* din franceza veche. Este ştiut faptul că, deşi în franceza veche, ca şi în provensală şi în italiana veche, principala conjuncţie copulativă păstrată este *ET* (spre deosebire de română), există şi situaţii în care *si* (< SIC) are sens copulativ. Autoarea apelează în acest punct al argumentaţiei la exemple din literatura franceză veche (Robert de Clari, Ch. de Troyes), ca şi la texte vechi româneşti (din Colecţia Hurmuzaki, I. Neculce, D. Cantemir), ilustrînd pînă la ce punct evoluţia lui *SIC* în română este identică celei din franceza veche.

DANIELA PAPADIMA

EUGEEN ROEGIEST, *Typologie romane et position des pronoms personnels clitiques en roumain*, în „Linguistica", XXXI (Paulo Tekavčić sexagenario in honorem oblata, I, Ljubljana), 1991, p. 133—139.

Foarte interesantă şi, de aceea, mult discutată de lingvişti ca A. Lombard, M. Manolu, M. Iliescu, Al. Niculescu, R. Marinescu, J. Bredemeier (pentru a-i aminti doar pe cei citaţi de Eugeen Roegiest), problema pronumelor personale clitice în română este abordată în articolul pe care îl prezentăm dintr-o dublă perspectivă: pe de o parte, se face o descriere a acestui fenomen în română comparativ cu alte limbi romanice; pe de altă parte, se încearcă o explicaţie, recurgîndu-se la principiul corelaţiilor tipologice. Româna favorizează antepoziţia cliticelor ca reflex al tendinţei romanice de predeterminare, dar, în acelaşi timp, limitînd enclitza la cîteva contexte specifice, ea ocupă o poziţie intermediară între franceză, unde este posibilă doar proclitza, şi celelalte limbi romanice, unde enclitza apare în întreaga paradigmă a modurilor nepredicative (p. 133—134). În acelaşi timp, în română funcţionează un principiu secvenţial care grupează morfemele purtătoare de informaţie referitoare la persoană.

De aici decurge o dublă constrîngere distribuţională asupra cliticelor: (a) antepoziţia şi coeziunea puternică a cliticelor cu formele verbale predicative (văzută, mai larg, ca o coeziune a tuturor morfemelor de persoană) şi (b) postpunerea faţă de morfemele nonpersonale. Cele două constrîngeri explică secvenţe ca: *îl văd, l-am arătat, să-l văd* (cliticul aşezat în faţa tuturor morfemelor —iterative — de persoană şi după mărcile care nu poartă informaţii de persoană), precum şi forme inverse ca *văzutu-l-am, arătîndu-le-o* sau compuse ca *am să-l văd, să ţi-l fi arătat* etc. Româna favorizează deci proclitza în toate situaţiile, cu excepţia imperativului (neluat aici în discuţie), a gerunziului şi a cliticului *o* (3 sg., f.). Dacă situaţia gerunziului decurge din cele două constrîngeri distribuţionale coroborate, cea privind cliticul *o* are o explicaţie de natură fonologică (detaliată de autor la p. 136—138).

Enclitza lui *o* a fost explicată fie printr-un fenomen de fonetică sintactică (întîlnirea a două vocale), fie prin coliziunea omonimică a pronumelui cu auxiliarul *o*. Ceea ce aduce nou E. Roegiest este integrarea explicaţiei într-un context mai larg, care ia în discuţie proprietăţile fonetice ale întregii paradigme a cliticelor româneşti (tabelul de la p. 136), unele fenomene fonetice întîlnite în graiuri, precum şi legile prozodice specifice românei. Astfel, *o* este singurul clitic cu bază vocalică (pentru *i*/*i* vezi p. 137), susceptibilă de a fi alterată în virtutea regularităţii care afectează vocala *o* în anumite contexte fonetice. Enclitza lui *o* rezolvă deci conflictul dintre comportamentul fonetic al paradigmei cliticelor personale şi regulile prozodice ale românei (p. 138). *O* revine în proclitză atunci cînd baza vocalică nu este ameninţată *(o voi vedea, o ajută)*. Faptele numeroase luate în discuţie în această parte (p. 135—138) creează o disproporţie cu partea în care se explică proclitza cliticelor în română (p. 134——135), fără a afecta însă unitatea articolului.

Dezvoltarea primei părţi ar fi poate utilă, mai ales că interpretarea propusă de autor este interesantă, pare adecvată, economică, circumscrisă principiilor generale care guvernează limba română, unele dintre ele în concordanţă, altele în contrast cu cele din limbile romanice occidentale.

ANDRA ŞERBĂNESCU

„Identitate — alteritate"

(Institutul de Cercetări Socio-umane al Academiei Române, Timișoara, 1—3 noiembrie 1991)*

Colocviul cu tema enunțată în titlu, temă de sorginte, evident, filozofică, a reunit lucrări de filozofie, religie, istorie, sociologie, etnografie, folclor, civilizație și lingvistică, fiecare căutînd să vină dinspre disciplina căreia îi aparține cu cel puțin o accepție a binomului identitate-alteritate Avînd în vedere că identitate — alteritate nu sînt doar simple concepte, ci două principii universale ale gîndirii umane, spectrul disciplinelor care s-au reunit aici nu este nici surprinzător de mic, nici surprinzător de mare și nici exagerat de divers, caracteristica generală fiind însă profilul umanist. Pe scurt, am putea spune că la colocviul de la Timișoara s-a vor, bit despre identitate—alteritate din perspectivă umanistă.

Prima lucrare a colocviului a fost cea a lui Mihai Șora *(Revelația alterității, apariția persoanei)*, care a deplasat centrul de greutate de pe primul membru al perechii pe cel de-al doilea, schimbînd perspectiva și oferind una mai apropiată spiritului actual. Într-o limbă olimpiană, mobilă și veselă chiar, autorul vorbește despre diversitatea existentă în unitatea imaginată asemenea unui glob care o cuprinde neștirbit și în toată libertatea ei fundamentală.

Lucrările au fost grupate apoi în cadrul unor mese rotunde, ale căror nume au fost fericit găsite de către organizatori: astfel, la dezbaterea „Conștiința identității și imaginea celuilalt" au fost lucrări ca cea a lui Alexandru Duțu, *Identitate națională și conștiință europeană. Incursiune în imaginar*, a Aurorei Liiceanu, *Identitate și valori: imaginea despre celălalt* sau a lui Edith Szegedi, *Etnic și confesional în imaginea celuilalt în secolul al XVII-lea în Transilvania*, pentru a cita numai cîteva dintre ele.

În cronica de față ne vom referi cu precădere la dezbaterile despre limbă și limbaj.

În comunicarea *Asupra identificării entităților lingvistice*, Emanuel Vasiliu aduce în discuție problema caracterului 'fictiv' al entităților lingvistice, în sensul existenței lor doar în conștiința subiectului (vorbitor) al limbii respective, iar nu și în limbă ca atare. Structuralismul, ca model de pătrundere în conștiința vorbitorului, își construiește mai întîi modelul, iar apoi îl aplică. Cazul este tipic pentru doi exponenți de seamă ai săi: Saussure și Hjelmslev. Prin urmare, arată autorul, teoria lingvistică structurală are un caracter nominalist, iar nu unul realist.

Doina Filimon, în lucrarea *Identitate-alteritate: în căutarea sensului pierdut*, pornind de la o analiză etimologică a celor două cuvinte-cheie, stabilește evoluția lor semantică, zona culturală și perioada în care au apărut și s-au bucurat de o circulație mare, precum și valențele semantice care le determină o prolificitate lexicală complementară și ieșită din comun. În timp ce *idem* reprezintă polul pozitiv, cu directă referire la unitatea Sfintei Treimi în derivatul *identitas*, *alter* e polul advers, plin de conotații negative, cristalizate în derivate culte de tipul lui *alterare*, *altercație*, *alteritate*, dar și în altele neutre, precum *alternanță*, *altern*, *alternare*, *subaltern* etc. O altă comunicare tot pe probleme de etimologie este cea a Mariei Sitaru *Cuvinte românești pentru care s-au propus mai multe etimologii, toate din latină*, în care cunoașterea etimonului nu reprezintă altceva decît nevoia de a înțelege limba ca pe un „organism viu", deci, umanizînd-o, de a-i găsi identitatea prin identificare.

Două comunicări de pragmatică, cea a Ancăi Măgureanu, *Polifonism și dialogism* și cea a Marianei Tuțescu, *Polifonism și discurs argumentativ*, aduc în discuție perspectiva concretă a limbii văzută ca instrument de comunicare și a vorbitorilor — factori care selectează strategii argumentative. Pentru ca dialogismul să se realizeze ca act de vorbire, el trebuie, arată Anca

* Colocviul a fost finanțat de Fundația Soros pentru o Societate Deschisă și de societatea comercială „Helicon" Banat S. A. Timișoara.

Măgureanu, să fie de fapt o globalitate, binomul polifonie—dialogism fiind o variantă a identității—alterității. Mariana Tuțescu analizează ca tip de text reclama, posibilă unitate minimală a unui discurs argumentativ, și articolul de presă, ajungînd la ideea că ambele conțin strategii argumentative cu efect foarte percutant asupra receptorului, de multe ori instaurînd un conflict voit la nivelul datelor posedate de acesta și al datelor afișate de text.

Lucrarea de sociolingvistică a Hortensiei Pârleg și a Smarandei Vultur discută un grup de texte de tipul „povestea vieții" culese de cele două autoare de la un grup omogen reprezentat de țărani din Banat deportați în Bărăgan care, la un moment dat, s-au reîntors la locurile de obîrșie. Analiza a pus accentul pe fenomenul inserțiilor sinonimice, în care primul cuvînt aparține graiului bănățean, iar celălalt, cel mai adesea, limbii literare. Sinonimarea are valoare de comentariu metalingvistic în spatele căruia stau mai multe intenții pragmatice, printre care cea a scoaterii în evidență a unicității. Cu alte cuvinte, identitatea poate fi captată numai prin intermediul alterității, diversității, relativizării.

Sigrid Haldenwang, în lucrarea *Dicționarul graiurilor săsești—element specific al identității culturale a sașilor din Transilvania*, se referă la cuvintele și expresiile românești intrate în lexicul săsesc, tot așa precum Biljana Sikimić, în comunicarea *Identitate—alteritate: cîteva observații lingvistice*, face o intervenție similară, dar de data aceasta pentru limba sîrbă. Deosebit de interesante sînt o serie de cuvinte românești precum *jos*, *baragan*, *sekuritate* recent intrate și semnalate în graffiti belgrădene, a căror valoare comunicațională este mare, spre deosebire de altele (*biserica*, *bucuria*, *carne*, *calac* < rom. *colac*), care au rămas într-un limbaj sociocultural restrîns.

Viorica Goicu, în comunicarea bogată în date *Nume de familie de origine toponimică din vestul țării*, demonstrează că numele de familie provenite din toponimie, dincolo de faptul că sînt semnul unei genealogii lungi — ele datînd dintr-o perioadă anterioară formării patronimelor—, își păstrează forma nealterată și sînt într-un număr mare. Totodată, se pare că au funcționat și ca supranume proprii date unor nou-veniți. Spre deosebire de Moldova și Țara Românească, unde patronimele s-au modificat în timp, mai ales sub acțiunea sufixelor, în Transilvania ele s-au conservat intacte. În afară de ideea identității ca numire, accepție despre care s-a mai vorbit, un alt aspect ar fi acela al durabilității sau, pe alt plan, al imuabilității.

Un inventar al celor mai recente, mai frecvente și mai grave greșeli de utilizare semantică a unor cuvinte, grave prin faptul că apar de la nivelul unor instituții care ar trebui să-și recîștige prestigiul pierdut, face Laura Vasiliu în comunicarea *Trăsături lexicale și stilistice ca mijloc de caracterizare a unor grupuri sau funcții socioprofesionale*. Corectitudinea exprimării este semnul identității dintre persoană și funcția ei socială (înaltă, în cazul acesta), greșeala fiind o alterare a formei prevăzute de norma literară, deci o alteritate compromițătoare.

Ileana Oancea, în *Latinitate și romanitatea limbii române*, comunicare ce face parte dintr-o cercetare mai amplă, arată că omul modern descoperă fascinația latinității existentă în evul mediu. Această fascinație se explică, spune Ileana Oancea, prin nevoia de a acoperi insuficiența limbii simțită acut în acea perioadă. Referindu-se la Dimitrie Cantemir, figură emblematică și pentru acest aspect, latinitatea sintaxei și a lexicului său, dincolo de faptul că sînt niște rafinamente estetice, reprezintă o întoarcere programatică la origini din dorința de a declanșa un salt în cultura românească.

S-a mai vorbit în alte lucrări despre derivarea semantică văzută ca o alteritate asumată nu numai la nivel semantic, ci și morfosintactic de lexemul în cauză în efortul acestuia de a se păstra ca unitate lexicală (Ariadna Ștefănescu, *O veche problemă: puterea cuvintelor sau alteritatea asumată*) sau despre rimele rare ca factor prozodic ce contribuie la descoperirea identității unui text poetic (Olimpia Berca, Eugen Dorcescu, *Acordul identitate—alteritate: rimele rare*).

Trecerea de la 'limbă și limbaj' la 'spațiul ficțional' se face printr-o serie de puncte comune trasate, printre alții, de Mariana Net în comunicarea *Despre retorica disimulării în literatură și nu numai*, în care autoarea remarcă faptul că dedublarea instanței enunțiative sau apariția unei voci străine reprezintă un parametru pentru o tipologie a alterităților funcționale, sau de Gabriela Duda în *Treptele înstrăinării la Henri Michaux*, care analizează situația proiectării enunțiatorului ca „tu" în text. În direcția opusă căutării dedublărilor se așază analizele Danielei Papadima („*Levantul*" *cea de-a șaptea statuie (Autorul și măștile lui)* și a Mariei-Ana Tupan (*Identitate—alteritate—paradigme ale unor personaje shakespeariene*), în care se urmărește recuperarea identității personajului, respectiv a autorului ca personaj (cazul „Levantului" lui Mircea Cărtărescu). Am văzut că acest binom poate fi interpretat în domeniul lingvistic printr-o multitudine de variante, precum corectitudine — greșeală, propriu—derivat, latinitate — — romanitate, model teoretic — limbă etc., toate avînd un caracter funcțional și instrumental.

Transgresat în domeniul literaturii, între polii acestei perechi antinomice apare imediat o tensiune, fie, dimpotrivă, umor sau ironie, ori un melanj între acestea, din care rezultă melancolia. Rodica Zafiu, în *Istorie și melancolie în romanul românesc actual*, urmărește imaginea Bucureștiului în romanele Danei Dumitriu, Gabrielei Adameșteanu și Ilenei Mălăncioiu, imagine a unui alt timp către care se accede, paradoxal, nu prin istorie, ci prin melancolie.

La secțiunea de religie-filozofie, la care au participat, printre alții, I. P. S. Nicolae Corneanu, Cezar Baltag, Andrei Ionescu, Ion Pătrulescu, Claudiu T. Arieșan, problema colocviului de la Timișoara trece din interdisciplinaritate în granițele sale proprii, cu alte cuvinte, intră în propria ei identitate și alteritate.

Decembrie 1991

ARIADNA ȘTEFĂNESCU
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

LIMBA ROMÂNĂ

Spiru Haret 12
RO-79638 Bucureşti, ROMÂNIA

Founded in 1952
12 issues every year

Editor-in-Chief : I. Coteanu

Assistant Editor : Flora Şuteu

Editorial Board :
Mioara Avram, Ion Gheţie, Laura Vasiliu

Associate Editors :

Gh. Bolocan, Gr. Brâncuş, Valeria Guţu Romalo, Theodor Hristea, Marius Sala, Dumitru Săvulescu

LIMBA ROMÂNĂ is devoted to the study of the Romanian language : grammar, vocabulary, the literary language and stylistics, the history of Romanian linguistics, dialectology, language refinement, orthography, etymology, onomastics and philology ; articles in general linguistics, commentaries, opinions on usage, notes and reviews. The journal also publishes review articles, bibliographical notes, chronicles. The journal publishes annually an exhaustive bibliography of works in linguistics printed in Romania.

Editorial address : Redacţia revistei LIMBA ROMÂNĂ, Spiru Haret 12, RO—79638 Bucureşti 1, ROMÂNIA.

Books for review and publications for exchange should be sent to the address above.

Subscriptions should be sent to : ORION SRL, Splaiul Independenţei 202 A, Bucureşti 6, Romania, PO BOX 74 — 19 Bucureşti, Tx 11939 CBTx R, Fax (400)424169.

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră, articole de lingvistică generală, note, comentarii, consultații și recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 10 pagini bătute la mașină. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, în tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la 1 în continuare. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
R—79717 București, Calea Victoriei nr. 125

În nr. 4 din acest an există cîteva greşeli de tipar pe care cititorii sînt rugaţi să le corecteze:

	în loc de:	se va citi:
p. 181 r 3	Universităţi	Universităţii
p. 186 r 24	atătat	arătat
p 206 r. 2	latine	române
p. 217 r. 9 de jos	compraţie	comparaţie
p. 229 r. 17	dicritice	diacritice
p. 234 r. 19	, şi	; *i*
p. 244 r. 10	1991	1992

BIBLIOTECA „ASTRA"
CLUJ

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DLR)**, serie nouă, tom VIII, partea a 4-a, litera **P (pogrijenie—presimțire)**, 1980, p. 949—1342, 50 lei ; tom XI, partea a 2-a, litera **T(t—tocăliță)**, 1982, 380 p., 75 lei ; tom XI, partea a 3-a, litera **T(tocăna — twist)**, 1983, p. 377—764, 77 lei ; tom VIII, partea a 5-a, litera **P (presin—puzzolană)**, 1984, p. 1343—1866, 105 lei ; tom X, partea 1, litera **S (s—sclăbuc)**, 1986, 400 p., 79 lei ; tom X, partea a 2-a, litera **S(scladă —semințărie)**, 1987, 304 p., 64 lei ; partea a 3-a, litera **S (semn — sîveică)**, 1990, 1041 p., 130 lei.

*** **Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte**, seria IV, tom VIII (*1986*), 1987, 262 p., 21 lei ; tom IX (*1987*) 1989, 196 p., 16,50 lei, tom X (*1988*), 1990, 230 p., 21 lei.

*** **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, 1983, 224 p., 16,50 lei.

*** **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)** 1984, 1050 p., 250 lei.

*** **Dicționarul explicativ al limbii române — Supliment (DEX—S)**, 1988, 200 p., 37 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p., 17 lei.

*** **Studii clasice**, tom XXIII, 1986, 160 p., 15,50 lei ; tom XXIV, 1987, 186 p., 17 lei ; tom XXV, 1988, 176 p., 17,50 lei ; tom XXVI, 1989, 168 p., 17 lei ; tom XXVII, 1991, 156 p., 119 lei.

MIOARA AVRAM, **Gramatica pentru toți**, 1986, 416 p., 35 lei.

*** **Analize de texte poetice.** Antologie (Coordonator Ion Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.

FLORIN MARCU, CONSTANT MANECA, **Dicționar de neologisme**, 1986, 1168 p., 165 lei.

AL. GRAUR, **Puțină gramatică**, vol. I, 1987, 226 p., 16 lei ; vol. II, 1988, 368 p., 28 lei.

MIOARA AVRAM, **Probleme ale exprimării corecte**, 1987, 282 p., 25 lei.

*** **Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina**, vol. I, 1987, XXXIV + 286 p. + 420 p. (broșura), 382 lei.

AL. MAREȘ, **Filigranele hîrtiei întrebuințate în țările române în secolul al XVI-lea**, 1987, 422 p. (1757 fig.), 92 lei.

TIMOTEI CIPARIU, **Opere**, vol. I, 1987, LVIII + 476 p., 53 lei.

ION COTEANU, MARIUS SALA, **Etimologia și limba română**, 1987, 160 p., 11,50 lei.

*** **Dicționar german-român**, ediția a II-a, 1989, XLVIII + 1184 p., 400 lei.

*** **Formarea cuvintelor în limba română.** Vol. III. **Sufixele 1. Derivarea verbală**, de LAURA VASILIU, 1989, 190 p., 18,50 lei.

MIOARA AVRAM, **Ortografie pentru toți**, 1990, 168 p., 19 lei.

ANDREI AVRAM, **Nazalitatea și rotacismul în limba română**, 1990, 248 p., 45 lei.

LILIANA IONESCU RUXĂNDOIU, **Narațiune și dialog în proza românească**, 1990, 184 p. 30 lei.

ISSN—0025—3523

LR, XLI, nr. 6, p. 311—370, București, 1992

S. C. UNIVERSUL S.A. c. 3491

42 200

Lei 25 pentru persoane fizice
Lei 40 pentru persoane juridice

129042

2022

SECȚIA DE FILOLOGIE ȘI LITERATURĂ

LIMBA ROMÂNĂ

XLI

APARE LUNAR

CUPRINS:

Bibliografia românească de lingvistică (BRL, 34, 1991)
de
ION DĂNĂILĂ și ELEONORA POPA

7–8/1992

48575

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

- IUL. 2005

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. I. COTEANU — redactor-şef
FLORA ŞUTEU — redactor-şef adjunct
MIOARA AVRAM — membru al colegiului de redacţie
GH. BOLOCAN
GR. BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — membru al colegiului de redacţie
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — secretar responsabil de redacţie

Apare de 12 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, revistele se pot procura prin poştă, pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ORION SRL, Splaiul Independenţei 202 A, Bucureşti 6, Romania, PO BOX 74—19 Bucureşti, Tx 11939 CBTx R, Fax (400)424169.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei ,,Limba română".

La revue ,,Limba română" paraît 12 fois par an.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Editions de l'Académie Roumaine sera adressée à: ORION SRL, Splaiul Independenţei 202 A, Bucureşti 6, Romania, PO Box 74—19 Bucureşti, Tx 11939 CBTx R, Fax (400)424169.

Adresa redacţiei:
Str. Spiru Haret nr. 12
R—79638 Bucureşti
Telefon: 614 26 80 sau 615 74 20, int. 265

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea Victoriei 125
R—79717 Bucureşti
Telefon 50 76 80

I 29042

BIBLIOTECA „ASTRA" SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XLI 1992 Nr. 7 — 8
iulie — august

BIBLIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ DE LINGVISTICĂ (BRL, 34, 1991)*

LUCRĂRI DE LINGVISTICĂ APĂRUTE ÎN ȚARA NOASTRĂ ÎN CURSUL ANULUI 1991 *

DE

ION DĂNĂILĂ și ELEONORA POPA **

SUMAR

În atenția cititorilor 373

I. *Documentare și informare* 375

1. Bibliografii 375
2. Periodice 375
3. Volume omagiale, culegeri 376
4. Semnalări, referate 377
5. Rezumate de teze de doctorat 377

II. *Generalități* 377

1. Manifestări științifice 377
2. Dări de seamă, cronici 381

III. *Lingvistică generală* 381

1. Lingvistică teoretică 381
2. Lingvistică matematică și aplicată 386

* Au fost incluse și titluri din anii precedenți, extrase din culegeri, din periodice etc. care nu ne-au parvenit la timp.

** Au colaborat la întocmirea fișelor bibliografice Ariadna Ștefănescu, Silvia Săvulescu, Radu Trif, Romana Tulbure.

LR, XLI, nr. 7—8, p. 371—464, București, 1992

IV. *Limba română* 388

1. Generalităţi 388
2. Istoria lingvisticii româneşti 388
3. Istoria limbii române 389
4. Dialectologie 391

a. Generalităţi 391
b. Graiurile dacoromâne 391
c. Aromână 392
d. Istroromână 393
e. Meglenoromână 393

5. Filologie 393
6. Fonetică şi fonologie 396
7. Gramatică 396

a. Generalităţi 396
b. Morfologie 397
c. Sintaxă 397

8. Lexicologie 398
a. Semantică 398
b. Formarea cuvintelor 402
c. Etimologii 402
d. Lexicografie 404

9. Limbă literară 405
a. Generalităţi 405
b. Stilistică, poetică, limba scriitorului . . 405
c. Cultivarea limbii 409

10. Onomastică 412
a. Generalităţi 412
b. Antroponimie 413
c. Toponimie 413

11. Ortografie, ortoepie, punctuaţie 415
12. Româna de peste hotare 417

V. *Balcanistică* 417
VI. *Filologie clasică* 417
VII. *Germanistică* 419
VIII. *Orientalistică* 420
IX. *Romanistică* 420
X. *Slavistică* 422
XI. *Tracologie* 424
XII. *Limba albaneză* 424
XIII. *Limba armeană* 424
XIV. *Limba etruscă* 424
XV. *Limba japoneză* 424
XVI. *Limba maghiară* 424
XVII. *Limba vietnameză* 425

XVIII. *Limbi afro-asiatice* 425
XIX. *Limbi altaice* 425
XX. *Limbi bantu* 426
XXI. *Limbi caucaziene* 426
XXII. *Limbi eschimose* 426
XXIII. *Limbi fino-ugrice* 426
XXIV. *Limbi indo-europene* 426
XXV. *Limbi indo-iraniene* 426
XXVI. *Limbi malaio-polineziene* 426
XXVII. *Limbi nigro-congoleze* 426
XXVIII. *Limbi nilo-sahariene* 427
XXIX. *Limbi semitice* 427
XXX. *Limbi sino-tibetane* 427
XXXI. *Limbi turcice* 427
XXXII. *Limbi uralice* 427
XXXIII. *Limbi artificiale* 427
XXXIV. *Metodica predării limbilor* 427

1. Generalităţi 427
2. Limba română 428
3. Limbi străine 430
4. Manuale, cursuri, ghiduri etc. . . . 433

XXXV. *Varia* 438
XXXVI. *In honorem* 439
XXXVII. *In memoriam* 439

Abrevieri 439
Indice alfabetic 445

1. Autori 445
2. Cuvinte 459

ÎN ATENŢIA CITITORILOR

Din dorinţa de a oferi cititorilor o bibliografie cît mai cuprinzătoare şi date fiind dificultăţile pe care le întîmpinăm în aflarea, la timp, a lucrărilor de lingvistică de circulaţie mai restrînsă (locală sau judeţeană) apărute în ţara noastră, ne adresăm — pe această cale — autorilor de astfel de lucrări, rugîndu-i să ni le semnaleze, trimiţînd informaţiile bibliografice necesare pentru BRL, pe adresa:

Redacţia revistei „Limba română"
— Pentru BRL —
Str. Spiru Haret Nr. 12
79638 Bucureşti

Ar fi de preferat ca autorii să trimită, dacă este posibil, un exemplar din lucrare la această adresă. Imediat ce au fost fişate pentru BRL şi după ce, eventual, au fost citite pentru recenzare, lucrările primite vor fi predate bibliotecii

Institutului de Lingvistică din București al Academiei Române ca donații din partea autorilor. Confirmarea primirii lucrărilor o va constitui însăși includerea acestora în BRL.

Avem în vedere aici articolele, studiile, notele, recenziile etc. de lingvistică publicate în periodice locale care nu au intrat încă în circuitul BRL (vezi secțiunea *Abrevieri* a bibliografiei), precum și culegerile, volumele, cursurile universitare etc. editate de centrele universitare din țară, de muzeele municipale, județene sau locale, de filialele societăților științifice etc.

Autorii bibliografiei mulțumesc anticipat tuturor celor care vor răspunde prezentului apel.

I. *DOCUMENTARE ŞI INFORMARE* *

1. BIBLIOGRAFII

1. CALANGIU, ANCA, VATAN, MIHAI, NEGRARU, MARIA, *Ovid Densusianu. 1873—1938*. Bibliografie elaborată în cadrul Serviciului bibliografic de..., Bucureşti, [f.e.], 1991, LXXXII + 310 p. (BCUB) [cu ind. de nume, p. 289—305].
2. DĂNĂILĂ, ION, POPA, ELEONORA, *Bibliografia românească de lingvistică (BRL, 33, 1990). Lucrări de lingvistică apărute în ţara noastră în anul 1990*, LR, **40**, nr. 3—4, 1991, 97—205 [au colaborat la fişare Rodica Zafiu, Ariadna Ştefănescu şi, parţial, Corina Gheorghe, Maria Daniela Grădinescu, Radu Trif].
3. FISCHER, I., AVRAM, ALEXANDRU, *Bibliografia clasică (1985—1987)*, StCl, **27**, (1988), 1991, 131—154 [cu ind. de aut. antici şi moderni, de cuv.]. Vezi BRL, **31**, 1988, nr. 6; **28**, 1985, nr. 11; **26**, 1983, nr. 15; **24**, 1981, nr. 7; **23**, 1980, nr. 10; **22**, 1979, nr. 7; **20**, 1977, nr. 8; **18**, 1975, nr. 10; **16**, 1973, nr. 1; **15**, 1972, nr. 1; **14**, 1971, nr. 1; **13**, 1970—1971, nr. 5; **12**, 1969—1970, nr. 2; [**11**], 1968—1969, nr. 2; [**10**], 1967—1968, nr. 1; [**6**], 1963—1964, nr. 379; [**4**], 1961—1962, nr. 468, 469; [**3**], 1960—1961, secţiunea *Lingvistică greacă şi latină*, al 5-lea titlu.
4. ILIESCU, ION, ILIESCU, DOINA, *Contribuţia anuarelor şcolare la bibliografia cercetărilor de limbă şi literatură română*, BulSŞF, 1990, 32—44.
5. * * * *A Selective Bibliography (August 15 — November 15, 1989)*, RomBooks, nr. 1—2, 1990, 57—76; *February 15 — April 30, 1990*, nr. 3—4, 55—72. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 4; **32**, 1989, nr. 9; **31**, 1988, nr. 17; **30**, 1987, nr. 14; **29**, 1986, nr. 5; **27**, 1984, nr. 16; **26**, 1983, nr. 21; **25**, 1982, nr. 15; **24**, 1981, nr. 12; **23**, 1980, nr. 15.
6. * * * *Bibliografia lucrărilor academicianului Ion Coteanu (1 iunie 1980 — 31 decembrie 1989)*, SCL, **41**, nr. 4, 1990, 289—294. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 4.

6 bis. * * * *Bibliografia României. Cărţi. Albume. Hărţi*, Bucureşti, [TBN], **38**, nr. 15—24, 1989; 39, nr. 1—24, 1990 (BN).

Recenzii

7. ANGHELESCU, MIRCEA, *Bibliografice şi nu numai*, Luceafărul, **2**, 1991, nr. 26, 4 [despre BRL, **32**, 1989]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1.
8. FAICIUC, ELISABETA, *Contribuţii la* **Bibliografia Românească Modernă** *(1831—1918)*, CL, **35**, nr. 2, 1990, 165—170 [vol. III, *L—Q*, Buc., EŞE, 1989]. Vezi BRL, **32**, 1989, nr. 12.

2. PERIODICE

9. *Analele Universităţii Bucureşti. Limba şi literatura română*, Bucureşti, [TUB], **39**, 1990.
10. *Analele Universităţii Bucureşti. Limbi şi literaturi străine*, Bucureşti, [TUB], **39**, 1990.
11. *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*, Bucureşti, EAR, **27**, nr. 2, 1990 (AR).

* Numerele de ordine culese cu caractere **aldine** trimit la titluri de cărţi sau de volume separate.

Pentru a economisi spaţiul grafic, numele editurilor sau acelea ale instituţiilor sub egida cărora a apărut lucrarea (ultimele apar în paranteze rotunde, la sfîrşitul indicaţiei bibliografice) au fost abreviate, iar prescurtările respective apar la locul lor alfabetic în secţiunea *Abrevieri* (culese cu caractere cursive). Acelaşi tratament l-au avut şi indicaţiile referitoare la rezumate, precum şi termenii bibliografici uzuali.

Din acelaşi motiv, recenziile la volumele şi la lucrările incluse în acest număr al bibliografiei nu au mai fost trecute separat, în secţiunea de recenzii, ci imediat după indicaţia bibliografică a lucrării recenzate, precedate de prescurtarea „Rec.:", titlul recenziei păstrîndu-se ca atare numai atunci cînd din el nu reiese ce lucrare este discutată. În sfîrşit, titlurile recenziilor la cărţile incluse în bibliografiile din anii precedenţi au fost reduse la o informaţie minimă, suficientă numai pentru identificarea lucrării recenzate, după care am pus puncte de suspensie între paranteze drepte; cu ajutorul unor trimiteri, cititorul va putea afla nu numai titlul complet al lucrării recenzate, ci şi toate indicaţiile bibliografice necesare.

12. *Cercetări de lingvistică*, Cluj-Napoca, EAR, **35**, nr. 2, 1990.
13. *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, Sibiu, VRA, **33**, nr. 1—2, 1990; **34**, nr. 1—2, 1991 (RumAk).
14. *Limba română*, Bucureşti, EAR, **39**, nr. 5—6, 1990; **40**, nr. 1—2, 3—4, 5—6, 1991 (AR).
15. *Limba şi literatura română*. Revistă trimestrială pentru elevi, Bucureşti, [f.e.], **20**, nr. 4, 1990; **21**, nr. 1—4, 1991.
16. *Nyelv- és irodalomtudományi közlemények*, Cluj-Napoca, RAK, **34**, nr. 1, 1990 (RAk).
17. *Revue roumaine de linguistique*, Bucureşti, EAR, **35**, nr. 4—5—6, 1990; **36**, nr. 1—2, 3—4, 1991 (AR).
18. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Philologia*, Cluj-Napoca, [TUCN], **35**, nr. 1, 1990 (UCN).
19. *Studii şi cercetări lingvistice*, Bucureşti, EAR, **41**, nr. 5—6, 1990; **41**, nr. 1—2, 3—4, 1991 (AR).

VEZI şi nr. 307, 323, 778, 970.

Recenzii

20. RĂDULESCU, MARINA, *„Limba română"*, XXXIX, 1990, nr. 1, 90 p.; nr. 2, 72 p., SCL, **42**, nr. 1—2, 1991, 67—68. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 18.
21. TOMA, STELA, *Dacoromania*. Jahrbuch für östliche Latinität, 7, 1988. Herausgegeben von Paul Miron, Verlag Karl Alber, Freiburg — München. Număr jubiliar, BO, **108**, nr. 3—4, 1990, 165—169.

VEZI şi nr. 226, 227 bis, 229, 257, 1070, 1074, 1107, 1279, 1280, 1281, 1285.

3. VOLUME OMAGIALE, CULEGERI

22. SALA, MARIUS, *Avant-propos*, RIR, 1990, 255—256 [la vol. de la nr. **27**].
23. * * * *Buletin de informare şi documentare*. Comitetul de redacţie: Melania Fusariu, Pavel Galea, Iulian Negrilă (coordonator), Arad, [f.e.], 1989, 158 p. (SŞF. Fil. Arad). Vezi BRL, **31**, 1988, nr. **58**; **32**, 1989, nr. 46.
24. * * * *Buletin de informare şi documentare melodico-ştiinţifică. Studii şi articole*. Vol. VIII. *Mihai Eminescu (1850—1889—1989). O sută de ani de la trecerea poetului nostru naţional în eternitate*. Colegiul de redacţie: Ardeleanu Sanda, Froicu Petru, Giurcă Gheorghe, Mariuca Natalia, Viorescu Modesta, Iordache Mihail, Suceava, [f.e.], 1989, 248 p. (SŞF. Fil Suceava). Vezi BRL, **32**, 1989, nr. **43**; **31**, 1988, nr. **60**.
25. * * * *Buletinul Societăţii pe anul 1990*. Comitetul de redacţie: Marica Angheiescu, redactor principal, I. Coteanu, preşedinte S.Ş.F., I. C. Chiţimia, I. Hangiu, secretar general S.Ş.F., Florentina Sânmihăian, redactor, Bucureşti, [f.e.], 1990, 144 p. (SŞF). Vezi BRL, **20**, 1977, sigla **BulSŞF**; **22**, 1979, nr. 48; **23**, 1980, nr. 54; **24**, 1981, nr. 61; **26**, 1983, nr. **55**; **28**, 1985, nr. 55; **30**, 1987, nr. **43**; **31**, 1988, nr. **68**; **32**, 1989, nr. **51**; **33**, 1990, nr. **33**.
26. * * * *Contribuţii lingvistice*. Volum îngrijit de: Ioan Muţiu, Francisc Király, Marin Bucă, Vasile Frăţilă, Adela-Mira Tănase, Maria Teleagă, Victoria Stroescu, Timişoara, TUT, 1988, 150 p. (UT. FF). Vezi BRL, **31**, 1989, nr. **71**; **29**, 1986, nr. **30**; **27**, 1984, nr. **53**.
27. * * * *Le roumain, idiome roman*, Bucarest, EAR, 1990, 141 p. **(Revue roumaine de linguistique**, tome **35**, Juillet — Décembre 1990, Nos 4—5—6, pp. 257—394) [Hommage. à Professeur Iorgu Iordan à l'occasion du centenaire de sa naissance (1988)].
28. * * * *Limbă şi literatură*. Colegiul de redacţie: Mioara Avram, Constanţa Bărboi, Gh. Bulgăr, I. C. Chiţimia, C. Ciopraga, Nicolae Constantinescu, Paul Cornea, Ion Coteanu, Olga Duţu, Narcisa Forăscu, Mircea Frînculescu (redactor), Mircea Handoca, I. Hangiu (redactor-şef), Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Lucia Jucu-Atanasiu, Gh. Lăzărescu, Mihai Moraru, Ştefan Munteanu, Ion Negreţ, A. Gh. Olteanu, D. Păcurariu, Nicolae Saramandu, D. Săvulescu, Roxana Sorescu, Bucureşti, [f.e.], [nr.] 2, 3, 4, 1990; 1, 1991 (SŞF).
29. * * * *Limba şi literatura română*. Supliment pentru candidaţii la concursuri de admitere în licee şi facultăţi şi la examenul de bacalaureat, Bucureşti, [f.e.], 1991, 80 p. (SŞF).

VEZI şi nr. 4, 21, 42, 69, 81, **90**, **93**, **96**, **1104**, **1105**, **1277**.

Recenzii

30. FISCHER, I., *Hommages à Josef Veremans*. Édités par Freddy Decreus et Carl Deroux, Bruxelles, Latomus, 1986, XIII + 394 p. + 1 pl. **(Collection Latomus**, 193), 1900 FB, StCl, **27**, (1988), 1991, 119—120.

31. MARIAN, RODICA, *Semiotica și poetica (4). Cercetarea textului* [...], CL, **35**, nr. 2, 1990, 173—179. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **42**.
32. VODĂ-CĂPUȘAN, MARIA, *Semiotica si poetica 4: Cercetarea textului* [...], NyIK, **34**, nr. 1, 1990, 107—108. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **42**.
VEZI și nr. 98, 99, 101, 104, 1070.

4. SEMNALĂRI, REFERATE

33. * * * *Cărți străine intrate în bibliotecile din România*. Seria: Educație, învățământ, [București], [TBCUB], **32**, nr. 1, 1990 (BCUB).
34. * * * *Romanian Books*. Quaterly Magazine brought out in English, French, German and Russian by the Publishing Centre, Bucharest, [f.e.], nr. 1—2, 3—4, 1990.
35. * * * *Universul cărții*. Revistă lunară a Ministerului Culturii, București, [f.e.], **1**, nr. 5—11, 1991.

5. REZUMATE DE TEZE DE DOCTORAT

36. DUDA, GABRIELA, *Metafora în poezia românească de la simbolism la poezia actuală. Simbolismul*. — Rtd — . Conducător științific: Acad. Ion Coteanu, București, [TUB], [II] + 28 p. multigr. (UB. FL).
37. NEȚ, MARIANA, *Strategii enunțiative în textul literar*. — Rtd — . Conducător științific: Acad. prof. dr. Ion Coteanu, București, [TUB], 1992, [II] + 25 p. multigr. (UB. FL).

II. *GENERALITĂȚI*

1. MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE

38. AVRAM, MIOARA, *Colocviul de la Regensburg (aprilie 1990)*, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 305 [26—27 apr.; cu tema: *Limba română în secolul al XX-lea*, org. de prof. Gerhard Ernst, de la Universitatea din Regensburg].
39. AVRAM, MIOARA, „*Romanitate și românitate*". *Colocviul franco-român de la Paris, aprilie 1991*, SCL, **42**, nr. 3—4, 1991, 184—185.
40. BARNA, VIOLETA, *Limbajul de lemn în sesiune*, Viitorul, nr. 82, 19 iul. 1991, 4 [al XVI-lea Congres Anual ARA — Academia Americano-Română de Științe și Arte, Buc., 27 iun. — 2 iul. 1991].
41. B[ĂILEȘTEANU], F[ĂNUȘ], *Un colocviu româno-german*, Academica, **1**, nr. 3, 1990, 9 [Buc., 23—25 oct. 1990, la AR, cu tema: *Fregen der kulturellen Identität: Europa und die rumänische Kultur — Probleme ale identității culturale: Europa și cultura română*; org. de IITL și „Friedrich Ebert" Stiftung (Bonn — Germania)].
42. BEȘTELIU, MARIN, *Cuvînt înainte*, SND, I, 1990, 3—4 [la vol. de la nr. **90**].
43. BORTĂ, ELENA, *Congresul Academiei Româno-Americane la București*, CrRm, **3**, nr. 11—12, 1991, 14; English Version: *For the First Time in Bucharest: The Romanian-American Academy Congress*, p. 15 [trad. de Gustea Marcela; v.d. nr. 40].
44. BURDUȘEL, RODICA, CONSTANTINESCU, CARMEN, *40 de ani de noapte a dicționarului românesc*, CIE, **3**, nr. 22, 1991, 4—5 [Cluj-Napoca, 28 mart. 1991; despre ingerința politicului în lexicografia românească din ultimii 40 de ani; cu referire la *Dicționarul limbii române (DLR)* (vezi BRL, **8**, 1965—1966, nr. 330; **9**, 1966—1967, nr. 418; **10**, 1967—1968, nr. 516; **11**, 1968—1969, nr. 530; **12**, 1969—1970, nr. 949; **13**, 1970—1971, nr. 1320; **15**, 1972, nr. 804; **17**, 1974, nr. 778; **18**, 1975, nr. 817; **20**, 1977, nr. 921; **21**, 1978, nr. 1112; **23**, 1980, nr. 1333; **25**, 1982, nr. **1635**; **26**, 1983, nr. **1151**; **27**, 1984, nr. **1155**; **29**, 1986, nr. **955**; **30**, 1987, nr. **1001**; **33**, 1990, nr. **964**), *Dicționarul de filozofie* (vezi BRL, **21**, 1978, nr. 1108), *Dicționarul enciclopedic român* (vezi BRL, **5**, 1962—1963, nr. 300; **7**, 1964—1965, nr. 226; **8**, 1965—1966, nr. 328; **9**, 1966—1967, nr. 445), *Micul dicționar enciclopedic român* (vezi BRL, **16**, 1973, nr. 847; **21**, 1978, nr. 1115; **30**, 1987, nr. 1002), *Micul dicționar filozofic* (Vezi BRL, **9**, 1968—1969, nr. 531; **16**, 1973, nr. 848)], *Dicționarul explicativ al limbii române* (vezi BRL, **18**, 1975, nr. 816; **31**, 1988, nr. 1218)]; nr. 23, 4 [cu referire la Florin Marcu și Constant Maneca, *Dicționar de neologisme* (vezi BRL, **9**, 1966—1967, nr. 438; **21**, 1978, nr. 1086), Iorgu Iordan, *Dicționarul*

numelor de familie românești (vezi BRL, **26**, 1983, nr. 1405), N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc* (vezi BRL, **6**, 1963—1964, nr. 254), *Dicționarul Toponimic al României* (în lucru)].

45. COROIU, C., *Vara limbii române*, Adevărul, **2**, nr. 479, 4 sept. 1991, 3 [Cursurile de vară ale Societății pentru Cultură și Literatură Română în Bucovina, Gălănești, jud. Suceava, 2—7 sept. 1991].
46. COROIU, CONSTANTIN, *Cum sîntem „traduși"?*, Adevărul, **2**, nr. 437, 6—7 iul. 1991, 2 [Colocviul traducătorilor și editorilor de literatură română, Buc., 1991].
47. COTEANU, ION, *Cuvînt de deschidere*, BulSȘF, 1990, 5—6 [la Conferința Națională a SȘF, Buc., 12 iun. 1990].
48. COVACI, VASILE, *L'idée de révolution dans la culture européenne (symposium organisé par la Chaire de langue et littérature françaises de l'Université de Bucarest, 11—12 mai 1989)*, AUBLLS, **39**, 1990, 3—4.
49. DIAMANDI, SAVIANA, *Tulcea: Das XII. Landessymposium für Trakologie*, TD, **11**, nr. 1—2 (1990), 1991, 289—295 [28—30 sept. 1989]. Vezi BRL, **32**, 1989, nr. **142**.
50. FLOREA, ION A., *Oare noi, românii, trebuie să luăm totul de la capăt? Șocul prezentului, presiunea viitorului*, Cronica, **26**, nr. 31, 1991, 4 [masă rotundă cu tema: *Ortografia limbii române — trecut, prezent și viitor*, în cadrul „Zilelor academice Ieșene", Iași, 7—8 n. 1991; participanți: Dumitru Irimia, Vasile Arvinte, Ștefan Giosu, Petru Zugun, Ioana Irimie, Magdalena Vulpe, Ion Coteanu, Silviu Berejan, Nicolae Matcaș, Alexandru Dirul, Teodor Cotelnic, Larisa Bostan, Mioara Avram, Stelian Dumistrăcel, Dan Mănucă, Gavril Istrate, Radu Voinea]. Vezi și nr. 92.
51. FRIȘAN, CORNELIA, *Ad humanitatem*, ȘC, **1**, nr. 2, 1991, 5 [Simpozionul „Vocabularul greco-latin — purtător al moștenirii culturale antice și temei al inovației lexicale moderne", org. la Cluj-Napoca, 13 mai 1991, Liceul „Nicolae Bălcescu"].
52. GUȚULEANU, AL., *Oare Craiova nu dorește? Esperanto estas poco kaj frateco*, Meridian, **1**, nr. 10, 1990, 3 [Al VIII-lea Congres Național de Esperanto al Asociației Române de Esperanto, Timișoara, 13—15 iul. 1990, org. la UT].
53. HANGIU, I., *Conferința Națională de Filologie*, TribÎnv, **2**, nr. 40, 1991, 4 [cu tema: *Limba română azi*, Iași, 28—29 aug. și Chișinău, 30—31 aug. 1991; org. de SȘF, Universitatea de Stat din Chișinău, Societatea „Limba noastră cea română" din Chișinău, Inspectoratul de Cultură din jud. Iași].
54. HANGIU, I., *Congresul Filologilor Români (Timișoara) și Conferința Națională de Filologie (Iași — Chișinău)*, LLR, **20**, nr. 4, 1991, 3—5 [al IV-lea Congres . . ., 4—6 iun. 1991; pentru Conferință, v.d. nr. 53].
55. HANGIU, I., *Spre noi orizonturi în libertate și democrație*, BulSȘF, 1990, 7—13 [raport pe perioada mai 1977 — mai 1990 la SȘF la Conferința Națională de la nr. 47].
56. IRIMIA, D., *Oare chiar nu se poate fără minciună?*, Cronica, **26**, nr. 25, 1991, 2 [al IV-lea Congres al Filologilor Români, v.l.d. nr. 54; în problema existenței unei singure limbi române în România, Basarabia și Bucovina]. Vezi și nr. 64.
57. IRIMIA, D., *Opinii, controverse*, Cronica, **26**, nr. 25, 1991, 2 [pe marginea *Moțiunii* de la nr. 91 și a celui de-al IV-lea Congres al Filologilor Români, v.l.d. nr. 54, a *Rezoluției* de la nr. 95, a art. lui Alexandru Niculescu de la nr. 64, în problema existenței unei singure limbi române în România, Basarabia și Bucovina].
58. IVĂNESCU, LUCIA, *Limba — semnul de identitate al unei națiuni*, CrN, **2**, nr. 143, 2 iul. 1991, 3 [dezbatere org. de Grupul Interdisciplinar de Reflecție, sub conducerea lui Eugen Simion; participanți: Ion Coteanu, Valeria Guțu Romalo, Theodor Hristea, Z. Ornea, Alexandru Piru, Adriana Stoichițoiu, Buc., 1991].
59. MÂRZA, EVA, MÂRZA, IACOB, *O adevărată „sărbătoare a cărții"*, *Alba Iulia, 23—25 noiembrie 1990*, Biblioteca, **2**, nr. 1—2—3, 1991, 4—6 [cea de-a XI-a ediție a sesiunii științifice *Valori bibliofile din patrimoniul cultural național. Cercetare, conservare, restaurare, valorificare*].
60. MEDOIA, ION, *Al IV-lea Congres al filologilor români. O sărbătoare a limbii române, dar și o decepție*, RLib, **39**, nr. 441, 13—14 iul. 1991, 4 [v.l.d. nr. 54; referire la problema existenței unei singure limbi române în România, Basarabia și Bucovina]. Vezi și nr. 64.
61. MIHOC, VASILE, *Simpozionul Internațional asupra Problemelor Lingvistice ale Traducerii Bibliei*, BO, **107**, nr. 7—10, 1989, 26—27, [Tbilisi, 26—30 iun. 1989].
62. MÂNDRESCU, ENACHE, *Sărbătoarea limbii române în Basarabia*, LLR, **19**, nr. 4, 1989, 26 [Conferința Națională de la nr. 53].
63. NEȚ, MARIANA, *„Simbolicitate". Colocviul Internațional al Semioticienilor în onoarea celei de a 70-a aniversări a lui Thomas A. Sebeok (Budapesta și Viena, 29 septembrie — 4 octombrie 1990)*, SCL, **52**, nr. 3—4, 1991, 183—184.

64. NICULESCU, ALEXANDRU, *Dreptul la replică*, JurnLit, **2**, nr. 39—42, 1991, 8 [replică la art. lui D. Irimia de la nr. 56, 57].
Vezi și nr. 65, 66.
65. NICULESCU, ALEXANDRU, *Sina ira et studio — Domnul Ion Coteanu* [I], JurnLit, **2**, nr. 25—26, 1991, 1, 3 [pe marginea art. lui Ion Medoia de la nr. 60]; — *Opera și omagiile (II)*, nr. 31—34, 1, 3 [pe marginea rec. lui Iorgu Iordan la vol. lui I. Coteanu, *Originile limbii române* ... și a numărului omagial, 5—6/1990, din LR]. Vezi nr. 14, 57, 66 și BRL, **24**, 1981, nr. 702.
66. NICULESCU, ALEXANDRU, *Stimate domnule redactor șef*, Cronica, **26**, nr. 30, 1991, 2 [replică la art. lui D. Irimia de la nr. 57]. Vezi și nr. 64, 65.
67. NOVAC, ȘTEFAN, *Simpozion dedicat „Noului Testament de la Bălgrad" (1648) de către Academia Română*, BO, **108**, nr. 7—10, 1990, 37—38 [Buc., 12 sept. 1990]. Vezi BRL, 1989, nr. **619**.
68. PAULESCU, PETRE, *Românistica de la Sinaia*, Viitorul, nr. 104, 20 aug. 1991, 2 [Cursurile de vară ale UB, 25 iul.—18 aug. 1991].
69. PĂTRUȚ, IOAN, *Cuvînt de deschidere*, SO, 5, 1990, 13 [la cel de-al VIII-lea Simpozion Național de Onomastică, Cluj-Napoca, 12—14 n. 1990, org. de ILIL].
70. PĂNZARU, IOAN, *Collogue franco-roumain*, Le francophile, nr. 9, 1991, 3 [Paris, 22—26 apr. 1991].
71. POPESCU, RADU SP., *Al V-lea Simpozion Național de Dialectologie (Cluj, 12—14 noiembrie 1990)*, LR, **40**, nr. 5—6, 1990, 306—307 [org. de ILIL].
72. RÂPEANU, SANDA, *Colocviul „Romanitate — Românitate"*, RLib, **49**, nr. 413, 5 iun. 1991, 4 [v.l.d. nr. 39].
73. SARAMANDU, NICOLAE, *Colocviu de românistică la Universitatea din Regensburg*, SCL, **41**, nr. 5—6, 1990, 503—504 [v.d. nr. 38].
74. SCHVEIGER, P., *Language, Thought, and Culture. An Interdisciplinary Symposium Alpha Training Center, Broederstroom — R. S. Africa, 2—4 April, 1991)*, RRL, **36**, nr. 3—4, 1991, 216—218.
75. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *1st International Conference on Spoken Language Processing (Kobe, Japan — 18—22 November 1990)*, RRL, **36**, nr. 3—4, 1991, 213—218.
76. S[ĂNESCU], C[ONSTANTIN], *De ce ne speriați? Limba noastră nu moare!*, Adevărul, **2**, nr. 439, 10 iul. 1991, 2 [pe marginea dezbaterii de la nr. 58].
77. S[TĂNESCU, C[ONSTANTIN], *Lingviștii sînt cu noi*, Adevărul, **2**, nr. 435, 4 iul. 1991, 3 [pe marginea dezbaterii de la nr. 58].
78. STĂNESCU, SPERANȚA, *Das Symposium* **Grundbegriffe der Linguistik: Ihre Relevanz für das Studium der Sprache, der Literatur und für den Sprachunterricht**, *organisiert am 3.—4. November 1989 vom Lehrstuhl für germanische Sprachen und Literaturen an der Fakultät für Philologie der Universität Bukarest*, AUBLLS, **39**, 1990, 95—97.
79. STOICHIȚOIU, ADRIANA, *Al IV-lea Congres al Filologilor Români. „Limba română" — patria mea"* [*I*], Dimineața, **2**, nr. 136, 16 iul. 1991, 2; *II*, nr. 144, 26 iul., 2; *III*, nr. 156, 13 aug., 2 [v.l.d. nr. 54].
80. STOICHIȚOIU, ADRIANA, *„Limba noastră cea română"*, Dimineața, **2**, nr. 186, 24 sept. 1991, 2 [v.l.d. nr. 53; la rubr.: „Verba volant, scripta manent"].
81. SZABO ZOLTAN, *Vorabdruck der Plenarvorträge*, Nylk, **33**, nr. 2, 1989, 199—200 [Preprint of the Plenary Session Papers XVI Internationaler Linguistenkongress unter der Schirmhenschaft des CIPL; XIV-th International Congress of Linguistics Organized under the Auspices of CIPL; Berlin 10—15 August 1987 Redaktionsgruppe) Editorial Committee, Berlin, April 1987, 3841., Berlin, 10—15 aug. 1987].
82. ȘIPOȘ, MARIANA, *Profesorii români la Alcalá de Henares*, AdLA, **2**, nr. 51, 1991, 12, 6 [cursurile de lingvistică, literatură, metodologie, cultură și civilizație spaniolă, Alcalá de Henares, 1991, org. de Universitate].
83. TOMESCU, DOMNIȚA, *Al IX-lea Simpozion Național de Onomastică (Cluj, 16—18 octombrie 1990)*, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 307—308 [org. în cadrul Zilelor Academice Clujene de ILIL, Fil Cluj a AR (Subcomisia pentru studiul formării limbii române și a poporului român); sub titlul: *Tezaurul toponimic și antroponimic al României*].
84. ȚÂRA, VASILE D., *Un semnificativ eveniment științific românesc*, Orizont, **3**, nr. 20, 1991, 10 [al IV-lea Congres al Filologilor Români, v.l.d. nr. 54].
85. VASILIU, LAURA, *Simpozionul Național de Stilistică — Poetică — Semiotică (Cluj, 16—17 noiembrie 1990)*, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 308—309 [org. de FL a UCN și SȘF Fil Cluj].
86. WOLF, S., PEDESTRAȘU, A., *Meždunarodnaja vstreča prepodavatelej russkogo jazyka i literatury*, FilR, **12**, 1991, 5—8 [al VII-lea, congres, Moscova, 10—17 aug. 1990].

87. * * * *Acțiuni organizate de consiliul de conducere și de unele filiale ale S.Ș.F. în perioada iulie 1989 — iunie 1990. Sesiune de comunicări: I. Necesitatea tezaurizării culturii populare; II. Rolul studiului textului literar în formarea capacității de exprimare a elevilor; III. 120 de ani de la înființarea primului despărțământ al „Astrei" de la Șomcuta (1869) (Baia-Mare, 13—14 oct. 1989); Sesiune: I. Probleme ale lecturii; II. Probleme ale predării și studierii limbilor și literaturilor moderne (Timișoara, 11—12 mai 1990)*, BulSȘF, 1990, 116, 118—119.

88 * * * *„Expolangues": Polifonia Europei de est* (Articol din cotidianul „Le Monde", nr. 14013/15 februarie 1990), CaietCult, nr. 3, 1990, 23—25 [Salonul „Expolangues 1990", Paris, febr. 1990].

89. * * * *Identitate și alteritate*, Orizont, **3**, nr. 46—47, 1991, 10 [sesiune, Timișoara, 1—3 n. 1991; semnat: Cronicar].

90. * * * *Lucrările celui de-al V-lea Simpozion Național de Dialectologie (Craiova, 27—28 mai 1988)*. Partea I. Partea II. Volum îngrijit de Radu Sp. Popescu, Dumitru Ivănuș, Michaela Livescu, Doina Negomireanu, [Craiova], [RUCr], 1990: I: 282 p. (p. 1—282); II: 278 p. (p. 283—560) multigr. (SȘF Fil Craiova, UCr. FFil). Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **106**.

91. * * * *Moțiune*, Cronica, **26**, nr. 31, 1991, 5, 15 [semnată la masa rotundă cu tema *Ortografia limbii române — trecut, prezent și viitor*, Iași, 7—8 n. 1991, în cadrul „Zilelor Academice Ieșene", de către Institutul de Filologie Română „A. Philippide" din Iași al Academiei Române, Facultatea de Litere a Universității „Al. I. Cuza" din Iași, Comisia de istorie și cultivare a limbii române de la Filiala Iași a Academiei Române, Ministerul Științei și Învățământului al Republicii Moldova, Institutul de Lingvistică al Academiei de Științe din Chișinău, Facultatea de Filologie a Universității din Cernăuți, Societatea de Științe Filologice din România, Filiala Iași, Inspectoratul școlar al județului Iași și de către toți participanții la masa rotundă; adresată conducerii Academiei Române].

92. * * * *Oare noi, românii, trebuie să luăm mereu totul de la capăt? Șocul prezentului, presiunea viitorului*, Cronica, **26**, nr. 31, 1991, 4—5 [prez. a mesei rotunde de la nr. 50, făcută de Ion A. Florea]. Vezi și nr. 91.

93. * * * *Predarea limbii și literaturii române*. Vol. 8. *Lucrările Colocviului de eminescologie (4—15 ianuarie 1989)*. Colegiul de redacție: George Anca, Ana Șincai, Aluna Bejan, Gheorghița Cotuna, Sanda Ionescu, George Pascu, Maria Toader. Redactorii volumului: Alexandru Suter, Mihaela Didac, Gheorghița Cotuna, Liana Avram, București, [f.e.], 424 p. (BCP. Colecția **Modernizarea învățământului**, XLIII).

94. * * * *Renașterea limbii române*, Universitas, **1**, nr. 5, 1991, 23 [conferință, Cernăuți, 13—15 mai 1991].

95. * * * *Rezoluția Congresului al IV-lea al Filologilor Români (Timișoara, 4—6 iulie, 1991)*, RLib., **49**, nr. 451, 27—28 iul., 1991, 4. Vezi și nr. 54, 56, 57, 64, 65.

96. * * * *Studii de onomastică*. [Vol.] V. *Lucrările celui de-al VIII-lea Simpozion Național de Onomastică organizat în cadrul „Zilelor Academice Clujene" (12— 14 noiembrie 1987)*. Colectivul de redacție: Ioan Pătruț (redactor responsabil), Dumitru Loșonți (secretar responsabil de redacție), Augustin Pop, Ion Roșianu, Sabin Vlad, Cluj, [f.e.], 1990 421 p. multigr. (AR. Fil Cluj. ILIL) [cu abr., p. 409—421]. Rec.: Maria Dobre, LL, nr. 2, 1991, 217—219. Vezi BRL, **30**, 1987, nr. **127**; **25**, 1982, nr. **218**; **24**, 1981, nr. 1612; **19** 1970, nr. 1185.

97. * * * *Tematica celui de-al XI-lea Congres Internațional al Slaviștilor (Bratislava, 1993)*, RS, **28**, 1990, 367—370 [în rom. și rusă].
VEZI și nr. 105—108, 441, 918, 928.

Recenzii

98. BARA, MARIANA, *Languages in Contact. Proceedings of the Symposium 16.1 of the 12th International Congres of Anthropological and Ethnological Sciences (Zagreb, July 25—27, 1988)*, Zagreb, 1990, 378 p., RRL, **36**, nr. 3—4, 1991, 208—209 [vol. ed. de Rudolf Filipović și Maja Bratanić].

99. BARA, MARIANA, Universitatea din București. Societatea de Științe Filologice din Republica Socialistă România. *Dialectologica* [...], RRL, **36**, nr. 3—4, 1991, 203—211. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **108**.

100. DOMINTE, CONSTANTIN, Universitatea din București, Cursurile de vară și colocviile științifice de limba, literatura, istoria și arta poporului român, *Omagiu*. Eminescu în albaneză, arabă, bulgară, cehă, engleză, franceză, germană, italiană, japoneză,

maghiară, polonă, rusă, sîrbocroată, slovacă, slovenă, spaniolă, ucraineană. Creangă în bulgară, engleză, franceză, italiană, rusă, ucraineană, Tipografia Universității din București, 1989, 191 p., AUBLLR, **39**, 1990, 91—94 [ed. de Nevzat M. Yusup și Dan Dobre].

101. DUȚU, OLGA, *Relații interdisciplinare ale lingvisticii aplicate* [...], LL, nr. 3—4, 1990, 384—387. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **111**.
102. POPOVICI, VICTORIA, Wolfgang Dahmen /Günter Holtus/ Johannes Kramer / Michael Metzeltin (Hrsg.), *Die romanischen Sprachen und die Kirchen. Romanistische Kolloquium III*, Tübingen, Günter Narr, Verlag, 1990, 211 p., SCL, **42**, nr. 1—2, 1991, 54—56.
103. ȘERBĂNESCU, ANDRA, *2nd Symposium of English and Greek: Description and Comparison of the Two Languages (20—30 March 1988, The University of Thessaloniki, Department of Theoretical and Applied Linguistica)*, School of English, Aristotle University of Thessaloniki, Thessaloniki — Greece, 1989, 214 p., SCL, **41**, nr. 5—6, 1990, 483—484.
104. VONCU, RĂZVAN-MIHAI, *Dialectologica* [...], LL, nr. 2, 1991, 219—221. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **108**.

2. DĂRI DE SEAMĂ, CRONICI

105. MITU, MIHAI, *Din activitatea membrilor Asociației Slaviștilor din România (iulie 1988—decembrie 1990)*, RS, **28**, 1990, 371—373.
106. ROMAN, PETRE, *Din activitatea Institutului de Tracologie în anul 1989*, TD, **11**, nr. 1—2, (1990) 1991, 283—284.
107. * * * *Cronica activității filialei Arad a S.Ș.F. pe anul 1988*, BulID-Arad, 1989, 147—148.
108. * * * *Societatea de Studii clasice din România. Ședințele de comunicări*, StCl, **27**, (1988), 1991, 127—129.

VEZI și nr. 55.

III. *LINGVISTICĂ GENERALĂ*

1. LINGVISTICĂ TEORETICĂ

109. ANGHELESCU, NADIA, *Quantification, Modality and Speechs Acts*, RRL, **36**, nr. 1—2, 1991, 3—8.
110. AUGUSTIN, *De dialectica*. Ediție, traducere, introducere, note, comentarii și bibliografie de Eugen Munteanu, București, Humanitas, 1991, 237 p. **(Colecția Φ)**. Rec.: Daniel Barbu, UnC, **1**, nr. 7, 1991, 6; Alexandru Boboc, UnC, **1**, nr. 7, 1991, 6; Dan Chelaru, RLib, **49**, nr. 461, 10—11 aug. 1991, 4; Lucia Wald, UnC, **1**, nr. 7, 1991, 6.
111. AVĂDANEI, ȘTEFAN, *Poetry, Language, Confession (Failure)*, LMȘ, nr. 1—2, 1990, 55—61.
112. BACHELARD, GASTON, *Pasărea Phoenix, fenomen de limbaj*, VR, **86**, nr. 4, 1991, 82—88 [prez., sel. și trad. de Mariana Neț, fragm. din Gaston Bachelard, *Fragments d'une poétique du feu*, Paris, PUF, 1988]. Vezi și nr. 165.
113. BAKK MIKLÓS, *Rendszernyelv*, A Hét, **22**, nr. 18, 1991, 4.
114. BAKK MIKLÓS, *Szimmetria, metafora, tudomány*, A Hét, **22**, nr. 38, 1991, 9.
115. BĂNESCU, FLORIN, *Cu Vaclav Havel, de la Ptydepe la Chorukor*, Orizont, **3**, nr. 46—47, 1991, 11 [despre limbaje].
116. BIDU-VRĂNCEANU, ANGELA, *„Învățarea lexicală" între semantica teoretică și cea aplicativă*, SCL, **41**, nr. 4, 1990, 295—299 [rés. fr.].
117. BIDU-VRĂNCEANU, ANGELA, *„Învățarea lexicală" între semantică, semiotică și pragmatică*, AUBLLR, **39**, 1990, 39—48.
118. BÎRĂ, ELENA, *The Sociological and Psychological Dimensions of Spoken and Written Discourse*, LMȘ, nr. 2, 1989, 7—15.
119. BOBOC, ALEXANDRU, *Cartésien et néo-cartésien dans l'étude moderne du langage*, RRSSPh, **34**, nr. 1—2, 1990, 25—40.
120. BOBOC, ALEXANDRU, *Semantică și ontologie. Interpretare și „lumi posibile"*, RF, **38**, nr. 3—4, 1991, 101—107.
121. BOBOC, ALEXANDRU, *Semantik und Ontologie. Vom Universum des Diskurses zum Status der „möglichen Welten"*, RRSSPh, **33**, nr. 1—2, 1989, 15—26.
122. BORCILĂ, MIRCEA, *Fundamente ale neopoeticii în filozofia lui Blaga*, Tribuna, **3**, nr. 20, 1991, 2, 6.

123. BOT, IOANA, *O poetică a citatului*, Echinox, **22**, nr. 3—4, 1990, 8, 23 [pe marginea vol. Herman Meyer, *The Poetics of Quotation in the European Novel*, New Jersey, Princeton University Press, 1968].
124. BUCĂ, MARIN, *K voprosu o predmete semantiki*, LMȘ, nr. 1—2, 1990, 97—103.
125. CĂLINESCU, MATEI, *Note pentru o filozofie a lecturii [I]*, CCrit, nr. **1**, 1990, 73—77; *Lectura, relectura — flux temporal sau formă spațială (II)*, nr. 2, 73—76.
126. CLEȚIU, ANA, *Textul heideggerian din perspectivă lingvistică*, RF, **38**, nr. 5—6, 1991, 365—370.
127. CORNILESCU, ALEXANDRA, *Rules, Norms and Intentionality*, RRSSPh, **33**, nr. 3—4, 1989, 236—256.
128. COSĂCEANU, ANCA, *La stratégie de la différence*, RRSSPh, **33**, nr. 3—4, 1989, 230—235.
129. COVACI, ALBERT, *Poetika literaturnogo motiva*, FilR, **12**, 1991, 384—410.
130. CRĂCIUN, GHEORGHE, *Patru puncte cardinale*, Echinox, **22**, nr. 3—4, 1990, **1**, 3—4 [proză, vers, discurs, text].
131. DANCIU, MAXIM I., *Ideologia — limbaj și interpretare*, Tribuna, **3**, nr. 31, 1991, 8.
132. DEAC, MIRCEA VALERIU, *Raptul critic. Prolegomenă la o hermeneutică a filmului (sau despre vizual ca minoritar)*, Contrapunct, **1**, nr. 34, 1990, 11.
133. DERRIDA, JACQOUES, *„Acest periculos supleant ...”*, Contrapunct, **1**, nr. 34, 1990, 16 [fragm. din vol. Jacques Derrida, *De la grammatologie*, 1967; trad. și prez. de Delia Șepețean-Vasiliu].
134. DOBRE, ACSINTE, *Structures logiques et métaphoriques du langage et leur rôle dans l'amplification de la créativité scientifique*, RRSSPh, **33**, nr. 3—4, 1989, 202—224.
135. DRĂGĂNESCU, MIHAI, *Principiul corespondenței: postulat sau consecință (I)*, Academica, **1**, nr. 7, 1991; 3; *(II)*, nr. 8, 8—9.
136. DRĂGĂNESCU, MIHAI, *Simetria și asimetria sensurilor*, Academica, **1**, nr. 6, 1991, 3, 10.
137. DUDA, GABRIELA, *Despre coerența textului poetic*, SCL, **41**, nr. 4, 1990, 313—318 [rés. fr.].
138. DUMITRESCU, DOMNIȚA, *General Considerations about Echo Questions in Spanish and Romanian: towards Defining the Concept (I)*, RRL, **36**, nr. 3—4, 1991, 141—166.
139. DUȚU OLGA, *Dialogul — știință a intercomunicării umane*, LL, nr. 2, 1990, 240—247.
140. ENESCU, RADU, *Alienarea limbajelor și limbajul alienat*, Familia, **26**, nr. 12, 1990, 12.
140 bis. ECO, UMBERTO, *Lector in fabula. Cooperarea interpretativă în textele narative*. În românește de Marina Spalas. Prefață de Cornel Mihai Ionescu, București, EU, 1991, 308 p.
141. FOARȚĂ, ȘERBAN, *Afinități efective*, [București], CR, 1990, 171 p. Rec.: Alexandru Șerban, *Literatura după (amestecată bine de) Șerban Foarță*, CCrit, nr. 2, 1990, 59—60.
142. FRÂNCULESCU, MIRCEA, *Despre arta vorbirii [II]*, LLR, **19**, nr. 4, 1990, 14—15. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 181.
143. GHEORGHIU, MARIOARA, *Intensivité /vs/ intensif. Une classification (possible) des adjectifs de nom*, RRL, **36**, nr. 1—2, 1991, 17—22 [cu 1 sch.].
144. GHIU, BOGDAN, *Poezie, intertextualitate, critică*, Contrapunct, **1**, nr. 7, 1990, 7.
145. GRIGORESCU, DAN, *Derrida și reabilitarea ornamentului*, CCrit, nr. 2, 1991, 76—79.
146. HORGA, JANA, *Alternative ale receptării poetice*, BuIIDMȘ-Suceava, **3**, 1989, 155—157.
147. IVANOVICI, VICTOR, *Criza limbii, limba crizei*, RLit, **23**, nr. 44, 1990, 7.
148. KRISTEVA, IULIA, *Manipeea: textul ca activitate socială*, Echinox, 22, nr. 3—4, 1990, 18 [trad. de Gheorghe Iova].
149. MAGHERESCU, ROMEO, *Angoasa limbajului și limbajul în sine*, Ramuri, nr. 3, 1991, 14.
150. MARCUS, SOLOMON, *A metafora — tál a retorikán*, A Hét, **22**, nr. 22, 1991, 9 [trad. de Balla Katalin].
151. MARCUS, SOLOMON, *A metafora viszonlagságai*, A Hét, **22**, nr. 41, 1991, 9 [trad. de Balla Katalin].
152. MARCUS, SOLOMON, *Metafora dincolo de retorică (I)*, VR, **35**, nr. 5, 1990, 106—110; *(II)*, nr. 6, 1990, 120—123.
153. MARCUS, SOLOMON, *Metafora în limbajul științific*, SCL, **41**, nr. 4, 1990, 341—343 [Engl. Ab.].
154. MARDARE, GABRIEL, *Le même Genette autrement (dé)coiffé ...*, CREL, nr. 1, 1991, 141—150 [textul ca proces ce se derulează în timp, având un moment inițial].
155. MARINO, ADRIAN, *Limbajul literaturii*, VR, **35**, nr. 10, 1990, 27—31.
156. MARXGUT, WERNER, *Wortfeld versus Begriffsfeld. Praktische Aspekte einer theoretischen Fragestellung*, RRL, **36**, nr. 3—4, 1991, 105—117.

157. MĂCRIȘ, F., *Informație și entropie*, Universitas, **1**, nr. 5, 1991, 13.
158. MĂGUREANU, ANCA, *Pragmatica și didactica*, LMȘ, nr. 2, 1989, 118—121.
159. MIEDER, WOLFGANG, *General Thoughts of the Nature of the Proverb*, REF, **36**, nr. **36**, nr. 3—4, 151—164 [cu o prez. de Gabriel Gheorghe].
160. MIHĂILĂ, ECATERINA, *Cîteva principii de generare a textului poetic*, SCL, **41**, nr. 4, 1990, 345—349 [Engl. Ab.].
161. MIU, CONST., *De la cuvînt la metaforă în poezie*, LL, nr. 2, 1991, 125—131.
162. MORARU, CRISTIAN, *Roland Barthes — știința literaturii ca „știință veselă"*, Contrapunct, **2**, nr. 12, 1991, 4.
163. NEGREANU, CONSTANTIN, *Contribuții internaționale privind cercetarea proverbului ca sistem modelator secundar*, SCL, **42**, nr. 1—2, 1991, 45—49 [cu 5 sch.].
164. NEȚ, MARIANA, *A Few Remarks on Metatext and Irony*, RRL, **36**, nr. 1—2, 1991, 39—43.
165. NEȚ, MARIANA, *Gaston Bachelard*, **Fragmente dintr-o poetică a focului**, VR, **86**, nr. 4, 1991, 92. Vezi nr. 112.
166. NEȚ, MARIANA, *Limite și nivele ale metalingvisticului în discursul literar*, SCL, **41**, nr. 4, 1990, 351—352 [Engl. Ab.].
167. NEȚ, MARIANA, *Sacralizări și desacalizări ale cotidianului*, Echinox, **22**, nr. 9, 1990, 10 [despre monolog, elogiu și blasfemie].
168. NIEDERER, ARNOLD, *La cartographie ethnolinguistique*, RRL, **36**, nr. 3—4, 1991, 193—201 [despre *Atlas der schweizerischen Volkskunde — Atlas de folklore suisse* de P. Geiger și R. Weiss, continuat de W. Escher, E. Liebl și A. Niederer, Bâle, 1950—1989].
169. PASAT, MIHAELA, *Conversația — spontaneitate și/sau elaborare*, ContL, 1988, 114—122 [rés. fr.].
170. PAVEL, TOMA, *Deconstrucție și analiză: o polemică recentă*, Contrapunct, **1**, nr. 34, 1990, 2 [despre Jacques Derrida].
171. PÂNZARU, IOAN, *Cercetare de estetică a oralității. Eseu despre cîntecele de gestă*, București, EU, 1989, 420 p. [cu bibl.]. Rec.: Anca Christodorescu, AUBLLS, **39**, 1990, 89—93.
172. PĂRVU, ILIE, *Arhitectura existenței*, București, Humanitas, 1990, 343 p. [v. mai ales cap. *Gramatica universală* și *Gîndirea structural-generativă: premisele unei critici a raționalului structurale*]. Rec.: Liana Ionescu, RLb, **49**, nr. 533, 1991, 4].
173. PETRESCU, IOANA EM., *De la citat la grefa textuală*, Steaua, **41**, nr. 10, 1990, 45—46; și CCrit, nr. 2, 1990, 30—33.
174. PETRESCU, LIVIU, *Romanul — ca formă sincretică*, CTrit, nr. 1, 1991, 30—35.
175. POP, LIANA, *„Incidența" incidențelor (Din nou despre nivelele discursului)*, SCL, **42**, nr. 3—4, 1991, 73—87 [cu 5 sch.; rés. fr.].
176. POPESCU, IANCU, *Limbaje funcționale interferente*, Columna, **1**, nr. 2, 1990, 5.
177. RAȚIU, DAN, *Aspecte ale înnoirii limbajului filozofic (Opera lui Hilary Putnam)*, StUBBPh, **34**, nr. 1, 1989, 82—86.
178. RICOEUR, PAUL, *Jocurile limbajului și actele discursului religios*, Contrapunct, **2**, nr. 37, 1991, 16 [prez. și trad. de G. G. Constandache].
179. ROVENȚA-FRUMUȘANI, DANIELA, *La sémiotique du discours scientifique*, RRSSPh, **33**, nr. 3—4, 1989, 224—230.
180. ROVENȚA-FRUMUȘANI, DANIELA, *Remarques sur le fonctionnement de la métaphore dans le discours scientifique*, RRSSPh, **33**, nr. 1—2, 1989, 3—8.
181. ROVENȚA-FRUMUȘANI, DANIELA, *Remarques sur le fonctionnement du conte*, CLTA, **27**, nr. 2, 1990, 155—163 [cu 1 tab.].
182. SÂNMIHĂIAN, FLORENTINA, *Analiza de text (I)*, LLR, **20**, nr. 4, 1991, 16—18.
183. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *Contextul structuralist în istoria psihologiei și a lingvisticii*, RPsih, **37**, nr. 3—4, 1991, 189—203.
184. SPIRIDON, MONICA, *Jaques Derrida și „fundamentalismul" libertății*, Contrapunct, **1**, nr. 34, 1990, 10.
185. STAN, CAMELIA, *Categoriile vide în istoria gramaticală „a guvernării și a legării"*, AUBLLR, **39**, 1990, 49—53.
186. STAN, I. T., TROFIN, AUREL, *Cu privire la denumirile geografice*, SO, **5**, 1990, 269—279.
187. STAN, IONEL, *Despre creația și evoluția lingvistică (lexicală) (II)*, CL, **35**, nr. 2, 1990, 113—118 [despre cîmpurile lingvistice].
188. STANCIU, DUMITRU, *Modele generale și selecție în proverb (I)*, REF, **36**, nr. 3—4, 1991, 131—149 [rés. fr.].
189. STANCIU, DUMITRU, *Definiții ale proverbului și zicătorii*, REF, **36**, nr. 3—4, 1991, 195—197.

190. SURDU, AL., *Specificul logicii hermeneutice*, Academica, **1**, nr. 10, 1991, 23.
191. SURDU, ALEXANDRU, *„Cotitura lingvistică" în filozofia contemporană*, Academica, **1**, nr. 5, 1991, 9.
192. SZILÁGYI JÚLIA, *Az önmagára rákérdező nyelv*, Korunk, **2**, nr. 5, 1991, 664—665.
193. ȘCHIOPU, URSULA, VERZA, EMIL, *Adolescența, personalitate și limbaj*, București, EA1, 1989, 296 p. Rec.: P. Popescu-Neveanu, RPsih, **36**, nr. 1, 1990, 81—83.
194. ȘORA, MARIANA, *Ideile și cuvintele*, Sec. 20, nr. 328—330, 1988, 114—117 [la E. M. Cioran; trad. de Mihai Șora].
195. ȘTIRBĂȚ, TRAIAN, *Pragmatismul — o filozofie polimorfă cu reverberații*, RF, **38**, nr. 1—2, 1991, 19—27 [despre Charles Sanders Peirce].
196. TĂNASE, EUGENIA-MIRA, *La métaphore et la dérivation phraséologique*, RRL, **36**, nr. 1—2, 1991, 45—55.
197. THOM, FRANÇOISE, *În Est „limba de lemn" se mai vorbește încă*, RLib, **49**, nr. 432, 2 iul. 1991, 5 [int. de Livia Săplăcan].
198. THOM, FRANÇOISE, *Limba de lemn*, Tomis, **25**, nr. 12, 1990, 16 [trad. de Ion Magiru din Françoise Thom, *La langue de bois*, Paris, Juillard, 1987].
199. TONOIU, VASILE, *Simbolica limbajului și strategia interpretării (I)*, Academica, **1**, nr. 10, 1991, 20, 22.
200. TURCU, AURELIA, *Cu privire la portretizarea metonimică*, ContL, 1988, 139—146 [rés. fr.].
201. USCĂTESCU, G., *Universul comunicării (I)*, Academica, **1**, nr. 7, 1991, 32; *(II)*, nr. 8, 29 [trad. din it. de Iulia Ghiță-Vasilescu].
202. VASILE, MARIAN, *Teorii folclorice românești în ultimele decenii. (I). Teoria categoriilor folclorice*, REF, **34**, nr. 1, 1989, 71—75; *(II). Teoriile oralității*, nr. 3, 253—256; *(III). Teoriile textului*, **35**, nr. 3—4, 1990, 280—287.
203. VASILIU, EMANUEL, *Distincția „langue — parole" și pragmatica*, SCL, **41**, nr. 4, 1990, 393—398 [Engl. Ab.].
204. VÂNTU, ILEANA, *La sémiotique des mots croisés*, RRL, **36**, nr. 1—2, 1991, 23—29.
205. VÉGH BALÁZS, *A nyelvi interferenciáról*, Korunk, **1**, nr. 9, 1990, 1197—1200.
206. VLAD, CARMEN, TĂMÎIAN, EMMA, *Numele propriu în dimensiunea sintactică a textului poetic*, CL, **35**, nr. 2, 1990, 153—159.
207. VLĂDUȚESCU, GH., *Presiunea limbajului*, VR, **85**, nr. 6, 1990, 107—119 [în filozofie].
208. WALD, HENRI, *Ambivalența stilului*, RLit, **24**, nr. 48, 1991, 7.
209. WALD, HENRI, *Ce se înțelege prin înțeles ?*, Academica, **2**, nr. 12, 1991, 20.
210. WALD, HENRI, *Contribuția semiologiei*, CIE, nr. 13, 1990, 4.
211. WALD, HENRI, *Esența democratică a retoricii*, CIE, nr. 27, 1991, 6.
212. WALD, HENRI, *Homo articulans*, CIE, nr. 21, 1991, 6.
213. WALD, HENRI, *Importanța calamburului*, MRom, **2**, nr. 11, 1991, 5.
214. WALD, HENRI, *Însemnătatea alfabetului*, RLit, **24**, nr. 41, 1991, 7.
215. WALD, HENRI, *„Limbajul de lemn"*, Arca, **1**, nr. 2, 1990, 3, 12.
216. WALD, HENRI, *Spiritul critic*, RLit, **24**, nr. 27, 1991, 7 [despre gîndire și vorbire la Mihai Ralea, G. Dubal, Max Scheler, Martin Heidegger, Nae Ionescu, D. D. Roșca, Manuel de Dièguez, Mircea Florian].
217. WITTGENSTEIN, LUDWIG, *Tractatus logico-philosophicus*. Traducere, cuvînt introductiv și note de Alexandru Surdu, București, Humanitas, 1991, 160 p. **(Colecția Φ)** [cuv. introd., p. 5—30; bibl. sel. p. 31; note, p. 125—141; listă de semne, p. 142—143; index de materii, p. 144—157 (cu denumiri și în germ.)]. Rec.: Rodica Zafiu, *„Propoziția este o imagine a realității"*, Luceafărul, **2**, nr. 41, 1991, 4 [la rubr.: Povestea vorbei].
218. YEVDOSHENKO, A., *Cardinal Problems of Morphology*, RRL, **36**, nr. 1—2, 1991, 69—83 [cu 2 tab. și 4 fig.].
219. * * * *Anchetă Echinox: Text, textualism, teorie a textului*, Echinox, **22**, nr. 3—4, 1990, 10—11 [realizată de Ruxandra Ivăncescu și Dan Șăulean; participanți: M. Nedelciu, Gheorghe Iova, Hanibal Stănciulescu, Vasile Andru, Costache Olăreanu, Bogdan Ghiu].

VEZI și nr. 6, 35, 36, 40, 58, 63, 74—78, 81, 85, 87, 89, 261, 262, 264, 267, 268, **273**, 274, 275, **288**, **290**. 291, 299, 302, 303, 306, 308, 367, 381, 383, 401, 483, 548, 659, 666, 667, 678, 683, 687, 694, 695, 715, 724, 733, 738, 743, 747, 1024, 1046, 1059, 1101, 1264, 1393, 1396—1398, 1403—1408, 1411, 1412, 1414, 1415, 1417, 1418, 1427, 1429—1431, 1434, 1436, 1438, 1439.

Recenzii

220. BÎTEA, IOAN N., *„O poetică a atmosferei"*, Columna, **1**, nr. 2, 1990, 4 [de Mariana Neţ]. Vezi BRL, **32**, 1989, nr. **231**.
221. BOBOC, ALEXANDRU, Josef Simon, *Philosophie der Zeichnes*, Walter de Gruyter, Berlin, 1989, 320 p., RF, **38**, nr. 5—6, 1991, 439—440.
222. CANTUNIARI, ILEANA, Mariana Neţ, *Metalimbajul textului literar* [...], LMŞ, nr. 1—2, 1990, 134—135. Vezi BRL, **32**, 1989, nr. **1539**.
223. CRIŞAN, ALEXANDRU, Hans W. Dechert, Manfred Raupach (Eds.), *Psycholinguistic Models of Production*, Norwood, New Jersey, Ablex Publishing Corporation, 1987, IX + 311 pp., RRL, **36**, nr. 3—4, 1991, 209—211.
224. CRIŞAN, ALEXANDRU, Jennifer Coates, Deborah Cameron (Eds.), *Women in their Speech Communities: New Perspectives on Language and Sex*, London and New York, Longman, 1990 (second impression), 191 pp., RRL, **36**, nr. 3—4, 1991, 211.
225. CRIŞAN, ALEXANDRU, DUMITRESCU, ANCA, Sorin Stati, *Le transphrastique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1990, 172 p., RRL, **36**, nr. 1—2, 1991, 93—96.
226. DANCIU, ALEXANDRA, TEIUŞ, SABINA, *„Sociolinguistica"*. Internationales Jahrbuch für europäische Soziolinguistik. Herausgegeben von Ulrich Ammon, Klaus J. Mattheier, Peter H. Nelde, **1** (1987), 162 p.; **2** (1988), 290 p.; **3** (1989), 221 p., Tübingen, Max Niemeyer Verlag, CL, **35**, nr. 2, 1990, 182—184.
227. P. DOMBI, ERZSÉBET, Ruven Tsur, *On Metaphoring*. Published for the Cognitive Poetics Project The Katz Rerearch Institute for Hebrew Literature, Tel Aviv University by Israel, Science Publishers, 1987, 315 l., NyIK, **34**, nr. 1, 1990, 109—110.
227 bis. DUDA, GABRIELA, *O manifestare europeană a semioticii româneşti*, VR, **86**, nr. 2, 1991, 120—122 [v. culeg. de la nr. 253].
228. FLOREA, LIGIA STELA, Sorin Stati, *Le transphrastique*, Paris, Presses Universitaires de France, coll. **Linguistique nouvelle**, 1990, 172 p., CL, **35**, nr. 2, 1990, 174—175.
229. GHEORGHE, GABRIEL, *Proverbe ou sentence : essai de définition*, în *La Locution*. Colloque international, Université McCill, Montréal, publicat în „Le moyen français. Revue d'études linguistiques et littéraires", nr. 14—15, p. 134—167, REF, **36**, nr. 5—6, 1991, 284—289.
230. GRUIŢĂ, G., A. O. Ciobanu, *Sintaxa şi semantica (Studii de lingvistică generală)*, Chişinău, Editura Ştiinţa, 1987, 200 p., CL, **35**, nr. 2, 1990, 174—176.
231. IONESCU, EMIL, Georges Kleiber, *La sémantique du prototype. Catégories et sens lexical*, P.U.F., Paris, 1990, AUBLLR, **39**, 1990, 95—102.
232. JEANRENAUD, MAGDA, *Şi teatrul este semiotică*, Cronica, **26**, nr. 26, 1991, 9 [Odette Caufman-Blumenfeld, *Perspectives in the Semiotics and Poetics of the Theatre*].
233. KABÁN ANNAMÁRIA, Szabó Zoltán, *Szövegnyelvészet és stilisztika* [Text Linguistics and Stylistics], Budapest, Tankönyvkiadó, 1988, 342 p., StUBB, **35**, nr. 1, 1990, 82—93.
234. LUPU, COMAN, Carles Duarte i Montserrat, *De l'origen dels mots*, Barcelona, Editorial Irina, S. L., 1989, 121 p., SCL, **41**, nr. 5—6, 1990, 495—496.
235. MIHĂILESCU, GABRIEL, *Stilistică şi romantism*, AUBLLR, **29**, 1990, 87—89 [Mihai Zamfir, *Din secolul romantic ...*]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **308**.
236. J. NAGY MÁRIA, Szabó Zoltán, *Szövegnyelvészet és stilisztika*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1988, 342 l., NyIK, **34**, nr. 1, 1990, 103—105.
237. NEGREANU, CONSTANTIN, Lutz Röhrich, *Lexicon des sprichwörtlichen Redensarten*, Freiburg — Basel — Wien, Herder, 1986, 4 vol., 1256 p., REF, **36**, nr. 5—6, 1991, 277—278.
238. NEGREANU, CONSTANTIN, *Proverbium*. Bulletin d'information sur les recherches parémiologiques publié par Julian Krzyżanowski, Varsovie; Matti Kuusi, Helsinki; Démétrios Loukatos, Athènes; Archer Taylor, Berkely. Edited by Wolfgang Mieder, vol. I—II, Bern — Frankfurt am Main — New York — Paris, Peter Lang, 1987, XXVIII + 1052 p., LL, nr. 2, 1990, 271—272.
239. NEŢ, MARIANA, Catherine Kerbrat-Orecchioni, *Les interactions verbales*, tome I, Paris, Armand Colin, 1990, 318 p., RRL, **36**, nr. 3—4, 1991, 204—206.
240. NEŢ, MARIANA, *Despre un paradis al cărtii sau ambivalenta utopiei*, VR, **86**, nr. 2, 1991, 118—120 [Dan Pavel, *Bibliopolis ...*]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **237**.
241. NEŢ, MARIANA, *Insuportabila hierofanie a limbii*, Luceafărul, **2**, nr. 45, 1991, 14 [Pierre Jacques — Mircea Eliade, *Le jour et la nuit. Entre la littérature et la science*, Hurtubise HMH, 1989].

242. NEȚ, MARIANA, *Peirce, Semiotic and Pragmatism*, Essays by Max H. Fish. Edited by Kenneth Laine Ketner and Christian J. W. Kloesel, Bloomington, Indiana University Press, 1986, 464 pp., RRL, **36**, nr. 3–4, 1991, 206–208.
243. PLOAE-HANGANU, MARIANA, Manuel de Paiva Boléo, *Relacões da Linguistica com a Etnografia e o Folclore*, Coimbra, 1989, 40 p., SCL, **42**, nr. 1–2, 1991, 63–64.
244. ROVENȚA-FRUMUȘANI, DANIELA, Roland Posner (Hg.), *Warnungen an die ferne Zukunft-Atommüll als Kommunikationsproblem*, München, Raben Verlag, 1990, 314 p., RF, **38**, nr. 5–6, 1991, 441–442.
245. SARAMANDU, NICOLAE, Rudolf Windisch, *Zum Sprachwandel. Von den Junggrammatikern zu Labov*, Frankfurt am Main — Bern — New York — Paris, 1988, 312 p., SCL, **41**, nr. 5–6, 1990, 496–497.
246. SIMION, EUGEN, *Stilistica diacronică*, CCrit, nr. 2, 1990, 10–12 [Mihai Zamfir, *Din secolul romantic ...*]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **308**.
247. SPIRIDON, MONICA, *Cealaltă față a stilisticii*, VR, **85**, nr. 11, 1990, 106–110 [Mihai Zamfir, *Din secolul romantic ...*]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **308**.
248. SPIRIDON, MONICA, *Poetica a murit. Trăiască poetica!*, RLit, **24**, nr. 27, 1991, 21 [Gérard Genette, *Fiction et diction*, Paris, Editions du Seuil, **Poétique**, 1991].
249. STANCIU, DUMITRU, G. L. Permjakov, *Osnovy strukturnoj paremiologii*, Moscova, 1988, 236 p., REF, **36**, nr. 5–6, 1991, 278–281.
250. ȘERBĂNESCU, ANDRA, Paul Nation, Ron Carter (Eds.), *Vocabulary Acquisition*, AILA Review, 1989, nr. 6, SCL, **41**, nr. 5–6, 1990, 500.
251. ȘERBĂNESCU, ANDRA, Emanuel Vasiliu, *Introducere în teoria textului* [...], LR, **40**, nr. 5–6, 1991, 301–302. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **287**.
251 bis. ȘERBĂNESCU, ANDRA, Sorin Stati, *Le transphrastique*, PUF, **Linguistique nouvelle**, 1990, 176 p., SCL, **42**, nr. 1–2, 1991, 51–54.
252. ȘTEFĂNESCU, ARIADNA, Emanuel Vasiliu, *Introducere în teoria textului* [...], SCL, **42**, nr. 3–4, 1991, 167–169. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 287.
253. ȘTEFĂNESCU, ARIADNA, „*S. European Journal for Semiotic Studies*". Revue Européenne d'Etudes Sémiotiques. Europäische Zeitschrift für Semiotik Studien, vol. 1–2; „*Semiotics in Romania*", 1990, 206 p., SCL, **42**, nr. 1–2, 1991, 65–67 [ed. de Mariana Neț].
254. TĂMÎIANU, EMMA, *Introducere în teoria textului*, Tribuna, **3**, nr. 26, 1991, 8 [de Emanuel Vasiliu]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **287**.
255. TODD, LORETO, Tsutomu Akamatsu, *The Theory of Neutralization and the Archiphoneme in Functional Phonology*, Amsterdam — Philadelphia, John Benjamins Publishing Co., 1988, 533+XXI p., RRL, **36**, nr. 1–2, 1991, 97–98.
256. WALD, LUCIA, *Papers in the History of Linguistics*. Edited by Hans Aarselff, Louis G. Kelly & Hans-Josef Niederehe, Amsterdam/Philadelphia, 1987, 680 p., SCL, **42**, nr. 1–2, 1991, 59–63.
257. ZAFIU, RODICA, *Discurs polifonic despre limbaj* Luceafărul, **2**, nr. 15, 1991, 4 [prez. Sec 20, nr. 325–326–327; v.r. nr. 217]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **310**.
258. ZAFIU, RODICA, Emanuel Vasiliu, *Introducere în teoria textului* [...], AUBLLR, **39**, 1990, 79–82. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **287**.
VEZI și nr. 31, 32, 98, 110, 286, 288, 477, 478, 1422, 1423, 1424.

2. LINGVISTICĂ MATEMATICĂ ȘI APLICATĂ

259. BIELTZ, PETRE, *Sisteme axiomatice cu constante propoziționale și variabile functoriale*, AUBF, **39**, 1991, 70–89.
260. BRUDA, TRAIAN, *Prevenirea și corectarea tulburărilor de vorbire la preșcolari*, RÎP, **14**, nr. 2–3, 1991, 117–120.
261. CALLIABETSOU-CORACA, PÉNÉLOPE, *La définition des besoins langagiers des adolescents : un problème délicat (I)*, CLTA, **27**, nr. 2, 1990, 81–91 [cu 2 sch.].
262. CRIȘAN, EMANUELA, *On Text, Cover and Reading*, CLTA, **27**, nr. 2, 1990, 93–102 [cu 6 fot. i.a.t.].
263. DASSOV, JÜRGEN, PĂUN, GHEORGHE, *On Some Variants of Cooperating/Distributed Grammar Systems*, SCMatem, **42**, nr. 2, 1990, 153–165. Vezi și nr. 266.
264. ENESCU, GHEORGHE, *Identitate și necontradicție în logica actuală*, AUBF, **39**, 1990, 56–69.
265. FLORESCU, CONSTANTIN E., *Activitatea logopedică. Prevenirea tulburărilor de limbaj*, Trib Înv, **2**, nr. 11, 1991, 7.

266. GHEORGHE, MARIAN, PĂUN, GHEORGHE, *Further Remarks on Cooperating/Distributed Grammar Systems*, BullMath, **34**, nr. 3, 1990, 231—245. Vezi și nr. 263.
268. MĂRGHIDANU, DORIN, *Configurations paradigmatiques sémio-logiques*, CLTA, **27**, nr. 2, 1990, 129—154 [cu 5 fig., 2 tab., 28 sch.].
269. MUNTEANU, DOINA, *Programul european de studiere a limbilor străine*, TribÎnv., **2**, nr. 22, 1991, 8.
270. ORMAN, GABRIEL V., *The Probability of Alternating Generation of the Words by a Formal Grammar*, BUBrM, **32**, 1990, 35—42 [rez. rom].
271. PĂUN, GHEORGHE, *On a Class of Valence Grammars*, SCMatem, **42**, nr. 3, 1990, 255—268 [Engl. Ab.].
272. PĂUN, GHEORGHE, *On Nebesky ξ — Grammars*, BullMath, **34**, nr. 4, 1990, 335—342 [Engl. Ab.].
273. PIAGET, JEAN, *Tratat de logică operatorie*. Cu o prefață de Jen-Blaise Grise, profesor la Universitatea din Neuchâtel. Ediție pregătită, traducere și postfață de Iulian Pașaliu, București, EDP, 1991, 316 p.
274. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *The Title of a Text: its Fundamental Rôle in Improving Text Construction and Reading*, RRL, **26**, nr. 1—2, 1991, 9—15 [cu 2 sch.].
275. TIUGAN, MARILENA, *Some Implications of the Relationship Language — Culture — Society in the Investigation of the Urban Societies*, RRL, **36**, nr. 1—2, 1991, 31—37.
276. * * * *Sistem olandez de traducere automată prin computer* (Articol din publicația olandeză „Algemein dagblad", reluat de săptămînalul rus „Za rubejom", nr. 31/1990), CaietCult, nr. 8, 1990, 13—16.
VEZI și nr. 11, 74, 75, 116, 118, 157, 158, **193**, **217**, 291, 364, 740, 1154, 1243, 1265.

Recenzii

277. DEBRUYKER, M., Mironova, S. *Planirovanie logopediceskoi raboti s zaikaiușcimisea detmi* / Planificarea activității logopedice cu copiii bîlbîiți/. În: Doșkolnoe vospitanie, Moskva, nr. 10, 1979, p. 46—52, ÎP, **1**, 1983, 55—67.
279. GÂȚĂ, FL., Langjahr, Jacqueline. *L'école maternelle, pierre angulaire dans la construction de l'enfant* / Grădinița — piatră unghiulară în formarea copilului /. În: *Réussir à l'école. „Pédagogee du soutien" ou soutien de la pédagogie?* Ouvrage collectif publié par le Groupe français d'éducation nouvelle. Paris, Éditions sociales, 1977, p. 97—109, ÎP, **1**, 1983, 74—82.
280. GEORGESCU, FL., Delaunay, Alice, *L'acquisition de la langue maternelle* / Învățarea limbii materne /. În: *Pédagogie de l'école maternelle. Principes et pratique*. Tome 2. Paris, Fernand Nathan 1973, p. 6—11, ÎP, **2**, 1985, 97—104.
281. GEORGESCU, FL., Chabauty, Mario-Luce, *Dépistage des troubles et des déficiences du développement* / Depistarea tulburărilor și deficiențelor de dezvoltare/. În: Marie-Luce Chabauty, *Les enfants de la maternelle*, Le Centurion, Paris, 1979, p. 113—127 (Collection „Paidogenides"), ÎP, **2**, 1985, 85—97.
282. GEORGESCU, FLORICA, Blachnio, Krystyne. *Conception de la logothérapie préscolaire faite à la base des études théoriques et empiriques* / Concepția logopediei preșcolare stabilită pe baza studiilor teoretice și empirice /. În: International Journal of Early Childhood, Dublin, vol. 15, nr. 2, 1983, p. 42—45, ÎP, **3**, 1989, 62—65.
283. GHIȚESCU, M., Grunke, Monika. *Wie ich die sprachlichen Fähigkeiten der Kinder meiner Gruppe während des ganzen Tages fördere* / Cum stimulez în tot timpul zilei deprinderile de vorbire ale copiilor din grupa mea /. În: Neue Erziehung in Kindergarten, Berlin, an 32, nr. 6, iun., 1979, p. 8—9, ÎP, **1**, 1983, 52—54.
284. GHIȚESCU, M., Scheibe, Brigitte. *Das leicht schwerhörige Kindergartenkind* / Preșcolarul ușor hipoacuzic /. În: Neue Erziehung im Kindergarten. Berlin, an. 32, nr. 5, mai 1979, p. 20—21, ÎP, **1**, 1983, 68—73.
285. NOVEANU, EUGEN, I. A. Zimneaja, *Psihologija obučenija nerodnomu jazyku*, LMȘ, nr. 1—2, 1990, 137—138 [Moskva, „Russkij jazyk", 1989, 224 p.].
286. SLAMA-CAZACU, TATIANA, G. E. Speidel, K. E. Nelson eds., *The Many Faces of Imitation in Language Learning*, New York — Berlin — Heidelberg — London — Paris — Tokyo, Springer-Verlag, 1989, 342 p. (**Springer Series in Language and Communication**, ed. W. J. M. Levelt, vol. **24**), RRL, **26**, nr. 1—2, 1991, 98—101.
VEZI și nr. 101, 193, 217, 223, 224, 226, 250, 1028.

IV. *LIMBA ROMÂNĂ*

1. GENERALITĂȚI

287. BADEA, ȘTEFAN, *Limba română actuală*, RLit, **24**, nr. 10, 1991, 8 [la rubr.: Limba română].

288. BARBU, CONSTANTIN, *Încercare asupra temeiurilor limbii românești. O gramatică a ființei*, Craiova, SR, 1989, 175 p. Rec.: Adrian, Marino, *Ființa și limba*, Tribuna, **2**, nr. 4, 1990, 5; Ion Militaru, Ramuri, nr. 2, 1990, 13.

289. BULGĂR, GH., *Cultură și învățământ românesc la Bordeaux*, LL, nr. 3—4, 1990, 347—350.

290. JAQUIER, HENRI, *Babel, mit viu*. Ediție îngrijită, prefață, antologie, note și comentarii de Mircea Muthu, Cluj-Napoca, Dacia, 1991, 263 p. (**Bibliotheca Romanica** coordonată de Marian Papahagi).

291. MAGDA, MARGARETA, *Despre competența comunicativă în limba română*, SND, I, 1990, 242—257. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 213.

292. PĂUN, SILVIA, *Limba, sinteză a atributelor culturii*, Omu, **1**, nr. 1, 1990, 5.

293. POPESCU, GRIGORE, *Tendințe de simplificare în limba română*, BulID-Arad, 1989, 57—64 [în fon., morf., f.c.].

294. RUSSU, IOAN I., *Românii și secuii*. Ediție îngrijită de Ioan Opriș, București, ES, 1990, 296 p. [v. cap.: I. Limba, antroponimia și denaționalizarea în Ungaria, IV. Antroponime românești în limba secuilor și maghiarilor; cu o an.: Interferențe între limba română și limba maghiară; indice: Geographica et toponymica. Antroponima et toponama; Engl. Ab.]. Rec.: Gerhardt Hochstrasser, *Zurückbringen in die Lebensgemeinschaft*, Karp-Rund, **24**, nr. 34, 1991; 6; Mihai Sofronie, RT, **1**, nr. 1, 1991, 117—119.
VEZI și nr. 22, 27, 39, 44, 53, 54, 56, 57, 60, 62, 64—66, 68, 70, 72, 73, 79, 84, **288**, 616, 1238, 1399, 1409, 1417, 1435.

Recenzii

Vezi nr. 288.

2. ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

295. ANDRONIC, IOSIF H., *Premergătorul Schwartz*, RCM, **35**, nr. 697, 1990, 5 [autor al unui *Manual/Curs de scriere și citire* din 1864].

296. BORCILĂ, MIRCEA, *Profilul contribuției lui Constantin Lacea în cadrul școlii lingvistice clujene*, CL, **35**, nr. 2, 1990, 119—124.

297. BRAD-CHISACOF, LIA, *Un filolog grec în Țara Românească la jumătatea secolului al XIX-lea*, LR, **40**, nr. 1—2, 1991, 39—44 [G. G. Pappadopoulos, cunoscut și sub numele Grigore Papadopol sau Papadopulo].

298. CARAGIU MARIOȚEANU, MATILDA, *Un profesor-savant: Pericle Papahagi*, DRA, **2**, nr. 1, 1991, 9.

299. CĂLINESCU, CONSTANT, *Definirea termenilor*, Academica, **1**, nr. 8, 1991, 13 [M. Eminescu despre gramatică, stilistică, lingvistică, dialectologie].

300. CHRISTODORESCU, ANCA, *Joachim du Bellay et Ion Heliade Rădulescu — „défenseurs et illustratuers" de leurs langues natales*, CREL, nr. 1, 1991, 33—42.

301. CIUCĂ, MARIAN, *Observații pe marginea glosarului sanscrit-latin copiat de Eminescu*, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 245—252 [M. Eminescu traduce în rom. și germ. Franz Bopp, *Glosar comparativ al limbii sanscrite* folosind dicționarul lui M. D. Kreussler, *Kurzgefasses lateinisch-deutsches und deutsch-lateinisches Handwörterbuch*, Leipzig, 1860, stereotyp Ausgaben exemplar la BAR, cota I 76257; vezi M. Eminescu, *Opere*, vol. XIV, Buc., 1983]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **787**.

302. COJA, ION, *In memoriam. Alexandru Graur*, Dimineața, **2**, nr. 131, 9 iul. 1991, 2.

303. CORDOȘ, SANDA, *Concepția lui Eminescu despre limbajul poetic*, CE, **9**, (1988), 1989, 31—38.

304. DOBRESCU, VICTOR, *Constantin Diaconovici Loga — pionier al culturii naționale a românilor bănățeni*, Banatica, **10**, 1990, 311—320 [rés. fr.].

305. DRINCU, SERGIU, *Teorii lingvistice privind compunerea în limba română. Nicolae Drăganu*, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 237—240.

306. DUMITRAȘCU, KATALIN, *Relația dintre limba literară și dialecte la A. T. Laurian*, SND, I, 1990, 116—132. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 437.
307. FELECAN, NICOLAE, *Preocupări dialectale în ziarul maramureșan „Gutinul" (1889—1890)*, SND, I, 113—140. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 439.
308. GUTULEANU, ALEXANDRU, *Un savant al lumii — Ștefan Odobleja despre limbaj și subsistemele limbii (I)*, Meridian, **1**, nr. 8, 1990, 3; *(II)*, nr. 10, 3, 5; *(III)*, nr. 11, 2.
309. HANGIU, I., *Alfabetul latin în conștiința românilor de pretutindeni*, LLR, **19**, nr. 4, 1990, 3—5.
310. IORGA, NICOLAE, *Sfaturi pe întunerec. Înțelesul cuvîntului de „țară"*, NR, **1**, nr. 2, 1991, 12 [art. din 24 sept. 1937].
311. ISAC, PAULA, *Dicționarul Eminescu — un tezaur al limbajului poetic*, Bul ID-Arad, 1989, 49—51 [*Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, Buc, EAR, 1968]. Vezi [BRL, [9], 1968—1969, nr. 529.
312. LASCU, IOAN, *Lexicografia și limbajul poetic eminescian*, Tin-LibSLA, **3**, nr. 24, 1991, 4 [v. dicționarul de la nr. 311].
313. MAZILU, DAN HORIA, *Alexe Procopovici și literatura românească veche (I)*, LL, nr. 2, 1990, 155—163; *(II)*, nr. 3—4, 305—310.
314. MUNTEAN, GEORGE, *Aron Pumnul — 125 de ani de la moarte*, Forum, **33**, nr. 3, 1991, 69—78.
315. MUNTEANU, ION, *Gheorghe Șincai — 125, 28 februarie 1754 — 2 noiembrie 1816*, Luceafărul, **2**, nr. 45, 1991, 7.
316. NUȚĂ, ION, *Probleme de onomastică în scrierile lui Titus Hotnog*, SO, **5**, 1990, 374—381.
317. OANCEA, DIMITRIE I., *Vintilă Mihăilescu*, Academica, **1**, nr. 2, 1991, 30 [100 de ani de la naștere; preocupările toponimice, semantice și etimologice ale geografului].
318. PAVELEA, TRAIAN, *Mihai Eminescu și Vasile Petri*, DN, **1**, nr. 3, 1990, 3 [despre art. lui M. Eminescu despre scrierile metodice, manualele lui V. Petri].
319. PETRESCU, IOANA EM., *Școala Ardeleană*, LLR-S, 1991, 62—66 [reluare din LLR, **15**, nr. 2, 1986, 21—23, nr. 3, 19—21]. Vezi BRL, **29**, 1987, nr. 455.
320. SARAMANDU, NICOLAE, *Pentru o limbă literară comună românilor din nordul și sudul Dunării*, DRA, **1**, nr. 5—6, 1990, 5 [Gheorghe Constantin Roja, *Măestria ghiovăsirii românești*, Buda, 1809; la rubr.: Grai și suflet].
321. SARAMANDU, NICOLAE, *Theodor Capidan*, DRA, **2**, nr. 4, 1991, 3.
322. VASILIU, EM., *Cîteva momente semnificative în evoluția cercetărilor fonologice românești*, Academica, **1**, nr. 12, 1991, 11.
323. VASILIU, GABRIEL, *Preocupări de onomastică în presa transilvăneană (1900—1918)*, SO, **5**, 1990, 83—94.
324. VEDINAȘ, TRAIAN, *Martiri și cărturari*, TelR, **139**, nr. 13—14, 1991, 4 [cuvintele explicate prin sinonim unic în glosarul lui Simion Ștefan din *Noul Testament* de la Bălgrad].
325. VOINEA, RADU P., *B. P. Hașdeu în forul academic*, MSȘI, **13**, (1988), 1991, 33—42; la rubr: 150 de ani de la nașterea lui B. P. Hașdeu.
326. VULPESCU, ROMULUS, *Bibliofilia medica (I)*, ȘtTehn, **42**, nr. 10, 1990, 20—21; *(II)*, nr. 11—12, 28—29; *(III)*, **43**, nr. 1, 1991, 26—27.
327. ZDRENGHEA, M., *Elemente populare în versiunea românească din „Gramatica limbii latine" a lui Gheorghe Șincai*, SND, II, 1990, 556—565. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 496.

VEZI și nr. 1, 22, 27, 202, 265, 354, 839, 860, 931, 951, 1017, 1082, 1392, 1396, 1398, 1405—1409, 1414, 1415, 1418.

3. ISTORIA LIMBII ROMÂNE

328. ALDEA, GHEORGHE, *Deslușirea tainelor trecutului. De la preistorie la actele populare pe firul continuității românilor* [I], NR, **1**, nr. 3, 1991, 11.
329. AVRAM, MIOARA, *Un vechi sens religios al verbelor* **(a) semna, (a) însemna** *și etimologia lui* **(a se) sineca**, LR, **40**, nr. 1—2, 1991, 11—18.
330. BARBU, VIOLETA, *Mărturii străine despre limba română (II). Secolul al XV-lea (2)*, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 285—290 [Johann Schiltberger; Rinaldi degli Albizi; Nicolaus de Modiussa, *De bellis Gothiorum*, 1473; Giulio Pomponio Leto; Dimitrie Chalcondil; Laonic Chalcondil, 'Απόδειξις ἱστοριῶν, *Expuneri istorice*, Buc., 1958, ed. Vasile Grecu].
331. BRAD-CHISACOF, LIA, *Momente de contact în formarea limbilor literare română și neogreacă*, LR, **39**, nr. 5—6, 1990, 383—388.

332. BRÂNCUȘ, GR., *Sensul „legere" al verbului* **a cînta**, LR, **39**, nr. 5—6, 1990, 389—390.
333. CERNEA, EMIL, *Aspecte ale terminologiei românești* (**țară, legea țării, țăran**) *și redarea ei în documentele slavo-române*, RS, **28**, 1990, 99—108.
334. CHIVU, GH., *Prepozițiile* **pentru** *și* **printru** *în secolul al XVI-lea*, LR, **40**, nr. 1—2, 1991, 45—47.
335. COTEANU, I., *Istoria limbii române ca formă a culturii naționale. 2.* **Sînt** *sau* **sunt** ?, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 223—225. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 392.
336. CRISTUREANU, AL., VINȚELER, ONUFRIE, *Valoarea documentară a onomasticii din memorialistica și jurnalele de călătorie ale lui Timotei Cipariu*, SO, **5**, 1990, 305—313.
337. DAMIAN, TITI, *Scrisoarea lui Neacșu din Cîmpulung (1521) — primul document cunoscut în limba română*, LLR, **20**, nr. 3, 1991, 21—23.
338. DAVID, DOINA, *Cîteva precizări cu privire la reromanizarea românei literare (I)*, ContL, 1988, 23—39 [rés. fr.].
339. DOMINTE, CONSTANTIN, *Influența germană asupra limbii române. Schiță de sinteză (I)*, AUBLLR, **39**, 1990, 65—75.
340. DULCU, ELIE, *Românii, o antichitate arhaică* ?, ȘtTehn, **43**, nr. 10, 1991, 16—17; *(II)*, nr. 11, 32—33 [despre legătura rom. cu sancrita].
341. DUMISTRĂCEL, STELIAN, *Eléments autochtones du vocabulaire daco-roumain, source pour la connaissance de la civilisation gèto-dace*, TD, **11**, nr. 1—2, (1990), 1991, 209—223.
342. ERNST, GERHARD, *Importanța secolului al XIX-lea pentru fixarea locului limbii române între limbile romanice*, LL, nr. 2, 1991, 101—111.
343. GAFENCU, MIHAI, *Umanismul în țările române. Contribuția cronicarilor la dezvoltarea limbii și literaturii noastre*, Orizont, **3**, nr. 10, 1991, 12 [s.t.c.: Admiterea 1991. Comentarii. Teste. Sinteze. Baremuri. Limba română. Literatura română pentru bacalaureat].
344. GRAMA, VIOREL, *Limba română în conscripțiile urbariale din anii 1819—1820, din cuprinsul localităților iobăgești aservite orașelor Sibiu și Brașov*, Marisia, **13—14**, 1983—1984, 207—214 [deutsch. Zus.].
348. HURDUBEȚIU, ION, *Istoricul asutriac Carl Patsch și cronicarul sas Johann Trösler mărturisesc continuitatea daco-romană în Transilvania*, TelR, **138**, nr. 41—42, 1990, 2.
349. IONESCU, ION, *Coordonate creștine romano-bizantine în procesul de formare a limbii și poporului român*, BO, **108**, nr. 5—6, 1990, 129—144.
350. I. S., T. D., *Scrierea hieratică și Babele*, Omu, **1**, nr. 2, 1990, 6.
351. LITINSCHI, MIHAI, *Supraviețuirea prin limbă (1)*, DN, **1**, nr. 7—8—9, 1990, 6 [tradiția latinității; cronicarii]; *(2)*, **2**, nr. 1, 1991, 1, 4; *(3)*, nr. 2, 1, 4 [caracterul unitar al românei; aromâna].
352. MANCAȘ, MIHAELA, *Limbajul artistic românesc în secolul XX (1900—1950)*, București, EȘ, 1991, 318 p. Rec.: Eugen Istodor, *Imaginația figurii de stil*, RLit, **24**, nr. 46. 1991, 11.
353. OLTEAN, VASILE, *Diaconul Coresi — ctitor de limbă literară românească*, ÎndrBis-Sibiu, **139**, 1991, 216—218.
354. ROȘCA, CONSTANȚA, *Latinitatea limbii române de la evidență la eficiență*, RPed, **39**, nr. 12, 1990, 30—32.
355. SARAMANDU, NICOLAE, *Arom.* **st^{i}o̯a (st^{i}o̯)** [*stea*] *și evoluția lat.* **-ll-** *în română*, SCL, **41**, nr. 5—6, 1990, 429—431 [rés. fr.].
356. SARAMANDU, NICOLAE, *Romanitatea sud-dunăreană în raport cu cea nord-dunăreană pe baza toponimiei*, SO, **5**, 1990, 244—263.
357. ȘERBĂNESCU, ANDRA, *Structuri retorice și organizare sintactică în* **Manuscrisul de la Ieud**, LR, **40**, nr. 1—2, 1991, 85—90.
358. VEDINAȘ, TRAIAN, *Romanitate și ortodoxie românească*, TelR, **138**, nr. 47—48, 1990, 3. VEZI și nr. 1, 4, 6, 22, 27, 38, 51, 67, 288, 290, 292—294, 309, 313, 319, 320, 325, 372, 408, 413, 418, 484, 527, 580, 600, 684, 765, 854, 867, 878, 880, 897, 908, 917, 931, 1048, 1307, 1412, 1427, 1429—1431, 1434, 1436, 1438.

Recenzii

359. LUPU, COMAN, Alain Ruzé, *Ces Latins des Carpates. Preuves de la continuité roumaine au nord du Danube*, Berna, Frankfurt am Main, New York, Paris, Peter Lang SA, 1989, 154 p., SCL, **41**, nr. 5—6, 1990, 495.
360. OPREA, IOAN, G. Ivănescu, *Studii de istoria limbii române literare* [...], LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 299—301. Vezi BRL, **32**, 1989, nr. **496**.
VEZI și nr. 288, 294, 352, 1070, 1421.

4. DIALECTOLOGIE

a. Generalități

VEZI nr. 42, **90**, 299, 306, 321, 392, 394, 396.

Recenzii

VEZI nr. 99, 104.

b. Graiurile dacoromâne

361. BANTAȘ, ANDREI, *Observații de profesor, traducător și lexicograf asupra vocabularului regional*, SND, I, 1990, 13—23. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 815.
362. BĂRBUȚ, DORINA, *Dicționar de grai oltenesc*, Craiova, AILACE, 1990, 232 p.
363. BELTECHI, EUGEN, *Perfectul simplu în graiurile bănățene actuale*, SND, I, 1990, 24—42 [cu 2 h.]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 554.
364. BÎRLEANU, ION-HORIA, *Comportamentul lingvistic al unor ardeleni în mediul socio-cultural moldovenesc*, SND, I, 1990, 43—56. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 556.
365. CALOTĂ, ION, *Evoluții areale în graiurile din Oltenia*, SND, I, 1990, 74—79. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 557.
366. CIOLAC, MARINA, *Aspecte ale interferenței lingvistice între dacoromână și un grai aromânesc*, SND, I, 1990, 80—87 [din Pipera]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 559.
367. CIOLAC, MARINA, *„Umgangssprache" dans le Roumain actuel: plaidoyer et repères pour une approche possible*, RRL, **36**, nr. 3—4, 1991, 169—179.
368. DASCĂLU-JINGA, LAURENȚIA, VULPE, MAGDALENA, *Prozodie dialectală și comentariu metalingvistic*, SND, I, 1990, 88—100. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 561.
369. DIACONU, ION, *Ținutul Vrancei: etnografie — folclor — dialectologie*. Vol. III — IV. *Mioriția*. Ediție îngrijită de Paula Diaconu-Bălan, București, EM, 1989, III: XXVIII + 496 p.; IV: 466 p. [vol. I—II, Buc., EPL, 1969, 916 p.]. Rec.: Nicolae Constantinescu, LL, nr. 2, 1990, 269—271.
370. DOBRE, MARIA, *Elemente de terminologie geografică populară din Oltenia*, LR, **39**, nr. 5—6, 1990, 391—393 [hobán, hodobéică, hodobîcă, morotíște, motoiág, mutílfă, obóc, ojoácă, pleșcăiálă, puitúră, rașchíu, ropiníș, rúști, șartán, șiráu, meș, moleáță, patraúle, plas, pócii, ráriță, răsuflătoare].
371. DRĂGULESCU, CONSTANTIN, *Utilizări și proprietăți medicinale ale plantelor reflectate în denumirile lor populare românești*, RMuz, **27**, nr. 3—4, 1990, 30—43 [rés. fr.].
372. DRĂGULESCU, CONSTANTIN, *Zum Austausch von Pflanzenbezeichnungen im rumänischen und sächsischen Sprachgebrauch*, FVL, **33**, nr. 1—2, 1990, 99—118.
373. DUMISTRĂCEL, STELIAN, *Variabila geografică și variație semantică în răspunsurile din ancheta dialectală*, SND, I, 1990, 114—115 [rez.]. Vezi BRL, **31**, 1989, nr. 517; **33**, 1990, nr. 563.
374. DUMITRAȘCU, KATALIN, *Kenkö József despre interferențele lingvistice din Transilvania*, LR, **39**, nr. 5—6, 1990, 401—404.
375. FLOREA, ION A., *Pronunțarea neologismelor cu vocale în hiat în graiurile muntenești*, SND, I, 1990, 141—154 [cu 1 sch. și 1 tab.]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 566.
376. FRĂȚILĂ, VASILE, *Folclor și dialectologie. Subdialectul bănățean în colecții de folclor*, SND, I, 1990, 155—167. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 568.
377. GRECU, DOINA, *„Cerbice" și „gușă" la „bou". Note pe marginea unor răspunsuri la* **Chestionarele ALR I** *și* **II**, SND, I, 1990, 177—183; și CL, **35**, nr. 2, 1990, 145—148. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 852.
378. HAMP, ERIC P., *Dialect Dynamics in Maramures*, RRL, **36**, nr. 3—4, 1991, 181.
379. IVĂNUȘ, DUMITRU, TARNIȚĂ, DOINA-CONSTANȚA, *Probleme de morfologie a verbului în graiurile din Oltenia*, SND, I, 1990, 224—228. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 575.
380. MARIN, MARIA, *Nedeterminat/general — omnitemporal în graiurile dacoromâne*, SND, I, 1990, 258—289. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 580.
381. MARINESCU, BOGDAN, *Observații asupra elementelor paralingvistice din textele dialectale*, SND, I, 1990, 270—282. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 582.
382. MĂRGĂRIT, IULIA, *Aspecte ale lexicului din zona Covasna, Harghita, Mureș*, SND, II, 1990, 283—293. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 583.

383. MĂRII, I., **ALR** — *Din însemnările unui redactor (V): Documentarea „onomasiologică" și „semasiologică" a gesturilor în* **ALR II**, SND, II, 1990, 294—309 [cu 4 h.]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 586, 585; **29**, 1986, nr. 568; **28**, 1985, nr. 579.
384. MLADIN, CONSTANTIN-IOAN, *Considerații privind elementele lingvistice comune în graiurile din Banat și din Oltenia*, SND, II, 310—317 [cu 5 h.]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 588.
385. MOCANU, NICOLAE, *Forme de gerunziu întîlnite în atlasele lingvistice românești*, SND, II, 1990, 328—344 [cu 5 h.]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 589.
386. NEAGOE, VICTORELA, *În legătură cu unele aspecte ale morfosintaxei graiului din „Țara Moților"*, SND, II, 1990, 345—356. Vezi BRL, **33**, 1990, 592.
387. NEGOMIREANU, DOINA, *Productivitatea și valorificarea semantică a unor regionalisme pe baza* **DLR**-*ului* **(șagă)**, SND, II, 1990, 357—361. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 956; **21**, 1978, nr. 1112.
388. NUȚĂ, ION, *O nouă arie dialectală: nord-estul Moldovei*, SND, II, 1990, 374—388 [cu 5 h.]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 594.
389. PANĂ-BOROIANU, RUXANDRA, *Construcții sintactice muntenești*, SND, II, 1990, 389—409. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 597.
390. POPESCU, RADU SP., *Cu privire la un cuvînt dialectal:* **urdîn, -ă** *„brunet, -ă"*, SND, II, 1990, 426—432. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 940.
391. RUSU, GR., *În legătură cu unele probleme privitoare la „palatalizarea labialelor" în graiurile dacoromâne*, SND, II, 1990, 445—458 [cu 1 h.].
392. SARAMANDU, NICOLAE, *Pentru un atlas al atlaselor lingvistice regionale*, SND, II, 1990, 459—464. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 603.
393. SCOROJITU, RADU, *Termeni care denumesc noțiunea de „guturai" în graiurile din Oltenia*, SND, II, 1990, 465—476.
394. STAN, IONEL, URIȚESCU, DORIN, *Sur la méthode indirecte de questionner pour le nouvel Atlas linguistique roumain par régions. Crișana*, ContL, 1988, 130—138 [rez. rom.].
395. ȘOȘA, ELISABETA, *Termeni pentru* **socoteală** *și* **a socoti** *în* **ALR** *(s.n. IV)*, SND, II, 1990, 488—493 [cu 2 h.].
96. TEAHA, TEOFIL, *Atlasul lingvistic al Olteniei — sursă permanentă de investigație în dialectologia românească*, SND, II, 1990, 494—516. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 605.
397. TEODORESCU, MARIA, *Descrierea acustică a vocalelor din unele graiuri transilvănene*, SND, II, 1990, 517—527 [cu 1 fig. și 2 tab.]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 773.
398. TRONEA, MARIA, *Asupra unor termeni de înrudire din Oltenia*, SND, II, 1990, 528—532.
399. ULIVI, ANCA, *Observații asupra metatezei în graiurile dacoromâne*, SND, II, 1990, 533—547. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 608.
400. VASILE, CORNELIU, *Limba populară — aspecte de vocabular*, Albina, **95**, nr. 10, 1991, 10.
401. VÂNTU, ILEANA, *Competență comunicativă în textele dialectale românești*, SND, II, 1990, 548—555. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 611.
VEZI și nr. 41, 71, **90**, 298, 306, 307, 321, 327, 346, 351, 361, 420, 476, 491, 551, 571, 595, 681, 692, 701, 731, 842, 845, 845 bis, 858, 859, 888, 1402, 1437.

Recenzii

402. RAUS, VALENTIN, *O interesantă culegere de folclor*, Minerva, **1**, nr. 5, 1990, 3 [Béla Köpeczi, *Une enquête linguistique et folklorique chez les Roumains de Transylvanie du Nord 1942—1943*, Budapest, Akademiai Kiadó, 1985].
VEZI și nr. 369.

c. Aromână

403. CÂNDROVEANU, HRISTU, *În grai aromân și în limba română*, DRA, **1**, nr. 5—6, 1990, 1.
404. COTEANU, ION, *O nouă gramatică aromână*, DRA, **2**, nr. 3, 1991, 3 [a aut.; int. de Atanasie Nasta; v.r. nr. 320].
405. CRAINICU, DUMITRU, *Repere din spiritualitatea aromână*, NR, **1**, nr. 2, 1991, 4.
406. MAKSUTOVICI, GELCU, *Moscopole. O strălucită metropolă a spiritualității aromânilor din Balcani*, NR, **1**, nr. 3, 1991, 4.

407. SARAMANDU, NICOLAE, *Începuturile învățământului în limba maternă la aromâni*, DRA, **2**, nr. 1, 1991, 9.
408. SARAMANDU, NICOLAE, *Probleme ale studierii substratului aromânei*, SCL, **42**, nr. 3—4, 1991, 119—123 [rés. fr.].
VEZI și nr. 42, 71, **90**, 298, 320, 321, 351, 358, 366.

Recenzii

409. SARAMANDU, NICOLAE, N. Κατσάνες, K. Ντινάς, Γραμματική της Κοινής Κουτσοβλαχικής [Gramatica aromânei comune], Salonic, 1990, 149 p., SCL, **42**, nr. 1—2, 1991, 56—57.
410. SCĂRLĂTOIU, ELENA, *Aromânii*, DRA, **2**, nr. 5, 1991, 3 [vol. 8 din *Caietele* editate de Centre d'études des civilisations de l'Europe centrale et du sud-est, pref. de George Castellan].
VEZI și nr. 99, 104.

d. Istroromână

VEZI nr. 42, 71, **90**, 321.

Recenzii

VEZI nr. 99, 104.

e. Meglenoromână

411. SCĂRLĂTOIU, ELENA, *Împrumuturi vechi sud-slave în dialectul meglenoromân (IV)*, RS, **28**, 1990, 155—180 [pismă, năbus, glas, boadnic, ciudă, topcă, zmeu, sfirel, toampănă, gnos, jal', leane, moancă, nivol'ă, ńilă, milă, silă, toancă, bebi, bliznac, čičă, dead, dodă, maică, maști, nină, niveastă, tetă, tetină, ubduviță, voică, čelnic, dar, gloabă, prosiac, ceată, plean, praști, pujar, bugurodiță, călugăr, căndil, duh, duovnic, grob, manastir, eton, mir, muliftă, nusilă, pijă, popă, port, priblijini, pumeană, rai, sfitelnic, sfitiiă, vlădică, vodită; rés. fr.]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 632; **30**, 1987, nr. 614; **31**, 1986, nr. 793.
VEZI și nr. 42, 71, **90**, 298, 321.

Recenzii

VEZI nr. 99, 104.

5. FILOLOGIE

412. ALEXANDRU, LÁSZLÓ, *Pornind de la o virgulă...*, RLit, **24**, nr. 31, 1991, 5 [în versul lui Ion Barbu „din ceas, dedus"].
413. AVRAM, ANDREI, *Valoarea fonetică a literei* **e** *în* **Fragmentul Todorescu** *și problema închiderii lui* [e] *în poziție nazală*, LR, **40**, nr. 1—2, 1991, 5—10.
414. BARBU, VIOLETA, *Asupra izvoarelor* **Îndreptării legii** *(Târgoviște, 1652) (3)*, SCL, **41**, nr. 5—6, 1990, 475—481 [rés. fr.]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 641.
415. BARBU, VIOLETA, *Preliminarii la studiul naționalizării serviciului divin: principalele versiuni românești ale* **Simbolului credinței** *(1650—1713)*, LR, **40**, nr. 1—2, 1991, 25—31.
416. BELLU, NICOLAE, *350 de ani de la apariția „Pravilei de la Govora"*, MO, **42**, nr. 1—3, 1990, 115—122.
417. CALOTĂ, ION, *Asupra paternității unor poezii atribuite lui Eminescu*, RLit, **24**, nr. 25, 1991, 4—5 [din culegerea *Lăcrămioarele învățăceilor gimnaziști din Cernăuți la mormîntul pre iubitului lor profesoriu Arune Pumnul, repăusat într-a 12/24 ianuarie 1866*, Cernăuți; cu 7 poezii fără titlu, numerotate I — VII, din care I și IV nesemnate; aut. consideră că poezia I poate fi atribuită lui M. Eminescu].

418. COLTA, ELENA RODICA, *Cazania — un model de literatură românească medievală*, Arca, **1**, nr. 8, 1990, 10, 13.
419. CONSTANTINESCU, PIMEN, *Petru Cercel — umanist român și poet creștin*, TelR, **139**, nr. 21—24, 1991, 4 [trad. din it. a lui Petru Cercel a cîntării *Imn lui Dumnezeu*].
420. DIMITRIU, C., *Regional, popular, arhaic în fonetica din* **Codicele popii Bratul**, SND, I, 1990, 101—113. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 519.
421. DOCA, GHEORGHE, *Geneza strofei finale a „Luceafărului": o nouă ipoteză de interpretare*, LL, nr. 3—4, 1990, 291—298.
422. DREGHICIU, DOINA, *Considerații asupra tipăririi „Bibliei lui Șerban Cantacuzino"*, ÎndrBis-Alba Iulia, **12**, 1988, 115—120.
423. DURĂ, NICOLAE V., *350 de ani de la apariția* **Pravilei de la Govora**. *Contribuții privind identificarea izvoarelor*, AltBan, **1**, nr. 3—4, 1990, 58—69.
424. EMANDI, LUCIAN, GLÜCK, EUGEN, *Scrierile vechi ale mănăstirii Hodoș-Bodrog*, RA, **67**, vol. 52, nr. 2, 1990, 192—203 [*Legenda Sf. Teodor Tiron*, la Biblioteca Srpska Matica din Novi-Sad; *Parenesisul* lui Efrem Sirul, *Nomocanonul* lui Vladimir al Volniei, *Acatist* din sec. 16, provenind de la Cozia, *Tetraevangheliar* sec. 16, *Sbornic* de la 1626, *Tipicul Sf. Sava* din sec. 16, *Apostol* și *Evangheliar* din sec. 16, toate aflate la Hodoș-Bodrog].
425. FĂGUREL, VELUȚA, *Un monument de credință și cultură românească (La 300 de ani de la tipărirea* **Bibliei de la București**), Îndr-Bis-Galați, **4**, 1988, 111—115.
426. GEORGESCU, VALENTIN AL., POPESCU-MIHUȚ, EMANUELA, *Organizarea de stat a Țării Românești (1765—1782): fragmente din proiectele de cod general sau manualele de legi redactate de Mihail Fotino în 1765 (cinci titluri), 1766 (opt titluri) și 1777 (cartea I)*. Ediție critică, studiu introductiv, texte de epocă, traducere, anexe de ..., București, EARSR, 1989, 282 p. (**Adunarea izvoarelor vechiului drept românesc**, XI). Rec.: Daniel Barbu, AnIst Iași, **26**, nr. 1, 1989, 636—649.
427. GURUIANU, V., *Datarea celui mai vechi manuscris românesc al* **Fiziologului**, LR, **40**, nr. 1—2, 1991, 49—55 [de Costea, dascălul de la biserica din Șcheii Brașovului, ms rom. BAR 1436, de la 16 aug. 1693; cu 5 fot.].
428. IONESCU, GHEORGHE C., *Circulația unor manuscrise muzicale românești în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, SCIAT, **36**, 1989, 75—83.
429. IONESCU, I., *Despre* **Pravila de la Govora**, *1640, cu prilejul aniversării a 350 de ani de la tipărire, 1640—1990*, ÎndrCr-Craiova, **6—8**, 1991, 58—67.
430. IONESCU, I., **Pravila de la Govora**, *1640—1641. 350 de ani de la tipărire*, BO, **108**, nr. 1—2, 1990, 67—79.
431. IONESCU, I., **Liturghierul** *Mitropolitului Dosoftei — 310 ani de la tipărire —*, TelR, **138**, nr. 37—38, 1991, 3.
432. ISTRATE, GAVRIL, *Cosbuc în Basarabia*, Cronica, **26**, nr. 26, 1991, 16 [*Poezii*, Chișinău, 1991].
433. MAREȘ, ALEXANDRU, *Considerații pe marginea unei criptograme*, LR, **40**, nr. 1—2, 1991, 65—72 [din ed. *Apostolului* slavon tipărit de Dimitrie Liubavici în 1547].
434. MAREȘ, ALEXANDRU, *Originea slovei ѵ în lumina unor noi date paleografice*, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 241—245 [pe baza vol. lui P. Giorgić, *Istorija srpske ćirilice. Paleografskog-filološki prilozi*, Beograd, 1971; cu 2 facs.].
435. MÂRZA, EVA, DREGHICIU, DOINA, *O prestigioasă aniversare culturală: 340 ani de la tipărirea „Noului Testament de la Bălgrad", 1648*, Îndr-Bis-Alba Iulia, **12**, 1988, 100—107.
436. MÂRZA, EVA, DREGHICIU, DOINA, *Cartea românească veche în județul Alba. Sec. XVI — XVII*, Catalog, Alba Iulia, EEOAI, 1989, 270 p. Rec.: Alexandru Ligor, RMuz, **28**, nr. 2, 1991, 79.
437. MIHAIL, PAUL, *Vechi tipărituri românești (1831—1871)*. I, AnIstIași, **25**, nr. 2, 1988, 483—500.
438. MIHOC, VASILE, *Antim Ivireanul și contribuția sa la desăvîrșirea formei românești a textelor biblice*, BO, **108**, nr. 1—2, 1990, 108—116.
439. MORARU, MIHAI, *Umanismul filologic și traducerile* **Bibliei** *în limbi naționale*, Academica, **1**, nr. 2, 1991, 28.
440. MUNTEAN, CARMEN, *Cărți vechi românești tipărite la Buda, existente în fondul Teleki-Bolyai al Bibliotecii județene Mureș*, Marisia, **13—14**, 1983—1984, 461—465 [Dinicu Golescu, *Însemnare a călătoriei mele*, 1826; *Lexiconul de la Buda*, 1825; Petru Maior, *Orthographia romana sive latino-valachica* și *Dialog pentru începutul limbii românești, între nepot și unchi*; Gheorghe Șincai, *Elementa linguae...*, 1805; Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, 1812, *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți*, 1809, *Didahii, adecă învățături pentru creșterea fiilor ...* 1809].

441. MUNTEANU, ŞTEFAN, *Eminescu (Comentarii filologice). Conferinţă expusă în deschiderea solemnă a lucrărilor colocviului*, CE, **9**, (1988), 1989, 1—15 [Colocviul Naţional studenţesc „M. Eminescu", Iaşi, 26—29 mai 1989].
442. NUSSBÄCHER, GERNOT, *Tipărituri româneşti menţionate într-un act de partaj din 1585*, LR, **40**, nr. 1—2, 1991, 73—77 [cu textul germ. al dc. în an. şi trad. în rom. a titlurilor].
443. OLTEAN, VASILE, *Şcoala românească din Şcheii Braşovului*, Bucureşti, EŞE, 1989, 200 p. + 8 p. cu facs., fot. Rec.: Marius Petraşcu, Astra, **25**, nr. 4, 1990, 6.
444. ONU, LIVIU, *Manuscrise „regăsite"*, SCL, **41**, nr. 4, 1990, 353—358 [mss BAR cu trad. în rom. a cărţii a III-a a lucrării lui Agapios Landos, Ἁμαρτωλῶν σωτιρία (= Mîntuirea păcătoşilor), Veneţia, 1641, sub titlul *Minunile Maicii Domnului*, identificate de Moses Gaster, Constantin Erbiceanu şi Nicolae Drăganu; rés. fr.].
445. ORHEIANU, VLAD ANDREI, *Scurt istoric al tiparului românesc (III)*, UnC, **1**, nr. 5, 1991, 10; *(IV)*, nr. 6, 10; [...] *(VI)*, nr. 8, 10; *(VII)*, nr. 9, **10**.
446. PIPPIDI, ANDREI, *Biblioteca Mavrocordaţilor — o nouă listă de manuscrise*, VR, **85**, nr. 9, 1990, 56—63.
447. RĂDUŢ, R., *La aniversarea a 400 de ani de la naşterea lui Grigore Ureche (1590—1990)*, ÎndrCr-Craiova, **6—8**, 1991, 68—74.
448. ROSETTI, AL., *Data „Cronicii Ţării Moldovei şi Munteniei" de Miron Costin. O ipoteză —*, RS, **28**, 1990, 267—272 [reluat din ConvLit, **50**, 1916, nr. 3, 331—337].
449. SIMION, VICTOR, *O colecţie de vechi tipărituri româneşti*, GB, **48**, nr. 6, 1989, 47—64 [65 de mss şi tipărituri vechi de uz liturgic de la Muzeul de Artă din Buc.].
450. STAN, AL. I., *Trei vechi manuscrise inedite de cuvîntări bisericeşti (sec. XVII şi XVIII) şi locul lor în cultura noastră*, BO, **107**, nr. 11—12, 1989, 51—68 [BAR, ms rom. 545, CRV 472 (unicatul) şi un mss ataşat molitvelniculuI CVR 306 (dubletul)].
451. SUCEVEANU, SIMONA, *Date privind circulaţia cărţilor româneşti vechi din secolele al XVII-lea şi XVIII-lea, aflate în patrimoniul judeţului Constanţa*, Pontica, **20**, 1987, 255—266 [*Îndreptarea legii*, 1652, la biblioteca judeţeană; *Evanghelia* lui Antim Ivireanul, la biserica din satul Bugeac, comuna Ostrov; *Antologhionul* din 1766 la biserica din satul Negureni, comuna Carmalic; rés. fr.].
452. ŞERBĂNESCU, NICULAE, **Biblia de la Bucureşti**. *Trei sute de ani de la apariţie (1688 — 10 noiembrie — 1988)*, Îndr.Bis-Alba Iulia, **12**, 1988, 108—115.
453. ŞTIRBAN, SOFIA, *Cîteva precizări de datare, localizare şi atribuire a unui codice transilvănean din secolul al XVIII-lea, obţinute prin tehnici de laborator*, Apulum, **26**, 1989, 627—634 [copie după ms. *Chiriacodromion*, Bălgrad, 1699, din Biblioteca Episcopală Arad, făcută de popa Lavrenţie de la mănăstirea din Prislop; deutsch. Zus.].
454. ŞTREMPEL, GABRIEL, *Vechi mărturii de artă şi cultură la Biblioteca Academiei Române (I)*, MI, **25**, nr. 8, 1991, 59—62; *(II)*, nr. 9, 10—15.
455. ŞUTEU, FLORA, *Dilema unui principiu de ediţare*, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 232—235.
456. TERCHILĂ, MARIUS, *„Biblia de la Bucureşti", operă de unitate naţională*, LLR, **20**, nr. 2, 1991, 32—33.
457. TOHĂNEANU, G. I., **Ţiganiada**, *v. 918. Comentariu*, LL, nr. 1, 1991, 9—13.
458. URSU, N. A., *Din nou despre paternitatea* **Istoriei Ţării Româneşti**, *atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino*, AnIstIaşi, **25**, nr. 2, 1988, 439—451 [aut. atribuie lucrarea lui Teodosie Veştemeanul].
459. URSU, N. A., *O bijuterie a literaturii noastre vechi.* **Cuvînt de îngropare vechiului Ştefan Voievod, domnul Ţării Moldovii, cel ce s-au numit Mare**, MMB, **66**, nr. 4, 1990, 126—150 [publicat în 1841 de M. Kogălniceanu în „Arhiva românească", p. 37—41; BAR, ms rom. 1667; cu textul ms şi gl.].
460. URSU, N. A., *Un manuscris cu traducerea „Istoriilor" lui Herodot*, MMB, **66**, nr. 1—3, 1990, 163—164 [ms. BAR 3499, descoperit de N. Iorga la mănăstirea Coşula, Botoşani, şi ed. la Vălenii de Munte în 1909].
461. VATAMANIUC, D., *Ediţia naţională Eminescu*, Alfa, nr. 1—2—3, iulie, 1990, 6. Vezi BRL, **32**, 1989, nr. **565**; **31**, 1988, nr. **826**; **28**, 1985, nr. **645**; **27**, 1984, nr. **800**; **26**, 1983, nr. **787**; **23**, 1980, nr. 872; **21**, 1978, nr. 699.
462. VELCIU, DUMITRU, *Cu privire la paternitatea lui Axinte Uricariul asupra cronicii celei de a doua domnii moldovene a lui Nicolae Mavrocordat (1711—1715)*, LL, nr. 3—4, 1990, 331—342.
463. * * * *Stolnicul Constantin Cantacuzino (1640? — 1716). C. 350 de ani de la naşterea umanistului, cronicarului şi diplomatului muntean din evul mediu românesc*, AnivCult, **29**, nr. 2, 1990, 265—309.

VEZI şi nr. 1, 59, 67, 313, 314, 324—326, 330, 333, 337, 342, 345, 350, 353, 695, 989, 1093, 1307, 1395, 1410, 1412, 1429—1431, 1434, 1436, 1438.

Recenzii

464. ANTONESCU, GEORGETA, Iordache Golescu, *Scrieri alese* [...], LL, nr. 2, 1991, 203—205. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **682**.
465. CRISTEA, VALERIU, *Limba bibliei unui popor*, Adevărul, **2**, nr. 557, 25 dec. 1991, 1 [ed. din 1988 a *Noului Testament de la Bălgrad*]. Vezi BRL, **32**, 1989, nr. **619**.
466. MIRCEA, GABRIELA, **Bucoavnă**, *Bălgrad, 1699* [...], Apulum, **26**, 1989, 640—641. Vezi BRL, **32**, 1989, nr. **616**.
467. NEAGA, NICOLAE, *Noul Testament tipărit pentru prima dată în limba română la 1648* [...], BO, **107**, nr. 7—10, 1989, 219—221. Vezi BRL, **32**, 1989, nr. **619**.
468. SIMIONESCU, DAN, *Cercetări noi despre texte româneşti vechi*, JurnLit, **1**, nr. 23, 1990, 3 [Gh. Mihăilă, ed. la Mihail Moxa, *Cronica universală* ...; Valentin Al. Georgescu, Emanuela Popescu-Mihuţ, *Organizarea de stat* ...]. Vezi nr. **426** şi BRL, **32**, 1989, nr. **587**.
469. VOICESCU, CONSTANTIN, Velculescu Cătălina, *Cărţi populare şi cultură românească*, ST, **41**, nr. 4, 1989, 123—126. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **902**.
VEZI şi nr. 7, 426, 436, 443, 1108.

6. FONETICĂ ŞI FONOLOGIE

470. AVRAM, ANDREI, *Nazalizarea şi rotacismul în limba română*, Bucureşti, EAR, 1990, 248 p. [cu bibl.; rés. fr.; cu ind. de aut., cuv. şi af.].
471. AVRAM, ANDREI, *Sur le rapport entre la force d'articulation et la palatalisation des dentales nasales en roumain et dans les langues romanes occidentales*, RIR, 1990, 256—263.
472. DASCĂLU-JINGA, LAURENŢIA, *Despre intonaţia unor exclamative eliptice*, SCL, **42**, nr. 1—2, 1991, 19—31 [Engl. Ab.].
473. DASCĂLU-JINGA, LAURENŢIA, *Romanian Exclamative* **unde** *(„where")*, RRL, **36**, nr. 1—2, 1991, 85—89.
474. DASCĂLU-JINGA, LAURENŢIA, *Romanian Intonations Underlying a Superlative*, RRL, **36**, nr. 3—4, 1991, 183—191.
475. HALÁSZ MAGDOLNA, *Eljárások a helyesírás és helyes ejtés gyakorlására román nyelvi órákon*, Közoktatás, **1**, nr. 4, 1990, 6.
476. VASILIU, EMANUEL, *Fonemele /z/ şi /d̦/ în limba română*, SCL, **41**, nr. 5—6, 1990, 425—427 [Eng. Ab.].
VEZI şi nr. 75, 265, **288**, **290**, 293, 322, 365, 375, 391, 397, 399, 413, 420, 503, **618**, 653, 701, 732, 795, 827, 828, 888, 903, 915, 920, 948, 953, 1049, 1144, 1145, 1167—1169, 1201, **1363**, **1369**, 1412, 1429, 1430, 1431, 1434, 1436—1438.

Recenzii

VEZI nr. 288, 290.

7. GRAMATICĂ

a. Generalităţi

VEZI nr. 29, 299, 302, 304, 313, 314, 320, 367, 386, 404, 682, 701, 739, 778, 785, 802, 805, 806, 851, 1088, 1147, 1149, 1156, 1157, 1164—1166, 1168—1171, 1175, 1179, 1188, 1198, 1199, 1201, 1203—1205, **1304**, **1308**, **1316**, **1325**, **1328**, 1336, **1356**, **1363**, **1369**, **1386**, 1427, 1487.

Recenzii

477. STAN, CAMELIA, Ion Coteanu, *Gramatică, stilistică, compoziţie* [...], AUBLLR, **39**, 1990, 77—78. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **777**.
478. DOMINTE, CONSTANTIN, Ion Coteanu, *Gramatică, stilistică, compoziţie* [...], UnC, **1**, nr. 5, 1991, 10. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **777**.
VEZI şi nr. 409, 464.

b. Morfologie

479. BACIU, IOAN, *Valeurs quantitatives et aspectuelles du roumain „mai"*, CL, **35**, nr. 2, 1990, 125—132.
480. BEJAN, D., *Pronume și adjective pronominale*, LLR, **20**, nr. 2, 1991, 3—5.
481. DRAȘOVEANU, D. D., *Conjunctiv vs. conjunctiv*, CL, **35**, nr. 2, 1990, 133—137.
482. FELIX, JIŘÍ, *Contribuții la paradigmatica părților de vorbire din limba română*, SCL, **41**, nr. 5—6, 1990, 433—446 [rés. fr.].
483. GOLOPENȚIA, SANDA, *Verbs for Locutionary Acts in Romanian*, RRL, **36**, nr. 3—4, 1991, 119—140.
484. HAMP, ERIC P., *Rom.* **Zece**, RRL, **36**, nr. 1—2, 1991, 91—92 [formarea num. card. 10, 20 etc. și 11, 12 etc.].
485. IANCU, VICTOR, *Structura morfologică a cuvintelor*, LLR-S, 1991, 13—15 [reluare din LLR, **18**, nr. 2, 1989, 14—16]. Vezi BRL, **32**, 1989, nr. 658.
486. IONESCU, CRISTINA, *Structuri semantice verbale negative*, SCL, **41**, nr. 4, 1990, 319—323 [rés. fr.].
487. KOVAČEC, AUGUST, *Sobre una inovación común al rumano y a las lenguas iberorománicas*, RIR, 1990, 313—322 [prep. + subst. în nom.-ac. sau gen.].
488. MANEA, DANA, *Considerații asupra verbelor fals tranzitive*, SCL, **41**, nr. 4, 1990, 333—339 [Engl. Ab.].
489. MANEA, DANA, *Probleme ale tranzitivității în limba română (I). Verbele cu complement intern*, SCL, **41**, nr. 5—6, 1990, 447—461; *(II). Verbele cu două obiecte*, **42**, nr. 1—2, 1991, 33—44 [Engl. Ab.].
490. MOURIN, LOUIS, *Les verbes irréguliers roumains dans la perspective romane*, RIR, 1990, 341—345 [cu 1 tab.].
491. MUNTEANU, ȘTEFAN, **Fiind fost** — *o formă gramaticală dialectală ?*, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 291—293.
492. PANĂ DINDELEGAN, GABRIELA, *Specificul gramatical și logico-semantic al clasei adjectivului. Relația lui cu substantivul, verbul și adverbul*, SCL, **42**, nr. 1—2, 1991, 3—18 [Engl. Ab.].
493. POP, LIANA, *Identificarea — presupoziție pragmatico-semantică pentru expresii „definite" în limba română*, LR, **39**, nr. 5—6, 1990, 429—431.
494. RĂDULESCU, MARINA, *Genitiv-dativul unor adjective cu dublu statut*, LLR, **20**, nr. 3, 1991, 6—8.
495. ȘERBĂNESCU, ANDRA, *Despre statutul lui* **uite** *vs.* **uită-te**, SCL, **42**, nr. 3—4, 1991, 151—165 [Engl. Ab.].
496. VASILACHE, GHEORGHE N., *Adjectivele pronominale de întărire*, LLR, **20**, nr. 2, 1991, 6—7 [cu 1 tab.].
497. WALD, LUCIA, *Some Observations concerning the Plural of Abstract Nouns in Romanian and other Romance Languages*, RIR, 1990, 389—393.
498. ZAFIU, RODICA, *Adverbe*, Luceafărul, **2**, nr. 14, 1991, 4 [v.r. nr. 217].
VEZI și nr. 29, **288**, 293, 314, 334, 335, 363, 376, 379, 380, 385, 386, 516, 518, 572, **618**, **626**, **632**, 664, 682, 701, 712, 739, 778, 787, 802, 805, 806, 851, 864, 888, 903, 917, 920, 953, 989, 1019, 1060, 1061, 1088, 1091, 1096, 1147, 1149, 1151, 1156, 1157, 1164—1171, 1175, 1179, 1188, 1191, 1198, 1199, 1201—1204, 1242, **1304**, **1308**, **1316**, **1325**, **1328**, **1356**, **1363**, **1369**, 1386, 1427, 1437.

Recenzii

VEZI nr. 288, 477, 478, 1388.

c. Sintaxă

499. BRÂNCUȘ, GR., *Îndrumări pentru analiza sintactică a frazei*, LLR-S, 1991, 11—13 [reluare din LLR, **1**, nr. 4, 1975, 18—20]. Vezi BRL, **18**, 1975, nr. 684.
500. CÂRÂC, IOAN, S., *Introducere în semantica propoziției*, București, EȘ, 1991, 210 p.
501. CILIANU-LASCU, CORINA, *Notes sur la structure thématique de la phrase en roumain*, RIR, 1990, 279—284.

502. DIACONESCU, ION, *Modalități de construcție a frazei*, LLR-S, 1991, 16—20 [reluare din LLR, **17**, nr. 2, 1988, 3—5, nr. 3, 3—5]. Vezi BRL, **31**, 1988, nr. 1024.
503. DIACONESCU, ION, *Raporturi între sintaxă și fonetică (fonologie)*, LLR, **20**, nr. 3, 1991, 3—6.
504. DRĂGHICESCU, JANETA, *Remarques sur la construction „gerunziu cu acuzativ"*, RIR, 1990, 303—307.
505. GĂITĂNARU, ȘTEFAN, *Structura gramaticală și stilistică a perioadei*, LL, nr. 2, 1991, 122—124.
506. HODIȘ, VIOREL, *Apoziția și propoziția apozitivă*, București, EȘ, 1990, 198 p.
507. MANOLIU-MANEA, MARIA, *Ethno-Syntax and Discourse. Inalienability and topicality in Romanian*, RIR, 1990, 323—329.
508. MIREA, ALEXANDRU, *Raporturi sintactice în propoziție și în frază [II]*, LLR, **19**, nr. 4, 1990, 9—11; *(III)*, **20**, nr. 2, 1991, 7—9. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 801.
509. PANĂ DINDELEGAN, GABRIELA, *Ipostaze sintactice ale „tematizării"*, AUBLLR, **39**, 1990, 31—38.
510. PANĂ DINDELEGAN, GABRIELA, *Locuțiuni sau grupuri sintactice libere (analizabile)?*, LL, nr. 1, 1991, 5—8.
511. PANĂ DINDELEGAN, GABRIELA, *O variantă a împletirii regentei cu subordonata: dubla subordonare a relativului*, LLR, **20**, nr. 4, 1991, 6—8.
512. PANĂ DINDELEGAN, GABRIELA, *Restricții sintactice în combinarea cuvintelor*, LLR-S, 1991, 6—8 [reluare din LRȘ, 1986, 22—24, care a reluat din LLR, **5**, nr. 3, 1976, 17—20]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 835; **19**, 1976, nr. 688.
513. PLĂTĂREANU, DOLORES, *O sintagmă cu analiză discutabilă: „numeral + de + substantiv"*, LL, nr. 2, 1990, 146—149.
514. SÂRBU, RICHARD, *Considerații asupra sintaxei cuvîntului*, ContL, 1988, 123—129 [рус. рез.]
515. STAN, CAMELIA, *Structuri lingvistice cu elemente neexprimate. O ipoteză de interpretare*, SCL, **41**, nr. 4, 1990, 373—376 [rés. fr.].
516. STOIANOVA, DANIELA, *Observații cu privire la articularea substantivelor precedate de prepoziție în limbile română și bulgară*, RS, **28**, 1990, 109—127.
517. STOIANOVA, DANIELA, *O încercare de interpretare a modelului complementului dublat*, SCL, **42**, nr. 3—4, 1991, 133—150 [Engl. Ab.].
518. ȘERBAN, RODICA-LIGIA, *Utilizări ale verbului copulativ „a fi" la moduri personale*, LLR, **19**, nr. 4, 1990, 7—9.
519. ȘERBĂNESCU, ANDRA, *Sintactic, semantic, pragmatic (în structura: **Cu cine ai vorbit, dacă nu cu el?**)*, SCL, **41**, nr. 4, 1990, 385—392 [cu 1 sch.; Engl. Ab.].
520. VASILACHE, GH. N., *Delimitarea în frază a propozițiilor secundare*, LLR, **20**, nr. 4, 1991, 10—11.
521. * * * *Aceeași frază dificilă*, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 295—298 [semnalată de prof. I. Popa, din Caracal, și prof. Mihail I. Oprescu, din Drăgășani; răspunsul prof. Mihail I. Oprescu la opinia prof. Grigore Brâncuș (p. 295—296); opinia prof. Gh. Constantinescu-Dobridor (p. 297—298)]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 807.
VEZI și nr. 29, 138, 185, 206, 259, 314, 357, 386, 389, 472—474, 481, 486, 489, 682, 701, 711, 739, 754, 778, 787, 802, 805, 806, 813, 851, 1030, 1036, 1037, 1088, 1100, 1147, 1149, 1156, 1157, 1164—1166, 1168—1171, 1175, 1178, 1179, 1188, 1194 bis, 1195, 1198, 1199, 1201, 1203, 1204, **1304**, **1308**, **1316**, **1325**, **1328**, **1356**, **1363**, **1369**, **1386**, 1427, 1437.

Recenzii

VEZI nr. 230, 477, 478.

8. LEXICOLOGIE

a. Semantică

522. BABEU, DOINA, *Note lexicale și etimologice*, SND, I, 1990, 5—12 [copilame, cutrupi, fiulare, încita, lete, nat, primez]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 917.
523. BADEA, ȘTEFAN, *„Aprilie [= Aripile] din suflet"*, RLit, **24**, nr. 45, 8 [cuv. *aripă* la V. Voiculescu; v.r. nr. 287].

524. BADEA, ȘTEFAN, *Ființa cuvîntului*, RLit, **24**, nr. 29, 1991, 8 [frate, pătat, a implementa, implementare; v.r. nr. 287].
525. BĂLTEANU, VALERIU, *Aventura spirituală a cuvintelor românești*, ȘG, nr. 4, 1990, 3 [foc, vatră].
526. BERCEA, LIVIUȘ PETRU, *Structura lexicală a ciclului poetic arghezian „Flori de mucigai"*, ContL, 1988, 1—22 [cu 1 tab. de frecvență; рус. рез.].
527. CARAGEANI, GHEORGHE, *Intelectualii și revoluția (Cîteva considerații sumare cu privire specială asupra recentei „revoluții" române). I. Excurs asupra accepției termenilor de* **intelectual** *și* **revoluție** *în italiană și română*, Luceafărul, **2**, nr. 35, 1991, 8.
528. CHIȘU, VIORICA-ANA, *Breviar juridic. Litera* **A** *[1]*, RRom, **2**, nr. 124, 25 ian. 1991, 2 [abaterea (de la regulile de conviețuire socială)]; *(2)*, nr. 127, 30 ian., 2 [abatere disciplinară, abrogare, abuz de drept, abuz de încredere, abuz în serviciu contra intereselor obștești, abuz în serviciu contra intereselor personale, abuz de serviciu prin îngrădirea unor drepturi, accesiune]; *(3)*, nr. 133, 7 febr., 2 [accident de muncă, achiesare, achitare, acreditiv documentar, act adițional la contractul de muncă, act autentic, act solemn, act sub semnătură privată].
529. C.R.M., **Altar**, Albina, 94, nr. 7, 1991, 9; **Altar. Sfînta masă**, nr. 8, 9; **95**, nr. 10, 1991, 9 [adorare]; nr. 11, 9 [acatist, aducere, anafora, anamneză; la rubr.: *Dicționar liturgic*].
530. CUCU, VASILE, *Geografia populației încotro?*, Terra, **22**, nr. 1—4, 1990, 117—118 [geodemografie, geografie umană, geografie socială, geografia populației și a așezărilor umane, vatră, moșie].
531. D. D., *Dicționar de psihopedagogie militară*. **Instrucția. Educația**, ArmP, **3**, nr. 10, 1991, 1, 4; *Optimism educațional* **(pedagogie)**, nr. 11, 4; **Conduită, comportament**, nr. 13, 4; **Educativ, educațional**, nr. 15, 4.
532. DEICĂ, PETRE, *Structura și clasificarea științelor geografice în geografia românească*, Terra, **22**, nr. 1—4, 1990, 38—42 [*geografie*; probleme teoretice ale definirii termenilor geografici].
533. DRĂGAN, ION, *Una din condițiile succesului: cunoașterea cît mai exactă a conceptelor pe care ne bazăm*, Catedra-București, **2**, nr. 13, 1990, 1 [pentru editarea unui nou *Dicționar de pedagogie*; creștere, cultivare, dezvoltare, educație, formare, a crește, a cultiva, a dezvolta, a educa, a forma].
534. FRĂȚILĂ, ION, *Tendințe în evoluția procesului de învățămînt*, RÎP, **14**, nr. 2—3, 1991, 7—10 [delimitări terminologice; învățămînt, didactică].
535. GOROVEI, ȘTEFAN, **Descălecatul**, Moldova, **1**, nr. 4, 1990, 17—19.
536. GROZA, LIVIU, *Despre locuțiuni și expresii*, LL, nr. 2, 1990, 139—145.
537. GROZA, LIVIU, *Sens și cuvînt*, LLR, **20**, nr. 1, 1991, 7—9.
538. GUȚU ROMALO, VALERIA, *Cuvinte la „modă": a* **manipula**, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 270—274.
539. GUȚU ROMALO, VALERIA, *Originea cuvîntului „dialog" și sensurile lui actuale*, LLR, **20**, nr. 1, 1991, 5—6.
540. GUȚU ROMALO, VALERIA, *Preferințe lexicale:* **dialog**, LR, **39**, nr. 5—6, 1990, 405—408.
541. HRISTEA, THEODOR, *Pleonasme de origine franceză (1)*, RLit, **24**, nr. 6, 1991, 8 [a vedea cu proprii săi ochi, a comemora o aniversare, a prefera mai bine] *(2)*, nr. 7, 8 [foarte remarcabil, foarte eminent, marea majoritate, a mesteca chewing-gum, adevărul adevărat, asigura securitatea, de comun acord, dună de nisip, a se interpune între, mică starletă, mici detalii, nul și neavenit, a opune un veto, origine etimologică, perspectivă de viitor, presă scrisă, a prevedea viitorul, a preveni dinainte, privire retrospectivă, suflet mărinimos, jurnal cotidian; v.r. nr. 287].
542. ILIE, GH., *Definiții criptologice*, ArmP, **3**, nr. 44, 1991, 4 [criptologia, criptografia, secret, criptanaliză, cifru].
543. IONESCU, ION, *Termeni de cultură creștină daco-română*, LR, **40**, nr. 1—2, 1991, 57—63; și ST, 43, nr. 1, 1991, 89—96.
544. ISACHI, PETRE, *Dicționar de terminologie literară*. **Temă, motiv, idee**, Ateneu, **29**, nr. 10, 1991, 10.
545. MAREȘ, LUCREȚIA, **A debuta**, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 274—275 [și debutare].
546. MARIN, GH., *Dicționar de editor*. **Coala de autor, coala editorială, coala de tipar, coala de titlu**, UnC, **1**, nr. 5, 1991, 10; **Antologii**, nr. 6, 10.
547. MARTEL, FRÉDÉRIC, **Copyright** *(Cum se pot obține drepturile de autor pentru o scriere franceză)*, UnC, **1**, nr. 7, 1991, 10 [la rubr.: Dicționar de editor].
548. MOLDOVAN, VALENTIN, *Relații sinsemice. Limite și interferențe*, ContL, 1988, 92—99 [рус. рез.].

549. NEGREA, RADU, **Certificat**, TribEc, nr. 26, 1991, 36; **Creditele de marfă**, nr. 30, 24; **Creditele rotative**, nr. 41, 7 [la rubr.: Noțiuni, termeni, operațiuni]. Vezi BRL, **32**, 1989, nr. 710 bis; **31**, 1988, nr. 1096; **30**, 1987, nr. 901; **29**, 1986, nr. 881; **28**, 1985, nr. 851; **27**, 1984, nr. 1065; **26**, 1983, nr. 1049; **25**, 1982, nr. 1501.
550. NICOLESCU, ȘTEFAN, MÂRZA, IOAN, *On the History of Ore Deposit Studies in Romania*, StUBB-Geol Geogr, **34**, nr. 1, 1990, 93—99 [conceptul *formațiune de contact*; rez. rom.].
551. NIJLOVEANU, ION, NIJLOVEANU, OVIDIU, *Forme vechi de viață românească în expresiile noastre populare*, SND, II, 1990, 362—373. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 866.
552. NUREDIN, IBRAM, *Dicționar de filozofie* [*I*], Dynamis, **1**, nr. 1, 1990, 5 [fenomenologie, ego, epobé]; [*II*], nr. 2, 5 [eidectic, intenționalitate]; [*III*], nr. 3, 4—5 [noema, noesa, reducție]; [*IV*] **Libertatea**, **2**, [nr. 1], 1991, 4, 6; [...]; [*VI*] **Cultura**, nr. 3, 7; [...]; [VIII] **Umanism**, nr. 5, 5.
553. PECICAN, E., *O sintagmă omniprezentă — „economia de piață"*, AlCiv, **1**, nr. 19, 26 iul., 1991, 2 [la rubr.: Dicționar].
554. PLĂMĂDEALĂ, ANTONIE, *Cum să ne construim bisericile?*, Îndr.BisSibiu, **139**, 1991, 62—71 [reluare din BO, **87**, 1969, nr. 11—12; aggionamento, rînduială, plinire, mysterium, tremendum, mysterium fascinans, sebastos, stupar, mirum, augustum, majestas, sanctuar].
555. POPOVICI, IOAN MIRCEA, *Viitorul începe aici — informatica* [I], Dynamis, **1**, nr. 1, 1990, 4 [computer science, computing science, data processing, informatica]; *Informatica* [*II*], nr. 2, 5 [sistem de calcul, calculator mare, calculator mediu, minicalculator].
556. SÎNMIHĂIAN, FLORENTINA, *Explicarea unor termeni din „Legea fondului funciar"*, LLR, **20**, nr. 2, 10—12.
557. SMEU, GRIGORE, *Postmodernismul și pluralitatea spirituală*, LL, nr. 1, 1991, 14—21 [intermanență, gnomon].
558. TOHĂNEANU, G. I., *Pastorul Brand*, RLit, **24**, nr. 8, 1991, 8 [păstor, Paști]; „*Cum să-l rămîie muierea?*", nr. 15, 8 [*a rămîne*, la Anton Pann]; „*Demineața de la minecușuri...*", nr. 20, 8 [Dosoftei; minea, minecate, minecuș]; „*Ce e mic și mititel ...?*", nr. 22, 6 [ac]; „*O creangă ninsurie*", nr. 33, 8 [terminologia culorilor în *Velerim și Veler Doamne* de V. I. Popa; v. r. nr. 287].
559. TOHĂNEANU, G. I., „*Acum rîde printre lacrimi*", MT, **1**, nr. 7, 1990, 1, 4 [*lacrimă, cer* cu sinonime la V. Alecsandri, M. Eminescu]; „*Ș-acel rege-al poeziei ...*", nr. 8, 4 [*ferice* și derivatele la M. Eminescu]; *Din preajma stînii ...*, nr. 10, 4 [*baci, stînă, strunga; păcurar* la M. Eminescu, Al. Vlahuță și în *Miorița*]; **Aperitiv**, nr. 11, 4 [la Cezar Petrescu]; *Naufragiu*, nr. 12, 4 [la Radu Tudoran și Petru Maior]; **Microb**, nr. 13, 4 [și *microbist*]; **Chibrit** *și sinonimele sale*, nr. 14, 4 [*aprinjor, aprinjoară, cătrăniță, lemnuș* la T. Arghezi, G. I. Pitiș, I. Agirbiceanu]; **Abundență**, nr. 16, 4 [și sinonimele *undă, undui*]; **Sintem chit**, nr. 17, 4 [adverbul *chit* și omonimele sale]; **Infarct**, **2**, nr. 1, 1991, 4 [cu rădăcina latină „farc" ce se regăsește în limba comună și în creații literare]; **Adio**, nr. 3, 4 [la M. Eminescu, Gr. Alexandrescu, Radu Stanca]; „*Îți dau catarg lîngă catarg ...*", nr. 6, 6, [*catarg* la M. Eminescu]; *Puterea cuvîntului*, nr. 7, 8 [*scrisa, drac* și eufemismele lor la M. Eminescu, Șt. O. Iosif, M. Sadoveanu]; **Peregrinul transilvan**, nr. 8, 8 [sinonimele lui *peregrin* la L. Blaga, N. Labiș]; „*Cîrnăciori aioși*", nr. 9, 6 [*ai* la I. Budai-Deleanu]; **Mascarada**, nr. 10, 4 [similitudini etimologice între *mascaradă, camarad, șambelan, camarilă*]; *Metaforele mîinii*, nr. 11, 4 [la T. Arghezi și G. Bogza].
561. TOHĂNEANU, G. I., **Sta, viator**, Orizont, **3**, nr. 1—2, 1991, 11 [lapidar, mormînt]; **Șarm**, nr. 4, 11 [și alte franțuzisme]; *Anotimpuri ...*, nr. 5, 11; *Un verb mioritic*, nr. 6, 11 [a paște]; **Cine-a scornit urîtu ...**, nr. 7, 11 [conversiunea]; „*Nici știu ...*", nr. 8, 11 [negația simplă și dublă]; **Crezămînt**, nr. 9, 11; **Teacă**, nr. 10, 11 [și *junghi, jungher, mînă, mănunchi*]; „*Dorințele-i încrede*", nr. 11, 11 [sinonimele lui *a se încrede*]; *Calul lui Harap-Alb*, nr. 12, 11 [sinonimele lui *cal* în creația poetică]; „*Prier, tu frate bun*", nr. 13, 11 [*prier*] la Ion Pillat „*Umerii să ni-i astruce*", nr. 15, 11 [*astruca* la Gheorghe Azap și alte izvoare]; „*L-am luat cu mereuțul*", nr. 14, 11 [mereu]; *Aur de Ophir*, nr. 16, 11 [*ofir*, cu diverse grafii la Al. Macedonski, I. Barbu, M. Eminescu, J. W. Goethe]; **Parlament**, nr. 17, 13; *O imagine pierdută*, nr. 21, 11 [delir]; *Aurul negru*, nr. 22, 11 [sinonimele *petrol, oliu, ulei, aur negru, petrol (lampant), gaz*]; **Sălbatic**, nr. 24, 11 [la M. Eminescu, L. Blaga, N. Labiș]; „*Greu e totul ...*" nr. 25, 13 [*greu* la L. Blaga și alți scriitori]; **Inul și cămeșa**, nr. 26, 13 [in]; **Levant**, nr. 27, 11; **Pe șleau**, nr. 29, 11; **Oaste**, nr. 30, 11; „*El ștergarul i-l desprinde ...*", nr. 31, 11 [ștergar, năframă, maramă]; „*Un minzac buiac*", nr. 32, 11 [*buiac* la M. Sadoveanu și alți scriitori]; „*Un chip aievea ...*", nr. 33, 11 [*aievea* la M. Eminescu]; *Ciudata viață a cuvintelor*, nr. 34, 11 [*mîrșav* și sinonimele în poezie]; *Vîlva băilor*, nr. 35, 11 [baie, mină, ocnă]; *Gînduri despre metaforă*, nr. 36, 11; *Indolență*, nr. 37, **11**; „*Ca*

un fagure de miere ...", nr. 38, 11 [miere]; **Perioadă**, nr. 39, 11; *Cuvinte uitate*, nr. 40, 14 [cucoare, duroare]; **Modru**, nr. 41, 11; **Reverendă și reverență**, nr. 42, 13; **Savantlîc**, nr. 43, 11; **Perpessicius**, nr. 45, 11 [pasiv, pacient, a (se) impacienta]; *Un imn al latinității*, nr. 48, 11 [latin, gintă]; „*Un neted nătărău*", nr. 49, 11 [nătărău]; **Nătărău**, nr. 50, 11; **Clopoței**, nr. 51—52, 11; v. r. nr. 561]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 878; **32**, 1989, nr. 984; **31**, 1988, nr. 915; **30**, 1987, nr. 915; **29**, 1986, nr. 892; **28**, 1985, nr. 872; **27**, 1984, nr. 1085; **26**, 1983, nr. 1068; **25**, 1982, nr. 1541.

562. TOLCEA, MARCEL, **Dicționar al francmasoneriei**, *(I)*, Orizont, **3**, nr. 20, 6—7 [abrevieri, acacia, acceptat (mason)]; *(II)*, nr. 21, 6—7 [admitere, adopțiune (loji de ...)]; *(III)*, nr. 22, 6—7 [afiliere, alchimie, masonerie]; *(IV)*, nr. 23, 6—7 [ars sine scientia nihil est, atelier (ateliere simbolice, de perfecțiune, capitulare, filozofice, superioare)]; *(V)*, nr. 24, 6—7 [atingeri, banda, banieră, drapel stindard, banchet]; *(VI)*, nr. 25, 14; *(VII)*, nr. 26, 6 [bătutul din palme]; *(VIII)*, nr. 27, 6 [brevet, cabinetul de reflecție]; *(IX)*, nr. 29, 6—7 [calendar, capitație]; *(X)*, nr. 30, 6—7; *(XI)*, nr. 31, 6—7 [carbonarism]; *(XII)*, nr. 32, 6—7 [călătoria]; *(XIII)*, nr. 33, 6—7 [colegiu, compasul]; *(XIV)*, nr. 34, 6—7 [conspirația lojilor, cabala, magia, democrație]; *(XV)*, nr. 35, 6—7 [conspirația lojilor]; *(XVI)*, nr. 37, 13 [convent, cronologie]; *(XVII)*, nr. 38, 6—7 [cronologie]; [...]; *(XIX)*, nr. 39, 6 [dalta și ciocanul]; *(XX)*, nr. 40, 15; *(XXI)*, nr. 41, 6; *(XXII)*, nr. 42, 7; *(XXIII)*, nr. 43, 6 [dreptul uman, dulgheri și masoni]; [...]; *(XXV)*, nr. 45, 6 *(XXVI)*, nr. 46—47, 15; *(XXVII)*, nr. 49, 7 [echerul]; (XXVIII), nr. 50, 7.

563. TONCIULESCU, PAUL, **Locuință, a locui, locuitor, locaș**, „Almanah turistic *'91*", București, [f.e.], p. 24—25 [carabă, cărăbănire].

564. ZAFIU, RODICA, *Eufemisme*, Luceafărul, **2**, 1991, nr. 10, 4 [*băiat* (= securist)]; *Abrevieri*, nr. 37, 4; *Alte abrevieri*, nr. 40, 4; **Domn**, nr. 44, 4; *Sensuri și contrasensuri*, nr. 47, 4 [*a izbi, lovi, a despica, a zdrobi, a reteza, a răpune, a mușca, a smulge, a sudui, a ocări, a lătra, a chinui, a vui, a zbiera* din limbajul proletcultist din anii '50; v. r. nr. 217].

565. ZAMFIR, MIHAI, **Securitate**, RLit, **23**, 1990, nr. 48 [semantica și pătrunderea lui în alte limbi: fr. *la securitate*, germ. *Die Securitate*, eng. the Securitate; la rubr. Dicționar].

566. * * * *Drepturile omului*, Dynamis, **2**, nr. [1], 1991, 6 [libertăți individuale; libertatea conștiinței, libertatea de exprimare, libertățile colective; libertatea de asociere, libertatea sindicală].

567. * * * *Hîrtii de valoare*, TribEc, nr. 8, 1991, 33 [acțiuni, obligațiuni; v. r. nr. 549].

568. * * * *Lexicon economic*, TribEc, nr. 6, 1991, 6 [agent economic, autofinanțare, autonomie, autonomie colectivă]; nr. 7, 4 [agregat monetar, ajutor economic, ajutor pentru dezvoltare, anchetă de piață]; nr. 8, 6 [aport net în valută, asistență, autorizație de import/export]; nr. 7, 28 [arbitraj comercial internațional, arbitraj valutar; din dicționarul *Relații economice internaționale*, elaborat de un colectiv de specialiști coordonat de George Marin și Alexandru Puiu, în curs de apariție la ES].

569. * * * *Un mic lexicon*, Adevărul, **2**, nr. 335, 12 febr. 1991, 3 [tariful vamal, taxa vamală (în regimul clauzei națiunii celei mai favorizate), taxă vamală preferențială, teritoriul vamal, drawback; rubr. realizată de Corneliu Cârlan, cu sprijinul specialiștilor de la Ministerul Finanțelor].

570. * * * *Vocabular mafiot*, Opus, **2**, nr. 37, 1991, 5 [bărbos, bucată de cărbune, cap, cioc, cîntare, fals, ficat, gol, înecat, îngîmfat, lampios, magazie].

VEZI și nr. 6, 58, 116, 117, 130, 215, **288**, 310, 324, 326, 329, 330, 332, 333, 339, 341, 358, 361, 370—375, 377, 382, 383, 387, 390, 393, 395, 398, 400, 414, 457, 474, 479, 481, 483, 486, 497, 500, 513, 514, 519, 573, 574, 574 bis, 576, 577, 586, 587, 591, 592, 597—599, 602, 603, 610—614, 617, **618**, 631, **632**, 633, 652, 660, 664, 666, 669, 677, 681, 683, 684, 696, 701, 708, 729—732, 759, 767, 774, 776, 787, 789, 790, 794—796, 805, 808, 810, 812, 813, 817—819, 821, 825, 836, 843, 856, 857, 859, 870, 877, 881, 886, 888, 893, 898, 920, 953, 982, 988, 1042, 1050, 1052, 1065, 1089, 1090, 1100, 1145, 1157, 1163, 1164, 1170, 1171, 1179, 1180, 1190—1193, 1199, 1201, 1222, 1257, **1325**, **1346**, **1363**, 1365, **1367**, **1369**, **1386**, 1405.

Recenzii

VEZI nr. 230, 288, 1346.

b. Formarea cuvintelor

571. COMȘULEA, ELENA, *Terminologia textilă populară. Derivarea*, CL, **35**, nr. 2, 1990, 139—144.

572. CRISTEA, PANTI, *Vocabularul, Îmbogățirea lui prin mijloace interne. Schimbarea valorii gramaticale*, Didactica, **1**, nr. 2, 1990, 2.

573. FORĂSCU, NARCISA, *Aspecte ale îmbogățirii vocabularului. Conversiunea*, LLR-S, 1991, 8—10 [reluare din LLR, **18**, nr. 2, 1989, 17—19]. Vezi BRL, **32**, 1989, nr. 700.

574. HRISTEA, THEODOR, *Contaminația și fenomenele lingvistice înrudite (I)*, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 215—221.

575. TOHĂNEANU, G. I., *„Cocoarele gonace"*, RLit, **24**, nr. 12, 1991, 8 [*stîngaci, sugaci, trăgaci, alergaci, fugaci, șegaci; gonaci* la V. Voiculescu]; *„Obidul Ion"*, nr. 31, 8 [la Aron Cotruș; despre derivarea regresivă]; **Coarneș**, nr. 40, 8 [derivate în *-eș*]; *„Dansați cu mine, domnișoară?"*, nr. 43, 8 [derivate cu *-işor, -işoară*]; **Greieriș**, nr. 49, 8 [derivate în *-iș;* v. r. nr. 287]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 912.

577. TOHĂNEANU, G. I., *Prutețul lui Axinte*, Orizont, **3**, nr. 28, 1991, 13 [*prutel* la M. Sadoveanu și alte derivate în *-el*].

578. VASILIU, LAURA, *Sufixele* **-ară** *și* **-are**, LR, **40**, nr. 1—2, 1991, 91—95.
VEZI și nr. **288**, 293, 305, 560, 664, 679, 712, 813, 822, 825, 862, 863, 876, 887, 889, 892—894, **1325**.

Recenzii

579. ANGHEL, IOANA, Laura Vasiliu, *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. III. *Sufixele*. 1. *Derivarea verbală* [...], CL, **35**, nr. 2, 1990, 171—172. Vezi BRL, **32**, 1989 nr. **732**.
VEZI și nr. 288.

c. Etimologii

580. BALACCIU-MATEI, JANA, *Le roumain* **mire** *est-il le descendant du latin* **miles**?, RIR, 1990, 271—277.

581. BRAD-CHISACOF, LIA, *Asupra unor grecisme*, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 255—262 [în teatrul lui Iordache Golescu, din vol. *Teatrul românesc din secolul al XIX-lea*, ed. de Paul Cornea, Andrei Nestorescu și Petre Costinescu, Buc., EM, 1986; o parte a art. a apărut sub titlul *Comentarii lexicale pe marginea unui volum recent de teatru românesc inedit din secolul al XIX-lea*, în vol. „Cercetări de istorie și civilizație sud-est europeană", vol. V, 1988, p. 130—137 multigr.].

582. DOMINTE, CONST., *Vocabular. De unde vin cuvintele limbii române (I)*, RN, **19**, nr. 152—160, 1990, 3051—3052.

583. DOMINTE, CONSTANTIN, **Japonia**, Dimineața, **2**, nr. 27, 9—10 febr. 1991, 2 [v.r. nr. 80].

584. DOMINTE, CONSTANTIN, *Originea adverbului* **azi-noapte** *(Note de lexicografie etimologică comparată)*, LR, **39**, nr. 5—6, 1990, 395—399.

585. DRIMBA, VLADIMIR, *Împrumuturi românești detașate din sintagme determinative turcești*, SCL, **41**, nr. 4, 1990, 305—311 [bairam, batal, berbelic, biaz, bostan, cacon, caia, catîr, cherhana, civit, dalac, Devlet, ghiuzine, ghiveci, hîrca, hurmuz, iadeș, labur, lamba, magmuză, mangal, matbah, mumbaia, namea, panzehru, perdea, saca, samur, sangeac, surec, teșcherea, tocat, ustuacie, vechil; rés. fr.].

586. GEORGESCU, N., *Depărtarea de traci [I]*, Academica, **1**, nr. 9, 1991, 5 [a dezmierda, mierte (fierte), balaur, baligă, baci, baltă]; *II*, nr. 10, 11, 14 [a face pe dracu ghem, a o face pe dracu-n patru].

587. GHEȚIE, ION, **Lifocer**, *„armă, pușcă"*, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 268—269.

588. HAMP, ERIC P., *Rom.* **păstra**, RRL, **36**, nr. 3—4, 1991, 181—182.

589. HAMP, ERIC P., *Rom.* **tureac, tureatcă**, RIR, 1990, 311—312.

590. IONESCU, ANDREI, *Etimologii (8)*, RLib, **49**, nr. 323, 26 ian., 1991, 5 [huli]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 927.

591. IONESCU, I., *Începuturile creștinismului ortodox la poporul român.* **Păresimi.** *Document creștin de limba română*, BO, **108**, nr. 3—4, 1990, 134—145 [Patruzecime, Simpietru, Sintămărie, dulce, frupt, ajunare, cișlegi].

592. IONESCU, I., *Etimologii discutate*, ST, **43**, nr. 2, 1991, 162—165 [Isus; Iisus; gună; iazmă; torna, torna, fratre].

593. IONESCU, I., **Isus** *sau* **Iisus?**, TelR, **138**, nr. 21—24, 1990, 3.

594. IONESCU, I., *Originea cuvîntului* **ler** *în limba română*, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 265—268.

595. IONICĂ, ION, *Cu privire la influențele sud-slave în graiurile muntenești*, SND, I, 1990, 198—213 [boácă, cláie, clin, coșciúg, góvie, îcre, năpîrstóc, pîclă, polócru, pómost, ponós, pocróv, sloátă, spovedí, steájer, trîmbă, țîrcóvnic, vraf, azăvádă, cîrtiță, clácă, cócină, zăvádă, covércă, cîjniță, dăpác, glămníc, isícă, létcă, mejdnía, plútă, pogoníci, pojár, ponójii, rogojínă, róiniță, scrípeți, tígvă, tîrnă, uléi, vîlnic, zavélcă, acóv, bic, brózbă, bunár, cîrcă, cómină, dúșnic, lúbeniță, mălín, obód, odór, otíc, pîrci, samatóc, scavínă, stélniță, șișcav, téme, tor, zarțále, zbor]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 573.

596. IONIȚĂ, VASILE C., *Contribuții etimologice*, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 262—265 [saitóc, -oácă, sápă, sălbăție, sărățél, sărățícă, scălánca, scheușánă, sclepță, scopău, scúipă, sculbuți, sculí, semení²; din DRL, tom X, litera *S*. Partea 1 *(S—SCLABUC)* și 2 *(SCLADĂ—SEMÎNȚĂRIE)*]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **955**; **30**, 1987, nr. **1001**.

597. NATU, FLORENTINA, *Din viața cuvîntului pescar* [*I*], VPR, **1**, nr. 1, 1991, 15—16; *(II)*, nr. 2, 15; *Originea și evoluția cuvintelor „vînătoare" și „vînătorie" (I)*, nr. 3, 14; *(II)*, nr. 4, 15; la rubr.: Limba noastră].

598. NEMOIANU, VIRGIL, **Conservator** — *puțină etimologie*, RLit, **24**, nr. 40, 1991, 3.

599. OIȘTEANU, ANDREI, *Istoricul unui termen folcloric*: **solomonarul**, REF, **35**, nr. 5—6, 1990, 319—332 [Engl. Ab.] .

600. PALIGA, SORIN, *Civilizația vechilor urbieni*, Academica, **1**, nr. 5, 1991, 11, 12 [oraș, labirint, doină, mutră].

601. PALIGA, SORIN, *„Et. nec." în DEX*, Academica, **1**, nr. 7, 1991, 7, 28 [naiba, vătrai, șo, bîr, Crăciun; la rubr.: „Cuvintele limbii tale"].

602. PALIGA, SORIN, *Pasărea sau obsesia zborului* [pasăre, a zbura, sturz, vultur, rîndunică, privighetoare, barză, nagît, buhă, bufniță, rață, giscă, șoim, uliu].

603. P[ĂDURARIU], NECULAI, **Chei** *sau* **cheu**?, MR, **2**, nr. 4, 1991, 24, 26.

604. PĂDURARIU, NECULAI, *Note etimologice*, MR, **2**, nr. 5, 1991, 18 [camarod, camarot, candeliță, distrugător, pilotină, tranchet].

605. PORUCIUC, ADRIAN, *Rom.* **codru** *explicat pe teren indo-european-balcanic*, TD, **11**, nr. 1—2, (1990), 1991, 193—207 [Engl. Ab.].

606. REIMHEIMER RÎPEANU, SANDA, *Emprunts français en roumain*, Le francophile, [2], nr. 1, 1991, 4—6.

607. ROBCIUC, ION, *Etimologii românești*, SCL, **41**, nr. 4, 1991, 369—371 [desétnic, mésiță, scrupós, -oásă, volóhi; rés. fr.].

608. SALA, MARIUS, *Originea rom.* **leu**, LR, **40**, nr. 1—2, 1991, 79—84.

609. SALA, MARIUS, *Romanitate sau românitate*, Academica, **1**, nr. 10, 1991, 10 [apă, dafin, frăminta, îngrășa, împărat, oaie, plăcintă; v. rubr. nr. 601].

610. SLUȘANSCHI, DAN, *Atitea farmece și minuni*, RP, nr. 1, 1991, 10 [minune, încîntare, desfătare, descîntare]; *Cîndva „politique" însemna bună-cuviință*, nr. 4, 8; *Prin peșteri*, nr. 6, 8 [speologie, grotă, criptă, peșteră, gaură, văgăună]; *Mănăstirea*, nr. 8, 11 [mînăstire, mănăstire, Monostor, Minăș(i)ur, remete, Remetea, Colașterf (germ. Kloster), Metoc (Mitoc), sihastru]; *Nunta*, nr. 9, 4 [nuntă, căsătorie, soț, bărbat, mire, voinic]; *Demagogi și demagogie*, nr. 11, 9; *Zile de sărbătoare*, nr. 12, 3 [sărbătoare; la rubr.: „Limba noastră-i o comoară"]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 942; **32**, 1989, nr. 761; **31**, 1988, nr. 1176; **30**, 1987, nr. 970.

611. STĂNILOAIE, DUMITRU, *Originea apostolică a creștinismului românesc*, RLib, **49**, nr. 511, 19 oct. 1991, 5.

612. STOICHIȚOIU, ADRIANA, *Împrumuturi lexicale în limba română actuală (I)*, LLR, **20**, nr. 3, 1991, 9—11; *(II)*, nr. 4, 9—10.

613. TABARCEA, CEZAR, **Cheș**, TribÎnv, **2**, nr. 5, 1991, 8; **C.E.C. și CEC**, nr. 15, 6 [la rubr.: Luarea în stăpînire a cuvintelor].

614. TABARCEA, CEZAR, **Scumpiralizare**!, RLib, **49**, nr. 405, 24 n. 1991, 4 [liberalizare, liberalizare; la rubr.: Cum vorbim?].

615. TOHĂNEANU, G. I., **Preambul** *și*... **prealabil**, RLit, **24**, nr. 46, 1991, 8 [v.r. **nr. 287**].

616. TOMA, ION, *Limba română — Temei al unității poporului român*, Forum, **32**, nr. 11—12, 1990, 62—65 [română, românesc, românește, România].

617. * * * *Originea unor cuvinte*, ÎndrBis-Sibiu, **139**, 1991, 99 [boicot, mansardă, savarină, jofră, sandviș, calambur, batistă, joben].

VEZI și nr. 1, 6, 51, 130, **288**, 296, 310, 317, 319, 325, 329, 331, 339, 341, 358, 370, 374, 375, 382, 390, 479, 484, 522, 525—527, 529, 538—541, 543, 555, 558—562, 652, **655**, 669, 727, 843, 849, 850, 861, 865, 867, 868, 871, 873, 877, 878, 885, 886, 897, 898, 920, 927, 948, 982, 1056, 1090, 1095, 1394, 1412, 1425, 1427.

Recenzii

VEZI nr. 288, 655, 900.

d. Lexicografie

618. ANGELESCU, GABRIEL, *Dicționar de dificultăți ale limbii române*, București, ECoresi, [f.a.], 96 p.

619. BALACI, ALEXANDRU, *Dicționar italian-român*, București, EMondero, 1991, 720 p.

620. BALACI, ALEXANDRU, *Dicționar român-italian*, București, EMondero, 1991, 424 p.

621. BANTAȘ, ANDREI, *Dicționar englez-român*, București, ETeora, 1991, 372 p. **(Colecția Polyglot**, Ol).

622. BANTAȘ, ANDREI, *Dicționar englez-român*. Ediția a III-a, București, EMondero, 1991, 598 p. Vezi [BRL], [**10**], 1967—1986, nr. 496.

623. BANTAȘ, ANDREI, *Dicționar român-englez*, București, ETeora, 1991, 294 p. **(Colecția Polyglot**, Ol).

624. BANTAȘ, ANDREI, *Dicționar român-englez*. Ediția a III-a, București, EMondero, 1991, 566 p. Vezi [BRL], [**10**], 1967—1968, nr. 496.

625. BĂLĂTICĂ, MARIAN, *Cîte tipuri de dicționare bilingve avem ?*, UnC, **1**, nr. 7, 1991, 5 [Andrei Bantaș, *Dicționar englez-român și român-englez*, Buc., EBaltagi; Irina Panovf, dicționarul de la nr. **640**; Gheorghina Haneș, dicționarul de la nr. **634**; Mihai Anuței, *Dicționar român-german...*, vezi BRL, **33**, 1990, nr. **949**; Ilinca Constantinescu, dicționarul de la nr. **630**; Valeria Neagu, dicționarul de la nr. **637**; Magdalena Vulpe, dicționarul de la nr. **644**].

626. BURDESCU, FELICIA, MORAR, IOANA, NEDELCU, CARMEN, *Dicționar englez-român de valențe adjectivale*, București, EAR, 1991, 132 p.

629. CARP, LIGIA, CARP, NICOLAE, ANDREESCU, IRINA, *Dicționar englez-român de abrevieri. Medicină. Biochimie. Imunologie*, București, ETS, 1991, 149 p.

630. CONSTANTINESCU, ILINCA, *Dicționar englez-român. Cuvinte de bază*, București, ECoresi, 1991, 192 p. Vezi și nr. 625.

631. DESPA, GEO, *Inactualitatea dicționarelor*, Calende, **1**, nr. 5, 1991, 4 [definiții depășite în diferite dicționare la cuvintele *societate, societar, liber, liberalizare, privatizare, chiabur, capitalism, socialism, comunism*].

632. GALEA, ILEANA (coordonator), CRIVEANU, IRINA, IVAȘ, ANGELA, VOIA, MARIA, *Dicționar englez-român de expresii verbale (cu exerciții aplicative)*, Cluj, EEchinox, 1991, 344 p. **(Colecția Studium**. *Manuale. Dicționare. Enciclopedii*, coordonată de Liana Pop).

633. GORINCU, GHEORGHE, *Mic dicționar al economiei de piață*, Galați, EPF, 1991, 182 p.

634. HANEȘ, GHEORGHINA, *Dicționar francez-român, român-francez*, București, EȘ, 1991, 680 p. Vezi și nr. 625, BRL, **24**, 1981, nr. 1267; **17**, 1974, nr. 756.

635. MACOVEI, I., *Dicționar de asigurări*, București, EȘ, 1991, 394 p.

636. MATEI, HORIA C., *Civilizațiile Orientului Antic. Mic dicționar biografic*, București, EAI, 1990, 367 p. **(Dicționarele Albatros)** [cu *Istoria Orientului Antic. Schiță cronologică* (p. 257—316) și *Liste ale conducătorilor statelor Orientului Antic* (p. 317—367)].

637. NEAGU, VALERIA, *Dicționar spaniol. Cuvinte de bază*, București, ECoresi, 1991, 144 p. Vezi și nr. 625.

638. NEAȚĂ, ION, *Dicționar minimal italian-român*, București, ECSI, 1991, 122 p.

639. NEAȚĂ, ION, *Dicționar român-italian*, București, ECSI, 1991, 222 p.

640. PANOVF, IRINA, *Dicționar englez-român*, București, EHR, 1990, 424 p. Vezi și nr. 625.

641. POP, ANTON GABRIEL, *Cronica dicționarului* **DEX**, RLib, **49**, nr. 343, 23 febr. 1991, 4 [critică definițiile cuvintelor *secundă, cvartă, cvintă, circumferință, perimetru, sarabanda, repriză*]. Vezi și nr. 642; BRL, **18**, 1975, nr. 816.

642. SECHE, MIRCEA, *Tîlcul și etica unei recenzii*, Azi, **2**, nr. 290, 16 apr. 1991, 6 [răspunde la art. lui Anton Gabriel Pop de la nr. 641]. Vezi BRL, **18**, 1975, nr. 816.

643. TOMESCU, DOMNIȚA, *Dicționar francez-român. Cuvinte de bază*, București, Coresi, 1991, 287 p.
644. VULPE, MAGDALENA, *Dicționar german-român. Cuvinte de bază*, București, Coresi, 1991, 264 p. Vezi și nr. 625.
VEZI și nr. 46, 296, 311, 312, 325, 361, **362**, 376, 387, 411, 486, 533, 584, 601, 840, 854, 1017, 1082, 1083, 1298, 1394, 1427.

Recenzii

645. BARBU, VIOLETA, Alexandru Constantinescu, Florin Constantiniu, Valentin Al. Georgescu, Dan Amedeu Lăzărescu, Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu, Petre Strihan, Valeriu Șotropa, Tudor Voinea. Coordonatori: Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, *Instituții feudale* [...]. SCL, **41**, nr. 5—6, 1990, 490—493. Vezi BRL, **31**, 1988, nr. **1218**.
646. ȘENDREA, PAULA, *Dicționar german-român*, ediția a II-a [...], RRL, **36**, nr. 3—4, 1991, 204. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **963**.
647. ZAFIU, RODICA, *Lectura dicționarului*, Luceafărul, **2**, nr. 5, 1991, 4 [*Dicționarul limbii române (DLR)*. Serie nouă, tomul X, partea a 3-a. Litera *S. SEMN—SÎVEICĂ*[..., v.r. nr. 217]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **964**.
VEZI și nr. 1080.

9. LIMBĂ LITERARĂ

a. Generalități

VEZI nr. 331, 338, 1048.

Recenzii

VEZI nr. 360.

b. Stilistică, poetică, limba scriitorului

648. ANDONE, IRINA, *Dreptul la cîmpiile Elisee (Oximoron și antiteză la Eminescu)*, CE, **9**, (1988), 1989, 365—372.
649. ANDONE, IRINA, *Mihai Eminescu. Poezia naturii și a iubirii*, Cronica, **26**, nr. 12, 1991, 6 [la rubr.: Bac '91. Consultații la literatura română pentru bacalaureat.].
650. ANTONESCU, GEORGETA, *Ansamblu și parte în „Letopisețul" lui Ion Neculce*, LL, nr. 1, 1991, 22—30.
652. ARDELEAN, PETRU M., *Lexicul neologic eminescian*, BullD-Arad, 1989, 37—44.
653. AVRAM, ANDREI, *Despre relevanța stilistică a lungimii consoanelor în limba română*, LR, **39**, nr. 5—6, 1990, 369—372.
655. BADEA, ȘTEFAN, *Semnificația numelor proprii eminesciene*, București, EA1, 1990, 187 p. Rec.: Nicolae Manolescu, *Numele proprii în opera lui Eminescu*, RLit, **24**, nr. 29, 1991, 9; Elena Ștefoi, Cotidianul-Supl, **1**, nr. 15, 2, în Cotidianul, **1**, nr. 72, 19 aug. 1991.
656. BARA, MARIANA, *Eminescu și motivul lunii (I)*, nr. 4, 1989, 508—515; *(II)*, nr. 3—4, 1990, 317—325.
657. BAROI-MIHAIL, ROXANA, *O formă a poeticii eminesciene : textele dramatice marcate comic*, CE, **9**, (1988), 1989, 427—432.
659. BERCA, OLIMPIA, DORCESCU, EUGEN, *O posibilă texinomie a rimei*, LR, **40**, nr. 1—2, 1991, 33—37.
660. BIDU-VRĂNCEANU, ANGELA, *Relațiile dintre limbajele tehnico-științifice și limbajul literar standard*, LL, nr. 3—4, 1990, 277—284.
662. BULGĂR, GH., *Valori expresive în textele literare*, LLR-S, 1991, 57—58 [reluare din LLR, **16**, nr. 1, 1987, 5—7].
663. CAPOTĂ, TEODOR, *Sentimentul naturii în poezia „Vara" de George Coșbuc*, LLR, **19**, nr. 4, 1990, 22—24.

664. CHELARU-MURĂRUȘ, OANA, *Observații asupra substantivizării pronumelor ce exprimă persoana subiectivă în lirica lui Nichita Stănescu*, AUBLLR, **39**, 1990, 59—63.
665. CHIRILĂ, MARICA, *Lucian Blaga. Poezie și mit*, Cronica, **26**, nr. 14, 1991, 6; *„Poet filozof", „filosof poet"*, nr. 15, 6 [v.r. nr. 649].
666. CHIȚIMIA, I. C., *Filologia paremiologică și unitatea poporului român*, REF, **36**, nr. 3—4, 1991, 107—110 [a se strepezi, a lega, drag, a se agirși; rés. fr.].
667. CHIȚIMIA, I. C., *Necesitatea și prioritate unui corpus paremiologic românesc*, REF, **36**, nr. 3—4, 1991, 200—204.
668. CIURDAR, SIMONA, *„Sonet" II — Analiza stilistică*, CE, **9**, (1988), 1989, 457—464 [de M. Eminescu].
669. CODRUȚ, MARIANA, *Tristețe și lume*, RLit, **24**, nr. 34, 1991, 11 [pe marginea vol. lui Grigore Chiperi, *Aici, în falset*, Chișinău, Editura Hyperion, 1991].
670. CONSTANTINOVICI, SIMONA, *Anabaza cromatică eminesciană*, CE, **9**, (1988), 1989, 471—487.
671. COSTEA, OCTAVIA, *Dialogul și funcțiile limbajului*, LLR, **19**, nr. 4, 1990, 16—18.
672. COSTEA, OCTAVIA, *Mihai Eminescu: „O, rămîi"*, LLR, **20**, nr. 2, 1991, 23—24.
673. COTEANU, I., *Despre compunere sau compoziție*, LLR-S, 1991, 21—23 [reluare din LLR, **17**, nr. 1, 1988, 12—14]. Vezi BRL, **31**, 1988, nr. 1287.
674. COVACI, VASILE, *Victor Hugo en Roumanie (les premières traductions)*, CREL, nr. 1, 1991, 72—79 [*Maria Tudor* și *Angelo — Tiranul Padovei*, trad. de Costache Negruzzi. 1836, 1838].
675. CRĂCANĂ, LUCIA, *„Frumosu-i ca nealții..." sau despre retorica labirintică a negării*, CE, **9**, (1988), 1989, 373—379 [la M. Eminescu].
676. CRĂCIUN, GHEORGHE, *Aisbergul poeziei moderne. 8. Amendamente la instinctul exactității* [*II*], Calende, **1**, nr. 2, 1991, 4; *8. Punct și de la capăt*, nr. 3, 6; *Concepte explicative* [*I*], nr. 4, 5; [*II*] *Conceptele explicative. 2. Ce limbă vorbesc poeții* [*I*], nr. 5,5; [*II*], nr. 6, 5.
677. CRIȘAN, EMANUELA, *Rezumatul (I)*, LLR, **20**, nr. 3, 1991, 16—18; *(II)*, nr. 4, 19—22.
678. CROHMĂLNICEANU, OV. S., *Fidelitățile dificile, dacă nu imposibile*, Sec. 20, nr. 328—330, 1988, 257—261 [pe marginea vol. lui Ștefan Aug. Doinaș, *Atlas de sunete fundamentale*, Buc., 1987; s.t.c.: Atlas de sunete fundamentale].
679. CUNIȚĂ, ALEXANDRA, *Contrastivité et traduction: les augmentatifs en roumain et en français*, RIR, 1990, 294—301.
680. DASCĂLU, CRIȘU, BOGDAN-DASCĂLU, DOINA, *Amurgurile bacoviene*, LL, nr. 3—4, 1990, 343—346.
681. DĂNILĂ, SIMION, *Grai și limbă literară*, LLR, **19**, nr. 4, 1990, 5—7.
682. DIACONESCU, PAULA, *Gramatică și stilistică:* **ochi de plumb, inimi de aramă**, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 253—254.
683. DIACONESCU, PAULA, *Amalgamarea sensurilor, formă de coeziune semantică globală în textul poetic*, SCL, **41**, nr. 4, 1990, 301—304 [Engl. Ab.].
684. DIACONESCU, PAULA, *Stilurile limbii. Din istoria limbajului matematic românesc (I)*, RN, nr. 152—160, 1990, 3048—3050.
685. DIMITRIU, DANIEL, *Al. Macedonski*, **Noapte de decemvrie** *(I)*, Cronica, **26**, nr. 9, 1991, 6; *(2)*, nr. 10, 7 [v.r. nr. 649].
686. DRĂGULIN, GHEORGHE I., *Din istoria unei metafore eminesciene:* **luceafărul mărilor**, LL, nr. 2, 1991, 132—140.
687. DUDA, GABRIELA, *Sinestezie și metaforă în simbolismul românesc*, SCL, **42**, nr. 3—4, 1991, 111—118 [rés. fr.].
688. DUMITRESCU, ION, *Calitățile generale și particulare ale stilului*, LLR-S, 1991, 29—32 [variantă a art. *Stilurile literare*, LLR, **1**, nr. 1, 1975, 11—15, și *Calitățile particulare ale stilului*, **2**, nr. 1, 1976, 18—19]. Vezi BRL, **18**, 1975, nr. 898; **19**, 1976, nr. 927.
690. FĂGĂRĂȘANU, SIMONA, *Expresii ale ambiguității la Eminescu*, CE, **9**, (1988), 380—390.
691. FLOAREA, MIHAI, *Compunerea liberă (I)*, LLR, **20**, nr. 2, 1991, 12—13; *(II)*, nr. 3, 18—20.
692. FLOAREA, MIHAI, *Iovan Iorgovan — perspective stilistice*, LL, nr. 2, 1990, 216—223.
694. FRENȚ, RODICA, *O interpretare semiotică a cuvintelor scurte*, CE, **9**, (1988), 1989, 433—440 [la M. Eminescu].
695. FUNERIU, I., *Al. Macedonski: versificație și editare. Argumente pentru o metodă*, ContL, 1988, 60—79 [рус. рез.].

696. FUNERIU, I., *Neologisme inoportune*, Orizont, 3, nr. 21, 1991, 10 [despre utilizarea neologismelor în limbajul poetic după Al. Macedonski]; *Între* [Iiră ... *și* **Lyră** [la rubr.: Cronica ediţiilor].
697. GAVRIL, CODRUŢA, **Cînt — gînd** *între poetic și metaforic*, CE, **9**, (1988), 1989,26—30.
699. GUCIU, IOANA, *Stilul epistolar*, LIR, **20**, nr. 2, 1991, 20—22.
700. HRISTEA, IRINA, *T. Arghezi:* **Testament**, LL, nr. 2, 1990, 193—198.
701. IANCU, VICTOR, *Funcţia regionalismului în poezia lui Marin Sorescu*, SND, **I**, 1990, 184—197 [cu 2 tab.]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1049.
702. IERUNCA, VIRGIL, *Dan Botta traducător al lui François Villon (II)*, CCrit, nr. 2, 1990, 20—26. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1050.
703. ILIAN, AURELIA, *M. Eminescu: „De-aș avea"*, LLR, **20**, nr. 4, 1991, 28—29.
705. IONIŢĂ, FLORIN, *Ion Barbu: „Riga Crypto și lapona Enigel"*, LLR, **19**, nr. 4, 1990, 24—26.
706. ISTRATE, MARIANA, *Din onomastica romanului* **Ion** *de Liviu Rebreanu*, SO, **5**, 1990, 346—355.
707. LESOVICI, MIRCEA DORU, *Ion Creangă*, **Povestea lui Harap Alb**, Cronica, **26**, nr. 8, 1991, 6 [v.r. nr. 649].
708. LOVINESCU, VASILE, *Simboluri din ghicitori, cimilituri, frămîntări de limbă, particule elementare (inedit)*, Cronica, **26**, nr. 29, 1991, 12 [chiţigaie, cu-cu, budihace, auraș; despre „limba păsărească" în opera lui I. Creangă].
709. LUCA, DINU, *Structura interioară a peisajului eminescian. Cîteva paradigme*, CE, **9**, (1988), 1989, 180—188.
710. LUPU, COMAN, *Camilo José Cela și romanul-eseu*, RLit, **24**, nr. 30, 1991, 20 [trad. inadecvată de Ana Vădeanu a romanului *Familia lui Pascual Duarte*].
711. MAGHERU, PAUL, *Structura și etapele de elaborare a unei compuneri*, LLR-S, 1991, 23—26 [reluare din LLR, **16**, nr. 1, 1987, 16—18]. Vezi BRL, **30**, 1987, nr. 1625.
712. M[ANOLESCU], N[ICOLAE], *Antisemitismul și limba de lemn*, RLit, **24**, nr. 26, 1991, 2.
713. MAREȘ, LUCREŢIA, *Conversiune metaforică la Tudor Arghezi*, LR, **39**, nr. 5—6, 1990, 409—411 [dislocarea construcţiilor vb. + subst. folosit adverbial].
714. MARIN, DOINA, *„Gramatica" împotriva limbajului de lemn. Comentariu de text*, TribÎnv, **2**, nr. 20, 1991, 7 [la poezia *Gramatica* de Ana Blandiana].
715. MAVRODIN, IRINA, *Sensurile odihnind în pura lor potenţialitate*, Scc 20, nr. 328—330, 1989, 262—265 [v.t.c. nr. 678].
717. MECU, NICOLAE, *Moduri de expunere în opera literară*, LLR-S, 1991, 26—28 [reluare din LLR, **12**, nr. 3, 1983, 7—9].
718. MIHĂILĂ, ECATERINA, *Situaţie și limbaj. Cu privire la poezia lui Marin Sorescu*, SCL, **42**, nr. 3—4, 1991, 89—98 [Engl. Ab.].
719. MIHĂILĂ, G., *Observaţii stilistice pe marginea a trei traduceri din nuvela* **Cîrjaliul de** *A.S. Puşkin*, LR, **39**, nr. 5—6, 1990, 413—416 [Emil Petrovici, *Alexandru Puşkin*, în „Luceafărul", 3, nr. 3—4, 1937, p. 99—100; Larisa și G. Solcănescu, în VR, nr. 5—6, 1949, p. 48—52; Eusebiu Camilar, *Opere alese*, vol. II de A. S. Puşkin, Buc., Cartea Rusă, 1954, p. 428—432].
720. MIHĂILĂ, G., *Rasprostranenie proizvedenij A. S. Puškina v Rumynii (perevody povesti „Kiržal")*, RS, **23**, 1990, 11—43 [cu textul rus și rom. pe 2 coloane].
721. MIHĂILĂ, G., *Receptarea în România a baladelor sîrbești din colecţia lui Vuk Ștef. Karadžić*, PredLLR, **8**, 1991, 326—360 [în trad. lui M. Eminescu].
722. MIHĂILESCU, FLORIN, *Poetica lui Mihail Sadoveanu*, LLR, **20**, nr. 2, 1991, 13—16.
723. MOLDOVAN, VICTORIA, *Relaţia nume — personaj în opera sadoveniană*, SO, **5**, 1990, 364—373.
724. MOLDOVEANU, DAN, *Modele semiotice în „Călin (File din poveste)"*, CE, **9**, (1988), 1989, 441—444.
725. MORARU, MIHAELA, *Rumynskie varianty Puškinskih arhaizmov*, FilR, **2**, 1991, 72—87.
726. MUNTEANU, ȘTEFAN, *Nică a lui Ștefan a Petrii și lumea lui*, LL, nr. 4, 1990, 285—290.
727. MUREȘAN, VIOREL, *Latina și mam'mare*, Apostrof, **2**, nr. 3—4, 1991, 10 [Goe, ego, egocentric].
728. NECULA, CRISTINA, *Consideraţii posibile privind limbajul visului și poetica eminesciană*, CE, **9**, (1988), 1989, 203—215.
729. NEGOMIREANU, DOINA, *Relaţii semantice în structura comparaţiei*, LR, **39**, nr. 5—6, 1990, 417—418.
730. NEGOMIREANU, DOINA, *T. Arghezi — ipostaze ale valorificării și prelucrării lexicului românesc*, SCL, **41**, nr. 5—6, 1990, 421—424 [Engl. Ab.].

731. NEGREANU, CONSTANTIN, *Petre Ispirescu şi limba populară (locuţiuni, expresii proverbe)*, RET, **36**, nr. 3—4, 1991, 179—191.
732. NEŢ, MARIANA, *Despre limbajul poetic eminescian: fonologie şi semantică*, SCL, **42**, nr. 3—4, 1991, 99—109 [Engl. Ab.].
733. NEŢ, MARIANA, *Proza scurtă din perspectiva unei pragmatici lingvistice*, SCL, **41**, nr. 5—6, 1990, 417—420 [Engl. Ab.].
734. NIMIGEANU, OVIDIU, *Limita limbajului poetic*, CE, **9**, (1988), 1989, 19—25 [la M. Eminescu].
735. NIŢELEA, V., *Ţaţa Frosa strikes again*, Adevărul, **2**, nr. 450, 25 iul. 1991, 3 [despre traducerile filmelor la televiziune].
736. OANCEA, ILEANA, *Comparaţie şi viziune în poetica lui Lucian Blaga*, LL, nr. 2, 1991, 112—121.
737. OANCEA, ILEANA, *M. Eminescu:* **Dintre sute de catarge**, LL, nr. 2, 1990, 188—194.
738. OLTEANU, A. Gh., *Poetic — nepoetic în opera literară (cu aplicaţie la „Nunta Zamfirei" de George Coşbuc)*, LL, nr. 2, 1990, 248—252.
739. ONU, LIVIU, *Între normă, variantă stilistică şi constrîngere prozodică. O problemă de topică*, PredLLR, **8**, 1991, 292—311 [construcţii verbale cu topică inversată].
740. PAPADIMA, DANIELA, *Limba de lemn — un antilimbaj (I)*, LLR, **20**, nr. 4, 1991, 14—16.
741. PARPALĂ, EMILIA, *Poezia actelor de vorbire*, LR, **39**, nr. 5—6, 1990, 423—427.
742. PARPALĂ, EMILIA I., *Poetica textelor de rit funebru*, REF, **35**, nr. 3—4, 1990, 215—223 [rés. fr.].
743. PAVEL, DAN, *Strategia ambiguităţii*, 22, **2**, nr. 18, 1991, 4 [în discursul politic].
744. PAVEL, LAURA, *Mihai Eminescu, „Dintre sute de catarge" (analiză de text)*, CE, **9**, (1988), 1989, 67—74.
745. PETRESCU, IOANA EM., *Tainica înrudire a numelor*, Tribuna, **3**, nr. 40, 1991, 5 [în Ion Heliade Rădulescu, *Anatolida*].
746. PIETREANU, MARICA, *Probleme de onomastică literară. Cu referire la poezia lui Marin Sorescu*, SO, **5**, 1990, 382—399.
747. PIRU, AL., *Oximoronul*, Dimineaţa, **2**, nr. 186, 24 sept. 1991, 1, 2.
748. POP, AUGUSTIN, *Obiectivele onomasticii literare*, SO, **5**, 1990, 400—408.
749. POP, GHEORGHE, *Limbă literară şi limbaje profesionale*, SND, II, 1990, 410—420. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1106.
752. PRELIPCEANU, ELISABETA, *Semn şi metasemn în „Dintre sute de catarge" de Mihai Eminescu*, BulIDMŞ-Suceava, **3**, 1989, 95—99.
753. PRELIPCEANU, VASILE, *Mijloace de realizare a antitezei în „Luceafărul" de Mihai Eminescu*, BulIDMŞ-Suceava, **3**, 1989, 91—94.
754. RADU, MIHAI, *Inversiunea ca figură de stil în poezia începuturilor lui Mihai Eminescu*, BulIDMŞ-Suceava, **3**, 1989, 107—113.
755. ROTARU, ION, *M. Eminescu: „Doina"*, LLR, **20**, nr. 3, 1991, 24—27.
757. SLAVE, ELENA, *Metafora în limba română. Comentarii şi explicaţii*, Bucureşti, EŞ, 1991, 306 p. Rec.: Adriana Stoichiţoiu, *„Omul—acest animal metaforizant"*. *I*, Dimineaţa, **2**, nr. 206, 22 oct. 1991, 2.
759. STOICHIŢOIU, ADRIANA, *Sens şi definiţie în limbajul juridic*, SCL, **41**, nr. 4, 1990, 377—383 [cu 1 sch.; Engl. Ab.].
761. ŞERBAN, SERGIU, *Texte literare comentate: „Mioriţa"*, Ateneu, **27**, nr. 11—12, 1990, 11 [la rubr.: Consultaţii şcolare].
762. TOHĂNEANU, G. I., *„Dă-mi fiecare deget ..."*, RLit, **24**, nr. 17, 1991, 8 [*deget* la M. Eminescu, T. Arghezi; v.r. nr. 287]; *„Cerul d'Egipet ..."*, nr. 26, 8 [toponimele *Mesopotamia, Oltenia, Renania, Moldova, Moldoveanul, Egipt, Egipet, Eghipt, Eghipet* la M. Eminescu; la rubr.: Cronica limbii].
763. TOMA, DOLORES, *Les premières traductions de Molière*, CREL, nr. 1, 1991, 43—52.
764. ŢION, ADRIAN, *Ana Blandiana: „Gramatică"*, LLR, **20**, nr. 2, 1991, 27—28.
765. URITESCU, DORIN N., *Metamorfozele cuvîntului*, RRom, **2**, nr. 116, 15 ian. 1991, 3 [contribuţia lui M. Eminescu la dezvoltarea limbii române literare].
766. VASILESCU, MIRCEA, *O posibilă variantă de comentariu*, LLR, **19**, nr. 4, 1990, 12—13.
767. VATAMANIUC, D., *Un vers horaţian*, Manuscriptum, **2**, nr. 2, 1990, 7 [locuţiuni latine la M. Eminescu].
768. VLĂDESCU, ANDREEA, **La Vulturi**. *Gala Galaction*, Avant-post, nr. 1, 1991, 15 [la rubr.: Pagina şcolarului].
769. VRÂNCEANU, ALEXANDRA, *Stilul lui Camil Petrescu — între teorie şi practică*, LLR **20**, nr. 1, 1991, 16—19.

770. ZAFIU, RODICA, *Starea de libertate a cuvîntului*, Luceafărul, **2**, nr. 1, 1991, 4; *„Luna-n mare își aruncă chipul...”*, nr. 2, 4; *Sintaxă poetică*, nr. 3, 4; *Sintaxă și istorie*, nr. 4, 4; *„Poporul acesta...”*, nr. 6, 4 [sintagme ale „limbii de lemn” din presa naționalistă actuală]; *Prestații la pupitru*, nr. 7, 4 [„limba de lemn” în sport]; *Strategii și eșecuri*, nr. 8, 4; *„Sovietele au fost largi”*, nr. 9, 4; *Expresivitatea limbajului cotidian*, nr. 11, 4; *Obiecte și acțiuni*, nr. 12, 4; *Poliptoton, parigmenon etc.*, nr. 13, 4 [și paronomază, antanaclază la Șerban Foarță, Ion Stratan, Leonid Dimov, Gheorghe Magheru]; *Mica publicitate*, nr. 16, 4; *Limbajul de lemn și literatura, I*, nr. 17, 4; *II*, nr. 18, 4; *Amenințarea*, nr. 19, 4, 6 [ca act de limbaj în scrisorile anonime din publicația „Acum”]; *Un reper stilistic*, nr. 20, 4 [dislocarea morfo-sintactică la D. Cantemir și în fraza modernă]; *Horoscopul*, nr. 23, 4 [horoscoapele din ziare]; *Benzi desenate*, nr. 24, 4 [neconcordanța dintre text și imagine]; *Din fondul principal...*, nr. 25, 4 [de astăzi: fesenist, fesenea, feseneu, feseniot, fesenariot]; *Între* **ICSITMUA** *și* **BIBU**, nr. 26, 4 [denumirile firmelor și societăților]; *Limbajul și violența*, nr. 27, 4; *Predicții false*, nr. 28, 4 [limba de lemn: scoaterea din limbă a cuvintelor care nu conveneau ideologiei]; *Pilorese și ironie*, nr. 29, 4 [stilul lui Paul Goma, cu formații de tipul *arzălarfoculească, moșcolonelul* etc.]; *Nevoia și necesarul*, nr. 32, 8 [*necesar* în sintagme]; **Ghinion**, nr. 33, 4; *Mecanisme ale ambiguității*, nr. 43, 4 [în nuvela *Alexandru Lăpușneanu* de C. Negruzzi]; *Costică*, nr. 45, 4 [figură în tipologia vorbitorilor la I. L. Caragiale; v. r. nr. 217]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1154.
VEZI și nr. 1, 6, 29, 31, 32, 36, 40, 46, 58, 76, 77, 85, 87, 89, 122, 137, **141**, 144, 147, 149, 153, 155, 161, **171**, 182, 188, 189, 197, 198, 200, 204, 206, 207, 215, 219, **290**, 291, 300, 303, 306, 311, 312, 316, 338, 345, **352**, 353, 357, 367, 368, 401, 412, 414, 418, 421, 447, 457, 492, 497, 505, 523, 526, 539, 540, 544, 550, 552, 556, 558, 559, 561, 571, 574 bis, 575—577, 660, 779, 780, 782, 784, 787, 792—795, 799, 803, 805, 811, 813, 814, 818, 821, 828, 835—837, 845, 856, 953, 1011, 1012, 1015, 1025, 1026, 1031, 1032, 1038—1040, 1045, 1048, 1064, 1065, 1081, 1097, 1103, 1117, 1148, 1155, 1158—1160, 1169, 1183, 1190, 1191, 1239, 1293, 1312, **1325**, **1334**, **1363**, **1369**, **1386**, 1412, 1425, 1427, 1429—**1431**, 1434, 1436, 1438.

Recenzii

771. IORGA, GEORGE, *De la Bolintineanu la N. Stănescu, prin Eminescu*, Ateneu, **27**, nr. 4, 1990, 5 [Ioana Em. Petrescu, *Eminescu și mutațiile poeziei ...*]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **1099**.
772. MECU, NICOLAE, Ioana Em. Petrescu, *Eminescu și mutațiile poeziei* [...], LL, nr. 3—4, 1990, 371—375. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **1099**.
773. VERDEȘ, OVIDIU, *Ioana Em. Petrescu despre mutațiile poeziei românești. Vedere și viziune. Un model poetic global*. VR, **85**, nr. 12, 1990, 56—59. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **1099**.
VEZI și nr. 31, 32, 141, 171, 222, 235, 246, 247, 290, 352, 360, 477, 478, 757, 852, 1075.

c. Cultivarea limbii

774. ALBU, ELENA, *De veghe la exprimarea literară*, TribÎnv, **2**, nr. 3, 1991, 6.
775. A. M., *Escaladarea limbii române. Lustruim limba de lemn cu șmirghelul democrației*, OS, **17**, nr. 20, 1990, 7 [escaladare; la rubr.: Ticuri verbale].
776. ANDREI, NICOLAE, **Fezabilitate**, PLib, **3**, nr. 66, 4 apr. 1991, 9 [la rubr.: Să vorbim și să scriem românește].
777. AVRAM, MIOARA, *Fenomene lingvistice caracteristice elevilor*, LLR-S, 1991, 3—4 [reluare din LLR, **16**, nr. 3, 1987, 2—3]. Vezi BRL, **30**, 1987, nr. 1260.
778. BĂRBUȚĂ, CONSTANTIN, *Bursa inculturii*, Adevărul, **2**, nr. 448, 23 iul. 1991, 3 [greșeli de exprimare în periodicul „Bursa”, Buc.].
779. BÂRNA, N., *Limba română tradusă la radio și în presă*, GCrit, nr. 2, 1990, 92—93.
780. BRÂNCOVEANU, ROMULUS, *Distribuția primitivă a capitalului și limbajului politic reformist*, 22, **2**, nr. 20, 1991, 5 [piață, democrație, pluralism, societate civilă].
781. BUCUREȘCU, ADRIAN, *Parlez-vous roumanglais?*, RLib, **49**, nr. 368, 30 mart. 1991, 4 [v. r. nr. 614].
782. BUTULESCU, VALERIU, *De la limba de lemn la limba de viperă*, Adevărul, **2**, nr. 452, 27 iul. 1991, 2.
783. CALOTĂ, ION, *Probleme de cultivarea limbii române* [*I*], Meridian, **2**, nr. 16, 1991, 3, *Probleme de accentuare (II)*, nr. 18, 1991, 6.
784. CIOLAN ALEXANDRU, *Toate-s vechi și nouă toate. Limba de lemn*, Cronica, **26**, nr. 19, 1991, 3.

785. C[OJA], I[ON], *Scrisoare deschisă. Cum e corect?*, Naţiunea, **2**, nr. 17, 1991 [răspuns la întrebarea: Cum e corect: *Ministerul Învăţământului şi Ştiinţei* sau *Ministerul Învăţământului şi al Ştiinţei?*].

787. CONSTANTIN, GH., *Cum vorbim?*, RLib, **49**, nr. 309, 8 ian. 1991, 4; **Doctori** *şi doctori*, nr. 312, 11 ian., 4; *Din „argoul" unei secretare de cabinet*, nr. 317, 18 ian., 4; **Al, a, ai, ale**: *cuvinte „mici", „probleme" mari...*, nr. 323, 26 ian., 4; **Funcţie, raport, procent**, nr. 339, 19 febr., 4; *O întrebare la zi*, nr. 353, 9 mart. 4 [judecătoare, ingineră, pedagogă, pictoriţă, doamnă, domnişoară, director, preşedinte, diriginte, subinginer]; *„Francoromâna"?*, nr. 374, 10 apr., 4; *Sărăcie mare, chiar şi-n ... exprimare!*, nr. 387, 27 apr., 4 [v.r. nr. 614].

788. CONSTANTIN, GH., **Tătuc, fuehrer, conducător, lider naţional ...**, AlCiv, **1**, nr. 19, 26 iul. 1991, 2; *Cu ce „ne confruntăm"?*, nr. 39, 23 aug., 2 [la rubr.: Limba de lemn].

789. COTEANU, ION, *O scurtă întrebare*, Academica, **2**, nr. 12, 1991, 11 [despre folosirea lui *a aniversa*].

790. COVALESCU, A., *Limba română încotro?*, RM, **2**, nr. 40, 1991, 5.

791. DIAM, C., **A implementa**, Libertatea, **3**, nr. 352, 16 febr. 1991, 2.

792. DOBRIDOR, IOAN, *Tonul, stilul, incultura şi politica. E vreo legătură?*, Azi, **2**, nr. 340, 26 iun. 1991, 1, 2 [răspuns la art. lui Alexandru Niculescu de la nr. 808; despre *a recepta, a rezona, mnemonic, a dubita, a credita, a obnubila, a malforma, indubitabil, a dezavua*].

793. DUMITRESCU, MIHAI, *Un „dialect" pe cale de dispariţie. Pentru dulcele grai de lemn [I]*, Viitorul, nr. 84, 23 iul. 1991, 2; *(II)*, nr. 89, 31 iul., 2; *(III)*, nr. 99, 13 aug., 2.

794. EMINESCU, YOLANDA, *Terminologia juridică şi limbajul de lemn*, Cotidianul, **1**, nr. 164, 30 dec. 1991, 2 [lucrativ, prevedere, a abroga, abolire, a dispune, stipulaţie].

795. FLOAREA, MIHAI, *Inflaţia stilistică (I)*, RLit, **24**, nr. 18, 1991, 9 [a convieţui cu, a intermedia între, a (se) suprapune peste, a împarte în părţi, cea mai desăvîrşită, cea mai vastă, atît de nemărginită]; *(II)*, nr. 26, 7 [atît de perfect(ă), a aprecia (foarte) pozitiv, preţ, cei mai celebri, cel mai sublim, cele mai complete, cel mai elementar, o serie întreagă de ..., începem de la început, interpunere între, cît mai universal, atinge tangenţial, cote mai artistice decît, acumen, ratio, diligentia]; (III), nr. 35, 9 [licenţă (poetică), licenţiat, Lycium, Lyceum, liceu, liniştit, calm]; *(IV)*, nr. 40, 8 [licenţa poetică „cobori în jos, luceafăr blînd" la M. Eminescu; v.r. nr. 287].

796. GUŢU ROMALO, VALERIA, *„Datorită calamităţilor ...*", RLit, **24**, nr. 33, 1991, 8 [dialog, manipula, manipulare, a marginaliza, a negocia, consens, a derula, vizavi de, dator, datorită, graţie, mulţumită, din cauza, din pricina; v.r. nr. 287).

797. HRISTEA, THEODOR, *Poluare şi depoluare lingvistică*, Eco, **1**, nr. 40, 1990, 6; *Pledoarie pentru cultivarea limbii literare*, nr. 41, 6; *„P-aici, P-acolo, P-atunci"*, nr. 42, 6; *„Între-" şi „inter-"*, nr. 43, 6 [întreprindere, înteprindere]; *Un pleonasm intolerabil: „Mijloace (de) mass-media"*, **2**, nr. 44, 1991, 6; **Anti-** *sau* **ante-**?, nr. 53, 7 [anti/antecameră, ante/antidiluvian, ante/antidata, anti/antecrist].

798. IANCU, VICTOR, *„Prim-ministru al Guvernului"*, RLib, **49**, nr. 358, 16 mart. 1991, 4 [v.r. nr. 614].

799. LEFTER, ION-BOGDAN, *D-ale limbajului puterii*, Contrapunct, 1, nr. 38, 1990, 5.

800. LUPU, COMAN, *Nume proprii*, Avant-post, nr. 3, 1991, 4 [ordinea prenume-nume, scrierea numelor spaniole, pronunţarea numelor proprii străine]; *Gramatica traducerilor*, nr. 5, 1990, 6; *Concret/abstract*, nr. 4, 5; *Neologisme deturnate*, nr. 4, 5 [Genocid, volubil].

801. MĂRAN, DORIN, *„Ca să zic aşa ..."*, Adevărul, **2**, nr. 475, 29 aug. 1991, 2 [despre anacolut, divagaţie, paranteză şi expresii folosite abuziv în limbajul celor care apar la televiziune].

802. MEDEANU, DAN, *Puţină gramatică*, Phoenix, **2**, nr. 73, 1991, 8.

803. M. G., *Matei Vişniec şi „limbajul de lemn"*, Steaua, **41**, nr. 3, 1990, 64 [pe marginea unui art. din „Liberation", 1 mart. 1990].

804. MICU, OLGA, *Ce greu ne dezobişnuim, ce uşor ne obişnuim*, AlCiv, **1**, nr. 28, 29 aug. 1991, 3 [limbajul parlamentar; v.r. nr. 788].

805. MIHĂESCU, N., *Impresia frumosului*, Libertatea, **3**, nr. 334, 8 febr. 1991, 4; *Între idee şi ... gramatică*, nr. 362, 26 febr., 4; *Cum se dezvoltă cuvintele*, nr. 369, 8 mart., 2; *Accentuarea cuvintelor*, nr. 374, 14—15 mart., 2; *Expresii modificate ...*, Libertatea-Supl, **1**, nr. 1, 27 mart., 2 [a face rabat, a da ortul popii]; *Rolul exprimării eufemistice*, Libertatea-Supl, nr. 2, 10 apr., 2; *Sensurile metaforice*, Libertatea-Supl, nr. 3, 24 apr., 2; *Cuvinte noi*, Libertatea-Supl, nr. 4, mai 2 [tergiversiv, cafenelizare, concitaţiile]; *Formule-şablon*, Libertatea-Supl, nr. 6, 12 iun., 2 [e pe linie, uitaţi, hai(de) acum să ...]; *Cuvinte vechi, cuvinte noi*, Libertatea-Supl, nr. 7, iun., 3 [a comunia, parazitat]; *Noi forme lexicale*, nr. 8, iul., 2 [(lecţie) calapodată, a lista, a rinoceriza, împarantezare]; *Frumu-*

seţea exprimării, Libertatea, nr. 516, 1 sept., 3; *Cuvinte confundate*, nr. 593, 6 dec., 4 [susceptibil — suspect, drastic — draconic, năpustit — năpăstuit; la rubr.: Cultivarea limbii române]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1190.

806. MITREA, CONSTANTIN, *Limba noastră. Utilizarea corectă a prepoziţiei*, TribÎnv, **2**, nr. 6, 1991, 4.

807. MOTOC, NICOLAE, *Ecologie lingvistică*, Tomis, **26**, nr. 10, 1991, 2 [pe marginea art. Tatianei Slama-Cazacu de la nr. 818].

808. NICULESCU, ALEXANDRU, *Beţia de neologisme*, RLit, **24**, nr. 23, 1991, 8 [pe marginea scrisorii deschise a lui Ion Aurel Stoica, *„M-aţi sărutat în Ghetsimani"*, RomLib, **49**, nr. 394, 24 apr. 1991 [a rezona, viciu mnemonic, a deservi, a dubita, malformare, deformare, a obnubila, a eluda, a minimiza răul, a nutri (încredere); v.r. nr. 287]. Vezi şi nr. 792.

809. NICULESCU, ALEXANDRU, *Cum vorbeşte un ambasador*, RLit, **24**, nr. 29, 1991, 18 [Anton Vătăşescu, ambasador al României la Paris].

810. NICULESCU, ALEXANDRU, *Cuvinte vechi, cuvinte noi*, RLit, **24**, nr. 46, 1991, 8 [a accede, fezabil, a lectura, eficient, a panorama, indexal, evreitudine, butic(ă); v.r. nr. 287].

811. NICULESCU, ALEXANDRU, *Un limbaj politic distinct*, RLit, **24**, nr. 38, 1991, 8 [despre discursul politic al d-lui Ion Raţiu, fără şabloanele limbajului de lemn; v.r. nr. 287].

812. PETRESCU BACIU, AURELIA, *Perlele Parlamentului (şi iar agramaţii ne conduc şi fac legile!)*, AlCiv, **1**, nr. 35, 1991, 17 aug., 1991, 2 [v.r. nr. 788].

813. POALELUNGI, GHEORGHE, *Criptopleonasme*, PP, **42**, nr. 1, 1991, 30; *Cuvinte şi sensuri*, nr. 2, 30 [deroba, sponsor, implementa]; *Forme şi ...forme*, nr. 3, 30 [repercusiune, coliziune]; *Tendinţe...*, nr. 4, 30 [a părea, a plăcea, a zăcea, a vedea, a tăcea, iterare, reitera]; *Pluralele...*, nr. 5, 30 [în *-e* şi *-uri*]; *Nişte prefixe*, nr. 6, 30 [*ex-*, *s-*, *e-*, *in-*]; *„Fineţuri"... lingvistice*, nr. 7, 30 [perspective de viitor, anotimpurile anului, anteproiect, antecameră, antedata, prioritate]; *Cotidiene ...*, nr. 8, 30 [o.k. (oll korrekt) jurnal)]; *Ce mai... „anvizajăm"?*, nr. 9, 30 [anvizaja, decent]; *Automatisme...*, nr. 10, 30 [numai]; *De-ale ortografiei...*, nr. 11, 30 [*mass-media*, *domol*, *angro*, *detaliu*, pronume de politeţe]; *Xenisme...*, nr. 12, 30 [randevu, paspartu, apropo, mersi, butic; la rubr.: Limba română este patria mea].

814. POP, GRIGORE TRAIAN, *Accesibilitatea limbajului politic*, Dimineaţa, **2**, nr. 196, 6 oct. 1991, 1.

815. POPESCU, COSTIN, *Habar n-am şi-s tare mîndru*, Contrapunct, **2**, nr. 37, 1991, 7.

816. PURNICHE, RODICA, *Povestea vorbii...*, *azi*, Luceafărul, **2**, nr. 1, 1991, 7.

817. RĂDULESCU, SORIN, *Sociologia regimului totalitar. Manipularea conceptelor şi conceptele manipulării*, Alternative '90, **2**, nr. 9—10, 1991, 27—28.

818. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *Limba de lemn*, RLit, **24**, nr. 42, 1991, 4—5. Vezi şi nr. 807.

819. SOLEI, SORINA, *Cuvintele nepotrivite şi tehnica îmbrobodirilor*, AlCiv, **1**, nr. 16, 23 iul. 1991, 4 [v.r. nr. 788].

820. STANCU, NATALIA, *Liviu Ciulei şi Nina Cassian despre miracolul limbii române*, CrN, **2**, nr. 129, 12 iun. 1991, 1, 2.

821. STOICHIŢOIU, ADRIANA, *Împrumuturi „necesare", împrumuturi „de lux" (I)*, Dimineaţa, **2**, nr. 101, 28 mai, 1991, 2 [best-seller, jogging, manager, computer, copyright]; *(II)*, nr. 111, 11 iun., 2 [hit, job, juice, shop, show, campus, hot-dog, pierzant, a obtura, a surmonta]; *De la Eminescu la Orwell (I)*, nr. 121, 25 iun., 2 [a sta umăr la umăr, cîntecul de lebădă, intrarea în Europa, libanizare, babilonizare, ocultare, demarare, stopare, chintesenţializa, muncitoriza, parşivitate, manevrabilitate, neopostrevoluţionar, deceauşizare]; *II*, nr. 131, 9 iul., 2 [clişee actuale]; *Formaţii lexicale „la modă"*, nr. 176, 10 sept., 2 [vulnerabilitate, fiabilitate, salvabilitate, cotidianitate, evolutivitate]; *Să nu mai cerem revendicări!*, nr. 196, 8 oct., 2 [a aduce aportul, mijloace mass-media, a cere revendicări, mare masă de oameni, inclusiv şi, dar însă]; *„Omul — acest animal metaforizant" (II)*, nr. 216, 5 n., 2 [metaforele din limbajul ştiinţific]; *(III)*, nr. 226, 19 n., 2; v.r. nr. 80]. Vezi şi nr. 757.

822. STOICHIŢOIU, ADRIANA, *Un sufix „la modă": -itate*, AUBLLR, **39**, 1990, 55—58.

823. ŞTEFAN, I. M., *Cuvintele în primejdie*, RLit, **24**, nr. 26, 1991, 7 [şablcare: derulare, determinaţi (oameni), molestaţi, agresaţi, manipulaţi, marginalizaţi, incitaţi, liberalizare].

824. TABARCEA, CEZAR, *Cînd opoziţia nu se aude*, Cotidianul, **1**, nr. 54, 24 iul. 1991, 2.

825. TABARCEA, CEZAR, *Puterea*, Observator, **1**, nr. 33, 1990, 3 [putere de stat, putere populară]; *Stadiul actual* nr. 34, 3 [prevăderi, patrusprezece, optisprezece, a temeinici,

a sîrgui, radiomediateca]; **Funciar**, nr. 35, 3 [foncier, proprietate funciară, calități funciare, funciarmente, fons, -tis, fond, problemă de fond, problemă funciară, lege funciară]; *Înjurături*; nr. 36, 3 [injuria]; *Politica opacizării*, nr. 37, nr. 2 [anacolut]; **Securitate**, nr. 39, 2 [intersecție, secție, sector, insectă, segment, secure, secur(e)ist]; *Minciuna*, nr. 39., 2 [a minți, minte]; *Ne-am sătura de dascăli*, **2**, nr. 5, 1991, 3 [dascăl]; **Polis**, nr. 40, 2 [politică]; *Eminescu*, nr. 41, 2 [despre influența jargonului politic asupra limbii]; **Contrast**, nr. 42, 2 [despre claritatea și nepoluarea limbajului; la rubr. Reconstrucția limbajului]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1209.

826. TABARCEA, CEZAR, *Vorbe fără rost*, AlCiv, **1**, nr. 12, 17 iul. 1991, 4 [destabilizare]; *Forțe pitite*, nr. 15, 20 iul., 2 [ocult]; *Strîns uniți în jurul...*, nr. 21, 20 iul., 2 [consens, comandament; v.r. nr. 788].

827. TĂTARU, ANA, *„Între semănat și recoltă" (cui folosește stricarea limbii române?)*, Azi, **2**, nr. 408, 24 sept. 1991, 1 [greșeli de accent la radio România, Radio Europa Liberă și la Televiziune].

828. TOHĂNEANU, G. I., *„Petecul unui crepuscul"*, RLit, **24**, nr. 41, 1991, 8 [dublă accentuare la cuv. cu terminația *-cul*; v.r. nr. 287].

829. TUDOR-ANTON, EUGENIA, *Bietele cuvinte...*, RLit, **24**, nr. 5, 1991, 5 [prevedere, întreprindere, vigilență].

830. TUDOSE, PETRE, *Sărmana limbă românească*, TribÎnv, **2**, nr. 38, 1991, 1.

831. UNGUREANU, CORNEL, *Starea de normalitate*, Arca, **1**, nr. 1, 1990, 2 [cuvintele din limbajul politic, social, aluziv, de lemn].

832. URICARU, EUGEN, *„Treizecicinci"*, Luceafărul, **2**, nr. 45, 1991, 13 [limbajul crainicilor TV].

833. URITESCU, DORIN N., *Construcții în derivă* **(— năravul din fire n-are lecuire)**, RRom, **2**, nr. 218, 8 iun. 1991, 2 [la rubr.: Limba română — patria mea]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1213.

834. VULPE, ION, *Crime de... limba română*, Dimineața, **2**, nr. 73, 17 apr., 1991, 2.

835. VULPESCU, ROMULUS, *Limbă în sos de lemn*, RM, nr. 63, 1991, 4; **Firul roșu**, nr. 64, 4.

836. ZAFIU, RODICA, *„Încadrări"*, Luceafărul, **2**, nr. 30, 1991, 4 [cadru, cadrist, încadrat, încadra, cadrá]; *Ars combinatoria*, nr. 34, 4 [o anumită parte, ... de catifea, limbaj de plastic, limbaj de deșeuri, limbaj forestier, limbaj de rumeguș]; *Martirii — după sufragiu*, nr. 35, 4 [martiriu, sufragiu]; *„De suflet"*, nr. 36, 4 [de suflet, de inimă, de gașcă; sufletist, sufletel]; *Prețiozitate*, nr. 38, 4; *Matrimoniale*, nr. 39, 4; *Subiectivitatea limbajului*, nr. 42, 4 [afectivitatea limbajului publicistic, reacție la limbajul de lemn]; *Sincronizare*, nr. 48, 4 [evoluția limbajului (pseudo) poetic al creațiilor ocazionale, omagiale]; *Exerciții*, nr. 49, 4 [cuvinte terminate în *-âție, -âcție, -îcție, -écție, -ie*]; *Aluzia*, nr. 46, 4 [aluzie; v.r. nr. 217]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1220.

837. * * * *Limba străzii și limba presei*, CCrit, nr. 3, 1991, 74—78 [anchetă la care au participat: Ioan Lăcustă, scriitor; Titus Mesaroș, regizor de film; Valeriu Moisescu, regizor de teatru; Elisabeta Lăsconi, profesoară de limba și literatura română, și Alunița Cofan, idem]. VEZI și nr. 29, 58, 76, 77, 302, 494, 524, 537, 539, 540, 612, 740, 838, 927, 1173, 1301, 1337, 1420.

Recenzii

VEZI nr. 477, 478.

10. ONOMASTICĂ

a. Generalități

838. BEJAN, D., *Despre abrevierea numelor proprii în limba română*, LL, nr. 2, 1990, 133—138.

839. PĂTRUȚ, IOAN, *Tradiție și inovație în onomastică*, SO, **5**, 1990, 14—23.

840. ȘERBAN, FELICIA, *Nume proprii în dicționarele limbii române*, CL, **35**, nr. 2, 1990, 161—166.

VEZI și nr. 44, 69, 83, **96**, 206, **294**, 316, 323, 336, 727, 746, 748, 762, 800, 838—840, 843, 847.

Recenzii

VEZI nr. 96, 294.

b. Antroponimie

842. ALBOIU, MIRCEA, *Antroponime gorjenești de origine transilvăneană și importanța lor istorică*, Apulum, **26**, 1989, 595—602 [deutsch. Zus.].
843. DOBRE, MARIA, *Mărturii onomastice privind terminologia unor vechi meserii*, SO, **5**, 1990, 314—320.
844. FILIPESCU, PUIU, *Relația antroponimie — toponimie în așezări de pe valea Zeletinului (jud. Bacău)*, SO, **5**, 1990, 135—144.
845. FLOREA, ION A., *Antroponime din Moldova. Note pe marginea* **NALR Moldova și Bucovina**, SO, **5**, 1990, 321—336.
845 bis. GOICU, VIORICA, *Particularități dialectale în antroponimia de pe valea Crișului Alb*, SND, I, 1990, 168—176. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1230.
846. GORAN, VASILE, *Poreclele copiilor provenite din argou*, SO, **5**, 1990, 336—345.
847. OROS, MARIUS I., *Despre raportul dintre numele proprii și subiectul denominator*, SO, **5**, 1990, 30—42.
848. PALIGA, SORIN, **Emin**, Academica, **1**, nr. 6, 1991, 13 [Eminescu].
849. PALIGA, SORIN, *Există antroponime de origine tracă în română?*, Academica, **1**, nr. 10, 1991, 10.
850. POPESCU, RADU SP., *Nume de familie românești. Contribuții etimologice*, LR, **39**, nr. 5—6, 1990, 433—436 [Băiceanu, Băleanu, Bărbuceanu, Bicescu, Bîrzan, Bodiu, Boișteanu, Borosteanu, Breahnă, Carabaș(u), Crăiete, Dragon(u), Lăcariu, Leoveanu, Moacă, Păsăraru, Ploștinaru, Poduțu, Popeangă, Schileru, Țoiu, Veleanu, Vizaru].
851. ROȘIANU, ION, *Probleme de morfosintaxă la numele proprii*, SO, **5**, 1990, 43—56.
VEZI și nr. 44, 69, 83, 96, 206, **294**, 316, 323, 336, 591—593, **655**, 706, 723, 746, 748, 762, 800, 838—840, 843, 881, 887.

Recenzii

852. FILIPCIUC, ION, *Numele și groapa lui Toma Alimoș*, Minerva, **1**, nr. 5, 1990, 3 [rec. la Iordan Datcu și Viorica Săvulescu, *O capodoperă a baladei românești:* **Toma Alimoș**, Buc., EM, 1990].
VEZI și nr. 96, 294, 655, 841.

c. Toponimie

853. BARASCHI, SILVIA, *Din toponomia medievală ponto-dunăreană. II.* **Grosetto, Banbola, Zanavarda**, Pontica, **21—22**, 1988—1989, 271—286 [rés. fr.]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1237.
854. BĂLAȘA, DUMITRU, *Dicționarul istoric al localităților din Oltenia*, MO, **42**, nr. 1—3, 1990, 264—302 [*A — Cula de la Almăju*].
855. BÎRLEANU, ION-HORIA, *Raportul de motivare în oiconime din valea Șoimuzului Mare (jud. Suceava)*, SO, **5**, 1990, 95—113.
856. BODZEI-SCHILLER, ERICA, BODZEI, SIGISMUND, *Adaptarea semantică a numelor topice prin traducere*, SO, **5**, 1990, 114—134.
857. BOLOCAN, G., *Modele sinonimice în toponimie*, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 277—283.
858. BOLOCAN, GH., *Toponimie și dialectologie*, LR, **39**, nr. 5—6, 1990, 379—382.
859. BUREȚEA, EMILIAN N., *Cuvinte dialectale în toponimia din nordul județului Vîlcea*, SND I 1990, 57—73. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1241.
860. CIOBOTEA, DINICĂ, *O carte rară: primul dicționar istoric al localităților din județul Gorj*, MO, **42**, nr. 1—3, 1990, 308—310 [I. Popescu-Cilieni, *Biserici, tîrguri și sate din județul Gorj*, Craiova, 1944].
861. FERENCZI, ISTVÁN, *Poate fi identificat hidronimul* **Marris** *al lui Herodot cu hidronimul* **Mureș** *din Transilvania*, Marisia, **13—14**, 1983—1984, 33—50 [deutsch. Zus.].
862. FRĂȚILĂ, V., *Nume de locuri din Banat formate cu sufixul* **-ov**, ContL, 1988, 40—59 [deutsch. Zus.].

863. GALOȘ, MARIA, *Toponimia din localitățile Gălășeni și Tămașa (jud. Sălaj)*, AMP, **14—15**, 191, 607—615 [Engl. Ab.].
864. GOGA, NICOLAE, *Toponime verbalizate*, SO, **5**, 1990, 24—29.
865. GOICU, VIORICA, *Cuvinte de origine autohtonă în toponimia din sud-vestul țării*, SO, **5**, 1990, 145—155.
867. HOMORODEAN, MIRCEA, *Aspecte ale continuității în lumina toponimiei. Cu privire specială la Țara Lăpușului*, SO, **5**, 1990, 156—165.
868. IONESCU, I., *Hidronimul* **Dunăre**, ST, **43**, nr. 2, 1991, 165—168.
869. MOISE, ION, *Munții Carpați — vatră strămoșească a limbii române*, Calende, **1**, nr. 2, 1991, 5 [la rubr.: Cronica limbii].
870. MOLDOVEANU, GHEORGHE, *Reinterpretarea semantică a toponimelor*, SO, **5**, 1990, 185—189.
871. OANCEA, DIMITRIE I., *Din istoria nescrisă. Numele de sub nume*, Academica, **1**, nr. 6, 1991, 5, 6 [despre oiconime].
872. OANCEA, DIMITRIE I., *Străvechi vetre de locuire românească*, Academica, **1**, nr. 10, 1991, 6, 9 [despre oiconime].
873. PALIGA, SORIN, *Hidronimia*, Academica, **1**, nr. 12, 1991, 29 [Mureș, Dunăre].
874. PAVEL, EUGEN, *Cu privire la toponimizarea relativă*, SO, **5**, 1990, 190—197.
875. PĂDURARIU, NECULAI, *Din istoria căilor de navigație ale României*, MR, **1**, nr. 1, 1990, 8—9 [despre *Harta istorică a Imperiului Roman și a neamurilor barbare vecine în Anul Domnului 400 cînd Imperiul a început să fie supus unor invazii*, ed. prima dată de Guillaume de l'Isle (sau Delisle), Paris, 1705, retipărită la Londra, în 1709; cu fasc. titlului și al hărții].
876. PĂTRUȚ, IOAN, *Referitor la toponimele în* **-ăuți**, CL, **35**, nr. 2, 1990, 149—152 [de origine ucraineană].
877. IELE, ALEXANDRU, *I. Elemente lexicale autohtone în toponimia românească*, CTC, **1**, nr. 9, 1990, 12 [1. Crișana]; **2**, nr. 1—2, 1991, 15; nr. 3, 10; nr. 4, 7 [la rubr.: Perenitatea elementelor dacoromâne].
878. PENIȘOARĂ, ION, *Dinamica numelor de localități din Dobrogea la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*, SO, **5**, 1990, 198—202.
879. PETRE, MIHAI, *Toponimia urbană. Aspecte lingvistice*, SO, **5**, 1990, 203—209.
880. POPA, EMIL, *Toponime din bazinul Abrudului atestate la sfîrșitul secolului al XVI-lea*, SO, **5**, 1990, 210—222.
881. POPESCU-SIRETEANU, ION, **Horaiț** *(entopic, toponim și antroponim)*, SO, **5**, 1990, 223—232.
882. REZMANU, ADRIAN, *Pentru o cercetare arhivistică a toponimiei*, SO, **5**, 1990, 233—237.
883. ROȘCA, NUȚU, *Considerații privind monografia toponimică*, SO, **5**, 1990, 238—243.
884. SIMIONESE, VASILE, *Toponimia localității Cenei (jud. Timiș)*, SO, **5**, 1990, 264—268.
885. SLUȘANSCHI, DAN, *Pădurea, livada și satul*, RP, nr. 2, 1991, 8 [Alunș(u), Brad(u), Păr(u), Pin(u)]; **Nămăiești**, nr. 3, 9; [și Faur, Pîrgar(u)]; *Bestiar toponimic*, nr. 5, 6 [Cerbu, Ciuta, Chițani, Pasărea, Stîrcu]; *La Pontul Euxin*, nr. 7, 4 [Tomis, Callatis; v.r. nr. 610]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1261.
886. STROIA, M., RUSU ANDRIUC, DOINA, *Sensuri ale apelativului „hulă" din Podișul Tîrnavelor*, StUBBGeol-Geogr, **34**, 1989, 57—62 [rez. rom.].
887. SUCIU, EMIL, *Sufixul onomastic* **-ui**, SO, **5**, 1990, 57—82.
888. SUFLEȚEL MOROIANU, RODICA, *Fapte morfologice, fonetice și lexicale dialectale în toponimia bănățeană*, SND, II, 1990, 477—487. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1264.
889. SUFLEȚEL-MOROIANU, RODICA, *Aspecte ale derivării cu sufixe în toponimia bănățeană*, SO, **5**, 1990, 282—304.
890. ȘTEFĂNESCU-DRĂGĂNEȘTI, VIRGILIU, **Ardeal**, *cuvînt geto-dacic*, Alpha, **1**, nr. 8, 1990, 1—2 [reluat din „Noi, tracii", Roma, nr. 188, mart. 1990].
891. TODINCA, VASILE, *Despre toponimul bihorean* **Prisaca**, CTC, **2**, nr. 3, 1991, 2.
892. TOMA, ION, *„Etimologia de grup" în toponimie*, LR, **39**, nr. 5—6, 1990, 447—451.
893. TONCIULESCU, PAUL, **Ardeal**, *cuvînt și pămînt românesc*, Omu, **1**, nr. 1, 1990, 6.
894. TONCIULESCU, PAUL, *Transilvania — istorie și dăinuire românească. Toponimul* **Ardeal**, Continent, **2**, nr. 8, 1990, 13.
896. VASILIU, GAERIEL, *Din toponimia satelor Sălățig, Bulgari, Mineu, Noțig, Dobrin, Deleni*, AMP, **14—15**, 1991, 599—606 [rés. fr.].
897. VINȚELER, ONUFRIE, *Cu privire la originea numelui* **Abrud**, StUBB, **35**, nr. 1, 1990, 87—91.
898. * * * *Originea neungurească a cuvîntului* **Ardeal**, Omu, **1**, nr. 2, 1990, 3, 4.

899. * * * *Savanți români și străini despre toponimia românească. Iorgu Iordan* (extrase din *Toponimia românească*, Editura Academiei, 1963), Muntele, **2**, nr. 1, 1991, 13—14 [selecția textelor: Ilie Fratu]. Vezi [BRL], [**6**], 1963—1964, nr. 258.
VEZI și nr. 44, 69, 83, **96**, 206, **294**, 316, 317, 323, 336, 349, 356, 370, 610, **655**, 701, 706, 746, 748, 762, 800, 838, 839, 840, 847, 851, 909, 1052, 1090.

Recenzii

900. OANCEA, DIMITRIE, Constantin-Mircea Ștefănescu, *Nouvelles contributions à l'étude de la formation et de l'évolution du delta du Danube*. Mémoires de la Section de géographie, Bibliothèque Nationale, Paris, 1981 (198 pag., 52 schițe), Terra, **22**, nr. 1—4, 1990, 42 [toponimele moștenite din antichitate].
VEZI și nr. 96, 294, 655, 841.

11. ORTOGRAFIE, ORTOEPIE, PUNCTUAȚIE

901. AVRAM, MIOARA, *Diversiunea â. Reforma ortografiei (I)*, RLib. **49**, nr. 355, 13 mart. 1991, 4; *(II)*, nr. 356, 14 mart., 4. Vezi și nr. 929.
902. AVRAM, SEVER, *În ofsaid. Ștefan Cazimir*, ExM, **2**, nr. 9, 1991, 5.
903. BĂDICUȚ, ILIE, *Nostalgie ortografică și ortografie nostalgică*, Azi, **2**, nr. 266, 12 mart. 199, 3 [despre *â*, *î* și *sunt*].
904. BĂDICUȚ, ILIE, *Ortografia românească în tranziție*, Azi, **2**, nr. 418, 8 oct. 1991, 2 [despre reforma ortografică].
905. BĂILEȘTEANU, FĂNUȘ, *Cum scriau „maeștrii"...*, Academica, **1**, nr. 6, 1991, 12 [v.r. nr. 601].
906. BĂILEȘTEANU, FĂNUȘ, *Din „rațiuni" afective*, Academica, **1**, nr. 9, 1991, 6 [v.r. nr. 601].
907. BOCEANU, GABRIELA, *Forme și reforme*, Dimineața, **2**, nr. 219, 10 n. 1991, 3.
908. BOERESCU, PÂRVU, *Litera â din perspectiva științei scrierii (I)*, Academica, **1**, nr. 7, 1991, 7; *(II)*, nr. 8, 6 [v. r. nr. 601].
909. BOERESCU, PÂRVU, *Nume românești uitate*, Academica, **1**, nr. 10, 1991, 11 [ortografierea numelor Țichindeal, Hasdeu, Barițiu, Bărnuțiu].
910. BOERESCU, PÂRVU, *Ortografia și adevărul științific*, RLib, **49**, nr. 385, 25 apr. 1991, 4.
911. BUCURESCU, ADRIAN, *Ortografia în fază de tranziție*, RLib, **49**, nr. 488, 18 sept. 1991, 4.
912. BUCURESCU, ADRIAN, *Politica și ortografia*, RLib, **49**, nr. 336, 14 febr. 1991, 4.
913. BUZDUGAN, GH., *Ortografia în aritmetică*, Academica, **1**, nr. 12, 1991, 11 [despre *î*, *â*, *dz*, *z*; propune eliminarea punctului după cifrele care indică miile la numerele compuse].
914. CAZIMIR, ȘTEFAN, *Î din a? — Ba!*, Teatrul, nr. 5—6, 1991, 6.
915. CORLĂTEANU, NICOLAE, *Vorbirea vie și ortografia*, RLit, **24**, nr. 34, 1991, 1, 7 [sînt].
916. COTEANU, ION, *Cu Europa înainte, cu ortografia înapoi!*, Dimineața, **2**, nr. 221, 12 n. 1991, 1, 2.
917. COTEANU, ION, *Domnilor colegi, țineți prinsoarea?*, Academica, **1**, nr. 12, 1991, 11 [*sînt* atestat în sec. XVIII].
918. COTEANU, ION, *Hai să dăm mînă cu mînă Pentru scrierea română*, Dimineața, **2**, nr 230, 23—24, n., 1991, 1, 2.
919. COTEANU, ION, *Sînt împotriva modificării ortografiei*, CrN, **2**, nr. 57, 28 febr. 1991, 3 [int. luat de Lucia Ivănescu].
920. CRIȘAN, CONSTANTIN, *Spre un alt... ortograf al limbii române*, Dimineața, **2**, nr. 191, 1 oct. 1991, 2 [pentru *sînt*].
921. DABIJA, MIRCEA, *Ortopolitica. Dl. Ion Coteanu și batalionul de femei*, Națiunea, **2**, nr. 45, 1991, 2, 13.
922. DABIJA, NICOLAE, MATCAȘ, NICOLAE, GIOBANU, ANATOL, DUMENIUC, ION, MÂNDICANU, EMIL, GROMOV, ALEXANDRU, BUTNARU, VALENTINA, PĂTRÎNAC, CLAUDIA, CIUBOTARU, VIOREL, HOLBAN, ION, CAȘENCU, ANDREI, *Reforma ortografică. Scrisoare deschisă Academiei Române*, RLib, **49**, nr. 371, 4 apr. 1991, 4.
923. DIDYM, *Ortografia. Lung prilej de vorbe și de ipoteze*, Națiunea, **2**, nr. 39, 1991, 12.

925. DRĂGAN, IOSIF CONSTANTIN, *Ortografia română*, Națiunea, **2**, nr. 42, 1991, 1, 4.
926. DRĂGĂNESCU, MIHAI, *Asupra unor îndreptări ale ortografiei limbii române*. Raportul domnului academician..., președintele Academiei Române asupra..., prezentat în Adunarea generală a Academiei Române, din data de 31 ianuarie 1991 [preprint], [București], [f.e.], [1991] 10+[1] [cu Anexa] (AR); tipărit și în Academica, **1**, nr. 4, 1991, 3,5 [propune modificări la *Micul dicționar ortografic*, Buc., EAR, 1953, privind scrierea cu *î* și *â*; v.r. nr.]. Vezi [BRL], [**1**], 1944—1959, ultimul titlu din anul 1953.
927. FRANȚESCU, CAIUS, TITUS, *Și academiile greșesc* ... (**Bisect, bisext** *sau* **bisextil**?), Dimineața, **2**, nr. 190, 29 sept. 1991, 2 [propune *bisext*, *bisextil*].
928. GEORGESCU, N., *Litera Â există! Ce spun despre ea lingviștii? (I)*, Dimineața, **2**, nr. 27, 9—10 febr. 1991, 2; *(II)*, nr. 32, 16—17 febr., 2 [pe marginea intervenției acad. I. Coteanu la dezbaterea consacrată ortografiei din 31 ian. 1991, la AR].
929. GEORGESCU, N., *Pentru un „dosar" al ortografiei limbii române*, Academica, **1**, nr. 12, 1991, 10—11 [și pe marginea art. Mioarei Avram de la nr. 901]. Vezi și nr. 930.
930. GEORGESCU, N., *Pentru un „dosar" al ortografiei limbii române*, Academica, **2**, nr. 1, 1991, 9 [istoricul problemei ortografiei; v.r. nr. 601].
931. GHEȚIE, ION, *Între ortografiile academice din 1932 și 1953*, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 225—229.
932. GUȚU ROMALO, VALERIA, *Ortografie*, RLit, **24**, nr. 13, 1991, 9; *Ortografia românească*, nr. 22, 7 [v.r. nr. 287]. Vezi și nr. 933.
933. IANCU, VICTOR, *„Ortografie"*, RLit, **24**, nr. 16, 1991, 8 [pe marginea art. Valeriei Guțu Romalo de la nr. 932; v.r. nr. 287].
934. IURAȘCU, CONSTANTIN, *Îngrijorări academice*, RLib, **49**, nr. 357, 15 mart., 1991, 4.
935. LĂCUSTĂ, ION, *Nu numai ortografia*, CCrit, **nr**. 3, 1991, 90.
936. MIHAIL, CRISTIAN, *Scrisul și regulile lui*, Academica, **1**, nr. 5, 1991, 7 [în favoarea revenirii lui *â*; cu o scrisoare adresată acad. Al. Rosetti în 1980 și răspunsul acestuia].
937. MIHĂESCU, N., *Limba română și ortografia*, RRom, **2**, nr. 328, 13 n. 1991, 3 [int. luat de Ion Văduva-Poenaru].
938. MIHĂESCU, N., *O chestiune de ortografie și nu numai...*, Libertatea, **3**, nr. 508, 22—23 aug. 1991, 2 [v.r. nr. 805].
939. M. S., *Dreptate... ortografică*, ZM, **2**, nr. 38, 1991, 4 [restaurarea dreptului AR de a hotărî asupra normelor ortografice].
940. NEGOESCU, MARIUS, *Pe cînd revenirea la ortografia veche ?*, Dreptatea, **23**, nr. 342, 12 apr. 199, 4.
941. NEGRESCU, ȘTEFAN HORIA, *„â"*, Baricada, **2**, nr. 10, 1991, 8.
942. NICOLAE, DAN-LIVIU, *Reforma ortografică. Ortografia ca exercițiu mental. Alt punct de vedere*, RLib, **49**, nr. 363, 22 mart. 1991, 4.
943. NICULESCU, ALEXANDRU, *Reflecții ... ortografice*, RLit, **24**, nr. 48, 1991, 8 [contra propunerilor AR; v.r. nr. 287].
944. ONU, LIVIU, *Ultimele reforme ale ortografiei limbii române*, Academica, **1**, nr. 8, 1991, 7 [v.r. nr. 601].
945. PALIGA, SORIN, *Din când în când*, Tinerama, nr. 14, 15—21 febr. 1991, 5.
946. PAMFIL, CARMEN GABRIELA, *O nouă reformă ortografică (I)*, ConvLit, nr. 17, 1991, 7; *(2)*, nr. 18, 7.
947. PETRE, ILEANA, *Cum e mai bine, d-le Drăgănescu: „pine" sau „paine"?*, „Ploiești", Editura SALT Societatea Comercială, **1**, nr. 7, 21—27, n. 1991, 4.
948. PIRU, AL., *Scris etimologic sau fonetic ?*, Dimineața, **2**, nr. 65, 4 apr. 1991, 1, 2.
949. ROȘCA, IOAN, *Cu î din a?*, CrN, **2**, nr. 60, 1991, 4.
950. SIMONESCU, MARGARETA, *Patria de cuvinte*, Academica, **2**, nr. 1, 1991, 9 [sînt/sunt, mână/mănă; v.r. nr. 601].
951. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *Încercarea de integrare a limbii române printre limbile slave*, RLit, **24**, nr. 36, 1991, 7.
952. SURDU, AL., *Exigențe filologice și cerințe practice*, Academica, **2**, nr. 1, 1991, 8 [despre reforma ortografică: *â/î*, *ș/sh/sch*; v.r. nr. 601].
953. ȚICALO, IOAN, *Accentul în limba română*, LLR, **20**, nr. 1, 1991, 9—11 [dinamic sau de intensitate].
954. VRÂNCEANU, DUMITRU, *Reconsiderarea ortografiei*, Contrast, **2**, nr. 6, 1991, 7.
955. VULPE, MAGDALENA, *Argumentul de autoritate*, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 229—232.
956. VULPE, MAGDALENA, *Reforma ortografică. Argumentul de autoritate*, RLib, **49**, nr 461, 10—11 aug. 1991, 4.
957. ZAFIU, RODICA, *Polemici, mituri, instituții (I)*, Luceafărul, **2**, nr. 21, 1991, 4; *(II)*, nr. 22, 4 [despre dezbaterile ortografice; v.r. nr. 217].

958. * * * *Academia recomandă*, Academica, **1**, nr. 12, 1991, 10 [în legătură cu hotărîrea de la nr. 961].
959. * * * *Astăzi, 17 septembrie 1991, Guvernul României hotărăşte...*, Academica, **1**, nr. 12, 1991, 10.
960. * * * *„Dosarul" ortografiei române*, Academica, **1**, nr. 11, 1991, 26 [cursul actelor privind modificarea ortografiei: M. Drăgănescu către P. Roman; I. A. Stoica către M. Drăgănescu; D. Marţian către M. Drăgănescu; M. Drăgănescu către A. Bîrlădeanu; A. Bîrlădeanu către M. Drăgănescu; documentar de N. Georgescu]. Vezi şi nr. 929, 930.
961. * * * *Hotărîrea Academiei Române privind ortografia. Bucureşti, 4 octombrie 1991*, RLib, **49**, nr. 508, 16 oct. 1991, 4. Vezi şi nr. 958.
962. * * * *Ortografia limbii române*, RLib, **49**, nr. 328, 2 febr. 1991, 2 [comunicatul Biroului de presă al AR].

VEZI şi nr. 4, 50, 54, 64—66, 79, 84, 91, 92, 309, 319, 335, 375, 455, 592, 593, 603, **618**, 696, 1144, 1152, 1161, 1177, 1192.

Recenzii

963. BADEA, ŞTEFAN, *Ortografie pentru toţi*, RLit, **24**, nr. 5, 1991, 5 [de Mioara Avram; v.r. nr. 287]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **1275**.
964. NICOLESCU, CORNELIA, [recenzie la cartea Mioarei Avram, *Ortografie pentru toţi* ...], CCAO, **2**, nr. 1, 1991, 71. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **1275**.
965. ŞERBĂNESCU, ANDRA, Mioara Avram, *Ortografie pentru toţi* [...], LL, nr. 2, 1991, 201—202. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **1275**.
966. VASILIU, LAURA, Mioara Avram, *Ortografie pentru toţi* [...], LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 302—303. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **1275**.

VEZI şi nr. 975.

12. ROMÂNA DE PESTE HOTARE

967. BĂILEŞTEANU, FĂNUŞ, *„Limba noastră-i o comoară"*, Academica, **1**, nr. 11, 1991, 9.
968. CIOBANU, ANATOL, *Limba română, marea durere a fraţilor noştri din Basarabia [I]*, RLib, **49**, nr. 449, 25 iul. 1991, 4; *(II)*, nr. 451, 27—28 iul., 4 [int. luat de Ion Medoia].
969. DABIJA, NICOLAE, *Ziua limbii române*, Tribuna, **3**, nr. 40, 1991, 1, 5 [31 aug. 1989 — limba română a devenit limbă de stat în Republica Moldova].
970. IRIMIA, D., *O revistă „Limba noastră" la Chişinău*, Cronica, **26**, nr. 24, 1991, 2.
971. MIHĂESCU, N., *O teorie aberantă*, Libertatea, **3**, nr. 529, 16—17 sept. 1991, 2 [despre existenţa unei limbi moldoveneşti; v.r. nr. 805].
972. MOCANU, LIUBOV, DUMITRANA, MAGDALENA, *Aspecte ale fenomenului de bilingvism în Republica Moldova*, RPed, **40**, nr. 1, 1991, 38—41.
973. POPESCU, ION, *Limbile vorbite în regiunea Cernăuţi*, CrR, **3**, nr. 15—16, 1991, 7.
974. ŞIREANU, OLIVIA, CHIRVASIU, CIPRIAN, *Sărbătoarea limbii române*, TinLib, **2**, nr. 481, 31 aug. — 1 sept. 1991, 1 [2 ani de la adoptarea grafiei latine în Republica Moldova].

VEZI şi nr. 45, 54, 56, 57, 60, 62, 64—66, 79, 80, 84, 91, 92, 94, 432, 922, 1435.

Recenzii

975. DOBRE, MARIA, *Norme ortografice, ortoepice şi de punctuaţie ale limbii române*, Chişinău, Editura Lumina, 1991, 207 p., LLR, **20**, nr. 4, 1991, 56—58 [sub coordonarea lui Silviu Berejan, de Anatolie Ciobanu, Teodor Cotelnic, Alexandru Dîrul, Ion Dumeniuc, Ion Eţcu, Nicolae Matcaş, Ion Mocreac, Vlad Pohilă, Gheorghe Rusnac].

VEZI şi nr. 230.

V. *BALCANISTICĂ*

VEZI nr. 605.

VI. *FILOLOGIE CLASICĂ*

976. BĂRBULESCU, MARIA, *Numele* Δεκέβαλος *pe o inscripţie descoperită în Dobrogea*, TD, **11**, nr. 1—2, (1990) 1991, 5—9 [cu 1 fot. şi 1 desen; rés. fr.].

977. BULGĂR, GH., *Eminescu în latină*, BulID-Arad, 1989, 35—37 [*Poezii — Carmina*, text bilingv român-latin, trad. de Traian Lăzărescu, Buc., 1981].
978. FRANGA, LIVIU, *Ovidius şi spaţiul danubiano-pontic*, TD, **11**, nr. 1—2, (1990) 1991, 225—238 [riass. it.].
979. FRĂCEA, ILIE, *Leonţiu de Bizanţ*, **30 de capete împotriva lui Sever de Antiohia**, ST, **42**, nr. 4, 1990, 41—50 [text de la cca 532; cu introd. şi trad.].
980. HALICHIAS, ANA-CRISTINA, *De la paleografia latină la teoria traducerii*, SCL, **41**, nr. 4, 1990, 325—331 [Engl. Ab.].
981. MEDREA-DANCIU, ALEXANDRA, **Odysseus** — *index şi simbol la Nikos Kazantzakis*, SO, **5**, 1990, 356—363.
982. MICU, IOAN, *Poemul ovidian* **Halieuticon**, Pontica, **21—22**, 1988—1989, 337—362 [cu textul poemului în lat. şi rom.; cu terminologia ihtiologică în lat. savantă şi rom.; cu etim; rés. fr.].
983. NARDONI, DAVIDE, *Ad declarandum quantae...* (CIL VI, 960). *II*, StCl, **27**, (1989), 1991, 61—70 [trad. unei inscripţii de pe Columna lui Traian]. Vezi BRL, **32**, 1989, nr. 1112.
984. OLTEANU, SORIN, *Note epigrafice*, Pontica, **21—22**, 1988—1989, 313—317 [rés. fr.].
985. PARTENIE, CĂTĂLIN, *Timaios 41 a 7—8*, StCl, **27**, (1989), 1991, 77—81 [rés. fr.].
986. PETOLESCU, CONSTANTIN, C., *Cronica epigrafică a României (IX, 1989)*, SCIVA, **42**, nr. 1—2, 1991, 85—92. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1311; **30**, 1987, nr. 1364; **29**, 1986, nr. 1377; **28**, 1985, nr. 1214; **27**, 1984, nr. 1159; **25**, 1982, nr. 2123.
987. POPESCU, EMILIAN, *Trăsături caracteristice ale epigrafiei din regiunile Dunării de jos în secolele IV — VI*, ST, **41**, nr. 5—6, 1989, 63—74.
988. PURDELA SITARU, MARIA, *Termeni pentru noţiunile „boală", „bolnav" în latină şi în română*, SCL, **42**, nr. 3—4, 1991, 125—131 [deutsch. Zus.].
989. REPINA, TAMARA, *Essai d'une typologie comparée des systèmes de la déclination des substantifs en latin, en ancien français et en roumain*, RIR, 1990, 371—374 [cu 1 tab.].
990. SLUŞANSCHI, DAN, **Conē** — *le seul nom antique du Delta du Danube* (Lucain, *Phars*, III, 200), StCl, **27**, (1989), 1991, 57—60.
991. SLUŞANSCHI, DAN, *Tomitana graeca*, Pontica, **21—22**, 1988—1989, 305—311 [rés. fr.].
992. VORNICESCU, NESTOR, *Patristica la noi (I)*, Academica, **1**, nr. 3, 1991, 26; *(II)*, nr. 4, 19; *(III)*, nr. 5, 22 [din sec. XV—XVI].
993. VORNICESCU, NESTOR, *Una dintre primele scrieri ale literaturii române vechi*: **Pătimirea Martirilor Epictet şi Astion** *de la cumpăna secolelor III—IV*, Craiova, EMO, 1990, 230 p. + 29 pl. [cu textul *Pătimirii* trad. în rom., fr. şi engl.; cu bibl.]. Rec.: Iustin Gaşpar, MMB, **66**, nr. 4, 1990, 162—165.
994. WALD, LUCIA, *Observaţii privind denumirile latine ale noţiunii de „cuvînt"*, SCL, **41**, nr. 4, 1990, 405—412 [Engl. Ab.].
995. * * * *Studii clasice*. [Vol.] XXVII. 1989. Publicaţia apare sub îngrijirea acad. D. M. Pippidi, I. Fischer, Zoe Petre, [Bucureşti], EAR, 1991, 154 p. (SSC).
VEZI şi nr. 1, 2, 23, 27, 39, 51, 61, 72, 108, 110, 297, 301, 314, 319, 327, 328, 331, 332, 338, 348, 349, 351, 354—356, 358, 390, 428, 439, 444, 446, 471, 580, 581, 591, 593, 608, 609, **611**, **622**, **623**, **624**, 652, 727, 767, 853, 861, 875, 927, 1042, 1043, 1051, 1056, 1070, 1098, 1111, 1250, 1401, 1413.

Recenzii

996. CIUCĂ, MARIAN, C. Iulius Caesar, *Comentarii rerum gestarum*. Vol. I: *Bellum Gallicum*. Edidit Wolfgang Hering, Leipzig, Teubner, 1987, XIX + 179 p. 39 M, StCl, **27**, (1989), 1991, 91.
997. CIUCĂ, MARIAN, Paolo Cugusi, *Aspetti letterari dei „Carmina Latina Epigraphica"*, Bologna, Pàtron, 1985, 294 p. **(Testi e manuali per l'insegnamento universitario del latino**, 22), StCl, **27**, (1989), 1991, 107—109.
998. COSTA, TRAIAN, Germanicus, *Les Phènomènes d'Aratos*. Texte établi et traduit par André Le Boeuffle Paris, Les Belles Lettres, 1975, LV + 82 [—86] p., din care p. 1—59 duble, StCl, **27**, (1989), 1991, 95—96.
999. COSTA, TRAIAN, Herman Grensemann, *Knidische Medizin*. Teil I: *Die Testimonien zur ältesten knidischen Lehre und Analysen knidischer Schriften im Corpus Hippocraticum*. Berlin — New York, Walter de Gruyter, 1975, XXIII [— XXIV] + 275 [—276] p. **(Ars Medica.** *Texte und Untersuchungen zur Quellenkunde der alten Medizin*, II. Abteilung. Band 4, 1), StCl, **27**, (1989), 1991, 109—110.

1000. DORUȚIU BOILĂ, EMILIA, *Tituli Asiae Minoris*, colecti et editi auspiciis Academiae Litterarum Austriacae. Vol. V: *Tituli Lydiae, linguis Graeca et Latina conscripti*. Fasciculus I: *Regio septentrionalis ad Orientem uergens*. Schedis ab Iosepho Keil elaboratis usus, enarrauit Petrus Hermann. Vindobonae, Academia Scientiarum Austriaca, 1981, X + 292 p. + 28 planșe cu fotografii + 2 hărți, StCl, **27**, (1989), 1991, 115—116.

1001. DRĂGULIN, GHEORGHE I., **Filocalia**, *urcuș spre „frumusețea divină"*, UnC, **1**, nr. 7, 1991, 6 [vol. XI, cuprinzînd *Scrisorile duhovnicești ale Sfinților Varsanufie și Ioan*, în trad. lui Dumitru Stăniloaie, Iași, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 698 p.].

1002. MICU, IOAN, 1. P. Ovidii Nasonis, *Halienticon*. Vol. I: Introduzione e testo (pp. 1—223, tav. I — IX); vol. II: Comentario (pp. 225—615) a cura di Filippo Capponi, Leiden, E. J. Brill, 1972 (Coll. **Roma Aeterna**). 2. Filippo Capponi, *Note Filologiche*, estratto da „Giornale italiano di Filologia", Nuova serie, IX [XXX], 2, 1978 (pp. 183—189), Cadmo Editora in Roma. 3. Filippo Capponi, I. *Ferrammenti degli* **Halienticon** *Ovidiani*, estratto da „Helibon", rivista di tradizione e cultura classica dell'Università di Messina, anno XX—XXI, 1980—1981 (pp. 119—163), Pontica, **21—22**, 1988—1989, 363—367.

1003. NICULESCU, GHEORGHE ALEXANDRU, Gaetano de Sanctis, *Scritti minori*. Novamente editi da Aldo Ferrabino e Silvio Accame. Volume quinto: 1931—1947. Roma, Edizione di Storia e Letteratura, 1983, 570 p. (**Storia e letteratura**, *Raccolta di studi e testi*, 124), StCl, **27**, (1989), 1991, 110—111.

1004. PETRE ZOE, Μῆτις. Revue d'anthropologie du monde grec ancien. *Philologie — Histoire — Archéologie*, vol. I, 1986, 1: Paris — Athènes, E.H.E.S.S. — Association „Mêtis", StCl, **27**, (1989), 1991, 120—121.

1005. PETRE, ZOE, Mogens Herman Hansen, *The Athenian Ecclesia*. A Collection of Articles, *1976—1983*. Copenhagen, Museum Tusculanum Press, 1983, 245 p. (**Opuscula Graecolatina Supplementa Musei Tusculani**, edenda curauit Ivan Boserup, vol. 26), 120 DK, StCl, **27**, (1989), 1991, 112—113.

1006. SLUȘANSCHI, DAN, Cornelii Taciti *Libri qui supersunt*. Tomus I, pars secunda: *Ab excessu Diui Augusti libri XI — XVI*. Edidit Kenneth Wellesley, Leipzig, Teubner, 1986, XXI + 201 p., 45 M, StCl, **27**, (1989), 1991, 96—98.

1007. SLUȘANSCHI, DAN, Grani Luciniani, *Reliquiae*. Edidit Nicola Criniti, Leipzig, Teubner, 1981, XXIII + 49 p., 22 M, StCl, **27**, (1989), 1991, 98—99.

1008. SLUȘANSCHI, DAN, M. Tulli Ciceronis, *Scripta quae manserunt omnia*. Fasc. a 25-a: *Pro M. Amelio Scauro oratio*. Recognouit Elżbieta Olechowska. Leipzig, Teubner, 1984, XVII + 32 p., StCl, **27**, (1988), 1989, 91.

1009. SLUȘANSCHI, DAN, *Martianus Capella*. Edidit James Willis, Leipzig, Teubner, 1983, XXIX + 450 p., 119 M, StCl, **27**, (1989), 1991, 99.

1010. WALD, LUCIA, *Soziale Typenbegriffe. Das Fortleben altgriechischer Typenbegriffe in den Sprachen der Welt*. Herausgegeben von Elisabeth Charlotte Welskopf. Band 6., 7. Berlin, Akademie Verlag, 1982, 542, 628 p., 220 M, StCl, **27**, (1989), 1991, 100—101 [termeni social-politici din Grecia antică și supraviețuirea în 39 de limbi indo-europene, semitice, hamitice, caucaziene, bantu, fino-ugrice, turco-tătare, sino-tibetane, malaio-polineziene, în japoneză, vietnameză].

VEZI și nr. 21, 30, 103, 110, 359, 900, 993.

VII. *GERMANISTICĂ*

1011. ASTNER, MICHAEL, *„Dintre sute de catarge" în versiuni germane*, CE, **9**, (1988), 1989, 572—580 [8 variante].

1012. AVĂDANEI, ȘTEFAN, *An Approach through Translation*, AUIL, **35**, 1989, 61—68 [trad. în engl. a poeziei lui M. Eminescu, *Trecut-au anii* de Dimitrie Cuclin, 1937, P. Grimm, 1938, Andrei Bantaș, 1978, Corneliu M. Popescu, 1978].

1013. BACIU, ILEANA, *Aspects of the Syntax of Interrogative Sentences*, LMȘ, nr. 1—2, 1990, 39—46.

1014. BANTAȘ, ANDREI, *Pornind de la* **A** *(I)*, LR, **39**, nr. 5—6, 1990, 373—378; *(II)* *Substantive „numărabile" și „nenumărabile"*, **40**, nr. 1—2, 1991, 19—24.

1015. BANTAȘ, ANDREI, *The Poetry of Mihai Eminescu Challenges, Food for Thought*, Synthesis, **16**, 1989, 17—24.

1016. CORNILESCU, ALEXANDRA, *Gerunds and Infinitives as Subjects: Problems of Syntax and Pragmatic Interpretation*, LMȘ, nr. 2, 1989, 16—25.

1017. HALDENWANG, SIGRID, *Das siebenbürgisch-sächsischen Wörterbuch*, FVL, **34**, nr. 1—2, 1991, 65—68 [despre apariția *Dicționarului graiurilor săsești : A—H, R—S* (parțial) (1908—1928), *G* (1971), *H—J* (1972), *K* (1975), *L* (predat la tipar), *M, N* (în pregătire pentru tipar), *P, Q* (revizuit)].
1018. LEVIȚCHI, LEON D., *Expressiveness of English Language*, SE, **2**, nr. 1, 1991, 3—4.
1019. LUCUȚA, YVONNE, *Der Modale Infinitiv im Deutschen und seine Entsprechungen im Rumänischen (II)*, ContL, 1988, 80—91 [rez. rom.].
1020. MARKEL, HANNI, *E äs net vu Schink (I)*, KarpRund, **24**, nr. 35, 1991, 5; *(II)*, nr. 36, 4—5; *(III)*, nr. 37, 1, 5; *(IV)*, nr. 38, 5 [siebenbürgische Redensarten — poetische Kleinst — formen von ...].
1021. OPRESCU, SIMONA, *Language and Culture*, ȘE, **2**, nr. 4, 1991, 3.
1022. POP, LIA-MARIA, *Limba engleză între limbile lumii*, SE, **1**, nr. 2, 1990, 3, 9.
1023. SANDU, DOINA, *Bemerkungen zu den Wortbildugsregularitäten im Deutschen*, LMȘ, nr. 2, 1989, 67—73.
1024. SNAGOVEANU, ILEANA, *Über das Verhältnis der Phonetischen zur morphosyntaktischen Segmentierung*, LMȘ, nr. 1—2, 1990, 82—87.
1025. SUTER, ALEXANDRU, *Eminescu în limba germană*, PredLLR, **8**, 1991, 376—380.
1026. ȘINCAI, ANA, *Lirica eminesciană în limba engleză*, PredLLR, **8**, 1991, 381—387.

VEZI și nr. 13, 41, 78, 111, 118, 168, 186, 276, 339, 372, 555, 611, **621**, 625, **626**, **630**, **631**, **640**, 644, 735, 781, 821, 1038, 1051, 1099, 1112, 1221, 1224, 1228, 1245, 1246, 1249, 1270, **1292**, **1294**, 1298, 1299, 1302, 1310, **1313**, 1314, **1324**, 1327, 1344, 1348, 1349, **1355**, 1357, 1358, 1370—1372, 1374—1376, **1377**, 1378, 1379, 1381—1385, 1401.

Recenzii

1027. SNAGOVEANU, ILEANA, *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*, LMȘ, nr. 1—2, 1990, 136—137 [erarbeitet von einem Autorenkollektiv des Zentralinstituts für Sprachwissenschaft unter Leitung von Wolfgang Pfeifer, Akademie Verlag, Berlin, 1989, 3 volume, 2093 p.].
1028. VULPE, MAGDALENA, Peter Löffeld, *Das Adjektiv in gesprechener Sprache. Gebrauch und Funktion. Untersucht an Tonbandaufnahmen südwestdeutscher Altagssprache im Vergleich zu Tonbandaufnahmen der Sprache von Patienten im psychotherapeutisches Prozess* (= **IDIOMATICA**, 16), Tübingen, 1989, 285, SCL, **42**, nr. 3—4, 1991, 169—171.
1029. WALD, LUCIA, M. P. Ivashkin, *Sinhronno-diahroničeskij analiz perechodnyh protzessov v angljiskom jazyke*, Moskva, Prometej, 1988, 170 p., SCL, **41**, nr. 5—6, 1990, 498—500.

VEZI și nr. 100, 103, 237, 1423.

VIII. *ORIENTALISTICĂ*

VEZI nr. 301, **636**.

IX. *ROMANISTICĂ*

1030. BACIU, IOAN, *Les subordonnées à deux régissantes non coordonnées dans les langues romanes : anomalie ou régularité ?*, RIR, 1990, 265—270.
1031. BITAN, ADA, *Eminescu în limba portugheză — Aspecte ale semanticii traducerii —*, CE, **9**, (1989), 1991, 581—587 [Carlos Queiroz, Lisabona, 1950].
1032. CARAGEA, MIOARA, *Eminescu în limbile spaniolă și portugheză*, PredLLR, **8**, 1991, 370—375.
1033. CIUCĂ, LIDIA, *La musicalité verlainienne*, Le francophile, **2**, nr. 3, 1991, 9—10.
1034. CIUCĂ, LIDIA, *Façons de parler*, Le francophile, **2**, nr. 3, 1991, 5.
1035. COSĂCEANU, ANCA, LITTERA, ILEANA, *Le vocabulaire de la révolution : La Révolution du vocabulaire*, AUBLLS, **39**, 1990, 9—13 [rés. rom.].
1036. CRISTEA, TEODORA, *Ellipse et négation en français et en roumain*, RIR, 1990, 285—293 [cu 2 sch.].
1037. CRISTEA, TEODORA, *Jalons pour une étude contrastive de la phrase complexe*, LMȘ, nr. 2, 1989, 38—48.

1038. DAN, ILIE, *Două traduceri din Eminescu mai puțin cunoscute*, AUIL, **35**, 1989, 69 [Georges Barthouil, Avignon, 1976, ed. bilingvă; *Gedichten*, Gérard de Riddier, Amsterdam, 1975].
1039. DIACONU, DANA, *Eminescu în limba spaniolă*, AUIL, **35**, 1989, 73—79 [din 1941, din periodice: Cayetano Aparicio, Maria Gabriela Corcuera; în vol.: Rafael Alberti și Maria Teresa León, 1958, Losada (Argentina) și 1973, Barcelona].
1040. GEORGESCU, FLORICA, *Eminescu în limbile franceză și italiană*, PredLLR, **8**, 1991, 388—393.
1041. GIURESCU, ANCA, *A proposito del pronome personale italiano*, RIR, 1990, 309—310.
1042. LIVESCU, MICHAELA, *Denumirile „gîtului" în limbile și dialectele romanice*, SND, I, 1990, 229—251 [cu 6 tab.].
1043. MEIER, HARRI, *Betrachtungen zur romanischen Etymologie. Von der Kopfbinde bis zur Capa*, RIR, 1990, 331—340.
1044. MURĂREȚ, ION, MURĂREȚ, MARIA, *Remarques sur la langue française de la révolution*, AUBLLS, **39**, 1990, 14—20 [rés. fr.].
1045. MUREȘANU IONESCU, MARINA, *Marin Sorescu en version française*, CREL, nr. 1, 1991, 153—156 [*Paysans du Danube. Chronique d'un village roumain*. Traduit du roumain par Jean-Louis Courriol, Editions Jacqueline Chambon, Nîmes, 1989].
1046. NASTA, DAN, ION, *Imparfait et interaction*, RRL, **36**, nr. 1—2, 1991, 61—68.
1047. N. I., *Ce mai e nou prin dicționare*, TînLib, nr. 545, 28 n. 1991, 7 [prez. a unor dicționare franceze recente, ed. în Franța].
1048. OANCEA, ILEANA, *Istoria limbilor literare romanice și paradigmele ei teoretice. Retorica și unele aspecte ale procesului de estetizare a limbilor romanice în epoca veche*, ContL, 1988, 100—113 [rés. fr.] .
1049. PENSADO, CARMEN, *Sobre el debilitamiento de las consonantes nasales en portugués y en rumano*, RIR, 1990, 347—352.
1050. PENSADO, JOSÉ LUIS, *Concordancias léxicas entre el gallego y el rumano*, RIR, 1990, 353—356.
1051. POHL, JACQUES, *Économie et computation. Essai sur l'expression numérique dans huit langues*, RIR, 357—363 [rom., fr., lat., engl., germ., bretonă, swahili, logo; cu 1 tab.].
1052. POPESCU, CONSTANTIN, *Nume de rudenie devenite nume de familie în franceză și în română*, SND, II, 1990, 421—425. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1383.
1053. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, *Comparația în poezia romanșă cultă*, SCL, **41**, nr. 4, 1990, 359—367 [rés. fr.].
1054. REINHEIMER RÎPEANU, SANDA, *Le français en Belgique*, Le francophile, **2**, nr. 4, 1991, 31.
1055. REINHEIMER RÎPEANU, SANDA, *Le français dans le monde*, Le francophile, **2**, nr. 2, 1991, 3.
1056. REINHEIMER RÎPEANU, SANDA, *Mots latins hérités face aux emprunts de substrat et de superstrat*, RIR, 1990, 365—369.
1057. SARAIVA, ANTONIO JOSÉ, *„A fi unde nu ești". Aspecte persistente ale personalității culturale portugheze*, Sec. 20, nr. 334—336, 1991, 13—24 [formele de adresare; trad. de Daniel Nicolescu].
1058. SARAMANDU, NICOLAE, **Atlasul lingvistic romanic**, Academica, **1**, nr. 5, 1991, 30 [prima fasciculă din ALiR în curs de apariție, cu 14 h. lexicale].
1059. SCHENDA, RUDOLF, *Façons de lire — façons de dire ou : l'importance de la bibliothèque bleue pour la civilisation des manières de comuniquer*, Synthesis, **16**, 1989, 31—41.
1060. TASMOWSKI-DE RYCK, LILIANE, *Les pronoms démonstratifs français et roumains*, RIR, 1990, 375—382 [cu trad. ex. din rom. în fr. de Liliana Popescu din Anvers].
1061. TĂNASE, EUGEN, *A murit limba provensală?*, RLit, **24**, nr. 7, 1991, 2 [pe marginea art. lui Edgar Papu, *Eternitatea limbii române*, RM din 23 n. 1990].
1062. TUȚESCU, MARIANA, *L'énoncé conditionnel roman : continuité et innovation*, RIR, 1990, 383—388.
1063. TUȚESCU, MARIANA, *Le discours argumentatif*, LMȘ, nr. 1—2, 1990, 70—81.
1064. VASILE, GEO, *Tradurre Eminescu*, Synthesis, **16**, 1989, 25—30.
1065. VASILIU, MIHNEA, *Despre traduceri*, Cotidianul, **1**, nr. 73, 20 aug. 1991, 3.

VEZI și nr. 1, 22, 27, 39, 48, 70, 72, 82, 138, 143, 338, 342, 354, 356, 358, 471, 487, 490, 497, 517, 527, 541, 606, 609, 611, **619**, **620**, 625, 629, **634**, **637—639**, 643, 652, 674, 679, 702, 710, 763, 800, 989, 1206, 1213, 1215, 1219, 1220, 1222, 1238, 1247, 1263, 1266, 1290, 1291, **1292**, **1294**, 1296, 1296 bis, 1299, 1303, 1305, 1309, **1317**, 1319, **1338**, 1351, 1353, 1354, 1359, 1359 bis, 1360—1362, 1366, 1368, 1380, 1393, 1394, 1401, 1413.

Recenzii

1066. DIMITRESCU, FLORICA, Gerhard Rohlfs, *Panorama delle lingue neolatine (Piccolo atlante linguistico pan-romanzo)*, Tübingen, Günter Narr Verlag, 1986, 310 p., CL, **35**, nr. 2, 1990, 179—181.

1067. DUMITRESCU, MARIA, *LE MICRO ROBERT Dictionnaire d'apprentissage de la langue française*, rédaction rédigée par Alain Rey (1376 + LXVII Annexes), Paris, 1989, RRL, **36**, nr. 1—2, 1991, 96—97.

1068. LUPU, COMAN, Jordi Bruguera i Talloda, *Diccionari ortogràfic i de pronúncia*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1990, 732 p., SCL, **42**, nr. 3—4, 1991, 180.

1069. PLOAE HANGANU, MARIANA, Walmírio Macedo, *Elementos para una estrutura da língua portuguesa*, 2ª ed., Rio de Janeiro, **Coleção Linguage**. 5, Presença, 1987, 193 p., SCL, **41**, nr. 5—6, 1990, 493—494.

1070. POPESCU, CORINA, *România Orientale*, I, 1988, LL, nr. 1, 1991, 92—93 [sub egida Universității La Sapienza din Roma].

1071. POPOVICI, VICTORIA, Horst Geckeler/Dieter Kattenbusch, *Einführung in die italienische Sprachwissenschaft*, **Romanistische Arbeitshefte** 28, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1987, 163 p., SCL, **42**, nr. 3—4, 1991, 179.

1072. POPOVICI, VICTORIA, Reinhard Kiesler, *Sprachliche Mittel der Hervorhebung in der modern portugiesischen Umgangsprache*, Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag, 1989, 370 p., SCL, **42**, nr. 3—4, 1991, 173—174.

1073. POPOVICI, VICTORIA, *Französische etymologische Wörterbuch. Eine Darstellung des galloromanischen Sprachschatzes von Walter v. Wartburg*. Publié par Jean-Pierre Chambon. Fascicule nº 150, tome XXII (1re partie), *Matériaux d'origine inconnue ou incertaine*, **bille; jeu de bille—chèvre**, Bâle, Zbinden Druck und Verlag, AG, 1990, 193—288, SCL, **41**, nr. 5—6, 1990, 497.

1074. POPOVICI, VICTORIA, *„Zeitschrift für romanische Philologie"*, 1990, Band 106, Heft 1/2, p. 1—224; Heft 3/4, p. 225—422; Heft 5/6, p. 423—763, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, SCL, **42**, nr. 3—4, 1991, 180—182.

1075. RAȚĂ, GEORGETA, *Mihai Eminescu. Poésis*. Préface et version française par Paul Miclău, Ed. Minerva, Bucarest, 1989, 139 pages, BulIDMȘ-Suceava, **3**, 1989, 245—246.

1076. REINHEIMER RÎPEANU, SANDA, *Glossaire des Patois de la Suisse Romande*, tome VI, *E*, Genève, Librairie Droz, 1971—1988, SCL, **42**, nr. 3—4, 1991, 172—173.

1077. SCĂRLĂTOIU, ELENA, Ivan Petkanov, *Slavjanski vlijanija v romanskite ezici i dialekti* (Influențe slave în limbile și dialectele romanice), „Izdatelstvo na Bălgarskata Akademija na Naukite, Sofija, 1988 (200 p.), RS, **28**, 1990, 343—351.

1078. TOMA, ION, Marius Sala, *El problema de la lenguas en contacto*, Ciudad de México, Universidad Nacional Autónoma de México, 1988, 229 p., CL, **35**, nr. 2, 1990, 177—179.

1079. URIȚESCU, DORIN, Marius Sala, *El problema de las lenguas en contacto*, México, Universidad Nacional Autónoma de México, 1988, 233 p., SCL, **41**, nr. 5—6, 1990, 485.

1080. VLĂDESCU, ANDREEA, Mioara Avram, Jana Balacciu-Matei, Alexandra Cuniță, I. Fischer, Christian Ionescu, Coman Lupu, Sebastiana Popescu-Fischer, Sanda Reinheimer Rîpeanu, Marius Sala, Oana Sălișteanu-Cristea, Ion Toma, Mariana Tuțescu, Laura Vasiliu, Ioana Vintilă-Rădulescu. Coordonator: Marius Sala, *Enciclopedia limbilor romanice* [...], SCL, **41**, nr. 5—6, 1990, 488—491.
Vezi BRL, **32**, 1989, nr. **1342**.
VEZI și nr. 21, 100, 102, 234, 239, 1279, 1286, 1423.

X. *SLAVISTICĂ*

1081. ANTONIE-CONSTANTINESCU, DOINA, *Eminescu în limba rusă*, PredLLR, **8**, 1991, 394—396.

1082. BALAN, DUMITRU, *Russkaja literatura v rumynskih enciklopedijah i encicklopediceskih slovarjah*, FilR, **12**, 1991, 309—319.

1083. CHIVESCU, ROMEO, COJOCARU, DANA, OLTEANU, THEODOR, ȚOȚEA, ILEANA, *Funkcionirovanie leksiko-semantičeskih mikrosistem v stat'jah russko-rumynskih slovarej*, FilR, **12**, 1991, 274—285 [cu 1 sch.].

1084. COTORCEA, L., *A. S Puškin v poiskom formy*, FilR, **12**, 1991, 353—364.

1085. DUMITRESCU, MARIA, *Leksika sovremennogo russkogo jazyka (terminologičeskie novinki)*, RRL, **36**, nr. 1—2, 1991, 57—60.

1086. DUMITRESCU, MARIA, BUIUM, SARA, VAIDA, VERONICA, SARĂU, GHEORGHE, *Internacionalizmy i russkij jazyk*, FilR, **12**, 1991, 48—61.
1087. GHEORGHIU, MIRCEA, *Nekotorye tendencii v razvitii sovremennogo literaturnogo jazyka*, LMŞ, nr. 1—2, 1990, 111—119.
1088. HÂRLĂOANU, A., *Paradigmatika i sintagmatika prostranstvennyh otnoščenij v russkom i rumynskom jazykah*, FilR, **12**, 1991, 133—156 [cu 1 sch. şi 2 tab.].
1089. IVANOVA, ELENA, *Asupra unor cuvinte româneşti din graiurile bulgăreşti din Banat*, SND, I, 1990, 214—223. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1424.
1090. JANITSEK, E., *Apelative topîce hufule de origine românească*, SO, **5**, 1990, 166—184.
1091. LOZBĂ, MARCELA, *Transpozitivnye značenija form vremeni i naklonenija russkogo glagola i vozmonožnosti peredači ih na rumynskij jazyk*, FilR, **12**, 1990, 205—216.
1092. MIHAIL, ZAMFIRA, *Nichita Ilici Tolstoi*, RS, **28**, 1990, 299—301.
1093. MILIN, JIVA, *Din istoricul cercetării manuscriselor slavo-române*, RS, **28**, 1990, 181—250.
1094. MORARU, MARIA, *K voprosu o vybore vida (Na osnovanii častotnosti vidovyh form sovremennogo russkogo jazyka)*, RS, **28**, 1990, 129—154 [rez. rom].
1095. NESTORESCU, VIRGIL, *Împrumuturi româneşti în limba bulgară*, LR, **39**, nr. 5—6, 1990, 419—422 [kurkóń, masa, matasrija, târga, tron, filínta, şoprón, şpácla, şpácula, skamák, skamán].
1096. OIŢĂ, MARIA, *Vyraženie opredelenija prilagateľnym v russkom jazyke i ego rumynskie ekvivalenty*, LMŞ, nr. 2, 1989, 81—88.
1097. PANGLI, OTILIA, *Din problematica traducerilor eminesciene: armonia interioară*, CE, **9**, (1989), 1991, 588—595 [Teren Masenko, *Mai am un singur dor*, 1952, Andrei Miastkivski, 1974].
1098. PĂCURARIU, MIRCEA, *Mitropolitul Dosoftei al Moldovei şi controversa euharistică din Biserica Ortodoxă Rusă de la sfîrşitul secolului al XVII-lea*, ST, **42**, nr. 1, 1990, 77—85 [trad. în rusă de Dosoftei: *Epistolele Sfîntului Ignatie Teoforul* de la Muzeul de Istorie din Moscova; *Tîlcuirea Sfintei Liturghii*; Simion, Mitropolit al Salonicului, *Împotriva ereziilor*, sec. 15; *Constituţiile Sfinţilor Apostoli*, la Kiev; *Despre prefacerea Sfintelor Taine*, la Kiev; 34 *Cuvîntări (Mărgăritare)*].
1099. ROZKOŠ, PAVEL, *Cuvinte de origine germană în lexicul graiurilor slovace de tip central din România*, SND, II, 1990, 433—444. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1434.
1100. STOIANOVA, DANIELA, ALMAHEL, MONI, *Analiza semantico-sintactică a unui grup de sintagme nominale alcătuite din două substantive în limbile bulgară şi română*, SCL, **41**, nr. 5—6, 1990, 463—474 [Engl. Ab.].
1101. SURJICOVA, AURELIA, *Roľ abbreviacii v razvitii omonimii*, FilR, **12**, 1991, 66—71.
1102. V[AIMBERG], S[OLOMON], *Predislovie*, FilR, **12**, 1991, 3—4.
1103. VILĂU, GEORGETA, *Eminescu în limba polonă*, PredLLR, **8**, 1991, 361—367.
1104. * * * *Filologie rusă*. Coordonator: Solomon Vaimberg, Bucureşti, 1991, 427 p. (UB. FLLS. CLRs).
1105. * * * *Romanoslavica*. [Vol.] XXVIII. Comitetul de redacţie: Gheorghe Mihăilă (redactor responsabil), Mihai Mitu, Ion C. Chiţimia, Ioan Pătruţ, Corneliu Barborică, Ecaterina Fodor, Dorin Gămulescu, Dan Horia Mazilu, Mihai Novicov, Virgil Şoptereanu, Constantin N. Velichi (membri), Mariana Mangiulea, Bucureşti, TUB, 1990, 376 p. multigr. (UB. FLLS. CLS. CFilRs. AS). Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **1453**; **32**, 1989, nr. **1303**; **31**, 1988, nr. **1821**; **29**, 1986, nr. **1545**; **28**, 1985, nr. **1434**; **26**, 1983, nr. **154**; **25**, 1982, nr. **212**; **23**, 1980, nr. 2059; **15**, 1972, nr. 1214; **14**, 1971, nr. 1061; **12**, 1969—1970, sigla RS; [**11**], 1968—1969, nr. 976; [**9**], 1966—1967, [**7**], 1964—1965, [**6**], 1963—1964, [**5**], 1962—1963, [**4**], 1961—1962, [**1**], 1959 sigla **RS**.
VEZI şi nr. 86, 97, 105, 115, 411, 424, 433, 434, 484, 516, 595, 606, 719—721, 725, 876, 884, 951, 973, 977, 1209, 1211, 1217, 1218, 1230, 1234—1237, 1240, 1242, 1244, 1248, 1249, 1252, 1255—1258, 1260, 1261, 1272, 1273, **1296 bis**, **1297 bis**, 1342, 1364, 1401, 1426, 1433.

Recenzii

1106. GUŢU, OLIMPIA, Aksinija Džurova, Krasimir Stancev, Marko Japundžić, *Opis na Slavjanskite Răkopisi văv Vatikanskata Biblioteka* (Catalogo dei Manoscritti Slavi della Biblioteca Vaticana), Sofia, Editura „Svjat", 1985, 462 p., RA, **67**, vol. 52, nr. 2, 1990, 233—235.
1107. TETIANU, DIANA, *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafaricanae*, Jazykovedný zborník, 7, Bratislava, 1989, 260 p., RS, **28**, 1990, 339—342.

1108. VINŢELER, ONUFRIE, A. E. Suprun, *Vvedenie v slavjankuju filologija*, Minsk, 1989, 480 s., RS, **28**, 1990, 333—337.
VEZI şi nr. 100, 1077, 1278, 1284, 1287, 1311.

XI. *TRACOLOGIE*

1109. ISTRATE, MIRCEA, *Limba geto-dacilor, o enigmă? (I)*, Destine, **1**, nr. 5, 1990, 2; *(II)*, nr. 6, 2; *(III)*, **2**, nr. 7, 1991, 2.
1110. MANEGA, MIRON, *Tipologia labirinturilor*, Tinerama, nr. 35, 1991, 14 [pe marginea art. lui Sorin Paliga, *Pre-indo-european, vechi european, proto-indo-european: evidenţa arheologică şi cercetarea lingvistică*, în „Journal of Indo-European Studies", Washington, D.C.].
1111. PELE, ALEXANDRU, *Elemente lexicale daco-române în limbi ale antichităţii (mileniile III—I î.e.n.)*, Omu, **1**, nr. 1, 1990, 3.
1111 bis. TONCIULESCU, PAUL, *Un alfabet autohton, daco-etrusc ?*, CrR, **3**, nr. 15—16, 1991, 10.
1112. VAIDA, GEORGE, *Ierii (Proto-tracii carpatici ai neoliticului ceramic)*, Omu, **1**, nr. 1, 1990, 3 [aut. găseşte înrudiri între irlandeză şi dacă].
VEZI şi nr. 49, 106, 341, 484, 586, 849, 865, 877, 890, 976, 1056.

XII. *LIMBA ALBANEZĂ*

VEZI nr. 484, 1401.

Recenzii

1113. VĂTĂŞESCU, CĂTĂLINA, Jürgen Kristophson, *Romanische Elemente in Albanischen*, în „Zeitschrift für Balkanologie", **24**, 1988, 1, p. 51—93, SCL, **42**, nr. 3—4, 1991, 175—178.
VEZI şi nr. 100, 1113.

XIII. *LIMBA ARMEANĂ*

1114. STEPAN, MIHAI, *Limba armeană în lume*, Ararat, **2**, nr. 2, 1991, 2.

XIV. *LIMBA ETRUSCĂ*

VEZI nr. 1111 bis.

XV. *LIMBA JAPONEZĂ*

VEZI nr. **1322**, **1323**.

Recenzii

VEZI nr. 100, 1010.

XVI. *LIMBA MAGHIARĂ*

1115. BALOGH DEZSŐ, *Ta többeszel funkciójáról*, NyIK, **34**, nr. 1, 1990, 71—74 [rez. rom.].
1116. BRÉDA FERENC, **Nyelvező, nyilvessző**, Helikon, **2**, nr. 15, 1991, 9.
1117. BURCIN, HILDA MINODORA, *Eminescu în limba maghiară*, PredLLR, **8**, 1991, 366—369.

1118. BURUS JÁNOS, *Rava halynevei*, NyIK, **34**, nr. 1, 1990, 90—97.
1119. CSOMORTÁNI MAGDOLNA, *Az állattartas csiki szókincséből*, NyIK, **34**, nr. 1, 1990, 47—55.
1120. DANCSULY ANDRÁS, *Anyanyelvi oktatás pszichopedagógiai nézetből*, Közoktatás, **1**, nr. 5, 1990, 1, 8.
1121. DARÓCZI ENIKŐ, *Anyanyelvünk megőrzéséről*, Korunk, **2**, nr. 6, 1991, 667—669 [reluat din „Irodalom Szemle", 10 dec. 1990].
1122. GAGYI-BALLA ISTVÁN, *Találkozás az anyanyelvi konferenciókkal*, Korunk, **1**, nr. 7, 1990, 877—882.
1123. HINTS MIKLÓS, JANITSEK JENŐ, *Aranyosgerend helynevei*, NyIK, **34**, nr. 1, 1990, 84—90.
1124. KABÁN ANNAMÁRIA, *A tudományos stílus szemiotikájából*, NyIK, **34**, nr. 1, 1990, 67—70 [rez. rom.].
1125. KOMORÓCZY GYÖRGY, *Ballay a Katona*, FT, **3**, nr. 30, 1991, 6 [kulacs]; *Kozlüm* nr. 41, 6; *Előfizetés, bérlet, lakótelep* ..., nr. 49, 6 [la rubr.: Élő nyelvünk].
1126. KRUDI GYULA, PODA GÁBOR, SZEPES MÁRIA, VAJDA P. FERENC, *Álomszótar. Nyosmán összeallitola kisszsuzsanna*, Látó, **2**, nr. 6, 1991, 754—768.
1127. KULKSÁR MÁRIA, *Eljárások, játetok, gyakorlatok, a helyesírás tanításához*, Közoktatás, **2**, nr. 2, 1991, 6.
1128. MURÁDIN, LÁSZLO, *Virág és növényenevek*, NyIK, **34**, nr. 1, 1990, 27—45 [réz. rom.].
1129. J. NAGY MÁRIA, *Télho*, CT, **46**, nr. 1, 1990, 12; *Télutó hava és zúzmaráz*, nr. 2, 13; *Egy csupor tej*, nr. 3, 13; *Nyelvhasználat és nagytakarítás*, nr. 4, 12; *Az egyzáz és az ünnep*, nr. 5, 12; *Nyelvi egészségvédelem*, nr. 6, 15; *Elszeparálódik ?*, nr. 7, 14; *Megy,mint a karikacsapás*, nr. 8, 15; *Jó órában legyen mondva*, nr. 9, 15; *Nyelv és gondolat*, nr. 10, 20; *A demokráciárol*, nr. 11—12, 1990, 13 [demokrácia, fasizmus]; *Asszonynév*, **47**, nr. 1, 1991, 13 [particula *né* adăugată la prenumele masculin, spre a indica soţia]; *Búcsú a farsangtól*, nr. 2, 10; *Hölgyeim és uraim*, nr. 3, 13 [úr, hölgy, asszony, kisásszony]; *Jó svádája van*, nr. 4, 11; *A nomenklatúráról*, nr. 5, 7; *A nő és a* **karoszéria**, nr. 6, 10; *Nyelvünk és a Biblia*, nr. 7, 9; *Bibliai eredetű szavaink és szólásaink*, nr. 8, 13; *Kaps egy* **nyaklevest**!, nr. 9, 12; *Letácsol*, nr. 10, 13; *Tanácskozás élö anyanyelvünkröl*, nr. 11, 2 [la rubr.: Anyanyelvünk]. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1494; **31**, 1988, nr. 1879; **30**, 1987, nr. 1530; **29**, 1986, nr. 1584; **28**, 1985, nr. 1480; **26**, 1983, nr. 1842; **25**, 1982, nr. 2472; **24**, 1981, nr. 2052; **23**, 1980, nr. 2156.
1130. SZABÓ ERZSÉBET, *Jegyzetek az iskolai nyelvmű velésről*, Közoktatás, **2**, nr. 3, 1991, 5.
1131. * * * *Innen pusházz!*, Helikon, **2**, nr. 1, 1991, 7 [periódus, verssor, versszak, strófa, rímképlet, rímpár, rímszó]; nr. 2, 6 [barokk, eposz]; nr. 16, 7 [klassicizmus, szentimentalizmus]; nr. 17, 7 [drámaijameris, blank verse].
VEZI şi nr. **294**, 374, 867, 1216, 1253, 1267.

Recenzii

VEZI nr. 100, 294.

XVII. *LIMBA VIETNAMEZĂ*

VEZI nr. 1010.

XVIII. *LIMBI AFRO-ASIATICE*

1132. CIONOFF, ŞERBAN, *Cu lumina minţii cît mai aproape de „zeul Ra"*, RRom, **2**, nr. 148, 28 febr. 1991, 1 [despre cursurile de limbă şi scriere egipteană veche, la Facultatea de Istoria a UB; se anunţă primul periodic românesc de egiptologie].

XIX. *LIMBI ALTAICE*

1133. P. G., *Gingis Han, Dalai Lama şi ... oceanul*, MR, **2**, nr. 4, 1991, 26—27.
VEZI şi nr. 600.

XX. *LIMBI BANTU*

Recenzii

VEZI nr. 1010.

XXI. *LIMBI CAUCAZIENE*

Recenzii

VEZI nr. 1010.

XXII. *LIMBI ESCHIMOSE*

1134. ASZTALOS LAJOS, *A legészakiblak*, Helikon, 2, nr. 1, 1991, 5 [despre limba eschimoşilor, cu trimiteri la maghiară şi finlandeză].

XXIII. *LIMBI FINO-UGRICE*

VEZI nr. 1134, 1401.

Recenzii

VEZI nr. 1010.

XXIV. *LIMBI INDO-EUROPENE*

VEZI nr. 303, 340, 600, 605, 1110.

Recenzii

VEZI nr. 1010.

XXV. *LIMBI INDO-IRANIENE*

1135. DAN, GH., *Limba romani în dizgraţia romilor?*, Dimineaţa, 2, nr. 178, 12 sept. 1991, 2 [despre ed. unei culegeri de texte pentru elevii romi la EDP, de către Marcel Cartioda].
1136. FLOREA, ANCA, *Azi, despre limba romani*, Viitorul, nr. 156, 31 oct. 1991, 3.
1137. VEKERDI JÓZSEF, *A cigány nyelv és kultúra*, Korunk, 2, nr. 7, 1990, 813–817.

XXVI. *LIMBI MALAIO-POLINEZIENE*

Recenzii

VEZI nr. 1010.

XXVII. *LIMBI NIGRO-CONGOLEZE*

VEZI nr. 1051.

XXVIII. *LIMBI NILO-SAHARIENE*

VEZI nr. 1051.

XXIX. *LIMBI SEMITICE*

1138. GRIGORE, GEORGE, *Coranul în limba română*, CrN, **2**, nr. 259, 11 dec. 1991, 3 [int. de Gabi Popescu].
1139. JÜTTE, ANAT, *Acum 100 de ani a luat ființă Asociația pentru limba ebraică*, RCM, **35**, nr. 701—702, 1991, 13.
VEZI și nr. 109, 600, 1401.

Recenzii

VEZI nr. 100, 1010.

XXX. *LIMBI SINO-TIBETANE*

1140. VIȘAN, FLORENTINA, *Limba chineză — o limbă SVO sau SOV?*, SCL, 41, nr. 4, 1990, 399—404 [rés. fr.].
VEZI și nr. 1133, **1321**.

Recenzii

VEZI nr. 1010.

XXXI. *LIMBI TURCICE*

VEZI nr. 585, 878, 1138, 1232, **1311**.

XXXII. *LIMBI URALICE*

VEZI nr. 500, 1401.

XXXIII. *LIMBI ARTIFICIALE*

1141. PĂTRAȘCU, ION, *Limba „Occidental" la Craiova*, Meridian, **1**, nr. 10, 1990, 3 [limbă derivată din esperanto de Edgar de Wahl; despre cartea lui Saescu (Sandu Asper Eschenazy), *Occidental (limbă internațională modernă)*, Curs de gramatică în limba română, Craiova, f.e., 1936, IV + 1 pl. + 39 p., prefață de Geza Hant; BAR].
VEZI și nr. 52.

XXXIV. *METODICA PREDĂRII LIMBILOR*

1. GENERALITĂȚI

1142. CONSTANTINESCU, ALBUMIȚA, *Importanța contextului situațional în formarea competenței de comunicare*, BulIDMȘ-Suceava, **3**, 1989, 165—166.
1143. CUCOȘ, CONSTANTIN, *Discursul didactic în perspectivă semiotică*, RPed, **40**, nr. 7—8, 1991, 20—27.

1143 bis * * * *Învățământul preșcolar.* Colegiul de redacție: G. Cotuna, Fl. Gita, M. Ghițescu, M. Hasselman, A. Layterman, S. Lăzărescu, G. Popescu. [Vol.] 1. Au colaborat la acest volum: M. Berza, M. Debruyker, F. Georgescu, M. Ghițescu, A. Radu, S. Ștefănescu-Prodanovici. Redactorul volumului: F. Georgescu. [Vol.] 2. Au colaborat la acest volum: M. Berza, M. Debruyker, F. Georgescu, M. Ghițescu, A. Radu, S. Ștefănescu-Prodanovici. Redactorul volumului: F. Georgescu. [Vol.] 3. Au colaborat la acest volum: C. Berza, M. Debruyker, Fl. Georgescu, M. Ghițescu. Redactorul volumului: Fl. Georgescu, București, [f.e.], 1: 1983, 163 p. (BCP. Colecția **Modernizarea învățământului**, XXXIV); 2: 1985, 191 1. (BCP. Colecția **Modernizarea învățământului**, XXXVI); 3: 1989, 116 p. (BCP. Colecția **Modernizarea învățământului**, XLII).
VEZI și nr. 158, 361, 533.

2. LIMBA ROMÂNĂ

1144. ADOCHIEI, COSTACHE, *Clasa I — perioada preabecedară*, TribÎnv, 2, nr. 44, 1991, 7.
1145. ANA, AURELIA, ANTĂNAȘ, FLORICA, INDRIEȘ, ELENA, *Proiect de programă pentru grupele de copii de 5—6 ani și de 6—7 ani*, RÎP, **14**, nr. 2—3, 1991, 84—104.
1146. ANGHEL, VALERIU, *Planificarea materiei*, TribÎnv, **2**, nr. 40, 1991, 7 [la rubr.: Limba și literatura română în gimnaziu].
1147. ANGHELESCU, VIOREL, *Jocul cu greșeli intenționate*, TribÎnv, **2**, nr. 6, 1991, 5.
1148. ARIEȘAN, CLAUDIU TEODOR, *Repere teoretice pentru o metodologie a lecturii literare*, LL, nr. 2, 1990, 234—239.
1149. BARBU, M., *Admiterea în clasa a IX-a. Limba și literatura română*, Meridian, **1**, nr. 4, 1990, 6.
1150. BĂDICĂ, GEORGETA, BĂNICĂ, RODICA, *Munca individuală și cu grupuri mici de copii — în vederea corectării vorbirii*, RÎP, **14**, nr. 2—3, 1991, 121—127.
1151. BĂLAI, RODICA, BĂLAI, EMIL, *Verbul în programa de limba română în gimnaziu*, RPed, **40**, nr. 9, 1991, 40—45, 64.
1152. BEJENARU, VIOLETA, MUNTEANU, FĂNICA, STERIAN, MARIA, *Coordonate ale învățării citit-scrisului*, TribÎnv, **2**, nr. 24, 1991, 5.
1153. BODOLAN, VICTORIA, *Dezvoltarea vorbirii preșcolarilor prin jocurile didactice — premisă a pregătirii pentru școală*, ȘG, nr. 3, 1990, 5.
1154. CERKEZ, MATEI, PÂSLARU, VLADIMIR, *Sondaj privind studiul limbii și literaturii române în școală*, TribÎnv, **2**, nr. 8, 1991, 4—5.
1155. CILEAGĂ, ILIE, *Deziderate în abordarea literaturii și limbii române*, Dynamis, **1**, nr. 3, 1990, 7.
1156. COJOCARU, GABRIELA, *Comentariu privind rezolvarea subiectelor de limbă la Facultatea de Drept din București*, LLR, **20**, nr. 4, 1991, 48.
1157. COJOCARU, GABRIELA, *Comentariu privind rezolvarea subiectelor de limbă la Facultatea de Jurnalistică din București — sesiunea septembrie 1990*, —, LLR-S, 1991, 55—56.
1158. CONSTANTINESCU, NICOLAE, *Literatura populară în școală: restituirea întregului*, [I], LLR, **19**, nr. 3, 1990, 16—18; [*II*], nr. 4, 19—22.
1159. CORCOZ, CONSTANTIN, *Precizări privind aplicarea programei de limba și literatura română în anul școlar 1991—1992*, TribÎnv, 2, nr. 41, 1991, 7.
1160. CRĂCIUN, C., *Posibilități de analiză stilistică la clasa a IV-a*, TribÎnv, **2**, nr. 24, 1991, 4.
1161. CUZIC, MARIA, *Modalități de optimizare a procesului de formare a deprinderilor de scriere corectă la clasele I—IV*, BulIDMȘ-Suceava, **3**, 1989, 121—127.
1162. DĂNILĂ, I., *Concursul de limba și literatura română „Mihai Eminescu. Etapa pe localități — 1991*, Catedra-București, 2, nr. 12, 1991, 1.
1163. DIACONU, MIHAI, *Exerciții de inițiere în proiectarea pedagogică a activității cu preșcolarii*, RÎP, **14**, nr. 2—3, 1991, 31—35 [îmbogățirea vocabularului; la rubr.: Formarea și perfecționarea educatoarelor].
1164. DINCĂ, ION N., *Comentariu privind rezolvarea subiectelor date în sesiunea iunie 1990 la liceele militare*, LLR-S, 1991, 42—44.
1165. DRINCU, SERGIU, *Admiterea 1991. Comentarii. Teste. Sinteze. Baremuri. Limba română*. Orizont, **3**, nr. 5, 1991, 3; *Subiectul*, nr. 10, 3; *Propoziția subordonată subiectivă*, nr. 11, 12—13 [subiectele propuse la examenul de admitere din iulie 1990, la FLF a UT, filologie; baremul stabilit de comisie; v.r. nr. 343].
1166. GIUREA, VICTORIA, *Studiul gramaticii*, TribÎnv, **2**, nr. 40, 1991, 5.
1167. IORDACHE, ELIADA, *Înțelegerea mesajului cognitiv prin intermediul imaginii*, RÎP, **14**, nr. 2—3, 1991, 79—80.

1168. IVĂNUȘ, DUMITRU, TOMA, ION, *Aspecte metodice pentru orientarea candidaților. Limba română — disciplină de admitere în învățământul superior*, Forum, **33**, nr. 3, 1991, 86—97.

1169. IVĂNUȘ, DUMITRU, TOMA, ION, *Îndrumări privind rezolvarea subiectelor la proba Limba română. A. Specializări filologice*, [*I*], Forum, **33**, nr. 5—6, 1991, 144—161 [concursul de admitere, sesiunea iul. și sept. 1990]; *Limba română — disciplină de admitere în învățământul superior. (II). Îndrumări privind rezolvarea subiectelor. B. Specializări nefilologice*, Forum, **33**, nr. 7—8, 1991, 137—158.

1170. LASOV COMARIȚA, RODICA, *Jocuri didactice folosite la clasele II—IV pentru activizarea vocabularului și consolidarea cunoștințelor de gramatică*, BulIDMȘ-Suceava, **3**, 1989, 139—142.

1171. LATEȘ, GHEORGHE, *Subiectele concursului de admitere la limba și literatura română, la Seminarul teologic „Sf. Andrei", Galați, sesiunea septembrie 1990*, ȘG, nr. 8, 1990, 4.

1172. LATEȘ, IOANA, *Teste pentru verificarea cunoștințelor. Limba și literatura română*, ȘG, nr. 2, 1990, 3.

1173. LĂSCUȘ, VOICU, *Repertoriul profesorului*, RPed, **39**, nr. 12, 1990, 73—75.

1174. MARINESCU, CONSTANTIN, *Preliminarii necesare*, Viitorul, nr. 3, 26 mart. 1991, 3 [modalități de învățare la limba română; la rubr.: Ora de română].

1175. METEA, ALEXANDRU, *Analiza morfologică*, Orizont, **3**, nr. 6, 1991, 12—13; *Raporturile sintactice și exprimarea lor*, nr. 7, 13; *Analiza sintactică a propoziției* [*I*], nr. 8, 13; [*II*], nr. 9, 13; *Limba română pentru clasa a VIII-a*, nr. 11, 13; *Propoziția subordonată atributivă*, nr. 15, 12 [v.r. nr. 343].

1176. MUNTEANU, TANȚA, *Procedeul de învățare rapidă a citirii*, Catedra-Argeș, **1**, nr. 1, 1991, 8.

1177. ONOFREI, VALERIA, *Optimizarea procesului de formare a deprinderilor de scriere corectă în perioada pregramaticală (cu referire la clasa a II-a)*, Bul-IDMȘ Suceava, **3**, 1989, 129—137.

1178. OPRESCU, MIHAIL, *Teme recapitulative la limba română — clasa a VIII-a*, TribÎnv, **2**, nr. 23, 1991, 6.

1179. PANĂ-DINDELEGAN, GABRIELA, *Comentariu privind rezolvarea subiectelor de limbă la unele facultăți umaniste din București*, LLR-S, 1991, 48—55 [Facultatea de Litere (p. 48—50); Facultatea de Psihologie-Sociologie-Pedagogie, Secția sociologie (p. 50—51); Facultatea de Drept — cursuri de zi (p. 51—52), — cursuri fără frecvență (p. 52—53); Facultatea de Filozofie (p. 53—55)].

1180. PAVEL, VIRGINIA, GUZU, ADRIANA, *Contribuția cercului literar la stimularea creativității*, RÎP, **14**, nr. 2—3, 1991, 72—74 [îmbogățirea vocabularului].

1181. PÂRVU, IULIAN, *Teste. Limba română. Clasa VIII-a*, ȘC, **1**, nr. 1, 1991, 4; nr. 2, 4.

1182. PÎCLEA, DANIELA, *Dezvoltarea limbajului oral, în vederea școlarizării*, RÎP, **4**, nr. 2—3, 1991, 66—71.

1183. POENARU, VASILE, *Comentariul literar*, LLR-S, 1991, 32—34 [reluare din LRȘ, 1986, 65—66, care a reluat din LLR, **15**, nr. 4, 1985, 11—13]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1664.

1184. ROTARU, ION, *Stadiul actual al predării limbii și literaturii române din punctul de vedere al unor deficiențe (1)*, Catedra-București, **2**, nr. 17, 1991, 1, 6; *(2)*, nr, 18, 1—2.

1185. RUSU, MAGDALENA, *Limba și literatura română (treapta I)*, ȘG, nr. 3, 1990, 3 [v.r. nr. 1172].

1186. SINACI, DORU, *Metode de educație estetică la lecțiile de citire la clasele III—IV*, BulID-Arad, 1989, 128—134.

1187. STANCIU, M., *Teste pentru verificarea cunoștințelor. A. Învățământul primar — limba română*, ȘG, nr. 9, 1991, 5.

1188. ȘERBĂNESCU, ANDRA, *Comentarii privind rezolvarea subiectelor de gramatică în 1990*, LLR-S, 1991, 39—42 [cu 1 sch.].

1189. ȘINCAN, EUGENIA, *Tendințe ale predării — învățării limbii române în ciclul primar (I)*, RPed, **40**, nr. 3, 1991, 13—15; *(II)*, nr. 4, 24—26.

1190. ȘOȘA, ELISABETA, MARINESCU, ILEANA, PETRE, ELENA, *Organizarea vocabularului medico-farmaceutic în scop didactic*, LR, **39**, nr. 5—6, 1990, 437—445 [cu 2 tab. și 1 an.].

1191. TOFAN, FLOAREA, *Valoarea expresivă a unor compuse și locuțiuni substantivale studiate în clasele gimnaziale*, BulIDMȘ-Suceava, **3**, 1989, 145—148.

1191 bis. TOMA, ION, *Analiza subiectelor de limba română date la concursul de admitere în învățământul superior 1991. Recomandări pentru candidații viitoarelor ediții ale concur-*

sului, Universitas, **1**, nr. 5, 1991, 4—5, 18—21 [la rubr.: Admiterea retrospectiv — subiecte '91].

1192. TOMA, ION, *Vocabularul — partea cea mai dinamică a limbii. 3. Probleme aplicative*, Universitas, **1**, nr. 5, 1991, 4—5, 22—23 [la rubr.: Limba română. Probă generală de admitere (obligatorie, opțională sau implicită)].

1193. TOMȘA, GHEORGHE, *Copilul preșcolar și educația senzorială*, RÎP, **14**, nr. 2—3, 1991, 17—25 [modelul de fișă în 4 faze descris de Y. Le Roch în *Cum să facem exercițiile senzoriale*, Buc., EDP, 1976, secțiunea 2: *Vocabular de însușit*].

1194. VASILE, CORNELIU, *Pentru o nouă programă de limba și literatura română*, Catedra-București, **2**, nr. 9—10—11, 1991, 1.

1194 bis. ZAMȘA, ELEONORA, *Prevenirea unor greșeli în identificarea și analiza predicatului*, LLR, **20**, nr. 4, 1991, 11—13.

1195. * * * *Concursul de admitere în licee. Subiectele concursului din sesiunea iulie 1990*, LLR, **19**, nr. 4, 1990, 33.

1196. * * * *De la Ministerul Învățământului și Științei, Departamentul învățământ preuniversitar: Programele disciplinelor opționale pentru învățământul liceal — profil umanist (1) (aprobate cu nr. 43593/8 X 1991)*, TribÎnv, **2**, nr. 41, 1991, 5.

1197. * * * *Felvételi vizsga a líceumba és szakmai iskolába az 1992/1993-as tanévre*, Közoktatás, **2**, nr. 10, 1991, 7.

1198. * * * *Gramatică*, RevV-Supl, **2**, nr. 12, 1991, [3].

1199. * * * *Limba română. Încercați-vă cunoștințele rezolvînd subiectele [1, 2]*, Preuniversitaria, nr. 5, 1990, 36 [de la sesiunea din iul. 1990 la Universitatea din Sibiu, Facultatea de Litere, Istorie și Drept].

1200. * * * *Predarea și învățarea limbii române în învățământul gimnazial — Îndrumări metodice* — Aprobate cu nr. 40.681/1988. Îndrumările metodice au fost elaborate de prof. Dumitru Săvulescu, inspector general în Ministerul Educației și Învățământului, București, [f.e.], 1988, 50 p. (MEÎ. Direcția învățământului preșcolar, primar și gimnazial).

1201. * * * *Programa examenului de bacalaureat pentru anul 1991*, LLR-S, 1991, 45—46 [limba română, literatura română; reluare din TribÎnv, nr. 48, 1990].

1202. * * * *Programa pentru admiterea în liceu și școala profesională în anul 1991*, LLR-S, 1991, 38—39 [limba română, literatura română; reluare din TribÎnv, nr. 49, 1990].

1203. * * * *Subiectele concursului din sesiunea iulie 1990*, LLR-S, 1991, 37 [la admiterea în liceu].

1204. * * * *Subiectele date în sesiunile iulie-august 1991 la școlile profesionale*, LLR, **20**, nr. 4, 1991, 47—48.

1205. * * * *Subiectele date la admiterea în liceu (sesiunea iulie 1991)*, LLR, **20**, nr. 4, 1991, 46—47.

1206. * * * *Subiectele date la examenul de admitere la Universitatea Galați — sesiunea iulie 1990. Facultatea Litere și Științe — Limba română; limba și literatura engleză; limba și literatura franceză; limba și literatura rusă*, ȘG, nr. 9, 1991, 4.

1207. * * * *Subiectele date la examenele din lunile iunie (bacalaureat) și iulie (admitere* [în liceu]*) 1990*, ȘG, nr. 7, 1990, 4.

1208. * * * *Tabele recapitulative*, LLR-S, 1991, 75—80 [limba română].

VEZI și nr. 23, 24, 28, 29, 87, **93**, 260, 265, 295, 499, 508, 685, 707, 711, **761**, 777, 1288, 1289, 1293, 1295, 1301, 1306, 1307, 1314, **1318**, 1320, 1326, 1339, 1340, **1345**, **1347**, **1350**, **1373**, 1439.

Recenzii

VEZI nr. 1387—1390.

3. LIMBI STRĂINE

1209. BAKO, I., CHIRILOV, P., *Prepodavanie vidov russkogo glagola rumynskim učaščimsja*, FilR, **12**, 1991, 217—226.

1210. BANTAȘ, ANDREI, *Rostul dicționarului*, SE, **1**, nr. 2, 1990, 3 [în învățarea limbilor străine].

1211. BARBĂ, GHEORGHE, *Rol' russkogo literaturnogo teksta v rasširenii obščekul'turnogo krugozora studentov*, FilR, **12**, 1991, 365—374.

1212. BARBU, ELISABETA, *Structuri motivaționale în învățarea limbii germane de către români*, LMȘ, nr. 2, 1989, 112—117.

1213. BĂDULESCU, SANDA-MARINA, *Valorificarea creativă a limbajului oral în predarea limbilor moderne*, Forum, **32**, nr. 10, 1990, 33—35.
1214. BĂLTEANU, VALERIU, *Limbile moderne — principii metodologice* ȘG, nr. 7, 1990, 2.
1215. BENEU, SILVIA, *Abordarea textului literar la ora de limba franceză*, BulIDMȘ-Suceava, **3**, 1989, 175—177.
1216. BENKŐ EMŐKE, *A nyelvi és irodalmi nevelés gyermekköltészeti alapra helyezése*, Közoktatás, **1**, nr. 12, 1990, 4.
1217. BOCȘAN, CRINA, CELMARE, ATENA, *Ispol'zovanie dannyh razvilija nauki i tehniki v obučenii russkomu jazyku tehničeskoj special'nosti*, FilR, **12**, 1991, 98—104.
1218. BUCĂ, MARIN, CERNICOVA, GALINA, MILIN, JIVA, ROZKOȘ, PAVEL, ANDREI, MARIA, *O meste omonimii v processe prepodavanija russkogo jazyka*, FilR, **12**, 1991, 184—192.
1219. CHIRICĂ, ANCA, *Les langues de spécialité*, Le francophile, **2**, nr. 4, 1991, 17—18.
1220. CHIRILĂ, FEODOR, FLĂMÂNZEANU, FLORICA, IZBĂȘESCU, RAFILA, VIZITOV, IVAN, *Učebnyj kontroli ocenka znanij navykov i umenij učaščihsja po russkomu jazyku*, FilR, **2**, 1991, 166—183 [cu 2 tab.].
1221. CHIURDEANU, ERSILIA, *Conversation Techniques in the English Class*, SE, **2**, nr. 4, 1991, 22—24 [la rubr.: Teacher's Aid].
1222. CHIVESCU, ROMEO, *Sistemnyj podhod k russkomu i rumynskomu jazykam pri prepodavanii i usvoenii russkogo jazyka*, LMȘ, nr. 2, 1989, 89—93.
1223. CLONȚEA, PROCOPIE, CLONȚEA, DOINA, *„Empirism" și „raționalism" în predarea limbilor străine (I)*, Catedra-Argeș, **1**, nr. 2, 1991, 5.
1224. COMIȘEL, ECATERINA, *Programa de limbă engleză pentru învățământul primar*, RPed, **40**, nr. 2, 1991, 39—40.
1225. CORICIUC, NATALIA, *Contextul situațional în predarea limbilor străine*, BulIDMȘ-Suceava, **3**, 1989, 179—181.
1226. COSĂCEANU, ANCA, *Didactica limbilor străine în fața nivelului 3 — Reconstrucția disciplinară*, LMȘ, nr. 2, 1989, 108—111.
1227. COSĂCEANU, ANCA, *Predarea limbilor moderne: interdisciplinaritate și interculturalitate*, SCD, **32**, nr. 3—4, 1990, 46—52.
1228. COSTESCU, VIRGILIU, *Modalități de abordare a textului de specialitate în liceu*, LMȘ, nr. 2, 1989, 144—150.
1229. CUNIȚĂ, ALEXANDRA, *Rolul informării și documentării științifice în predarea limbilor străine*, SCD, **32**, nr. 3—4, 1990, 60—65.
1230. DRAGNA, TUDOR, STĂNESCU, ELENA, *Rabota nad terminologičeskoj leksikoj pri obučenii russkomu jazyku v industrial'nyh licejah Rumynii*, FilR, **12**, 1991, 105—113.
1231. DUMITRESCU, ANCA, PĂUȘ, VIORICA, *Preocupări actuale în studiul limbilor străine în școală*, RPed, **40**, nr. 9, 1991, 20—23.
1232. EMEL, EMIN, *În Dobrogea se va studia limba turcă*, Dynamis, **1**, nr. 1, 1990, 4—5.
1233. ENE, NICOLETA, *Discurs și interacțiune în predarea limbilor străine*, LMȘ, nr. 2, 1989, 123—128.
1234. EVSEEV, IVAN, FILIMON, MARGARITA, MOISEEV, PETRU, *Ot slovesnogo konvencional'nogo znaka k simbolu v prepodavanii russkogo jazyka inostrancam*, FilR, **12**, 1991, 31—38.
1235. FLORESCU, CONSTANȚA-LIANA, MĂNESCU, VERONICA, *Rol'vvodnyh besed kak sredstvo aktivizacii reči učebnikov na urokah russkogo jazyka*, FilR, **12**, 1991, 114—117.
1236. FODOR, ECATERINA, ȘERBĂNESCU, PARASCHIVA, VAIMBERG, SOLOMON, *Russkij jazyk v vyššem filologičeskom obrazovanii Rumynii*, FilR, **12**, 1991, 9—25.
1237. GHEORGHIU, MIRCEA, *Specifika kursa sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka dlja rumyn*, FilR, **12**, 1991, 26—30.
1238. HAȘDEU, IULIA, *Deux langues: le français et le roumain*, Le francophile, [2], nr. 1, 1991, 3.
239. IANCU, MARIN, *Etape ale abordării textului literar*, RPed, **40**, nr. 7—8, 1991, 89—90.
1240. IVANOV, A., WOLF, S., *„Intensivnoe — ekstensivnoe" v prepodavanii russkogo jazyka*, FilR, **12**, 1991, 62—65.
1241. LIMȘAN, CONSTANȚA, *Pentru o reabilitare a traducerii didactice*, BulIDMȘ-Suceava, **3**, 1989, 161—163.
1242. LOZBĂ, MIHAI, *Vid i aspektual'nost' v rumynskoj filologičeskoj auditorii*, FilR, **12**, 1991, 193—204.
1243. MARINESCU, MIHAIL, *Bazele metodei comunicative de învățare a limbilor străine*, SCD, **32**, nr. 3—4, 1990, 204—207.

1244. MARINESCU, MIHAIL, *Motivacija obučenija — uslovie povyšenija effektivnosti prepodavanija russkogo jazyka (I)*, LMŞ, nr. 2, 1989, 100—107; *(II)*, nr. 1—2, 1990, 120—128.
1245. MASTERSON, DEBORAH ANN, *This is Not Art: It's Communication*, SE, **1**, nr. 6, 27—31 [v.r. nr. 1221].
1246. MĂROIU, MIHAELA, *Aplicarea la unele lecţii de limba engleză a sistemului de muncă independentă folosit de domnul Arnold Böhm (Timişoara) la orele de matematică*, SCD, **32**, nr. 3—4, 1990, 45—86.
1247. MIHĂILESCU, GEORGETA, *Contribuţia mijloacelor audio-vizuale la formarea deprinderilor de pronunţie corectă în limba franceză la clasele gimnaziale*, BulID-Arad, 1989, 121—128.
1248. ORMAN D., TĂNĂSOIU, N., MOŢOC, D., *Rol' i mesto perevoda v processe obučenija russkomu jazyku rumynskih učaščihsja*, FilR, **12**, 1991, 118—126.
1249. MOLDOVAN, GABRIELA, MOLDOVAN, VALENTIN, NĂDĂBAN, DOINA, NĂDĂBAN, TRAIAN, *Ispol'zovanie hudožestvennogo teksta dlja optimizacii prepodavanija russkogo jazyka v rumynskih licejah*, FilR, **12**, 1991, 251—260.
1250. MUSTA, ROXANA, *Limba engleză. Utilizarea modelelor*, TribÎnv, **2**, nr. 10, 1991, 5.
1251. NICOARĂ, MARINELA, *Elemente ierarhizante ale dificultăţilor înregistrate în procesul învăţării unei limbi străine*, BulID-Arad, 1989, 118—121.
1252. OSIAC, MARIA, *Differencirovannyj podhod k učenikam na urokah russkogo jazyka*, FilR, **12**, 1991, 260—265.
1253. PALFFY ERZSÉBET, *Ismeret felmérés modern nyelvekből*, Közoktatás, **1**, nr. 12, 1990, 5.
1254. PĂUN, CONSTANTIN, *Consideraţii privind predarea limbilor străine în institutele de învăţământ tehnic superior*, Forum **33**, nr. 5—6, 1991, 28—30.
1255. PEDESTRAŞU, ANATOL, *Vizualizacija v processe prepodavanija russkih predlogov*, FilR, **2**, 1991, 39—43 [cu 1 sch. şi 5 fig.].
1256. PEDESTRAŞU, ANATOL, *Priloženie v russkom jazyke i trudnost' ego hsvoenija rumynskimi učaščimisja*, LMŞ, nr. 1—2, 1990, 105—110.
1257. POPESCU, VERONICA, *Modalităţi de prezentare a elementelor cu component cultural în plan contrastiv (rusă-română)*, LMŞ, nr. 2, 1989, 139—143.
1258. POPESCU, VERONICA, *Tvorčeskij harakter i effektivnost' na urokah russkogo jazyka*, FilR, **12**, 1991, 266—274.
1259. RĂDULESCU, MIHAELA, *Folosirea textelor de presă*, TribÎnv, **2**, nr. 44, 1991, 7.
1260. RUTHNER, IVAN, *K voprosu o sisteme principov obučenija russkomu jazyku rumynskih učaščihsja*, FilR, **12**, 1991, 157—165.
1261. SÎRBU, RICHARD, KIRÁLY, MARIA, SÎRBU, ANA, *Sintagmatičeskaja izdatel'nost' sinonimov. Metodiceskij aspekt sopostavitel'nogo analiza*, FilR, **12**, 1991, 239—250.
1262. STĂNESCU, SPERANŢA, *Eine neue Etappe in der Fachssprachenforschung und die Folgen für den Fremdsprachenunterricht*, LMŞ, nr. 2, 1989, 61—66.
1263. STOEAN, CARMEN, *Sugestii pentru un program de recuperare lingvistică*, RPed, **39**, nr. 12, 1990, 60—63.
1264. STRILEŢCHI, RODICA, *Noutăţi în abordarea textului literar*, BulIDMŞ-Suceava, **3**, 1989, 187—189.
1265. ŞTEFĂNESCU-DRĂGĂNEŞTI, JOIŢA, *Instruirea asistată de calculator în învăţarea limbilor străine*, SCD, **32**, nr. 3—4, 1990, 87—101.
1266. TĂUTU, GEORGE MIHAI, *Predarea — învăţarea gramaticii limbii franceze pe baza modelelor cu funcţie formativă*, LMŞ, nr. 2, 1989, 132—138.
1267. TŐKÉS, ELEK, *Teste de verificare a cunoştinţelor. Limba maghiară*, ŞC, **1**, nr. 2, 1991, 4.
1269. TOMULESCU, SIMIORINA, *Studiul limbilor moderne în vederea informării şi documentării ştiinţifice a viitorilor specialişti*, SCD, **32**, nr. 3—4, 1990, 66—74.
1270. ŢEPELEA, ADRIANA, *Compunerea ghidată ca exerciţiu de muncă independentă cu caracter creativ*, SCD, **43**, nr. 3—4, 1990, 106—113 [la engleză].
1271. ŢEPELEA, ADRIANA, *Rolul limbilor moderne în asigurarea interdisciplinarităţii în procesul de instruire şi educare a tineretului*, SCD, **32**, nr. 3—4, 1990, 102—105.
1272. VINŢELER, ALLA, TETIAN-VINŢELER, DIANA, *Rol' stranovedenija v prepodavanii i osvoenii russkogo jazyka*, FilR, **12**, 1991, 227—238.
1273. VINŢELER, ONUFRIE, *Kompleksnye slovari i ih rol' v prepodavanii*, FilR, **12**, 1991, 88—97.
1275. * * * *Comunitatea Europeană — programul privind îmbunătăţirea cunoştinţelor de limbi străine pentru dezvoltarea comunicării între cetăţenii Comunităţii Europene*, SCD, **32**, nr. 3—4, 1990, 167—172 [programul *LINGUA*; după „Eurydice"-info, Bruxelles, nr. 9, mai 1990, p. I — VII].

1276. * * * *Gînduri despre predarea limbilor moderne în învățămîntul preuniversitar*, LMȘ, nr. 1—2, 1990, 11—38 [răspunsurile a 36 de cadre didactice la un chestionar de 8 puncte].

1277. * * * *Limbile moderne în școală*. Colectivul de redacție: Marica Anghelescu, Ecaterina Comișel, Alexandra Cuniță, Angela Ion, Monica Dumitrache, Mihail Marinescu, Anca Măgureanu, Michaela Micu-Pericle, Olga Murvai, Adrian Nicolescu, Speranța Stănescu, București, [f.e.], nr. 2, 1989, 156 p.; nr. 1—2, 1990, 143 p. (SȘF).
VEZI și nr. 75, 78, 86, 88, 118, 269, 361, 1016, 1022, 1023, 1038, 1087, 1091, 1096, 1102, 1104, 1206, 1352.

Recenzii

1278. CHIVESCU, ROMEO, *Sovremennye tehničeskie sredstva v obučenii russkomu jazyku kak inostrannomu*. Sbornic statej pod redakciej V. G. Loginovo i N. I. Smujlovoj, „Russkij jazyk", Moscova, 1989, 158 p., LMȘ, nr. 1—2, 1990, 142—143.

1279. DRĂGHICI, CAMELIA-FELICIA, *Le francophile*, LLR, **19**, nr. 4, 1990, 43—44. Vezi BRL, **33**, 1990, sigla **Le francophile**.

1280. DUMITRESCU, ANCA, *English Teaching Forum*, LMȘ, nr. 1—2, 1990, 140 [revistă trimestrială din S.U.A.].

1281. DUMITRESCU, ANCA, *„English Teaching Forum"*, XXVIII, 1990, nr. 1, 57 p. SCL, **41**, nr. 5—6, 1990, 501—502.

1282. FÂRNOAGĂ, GEORGIANA, *Pentru biblioteca profesorului de limba engleză*, SCD, **32**, nr. 3—4, 1990, 201—203 [Adrian Doff, *Teach English. A Training Course for Teachers*, Cambridge, 1990].

1283. GEORGESCU, FLORICA, Andraud, Andrée, *Quelques types d'exercises de langage*/Cîteva tipuri de exerciții de limbă/. În: *Pédagogie de l'école maternelle. Principes et pratique*. Tome 2, Paris, Fernand Nathan, 1977, p. 22—29, ÎP, **3**, 1989, 57—61.

1284. GEORGESCU, FLORICA, Meguová, Magdalena. *Overovanie intenzívnej prípravy zo slovenského jazyka* / Verificarea pregătirii intensive la limba/maternă/slovacă. În: Predškolská výchova, Bratislava, an 38, nr. 11, iul. 1984, p. 3—51, ÎP, **3**, 1989, 65—69.

1285. NICULESCU, LUMINIȚA, *Engleza pentru români. Speak English*, LLR, **19**, nr. 4, 1990, 44—45. Vezi BRL, **33**, 1990, sigla **SE**.

1286. PĂUN, CONSTANTIN, *O nouă metodă de învățare a limbii franceze*, Forum, **32**, nr. 9, 1990, 87—89 [Philippe Dominique, Jacky Girardet, Michèle și Michel Verdelhan, *Le nouveau sans frontieres*, vol. I—II, Paris, Clé International, I: 1988, II: 1989].

1287. TARLIU, ANA, Z. I. Kapitanova, A. N. Ščuikin, *Sovremennye metody obučenija russkomu jazyku inostrancev*, „Russkij jazyk", 1987, 232 p., LMȘ, nr. 1—2, 1990, 140—142.

4. MANUALE, CURSURI, GHIDURI ETC.

1288. ANGHEL, VALERIU, *Subiecte formulate clar, în limitele programei școlare*, TribÎnv, **2**, nr. 24, 1991, 3 [analiza subiectelor de verificare în vederea examenelor de admitere în liceu din manualul clasei a VIII-a].

1289. ANTALAG, PĂUN, *Cîteva observații*, TribÎnv, **2**, nr. 40, 1991, 4 [despre manualele de limba română].

1290. APOSTOIU, ZVETLANA, POPA, MARIANA, SOARE, ANGELA, *Leçon pour les petits. La galerie des connaissances. Dans le jardain de Robert*, Le francophile, nr. 8, 1991, 9—13.

1291. APOSTOIU, ZVETLANA, POPA, MARIANA, SOARE, ANGELA, LE HELLAYE, CATHERINE, LE TRIONNAIRE, ANDRÉ, *Performanță editorială*, Preuniversitaria, nr. 2, 1991, 60 [autorii își prezintă propriul manual *Limba franceză*, Paris, 1990, Éd. Didier, pentru elevii de vîrstă mică, cadou pentru copiii români].

1292. BANTAȘ, ANDREI, CIOMPEC, MIHAI, POPESCU, CORINA, IONESCU, IRINA, PRICOPIE, EUGENIA, *Ghid de conversație poliglot. Român—englez—german—francez—italian—spaniol*, București, Teora, 1991, 130 p. **(Colecția Polyglot, 03)**.

1293. BĂLAI, EMIL, *Primenirea manualelor. Necesara acurateță a definițiilor*, DN, **1**, nr. 2, 1990, 3 [la termenii de teorie literară din manualele de limba română pentru clasele a V-a și a VI-a].

1294. BĂLAN, VELICU, *Polyglott Sprachführer. Polyglot Conversation Book. Guide polyglote de conversation. Guía poliglota de conversación. Ghid poliglot de conversaţie*, Bucureşti, EST, 1991, 179 p.

1295. BERCEA, LIVIUS PETRU, *Teste lingvistice pentru admiterea în învăţământul superior*, Timişoara, EMetanoia, 1991, 72 p.

1296. BONDREA, EMILIA, *Recettes de vacances, d'après Pierre Daninos.* **Vacances à touts prix.** *Du texte à la pratique*, Le francophile, nr. 8, 1991, 17—20.

1296 bis. BRĂILEANU, LUMINIŢA, *Le français fonctionnel. Comment demander son chemin*, Le francophile, nr. 8, 1991, 15—16.

1297. BYTNEROWICZ, ALEXANDRA, *Ghid de conversaţie român-polon*, Bucureşti, EPT, 1191, 88 p.

1297 bis. BYTNEROWICZ, ALEXANDRA, *Rozmówki polsko-rumuńske*, Bucureşti, EPT, 1991, 96 p.

1298. CARP, NICOLAE, *English for Professionals. Mic dicţionar de abreviaţiuni (transporturi, comunicaţii, instalaţii)*, SE, **1**, nr. 6, 1990, 2; **2**, nr. 2, 1991, 21. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1696.

1299. CĂLINESCU, MARILENA, *English for Professionals. English for the Medical Profession*, SE, **1**, nr. 3, 1990, 22—23. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1696, 1697, 1698.

1300. CENUŞE, IOAN PETRE, *Le français „sauvage". L'argent ne fait pas le bonheur*, Le francophile, **2**, nr. 2, 1991, 18—20.

1301. CHIORALIA, C., *Erori gramaticale*, TribÎnv, **2**, nr. 5, 1991, 5. [la rubr.: Erate la ... ...(rău)făcătorii de manuale].

1302. CHIRIACESCU, ADRIANA, *Corespondenţă comercială în limbi străine — limba engleză — (I)*, TribEc-Supl, în TribEc, nr. 20, 1991, 32; *(II)*, nr. 21, 32; [în colaborare cu Laura Mureşan] *(III)*, nr. 22, 32; [semnat: Laura Mureşan] *(IV)*, nr. 23, 32; [semnat: Laura Mureşan, Alexander Hollinger] *(V)*, nr. 24, 32; [semnat: Alexander Hollinger] *(VI)*, nr. 25, 32; [semnat: Laura Mureşan, Alexander Hollinger] *(VII)*, nr. 26, 32; [...]; [semnat: Lucia (= Laura) Mureşan] *(IX)*, nr. 28, 20; [semnat: Laura Mureşan] *(X)*, nr. 29, 32; [semnat Laura Mureşan, Virginia Barghiel] *(XI)*, nr. 30, 20; [semnat: Virginia Barghiel] *(XII)*, nr. 31, 20; [semnat: Virginia Barghiel] *(XIII)*, nr. 32, 20; [semnat: Virginia Barghiel] *(XIV)*, nr. 33, 20; [semnat: Virginia Barghiel] *(XV)*, nr. 34, 20; *(XVI)*, nr. 35, 20; *(XVII)*, nr. 36, 20; *(XVIII)*, nr. 37, 20; *(XIX)*, nr. 38, 2; *(XX)*, nr. 39, 15; *(XXI)*, nr. 40, 20; *(XXII)*, nr. 41, 20; [...]; *(XXIV)*, nr. 46, 20; [în colaborare cu Alexander Hollinger] *(XXV)*, nr. 49—50, 20.

1303. CHIRICĂ, ANCA, *Le vocabulaire de la médecine*, Le francophile, **2**, nr. 6, 1991, 17—18 [la rubr.: Le français fonctionnel].

1304. CHIŢU, OLGA, *Culegere de exerciţii gramaticale pentru clasele a IV-a — a VIII-a. Limba română*, Bucureşti, EDC, 1991, 256 p.

1305. CILIANU-LASCU, CORINA, *L'expression de la comparaison*, Le francophile, **2**, nr. 5, 1991, 29—31; nr. 6, 22—24 [la rubr.: Pages du candidat au concours d'admission à l'Université].

1306. CONSTANTINESCU-DOBRIDOR, GH., *Necesităţi stringente. Decongestionarea manualelor*, TribÎnv, **2**, nr. 11, 1991, 5 [pentru clasele a V-a — a VIII-a].

1307. CORCHEŞ, VICTOR, **Codicele de la Ieud** *(1392) şi manualele de istoria literaturii române*, TribÎnv, **2**, nr. 41, 1991, 5 [datare greşită, după părera autorului, în manuale].

1308. CRIHANĂ, MARCEL, AREFEANU, NELU, *Concurs de admitere în licee şi şcoli profesionale. Elemente de gramatică.* Caietul II, [f. 1.], EArcadia, [f.a.], 47 p.

1309. DRĂGOI, SABINA, *Mangeons français!*, Le francophile, **2**, nr. 7, 1991, 13—14 [v.r. nr. 1303].

1310. DRĂMBĂREANU, ELENA, *For the Future University Students. Proficiency Tests*, SE, **2**, nr. 4, 1991, 12; nr. 5, 24, 30.

1311. DULIAN, I., *Ghid de conversaţie român-turc*, [f. l.]. ESfynx, 1991, 76 p.

1312. DUNĂ, ION, *Necesitatea reintroducerii manualelor de stil şi compoziţie în ciclul gimnazial şi liceal*, LL, nr. 3, 1991, 197—200.

1313. DUŢESCU, DAN, *Spoken English. Manual de conversaţie în limba engleză.* Ediţia a IV-a revăzută. Volumele I—II, Bucureşti, EMiron, 1991, I: p. 1 — 307; II: p. 303—626 [Colaboratori: Sanda Iliescu şi Liliana Mareş]. Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1527; **13**, 1970—1971, nr. 2187. Rec.: * * * Forum, **33**, nr. 5—6, 1991, 142.

1314. FÂRNOAGĂ, GEORGIANA, *Advanced Course. My Home*, SE, **1**, nr. 2, 1990, 10—11; *My Daily Programme*, nr. 4, 15—16; *My Town*, nr. 6, 10—12. *My Country*, **2**, nr. 1, 1991, 12—14; *Spelling: The Plural of Nouns*, nr. 2, 20. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1701.

1315. GÂRMACEA, CORNELIA, *Programe și manuale pentru faza de tranziție*, TribÎnv, 2, nr. 20, 1991, 3 [concluziile din 21 mai 1991 ale Comisiei naționale de limba și literatura română; la rubr.: Limba și literatura română].
1316. GENCĂRĂU, ȘTEFAN, *Exerciții de gramatică pentru clasele a VII-a și a VIII-a, admiterea în clasa a IX-a și admiterea la drept, filozofie, sociologie*, Oradea, Supliment al revistei „Familia", [f.e.], 1990, 48 p.
1317. GHERMAN, HARITINA, *Ghid de conversație român-italian*, Mioșești, ECoresi, 1991, 330 p.
1318. GRĂDINARU, DAN, *Cum să reușești în treapta I. Examenul la română. I. Toate comentariile literare. II. Subiecte date la examene de treapta I în anii trecuți. III. Cum pregătim examenul*, [București], ETim, [1991], 62 p. (Colecția **Părinți și copii**).
1319. GRIGORESCU, NANA, *Le français facile*, Le francophile, [2], nr. 1, 1991 16—22; *Brigitte e malade!*, nr. 2, 15—17; *Le français facile (IX)*, nr. 3, 18—20; *Le petit déjeuner* nr. 4, 19—21; *Nous avons des invités!*, nr. 5, 21—24; *Au cinéma*, nr. 9, 13—16 [desene de Răzvan Vrabie].
1320. HANGIU, I., *Principiu și sistem în elaborarea noilor programe și manuale școlare de limba română (I)*, LL, nr. 2, 1990, 227—233; *(II)*, nr. 3—4, 351—356.
1321. HOGEA-VELIȘCU, ILEANA, *Limba chineză pentru români*. Partea I, București, EHiperion, 1991, 361 p. (FUM. UM. FFZ. CLSp).
1322. HONDRU, ANGELA, *Curs de limba japoneză fără profesor*, București, ESirius, 1991, 258 p.
1323. HONDRU, ANGELA, MATSUMARU, RYO, *111 dialoguri situaționale. Ghid de conversație japonez-român*. Autorii:..., București, ESakura, 1991, 198 p.
1324. ILIESCU, VLADIMIR, *Deutscher-rumänischer Sprachführer. Ghid de conversație german-român*. Vierte Auflage, București, EMM, 1990, 229 p. Vezi [BRL], [9], 1966—1967, nr. 1013 [ed. a IV-a]; [6], 1963—1964, nr. 591.
1325. IVĂNUȘ, DUMITRU, TOMA, ION, *Limba română*. Manual preparator pentru bacalaureat și admiterea în învățământul superior. Autori:..., [București], [f.e.], 1991, 64 p. (**Colecția Universitas**, nr. 1).
1326. LAZĂR, ION ȘT., *Observații și propuneri privind îmbunătățirea programelor și manualelor de limba și literatura română în învățământul gimnazial și liceal*, LL, nr. 2, 1991, 192—196.
1327. LUCZAK, ANNA, *English for Professionals. Using Proverbs*, SE, 1, nr. 6, 1990, 2.
1328. LUPU, FLORI, *Admiterea în liceu. Limba română. Gramatică*. [Nr.] 1—2, 3—4, 5—6, [f. l.], EAldomars, 1991, 32 + 32 + 32 p. (Colecția: **În fața treptei I ... fără meditator!**) [1: Creația populară. *Miorița* — analiză literară. Aplicații și exerciții gramaticale. 2: Ion Creangă. Aplicații și exerciții gramaticale. 3: Gala Galaction: *„La Vulturi"*. 4. Mihail Sadoveanu: *„Neamul Șoimărești lor"*. Gramatică. 5.: Alexandru Vlahuță: *„România pitorească"*. *„Țara"*. *„Poporul"*. 6: Alexandru Davila: *„Vlaicu Vodă"*. Gramatică].
1329. LUPU, JANETA, *A Sample Lexicon of English Prepositions (I)*, SE, 1, nr. 1, 1990, 14—15 [about, above, across]; *(II)*, nr. 2, 19—20 [after, against, alongside, amid(st)].
1330. LUPU, JANETA, *Grammar for Everyone. Prepositions*, SE, 2, nr. 4, 1991, 20—21 [because of, before, behind, below, beneath, beside, besides, between, beyond, by].
1331. LUPU, JANETA, *Learning English by Games*, SE, 2, nr. 1, 1991, 22—23.
1332. LUPU, JANETA, *Play Study*. **Twelfth Night**, SE, 2, nr. 6, 1991, 29 [by W. Shakespeare].
1333. LUPU, JANETA, *The Mistery of Writting*, SB, 1, nr. 3, 1990, 17—19.
1334. MAGHERU, PAUL, *Noțiuni de stil și compoziție. Cu modele de compuneri școlare*, București, ECoresi, 1991, 240 p.
1335. MIROIU, MIHAI, *Ghid de conversație român-englez*, București, EO, 1991, 173 p.
1336. MOGA, GHEORGHE, *O gramatică „cu poze"?*, TribÎnv, 2, nr. 10, 1991, 5 [după modelul unor gramatici străine].
1337. MORUZI, DAN, *Prețul cuvîntului tipărit*, TribÎnv, 2, nr. 5, 1991, 3 [v. r. nr. 1301].
1338. MURĂREȚ, ION, *Difficultés et finesses de la langue française: Antoine de Rivarol et le français classique (Documents inédits)*, București, [TUB], 1990, 354 p. (UB, FLLS).
1339. NEBUNU, MIHAI, *Iconografia textului. Manualul de limba și literatura română ca mesaj multiplu (I)*, TribÎnv, 2, nr. 46, 1991, 4, *(II)*, nr. 48, 4; și Steaua, 42, nr. 10, 1991, 30—31, nr. 12, 26—28 [importanța caracterelor tipografice în transmiterea mesajului la manuale].
1340. NEBUNU, MIHAI, *Manualul de limba și literatura română* [IV], TribÎnv, 2, nr. 5, 1991, 3.
1341. NOICA, CONSTANTIN, *30 de lecții de engleză pentru ospătari. Lecția nr. 1*, Avantpost, nr. 5, 1990, 4, 23; *Iubiți colegi ospătari ... Lecția a II-a*, nr. 1, 1991, 9 [...] *Lesson number 4*, nr. 3, 5; *The 5th Lesson (A football Lesson)*, nr. 4, 5—6, 19; *The Sixth Lesson (A tennis Lesson)*, nr. 7—8, 18. Vezi și nr. 1373 bis.

1342. NOVEANU, EUGEN, NOVEANU, DRAGOȘ, *Sklonenie suščestvitelnyh. Novyj podhod k razrabotke praktičeskogo spravočnika*, FilR, **12**, 1991, 44—47 [cu 1 tab.].
1343. OPRESCU, SIMONA, *Student-Centered Teaching*, SE, **2**, nr. 5, 1991, 23—24 [v. r. nr. 1221].
1344. OPRESCU, SIMONA, *The Communicative Teaching of English Grammar to Advanced High School Pupils (2)*, SE, **1**, nr. 6, 1990, 13—15; *(III) The Modal Verbs*, **2**, nr. 1, 1991, 15—16; *(IV) The Use of Tenses*, nr. 2, 28—30. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1649.
1345. PENEȘ, MARCELA, *Învățăm să citim*. Cartea școlarului de clasa I, [București], EAramis, 1991, 96 p. Rec.: Violeta Apostol, TribÎnv, **2**, nr. 40, 1991, 8.
1346. PIETREANU, MARICA, *Exerciții lexicale pentru limba română*, București, EȘ, 1990, 120 p. (Colecția **Știința pentru toți**, nr. 314. Seria *Cunoștințe pentru om și societate*). Rec.: G. Mirea, LLR, **20**, nr. 3, 1991, 61.
1347. POENARU, VASILE, *Comentariul literar*. Materiale pentru elevi și profesori, Milo-șești, ECoresi, 1990, 53 p. [despre compoziție].
1348. POP, LIA-MARIA, *Beginner's Course. Hello, Children!*, SE, **1**, nr. 4, 1990, 8—9; *Our Kitchen*, **2**, nr. 1, 1991, 6—8; *My Room*, nr. 2, 7—10; *What Time is it?*, nr. 3, 6—8; *Easter*, nr. 5, 6—8; *Stratford-upon-Avon*, nr. 6, 5—7.
1349. POP, LIA-MARIA, *English Literature. Beatrix Potter*, **The Tale of Peter Rabbit**, SE, **2**, nr. 4, 1991, 25—29 [cu vocabular; desene de Răzvan Vrabie].
1350. POP, LIANA, *Româna cu sau fără profesor. Le roumain avec ou sans professeur. Romanian with or without a Teacher*, Cluj, EEchinox, 1991, 300 p. **(Colecția Studium.** *Manuale. Dicționare, Enciclopedii).*
1352. POPA, MARIANA, *Limbile străine în școala primară. Manualul de clasa a II-a*, TribÎnv, **2**, nr. 46, 1991, 4—5.
1355. POPP, MAXIM, *Spoken English. Ghid de conversație român-englez. Everyday Conversations. Engleza vorbită*, ESirius, 1991, 304 p. [cu index de materii].
1356. RĂDUC OPAIȚ, SONIA, *Caietul învățătorului. Culegere de exerciții și jocuri didactice pentru limba română (clasele I — IV)*, București, EScaiul, 1991, 95 p.
1357. RETINSCHI, SANDA, *Beginner's Course*, SE, **1**, nr. 2, 1990, 6—7; nr. 3, 6—7, Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1716.
1358. RETINSCHI, SANDA, *Intermediate Course. For Adult Learners. Conversation — Moving-in*, SE, **1**, nr. 4, 1990, 12—14; *Conversation — Getting Around*, nr. 6, 8—10. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1717.
1359. SOARE, ANGELA, POPA, MARIANA, APOSTOIU, ZVETLANA, *Je sais... l'alphabet*, Le francophile, [2], nr. 1, 1991, 11—15; [semnat: Angela Soare] *Voici une maison*, nr. 2, 7—13; [semnat: Angela Soare] *Voici le salon!*, nr. 3, 11—17; [semnat: Mariana Popa], nr. 4, 8—16; *Les*, nr. 5, 9—16; [semnat: Mariana Popa, Angela Soare, Apostoiu Zvetlana] *Qu'est-ce que c'est?*, nr. 6, 9—16; [semnat: Zvetlana Apostoiu, Mariana Popa, Angela Soare] *C'est un..., une ... Ce sont des ...*, nr. 7, 5—13 [semnat: Mariana Popa, Zvetlana Apostoiu, Angela Soare] *Bonjour, les amis*, nr. 9, 6—10 [desene de Pompiliu Dumitrescu; la rubr.: Leçon pour les petits].
1359 bis. STANCU, EM., *Corespondență comercială în limbi străine — limba franceză (I)*, TribEc-Supl, în TribEc, nr. 1, 1991, 28; *(II)*, nr. 2, 32; *(III)*, nr. 4, 32; *(IV)*, nr. 5, 32; *(V)*, nr. 6, 32; *(VI)*, nr. 7, 32; *(VII)*, nr. 8, 32; *(VIII)*, nr. 9, 45; *(IX)*, nr. 10, 28—30; *(X)*, nr. 13, 30; *(XI)*, nr. 14, 30; *(XII)*, nr. 15, 20; *(XIII)*, nr. 17, 30; *(XIV)*, nr. 17, 30; *(XV)*, nr. 18, 30.
1360. STOEAN, CARMEN, *Pages du candidat au concours d'admission à l'Université. Les pronoms* **en** *et* **y**, La francophile, [2], nr. 1, 1991, 29—31; *Le pronom* **y**, nr. 2, 22; *Les déterminants du nom (I)*, nr. 3, 24—27; *(II)*, nr. 7, 18—23.
1361. STOICESCU, RODICA, *Du texte à la pratique*, Le francophile, [2], nr. 6, 1991, 31.
1362. STOICESCU, RODICA, *Jules Verne:* **L'obus de la Columbiad**, Le francophile, [1], nr. 5, 1990, 17—19; *Jules Verne:* **L'obus de la Columbiad** — *suite* —, [2], nr. 1, 1991, 22—25 [la rubr.: Histoires et ... exercises].
1363. ȘERBĂNESCU, ANDRA, *Consultații de gramatică. Tipuri de exerciții. Modele de rezolvare. Subiecte posibile*, București, ESaeculum, 1991, 64 p **(Admiterea ...).**
1364. TARLIU, ANA, *Osobenosť i soderžanie učebnika russkogo jazyka kommunikativnogo tipa*, FilR, **12**, 1991, 127—132.
1365. TOMA, ELENA, *Manualul școlar — instrument de însușire a terminologiei tehnico-științifice*, LL, nr. 1, 1991, 69—72.
366. VINCENT-RICHARD, FRANÇOISE, *Parlons mode. Les jean — son histoire. La combinaison — au masculin*, Le francophile, **2**, nr. 3, 1991, 5 [după vol. *Objets de la mode*, 1989].

1367. VLĂDESCU, MARILENA, *Sinteze de literatura română pentru admiterea în liceu şi şcoli profesionale*, Bucureşti, ELogos, 1991, 32 p.

1368. WATTREMEZ, MICHEL, *Lexique du portrait physique humain*, Le francophile, **2**, nr. 7, 1991, 24—28.

1369. ZAMŞA, ELEONORA, *Limba română. Recapitulări şi exerciţii*, Bucureşti, EŞ, 1991, 192 p.

1370. ZOGRAFI, MIHAI, *Intermediate Course. A Good Lesson*, SE, **1**, nr. 2, 1990, 8; *For Young Learners. Hollowe'en*, nr. 4, 10—11; *Christmas/Xmas*, nr. 7, 5—6; *Britain and the British*, **2**, nr. 1, 1991, 9—11 [cu 4 h.]; *St. Valentine's Day*, nr. 2, 10—12; *Important People in Britain*, nr. 4, 8—9; *Our Holiday in Spring*, nr. 5, 10—11; *William Shakespeare — Brief Introduction to His Life and Work*, nr. 6, 8—10. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1721, 1722.

1371. * * * *Advanced Coursee. III. My Family*, SE, **1**, nr. 3, 1990, 9—11.

1372. * * * *Beginner's Course. This is my House*, SE, **1**, nr, 6, 1990, 4—5.

1373. * * * *Caiet de exerciţii pentru limba română clasa a III-a, trimestrul I.* Coordonator: Victoria Pădureanu. Colaboratori: Victoria Pădureanu, Cristiana Pleavă, Zînica Loghin, Frusina Damalan, Bucureşti, ECoresi, 1991, 64 p.

1373 bis. *Constantin Noica profesor de engleză*, Avant-post, nr. 5, 1990, 4. Vezi şi nr. 1341.

1374. * * * *English for Professionals, Capitolul 1 (Chapter 1). English for Chemistry, Mathematics and Physics*, SE, **1**, nr. 2, 1991, 25; nr. 3, 24.

1375. * * * *English for Professionals, International Economics and Development*, SE, **1**, nr. 2, 1990, 23; nr. 3, 21,

1376. * * * *English for Professionals. Marketing*, SE, **1**, nr. 2, 1990, nr. 3, 20.

1377. * * * *English-Rumanian Conversation Book. Ghid de conversaţie englez-român*, EMM, 1991, 132 p.

1378. * * * *For Young Readers.* **Peter Pan in Kensington Gardens** *by I. M. Barrie* [*I*], SE, **1**, nr. 4, 1990, 4—7 [cu note de Anca Cotleţ]; *II.* **Peter Pan** *: Hints for Text Comprehension*, nr. 6, 23—26 [note de Anca Cotleţ].

1379. * * * *Intermediate Course. The Letter-Box Key*, SE, **1**, nr. 3, 1990, 8, 11.

1380. * * * *Les mots brouillés*, Le francophile, [2], nr. 6, 1991, 27—28; *Puzzle : Le renard et le coq*, nr, 7, 29 [la rubr.: Apprenez en jouant].

1381. * * * *Limba engleză pentru cei mici*, SE, **2**, nr. 2, 1991, 4—6; *(Animals — Animale)*, nr. 3, 4—5 [text: Elena Tomescu; desene: Pompiliu Dumitrescu].

1382. * * * *Metoda Basic English. Basic English*, Cea mai uşoară limbă. Cea mai scurtă gramatică în cel mai scurt manual, Bucureşti, CEPAVF, 1991, 56 p. **(Colecţia celor mai uşoare dicţionare)** [cu o scurtă introd. de Corneliu Leu (p. 5—8) şi o prez. a metodei prof. C. K. Ogden de Hermina Anghelescu (p. 9—16); cu texte şi ilustraţii].

1383. * * * *Nouns and Pronouns*, **English is a Queer Language**, SE, **1**, nr. 2, 1990, 2 [poezie acronimă; cu glosar].

1384. * * * *Odds and Ends. Level : Advanced. Commas, Semicolons, and Other Marks of Punctuation*, SE, **1**, nr. 2, 1990, 26—27; nr. 3, 25—27. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. 1726.

1385. * * * *Reading English as a Foreign Language — A Reading Skills Perspective for Teachers*, SE, **1**, nr. 1, 1990, 12—15; *III. Influences on Student's Ability to Learn English as a Foreign Language*, nr, 2, 18; *Word Identification*, nr. 3, 16—19 [v.r. 1221].

VEZI şi nr. 295, 304, 318, 443.

Recenzii

1387. BUZAŞI, ION, Ion Creangă — *Metodă nouă de scriere şi citire* [...], LLR, **20**, nr. 1, 1991, 56. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **1701**.

1388. DOMINTE, CONSTANTIN, Gheorghe Doca, **Cine, ce, care:** *structuri interogative şi relative* [...]; Dinuţa Marin, Olga Tunsoiu, *Formele verbale* [...], LL, nr. 3—4, 1990, 387—388. Vezi BRL, **31**, 1988, nr. **2236**; **32**, 1989, nr. **1534**.

1389. FILIMON, MARIANA, *Abecedarul lui Creangă*, VR, **85**, nr. 6, 1990, 125—126. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **1701**.

1390. GHERASIM, M., *Abecedar Creangă — un abecedar de suflet*, ŞG, nr. 3, 1990, 2. Vezi BRL, **33**, 1990, nr. **1701**.

1391. PETRESCU, ION, A. R. Arutjunov, P. G. Čebotariov, N. B. Muzrukov, *Igrovye zadanija na urokah russkogo jazyka. Kniga dlja učaščegosja*, 288 str., *Kniga dlja prepodavatelja*, 217 p., Izdanie 3-e stereotipnoe, Moskva, „Russkij jazyk", 1988, LMŞ, nr. 1—2, 1990, 138—140.

VEZI şi nr. 1313.

XXXV. *VARIA*

1392. BULGĂR, GH. *Ce mă leagă de societatea noastră ...*, BulSȘF, 1990, 13—16 [SȘF].
1393. CARPOV, MARIA, *Datorită culturii nu va mai fi nevoie să demonstrăm incontestabilul*, Cronica, **26**, nr. 7, 1991, 2—3 [int. de Daniel Dimitriu].
1394. COLOȘENCO, MIRCEA, *Un mare cărturar: Alexandru Ciorănescu*, Academica, **1**, nr. 8, 1991, 26—27.
1395. COȘERIU, EUGEN, *Cu speranță și teamă. Convorbiri cu prof. dr. ... de la Universitatea din Tübingen*, Cronica, **26**, nr. 8, 1991, 9 [cons. de Victor Spinei].
1396. COTEANU, I. (coordonator), DUMITRIU-ȘEULEANU, CARMEN, ȘEULEANU, DRAGOȘ (responsabili de program), *Sinteză privind calitatea fenomenului comunicațional*, RCM, nr. 714, 1991, 7 [activitatea Laboratorului de Cercetări privind Comunicarea Socială și Interetnică al AR].
1397. COTEANU, I., *Un filozof al limbajului: Eugenio Coseriu*, CrR, **3**, nr. 15—16, 1991, 16.
1398. CUGNO, MARCO, *„M-am întors în Italia ca «românist»"*, Cronica, **26**, nr. 26, 1991, 16 [int. de Valeriu Stanciu].
1399. EIICHI, CHINO, *„Imaginea de ansamblu a gigantului se lasă întrezărită"*, Cronica, **26**, nr. 20, 1991, 12 [trad. din germ. de Michael Astner; s.t.c.: Eugen Coșeriu în Japonia].
1400. GHEORGHE, GABRIEL, *Proverbele și istoria limbilor europene*, REF, **36**, nr. 3—4, 1991, 111—129 [Engl. Ab.].
1401. ION, FLORIAN, *Enciclopedia internațională a folclorului muzical înregistrat pe discuri, sub egida U.N.E.S.C.O. în S.U.A.*, RN, **19**, nr. 152—160, 1990, 3057 [doine, balade trad. în engl., culese din Muntenia, Oltenia, Bucovina, Basarabia de nord].
1402. IONESCU, CORNEL MIHAI, *S*, VR, **86**, nr. 5, 1991, 61—68 [litera *S*].
1403. IRIMIA, DUMITRU, *Un mare lingvist contemporan: Eugen Coșeriu*, Cronica, **26**, nr. 24, 1991, 13 [s.t.c: Valori românești în diaspora].
1404. JEANRENAUD, MAGDA, *Semiotica în România*, Cronica, **26**, nr. 20, 1991, 16.
1405. KUMBAKISAKA, USENI TUMBI, *Limbajul TAM-TAM*, RMC, **2**, nr. 2, 1991, 3 [limbaj african prin care se transmite cultura orală africană].
1406. LUPU, COMAN, *Câteva reflecții după decernarea premiilor Academiei Române*, Cotidianul, **2**, nr. 56, 26 iul. 1991, 3.
1407. MANOLIU MANEA, MARIA, *Obligația reînnoirii*, CrN, **2**, nr. 264, 18 dec. 1991, 5 [int. de Natalia Stancu].
1408. MUSCALU, FLORIN, *Eugen Coșeriu la Academia din Chișinău*, RevV, 2, nr. 23, 1991, 3.
1409. NEMOIANU, VIRGIL, *Filologi români în America (I)*, RLit, **24**, nr. 3, 1991, 28; *(2)*, nr. 4, 22; *(3)*, nr. 6, 22.
1410. NOVAC, ȘTEFAN, *O binemeritată cinstire*, Academica, **1**, nr. 10, 1991, 7 [ed. din 1988 a *Bibliei de la 1688*]. Vezi BRL, **32**, 1989, nr. **615**.
1411. POSNER, ROLAND, *Societate, civilizație, mentalitate: prolegomene la o politică a limbajului pentru Europa*, RF, **38**, nr. 5—6, 1991, 403—416 [trad. de Daniela Rovența-Frumușani].
1412. ROSETTI, ALEXANDRU, *Convorbire cu academicianul ...*, RS, **28**, 1990, 276—285 [int. de Ileana Mihăilă din 1980 și 1982].
1413. ROSILLON, PHILIPPE, *În dezbatere: latinitatea. Interviu cu dl. ..., secretar general al Uniunii Latine*, Academica, **1**, nr. 5, 1991, 30 [int. de Marius Sala].
1414. SĂRAMANDU, NICOLAE, *Eugenio Coseriu. Câteva repere*, Steaua, **41**, nr. 11—12, 1990, 12.
1415. SCĂRLĂTOIU, ELENA, *„Cercetarea științifică înseamnă întîi de toate pasiune"*, SCD, **32**, nr. 3—4, 1990, 53—59.
1416. SPINEI VICTOR, *Eugen Coșeriu. Inerție, nepăsare sau ignoranță?*, Cronica, **26**, nr. 20, 1991, 12 [v.t.c. nr. 1403].
1417. TABARCEA, CEZAR, *Perspectivele filologiei [I]*, RLib, **49**, nr. 329, 5, febr. 1991, 4; *(II)*, nr. 330, 6 febr., 4.
1418. TAKASHI, KAMEI, *„Fără Coșeriu nu se mai poate vorbi de limbă"*, Cronica, **26**, nr. 20, 1991, 12 [trad. din germ. de Michael Astner; v.t.c. nr. 1399].
1419. * * * *Cartea recordurilor Guinness. Lingvistică*, Cotidianul-Supl, nr. **19**, 1991, 3, în Cotidianul, 1, nr. 91, 13 sept. 1991.
1420. * * * *Punctul pe i. Vești academice*, JurnLit, **2**, nr. 15—16, 1991, 4 [despre acad. I. Coteanu; semnat: Aristarc].

Recenzii

1421. AL. P., *Au cunoscut și strămoșii noștri prima scriere europeană ?*, Albina, **94**, nr. 4, 1991, 3 [H. Haarmann, *Istoria universală a scrisului*, Frankfurt].
1422. GRIGORESCU, DAN, Ian Tattersall, Eric Delson and John van Couvering, *Encyclopedia of Human Evolution and Prehistory*, Garland Publishing Inc., New York and London, 1988 (XXXVI + 603 p.), RRG-Géol, **33**, 1989, 117—118.
1423. GRIGORESCU, DAN, *Multilingual Thesaurus of Geosciences*, Pergamon Press, 1988, RRG-Géol, **33**, 1989, 115—116 [cu 4871 de cuvinte-cheie în engl., fr., germ., rusă, it., sp., clasate în 36 de domenii; sponsorizat de International Council for Scientific and Technical Information și COGEODOC of the International Union of Geological Sciences].
1424. * * * *Istoria universală a scrisului* (Articol inserat din revista germană „Der Spiegel", nr. 41, 1990), CaietCult, nr. 11, 1990, 24—27 [de Harold Haarmann, Frankfurt].

XXXVI. *IN HONOREM*

1425. MANU, EMIL, *Gh. Bulgăr: Pro amicitia*, BulSȘF, 1990, 86—87 [la 70 de ani].
1426. MITU, MIHAI, *Profesorul Gheorghe Mihăilă la a 60-a aniversare*, RS, **28**, 1990, 303—330 [cu o bibl. selectivă de 254 de titluri].
1427. SALA, MARIUS, *Academicianul profesor Ion Coteanu*, BulSȘF, 1990, 83—85 [la 70 de ani].
1428. SARAMANDU, NICOLAE, *Eugenio Coseriu la 70 de ani*, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 211—214.
VEZI și nr. 63.

XXXVII. *IN MEMORIAM*

1429. COTEANU, I., *Alexandru Rosetti (1895—1990)*, LR, **40**, nr. 5—6, 1991, 311—313.
1430. DATCU, IORDAN, *La despărțirea de Alexandru Rosetti*, REF, **36**, nr. 3—4, 1990, 303—306.
1431. FÜLEI-SZÁNTÓ, ENDRE, *Alexandru Rosetti 1895—1990*, NyIK, **34**, nr. 1, 1990, 111.
1432. MIHĂILĂ, G., *Acad. Alexandru Rosetti (1895—1990)*, RS, **28**, 1990, 259—266.
1433. MILIN, JIVA, *Theodor N. Trîpcea (1917—1989)*, RS, **28**, 1990, 291—296 [cu bibl.].
1434. RUSU, GR., *Alexandru Rosetti (1895—1990)*, CL, **35**, nr. 2, 1990, 185—187.
1435. SARAMANDU, NICOLAE, *Radu Flora (1922—1987)*, SCL, **41**, nr. 5—6, 1990, 505—506.
1436. VASILIU, EMANUEL, *Al. Rosetti și lingvistica modernă*, BulSȘF, 1990, 95—96 [1895—1900].
1437. VASILIU, GABRIEL, *Profesorul și cercetătorul Octavian Nandriș, (1914—1987)*, BulSȘF, 1990, 102—103.
1438. * * * *Alexandru Rosetti (1895—1990)*, BulSȘF, 1990, 93—95.
1439 * * * *Ioana Prioteasa 1937—1990*, AUBLLR, **39**, 1990, 103—104.
VEZI și nr. 302.

ABREVIERI *

ac. = acuzativ(ul); *acad.* = academician(ul); **Academica** = *Academica*. Revistă de știință, cultură și artă. Director: Mihai Drăgănescu. Redactor șef: Mircea Măciu, București, **1**, 1990 [**2**, nr. 8, 1991]; **Adevărul** = *Adevărul*. Cotidian independent. Fondat: 1888. Serie nouă. Bu-

* Abrevierile culese în această secțiune cu caractere **aldine** sînt sigle care trimit la cărți, la culegeri și la publicații periodice sau seriale; cele culese cu caractere *cursive* sînt prescurtări ale unor termeni bibliografici uzuali, ale numelor unor instituții de învățămînt, științifice, culturale etc. Parantezele drepte la publicațiile periodice și seriale indică ultimele numere fișate; indicația „inc." de la sfîrșitul acestor paranteze indică goluri (mari) în colecția publicației din anul respectiv.

cureşti, 1, 1989 [3, nr. 559, 31 dec. 1991]; **AdLA** = *Adevărul literar şi artistic*, Bucureşti, 1, 1991 [1, nr. 98, 1991]; *af.* = afix(e); **A Hét.** = A Hét. Társádalom — Művelődesi — Tudomány — Környezetvédelem, Bucureşti, 1, 1970 [22, nr. 52, 1991]; *AILACE* = Asociaţia Independentă Literară, Artistică, Culturală şi Editorială „Mileniul III", Craiova; **Albina** = *Albina*. Revistă de cultură pentru sate fondată de Spiru Haret în 1897, Bucureşti, 1, 1897 [94, nr. 11, 1991]; **AlCiv** = *Alianţa civică*. Un ziar scris de cititori, Bucureşti, 1, 1991 [1, nr. 40, 22 aug. 1991; inc.]; **Alfa** = *Alfa*. Publicaţie independentă social-culturală, [Deva], 1, 1990 [1, nr. 1—2—3, 1990]; **Alpha** = *Alpha*. Revistă pentru tineret editată de Societatea Culturală „Romulus Guga", Tîrgu-Mureş, 1, 1990 [1, nr. 10—11, 1990]; **AltBan** = *Altarul Banatului*. Revista oficială a Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului şi a Episcopiei Aradului, Timişoara, 1, 1990 [1, nr. 10, 1990]; **Alternative '90** = *Alternative '90*. Revistă independentă de critică şi iniţiativă socială, Bucureşti, 1, 1990 [2, nr. 1, 1991]; **AMP** = *Acta Musei Porolissensis*, Zalău, 1, 1977 (Muzeul Judeţean de Istorie şi Artă din Zalău) [14—15, 1991]; *an.* = anexă, anexe; **AnIst Iaşi** = *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol" din Iaşi*, Iaşi, EAR, 1, 1964 (AR) [25, nr. 2, 1988]; **AnivCult** = *Aniversări culturale*. Prezentări bibliografice, Bucureşti, [TBN], 1, 1965 (BN) [30, nr. 1, 2, 1991]; **Apostrof** = *Apostrof*. Revistă a Uniunii Scriitorilor, Cluj, 1, 1990 [2, nr. 11, 1991]; *apr.* = aprilie; **Apulum** = *Apulum. Acta Musei Apulensis. Arheologie — Istorie — Etnografie*, Alba Iulia, 1, 1939—1942 [26, 1990]; *AR* = Academia Română; **Ararat** = *Ararat*. Publicaţie a armenilor din România. Fondat în anul 1927 (Serie nouă), Bucureşti, 1, 1990 [2, nr. 7, 1991]; **Arca** = *Arca*. Revistă lunară de literatură, eseu, artă plastică, muzică, Arad, 1, 1990 [2, nr. 11, 1991]; **ArmP** = *Armata Poporului*. Săptămînal editat de Ministerul Apărării Naţionale, Bucureşti, 1, 1989 [3, nr. 8, 1991]; *art.* = articol(ul), articole(le); *AS* = Asociaţia Slaviştilor din România: **Astra** = *Astra*. Revistă de cultură. Apare lunar (Asociaţiunea Transilvană pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român — Astra — 1861), Braşov, 1, 1966 [25, nr. aug.—dec., 1990]; **Ateneu** = *Ateneu*. Revistă de cultură, Bacău, 1, 1963 [nr. 10, 1991]; **AUBF** = *Analele Universităţii Bucureşti. Filozofie*, Bucureşti, [TUB], 1, 1954 [39, 1990]; **AUBLLR** v. nr. 9; **AUBLLS** v. nr. 10; *aug.* = august; **AUIL** = *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi* (Serie nouă). Secţiunea II. f. *Literatură*, Iaşi, [TUI], 1, 1956 [35, 1989]; *aut.* = autor(i), autorul, autorii; **Avant-post** = *Avant-post*. Revista Societăţii de Mine, Bucureşti, 1, 1991 [2, nr. 8, 1991]; **Azi** = *Azi*. Cotidian al Frontului Salvării Naţionale, Bucureşti, 1, 1990 [2, nr. 475, 30 dec. 1991].

Banatica = *Banatica*, Reşiţa, 1, 1971 (Muzeul de Istorie al Judeţului Caraş-Severin) [19, 1990]; **Baricada** = *Baricada*. Săptămînal independent editat de Baricada S.R.L., Bucureşti, 1, 1990 [1, nr. 40, 1990; inc.]; *BAR* = Biblioteca Academiei Române, Bucureşti; *BCP* = Biblioteca Centrală Pedagogică, Bucureşti; *BCUB* = Biblioteca Centrală Universitară din Bucureşti; *bibl.* = bibliografie; **Biblioteca** = *Biblioteca*. Serie nouă. Revistă lunară de bibliologie editată de Ministerul Culturii, Bucureşti, 1, 1990 [2, nr. 6, 1991]; *BN* = Biblioteca Naţională, Bucureşti; **BO** = *Biserica Ortodoxă Română*. Buletinul oficial al Patriarhiei Române, Bucureşti, 1, 1883 [108, nr. 10, 1990]; **BRL** = Bibliografia românească de lingvistică; **BUBrM** = *Buletinul Universităţii din Braşov*. Seria C. *Matematică. Fizică. Chimie*, Braşov, [RUBr], 1, 1958 (UBr) [32, 1990]; *Buc.* = Bucureşti; **BulID-Arad** v. nr. 23; BulIDMŞ-Suceava v. nr. 24; **BullMath** = *Bulletin Mathématique de la Société des Sciences Mathématiques de Roumanie*, Nouvelle série, Bucureşti, EAR, 1, 1956 (AR) [33, nr. 1—4, 1990]; **BulSŞF** v. nr. 25.

CaietCult = *Caiet cultural*, Bucureşti, [f.e.], 1, 1990 (Rompres) [nr. 12, 1991]; **Calende** = *Calende*. Fondată în anul 1928 de: Vladimir Streinu, Şerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, Tudor Şoimaru. Apare cu concursul Uniunii Scriitorilor din România şi al Inspectoratului Judeţean pentru Cultură, Piteşti, 1, 1991 [1, nr. 6, 1991]; *cap.* = capitol(ul), capitole(le); **Catedra-Argeş** = *Catedra*. Revistă lunară a Inspectoratului Şcolar şi a Casei Corpului Didactic Argeş, Piteşti, 1, 1991 [1, nr. 2, 1991]; **Catedra-Bucureşti** = *Catedra*. Revistă bilunară a Federaţiei Sindicatelor Libere din Învăţămînt. Redactor: Liviu Chiscop, Bucureşti, 1, 1989 [2, nr. 7—8, 1990]; *cca* = circa; **CCAO** = *Caiet cultural-artistic ostăşesc*. Apare trimestrial sub îngrijirea redacţiei revistei „Viaţa armatei" şi se adresează militarilor de toate gradele, în sprijinul activităţii culturale şi artistice desfăşurate de aceştia, precum şi al informării lor în domenii specifice, Bucureşti, 1, 1990 [2, nr. 4, 1991]; *CCD* = Casa Corpului Didactic; **CCrit** = *Caiete critice*. Revistă lunară de critică, teorie şi informaţie literară. Director: Eugen Simion, Bucureşti, 1, 1990 [nr. 3, 1991]; **CE** = *Caietele Eminescu*. Colocviul Mihai Eminescu. Ediţia a XIV-a, 26—29 mai 1989, Iaşi, 1989 (pe copertă 1988); *CEPAVF* = Casa de Editură şi Producţie Audio, Video, Film „Realitatea", Bucureşti; *CFilRs* = Catedra de filologie rusă; **CIE** = *Contemporanul. Ideea europeană*. Fondat în 1881. Revistă naţională de cultură, politică şi ştiinţă. Director: Nicolae Breban, Bucureşti, 1, 1990 [nr. 48, 1991; inc.]; **CL** v. nr. 12; *CLRs* = Catedra de limba rusă; *CLSp* = Catedra de limbă spaniolă; **CLTA** v. nr. 11; *CLS* = Catedra de limbi slave; **Columna** = *Columna*. Bilunar de opinie, informaţie şi cultură, Haţeg şi Deva, 1, 1990

[nr. 1—2, 1990]; *cons.* = consemnat(ă), consemnați, consemnate; **Continent** = *Continent.* Revistă bilunară ilustrată, Sibiu, **1**, 1990 [**2**, nr. 9, 1991]; **ContL** v. nr. **26**; **Contrapunct** = *Contrapunct.* Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din România, București, **1**, 1990 [**2**, nr. 51, 1991]; **Contrast** = *Contrast,* Constanța, **1**, 1990 [**1**, nr. 26, 1990; inc.]; **ConvLit** = *Convorbiri literare.* Fondat în 1867. Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din România. **Serie** nouă, Iași, **1**, 1867 [nr. 25, 1991]; *coord.* = coordonat(ă); *Coresi* = Coresi S.R.L., București [editură]; **Cotidianul** = *Cotidianul.* Știri. Informații. Ultima oră, București, **1**, 1991 [**1**, nr. 165, 31 dec. 1991]; **Cotidianul-Supl** = *Litere, arte, idei.* Supliment cultural, Cotidianul, **1**, 1991 [**1**, nr. 1, 1991]; *CR* = Cartea Românească, București [editură]; **CREL** = *Cahiers roumains d'études littéraires,* Bucarest, ÉdU, **1**, 1973 [nr. 1, 1991]; **CrN** = *Curierul național.* Cotidian de informație, București, **1**, 1990 [2, nr. 266, 20 dec. 1991]; **Cronica** = *Cronica.* Săptămînal de cultură. *Renaștere românească, integrare europeană,* Iași, **1**, 1966 [**26**, nr. 32, 1991; inc.]; **CrRm** = *Curierul românesc.* Fondator: Ion Heliade Rădulescu, 1829. Revistă a românilor de pretutindeni. Apare sub egida Fundației Culturale Române, București, **1**, 1989 [**3**, nr. 20, 1991]; *CRV* = cartea românească veche; **CTC** = *Cele Trei Crișuri.* Revistă lunară de cultură. Editată de Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri", Oradea, **1**, 1990 [**2**, nr. 1—2, 1991]; *cuv.* = cuvînt(ul), cuvinte(le).

dc. = document(ul), documente(le); *dec.* = decembrie; **Destine** = *Destine.* Publicație de cultură, București, **1**, 1990 [**2**, nr. 7, 1991]; *deutsch. Zus.* = deutscher Zusammenfassung; *DGAS* = Direcția Generală a Arhivelor Statului; **Didactica** = *Didactica.* Publicație a școlii gorjene, Tîrgu-Jiu, **1**, 1990 [**1**, nr. 2, 1990]; **Dimineața** = *Dimineața.* Cotidian de informație și opinie democratică. Director: Al. Piru, București, **1**, 1990 [**2**, nr. 253, 31 dec. 1991; inc.] **DN** = *Didactica nova.* Publicație pentru cadre didactice, elevi și părinți. Editată de Inspectoratul Județean Bistrița-Năsăud și Casa Corpului Didactic, Bistrița, **1**, 1990 [**2**, nr. 2, 1991]; *dr.* = doctor în științe; **DRA** = *Deșteptarea.* Revista aromânilor. Publicație de informare, istorie, literatură, artă și civilizație. Director: Hristu Cândroveanu. Editată de Ministerul Culturii, București, **1**, 1990 [**2**, nr. 3—6, 1991]; **Dreptatea** = *Dreptatea.* Organ al Partidului Național Țărănesc, Creștin și Democrat. Director de onoare: N. Carandino (Seria a IV-a), București, **22**, 1990 [**23**, nr. 518, 31 dec. 1991]; **Dynamis** = *Dynamis.* Publicație lunară adresată cadrelor didactice și elevilor, Constanța, **1**, 1990 (CCD), [**2**, nr. 6, 1991].

EAl = Editura Albatros, București; *EAldomars* = Editura Aldomars [f. l.]; *EAR* = Editura Academiei Române; *EAramis* = Editura Aramis, București; *EArcadia* = Editura Arcadia [f.l.]; *EBaltagi* = Editura Baltagi, București; **Echinox** = *Echinox.* Revistă de cultură, Cluj-Napoca, **1**, 1969 [**23**, nr. 6, 1991]; **Eco** = *Eco.* Săptămînal de cultură ecologică. Director: Toma George Maiorescu, București, **1**, 1990 [**2**, nr. 64, 1991]; *ECoresi* = Editura Coresi (S.R.L.), Miloșești și București; *ECR* = Editura Cartea Românească, București; *ECSI* = Editura Casei de Sănătate „Iris", București; *ed.* = ediție, ediții; editat(ă), editați, editate; editor(i); *ED* = Editura Dacia, Cluj-Napoca; *EDC* = S.C. Editura Diacon Coresi S.R.L., București; *EDP* = Editura Didactică și Pedagogică, București; *ÉdU* = Éditions Univers, Bucarest; *EEchinox* = Editura Echinox, Cluj-Napoca; *EEOAI* = Editura Episcopiei Ortodoxe Alba Iulia; *EHiperion* = Editura Hiperion XXI, București; *EHR* = Editura Holding Reporter, București; *ELogos* = Editura Logos S.R.L., București; *EM* = Editura Minerva, București; *EMetanoia* = Editura Metanoia, Timișoara; *EMiron* = Editura Miron, București; *EMM* = Editura Mass Media 16, București; *EMO* = Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova; *EMondero* = Editura Mondero, București; *engl.* = englez(ă); *Engl. Ab.* = English Abstract; *EO* = Editura Orizonturi, București; *EORAI* = Editura Ortodoxă Română a Albei Iulia; *EPF* = Editura Porto Franco, Galați; *EPL* = Editura pentru Literatură, București; *EPT* = Editura pentru Turism, București; *ESaeculum* = Editura Saeculum, București; *ESakura* = Editura Sakura, București; *EScaiul* = Editura Scaiul, București; *ESfynx* = Editura Sfynx — V.R. [f. l.]; *ESirius* = Editura Sirius, București; *EST* = Editura Sport Turism, București; *EȘ* = Editura Științifică, București; *EȘE* = Editura Științifică și Enciclopedică, București; *ETim* = Editura Tim, București; *ETS* — Editura Top Suspans, București; *EU* = Editura Univers, București; *ex.* = exemplu, exemple; exemplificare, exemplificări; exemplificat(ă); **ExpM** = *Expres Magazin.* Informații, reportaje, comentarii, București, **1**, 1990 [**2**, nr. 49, 1991; inc.].

f.a. = fără an; *facs.* = facsimil(e); **Familia** = *Familia.* Revistă de cultură. Seria a IV-a, Oradea, **1**, 1964 [**27**, nr. 10, 1991]; *f.c.* = formarea cuvintelor; *f.e.* = fără editură; *febr.* februarie; **FF** = *Fiatal forum.* A romániai magyar fiatalok hetilapja, București, **1**, 1989. [**3**, nr. 49, 1991; inc.]; *FFil* = Facultatea de Filologie; *fig* = figură, figuri; *FFZ* = Facultatea de Filologie-Ziaristică; *Fil* = filială; **FIIR** v. nr. **1104**; *f.l.* = fără loc de apariție; *FL* = Facultatea de Litere; *FLF* = Facultatea de Litere și Filozofie; *FLLS* = Facultatea de Limbi și Literaturi Străine; *fon.* = fonetică; **Forum** = *Forum.* Revista universitarilor din România. Publicație lunară editată de Ministerul Învățămîntului și Științei, București, 1,

1959 [33, nr. 8, 1991]; *fol.* = fotografie, fotografii; *fr.* = francez(ă); *fragm.* = fragment(e); **FVL** v. nr. 13.

GB = *Glasul bisericii.* Revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei, București, 1, 1942 [48, nr. 6, 1989]; *germ.* = german(ă); *gl.* = glosar(e).

h. = hartă, hărți; *H* = Humanitas, București [editură]; **Helikon** = *Helikon.* Szépirodalmi hetilap, București, 1, 1990 [2, nr. 51, 1991].

IITL = Institutul de Istorie și Teorie Literară „George Călinescu" al Academiei Române, București; *ILIL* = Institutul de Lingvistică și Istorie Literară al Academiei Române, Cluj-Napoca; *inc.* = incomplet(ă); *ind.* = indice; *int.* = interviu; *introd.* = introductiv(ă); introducere; *IȘE* = Institutul de Științe ale Educației, București; *it.* = italian(ă); *ITr* = Institutul de Tracologie al Academiei Române, București; *iul.* = iulie; *iun.* = iunie.

i.a.t. = în afară de text; **ÎndrBis-Alba Iulia** = *Îndrumător bisericesc*, Alba Iulia, EORAI, 1, 1977 (Episcopia Română din Alba Iulia) [13—14, 1989/1990]; **ÎndrBis-Galați** = *Îndrumător bisericesc misionar și patriotic.* Apare cu binecuvîntarea și îndrumarea Înalt Prea Sfințitului dr. Antim Nica, Arhiepiscopul Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1, 1985 [5, 1989]; **ÎndrBis-Sibiu** = *Îndrumător bisericesc misionar și patriotic pe anul de la Hristos 1991*, Sibiu, TTES [139, 1991]; **ÎndrCr-Craiova** = *Îndrumător creștin ortodox „Renașterea".* Tipărit cu binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului dr. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, Craiova, EMO (Mitropolia Olteniei) [6—8, 1991]; **ÎP** v. nr. **1143 bis.**

jud. = județ(ul); județean(ă); **JurnLit** = *Jurnalul literar.* Director fondator: G. Călinescu. Săptămînal de opinie și atitudine intelectuală, București, 1, 1990 [2, nr. 52, 1991].

KarpRund = *Karpaten Rundschau.* Wochenschrift für Gesellschaft — Politik — Kultur, Brașov, 1, 1968 [24, nr. 44, 1991; inc.]; **Korunk** = *Korunk.* Kultura — Haza és nagyvilag, Cluj-Napoca, 1, 1990 [2, nr. 7, 1991]; **Közoktatás** = *Közoktatás.* A romániai magyar pedagógusok lapja, București, 1, 1990 [2, nr. 10, 1991].

lat. = latin(ă); **Látó** / = *Látó.* A Romániai Szövetségenek havi szépirodalmi folyóirata, București, 1, 1990 [2, nr. 6, 1991]; **Le francophile** = *Le francophile. Franceza pentru toți. Le français pour tous.* Revue bimensuelle pour tous ceux qui s'interessent à la langue et à la culture française. Rédacteur en chef: Dana Lizac, Miloșești, 1, 1990 [2, nr. 9, 1991]; **Libertatea** = *Libertatea.* Cotidian independent, tribună liberă a cetățenilor Capitalei, București, 1, 1989 [3, nr. 607, 29 dec. 1991]; **Libertatea-Supl** = *Libertatea.* Supliment de cultură și divertisment [al ziarului „Libertatea"], București, 1, 1991 [1, nr. 8, 1991]; **LL** v. nr. **28**; **LLR** v. nr. 15; **LLR-S** v. nr. **29**; **LMȘ** v. nr. **1277**; **LR** v. nr. 14; **Luceafărul** = *Luceafărul.* Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din România. Serie nouă, București, 1, 1990 [nr. 50, 1991].

Manuscriptum = *Manuscriptum.* Revistă trimestrială editată de Muzeul Literaturii Române. Director fondator: D. Panaitescu-Perpessicius, București, 1, 1969 [21, nr. 2, 1990]; **Marisia** = *Marisia. Studii și materiale. Arheologie. Istorie. Etnografie*, Tîrgu-Mureș, 1, 1965 (Muzeul Județean Mureș) [13—14, 1983—1984]; *mart.* = martie; *MEÎ* = Ministerul Educației și Învățămîntului; **Meridian** = *Meridian.* Publicație bilunară editată de Liga Culturală „Oltenia", Craiova, 1, 1990 [2, nr. 18, 1991; inc.]; **MI** = *Magazin istoric.* Revistă de cultură istorică. Serie nouă, București, 1, 1959 [25, nr. 11, 1991]; **Minerva** = *Minerva.* Literatură — — Artă — Cultură. Redactor șef: Valentin Raus, Bistrița, 1, 1990 [1, nr. 14, 1990]; *MÎȘ* = Ministerul Învățămîntului și Științei; **MMB** = *Mitropolia Moldovei și Bucovinei.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Iașilor și a Episcopiei Romanului și Hușilor, Iași, 1, 1924 [66, nr. 6, 1990]; **MO** = *Mitropolia Olteniei.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Craiovei și Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, Craiova, EMO, 1, 1948 [42, nr. 6, 1990]; **Moldova** = *Moldova.* Revistă de cultură. Apare lunar, Iași, 1, 1990 [2, nr. 3, 1991]; *morf.* = morfologie; **MR** = *Marina română.* Revistă editată de Marina Militară, Constanța, 1, 1990 [2, nr. 5, 1991]; **MRom** = *Moftul român.* Fondatori: I. L. Caragiale și Anton Bacalbașa. Revistă editată de Ministerul Culturii. Serie nouă, București, 1, 1990 [2, nr. 11, 1991]; *ms(s)* = manuscris(e); **MSȘI** = *Memoriile* Secției de Științe Istorice. Seria IV, București, EAR, 1, 1978 (AR) [13, (1988), 1991]; **MT** = *Meridianul Timișoara.* Săptămînal de opinie și cultură, Timișoara, 1, 1990 [2, nr. 12, 1991]; *multigr.* = multigrafiat(ă), multigrafiate.

n. = noiembrie; **Națiunea** = *Națiunea.* Săptămînal de opinie independentă. Editor: Iosif Constantin Drăgan. Redactor șef: Artur Silvestri, București, 1, 1990 [2, nr. 50, 1991]; *nom.* = nominativ; *nr.* = număr(ul), numere(le); **NRom** = *Neamul românesc.* Publicație politică, științifică și culturală. Fondat 1906. Serie nouă, București, 1, 1990 [2, nr. 3, 1991]; *num.* = numeros, numeroase, numeroși; *num. card.* = numeral(e) cardinal(e); **NyIK** v. nr. 16.

Observator = *Observator.* Săptămînal particular, București, 1, 1990 [2, nr. 49, 1991; inc.]; *oct.* = octombrie; **Omu** = *Omu.* Revistă de cultură și artă. Inedit. Director: Ilie Stanciu, Pitești, 1, 1990 [1, nr. 4, 1990]; **Opus** = *Opus.* Publicație săptămînală (semi)independentă. Director: Laurențiu Huică, București, 1, 1990 [2, nr. 38, 1991]; *org.* = organizat(ă); organizator, organizatoare; **Orizont** = *Orizont.* Săptămînal al Uniunii Scriitorilor din Româ-

nia, Serie nouă, Timişoara, 1, 1989 [3, nr. 52, 1991]; **OS** = *Opinia studenţească*. Gazetă independentă a studenţilor din Iaşi, Serie nouă, Iaşi, 1, 1974 [nr. 28, 1991; inc.].

p. = pagină, pagina, pagini(le); **Phoenix** = *Phoenix*. Publicaţie independentă. Apare săptămînal, Bucureşti, 1, 1990 [2, nr. 77, 1991]; **PLib** = *Pămîntul liber*. Săptămînal independent al judeţului Călăraşi, Călăraşi, 1, 1989 [3, nr. 66, 4 apr. 1991; inc.]; **Pontica** = *Pontica*, Constanţa, 1, 1967 (Muzeul de Istorie Naţională şi Arheologie Constanţa) [21—22, 1988—1989]; **PP** = *Pentru patrie*. Revistă ilustrată, Editată de Ministerul de Interne (Serie nouă), Bucureşti, 1, 1949 [42, nr. 12, 1991]; **PredLLR** v. nr. **93**; *prep.* = prepoziţie, prepoziţii; *prez.* = prezentare; prezentat(ă); **Preuniversitaria** = *Preuniversitaria*. Ghidul candidatului la admiterea în învăţămîntul superior, Bucureşti, 1, 1989 [nr. 12, 1991; inc.]; *prof.* = profesor (universitar).

RA = *Revista arhivelor*, Bucureşti, 1, 1924 (DGAS) [67, vol. 52, nr. 2, 1990]; *RAk* = Román Akadémiai; *RAK* = Román Akadémiai Könyvkiadó; **Ramuri** = *Ramuri*. Revistă de cultură fondată în 1905. Editată de Uniunea Scriitorilor din România, Craiova, 1990 [nr. 11, 1991]; **RCM** = *Revista cultului mozaic*, Bucureşti, 1, 1956 [36, nr. 717, 1991]; *rec*, *Rec.* = recenzie, recenzii; **REF** = *Revista de etnografie şi folclor*, Bucureşti, EAR, 1, 1955 (AR) [36, nr. 5—6, 1991]; *res. esp.* = resúmen en español; *rés. fr.* = résumé en français; **RevV** = *Revista V*. Publicaţie literar-artistică editată de Uniunea scriitorilor din România, Focşani, 1, 1990 [2, nr. 12, 1991]; **RevV-Supl** = *Revista V*. Supliment, Focşani, 1, 1990; *rez.* = rezumat(e); *rez. rom.* = rezumat în română; **RF** = *Revista de filozofie*, Bucureşti, EAR, 1, 1954, (AR) [38, nr. 5—6, 1991]; *riass. it.* — riassunto italiano; **RIR** v. nr. **27**; **RÎP** = *Revista învăţămîntului preşcolar*. Serie nouă, Bucureşti, [f.e.], 1, 1977 (MÎŞ. IŞE) [14, nr. 3, 1991; inc.]; **RLib** = *România liberă*. Ziar independent de opinie, informaţie şi reportaje. Serie nouă. Director onorific: Octavian Paler, Bucureşti, 1, 1943 [49, nr. 558, 31 dec. 1991]; **RLit** = *România literară*. Săptămînal al Uniunii Scriitorilor. Director: Nicolae Manolescu, Bucureşti, 1, 1968 [24, nr. 50, 1991; inc.]; **RM** = *România Mare*. Săptămînal absolut şi independent, Bucureşti, 1, 1990 [2, nr. 78, 1991]; **RMC** = *Românul*. Magazin Cultural. Bilunar independent. Director: Ion Petcu, Bucureşti, Editura Românul, 1, 1991 [2, nr. 2, 1991; **RMuz** = *Revista muzeelor*, Bucureşti, 1, 1964 [28, nr. 3, 1991]; **RN** = *Revista noastră*. Publicaţie a elevilor Liceului „Unirea" din Focşani. Fondator: prof. Dimitrie Papadima. Coordonator (din 1972): prof. Petrache Dima, Focşani, 1, 1972 [19, nr. 152—160, 1990]; *rom.* = român(ă); românesc, -ească; **RomBooks** v. nr. 34; **RP** = *România pitorească*. Revistă lunară de turism. Serie nouă, Bucureşti, 1, 1972 [nr. 12, 1991]; **RPed** = *Revista de pedagogie*, Bucureşti, 1, 1951, (MÎŞ, IŞE) [40, nr. 11, 1991]; **RPsih** = *Revista de psihologie*, Bucureşti, EAR, 1, 1955 (AR) [37, nr. 3—4, 1991]; **RRG-Géol** = *Revue roumaine de géologie, géophysique et géographie (Géologie)*, Bucureşti, EAR, 1, 1956 (AR) [33, 1989]; **RRL** v. nr. 17; **RRom** = *Realitatea românească*. Cotidian al Confederaţiei Naţionale a Sindicatelor Libere din România. Director: Corneliu Piloff, Bucureşti, 1, 1990 [2, nr. 357, 31 dec. 1991]; **RRSSPh** = *Revue roumaine des sciences sociales. Série de philosophie et logique*, Bucureşti, EAR, 1, 1957 (AR) [33 , nr. 3—4, 1989]; **RS** v. nr. **1105**; **RT** = *Revista teologică*. Revista oficială a Mitropoliei Ardealului, Sibiu, 1, 1907 [1, (73), nr. 2, 1991], *Rtd* = rezumatul tezei de doctorat; *rubr.* = rubrică, rubrica; *RUBr* = Reprografia Universităţii din Braşov; *RUC* = Reprografia Universităţii din Craiova; *RumAk* = Rumänien Akademie; рус. рез. = русское резюме.

SCD = *Studii şi cercetări de documentare. Educaţie — Învăţămînt*, Bucureşti, 1, 1959 (MÎŞ) [32, nr. 3—4, 1990]; *sch.* = schemă, scheme; **SCIAT** = *Studii şi cercetări de istoria artei. Seria teatru, muzică, cinematografie*, Bucureşti, EAR, 1, 1953 (AR) [38, 1991]; **SCIVA** = *Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie*, Bucureşti, EAR, 1, 1949 (AR) [42, nr. 1—2, 1991]; **SCL** v. nr. 19; **SCMatem** = *Studii şi cercetări matematice*, Bucureşti, EAR, 1, 1948 (AR) [43, nr. 1—2, 1991]; **SE** = *Speak English. Engleza pentru români. English for Romanians*. Revistă pentru toţi românii interesaţi de limba şi cultura anglo-americană. Redactor şef: Diana Lizu, Miloşeşti şi Bucureşti, ECoresi. Director: Vasile Poenaru, 1, 1990 [2, nr. 7, 1991]; *sec.* = secol(ul), secole(le); **Sec 20** = *Secolul 20*. Revistă de sinteză editată de Uniunea Scriitorilor din România. *Literatură universală — arte — dialogul culturilor*, Bucureşti, 1, 1964 [nr. 334 — 335—336, 1990]; *sel.* = selecţie; selectare; selectat(ă), selectate; *sept.* = **SND** I—II v. nr. **90**; **SO** v. nr. **96**; *SR* = *Scrisul Românesc*, Craiova [editură]; *SSC*= Societatea de Studii Clasice din România; *SŞF* = Societatea de Ştiinţe Filologice din România; *SŞG* = Societatea de Ştiinţe Geografice din România; **ST** = *Studii teologice*. Revista institutelor teologice din Patriarhia Română, Bucureşti, 1, 1949 [43, nr. 2, 1991]; *s.t.c.* = sub titlul comun; **StCl** v. nr. **995**; **Steaua** = *Steaua*. Revistă lunară a Uniunii Scriitorilor din România. Literatură. Artă. Cultură, Cluj-Napoca, 1, 1950 [42, nr. 12, 1991]; **StUBB** v. nr. **18**; **StUBB-GeolGeogr** = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Geologia — Geographia*, Cluj-Napoca, [TUCN], 1, 1955 [34, nr. 3, 1990]; **StUBBPh** = *Studia Universitatis Babeş-*

Bolyai. Philosophia, Cluj-Napoca, [TUCN], **1**, 1956, [**34**, nr. 2, 1989]; *subst.* = substantiv(ul), substantive(le); *suf.* = sufix(ul), sufixe(le); **Synthesis** = *Synthesis.* Bulletin du Comité National de Littérature Comparée de Roumanie, Bucureşti, EAR, **1**, 1974 (AR) [**16**, 1989].

ŞC = *Şcoala clujeană.* Publicaţie lunară a învăţământului preuniversitar, Cluj, **1**, 1991 (CGD) [**1**, nr. 2, 1991]; **ŞG** = *Şcoala gălăţeană.* Publicaţie de opinie pedagogică, Galaţi, **1**, 1990 [**1**, nr. 9, 1990]; **ŞtTehn** = *Ştiinţă şi tehnică.* Revistă lunară de cultură şi tehnică. Seria a III-a. Serie nouă, Bucureşti, **1**, 1948 [**43**, nr. 12, 1991].

tab. = tabel(ul); tabele(le); *TBCUB* = Tipografia Bibliotecii Centrale Universitare din Bucureşti; *TBN* = Tipografia Bibliotecii Naţionale; **TD** = *Thraco-Dacica*, Bucureşti, EAR, **1**, 1976 (AR. ITr) [**11**, nr. 1—2 (1990), 1991]; **Teatrul** = *Teatrul azi.* Revistă editată de Ministerul Culturii, Bucureşti, **1**, 1956 [nr. 10, 1991]; **TelR** = *Telegraful român.* Foaie religioasă editată de Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Sibiului, Sibiu, **1**, 1852 [**139**, nr. 37—38. 1991]; *Teora* = Teora, Bucureşti [editură]; **Terra** = *Revista Ocrotirea mediului înconjurător. Natura. Terra.* Subtitlul *Terra*, Bucureşti, 1, 1969, (SŞG) [**22**, nr. 3—4, 1990]; **Tinerama** = *Tinerama.* Director: Max Bănuş, Bucureşti, **1**, 1990 [nr. 57, 1991]; **TinLib** = *Tineretul liber.* Cotidian independent pentru toţi tinerii din România, Bucureşti, **1**, 1989 [**3**, nr. 564, 31 dec. 1991] **TinLib-SLA** = *Tineretul liber.* Supliment literar artistic, Bucureşti, **1**, 1989 [**3**, nr. 38, 1991; inc.]; **Tomis** = *Tomis.* Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România, Constanţa, **1**, 1966 [**26**, nr. 10, 1991]; *trad.* = traducere, traduceri; tradus(ă); **TribEc** = *Tribuna Economică.* Publicaţie a economiştilor din România, **1**, 1990 [nr. 50, 1991; inc.]; **TribEc-Supl** = *Tribuna economică. Supliment*, Bucureşti, **1**, 1991 [nr. 46, 1991; inc.]; **TribÎnv** = *Tribuna învăţământului.* Revistă săptămînală pentru învăţămîntul preuniversitar, Bucureşti, **1**, 1990 [**2**, nr. 51, 1991]; **Tribuna** = *Tribuna.* Săptămînal de cultură. Director fondator: Ioan Slavici (1884). Serie nouă, Cluj-Napoca, **1**, 1989 [**3**, nr. 48, 1991; inc.]; *TTES* = Tiparul Tipografiei Eparhiei Sibiului; *TUB* = Tipografia Universităţii Bucureşti; *TUCN* = Tipografia Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca; *TUI* = Tipografia Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi; *TUT* = Tipografia Universităţii din Timişoara.

UB = Universitatea Bucureşti; *UBr* = Universitatea din Braşov; *UCN* = Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca; *UCr* = Universitatea din Craiova; *UH* = Universitatea Hiperion, Bucureşti; *UI* = Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi; **UnC** = *Universul cărţii.* Revistă lunară a Ministerului Culturii, Bucureşti, **1**, 1991 [**1**, nr. 11, 1991]; **Universitas** = *Universitas.* TV Magazin. Revistă de informare şi orientare editată cu sprijinul Televiziunii Române şi al Departamentului Învăţământului Superior din Ministerul Învăţământului şi Ştiinţei, Bucureşti, [f. e.], **1**, 1991 [**1**, nr. 1, 5, 1991; inc.]; *UT* = Universitatea din Timişoara.

v. = vezi; *vb.* = verb(ul), verbe(le); *v. d. nr.* = vezi data la numărul; *v. d. o. nr.* = vezi data şi organizatorul la numărul; **Viitorul** = *Viitorul.* Cotidian al Partidului Naţional Liberal. Serie nouă, Bucureşti, **1**, 1909 [**82**, nr. 82, 19 iul. 1991; inc.; începînd cu nr. 192, 20 dec. 1991 devine *Viitorul românesc*, v. sigla **VRom**]; *v.l.d.nr.* = vezi locul şi data la numărul; *v. l. d. o. nr.* = vezi locul, data şi organizatorul la numărul; *vol.* = (volumul), volume(le); **VPR** = *Vînătorul şi pescarul român.* Editată de Uniunea Vînătorilor şi Pescarilor Sportivi din România. Serie nouă, Bucureşti, **1**, 1991 [**1**, nr. 9, 1991]; **VR** = *Viaţa românească.* Revistă întemeiată la Iaşi, în martie 1905, de un grup de intelectuali în frunte cu Constantin Stere şi G. Ibrăileanu. Revistă editată de Uniunea Scriitorilor, Bucureşti, **1**, 1948 [**86**, nr. 9, 1991]; **VRom** = *Viitorul românesc.* Cotidian al Partidului Naţional Liberal, Bucureşti, **1**, 1991 [**1**, nr. 192, 20 dec. 1991; inc.]; *VRA* = Verlag der Rumänien Akademie; *v. r. nr.* = vezi rubrica la numărul; *v. t. c. nr.* = vezi titlul comun la numărul.

ZM = *Zig-Zag Magazin.* Revistă de actualităţi şi reportaje. Editura „Topaz". Preşedinte: Octavian Mitu. Director: Ion Cristoiu, Bucureşti, **1**, 1990 [**2**, nr. 48, 1991; inc.].

22 = *22.* Publicaţie săptămînală editată de Grupul pentru Dialog Social, Bucureşti, **1**, 1990 [nr. 49, 1991].

INDICE ALFABETIC

1. *AUTORI**

Aarselff, Hans [256]
Abager, Basilius [646]
Accame, Silvio [1003]
Adochiei, Costache 1144
Agîrbiceanu, Ion [559]
Akamatsu, Tsutomu [255]
Alberti, Rafael [1039]
Albizi, Rinaldi degli [330]
Alboiu, Mircea 842
Albu, Elena 774
Aldea, Gheorghe 328
Alecsandri, Vasile [559]
Alexandrescu, Grigore [559]
Alexandru László 412
Almahel, Moni 1100
Al. P. *1421*
A. N. 775
Ammon, Ulrich [226]
Ana, Aurelia 1145
Anca, George **93**
Andone, Irina 648, 649
Andraud, Andrée [1283]
Andreescu, Irina **629**
Andrei, Maria 1218
Andrei, Nicolae 776
Andronic, Iosif H. 295
Andru, Vasile 219
Angelescu, Gabriel **618**
Anghel, Ioana [44], *579*
Anghel, Valeriu 1146, 1288
Anghelescu, Hermina **1382**
Anghelescu, Marica **25**, **1277**
Anghelescu, Mircea 7
Anghelescu, Nadia 109
Anghelescu, Viorel 1147
Angheluță, Lucreția [8]
Antalag, Păun 1289
Antănaș, Florica 1145
Antonescu, Georgeta *464*, 650
Antonie-Constantinescu, Doina 1081
Anuței, Mihai [625]
Aparicio, Cayetano [1039]
Apostoiu, Zvetlana 1290, 1291, 1359
Apostol, Violeta *1345*
Apostolescu, Carmen [44], [596] v. și Dumitriu, Carmen, Dumitriu-Șeuleanu, Carmen
Apostolescu, Marilena [8]
Aramă, Dalila Lucia [67], [465], [467]
Ardelean, Petru M. 652
Ardeleanu, Sanda **24**
Arefeanu, Nelu **1308**
Arghezi, Tudor [526], [559], [560], [700], [713], [730], [762]
Arieșan, Claudiu Teodor 1148
Aristarc 1420
Arutjunov, A. R. [1391]
Arvinte, Vasile [50], [92]
Astion [993]
Astner, Michael 1011, 1399, **1418**
Asztalos Lajos 1134
Augustin, Aureliu **110**
Avădanei, Ștefan 111, 1012
Avram, Alexandru 3
Avram, Andrei 413, **470**, 471, 653
Avram, Liana **93**
Avram, Mioara **28**, 38, 39, [50], [92], 329, [579], 777, 901, [929], [963]—[966], [1080]
Avram, Sever 902
Axinte Uricariul [462]
Azap, Gheorghe [561]

Babeu, Doina 522
Bacalbașa, Anton v. sigla **MRom**
Bach, Barbara [646]
Bachelard, Gaston 112, [165]
Baciu, Ileana 1013
Baciu, Ioan 479, 1030
Bacovia, George [680]
Badea, Ștefan 287, 523, 524, **655**, *963*
Baer-Răducanu, Sevilla [646]
Bagdasar, Ion [8]
Bako Miklós 113, 114
Bako, I. 1209
Balacciu-Matei, Jana 580, [1080]
Balaci, Alexandru **619**, **620**
Balan, Dumitru 1082
Balla Katalin 150, 151
Balogh Dezső 1115
Bantaș, Andrei 361, **621—624**, [625], [1012], 1014, 1015, 1210, **1292**
Bara, Mariana *98*, *99*, 656
Baraschi, Silvia 853
Barbă, Gheorghe 1211
Barbier, Aurel [646]
Barborică, Corneliu **1105**
Barbosa, Octavin [8]
Barbu, Constantin **288**
Barbu, Daniel *110*, *426*
Barbu, Elisabeta [101], 1212
Barbu, Ion [412], [561], [705]
Barbu, M. 1149
Barbu, Violeta 330, 414, 415, *645*

* Numerele culese cu caractere **aldine** trimit la autori de cărți, de volume separate; numerele culese cu caractere *cursive* trimit la autori de recenzii; numerele culese cu caractere obișnuite se referă la autori de articole, de studii etc. apărute în culegeri, în publicații periodice și seriale; în sfîrșit, numerele puse între paranteze drepte [ ] trimit la autori recenzați sau discutați în mod special în articole sau în cărți.

Barghiel, Virginia 1302
Barna, Violeta 40
Baroi-Mihail, Roxana 657
Barrie, I. M. [1378]
Barthes, Roland [162]
Barthouil, Georges [1038]
Bădică, Georgeta 1150
Bădicuț, Ilie 903, 904
Bădulescu, Sanda-Marina 1213
Băileșteanu, Fănuș 41, 905, 906, 967
Bălai, Emil 1151, 1293
Bălai, Rodica 1151
Bălan, Velicu **1294**
Bălașa, Dumitru 854
Bălășescu, Sevastia [8]
Bălătică, Marian 625
Bălteanu, Valeriu 525, 1214
Băncilă, Ileana [8]
Bănescu, Florin 115
Bănică, Rodica 1150
Bănuș, Max v. sigla **Tinerama**
Bărboi, Constanța **28**
Bărbulescu, Maria 976
Bărbuț, Dorina **362**
Bărbuță, Constantin 778
Bârna, M. 779
Bejan, Aluna **93**
Bejan, D. 480, 838
Bejenaru, Violeta 1152
Bellay, Joachim du [300]
Bellu, Nicolae 416
Beltechi, Eugen 363
Beneu, Silvia 1215
Benkő Emőke 1216
Benkő József [374]
Berca, Olimpia 659
Bercea, Livius Petru 526, **1295**
Berejan, Silviu [50], [92], [975]
Berza, Maria **1143 bis**
Beșteliu, Marin 42
Bhose, Amita [301], [461]
Bidu-Vrănceanu, Angela 116, 117, 660
Bieltz, Petre 259
Binder, Ursula [646]
Bitan, Ada 1031
Bitan, Mariana [44]
Bîră, Elena 118
Bîrlădeanu, Alexandru [960] v. și sigla **Azi**
Bîrleanu, Ion-Horia 364, 855
Bîrzea, C. **1143 bis**
Bîtea, Ioan N. *220*
Blachnio, Krystyne [282]
Blaga, Lucian [122], [559], [561], [662], [736]
Blandiana, Ana [714], [764]
Boboc, Alexandru *110*, 119—121, *221*
Boceanu, Gabriela 907
Bocșan, Crina 1217
Bodogae, Teodor [466], [1410]
Bodolan, Victoria 1153
Bodzei, Sigismund 856
Bodzei-Schiller, Erica 856
Boerescu, Pârvu 908—910
Bogdan-Dascălu, Doina 680
Bogza, Geo [559]
Böhm, Arnold [1246]
Bojan, Maria v. Munteanu, Maria
Bolintineanu, Dimitrie [771]
Bolocan, Gheorghe 857, 858
Bolyai János [440]
Bondrea, Emilia 1296
Bopp, Franz [301]
Borcilă, Mircea 122, 296
Bortă, Elena 43
Boserup, Iva [1005]
Bostan, Larisa [50], [92]
Bot, Ioana 123
Botta, Dan [702]
Brad-Chisacoff, Lia 297, 331, 581
Bratanić, Maja [98]
Bratul, popa [420]
Brăileanu, Luminița 1296 bis
Brâncoveanu, Romulus 780
Brâncuș, Gr. [44], 332, 499, [521], [596], [647]
Breban, Nicolae v. sigla **CIE**
Breban, Vasile [44]
Bréda Ferenc 1116
Bruda, Traian 260
Bruguera i Talleda, Jordi [1068]
Bucă, Marin **26**, 124, 1218
Bucurescu, Adrian 781, 911, 912
Budai-Deleanu, Ioan [457], [559]
Bugeanu, Dan [8], [44], [596] [647]
Buium, Sara 1086
Bulgăr, Gh. **28**, 289, [311], [312], 662, 977, 1392 [1425]
Burcin, Hilda Minodora 1117
Burdescu, Felicia **626**
Burdușel, Rodica [44]
Burețea, Emilian N. 859
Burnei, Alexandra [44], [596], [601], [641], [642]
Burus, János 1118
Busuioc, Monica [44], [596]
Busuioceanu, Oxana [461]
Butnaru, Valentina 922
Butulescu, Valeriu 782
Buzași, Ion *1387*
Buzdugan, Gh. 913
Bytnerowicz, Alexandra **1297**, **1297 bis**

Caesar Caius Iulius [996]
Calangiu, Anca 1
Calliabetsou-Coraca, Pénélope 261
Calotă, Ion 365, 417, 783
Cameron, Deborah [224]
Camilar, Eusebiu [719]
Canarache, Ana [44]
Cantacuzino, Constantin [459], [463]
Cantacuzino, Șerban [422], [425], [439], [452], [456], [1410]
Cantemir, Dimitrie [770]
Cantuniari, Ileana *222*
Capidan, Theodor [321]
Capotă, Teodor 663
Capponi, Filippo [1002]

Caragea, Mioara 1032
Carageani, Gheorghe 527
Caragiale, I. L. [727], [770] v. și sigla **MRom**
Caragiu, Marioțeanu, Matilda 298
Carandino, N. v. sigla **Dreptatea**
Carp, Ligia **629**
Carp, Nicolae **629**, 1298
Carpov, Maria 1393
Carter, Ron [250]
Cartioda, Marcel [1135]
Cassian, Nina [820]
Castellan, Georges [410]
Caşencu, Andrei 922
Caufman-Blumenfeld, Odette [232]
Cazacu, Boris [99], [104]
Cazimir, Ştefan [902], 914
Călinescu, Constant 299
Călinescu, G. [558] v. și sigla **JurnLit**
Călinescu, Marilena 1299
Călinescu, Matei 125
Călugăru, Dumitru [466]
Câmpean, Ileana [44]
Cândea, Virgil [67], [465], [467]
Cândroveanu, Hristu 403 v. și sigla **DRA**
Cârâc, Ioan S. **500**
Cârlan, Corneliu 569
Čebotariov, R. G. [1391]
Cela, Camilo José [710]
Celmare, Atena 1217
Cenuşe, Ioan Petre 1300
Cercel, Petru [419]
Cerkez, Matei 1154
Cernea, Emil 333
Cernicova, Galina 1218
Chabauty, Marie-Luce [281]
Chalcondil, Dimitrie [330]
Chalcondil, Laonic [330]
Chambon, Jean-Pierre [1073]
Chelaru, Dan *110*
Chelaru Valentin [1410]
Chelaru-Murăruş, Oana 664
Chioralia, C. 1301
Chiperi, Grigore [669]
Chiriacescu, Adriana 1302
Chirică, Anca 1219, 1303
Chirilă, Feodor 1220
Chirilă, Marica 665
Chirilov, P. 1209
Chirvasiu, Ciprian 974
Chiscop, Liviu v. sigla **Catedra-Bucureşti**
Chişu, Viorica-Ana 528
Chiţimia, I. C. **25**, **28**, 666, 667, **1105**, [1410]
Chiţu, Olga **1304**
Chiurdeanu, Ersilia 1221
Chivescu, Romeo 1083, 1222, *1278*
Chivu, Gh. 334
Christodorescu, Anca 171, 300
Cicero, Marcus Tullius [1008]
Cileagă, Ilie 1155
Cilianu-Lascu, Corina 501, 1305
Ciobanu, A. I. [230]
Ciobanu, Anatol 922, 968, [975]
Ciobanu, Elena [44], [596], [601], [641], [642], [647]
Ciobotea, Dinică 860
Cioculescu, Simona [461]
Cioculescu, Şerban [311], [312] v. și sigla **Calende**
Ciolac, Marina 366, 367
Ciolan, Alexandru 784
Ciompec, Mihai **1292**
Cionoff, Şerban 1132
Ciopraga, C. **28**
Cioran, E. M. [194]
Ciorănescu, Alexandru [1394]
Cipariu, Timotei [336]
Ciubotaru, Viorel 922
Ciucă, Lidia 1033, 1034
Ciucă, Marian 301, *996*, *997*
Ciulei, Liviu [820]
Ciurdar, Simona 668
Ciurea, Alexandru [1410]
Cleţiu, Ana 126
Climescu, N. [1387], [1389], [1390]
Clonţea, Doina 1223
Clonţea, Trocopie 1223
Coates, Jennifer [224]
Cobeţ, Doina [44]
Codruţ, Mariana 669
Cofan, Aluniţa 837
Coja, Ion 302, 785
Cojocaru, Dana 1083
Cojocaru, Gabriela 1156, 1157
Colbert, B. [646]
Coloşenco, Mircea 1394
Colta, Elena Rodica 418
Comişel, Ecaterina 1224, **1277**
Comşulea, Elena [44], 571
Constandache, G. G. 178
Constantin, Gh. 787, 788
Constantinescu, Albumiţa 1142
Constantinescu, Alexandru [645]
Constantinescu, Carmen 44
Constantinescu, Ilinca [625], **630**
Constantinescu, N. A. [44]
Constantinescu, Nicolae **28**, *369*, 1158
Constantinescu, Pimen 419
Constantinescu, Pompiliu v. sigla **Calende**
Constantinescu-Dobridor, Gheorghe 521, 1306
Constantiniu, Florin [645]
Constantinovici, Simona 670
Contraş, Eugenia [44], [596], [601], [641], [642]
Corcheş, Victor 1307
Corcoz, Constantin 1159
Corcuera, Maria Gabriela [1039]
Cordoş, Sanda 303
Coresi [353]
Coriciuc, Natalia 1225
Corlăteanu, Nicolae 915
Cornea, Paul **28**, [581]
Cornilescu, Alexandra 127, 1016
Coroiu, Constantin 45, 46
Coroiu, Constantin 45, 46
Cortez-Mătasă. Elena [8]

Cosăceanu, Anca 128, 1035, 1226, 1227
Coseriu, Eugenio [1397], [1414], [1428] v. şi Coşeriu, Eugen
Cosmin, Smaranda [1279]
Cosmopol, Eleonora [44]
Costa, Traian *998*, *999*
Costa-Foru, Anca [301], [461]
Costea, dascălul de la biserica din Şcheii Braşovului [427]
Costea, Octavia 671, 672
Costescu, Virgiliu 1228
Costin, Miron [448]
Costinescu, Mariana [1410]
Costinescu, Petre [581]
Coşbuc, George [432], [663], [738]
Coşeriu, Eugen 1395, [1399], [1403], [1408], [1416], [1418] v. şi Coseriu, Eugenio
Coteanu, Ion [6], **25**, **28**, 36, 37, [44], 47, [50], [58], [65], [76], [77], [92], 335, 404, [477], [478], [596], [601], [641], [642], [647], 673, 789, 916—919, [921], [928], 1396, 1397, [1419], [1427], 1429
Cotelnic, Teodor [50], [92], [975]
Cotleţ, Anca 1378
Cotorcea, L. 1084
Cotruş, Aron [576]
Cotuna, Gheorghiţa **93**, **1143 bis**
Courriol, Jean-Louis [1045]
Couvering, John van [1422]
Covaci, Albert 129
Covaci, Vasile 48, 674
Covalescu, A. 790
Crainicu, Dumitru 405
Crăcană, Lucia 675
Crăciun, C. 1160
Crăciun, Gheorghe 130, 676
Creangă, Ion [561], [707], [708], [726], [1328], [1387], [1389], [1390]
Creţa, Zorela [44], [596], [601], [641], [642]
Creţia, Aurelia [301] v. şi Creţia-Dumitraşcu, Aurelia, Dumitraşcu, Aurelia
Creţia, Petru [301], [461]
Creţia-Dumitraşcu, Aurelia [461] v. şi Creţia Aurelia, Dumitraşcu, Aurelia
Crihană, Marcel **1308**
Criniti, Nicola [1007]
Cristea, Panti 572
Cristea, Teodora 1036, 1037
Cristea, Valeriu *465*
Cristoiu, Ion v. sigla **ZM**
Cristureanu, Al. [44], 336
Crişan, Alexandru [101], *223—225*
Crişan, Constantin 920
Crişan, Emanuela [101], 262, 677
Criveanu, Irina **632**
C.R.M. 529
Crohmălniceanu, Ov. S. 678
Cronicar 89
Csomortáni Magdolna 1119
Cuclin, Dimitrie [1012]
Cucoş, Constantin 1143
Cucu, Vasile 530
Cugno, Marco 1398
Cugusi, Paolo [997]
Cuniţă, Alexandra 679, [1080], 1229, **1277**
Cuzic, Maria 1161

Dabija, Mircea 921
Dabija, Nicolae 922, 969
Dahmen, Wolfgang [102]
Damalan, Frusina **1373**
Damian, Titi 337
Dan, Gh. 1135
Dan, Ilie 1038
Danciu, Alexandra *226*
Danciu, Maxim I. 131
Dancsuly András 1120
Daninos, Pierre [1296]
Daróczi Enikő 1121
Dascălu, Crişu 680
Dascălu-Jinga, Laurenţia 368, 472—474
Dassow, Jürgen 263
Datcu, Iordan [852], 1430
David, Doina 338
Davila, Alexandru [1328]
Dănăilă, Ion 2, [7], [44], [596], [647]
Dănilă, I. 1162
Dănilă, Simion 681
D. D. 531
Deac, Mircea Valeriu 132
Debruyker, Maria *277*, **1143 bis**
Dechert, Hans W. [223]
Decreus, Freddy [30]
Deică, Petre 532
Delaunay, Alice [280]
Delisle Guillaume v. Isle, Guillaume de
Delson, Eric [1422]
Densusianu, Ovid [1]
Deroux, Carl [30]
Derrida, Jacques 133, [145], [170], [184]
Despa, Geo 631
Deutsch, Maria [44]
Diaconescu, Ion 502, 503
Diaconescu, Paula 682—684
Diaconovici-Loga, Constantin [304]
Diaconu, Dana 1039
Diaconu, Ion **369**
Diaconu, Mihai 1163
Diaconu Bălan, Paula **369**
Diam, C. 791
Diamandi, Saviana 49
Didac, Mihaela **93**
Didym 923
Dièguez, Manuel de [216]
Dimitrescu, Florica [67], [465], [467], *1066*
Dimitriu, C. 420
Dimitriu, Daniel 685, 1393
Dimiu, Claudia [461]
Dimov, Leonid [770]
Dinas, K. [409]
Dincă, Ion N. 1164
Dîrul, Alexandru [50], [92], [975]
Dobre, Acsinte 134
Dobre, Dan [100]

Dobre, Maria 370, 843, *975*
Dobrescu, Victor 304
Dobridor, Ioan 792
Doca, Gheorghe 421, [1388]
Doff, Adrian [1282]
Doinaș, Ștefan Augustin [257], [678], [715]
P. Dombi Erzsébet *227*
Dominique, Philippe [1286]
Dominte, Constantin 100, 339, *478*, 582—584, *1388*
Dorcescu, Eugen 659
Doruțiu-Boilă, Emilia *1000*
Dosoftei [431], [558], [1097]
Dragna, Tudor 1230
Drașoveanu, D. D. 481
Drăgan, Ion 533
Drăgan, Iosif Constantin 925 v. și sigla **Națiunea**
Drăganu, Nicolae [305], [444]
Drăgănescu, Mihai 135, 136, **926**, [947], [960] v. și sigla **Academica**
Drăghicescu, Janeta 504
Drăghici, Camelia-Felicia *1279*
Drăgoi, Sabina 1309
Drăgulescu, Constantin 371, 372
Drăgulin, Gheorghe I. 686, *1001*
Drâmbăreanu, Elena 1310
Dreghiciu, Doina 422, 435, **436**
Drimba, Vladimir [44], 585, [596], [647]
Drincu, Sergiu 305, 1165
Duarte i Montserrat, Carles [234]
Dubal, G. [216]
Duda, Gabriela 36, 137, *227 bis*, 687
Dulcu, Elie 340
Dulian, I. **1311**
Dumeniuc, Ion 922, [975]
Dumistrăcel, Stelian [44], [50], [92], 341, 373, [596], [647]
Dumitrache, Monica **1277**
Dumitrana, Magdalena 972
Dumitrașcu, Aurelia [461] v. și Creția, Aurelia, Creția-Dumitrașcu, Aurelia
Dumitrașcu, Katalin 306, 374
Dumitrașcu, Pompiliu 1351, 1359
Dumitrescu, Anca *225*, 1231, *1280*, *1281*
Dumitrescu, Constanța [8]
Dumitrescu, Domnița 138
Dumitrescu, Ion [311], [312], 688
Dumitrescu, Maria *1067*, 1085, 1086
Dumitrescu, Mihai 793
Dumitriu-Șeuleanu, Carmen 1316 v. și Apostolescu, Carmen
Dună, Ion 1312
Dură, Nicolae V. 423
Duțescu, Dan **1314**
Duțu, Olga **28**, *101*, 139
Džureva, Aksinija [1106]

Eco, Umberto **141 bis**
Eiichi, Chino 1399
Eliade, Mircea [241]
Emandi, Lucian 424
Emel, Emin 1232
Emilian, Episcop al Alba Iuliei [67], [465]—[467]
Eminescu, Mihail [299], [301], [303], [311], [312], [318], [417], [421], [441], [461], [559], [561], [648], [649], [652], [655]—[657], [668], [670], [672], [675], [686], [690], [694], [697], [703], [709], [721], [724], [728], [732], [734], [737], [744], [752]—[755], [762], [765], [767], [771]—[773], [795], [821], [825], [977], [1011], [1012], [1015], [1025], [1026], [1031], [1032], [1038]—[1040], [1064], [1075], [1081], [1097], [1103], [1117], [1162] v. și sigla **CE**
Eminescu, Yolanda 794
Ene, Nicoleta 1233
Enescu, Gheorghe 264
Enescu, Radu 140
Epictet [993]
Erbiceanu, Const. [444]
Ernst, Gerhard [38], [73], 342
Eschenazy, Sandu Asper [1141]
Escher, W. [168]
Etcu, Ion [975]
Evseev, Ivan 1234

Faiciuc, Elisabeta *8*
Făgărășanu, Simona 690
Făgurel, Veluța 425
Fârnoagă, Georgiana *1282*, 1314
Felecan, Nicolae 307
Felix, Jiři 482
Ferenczi István 861
Ferrabino, Aldo [1003]
Fettinger, Robert [646]
Ficșinescu, Florica [44]
Filimon, Margarita 1234
Filimon, Mariana *1389*
Filipciuc, Ion *852*
Filipescu, Puiu 844
Filipović, Rudolf [98]
Filotti, Eugen [646]
Fisch, Max H. [242]
Fischer, I. 3, *30*, **995**, [1080]
Flămînzeanu, Florica 1220
Floarea, Mihai 691, 692, 795
Flora, Radu [1435]
Florea, Anca 1136
Florea, Ion A. 50, 92, 375, 845
Florea, Ligia Stela *228*
Florescu, Constantin E. 265
Florescu, Constanța-Liana 1235
Florian, Mircea [216]
Foarță, Șerban **141**, [770]
Fochi, Rodica [*8*]
Fodor, Ecaterina **1105**, 1236
Forăscu, Narcisa **28**, 573
Fotino, Mihai **426**, [468]
Franga, Liviu 978
Franțescu, Caius Titus 927
Fratu, Ilie 899
Frăcea, Ilie 979

Frățilă, Ion 534
Frățilă, Vasile **26**, 376, 862
Frânculescu, Mircea 142 v. și Frînculescu, Mircea
Frenț, Rodica 694
Frișan, Cornelia 51
Frînculescu, Mircea **28** v. și Frânculescu, Mircea
Froicu, Petru **24**
Frumuzache, Doina [646]
Fülei-Szánto Endre 1431
Funeriu, Ionel 695, 696
Fusariu, Melania **23**

Gafencu, Mihai 343
Gagyi-Balla István 1122
Galaction, Gala [768], [1328]
Galea, Ileana **632**
Galea, Pavel **23**
Galoș, Maria 863
Gană, Veronica [646]
Gaster, Mozes [444]
Gașpar, Iustin *993*
Gavril, Codruța 697
Gavrilă, Iacob [646]
Găitănaru, Ștefan 505
Gămulescu, Dorin **1105**
Gârmacea, Cornelia 1315
Gâță, F. *279*
Geckler, Horst [1071]
Geiger, P. [168]
Gencărău, Ștefan **1316**
Genette, Gérard [154], [248]
Georgescu, Dan [8]
Georgescu, Florica *280—282*, 1040, **1143 bis**, *1283*, *1284*
Georgescu, Magdalena [1410]
Georgescu, N. 586, 928—930, 960
Georgescu, Valentin Al. **426**, [468], [645]
Germanicus Iulius Caesar [998]
Gerota-Varo, Gabriela [646]
Gertel, Ion [646]
Gheorghe, Corina 2
Gheorghe, Gabriel 159, *229*, 1400
Gheorghe, Marian 266
Gheorghiu, Marioara 143
Gheorghiu, Mircea 1087, 1237
Gheran, Niculae [8]
Gherasim, M. *1390*
Ghergariu, Leontin [44]
Gherman, Alin-Mihai [466]
Gherman, Anca Cristina [596], [1410] v. și mai jos
Gherman, Cristina [44] [647] v. și mai sus
Gherman, Haritina **1317**
Gherman, Mihai [466], [1410]
Gheție, Ion [311], [312], 587, 931
Ghiorman, Cecilia [646]
Ghiță, Andreea
Ghiță-Vasilescu, Iulia 201
Ghițescu, M. *283*, *284*, **1143 bis**
Ghiu, Bogdan 144, 219
Gilorteanu, Cornelia [8]
Giorgić, P. [434]
Giosu, Ștefan [50], [92]
Girardet, Jacky [1286]
Gita, Gl. **1143 bis**
Giurcă, Gheorghe **24**
Giurea, Victoria 1166
Giurescu, Anca 1041
Glück, Eugen 424
Goanță, Grigore [8]
Goethe, J. W. [561]
Goga, Nicolae 864
Goicu, Viorica 845 bis, 865
Goldea, Angela [44]
Golescu, Dinicu [440]
Golescu, Iordache [464], [581]
Golopența, Sanda 483
Goma, Paul [770]
Goran, Vasile 846
Gorincu, Gheorghe **633**
Gorovei, Ștefan 535
Goția, Anton [466]
Gradin, Francisca [646]
Grama, Viorel 344
Graur, Alexandru [44], [302], [579], [596], [647]
Grădinaru, Dan **1318**
Grădinescu, Maria Daniela 2
Greceanu, Radu [422], [425], [439], [452], [456], [1410]
Greceanu, Șerban [422], [425], [439], [452], [456], [1410]
Grecu, Doina [44], 377
Grecu, Vasile [330]
Grensemann, Hermann [999]
Grigore, George 1138
Grigorescu, C. [1387], [1389], [1390]
Grigorescu, Dan 145
Grigorescu, Dan *1422*, *1423*
Grigorescu, Nana 1319
Grimm, P. [1012]
Grise, Jean-Blaise **273**
Gromov, Alexandru 922
Groza, Liviu 536, 537
Gruiță, G. *230*
Grunke, Monika [283]
Guciu, Ioana 699
Guga, Romulus v. sigla **Alpha**
Guruianu, V. 427
Gustea Marcela 43
Gutuleanu, Alexandru 52, 308
Guțu, Olimpia *1106*
Guțu Romalo, Valeria [58], [76], [77], 538 — 540, 796, 932, [933]
Guțulescu, Eugenia [44], [596]
Guzu, Adriana 1180

Haarmann, Harold [1421], [1424]
Halász Magdolna 475
Haldenwang, Sigrid 1017
Halichias, Ana-Cristina 980
Hamp, Eric P. 378, 484, 588, **589**
Handoca, Mircea **28**

Haneș, Gheorghina [8], [625], **634**, [646]
Hangiu, Ion **25**, **28**, 53—55, 309, 1320
Hansen, Mogens Herman [1005]
Hant Geza [1141]
Haret, Spiru v. sigla **Albina**
Hasan, Finuța [44]
Hasselman, M. **1143 bis**
Hașdeu B. P. [325]
Havel, Vaclav [115]
Hârlăoanu, A. 1088
Heidegger, Martin [126], [216]
Heliade Rădulescu, Ion [300], [745] v. și sigla **CrRm**
Hering, Wolfgang [996]
Herman, Peter [1000]
Herodot [460], [861]
Hints Miklós 1123
Hippocrat din Kos [999]
Hochscheidt, Nikolaus [646]
Hochstrasser, Gerhart *294*
Hodiș, Viorel **506**
Hogea-Velișcu, Ileana **1321**
Holban, Ion 922
Hollinger, Alexander 1302
Holtus, Günter [102]
Homorodean, Mircea [44], 867
Hondru, Angela **1322**, **1323**
Horațiu [767]
Horga, Jana 146
Hotnog, Titus [316]
Hristea, Irina 700
Hristea, Theodor [44], [58], [76], [77], 541, 574, [596], [601], [641], [642], [647], 797
Hristea, Valentina [44], [596], [601], [641], [642], [647]
Hugo, Victor [674]
Huică, Laurențiu v. sigla **Opus**
Hurdubețiu, Ion 348
Hurmuzachi, Eudoxiu [301]

Iacobovici-Boldișor, Constantin [646]
Iancu, Marin 1239
Iancu, Victor 485, 701, 798, [932], 933
Ianovici, Georgeta [44]
Ibrăileanu, G. v. sigla **VR**
Ibsen, Henrik [558]
Ienăchescu, G. [1387], [1389], [1390]
Ierunca, Virgil 702
Ilian, Aurelia 703
Ilie, Gh. 542
Iliescu, Doina 4
Iliescu, Ion 4
Iliescu, Maria [44], [596], [646], [647]
Iliescu, Sanda **1313**
Iliescu, Vladimir **1324**
Indrea, Alexandra [44]
Indrieș, Elena 1145
Ioan [1001]
Ioanovici, Sanda [649]
Ion, Angela **1277**
Ion, Florian 1401
Ionașcu, Ecaterina [1410]
Ionescu, Andrei 590
Ionescu, Christian [1080]
Ionescu, Cornel Mihai **141 bis**, 1402
Ionescu, Cristina 486
Ionescu, Emil *231*
Ionescu, Gheorghe C. 428
Ionescu, Ion 349, 429—431, 543, 591—594, 868
Ionescu, Irina **1292**
Ionescu, Liana *172*
Ionescu, Nae [216]
Ionescu, Sanda **93**
Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana **28**
Ionică, Ion 595
Ionică, Lidia [647]
Ioniță, Florin 705
Ioniță, Vasile C. 596
Iordache, Eliada 1167
Iordache, Mihail **24**
Iordan, Iorgu [27], [44], [65], [596], [647] 899
Iorga, George *771*
Iorga, Nicolae 310, [460]
Iosif, Șt. O. [559]
Iova, Gheorghe 148, 219
Irimia, Dumitru [50], 56, 47 [64]—[66], [92], 970, 1403
Irimia, Ioana [50], [92]
I. S. 350
Isac, Paula 311
Isachi, Petre 544
Isbășescu, Mihai [646]
Isle, Guillaume de l' [875] v. și Delisle, Guillaume
Ispirescu, Petre [731]
Istodor, Eugen *352*
Istrate, Gavril [50], [92], 432
Istrate, Mariana [44], 706
Istrate, Mircea 1109
Iurașcu, Constantin 934
Ivanov, A. 1240
Ivanova, Elena 1089
Ivanovici, Victor 147
Ivashkin, M. P. [1029]
Ivaș, Angela **632**
Ivăncescu, Ruxandra 219
Ivănescu, G. [360]
Ivănescu, Lucia 58, 919
Ivănuș, Dumitru **90**, 370, 1168, 1169, **1325**
Ivireanul, Antim [438], [451]
Izbășescu, Rafila 1220

Jacques, Pierre [241]
Jacquier, Henri **290**
Janitsek, E. 1090 v. și mai jos
Janitsek Jenő 1123
Japundžić, Marko [1106]
Jeanrenaud, Magda *232*, 1404
Jucu-Atanasiu, Lucia **28**
Jütte, Anat 1139

Kabán Annamária 233, 1124
Kant, Immanuel [301]

Kapitanova, T. I. [1287]
Karadžić, Vuk Ştefanović [721]
Katsanis, N. [409]
Kattenbusch, Dieter [1071]
Katantsakis, Nikos [981]
Keil, Joseph [1000]
Kelemen Béla [44], [596]
Kelly, Louis G. [256]
Kerbrat-Orecchioni, Catherine [239]
Ketner, Kenneth Laine [242]
Kheil, Alexandrine [646]
Kheil, Kurt [646]
Kiesler, Reinhard [1072]
Király Francisc **26**
Király Maria 1261
Kisch, Ruth [646]
Klaster-Ungureanu, Grete [646]
Kleiber, Georges [231]
Klein, Peter [646]
Kloesel, Christian J. W. [242]
Kogălniceanu, Mihail [459]
Komoróczy György 1125
Köpeczi Béla [402]
Kovačec, August 487
Kramer, Johannes [102]
Kreussler, M. D. [301]
Kristeva, Iulia 148
Kristophson, Jürgen [1113]
Krúdi Gyula 1126
Krzyżanowski, Julian [238]
Kufleitner, Joseph [646]
Kulcsár Mária 1127
Kumbakisaka, Useni Tumbi 1405
Kuusi, Matti [238]

Labiş, Nicolae [559], [561]
Labov, William [245]
Lacea, Constantin [296]
Landos, Agapios [444]
Langjahr, Jacqueline [279]
Lascu, Ioan 312
Lasov Comariţa, Rodica 1170
Lateş, Gheorghe 1171
Lateş, Ioana 1172
Laurian A. T. [306]
Lauterman, A. **1143 bis**
Lavrentie, popa de la mănăstirea Prislop [453]
Lazăr, Ion Şt. 1326
Lăcustă, Ioan 837, 935
Lăsconi, Elisabeta 837
Lăscuş, Voicu 1173
Lăzărescu, Dan Amedeu [645]
Lăzărescu, Gheorghe **28**
Lăzărescu, S. **1143 bis**
Lăzărescu, Traian [977]
Le Boeuffle, André [998]
Lefter, Ion-Bogdan 799
Le Hellaye, Catherine 1291
León, Maria Teresa [1039]
Leonţiu din Bizanţ [979]
Leskien, August [301]
Lesovici, Mircea Doru 707
Leto, Giulio Pomponio [330]
Le Trionnaire, André 1291
Leu, Corneliu **1382**
Levelt, W. J. M. [286]
Levitchi, Leon D. 1018
Liebl, E. [168]
Ligor, Alexandru *436*
Limşan, Constanţa 1241
Litinschi, Mihai 351
Littera, Ileana 1035
Liubavici, Dimitrie [433]
Livescu, Michaela **90**, 1042
Lizac, Dana v. siglele **Le francophile, SE**
Löffeld, Peter [1028]
Loghin, Zînica **1373**
Loghinov, V. G. [1278]
Loşonţi, Dumitru **96**
Loukatos, Démétrios [238]
Lovinescu, Vasile 708
Lozbă Marcela 1091
Lozbă, Mihai 1242
Luca, Dinu 709
Luca, Elfriede [646]
Lucanus Marcus Annaseus [990]
Lucinianus, Granus [1007]
Lucuţa, Yvonne 1019
Luczak, Anna 1327
Lupu, Coman *234*, *359*, [464], 710, 800, *1068*, [1080], 1406
Lupu, Flori **1328**
Lupu, Janeta 1329—1333

Macedo, Walmírio [1069]
Macedonski, Alexandru [561], [685], [695], [696]
Macovei, I. **635**
Magda, Margareta 291
Magherescu, Romeo 149
Magheru, Gheorghe [770]
Magheru, Paul 711, **1334**
Magiru, Ion 198
Maior, Petru [440], [559]
Maiorescu, Toma George v. sigla **Eco**
Maksutovici, Gelcu 406
Mancaş, Mihaela **352**
Manea, Dana 488, 489
Maneca, Constant [44]
Manega, Miron 1110
Mangiulea, Mariana **1105**
Manolescu, Nicolae *655*, 712 v. şi sigla **RLit**
Manoliu, Iulia [44], [593]
Manoliu-Manea, Maria 507, 1407
Mantsch, H. [646]
Manu, Emil 1425
Marcu, Florin [44]
Marcu, Grigorie T. [67], [465], [467]
Marcus, Solomon 150—153
Mardare, Gabriel 154
Mareş, Alexandru 433, 434
Mareş, Liliana **1313**

Mareş, Lucreţia [44], 545, [596] [601], [641], [642], [647], 713
Marian, Eva-Maria [8]
Marian, Rodica *31*
Marin, Dinuţa [1388]
Marin, Doina 714
Marin, George 568
Marin, Georgeta [44]
Marin, Gh. 546
Marin, Maria 380
Marinescu, Bogdan 381
Marinescu, Constantin 1174
Marinescu, Ileana 1190
Marinescu, Mihai(l) 1243, 1244, **1277**
Marino, Adrian 155, *288*
Mariuca, Natalia **24**
Markel, Hanni 1020
Marmeliuc, Dumitru [44], [311], [312], [646]
Martel, Frédéric 537
Martianus Capella [1009]
Marţian, Dan [960]
Marxgut, Werner **156**
Masenko, Teren [1097]
Masterson, Deborah Ann 1245
Matcaş, Nicolae [50], [92], 922, [975]
Matei, Horia C. **636**
Matsumaru, Ryo **1323**
Mattheier, Klaus J. [226]
Mavrocordat, Constantin [462]
Mavrodin, Irina 715
Mazilu, Dan Horia 313, **1105**
Măcriş, F. 157
Măgureanu, Anca 158, **1277**
Mănescu, Veronica 1235
Mănucă, Dan [50], [92]
Măran, Sorin 801
Mărgărit, Iulia 382
Mărghidanu, Dorin 268
Mării, I. [44], 383
Măroiu, Mihaela 1246
Mâciu, Mircea v. sigla **Academica**
Mârza, Eva 59, [67], 435, **436**, [465], [467]
Mârza, Iacob 59, [67], [465]—[467]
Mârza, Ioan 550
Mecu, Nicolae 717, *772*
Medeanu, Dan 802
Medoia, Ion [57], 60, [64], 968
Medrea-Danciu, Alexandra 981
Meguova, Magdalena 1284
Meier, Harri 1043
Mesaroş, Titu 837
Metea, Alexandru 1175
Metzeltin, Michael [102]
Meyer, Herman [123]
M. G. 803
Miastkivski, Andrei [1097]
Michăescu, Radu [44], [593]
Miclău, Paul [1075]
Micle, V. [67], [465], [467]
Miclescu, Lucia [8]
Micu, Ioan 982, *1002*
Micu, Olga 804
Micu-Pericle, Michaela **1277**
Mieder, Wolfgang 159, [238]
Mihail, Cristian 936
Mihail, Paul 437
Mihail, Zamfira [44], 1092, [1410]
Mihailovici, Aurelia [44], [596], [1410]
Mihăescu, N. 805, 937, 938, 971
Mihăilă, Ecaterina 160, 718
Mihăilă, Gheorghe **25**, [44], [301], [461], [468], [596], [647], [719—721, **1105**, [1426], 1432
Mihăilă, Ileana 1412
Mihăilescu, Florin 722
Mihăilescu, Gabriel *235*
Mihăilescu, Georgeta 1247
Mihăilescu, Vintilă [317]
Mihoc, Vasile 61, 438
Milin, Jiva 1093, 1218, 1433
Militaru, Ion *288*
Mircea, Gabriela *466*
Mircea, Ion Radu [1410]
Mirea, Alexandru 508
Mirea, G. *1346*
Miroiu, Mihai **1335**
Miron, Paul [21]
Mironova, S. [227]
Mischie, Maria [8]
Mitran, Georgeta [44]
Mitrea, Constantin 806
Mitu, Mihai 105, **1105**, [1410], 1426
Mitu, Octavian v. sigla **ZM**
Miu, Const. 161
Mîndicanu, Emil 922
Mîndrescu, Enache 62
Mladin, Constantin-Ioan 384
Mocanu, Liubov 972
Mocanu, Nicolae 385
Mocreac, Ion [975]
Modiussa, Nicolaus de [330]
Moga, Gheorghe 1336
Moise, Ion 869
Moisescu, Valeriu 837
Moiseev, Petru 1234
Moldovan, Dragoş [44]
Moldovan, Gabriela 1249
Moldovan, Valentin 548, 1249
Moldovan, Victoria 723
Moldoveanu, Dan 724
Moldoveanu, Gheorghe 870
Molière [763]
Momsen, Theodor [348]
Morar, Ioana **626**
Moraru, Alexandra [1410]
Moraru, Cornel [44]
Moraru, Cristian 162
Moraru, Maria 1094
Moraru, Mihaela 725
Moraru, Mihai **28**, 439, [464], [1410]
Moruzi, Dan 1337
Motoc, Nicolae 807
Moţoc, D. 1248
Mourin, Louis 490
Moxa, Mihail [468]

M. S. 939
Müller, Hans [646]
Müller, Ilse [646]
Muntean, George 314
Munteanu, Carmen 440
Munteanu, Doina 269
Munteanu, Eugen **110**
Munteanu, Fănica 1152
Munteanu, Ion 315
Munteanu, Maria [44]
Munteanu, Ştefan **28**, 441, 491, 726
Munteanu, Tanţa 1176
Munteanu-Bojan, Maria v. Munteanu Maria
Murádin László 1128
Murăreţ, Ion 1044, **1338**
Murăreţ, Maria 1044
Mureşan, Laura 1302
Mureşan, Viorel 727
Mureşanu, Ileana [101]
Mureşanu Ionescu, Marina 1045
Murvai, Olga **1277**
Muscalu, Florin 1408
Musta, Roxana 1250
Muthu, Mircea **290**
Muţiu, Ioan **26**
Muzrukov, N. B. [1391]

J. Nagy Mária *236*, 1129
Nandriş, Octavian [1437]
Nardoni, Davide 983
Nasta, Atanasie 404
Nasta, Dan Ion 1046
Nation, Paul [250]
Natu, Florentina 597
Năbădan, Doina 1249
Năbădan, Traian 1249
Neacşu din Cîmpulung [337]
Neaga, Nicolae [67], [465], *467*
Neagoe, Victorela 386
Neagu, Valeria [625], **637**
Neaţă, Ion **638**, **639**
Nebesky, I. [272]
Nebunu, Mihai 1339, 1340
Necula, Cristina 728
Neculce, Ion [650]
Nedelciu, M. 219
Nedelcu, Carmen **626**
Negoescu, Marius 940
Negomireanu, Doina [44], **90**, 387, 729, 730
Negraru, Maria **1**
Negrea, Radu 549
Negreanu, Constantin 163, *237*, *238*, 731
Negrescu, Ştefan Horia 941
Negreţ, Ion **28**
Negrilă, Iulian **23**
Negruzzi, Costache [674], [770]
Nelde, Peter H. [226]
Nelson, K. E. [286]
Nemoianu, Virgil 598, 1409
Nestorescu, Andrei [581]
Nestorescu, Virgil 1095
Neţ, Mariana 37, 63, 112, 164—167, [220], [222], [227 bis], *239—242*, [253], 732, 733
N. I. 1047
Nica, Antim v. sigla **ÎndrBis-Galaţi**
Nicoară, Marinela 1251
Nicolae, Dan-Liviu 942
Nicolau, Stela [67], [465], [467]
Nicolescu, Adrian **1277**
Nicolescu, Cornelia *964*
Nicolescu, Daniel 1057
Nicolescu, Ştefan 550
Niculescu, Alexandru [57], 64—66, [792], 808—811, 943
Niculescu, Gheorghe Alexandru *1003*
Niculescu, Luminiţa *1285*
Niederehe, Hans-Josef [256]
Niederer, Arnold 168
Nijloveanu, Ion 551
Nijloveanu, Ovidiu 551
Nimigeanu, Ovidiu 734
Niţelea, V. 735
Noica, Constantin 1341, [1373 bis]
Novac, Ştefan 67, 1410
Noveanu, Dragoş 1342
Noveanu, Eugen *285*, 1342
Novicov, Mihai **1105**
Nuredin, Ibram 552
Nussbächer, Gernot 442
Nuţă, Ion 316, 388

Oancea, Dimitrie *900* v. şi mai jos
Oancea, Dimitrie I. 317, 871, 872 v. şi mai sus
Oancea, Ileana 736, 737, 1048
Odobleja, Ştefan 308
Ogden, C. K. **1382**
Oişteanu, Andrei 599
Oiţă, Maria 1096
Olăreanu, Costache 219
Olechowska, Elżbieta [1008]
Oltean, Vasile 353, **443**
Olteanu, A. Gh. **28**, 738
Olteanu, Pandele [1410]
Olteanu, Sorin 984
Olteanu, Theodor 1083
Onofrei, Neonila [8]
Onofrei, Valeria 1177
Onu, Liviu 444, 739, 944, [1410]
Oprea, Al. [301], [461]
Oprea, Ioan *360*
Oprescu, Eugenia [461]
Oprescu, Mihail I. 521, 1178
Oprescu, Simona 1021, 1343, 1344
Opriş, Ioan **294**
Orheianu, Vlad Andrei 445
Orman, D. 1248
Orman, Gabriel V. 270
Ornea, Z. [58], [76], [77]
Oros, Marius I. 847
Orwell, George [821]
Osiac, Maria 1252
Ovidiu [978], [982], [1002]

Paiva Boléo, Manuel de [243]
Paler, Octavian v. sigla **RLib**

Palffy Erzsébet 1253
Paliga, Sorin 600—602, 848, 849, 873, 945, [1110]
Pamfil, Carmen-Gabriela 946
Pamfil, Viorica [1410]
Panaitescu-Perpessicius, D. v. sigla **Manuscriptum** și **Perpessicius**
Pană-Boroianu, Ruxandra 389
Pană-Dindelegan, Gabriela 492, 509—512, 1179
Pandelescu, Friederika [646]
Pangli, Otilia 1097
Pann, Anton [558]
Panovf, Irina [625], **640**
Papacostea-Danielopolu, Cornelia [8]
Papadima, Daniela 740
Papadopol, Grigore v. Pappadopoulos, G. G.
Papahagi, Marian **290**
Papahagi, Pericle [298]
Pappadopoulos, G. G. [297]
Pappadopulo, Grigore v. mai sus
Papu, Edgar [1061]
Parpală, Emilia 741, 742
Partenie, Cătălin 985
Pasat, Mihaela 169
Pascu, George **93**
Pașaliu, Iulian **273**
Patsch, Carl [348]
Paulescu, Petre 68
Pavel, Dan [240] , 743
Pavel, Eugen 874
Pavel, Laura 744
Pavel, Toma 170
Pavel, Virginia 1180
Pavelea, Traian 318
Păcurariu, D. **28**
Păcurariu, Mircea [67], [465], [467], 1098
Pădureanu, Victoria **1373**
Pădurariu, Neculai 603, 604, 875
Pătrașcu, Ion 1141
Pătrășcanu, Ion [646]
Pătrînac, Claudia 922
Pătruț, Ioan 69, **96**, 839, 876, **1105**
Păun, Constantin 1254, *1286*
Păun, Gheorghe 263, 266, 271, 272
Păun, Silvia 292
Păuș, Viorica 1231
Pânzaru, Ioan 70, **171**
Pârvu, Ilie **172**
Pârvu, Iulian 1181
Păslaru, Vladimir 1153
Pecican, E. 553
Pedestrașu, Anatol 86, 1255, 1256
Peirce, Charles Sanders [195], [242]
Pele, Alexandru 877, 1111
Peneș, Marcela **1345**
Penișoară, Ion 878
Pensado, Carmen 1049
Pensado, José Luis 1050
Permjakov, G. L. [249]
Perpessicius [301], [461], [561] v. și Panaitescu-Perpessicius, D.
Petcu, Ion v. sigla **RMC**
Petkanov, Ivan [1077]
Petolescu, Constantin C. 986
Petrașcu, Marius *443*
Petre, Elena 1110
Petre, Ileana 947
Petre, Mihai 879
Petre, Zoe **995**, *1004*, *1005*
Petrescu, Camil [769]
Petrescu, Cezar [558]
Petrescu, Ioana Em. 173, 319, 745, [771]—[773]
Petrescu, Ion *1391*
Petrescu, Liviu 174
Petrescu, Baciu, Aurelia 812
Petri, Vasile [318]
Petrovici, Emil [44], [719]
Pfeifer, Wolfgang [1027]
P. G. 1133
Piaget, Jean **273**
Pietreanu, Marica 746, **1346**
Pillat, Ion [561]
Piloff, Corneliu v. sigla **RRom**
Pippidi, Andrei 446
Pippidi, D. M. *995*
Piru, Al. [58], [76], [77], 747, 948 v. și sigla **Dimineața**
Pitiș, G. I. [559]
Pîclea, Daniela 1182
Pîrvulescu, Titus [8]
Platon [985]
Plămădeală, Antonie 554
Plătăreanu, Dolores 513
Pleavă, Cristiana **1373**
Ploae-Hanganu, Mariana *243*, *1069*
Poalelungi, Gheorghe 813
Poda Gábor 1126
Poenaru, Vasile 1183, **1347**, v. și sigla **SE**
Poghirc, Cicerone [44]
Pohilă, Vlad [975]
Pohl, Jacques 1051
Pop, Anton Gabriel 641, [642]
Pop, Augustin **96**, 748
Pop, Gheorghe 749
Pop, Grigore Traian 814
Pop, Lia-Maria 1022, 1348, 1349
Pop, Liana [101], 175, 493, **632**, **1350** v. și abr. *EEchinox*
Popa, Eleonora 2, [7], [44], [593]
Popa, Emil 880
Popa, I. [521]
Popa, Mariana 1290, 1291, 1351, 1352, 1359
Popa, Victor Ion [558]
Popescu, Constantin 1052
Popescu, Corina *1070*, **1292**
Popescu, Corneliu M. [1012]
Popescu, Emilian 987
Popescu, G. **1143 bis**
Popescu, Gabi 1138
Popescu, Gh. 815
Popescu, Grigore 293
Popescu, Iancu 176
Popescu, Ion 973
Popescu, Liliana 1060

Popescu, Radu Sp. 71, **90**, 390, 850
Popescu, Veronica 1257, 1258
Popescu-Cilieni, I. [860]
Popescu-Fischer, Sebastiana [1080]
Popescu-Marin, Magdalena 1053
Popescu-Mihuț, Emanuela **426**, [468]
Popescu-Neveanu, P. *193*
Popescu-Sireteanu, Ion 881
Popovici, Ioan Mircea 555
Popovici, Victoria *102*, *1071—1074*
Popp, Maxim **1355**
Poruciuc, Adrian 605
Posner, Roland [244], 1411
Potter, Beatrix [1349]
Prelipceanu, Elisabeta 752
Prelipceanu, Vasile 753
Pricopie, Eugenia **1292**
Prioteasa, Ioana [1439]
Procopovici, Alexe [313]
Protopopescu, Natalia [8]
Puiu, Alexandru 568
Pumnul, Aron [314], [417]
Purdela Sitaru, Maria 988
Purniche, Rodica 816
Puşcariu, Lia [646]
Puşkin, A. S. [719], [720], [725], [1084]
Putman, Hilary [177]

Queiroz, Carlos [1031]

Radu, A. **1143 bis**
Radu, Mihai 754
Radu, Rodica [44]
Radu, Sonia [646]
Radu, Vasile [8]
Ralea, Mihai [216]
Raţă, Georgeta *1075*
Raţiu, Dan 177
Raţiu, Ileana [301], [461]
Raţiu, Ion [811]
Raupach, Manfred [223]
Raus, Valentin *402*
Rădăceanu, Lotar [646]
Răduc Opaiţ, Sonia **1356**
Rădulescu, Marina *20*, 494
Rădulescu, Mihaela 1259
Rădulescu, Sorin 817
Răduţ, R. 447
Râpeanu, Sanda 72 v. şi Reinheimer Ripeanu Sanda
Rebreanu, Liviu [706]
Receanu, V. [1387], [1389], [1390]
Reinheimer Ripeanu, Sanda 606, 1054—1056, *1076*, [1080]
Repina, Tamara 989
Retinschi, Sanda 1357, 1358
Rey, Alain [1067]
Rezeanu, Adrian 882
Richter, Gisela [646]
Ricoeur, Paul 178
Riddier, Gérard de [1038]
Rivarol, Antoine de [1338]
Rizescu, Ion [1410]
Robciuc, Ion 607
Robert, Paul [1067]
Roceric-Alexandrescu, Alexandra [44]
Roch, Y. de [1193]
Rohlfs, Gerhard [1066]
Röhrich, Lutz [237]
Roja, Gheorghe Constantin [320]
Roman, Petre 106
Roman, Petre [960]
Rosetti, Alexandru 448, [464], [936], 1412, [1429]—[1432], [1434], [1436], [1438]
Rosillon, Philippe 1413
Roşca, Constanţa 354
Roşca, D. D. [216]
Roşca, Ioan 949
Roşca, Nuţu 883
Roşianu, Ion **96**, 851
Rotaru, Ion 755, 1184
Rotaru, Salomea [8]
Rötscher, Enric Theodor [301]
Rovenţa-Frumuşani, Daniela 179—181, *244*, 1411
Rozkoš, Pavel 1099, 1218
Rusnac, Gheorghe [975]
Russu, Ioan I. **294**
Rusu, Grigore [44], 391, 1434
Rusu, Magdalena 1185
Rusu Andriuc, Doina 886
Ruthner, Ivan 1260
Ruzé, Alain [359]

Sachelarie, Ovid [645]
Sadoveanu, Mihail [559], [561], [577], [722], [723], [1328]
Sadoveanu-Cucu, Lidia [44]
Sala, Marius 22, 608, 609, [1078]—[1080], 1413, 1427
Samujlov, N. I. [1278]
Sanctis, Gaetano de [1003]
Sandu, Doina 1023
Saraiva, Antonio José 1057
Saramandu, Nicolae **28**, 73, [99], [104], *245*, 320, 321, 355, 356, 392, 407, 408, *409*, 1058, 1414, 1428, 1435
Sarău, Gheorghe 1086
Sasu-Ţimerman, Dorotea [8], [646]
Sădeanu, Florenţa [44]
Sălăgean, Sergiu [8]
Sălişteanu-Cristea, Oana [1080]
Săplăcan, Livia 197
Săvulescu, Dumitru **28**, 1200
Săvulescu, Viorica [852]
Sânmihăian, Florentina **25**, 182, 556
Sârbu, Richard 514 v. şi Sîrbu, Richard
Scărlătoiu, Elena *410*, 411, *1077*, 1415
Scheibe, Brigitte [284]
Scheler, Max [216]
Schenda, Rudolf 1059
Schiau, Octavian [1410]
Schiltberger, Johann [330]
Schveiger, Paul 74
Schwartz [295]
Scorojitu, Radu 393

Ščujkin, A. N. [1287]
Sebeok, Thomas A. [63]
Seche, Luiza [44], [311], [312], [596], [601], [641], [642], [647]
Seche, Mircea [44], [596], [601], [641], 642, [647]
Sever din Antiohia [979]
Sfîrlea, Lidia [44]
Shakespeare, William [1332], [1370]
Silvestri, Artur v. sigla **Naţiunea**
Simeon, Arhiepiscopul Tesalonicului [1097]
Simion, Eugen [58], [76], [77], *246* v. şi sigla **CCrit**
Simion, Ştefan [67], [324], [435], [465], [467]
Simion, Victor 449
Simionescu, A. [1387], [1389], [1390]
Simionese, Vasile 884
Simon, Josef [221]
Simonescu, Dan *468*, [1410]
Simonescu, Margareta 950
Sinaci, Doru 1186
Sirul, Efrem [424]
Sîrbu, Ana 1261
Sîrbu, Richard 1261 v. şi Sârbu Richard
Slama-Cazacu, Tatiana 75, [101], 183, 274, *286*, [807], 818, 951
Slave, Elena **757**
Slavici, Ioan v. sigla **Tribuna**
Sluşanschi, Dan 610, 885, 990, 991, *1006—1009*
Smeu, Grigore 557
Snagoveanu, Ileana 1024, *1027*
Soare, Angela 1290, 1291, 1359
Sofronie, Mihai *294*
Solcănescu, G. [719]
Solcănescu, Larisa [719]
Solei, Sorina 819
Sorescu, Marin [701], [718], [746], [1045]
Sorescu, Roxana **28**
Spalas, Marina **141 bis**
Speidel, G. E. [286]
Spinei, Victor 1395, 1416
Spiridon, Monica 184, *247*, *248*
Stan, Al. I. 450
Stan, Camelia 185, *477*, 515
Stan, Ionel 187, 394
Stan, I. T. 186
Stanca, Horia [646]
Stanca, Radu [559]
Stanca, Vasile [44]
Stancev, Krasimir [1106]
Stanciu, Dumitru 188, 189, *249*
Stanciu, Ilie v. sigla **Omu**
Stanciu, M. 1187
Stanciu, Valeriu 1398
Stanciu, Virgil [44]
Stancu, Em. 1359 bis
Stancu, Natalia 820, 1407
Stati, Scrin [225], [228], [251 bis]
Stănciulescu, Hanibal 219
Stănescu, Constantin 76, 77
Stănescu, Elena 1230
Stănescu, Nichita [664], [771]
Stănescu, Speranţa 78, 1262, **1277**
Stăniloaie, Dumitru 611, [1001]
Stepan, Mihai 1114
Stere, Constantin v. sigla **VR**
Sterescu, Alice [646]
Sterian, Maria 1152
Stîngaciu, Elena [44], [596], [601], [641], [642]
Stoean, Carmen 1263, 1360
Stoianova, Daniela 516, 517, 1100
Stoica, Ion Aurel [808], [960]
Stoica, Maria [8]
Stoicescu, Nicolae [645]
Stoicescu, Rodica 1361, 1362
Stoichiţoiu, Adriana [58], [76], [77], 79, 80, 612, *757*, 759, 821, 822
Stratan, Ion [770]
Streinu, Vladimir [311], [312]
Strihan, Petre [645]
Strileţchi, Rodica 1264
Stroe Brumariu, Raluca 72
Stroescu, Sabina [1410]
Stroescu, Victoria **26**
Stroia, M. 886
Suceveanu, Simona 451
Suciu, Emil 887
Sufleţel-Moroianu, Rodica 888, 889
Suprun, A. E. [1108]
Surdu, Alexandru 190, 191, **217**, [461], 952
Surjicov, Aurelia 1101
Suter, Alexandru **93**, 1025
Szabó Erzsébet 1130
Szabó Zoltán 81, [233], [236]
Szepes Mária 1126
Szilágyi Júlia 192

Şăulean, Dan 219
Şchiopu, Ursula **193**
Şendrea, Paula *646*
Şepeţean-Vasiliu, Delia 133
Şerban, Alexandru *141*
Şerban, Felicia [44], 840
Şerban, Rodica-Ligia 518
Şerban, Sergiu 761
Şerban, Valentina [44]
Şerbănescu, Andra *103*, *250*, *251*, *251 bis*, 357, 495, 519, *965*, 1188, **1363**
Şerbănescu, Niculae 452, [1410]
Şerbănescu, Paraschiva 1236
Şeuleanu, Dragoş 1396
Şincai, Ana **93**, 1026
Şincai, Gheorghe [315], [327], [440]
Şincan, Eugenia 1189
Şipoş, Mariana 82
Şireanu, Olivia 974
Şoimaru, Tudor, v. sigla **Calende**
Şoptereanu, Virgil **1105**
Şora, Mariana 194
Şora, Mihai 194
Şoşa, Elisabeta 395, 1190
Şotropa, Valeriu [645]
Ştefan cel Mare [459]
Ştefan, I. M. 823

Ștefănescu, Ariadna 2, *252*, *253*
Ștefănescu, Constantin-Mircea [900]
Ștefănescu, Zizi [44], [601], [641], [642] v. și Ștefănescu-Goangă, Zizi
Ștefănescu-Drăgănești, Joița 1265
Ștefănescu-Drăgănești, Virgiliu 890
Ștefănescu-Goangă, Zizi [596], [647]
Ștefănescu-Prodanovici, Sergiu **1143 bis**
Ștefoi, Elena *655*
Știrban, Sofia 453
Știrbăț, Traian 195
Ștrempel, Gabriel [8], 454
Șuteu, Flora [311], [312], 455

Tabarcea, Cezar 613, 614, 824—826, 1417
Tacit [1006]
Takashi, Kamei 1418
Tarliu, Ana *1287*, 1364
Tarniță, Doina-Constanța 379
Tasmowski-De Ryck, Liliana 1060
Tattersall, Ian [1422]
Taylor, Archer [238]
Tămâian, Emma 206 v. și mai jos
Tămâianu, Emma *254* v. și mai sus
Tănase, Adela-Mira **26**
Tănase, Eugen 1061
Tănase, Eugenia-Mira 196
Tănăsescu, Filofteia [44], [593]
Tănăsoiu, N. 1248
Tătaru, Ana 827
Tăutu, George Mihai 1266
T. D. 350
Teaha, Teofil 396
Teiuș, Sabina [44], *226*
Teleagă, Maria **26**
Teleki, Samuel [440]
Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române [1410]
Teodorescu, Maria 397
Teodorescu, Tamara [8]
Teoforul, Ignatie [1098]
Terchilă, Marius 456
Tetiana, Diana *1107* v. și mai jos
Tetian-Vinteler, Diana 1272 v. și mai sus
Theis, Victor [646]
Thom, Françoise 197, 198
Tiugan, Marilena 275
Toader, Maria **93**
Todd, Loreto *255*
Todinca, Vasile 891
Todoran, Emilia [44]
Tofan, Floarea 1191
Tohăneanu, G. I. 457, 558, 559, 561, 575, 577, 615, 762, 828
Tökés, Elek 1267
Tolcea, Marcel 562
Tolstoi, Nichita Ilici [1092]
Toma, Dolores 763
Toma, Elena 1365
Toma, Ion 616, 892, *1078*, [1080] 1168, 1169, 1191 bis, 1192, **1325**
Toma, Stela *21*, [44], [596], [1410]
Tomescu, Domnița 83, **643**
Tomescu, Elena 1381
Tomșa, Gheorghe 1193
Tomulescu, Simiorina 1269
Tonciulescu, Paul 563, 893, 894, 1111 bis
Tonoiu, Vasile 199
Trif, Radu 2
Tripcea, Theodor N. [1433]
Trofin, Aurel 186
Tronea, Maria 398
Trösler, Johannes [348]
Tsur, Ruven [227]
Tudoran, Radu [558]
Tudor-Anton, Eugenia 829
Tudose, Petre 830
Tunsoiu, Olga [1138]
Turcu, Aurelia 200
Tuțescu, Mariana 1062, 1063, [1080]

Țâra, Vasile D. 84
Țepelea, Adriana 1270, 1271
Țicalo, Ioan 953
Țion, Adrian 764
Țoțea, Ileana 1083
Țugulea, Tatiana [44], [596], [601], [641], [642], [647]

Ulici, Aurelia [647]
Ulivi, Anca 399
Ungureanu, Cornel 831
Ureche, Grigore [447]
Uricaru, Eugen 832
Uritescu, Dorin N. 765, 833
Uriței, Dorin 394, *1079*
Ursu, Despina [44]
Ursu, N. A. 458—460 v. și mai jos
Ursu, Nicolae [44], [596], [647]
Uscătescu, G. 201

Vaida, George 1112
Vaida, Veronica 1086
Vaimberg, Solomon 1102, **1104**, 1236
Vajda Ferenc P. 1126
Varsanufie [1001]
Vartic, Ana Maria [44]
Vasilache, Gh. N. 496, 520
Vasile, Corneliu 400, 1194
Vasile, Geo 1064
Vasile, Marian 202
Vasilescu, Mircea 766
Vasiliu, Emanuel 203, [251], [252], [254], [258], 322, 476, 1436
Vasiliu, Gabriel 323, 896, 1437
Vasiliu, Laura 85, 578, [579], *966*, [1080]
Vasiliu, Mihnea 1065
Vatamaniuc, Dimitrie [301], 461, 767
Vatan, Mihai **1**
Vazaca, Marina [8]
Vădeanu, Ana 710
Văduva-Poenaru, Ion 937
Vătășescu, Anton [809]
Vătășescu, Cătălina *1113*

Vântu, Ileana 204, 401
Vedinaș, Traian 324, 358
Végh, Balázs 205
Vekerdi József 1137
Velciu, Dumitru 462
Velculescu, Cătălina [469], [1410]
Velichi, Constantin N. **1105**
Verdelhan, Michel [1286]
Verdelhan, Michèle [1286]
Verdeș, Ovidiu *773*
Veremans, Josef [30]
Verlaine, Paul [1033]
Verne, Jules [1362]
Verza, Emil **193**
Vești emeanul, Teodosie [458]
Vianu, Tudor [311], [312], [646]
Vilău, Georgeta 1103
Villon, François [702]
Vincent-Richard, Françoise 1366
Vintilă-Rădulescu, Ioana [1080]
Vințeler, Alla 1272
Vințeler, Onufrie 336, 897, *1108*, 1273
Vioreșcu, Modesta **24**
Vișan, Florentina 1140
Vișniec, Matei [803]
Vitizov, Ivan 1220
Vlad, Carmen [31], [32], [44], 206
Vlad, Sabin **96**
Vladimir al Volniei [424]
Vlahuță, Al. [559], [1328]
Vlădescu, Andreea 768, *1080*
Vlădescu, Marilena **1367**
Vlăduțescu, Gh. 207
Vodă Căpușan, Maria *32*
Voia, Maria **630**
Voicescu, Constantin *469*
Voiculescu, Vasile [523], [575]
Voinea, Radu [50], [92]
Voinea, Radu P. 325
Voinea, Tudor [645]
Voncu, Răzvan-Mihai *104*
Vornicescu, Nestor 992, **993**
Vrabie, Răzvan 1319, 1349
Vrânceanu, Alexandra 769
Vrânceanu, Dumitru 954
Vulpe, Ion 834
Vulpe, Magdalena [50], [92], 368, [625], **644**, 955, 956, *1028*
Vulpescu, Ileana [44], [596], [601], [641], [642]
Vulpescu, Romulus 326, 835

Wahl, Edgar de [1141]
Wald, Henri 208—216
Wald, Lucia *110*, *256*, 497, 994, *1010*, *1029*
Wartburg, Walther von [1073]
Wattremesz, Michel 1368
Weiss, R. [168]
Wellesley, Kenneth [1006]
Welskopf, Elisabeth Charlotte [1010]
Willis, James [1009]
Windisch, Rudolf [245]
Wittgenstein, Ludwig **217**
Wolf, S. 86, 1240

Yevdoshenko, A. 218
Yusup, Nevzat M. [100]

Zafiu, Rodica 2, [7], *271*, *257*, *258*, 498, 564, *647*, 770, 836, 957
Zamfir, Mihai [235], [246], [247], 565
Zamfirescu, Ileana [44], [67], [465], [467], [647], [1410]
Zamșa, Eleonora 1194 bis, **1369**
Zăstroiu, Victoria [44]
Zgraon, Florentina [1410]
Zdrenghea, M. 327
Zimneaja, I. A. [285]
Zografi, Mihaela 1370
Zoltner-Werner Ercha [646]
Zugun, Petru [50], [92]

2. *CUVINTE* *

AROMÂNĂ: stioa 355.

BULGARĂ: filínta 1096, kurkóń, masa 1095, matasaríja 1096, skamák, skamán, șoprón, spacla, spácula 1095, tárga 1096, tron 1095.

ENGLEZĂ: about, above, across, after, against, alongside, amid(st) 1329, because before, behind, below, beneath, besides, between, beyond, by 1330.

GERMANĂ: kloster 610.

GREACĂ: cōnē 990, Δεκέβαλος 976, Odysseus 981.

LATINĂ: Maris 860, miles 580.

* Au fost incluse cuvinte din titluri și subtitluri.

MAGHIARĂ: barokk, blank verse 1131, demokrácia 1129, drámaijameris, epocz 1131, fasizmus 1129, klassicizmus 1131, kosztüm, kulacs 1125, nyelvezö, nyilvesszö 1116, periódus, rímkeplet, rímpár, rímszó, strófa, szentimentalizmus, verssor, versszak 1131.

MEGLENOROMÂNĂ: bebi, bliznac, boadnic, bugurodiță, călugăr, căndil, ceată, čelnic, čičă, čiudă, dar, dead, dodă, dub, duovnic, eton, glas, gloabă, gnos, grob, jal', leane, maică, manastir, maști, milă, mir, moancă, muliftă, năbuș, nilă, nină, niveastă, nivol'ă, nusilă, pijă, pismă, plean, popă, port, prași, priblijini, prosiac, pujar, pumeană, rai, silă, sfitelnic, sfitiiă, sfirel, tetă, tetină, toampănă, toancă, topcă, ubduviță, vlădică, vodită, voică, zmeu 411.

ROMÂNĂ: abatere 528, abolire 794, abreviere 562, abroga 794, abrogare 528, Abrud 897, abundență 559, abuz 528, ac 558, acacia 562, acatist 529, accede 810, acceptat 562, accesiune, accident, achiesare, achitare 528, acov 595, acreditiv, act 528, acțiune 567, acumen 795, adio 559, adorare 529, admitere, adoptiune 562, aducere 529, afiliere 562, agent 568, aggionamento 554, agirși 666, agregat 568, agresat 823, ai 559, aievea 561, ajunare 591, ajutor 568, al 787, alchimie 562, alergaci 575, Alimoș 852, Almăju 854, altar 529, Aluniș(u) 885, aluzie 836, anafora, anamneză 529, anchetă 568, angro 813, aniversa 789, anotimp 561, 813, antecameră 797, 813, antecrist 797, antedata 797, 813, antediluvian 797, anteproiect 813, anticameră, anticrist, antidata, antidiluvian 797, antologie 546, anvizaja 813, apă 609, aperitiv 559, aport 568, 821, aprecia 795, aprinjoară, aprinjor 559, apropo 813, aramă 682, arbitraj 568, Ardeal 890, 893, 894, 897, aripă 523, artistic 795, asistență 568, astruca 561, atelier 562, atinge 795, atingere 562, augustum 554, aur 561, auraș 708, autofinanțare, autonomie, autorizație 568, azăvadă 595, azi-noapte 584, babilonizare 821, baci 559, 586, baie 561, bairam 585, balaur, baligă, baltă 586, Banbola 853, banchet, barda, baniera 562, Bariții 909, barză 602, batal 585, batistă 617, băiat 564, Băiceanu, Băleanu 850, bărbat 610, bărbos 570, Bărbuceanu 850, Barnuțiu 909, bătut 562, berbelic 585, best-seller 821, biaz 585, bic 595, Bicescu 850, bisect 827, bîr 601, Birzan 850, boacă 595, Bodiu 850, boicot 617, Boisteanu, Boroșteanu 850, bostan 585, bou 377, Brad(u) 885, Breahnă 850, brevet 562 brozbă 595, bucată 570, budihace 708, bufniță, buhă 602, buiac 561, bunar 595, butic(ă) 810, 813, cabală cabinet 562, cacon 585, cadra, cadrist, cadru 836, cafenelizare 805, caia 585, cal 561, calambur 617, calapodet 805, calcul, calculator 555, calendar 562, Callatis 885, calm 795, camarad, camarilă 559, camarod, camarot 604, campus 821, candeliță 604, cap 570, capitație 562, Carabaș(u) 850, carabă 563, carbonarism 562, catarg 559, catifea 836, catir 585, cauză 796, călătorie 562, cărăbănire 563, cărbune 570, căsătorie 610, cătrăniță 559, cec, C.E.C. 613, celebru 795, cer 559, cerbice 377, Cerbu 885, certificat 549, chei 603, cherhana 585, Cheș 613, chibrit 559, chintesențializa 821, chinui 564, chit 559, Chițani 885, chițigaie 708, cifru 542, cioc 570, ciocan 562, Ciuta 885, civit 585, cijniță 595, cînt 697, cînta 332, cîntare 570, cîntec de lebădă 821, circă, cirtiță 595, cișlegi 591, clacă, claie, clin 595, clopoțel 561, coală 546, coarneș 575, cobori 795, cocină 595, codru 605, Colașterf 610, colegiu 562, coliziune 813, comandament 826, comemora 541, comină 595, compas 562, complet 795, comportament 531, computer 555, 821, computing 555, comunia, concitație 805, conducător 788, conduită 531, consens 796, 826, conservator 598, conspirație 562, contrast 825, convent 562, convieții 795, copilame 522, copyright 547, 821, coșciug 595, cotidianitate 821, covercă 595, Crăciun 601, Crăiete 850, credit 549, credita 792, crepuscul 828, creste, creștere 533, crezămînt 561, criptanaliză 542, criptă 610, criptografie, criptologie 542, Crișana 877, cronologie 562, cucoare 561, cu-cu 708, cultiva, cultivare 533, cultură, cutrupi 522, dafin 609, dalac 585, daltă 562, dar 821, dascăl 825, data 555, dator, datorită 796, dăpac 595, debuta 544, deceausizare 821, decent 813, deformare 808, deget 762, delir 561, demageg, demagogie 610, demarare 821, democrație 562, deroba 813, derula 796, derulare 823, desăvîrșit 795, descălecat 535, descîntare 610, deservi 808, desetnic 607, desfătare 610, despica 564, destabilizare 826, detaliu 541, 813, determinat 823, Devlet 585, dezavua 792, dezmierda 586, dezvolta, dezvoltare 533, dialog 539, 540, 796, didactică 534, diligentia 795, director, diriginte 797, dispune 794, distrugător 604, doamnă, doctor 787, doină 600, domn 564, domnișoară 787, domnișor, -oară 575, domol 813, drac 559, 586, dracenic 805, drag 666, Dragon(u) 850, drapel 562, drastic 805, drawback 569, drept 562, dubita 792, 808, dulce 591, dulgher 562, dună 541, Dunăre 868, 873, duroare 561, dușnic 595, echer 562, economie de piață 553, educa 533, educativ 531, educație 531, 533, educațional 531, eficient 810, Eghipet, Eghipt, Egipet, Egipt 762, ego 552, 727, egocentric 727, eidectic 552, elementar 795, eluda 808, Emin 848, eminent 541, Eminescu 848, epobe 552, escaladare 775, evolutivitate 821, evreitudine 810, fals 570, Faur 885, fenomenologie 552, ferice 559, fezabil 810, fezabilitate 776, fi 333, 491, 518, 903, 915, 917, 920, 950, fiabilitate 821, ficat 570, fir roșu 835, fiulare 522, foc 525, fond 825, forma, formare 533, frate 524, frăminta 609, frupt 591, fuehrer 788, fugaci 575, funciar, funciarmente 825, gașcă 836, gaură 610, gaz 561, genocid 800, geodemografie 530, geografie 530, 532, ghinion 770, ghiuzine, ghiveci 585, gintă 561, gînd 697, giscă 602, glămnic 595, gnomon 557,

Goe 727, gol 570, gonaci 575, govie 595, grație 796, greieriș 575, greu 561, Grosetto 853, grotă 610, gună 592, guşă 377, Hasdeu 909, hit 821, hîrca 585, hoban, hodobeică, hodobîrcă 370, Horaiț, hot-dog 881, hulă 886, huli 590, hurmuz, iadeș 585, iazmă 592, icre 595, idec 544, Iisus 592, 593, impacienta 561, implementa 524, 791, 813, implementare 524, in 561, incita 522, incitat 823, inclusiv 821, indexal 810, indolență 561, indubitabil 792, infarct 559, informatica 555, inginer 787, inimă 682, 836, injuria, insectă 825, instrucție 531, intenționalitate 552, intermanență 557, intermedia 795, interpune 541, intersecție 825, intrare în Europa 821, intreprindere, 797, isică 595, Isus 592, 593, iterare 813, izbi 564, împarantezere 805, împărat 609, împărți 795, încadra, încadrare, încadrat 836, începe 795, incintare 610, încrede 561, înecat, îngîmfat 570, îngrăşa 609, însă 821, însemna 329, interpunere 795, întreprindere 797, 828, învățămînt 534, Japonia 583, job 821, joben, jofră 617, jogging 821, judecătoare 787, juice 821, jungher, junghi 561, jurnal 541, 813, labirint 600, lacrimă 559, lahur, lamba 585, lampios 570, lapidar, latin 561, Lăcariu 850, lătra 564, lectura 810, lege 333, 666, lemnuş 559, Leoveanu 850, ler 594, letcă 595, lete 522, leu 608, Levant 561, libanizare 821, liberaliza 614, liberalizare 614, 823, libertate 552, 566, licență, licențiat, liceu 795, lider național 788, lifocer 587, limbaj 836, linie 805, liniștit 795, liră 696, lista 805, locaș, locui, locuință, locuitor 563, lojă 562, lovi 564, lubeniță 595, luceafăr 686, lucrativ 794, Lyceum, Lycium 795, magazie 570, magie 562, magmuză 585, mai 479, majestor 554, majoritate 541, malforma 792, malformare 808, manager, manevrabilitate 821, mangal 585, manipula 538, 796, manipulare 796, manipulat 823, mansardă 617, maramă 561, marginaliza 796, marginalizat 823, martiriu 836, masă 529, 821, mascaradă 559, mason, masonerie 562, mass-media 797, 813, 821, mălin 595, mănunchi 561, mejdina 595, mereu 561, mersi 813, mesiță 607, Mesopotamia 762, mesteca 541, meș 370, metbah 585, Metoc 610, microb, microbist 559, miere 561, mierte (fierte) 586, mină 561, minicalculator 555, minimiza 808, minune 610, mire 580, 610, mirum 554, minte, minți 825, Mitoc 610, mînă 559, 561, 850, mînăstire, Mînăst(i)ur 610, minea, mînecate, minecuș 558, mîrşav 561, mnemonic 792, Moacă, 850, modru 561, moleață 370,molestat 823, Moldova, Moldoveanul 762, Monostor 610, mormînt 561, morotiște 370, moșie 530, motiv 544, motoiag 370, mulțumită 796, mumbaia 585, muncitoriza 821, Mureș 860, 873, mușca 564, mutilfă 370, mutră 600, mysterium 554, nagît 602, naiba 601, namea 585, nat 522, naufragiu 559, năframă 561, Nămăiești 885, năpăstuit 805, năpîrstoc 595, năpustit 805, nărav 833, nătărău 561, neavenit 541, necesar 770, negocia 796, nemărginit 795, neopostrevoluționar 821, nici 561, ninsuriu 558, noema,noesa 552, nul 541, numai 813, nuntă 610, nutri 808, oaste 561, oaie 609, obid 575, obligațiune 568, obnubila 792, 808, oboc 370, obod 595, obtura 821, ocări 564, ochi 682, ocnă 561, ocult 825, ocultare 821, odor 595, ofir 561 ojoacă, 370, o.k. 813, Oltenia 762, opt(i)sprezece 825, opune 541, oraș 600, origine 541, otic 595, pacient 561, palmă 562, panorama 810, panzehru 585, parazitat 805, parlament 561, parșivitate 821, parte 836, pasăre 602, Pasărea 885, pasiv 561, paspartu 813, paște 561, Paști 558, patraule 370, patrusprezece 8, Patruzecime 591, păcurar 559, părea 813, păresimi 591, Păr(u) 885, Păsăraru 850, păstor, păstră 588, pătat 524, pedagogă 787, pedagogie 531, pentru 333, perdea 585, peregrin 559, perfect 795, perioadă 561, perspectivă 541, 813, pescar 597, peșteră 610, petrol 561, pictoriță 787, pierzant 821, pilotină 604, Pin(u) 885, piclă 595, pline 847, pîrci 595, Pîrgar(u) 885, plas 370, plăcea 813, plăcintă 609, pleşcăială 370, plinire 554, Ploștinaru 850, plumb 682, plută 595, pocii 370, pocrov 595, Poduțu 850, pogonici, pojar 595, politică 825, polocru, pomost, ponojii, ponos 595, Popeangă 850, prealabil, preambul 615, prefera, presă 541, președinte 787, preț 795, prevedea 541, prevedere 794, 825, 828, preveni 541, pricină 796, prier 561, primez 522, prim-ministru 798, printru 333, prioritate 813, Prisaca 891, privighetoare 602, privire 541, pruteț 577, puitură 370, putere, radiomediateca 825, randevu 813, rariță 370, raşchiu 370, ratio 795, rață 602, rămîne 558, răsuflătoare 370, răpune 564, recepta 792, reducție 552, reflecție 562, reitera 813, remarcabil 541, remete, Remetea 610, Renania 762, repercusiune 813, reteza 564, revendicare 821, reverandă, reverență 561, revoluție 527, rezona 792, 808, rinoceriza 805, rîndunică 602, rogojină, roiniță 595, română, românesc, românește, România 616, ropiniș, ruşti 370, saca 585, saitoc, -oacă 596, salvabilitate 821, samatoc 595, samur 585, sanctuar 554, sandviș 617, sangeac 585, sapă 596, savantlic 561, savarină 617, sălbăție, sărățel, sărățică 596, sărbătoare 610, scavină 595, scălancă 596, Schileru 850, sclepța, scopău 596, scripeți 595, scrisa 559, scrupos 607, scuipă, sculbuți, sculi 596, sebastos 554, secret 542, sector, secție, secure, secur(e)ist 825, securitate 564, 825, segment 825, semen 596, semna 329, serie 795, shop, show 821, sihastru 610, sineca 329, sistem 555, Simpietru, Sîntămărie 591, sîrgui 825, sloată 595, smulge 564, socoteală, socoti 395, solomonar 599, soț, speologie 610, sponsor 813, spovedi 595, sta 561, starletă 541, stejar, stelniță 595, stipulație 794, stînă 559, stîngaci 575, Stîrcu 885, stopare 821, strepezi 666, strungar 559, sturz 602, stupar 554, subinginer 787, sublim 795, sudui 564,

suflet 541, 836, sufletist, sufleţel, sufragiu 836, sugaci 575, suprapune 795, surec 585, surmonta 821, susceptibil, suspect 805, şagă 387, şambelan 559, şarm 561, şartan 370, şcheuşană 596, şegaci 575, şirău 370, şişcav 595, şleau 561, şo 601, şoim 602, ştergar 561 tarif, taxă 569, tăcea 813, tătuc 788, teacă 561, temă 544, teme 595, temeinici 825, tergiversiv 805, teritoriu 569, teşcherea 585, tigvă, tîrnă 595, tocat 585, Tomis 885, tor 595, torna 592, tranchet 604, trăgaci 575, treizeci şi cinci 832, trîmbă 595, tureac, tureatcă 589, ţară, ţăran 333, Ţichindeal 909, ţircovnic 595, Ţoiu 850, uita 491, ulei 561, 595, uliu 602, umanism 552, umăr 821, undă 559, unde 473, undui 559, universal 795, urdin 390, ustuacie 585, vamal 569, vatră 524, 530, văgăună 610, vătrai 601, vechil 585, vedea 541, 813, Veleanu 850, vest 795, veto 541, **via**tor 561, viciu mnemonic 808, vigilenţă 829, Vizoru 850, vizavi 796, vîlnic 595, vînătoare, vînătorie 597, voinic 610, volohil 607, volubil 800, vraf 595, vui 564, vulnerabilitate 821, vultur 602, Zanavarda 853, zarţale, zavelcă 595, zăcea 813, zăvadă 595, zbiera 564, zbor 595, zbura 602, zdrobi 564, zece 484.

LIMBA ROMÂNĂ

Spiru Haret 12
RO— 79638 Bucureşti 1
România

Founded in 1952
12 issues every year

Editor in Chief : I. Coteanu
Assistant Editor : Flora Şuteu

Editorial Board :
Mioara Avram, Ion Gheţie, Laura Vasiliu

Associate Editors :

Gh. Bolocan, Gr. Brâncuş, Valeria Guţu Romalo, Theodor Hristea, Marius Sala, Dumitru Săvulescu

LIMBA ROMÂNĂ is devoted to the study of the Romanian language : grammar, vocabulary, the literary language and stilistics, the history of Romanian linguistics, dialectology, language refinement, orthography, etymology, onomastics and philology ; articles in general linguistics, commentaries, opinions on usage, notes and reviews, chronicles. The journal publishes annually an exhaustive bibliography of works in linguistics printed in our country.

Editorial address : Redacţia revistei LIMBA ROMÂNĂ, Spiru Haret 12, RO-79638 Bucureşti 1, ROMÂNIA.

Books for review and publications for exchange should be sent to the address above.

Subscriptions should be sent to : ORION SRL, Splaiul Independenţei 202 A, Bucureşti 6, Romania, PO BOX 74—19 Bucureşti, Tx 11939 CBTx R, Fax (400) 424169.

LIMBA ROMÂNĂ

Splaiul Unirii 12
RO — 74038 Bucureşti 1
Romania

Founded in 1952

12 issues every year

Editor in Chief : I. Coteanu

Assistant Editor : Flora Şuteu

Editorial Board :
Mioara Avram, Ion Ghetie, Laura Vasiliu

Associate Editors :
Gh. Bolocan, Gr. Brâncuş, Valeria Guţu Romalo, Theodor Hristea, Marius Sala, Dumitru Ştrubulescu

LIMBA ROMÂNĂ is devoted to the study of the Romanian language : grammar, vocabulary, the literary language and stylistics, the history of Romanian linguistics, dialectology, language refinement, orthography, etymology, onomastics and philology ; articles in general linguistics, comments, opinions on usage, notes and reviews, chronicles. The journal publishes annually an exhaustive bibliography of works in linguistics printed in our country.

Editorial address : Redacţia revistei LIMBA ROMÂNĂ, Splaiul Unirii 12, RO-74038 Bucureşti 1, ROMÂNIA.

Books for review and publications for exchange should be sent to the address above.

Subscriptions should be sent to : ORIOS SRL, Splaiul Independenţei 202 A, Bucureşti 6, Romania, PO-BOX 71—19 Bucureşti, Tx 11939 CBTx R, Fax (400) 123169.

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră, articole de lingvistică generală, note, comentarii, consultații și recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 10 pagini bătute la mașină. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, în tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la 1 în continuare. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

R—79717 București, Calea Victoriei nr. 125

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DLR)**, serie nouă, tom VIII, partea a 4-a, litera **P (pogrijenie — presimțire)**, 1980, p. 949—1342, 50 lei; tom XI, partea a 2-a, litera **T (t—tocăliță)**, 1982, 279 p., 75 lei; tom XI, partea a 3-a, litera **T (tocăna — twist)**, 1983, p. 377—764, 77 lei; tom VIII, partea a 5-a, litera **P (presin — puzzolană)**, 1984, p. 1343—1866, 105 lei; tom X, partea 1, litera **S (s — selabuc)**, 1986, 400 p., 79 lei; tom X, partea a 2-a, litera **S (seladă — semințărie)**, 1987, 303 p., 64 lei.

* * * **Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte**, seria IV, tom III **(1981)**, 1983, 238 p., 19,50 lei; tom IV **(1982—1983)**, 1984, 192 p., 16,50 lei; tom V **(1983—1984)**, 1984, 182 p., 15 lei; tom VI **(1984)**, 1985, 176 p., 15 lei; tom VII **(1985)**, 1986, 224 p., 19 lei; tom VIII **(1986)**, 1987, 262 p., 21 lei; tom IX **(1987)**, 1989, 196 p., 16,50 lei; tom X **(1988)**, 1990, 232 p., 25 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1984, 1050 p., 250 lei.

AL. PHILIPPIDE, **Opere alese**, 1984, 442 p., 48 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p., 17 lei.

* * * **Studii clasice**, tom XXIII, 1985, 169 p., 15,50 lei; tom XXIV, 1986, 188 p., 17 lei; tom XXV, 1987, 176 p., 17,50 lei; tom XXVI, 186 p., 17,50 lei.

MIOARA AVRAM, **Gramatica pentru toți**, 1986, 416 p., 35 lei.

* * * **Analize de texte poetice. Antologie** (coordonator Ion Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.

FLORIN MARCU, CONSTANTIN MANECA, **Dicționar de neologisme**, 1986, 1168 p., 165 lei.

AL. GRAUR, **Puțină gramatică**, 1987, 226 p., 16 lei; vol. II, 1988, 368 p., 28 lei.

MIOARA AVRAM, **Probleme ale exprimării corecte**, 1987, 282 p., 25 lei.

* * * **Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina**, vol. I, 1987, XXXIV+286 p. + 420 p. (broșură), 382 lei.

ION COTEANU, MARIUS SALA, **Etimologia și limba română**, 1987, 160 p., 11,50 lei.

AL. MAREȘ, **Filigranele hîrtiei întrebuințate în țările române în secolul al XVI-lea**, 1987, 422 p. (1757 fig.), 92 lei.

TIMOTEI CIPARIU, **Opere**, vol. I, 1987, LVIII + 476 p., 53 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române — Supliment (DEX — S)**, 1988, 200 p., 37 lei.

* * * **Dicționar german-român**, ediția a II-a, 1989, XLVIII + 1132 p., 400 lei.

* * * **Formarea cuvintelor în limba română**. Vol. III. **Sufixele**. 1. **Derivarea verbală**, de LAURA VASILIU, 1989, 190 p., 18,50 lei.

MIOARA AVRAM, **Ortografie pentru toți. 30 de dificultăți**, 1990, 168 p., 19 lei.

ANDREI AVRAM, **Nazalitatea și rotacismul în limba română**, 1990, 248 p., 45 lei.

LILIANA IONESCU RUXĂNDOIU, **Narațiune și dialog în proza românească**, 1990, 184 p., 30 lei.

ISSN 0052—3523

LR, XLI, nr. 7—8, p. 371—464, București, 1992

S.C. „UNIVERSUL" S.A. c. — 3511

42 200

Lei 50 pentru persoane fizice
Lei 80 pentru persoane juridice

I 29043

-- 2022

SECȚIA DE FILOLOGIE ȘI LITERATURĂ

LIMBA ROMÂNĂ

XLI
APARE LUNAR

DIN CUPRINS:

• IOANA VINTILĂ-RĂDULESCU, Graiul din satul Mahala (Bucovina de Nord) după ... *20 de ani în Siberia*. I • MARIANA PLOAE-HANGANU, Terminologia și limba comună (Pentru o bază de date terminologice) • IRINA PREDA, Îmbogățirea lexico-semantică a limbii române actuale (Cu privire specială la perioada postdecembristă). I • ARCADIE EVDOȘENCO, Pronumele de întărire : pronume sau adjectiv ? • LIA BRAD-CHISACOF, I. Heliade-Rădulescu și *Biblia de la București* • SONIA CUCIUREANU, *Îngerii negri* de François Mauriac •

9/1992

48576

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

- IUL. 2005

7914

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. I. COTEANU — redactor şef
FLORA ŞUTEU — redactor-şef adjunct
MIOARA AVRAM — membru al colegiului de redacţie
GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — membru al colegiului de redacţie
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — secretar responsabil de redacţie

Responsabil de număr : FLORA ŞUTEU

Apare de 12 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, revistele se pot procura prin poştă, pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ORION SRL, Splaiul Independenţei 202 A, Bucureşti 6, România, PO BOX 74—19 Bucureşti, Tx 11939 CBTx R, Fax (400) 424169.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 12 fois par an.

Toute commande de l'etranger pour les travaux parus aux Editions de l'Académie Roumaine sera adressée à : ORION SRL, Splaiul Independenţei 202 A, Bucureşti 6, România, PO BOX 74—19 Bucureşti, Tx 11939 CBTx R, Fax (400) 424169.

Adresa redacţiei :
Str. Spiru Haret nr. 12
R— 79 638 Bucureşti
Telefon : 14 26 80 sau 15 74 30,
int. 265

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea Victoriei 125
R — 79717 Bucureşti
Telefon : 50 76 80

I 29043

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XLI 1992 Nr. 9 septembrie

SUMAR

DIALECTOLOGIE

IOANA VINTILĂ-RĂDULESCU, Graiul din satul Mahala (Bucovina de Nord) după *20 de ani în Siberia*. I. 467

CULTURĂ ŞI LIMBĂ

DISCUŢII

GH. CONSTANTINESCU-DOBRIDOR, Despre noua ortografie 474

FLORA ŞUTEU, O retractare cu privire la *ă!* 476

VIAŢA CUVINTELOR

MARIANA PLOAE-HANGANU, Terminologia şi limba comună (Pentru o bază de date terminologice) 479

IRINA PREDA, Îmbogăţirea lexico-semantică a limbii române actuale (Cu privire specială la perioada postdecembristă). I. 483

GRAMATICĂ

ARCADIE EVDOŞENCO, Pronumele de întărire: pronume sau adjectiv? 491

FILOLOGIE

LIA BRAD-CHISACOF, I. Heliade-Rădulescu şi *Biblia de la Bucureşti* 495

MAGDALENA GEORGESCU, *Sindipa*. Contribuţii la localizarea celei mai vechi versiuni româneşti. I. 501

ONOMASTICĂ

CORNELIU REGUŞ şi ASPAZIA REGUŞ, Continuitatea numelui de botez în familie — o veche tradiţie a antroponimiei româneşti 509

CRONICA TRADUCERILOR

SONIA CUCIUREANU, *Îngerii negri* de François Mauriac 517

LR, XLI, nr. 9, p. 465—528, Bucureşti, 1992

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

DINICU GOLESCU, *Scrieri.* Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii, bibliografie, glosar și indice de MIRCEA ANGHELESCU, București, Editura Minerva, 1990 (Ion Gheție) 521
V. K. ZAGAEVSKI, *Studii de gramatică dialectală comparată*, Chișinău, Editura Știința, 1990 (Magdalena Georgescu) 521
MARIA ILIESCU, *Les correspondants roumains du syntagme nominal français :* N_1 + de + N_2, în „Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen", 228. Band, 143. Jahrgang, 1991, 1. Halbjahresband (Andra Șerbănescu) 522

CRONICĂ

CARMEN-GABRIELA PAMFIL, Colocviul omagial „Eugen Coșeriu" (Iași, 13 — 17 aprilie 1992) 523
EUGEN PAVEL, Simpozionul „Probleme actuale ale ortografiei" (Cluj, 11 decembrie 1991) 524

Ioana Vintilă-Rădulescu

GRAIUL DIN SATUL MAHALA (BUCOVINA DE NORD) DUPĂ . . . *20 DE ANI ÎN SIBERIA*

I

La incredibila sa a 60-a aniversare, lui MARIUS SALA, care a debutat cu studii de dialectologie românească

În 1967, o țărancă dintr-un sat românesc cu nume turcesc, Mahala, din apropierea Cernăuțiului, întoarsă acasă după două decenii petrecute într-un gulag sovietic, începe să aștearnă într-un caiet un adevărat „memorial al durerii", intitulat simplu *Amintiri din viață*, și care începe cu anii primului război mondial.

Fiul unui frate al ei care se salvase în 1940 de primele efecte ale pactului Molotov-Ribbentropp refugiindu-se dincoace de Prut, dr. Gheorghe Nandriș — care, copil fiind, trăise și el acel moment —, a trecut, cu toate riscurile, manuscrisul în România în 1982 și l-a păstrat, oferindu-l, atunci cînd a devenit posibil, spre publicare prestigioasei edituri Humanitas.

Tipărit imediat sub titlul *20 de ani în Siberia* [1], textul de 133 de pagini al Aniței Nandriș-Cudla, însoțit de cîteva *Anexe* lămuritoare, a devenit un adevărat *best-seller*, prezentînd un deosebit interes documentar, uman, literar și lingvistic în același timp.

Autoarea aparține unui neam de distinși cărturari, printre care se numără, în domeniul nostru, Grigore Nandriș, frate, și Octavian Nandriș, văr cu Anița. Acesta, aflat și el în exil, la Paris, a dat în 1946 o descriere a foneticii și morfologiei graiului din Mahala [2].

Fructificînd coincidența aproape miraculoasă, ni s-a părut interesant să comparăm limba acestui text singular cu descrierea citată, raportînd în același timp faptele la caracterizarea generală a subdialectului moldovean al limbii române — căruia îi aparține graiul din Mahala — datorată lui Paul Lăzărescu [3].

S-ar putea obiecta bineînțeles că, cel puțin în domeniul foneticii, fenomenele reflectate de textul în discuție nu au relevanța celor oferite

[1] Anița Nandriș-Cudla, *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean*, București, Humanitas, 1991, [182 p.].

[2] Octavian Nandris, *Le parler de Mahala (Phonétique et morphologie)*, în *Mélanges de linguistique et de littérature romanes offerts à Mario Roques*, Paris, Librairie Marcel Didier, t. III, 1952, p. 167—175 (În același volum figurează și un articol al lui Gr. Nandriș, *Sur l'accusatif prépositionnel en roumain*, p. 159—165, datat Londra, 1946).

[3] Paul Lăzărescu, *Subdialectul moldovean*, în *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Scrisul românesc, 1984, p. 208 — 240.

de o anchetă profesionistă — deşi astfel de studii s-au mai făcut, de la cercetarea „scrisorilor de la Bistriţa" şi pînă la analiza mărturiilor lingvistice ale prizonierilor de război, de pildă.

Este adevărat, în primul rînd, că textul analizat reprezintă în esenţă o mărturie asupra idiolectului unui singur subiect — cu micile excepţii, semnificative însă, pe care le vom semnala la locul potrivit (cartea fiind o sursă interesantă şi prin componenta metalingvistică a informaţiei pe care o conţine).

Autoarea, născută în 1904, nu este poate nici subiectul cel mai tipic, dar în orice caz este unul foarte interesant : ea a petrecut la maturitate o lungă perioadă departe de satul său, într-un mediu în general străin şi din punct de vedere lingvistic — faţă de care a manifestat însă receptivitate şi înţelegere, ceea ce face textul preţios şi sub alte aspecte.

Ea a continuat şi acolo să-şi vorbească graiul cu copiii săi şi cu ceilalţi români bucovineni şi basarabeni cu care-şi împărţea suferinţele. La un moment dat a reînceput şi să scrie şi să citească sporadic româneşte, cînd a izbutit să corespondeze în special cu fraţii ei, dintre care cei mai mulţi cu studii superioare. Însemnările a început să şi le scrie la şase ani de la reintegrarea sa în satul românesc din care fusese smulsă cu brutalitate.

Inteligentă şi înzestrată nu numai cu spirit de observaţie şi memorie, ci şi cu un deosebit simţ al limbii şi chiar cu ceva din harul marilor povestitori moldoveni, Aniţa îşi notează graiul în alfabet latin aşa cum poate mai bine, adaptînd spontan regulile pe care şi le aminteşte din ceea ce deprinsese în cele trei clase primare întrerupte de primul război mondial.

Este de asemenea adevărat că ediţia pe care ne întemeiem observaţiile nu şi-a propus să fie o ediţie filologică, ci una accesibilă marelui public. „Editorul" — care, din păcate, a ţinut să rămînă anonim — are, printre altele, marele merit de a fi segmentat un text aproape continuu prin lipsa semnelor de punctuaţie, a majusculelor, alineatelor etc., introducînd aceste elemente. El declară că a transcris textul „cu modificări minime, nesemnificative", „conform regulilor de ortografie", „păstrînd unele erori specifice textului", „particularităţile de grai local" şi „inconsecvenţele"[4] — de fapt polimorfismul. Cele două pagini de manuscris reproduse fotografic permit confruntarea cu textul tipărit (p. 140 — 141 şi, respectiv, 11), comparaţia confirmînd în general afirmaţiile editorului. Neconcordanţele — ce pot fi datorate şi unor erori necorectate la culegerea computerizată — nefiind deliberate şi sistematice, par a nu afecta existenţa principalelor caracteristici, ci doar frecvenţa unor fenomene (astfel, formele de plural *bucuroasă şi geroasă* sînt redate la p. 141 cu-*e*, dar astfel de fonetisme sînt adesea conservate în restul textului).

Din aceste motive, grafia autoarei şi a editorului trebuie interpretate lingvistic cu prudenţă, dar, cu luarea măsurilor de precauţie, se va vedea că textul oferă numeroase indicaţii interesante chiar şi în domeniul foneticii, permiţînd chiar tragerea anumitor concluzii cu privire la evoluţia şi stadiul atins de graiul din Mahala. În domeniul morfologiei, al sintaxei şi al lexicului (ultimele două negăsind, din păcate, un termen

[4] V. *Notă asupra ediţiei*, în Aniţa Nandriş-Cudla, *20 de ani în Siberia*, p. 181.

de referință în descrierea lui O. Nandriș), textul Aniței Nandriș-Cudla — caracterizat prin oralitate, spontaneitate și autenticitate, dar marcat în același timp de conștiința solemnității pe care o implică actul scrisului — oferă o mărturie și mai concludentă. Precizăm că nu este vorba, evident, de elemente proprii exclusiv graiului din Mahala, ci de fapte comune adesea unor zone mai largi ale subdialectului moldovean, precum și de unele caracteristici mai generale ale vorbirii populare.

Pentru a înlesni raportările, vom descrie trăsăturile textului în ordinea expunerii lui O. Nandriș, chiar dacă nu împărtășim totdeauna vederile sale (cifrele trimit la pagini).

FONETICĂ

A. VOCALISM

I. *a* accentuat se conservă (nu întîlnim în text cazuri de închidere a lui *a* la *ă* de felul celor discutate de P. Lăzărescu [5]), dar trece uneori la *e* după *j* în *jele* 25, 141 ș.a., dar nu și după *ș* (*așa* 12 etc.).

II. a) *e* accentuat precedat de o labială sau de *s*, *z*; *ț* trece uneori la *ă*: *mărg*, *mărs* 25 ș.a.; *să* pron. refl. 11 ș.a.; *cățălul* 81; *Dumnezău* (dar și *Dumnezeu*) în scrisoarea din 1945 reprodusă în facsimil; fenomenul, care depășește limitele subdialectului moldovean (în care privește însă și pe *ș*, *j*), se explică prin pronunțarea dură a consoanelor precedente [6].

b) După aceleași consoane și uneori după *r*, și *e* neaccentuat trece uneori la *ă*: *părete* 21, *spărietă* 23; *casă* pl. 63, *frumoasă* pl. 64; *viță* pl. 22, *mulțămit* 143; *patruzăci* în scrisoarea citată (dar și *optsprezece* 142); *să rătrage* 11, *picioarăle* 113 (dar *pescar* 103 etc., *să se retragă* 22) (uneori acest *ă* trece la *a*: *pareți* 13, *sparii* 14). Din cauza acestei pronunțări, opoziția de număr se neutralizează la unele substantive și adjective [7]. Fenomenul are, evident, aceeași explicație și cunoaște aceeași restricție față de restul subdialectului ca și la *e* tonic.

c) *e* neaccentuat trece foarte frecvent la *i*: *ominiască* 11, *împlitite* 22, *migieși* 52, *fricat* 79 etc.; trecerea e notată mai rar la finală: *Ilii* 11, *dureri* nom. sg. 23; fenomenul apare mai rar la cuvintele-unelte (neaccentuate în frază) [8]: *numai ci* 51; *ni-o dus* în biletul scris în 1940 pe o batistă și aruncat din trenul surghiunului, reprodus fotografic în volum; *ți-am lasat*, *ni-a fost* în scrisoarea din 1945.

III. *i* accentuat sau nu, precedat de *s*, *z*; *ț*, (dar nu și de *ș*, *j*), trece uneori la *î*: *sîlit* 15; *păzîtor* 24; *țîmbală* 24 (dar *ținia* 129 etc.).

IV. a) Diftongarea lui *o* în *uo* la inițială absolută — trăsătură populară mai generală — și în alte poziții nu este atestată în text.

b) Trecerea lui *o* neaccentuat la *ă* este frecventă în *tăt* 13, 102, 142 etc., paralel însă cu forma *tot* 144 etc.

[5] Lăzărescu, p. 211.
[6] Lăzărescu, p. 212.
[7] Lăzărescu, p. 218, 220.
[8] Lăzărescu, p. 212.

V. *î* accentuat inițial etimologic se păstrează netrecut la *u*, ca în cea mai mare parte a subdialectului moldovean [9], în cuvintele *îmblă* 19, *îmflau* 102, *împle* 98 etc. (nu am întîlnit trecerea lui *u* urmat de nazală la *î* în *mulțumim*, înregistrată de O. Nandriș [10]); în aceeași ordine de idei, consemnăm și menținerea frecventă a formelor etimologice *cîne* (*cînii* 126), *mîne* 89, *pîne* 143 (dar și *cîini* 99 etc.), prezentă în tot subdialectul moldovean [11], precum și a temei etimologice a verbului *intra* (*întru* 17, *să între* 19 etc.), ca în toată Bucovina și în cea mai mare parte a subdialectului moldovean [12].

VI. a) *ă* accentuat se conservă, dar neaccentuat devine foarte frecvent *a*: *caruță* 12, *farmat* 16, *padure* 50, *capițe* 64 etc.; acest fenomen, caracteristic graiurilor bucovinene și celor din nord-estul teritoriului dacoromân [13], era considerat de O. Nandriș general și constituind un fapt împlinit [14].

b) În schimb, trecerea lui *ă* final la *î*, cu privire la care O. Nandriș face aceeași observație, și care este caracteristică graiurilor moldovenești, avînd chiar o răspîndire mai mare decît aria subdialectului [15], nu este notată niciodată în text; de altfel *ă* corespunzător lui *î* apare frecvent în scrisul Aniței Nandriș-Cudla (cf. și, în scrisoarea reprodusă fotografic, *întăi*, *întălnim*).

DIFTONGII

I. a) *e̯a* trece la *ia* — trăsătura fonetică cea mai frecventă și, de aceea, cea mai frapantă a textului, cu atît mai mult cu cît nu este caracteristică subdialectului moldovean în ansamblu (ea reflectă tendința de muiere chiar a unor consoane dure în restul subdialectului): *diminiața*, *aviam*, *prigătiască* 11, *oliacă* 19 etc., *cias* 34, *feriastra* 137, *să împărțiască* 60; fenomenul se petrece și în triftongi: *aviau* 11 (dar și *țineau* 11 ș.a.); el este notat și cînd rezultă din rostirea împreună a două cuvinte: *ni-a mărs* 34, *li-a scos* 142.

b) Trecerea lui *e̯a* la *a* după aceleași consoane care transformă pe *e* în *ă* nu este de aceea generală, așa cum apărea din descrierea lui O. Nandriș: *să trimată* 84, *sara* 54, dar *siara* 124 etc., *siamă* 34 etc.

c) Reducerea diftongului *e̯a* la *e* după *ș*, *j*, despre care vorbește O. Nandriș, se întîlnește doar în biletul scris de Anița pe o batistă în 1940 în *șepte*; în textul pe care îl analizăm apar uneori *șease*, *șeapte* 98, dar mai ales *șiasă* 24, *șiapte* 98 etc.

d) În poziția finală nu este notată niciodată monoftongarea lui *e̯a* final accentuat la *e*, consemnată de O. Nandriș, deși P. Lăzărescu

[9] Lăzărescu, p. 212.
[10] O. Nandriș, p. 168.
[11] Lăzărescu, p. 212.
[12] Lăzărescu, p. 224.
[13] Lăzărescu, p. 211.
[14] O. Nandriș, p. 168.
[15] Lăzărescu, p. 211.

menţionează ca făcînd excepţie de la această transformare numai localităţile din sud-vestul Moldovei [16]; şi în această poziţie, în text întîlnim forme ca *rămînea* 34, dar mai ales *zicia* 34, *tundia* 99, *ţinia* 129, *putia* 143 etc.

Următoarele fenomene înregistrate de O. Nandriş nu se regăsesc în text:

II. trecerea lui *-ei* la *-ii* în cazuri ca *trii* ş.a.;

III. a) transformarea lui *ie* neaccentuat urmat de *a* în *ia*, ca în *iarta* ş.a.;

b) monftongarea lui *ie* neaccentuat în *i*, ca în *a işi* ş.a.; în schimb, primul element al diftongului dispare şi în text cînd este precedat de o consoană palatală: *oghelele* 17 ş.a.;

IV. *ia* accentuat apare frecvent ca *ie* (asimilare care subliniază impresia de grai „dulce" a vorbirii moldoveneşti [17]): *apropiet* 13, *baiet* 20, *tăiet*, *împrăştiet* 21 etc.

Nu apar în text nici următoarele fenomene înregistrate de O. Nandriş:

V. alterarea lui *-oi* din *apoi* (neaccentuat în frază) devenit *apu*;

VI. a) pronunţarea *ua* a diftongului *oa* şi consonantizarea lui *u-* în *vari* „oare".

b) Cît priveşte absenţa restituirii diftongului *oa* înaintea unui *-i* sau *-î* secundari, ca în *puartî*, *sî puarti*, problema nu se pune pentru textul nostru, care nu notează deloc şi, respectiv, foarte rar modificările în cauză ale vocalelor finale implicate.

VII. Diftongul este redus frecvent în *eatat*, *eataţi* 17 (dar apare uneori, cf. *caute* 56 ş.a.).

B. CONSONANTISM

I. Palatizarea

Palatizarea consoanelor înainte de *i* este considerată de O. Nandriş „le fait le plus saillant du consonnantisme du parler de Mahala" [18]; şi P. Lăzărescu arată că în subdialectul moldovean palatalizarea labialelor se produce cu consecvenţă şi de aceea acesta este considerat aria tipică a fenomenului, deşi el cuprinde o parte mai mare a teritoriului dacoromân [19]. În textul analizat, labialele apar însă de regulă nepalatizate; unele din excepţii apar în vorbirea unor persoane adulte în vremea primului război mondial şi au devenit proverbiale în familia Aniţei poate nu numai datorită împrejurării pe care o rememorează, ci şi datorită acestor fonetisme.

1) Astfel, *p*, conservat de regulă (*copii* 17, *pei* 132 etc.), apare palatalizat sub forma *che*, *chi* numai în *chicat* 20, 23, *suschin* 36, *cheptărașe*, *chişca* 68, *chiele* 73/*chele* 123, *schinare* 81, *juchit* 101, dar uneori şi sub forma *pchi* în *copchii* 17, cf. „mama îmi zicia: du-te copchilă şi tu dacă te înghie copchilele estia" 24).

[16] Lăzărescu, p. 213.
[17] Lăzărescu, p. 213.
[18] O. Nandriş, p. 170.
[19] Lăzărescu, p. 214.

2. *b*, de asemenea conservat de regulă, apare și palatizat în *oghelele* 17, 68, *înghia* 24, *cilighie* 30, *înghizui* 35; citînd vorbele unui personaj care, în timpul refugiului din primul război mondial, repeta mereu: „măi copii daţi-mi oghelele, măi copchii daţi-mi oghelele", „măi copchii cataţi-mi oghelili", povestitoarea adaugă: „ de atunci a rămas vorba asta, cînd cineva nu-şi poate da radă, nu spune altă vorbă decît numa zice: măi copchii, oghelele" 17).

3. *f* nu apare palatalizat; de altfel, P. Lăzărescu menţionează că de la palatalizarea labialelor fac excepţie cîteva localităţi din jurul Cernăuţilor, care le păstrează intacte [20].

4. *v* apare totuşi palatalizat în cîteva cazuri în stadiul *ẑ*: *mojilă* 19, *jiţă* 99 (dar *viţă* 22), *jiscolia* 100, *jicoală* 110, şi nu *y*, ca în graiurile din Bucovina[21].

5. *m* nu apare palatalizat.

II. Alte fapte caracteristice:

1) *v-* urmat de *u* trece la *h* în *huit* 89, fenomen care se produce într-o arie relativ compactă în Moldova de sud-vest şi izolat în rest [22];

2) *ḑ* faţă de *z*, înregistrat de O. Nandriş, nu este notat în text, de altfel ortografia comună nu dispune de un semn pentru acesta.

3) Nici *ĝ* pentru *j*, înregistrat de Nandriş, nu se regăseşte în textul în discuţie.

4) Palatalizarea lui *-r* — de fapt prezenţa elementului vocalic asilabic *i* la nume la singular derivate cu sufixele *-ar*, *-er* şi *-tor* sau în cuvinte cu radicalul terminat în vocală + *r* [23], precum şi uşoara palatalizare a lateralei *-l* se regăsesc uneori în text: *cuptori*, *cuptoriu* 29, *ceriu* 30, *ungheri* 120 (dar şi *cuptior* 15 ş.a.); *feli* 18, *feliu* 141.

Celelalte fapte menţionate de O. Nandriş nu se regăsesc în text:

5) Forma *pîrî* pentru *pînă*, atestînd conservarea rotacismului în acest cuvînt [24] (de altfel încă O. Nandriş observa că ea se conserva „dans le parler des vieilles gens" [25]);

6) transformarea grupului consonantic *-ct-* în *pt: doctor* 23 etc., *doctorli* 23, *doctoriţă* 35 — folosirea formei literare a acestor cuvinte fiind firească la o persoană cu mulţi doctori în familie (dintre transformările grupurilor de consoane care se constată în subdialectul moldovean [26] regăsim, în schimb, trecerea lui *str* la *st* în *firesteu* 76);

7) disimilarea lui *m* din grupurile *îmb-*, *împ-* la *n* (dintre disimilările care contribuie la individualizarea graiurilor moldoveneşti [27] întîlnim în schimb *fereastă* 134 etc. — dar şi *ferestrele* 74 ş.a.);

[20] Lăzărescu, p. 214.
[21] Lăzărescu, p. 214.
[22] Lăzărescu, p. 215.
[23] Lăzărescu, p. 212.
[24] Lăzărescu, p. 216.
[25] O. Nandriş, p. 171.
[26] Lăzărescu, p. 217.
[27] Lăzărescu, p. 217.

8) cele cîteva cazuri de asimilare;

9) cîteva cazuri de metateză (în schimb, dintre cele citate de Lăzărescu ca specifice subdialectului moldovean [28] regăsim pe *măgălii* 22);

10) reducerea unor cuvinte/grupuri de cuvinte frecvente și greu de pronunțat; adverbul *oțîrî* — căruia în text îi corespunde *oliacă*.

Într-o primă concluzie privind fonetismul graiului din Mahala, așa cum este el reflectat în amintirile Aniței Nandriș-Cudla, în comparație cu descrierea pe care i-o făcuse O. Nandriș și cu caracterizarea generală a subdialectului moldovean datorată lui Paul Lăzărescu, constatăm următoarele:

— dintre trăsăturile majore ale subdialectului moldovean în domeniul vocalismului [29], cel mai frecvent sînt atestate în text trecerea lui *e* medial protonic (mai rar final) la *i* și a lui *ă* protonic la *a*, în timp ce transformarea lui *ă* final la *î* nu este atestată;

— din cauza numărului mai redus de consoane pronunțate dur față de situația generală a subdialectului, cazurile în care vocalele *e*, *i* trec la *ă*, *î* sînt mai puțin numeroase;

— în ce privește diftongii, trăsătura cea mai caracteristică a textului, care apare mai frecvent decît reiese din descrierea dată de O. Nandriș și care individualizează graiul din Mahala în raport cu subdialectul moldovean în ansamblu, este realizarea diftongului *e̯a* ca *i̯a*, a cărui frecvență este de asemenea legată de pronunțarea muiată a unui număr mai mare de consoane;

— dintre trăsăturile cele mai caracteristice subdialectului moldovean în domeniul tratamentului diftongilor [30], spre deosebire de descrierea lui O. Nandriș, textul analizat nu atestă monoftongarea lui *e̯a* accentuat final la *e* (ci, adesea, realizarea lui ca *i̯a*);

— monoftongarea lui *e̯a* după consoanele care se rostesc dur în majoritatea graiurilor moldovene este și mai rară decît trecerea lui *e*, *i* la *ă*, *î*;

— este în schimb atestată realizarea moldovenească a diftongului accentuat *i̯a* ca *i̯e*;

— în ce privește consonantismul, graiul din Mahala se numără printre acelea care nu prezintă trăsătura considerată în general drept cea mai caracteristică [31] pentru subdialectul moldovean, conservînd africatele *ĉ ĝ* netrecute la fricativele *ŝ*, *ẑ*, ca și în alte graiuri din nord-est [32];

— față de situația descrisă de O. Nandriș, textul în discuție nu mai atestă decît sporadic fenomenul palatalizării unor labiale;

— așa cum a reieșit din prezentarea tratamentului vocalelor și diftongilor, spre deosebire de situația generală din subdialectul moldovean, textul atestă o puternică tendință de pronunțare muiată a consoanelor în general dure în acest subdialect, tendință nepusă în evidență de O. Nandriș și care privește în special pe *ș*, *j* (cf. și *șioptesc* 78, *coșiarcă* 134);

[28] Lăzărescu, p. 217.
[29] Lăzărescu, p. 235.
[30] Lăzărescu, p. 235.
[31] Lăzărescu, p. 235 — 236.
[32] Lăzărescu, p. 214.

— textul nu conservă fonetismele arhaice *ḑ* și *ĝ*, înregistrate de Nandriș;

— se întîlnesc de asemenea cîteva din accidentele fonetice caracteristice subdialectului moldovean [33].

În concluzie, sub aspect fonetic, limba însemnărilor Aniței Nandriș-Cudla este în general mai apropiată de varianta literară decît aspectul graiului din Mahala descris de O. Nandriș.

Iunie 1992 *Institutul de Lingvistică*
București, str. Spiru Haret nr. 12

CULTURĂ ȘI LIMBĂ

DISCUȚII

Gh. Constantinescu-Dobridor

DESPRE NOUA ORTOGRAFIE

Problema adoptării unei noi ortografii a limbii române sau a reintroducerii ortografiei din 1932, în noile condiții istorice, interesează nu numai Academia Română, școala și oamenii ei, instituțiile specializate și cercetătorii, ci și marele public românesc. Iată de ce, la insistentele apeluri ale RTV și ale forului științific suprem de a ne spune părerea în legătură cu un asemenea demers, încercăm, în cele ce urmează, să aducem în discuție cîteva considerații privind numai redarea fonemului *î* prin cele două litere: *î* și *â*.

Dacă discuțiile asupra reformei ortografiei limbii române, în general, au durat în trecut, în cadrul Academiei Române, șase ani (între 8 iunie 1926 și 25 mai 1932), atunci este cu atît mai explicabilă prelungirea lor astăzi, cînd n-a trecut nici măcar un an de la începerea lor. Evident, nu sîntem nici nostalgici, nici sentimentali, nici nu ne extaziem în perspectiva reintroducerii vechii ortografii antebelice, pe care am cunoscut-o și am aplicat-o încă de cînd eram elevi la școala primară și în liceu, ci mai degrabă încercăm să găsim o soluție unei probleme foarte controversate. În deplină concordanță cu părerile exprimate, în general, în cadrul RTV și al revistelor de specialitate, de către nume autorizate ale Institutului de Lingvistică din București, și noi credem că totul trebuie gîndit serios, bine cîntărit, cu responsabilitate științifică, avînd clară perspectiva consecințelor unei asemenea măsuri.

[33] Lăzărescu, p. 236.

Și noi considerăm că principiul fonetic în ortografia limbii române trebuie să prevaleze, aceasta însemnînd în primul rînd simplificare și accesibilitate, ușurare în scrierea cuvintelor, mai ales cînd este vorba de literele *î* și *â*. Totuși, sîntem de părere că nu trebuie să ajungem la o absolutizare a acestui principiu, dacă practica, uzul, realitățile lingvistice și culturale actuale, nevoile de perspectivă ale vorbitorilor impun unele mici concesii în favoarea principiului etimologic. Dacă între 1926 și 1932 marii lingviști și scriitori, în frunte cu Sextil Pușcariu, au ajuns, din dorința de unitate a forului academic, la un compromis, de ce nu s-ar întîmpla acest lucru și acum? Ne gîndim la două amendamente în legătură cu scrierea cuvintelor românești care au în prima silabă fonemul *î*.

Cercetînd cu atenție termenii de origine latină, existenți în DEX, rostiți în prima silabă cu acest fonem, rezultat din fonemele latine *a*, *e* și *i*, au ajuns la concluzia că avem circa 71 de cuvinte de bază, cu familiile și compusele lor, care ar putea fi invocate pentru scrierea acestora cu literele *î* și *â* (evident, un număr foarte mare, chiar dacă la acestea n-am adăuga pe cele de origine latină sau de alte origini, care au fonemul *î* în alte silabe, la începutul sau la sfîrșitul lor, și care sînt mult mai numeroase decît cele amintite): *blînd*, *brîncă* („mînă"); *cîine*, *cîmp*, *cînd*, *cînepă*, *cînta*, *cîntec*, *cîrnat*, *cîștiga*, *cît*; *fîn*, *fînaț*, *fîntînă*, *frînc*, *frînge*, *frînghie*, *frîntură*, *frîu*; *grîu*; *lînă*, *lînced*, *lîngă*; *mîine*, *mînă*, *mînă*, *mînca*, *mînea*, *mînecă*, *mînecă*, *mîngîia*, *mînie*; *pîine*, *pînă*, *pîntece*, *plînge*; *rîde*, *rîie*, *rîmă*, *rîmă*, *rînă*, *rînced*, *rîncheza*, *rîu*; *sîn*, *sînge*, *sîngera*, *sîngeros*, *sînt* („sfînt"), *sînziană*; *tîmplă*, *tînăr*, *tîrziu*; *țînțar*, *țîță*, *țîțînă*; *vîlcea*, *vîltoare*, *vînă*, *vînă*, *vînăt*, *vînătoare*, *vînător*, *vînos*, *vînt*, *vîntura*, *vîrtos*, *vîrtute*, *vîsc*; *zînă*, *zvînta*. Dintre toate acestea însă propunem să fie scrise cu *â* numai trei cuvinte, cu familiile și compusele lor, care se vor adăuga etnonimului *român* (< *romanus*), familiei și compuselor sale, deja admise atît în 1932, cît și în 1965: *câine* (< *canem*), *mâine* (< *mane*) și *pâine* (< *panem*). Pledăm pentru această soluție, deoarece prezența literelor *î* și *i*, asemănătoare ca formă și corespunzătoare unor sunete diferite în cadrul diftongului *îi*, a dus și duce inevitabil la scrierea greșită a acestor cuvinte de către elevi. Nu putem uita proasta impresie pe care au făcut-o și o fac și astăzi firmele *PÎINE*, în loc de firescul *PÂINE*, cum ar trebui să fie. În felul acesta, am rămîne cu patru cuvinte de bază, cu familiile și compusele lor, ca elemente reprezentative pentru păstrarea imaginii grafice a etimoanelor latine.

Propunem, de asemenea, ca fonemul *î* să fie scris cu litera *â* și în prima silabă a substantivelor proprii, nume de persoane, de familie, de localități, de locuri etc., mai ales că atîția români au păstrat această grafie și în perioada 1945 — 1989: *Bâlă*, *Bână*, *Bâră*, *Bârca*, *Bârcu*, *Bârlă*, *Brâncuși* etc.; *Câineni*, *Câmpeanu*, *Câmpina*, *Câmpulung*, *Cândea*, *Cârțu*, *Câțu* etc.; *Dâlga*, *Dâmbovița* etc.; *Fânățeanu*, *Frâncești* etc.; *Gâja*, *Gâju*, *Gâlmele*, *Gâțu* etc.; *Hâncești*, *Hâncu*, *Hângulețeanu*, *Hârza* etc.; *Mâcu*, *Mâinea*, *Mânăstirea*, *Mânăstireanu*, *Mândrești*, *Mâneciu*, *Mățulescu* etc.; *Pânișoară*, *Pârvan*, *Pârvu*, *Pârvulescu* etc.; *Râpeanu*, *Râureni* etc.; *Sâmbotin*, *Sâmbureanu*, *Spânu*, *Stângă*, *Strâmba* etc.; *Tâmboiești*, *Tâmburești*, *Tâmna*, *Tândală*, *Târgșor* etc.; *Țâcă*, *Țâfoi*, *Țâru* etc.; *Vâlcănești*, *Vânători*, *Vânju-Mare*, *Vârbănescu*, *Vâță* etc.; *Zâmbatu*, *Zâna* etc.

În concluzie, credem că este cel mai convenabil compromis făcut principiului etimologic şi uzului limbii, fără ca prin aceasta să perturbăm deprinderile ortografice încetăţenite după 1953. Sîntem convinşi că atît elevii, cît şi adulţii se vor acomoda repede la aceste puţine excepţii de la regula generală a scrierii cu *î*. În felul acesta, „dezastrul pedagogic şi cultural" de care vorbea d-l Ion Gheţie, în cazul în care am reveni integral la „prescripţiile academice din 1932", ar fi evitat, mai ales că în toate celelalte cuvinte în care apare fonemul *î* redarea lui în scris se va face exclusiv prin litera *î*.

Martie 1992

Flora Şuteu

O RETRACTARE CU PRIVIRE LA *Â*!

În raportul meu la cel de al IV-lea Congres al Filologilor Români, ţinut la Timişoara în iulie 1991, am lansat propunerea ca, eventual, pe lîngă familia cuvîntului *român*, să se admită scrierea cu *â* a cuvintelor *cîine*, *mîine*, *mînă* şi *pîine*, în care alăturarea literelor *î* şi *i*, prin asemănarea dintre ele, poate crea dificultăţi la lectură. Mi s-a atras atenţia, într-o discuţie particulară, că lista unor asemenea cuvinte este foarte lungă, ea cuprinzînd cuvinte ca *lămîie* şi toate verbele formate de la interjecţii cu sufixul *-îi*.

Constatînd din articolul precedent al domnului Constantinescu-Dobridor că o asemenea propunere poate să găsească susţinători, m-am hotărît să fac public dezacordul meu actual cu propria-mi propunere făcută la congresul amintit.

Pe lîngă faptul că nu se justifică prin inventarul la care se referă, ţin să retractez aici propunerea făcută atunci, deoarece ea contrazice flagrant rostul scrierii cu â a familiei cuvîntului *român* („sublinierea romanităţii românilor"). Cu cît se lărgeşte sfera de întrebuinţare a lui *â*, cu atît dispare funcţia semiotică a acestei litere de a pune pe *români* alături de *romani*. Această idee a fost afirmată verbal de Valeria Guţu Romalo la ultima şedinţă de lucru a subcomisiei de ortografie din cadrul Academiei Române, în decembrie 1991 [1].

Este adevărat că în cele patru cuvinte amintite (*cîine*, *mîine*, *mînă* şi *pîine*) â trimite la *a* latin din care provine aici sunetul *î*, dar actualizarea unei asemenea funcţii simbolice (semiotice) conţine pericolul unei

[1] Vezi Flora Şuteu, *Argumente academice din „Academica" în problema ortografiei*, în LR, XLI, 1992, nr. 4, p. 223.

viziuni falsificate asupra originii latine a sunetului *â* în română, care provine nu numai din *a* latin, ci şi din *e* (*vînt*), din *i* (*rîpă*), din *o* (*fîntînă*) şi din *u* (*adînc*).

În consecinţă, este de dorit ca *â* să-şi păstreze distribuţia dată prin norma ortografică din 1965 : folosirea literei numai în familia cuvîntului *român* şi, bineînţeles, în numele proprii care s-au impus prin tradiţie aşa : *Brâncuş*, *Pârvan* etc.

Iunie 1992

Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

Mariana Ploae-Hanganu

TERMINOLOGIA ȘI LIMBA COMUNĂ (PENTRU O BAZĂ DE DATE TERMINOLOGICE)

Comunicarea în domeniul științific și tehnic impune exigențe proprii, care nu rareori vin în contradicție cu enorma plasticitate expresivă a limbii comune. Aceste probleme, create de comunicarea cunoștințelor științifice și de transferul de tehnologie, formează, începînd cu prima jumătate a secolului al XX-lea, obiectul unui nou domeniu de cercetare, terminologia, situat la punctul de întîlnire a unor discipline diverse ca: ontologia, epistemologia, lingvistica, teoria informației. Bazele activității terminologice au fost puse la începutul secolului nostru (1930) de către Eugen Wüster (așa numita școala de la Viena). De atunci au mai apărut, pe rînd, școli care studiază din perspective diferite obiectul terminologiei. Astfel, în afară de INFOTERM, care funcționează în Viena, au mai apărut școala de la Praga, școala din Rusia, cea de la Québec și diverse asociații internaționale de lucru efectiv: TERMNET (Rețeaua Internațională de Terminologie) de la Viena, Asociația pentru Terminologie și Transfer de Cunoștințe de la Trier, TERMCAT (Centrul de Terminologie Catalană) de la Barcelona, TERMIP (Asociația de Terminologie Portugheză) și ILTEC (Institutul Lingvistic de Terminologie și Calculatoare), ambele de la Lisabona.

Obiectul terminologiei este studierea denumirii noțiunilor cu ajutorul cuvintelor și al expresiilor; noțiunile care interesează sînt, cu precădere, cele din activitatea specializată a omului. Prin urmare, terminologia are în vedere, înainte de orice, un ansamblu lexical al limbii.

Pentru început, principalul obiectiv al oricărei activități terminologice este crearea unei baze de date, ceea ce, în plan teoretic conduce la delimitarea raporturilor care există între limba comună și limbajele de specialitate, acestea din urmă fiind principalul furnizor de termeni științifici.

1. Construirea unei baze de date terminologice pune în joc competențe și capacități diverse și un exemplar simț al studiului complementar impus de cercetarea interdisciplinară.

Baza ontologică a terminologiei constă în delimitarea conceptelor noi și frecvent folosite într-un domeniu științific oarecare, fiecare termen al inventarului putînd fi definit exact doar atunci cînd el corespunde unui concept unic, redat cu precizie și concizie. Prin urmare, terminologia

LR, XLI, nr. 9, p. 479—490, București, 1992

oferă o informație corespunzînd unei configurații a cunoștințelor diferită de cea care ne este transmisă prin intermediul glosarelor și dicționarelor[1].

Principala etapă în construirea unei terminologii o reprezintă delimitarea *corpus*-ului.

Acesta este constituit pe baza ansamblului documentelor de orice formă (sonoră, scrisă, vizuală), desemnat în mod obișnuit prin siglele CST, adică comunicări științifice și tehnice, înțelegînd cuvîntul științific în sensul cel mai larg cu putință: științe pure și aplicate, științe exacte și științe umaniste; la fel, cuvîntul tehnic va acoperi tehnici propriu-zise, tehnologii, ca și activități specializate (meserii, profesii, ocupații) de muncă sau distracții.

Din aceste CST care conțin, produși de specialiști, termenii de origine (TO) se vor extrage, prin procedee lexicografice specifice — acestea înglobînd un tratament terminologic pe de o parte, sau o creație neologică pe de alta —, rezultatele sau, cum mai sînt numite, termenii elaborați (TE). De aceștia din urmă vor beneficia consumatorii sau receptorii, care sînt de diverse categorii: traducători, interpreți, redactori, ziariști, profesori ai unor discipline care conțin limbaje specializate (Lsp).

Schematic, în această primă fază a explicațiilor noastre, putem reprezenta lanțul terminologic în felul următor:

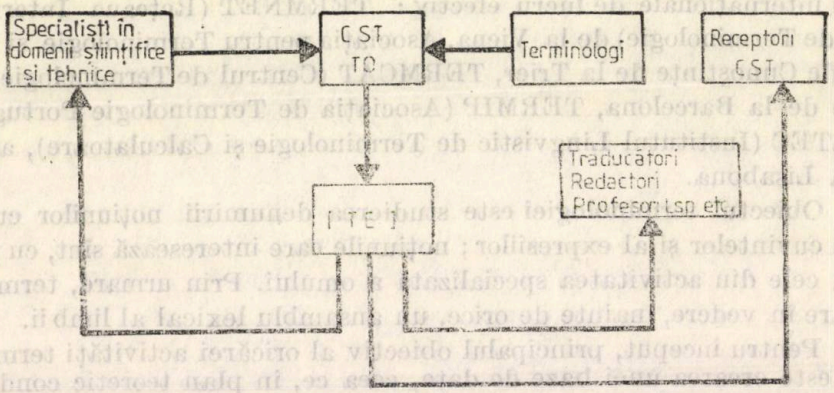

Fig. 1 Construirea unei baze de date terminologice.

Termenii de origine (TO) sînt termeni introduși de specialiști în domeniul lor de activitate; termenii elaborați (TE) sînt termeni construiți de intermediari — cum au fost numiți. Se obișnuiește să se facă o dis-

[1] Modelul tradițional al glosarelor are un caracter didactic, acela de răspîndire a cunoștințelor cu un caracter mai special sau din domenii mai puțin accesibile. Glosarul este prin natura lui selectiv. În momentul de față există la noi un mare număr de glosare, cuprinzînd un număr variabil de termeni din diferite domenii științifice, tehnice sau culturale, dar obiectivul lor principal continuă să fie acela al transmiterii de cunoștințe. Dicționarul specializat, cunoscut, de obicei, după denumirea domeniului a cărui specialitate o consacră: tehnic, medical, muzical etc., nu are caracter selectiv, ci are ca obiectiv furnizarea tuturor informațiilor care, direct sau indirect, sînt în legătură cu articolele de dicționar respective. Avînd și acesta un caracter didactic, nu rareori același articol de dicționar va înglobă explicații privind mai multe concepte.

tinctie netă între un specialist, a cărui activitate principală constă în a produce un articol, studiu etc. şi abia în al doilea rînd în a transmite o informaţie ştiinţifică privind termenii cu care a lucrat, şi un intermediar, specializat într-un domeniu, a cărui sarcină principală este de a retransmite informaţia ştiinţifică şi tehnică. Termenii elaboraţi (TE) nu trebuie confundaţi cu neologismele, deoarece conceptul de neologie este, după cum se ştie, de ordin diacronic, iar neologismele sînt legate de dinamismul limbilor vii, în continuă evoluţie, cu toată impresia de aparentă stabilitate pe care o lasă vorbitorilor [2].

Terminologii au fost numiţi şi ei intermediari, dar, după părerea noastră, ei sînt intermediari de un alt tip decît traducătorii, profesorii Lsp, redactorii etc., prin faptul că sarcina lor nu este de a retransmite sau a asista la retranscrierea de CST, ci rezultatul muncii lor — extragerea de TO şi realizarea de TE — se întoarce la specialişti, termenii avînd de data aceasta garanţia acceptabilităţii lor.

Terminologii au sarcina de a elabora metode de analiză a datelor terminologice şi de a studia efectiv aceste date. Metodele de analiză sînt în principiu destinate terminologilor, dar ele pot fi utile, în special în ceea ce priveşte creaţia neologică, şi traducătorilor şi redactorilor, dar mai ales specialiştilor care rămîn cei mai importanţi creatori de termeni noi. De multe ori terminologii sînt chemaţi să umple ceea ce Oficiul de limbă franceză de la Quebec denumeşte „trous terminologiques", iar noi le vom spune „goluri terminologice". Aceasta se întîmplă în special în situaţii în care tehnologia unei societăţi — de exemplu, tehnologia calculatoarelor şi microcalculatoarelor elaborată în engleză — este mai avansată decît cea a multor limbi, astfel încît terminologii unei limbi X trebuie să creeze termeni pentru noţiunile exprimate de termenii englezeşti. Interesantă din acest punct de vedere este lucrarea *Glossaire des termes officiels de l'informatique*, elaborată în 1989 de Secretariatul Comisiei Ministeriale de Terminologie şi Informatică din Franţa în acord cu Asociaţia Franceză de Normalizare (AFNOR). Astfel, engl. *software* îi corespunde, în lucrarea amintită, fr. *logiciel*, engl. *joystick*, fr. *manche à balai*, engl. *hardware*, fr. *matériel* şi exemplele ar putea continua.

În lipsa unui centru coordonator de terminologie, în limba română — dacă este să rămînem numai la acest domeniu al informaticii — termenii englezeşti sînt introduşi ca atare sau trunchiaţi, ajungînd, într-o pronunţare incorectă, pînă la alterări sau deformări supărătoare [3].

2. Terminologia este foarte legată de limbajele de specialitate (Lsp), care se definesc întotdeauna prin raportare la limba comună (Lc). Atît Lsp, cît şi Lc sînt denumiri care nu acoperă decît un subansamblu al limbii, cel al lexemelor, în care se întîlnesc c u v i n t e, e x p r e s i i şi t e r-

[2] Cu toate acestea, există o neologie lexicală specializată, numită n e o n i m i e, care cuprinde totalitatea neologismelor terminologice ; acestea se disting de neologismele lexicale tot aşa cum termenul se distinge de cuvînt. Aceste neologisme terminologice sînt numite n e o n i m e şi, ca şi neologismele lexicale, pot fi definite cu ajutorul a trei parametri : uzaj, durată şi mişcare în timp. Prin urmare, n e o n i m u l este un semn lingvistic de acelaşi tip ca termenul şi, în acest sens, el este univoc şi monoreferenţial, iar noţiunea pe care o exprimă face parte dintr-un sistem de noţiuni.

[3] Deşi pentru limba română a fost creată în cadrul Institutului Naţional oe Informare şi Documentare o bancă de date (TERMROM), efectele activităţii ei nu s-au făcut simţite pînă în momentul de faţă în domeniul terminologiei româneşti.

m e n i. În acest ansamblu al unei limbi date, oricît ar părea de curios, termenii reprezintă o proporție din ce în ce mai mare, în raport cu expresiile și cuvintele limbii respective. Limba comună (Lc) este definită de obicei ca ansamblul cuvintelor și expresiilor care, în contextul folosirii lor, nu se referă la nici o activitate specializată. Granița dintre limba comună și diferitele limbaje specializate nu este impenetrabilă, astfel încît, în principiu, o formă lingvistică poate să se întîlnească în același timp atît în Lc, cît și în Lsp. Acest lucru se poate întîmpla fie prin trecerea unui cuvînt din Lc ⇄ Lsp, fie invers. De exemplu, forma lingvistică f o n d se întîlnește în același timp în ambele zone, cu deosebirea că, în timp ce în limbajul specializat al fizicii ea se referă la o singură noțiune, în zona Lc ea are mai multe sensuri.

Raportul ca și relațiile care există între limba comună și limbajele specializate a fost reprezentată sugestiv de Guy Rondeau [4] sub forma mai multor cercuri concentrice :

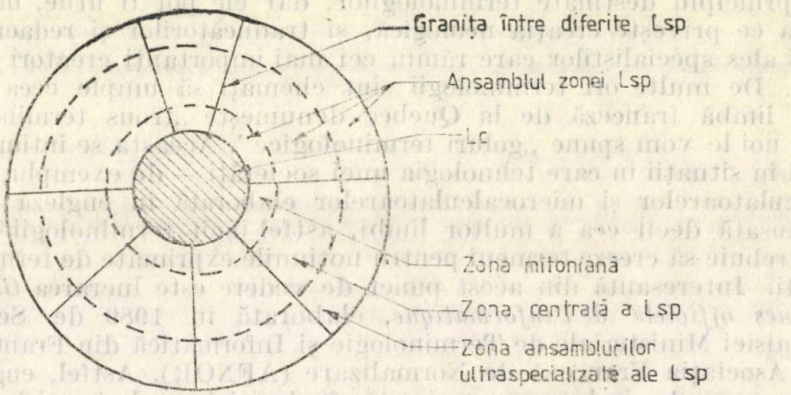

Fig. 2 Ansamblul lexical general al unei limbi

După cum se poate observa, ansamblul Lsp este compus din tre, cercuri concentrice, primul numit de același autor z o n a m i t o n i a n ă cea mai apropiată de Lc și care cuprinde termeni de tipul s t r u c t u r ă, a t o m, g r a d, f a z ă etc. Acești termeni nu aparțin unui anumit domeniu în mod special, iar noțiunile pe care ei le reprezintă se apropie deseori de sensurile pe care aceleași forme lingvistice le au în Lc. Ultimul cerc, de mai mică întindere, cel al v o c a b u l a r u l u i u l t r a s p e c i a l i z a t, provenit dintr-o cercetare de avangardă și o tehnică de vîrf, este folosit de un număr foarte restrîns de inițiați. Între cele două cercuri extreme se află zona centrală a Lsp, care cuprinde numărul cel mai mare de termeni ai limbajelor de specialitate.

Subiecții cunoscători și vorbitori se concentrează în primul cerc, cel al Lc, devenind din ce în ce mai rari în direcția cercurilor excentrice.

[4] Guy Rondeau, *Introduction à la terminologie*, Paris, 1985, p. 25.

Ansamblul zonei Lsp comportă subdiviziuni de importanță relativă, menite să reprezinte mase lexicale mai mult sau mai puțin bogate și demarcate prin granițe între domenii. Aceste granițe sînt, de asemenea, penetrabile în special pentru domenii de cercetare înrudite (de exemplu, domeniul științelor fizico-chimice, fizico-matematice etc.)

Aprilie 1992

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

Irina Preda

ÎMBOGĂȚIREA LEXICO-SEMANTICĂ A LIMBII ROMÂNE ACTUALE

(Cu privire specială la perioada postdecembristă)

I

1.1. „Vocabularul este expresia societății", observa lingvistul francez G. Matoré [1]. Această observație se confirmă, cu o pregnanță rareori întîlnită, în viața societății românești postdecembriste. Tinzînd să înlocuiască vechile structuri, revoluția din decembrie 1989 a marcat (și marchează, în continuare) evidente și rapide schimbări în anumite segmente ale vocabularului spre a denumi noile stări de lucruri. Fenomenul pare a fi recurent în toate revoluțiile. Păstrînd proporțiile cuvenite, se poate spune că Revoluția Franceză a avut — în urmă cu peste două secole — efecte similare asupra componenței vocabularului limbii franceze. „Două mii de cuvinte au inventat francezii în ultimul deceniu al secolului XVIII — ni se spune —, la care se adaugă altele cărora le-au modificat sensul ori conotația" [2].

Pornind de la această premisă, lucrarea de față își propune să facă o primă evaluare a măsurii în care evenimentele din decembrie 1989 au contribuit, prin consecințele lor, la îmbogățirea lexico-semantică și conotativă a limbii române strict actuale.

1.2. Caracteristicile principale ale perioadei postdecembriste constau în deplina manifestare a libertății de opinie, în apariția pluripartidismului și a vieții parlamentare, în primele inițiative legiferate de trecere spre o societate civilă, un stat de drept și o economie de piață. Oricît de fragile, semnele democrației au irupt în societatea românească sub forma extraordinarei diversități de opțiuni. Această diversitate, cel mai

[1] Apud Th. Hristea ș.a., *Sinteze de limba română*, ediția a doua . . . , București, 1981, p. 6.

[2] ROM. LIT., 18 VII 1991, p. 24. Pentru explicarea abrevierilor, v. 2.2. și 2.3.

evident vizibilă în presa scrisă, s-a reflectat lingvistic, cum era de aşteptat, la nivelul vocabularului. Aproape de la începuturile perioadei postdecembriste, societatea noastră a fost martora unui veritabil „asalt" lingvistic novator de ordin lexical.

1.3. Acest „asalt" a fost alimentat — şi adesea amplificat — de o serie de factori de natură precumpănitor conjuncturală :

a) O varietate de expresie adesea şocantă prin noutatea (şi chiar prin extravaganţa) ei pentru un receptor social „educat", decenii în şir, în spiritul limbajului monocolor, şablonard, „monolitic", care astăzi este numit „limbă de lemn".

b) Repetarea obsesivă, nu o dată superfluă, în mass-media, a unor elemente lexicale noi (încă neînregistrate în dicţionare), preluate cu un fel de voluptate de receptorul social, adesea fără deplina lor asimilare. Am numărat, de exemplu, pe doar două pagini ale unei publicaţii periodice, de 5 ori prezenţa cuvîntului *perestroika*, de 4 ori pe cea a lui *neocomunist*, de 6 ori sintagma *agent economic* (RL, 13 — 14 IV 1991, p. 4 — 5).

c) Readucerea în actualitate a unor termeni cu conţinut pînă mai ieri „tabu", absenţi din toate dicţionarele româneşti contemporane (v. *manist*, *multipartidism*, *naţional-liberal*, *naţional-ţărănesc*, *nedemocratic*, *promonarhist*, *vaidist* etc.), precum şi pătrunderea în prim-planul vocabularului a unor cuvinte şi sensuri pînă acum periferice, abia acceptate în inventarul unor dicţionare de neologisme (de exemplu, *agresa*, *concurenţial*, *consulting*, *contrademonstraţie*, *contramanifestaţie*, *demola* „a distruge", *editorialist*, *intersindical* etc., astăzi curente, sînt înregistrate exclusiv în DN[3]).

d) Schimbarea radicală a conotaţiei unor termeni (adesea fundamentali) ai perioadei antedecembriste, impunînd în prezent reevaluarea modului de receptare a conţinutului lor. Astfel, *bolşevic*, *comunism*, *marxism* etc. au devenit, prin compromiterea şi prăbuşirea ireversibilă a sistemului totalitar, profund şi deschis negativi, în timp de *anticomunism*, *capitalism*, *concurenţă*, *economie de piaţă* etc. au fost „reabilitaţi" conotativ, prin răsturnarea conjuncturii pînă acum existente.

e) În sfîrşit, acest „asalt" terminologic a fost amplificat de resuscitarea interesului pentru viaţa social-politică în sînul unor segmente sociale largi, cu mult mai interesate să participe astăzi (în mod efectiv ori măcar afectiv), potrivit propriei lor opţiuni, la evoluţia ţării spre o democraţie reală, după ruptura din decembrie 1989.

2.1. Oricît de evidentă, amploarea înnoirilor lexico-semantice postdecembriste trebuie dovedită documentar, spre a obţine date concrete incontestabile de ordin cantitativ şi calitativ.

Baza documentară de departe cea mai adecvată în acest scop o constituie publicistica scrisă strict actuală, prin natura sa extrem de receptivă şi de promptă în reflectarea schimbărilor de la toate nivelele societăţii, deci şi a înnoirilor corespunzătoare din planul vocabularului. Ne-am străduit ca publicaţiile selectate să fie cît mai reprezentative, să reflecte orientări şi limbaje cît mai diverse, să fie ancorate în prezent şi să aibă un profil nespecializat.

2.2. Am parcurs, analizat şi excerptat relativ intensiv un număr de 30 de periodice din anul 1991, în majoritate bucureştene. Dăm mai jos lista alfabetică a acestor publicaţii, cu abrevierile aferente folosite în cuprinsul lucrării : ACUM (AC.), ADEVĂRUL (AD.), AZI, BARICADA (B), CONTRAST (CON.), COTIDIANUL (COT.), cu suplimentul său (COT.S.), CURIERUL NAŢIONAL (CN), CUVÎNTUL (CUV.), DREPTATEA (DR.), EPOCA (EP.), EST-VEST (E-V), EUROPA (EUR.), EXPRES (E), EXPRES MAGAZIN (EM), FLACĂRA (FL.), FRAIERUL ROMÂN (FR), GAZETA DE TRANSILVANIA (GT), LIBERTATEA (L), cu suplimentul său (LS), OPINIA STUDENŢEASCĂ (OS), ROMÂNIA LIBERĂ (RL), ROMÂNIA LITERARĂ (ROM. LIT.), ROMÂNIA MARE (RM), ROMÂNUL (R), TINERAMA (T), TINERETUL LIBER (TL), VIAŢA (V) şi VIAŢA CAPITALEI (VC), 22(„22").

2.3. Selectarea din materialul excerptat a cuvintelor, sensurilor şi sintagmelor noi s-a făcut pe baza confruntării materialului publicistic cu inventarele lexico-semantice ale celor mai bogate dicţionare explicative româneşti contemporane cu profil general, precum şi cu cele mai reprezentative dicţionare de neologisme apărute în anii din urmă. Iată lista izvoarelor lexicografice de confruntare : *Dicţionarul limbii române* (DLR), serie nouă, Bucureşti, 1965 ş.u. (pentru porţiunea M-T) ; *Dicţionarul explicativ al limbii române* (DEX), Bucureşti, 1975, împreună cu amplul său *Supliment* (DEX-S) din 1988 ; *Micul dicţionar enciclopedic român* (M.D.ENC.), ediţia a II-a, Bucureşti, 1978 ; F. Marcu şi C. Maneca, *Dicţionar de neologisme* (DN[3]), ediţia a III-a, Bucureşti, 1978 ; în sfîrşit, *Dicţionarul de cuvinte recente* (DCR), Bucureşti, 1982, elaborat de Florica Dimitrescu.

2.4. Din selectarea amintită a rezultat că un număr de 618 cuvinte, 116 sensuri şi 12 sintagme atestate în paginile presei postdecembriste lipsesc din inventarele tuturor dicţionarelor româneşti contemporane luate ca bază de verificare.

2.5. Trebuie să atragem însă atenţia că datele lexico-semantice astfel obţinute trebuie privite cu două rezerve majore, dacă le raportăm exclusiv la perioada postdecembristă.

Pe de-o parte, ele sînt, fără îndoială, mai sărace faţă de realitate, căci au rezultat dintr-o campanie de excerptare a izvoarelor publicistice prin forţa împrejurărilor limitată şi desfăşurată într-o perioadă de continue şi dinamice transformări ale societăţii, soldate cu neîncetate noi achiziţii la nivelul vocabularului [3].

Pe de altă parte, datele statistice sînt mai bogate în raport cu aşteptările, căci în ele apar cuvinte (şi chiar sensuri) cert antedecembriste, pe care dicţionarele pur şi simplu le-au omis (cu sau fără îndreptăţire) din inventarele lor[4]. Pentru a da numai cîteva exemple edificatoare în sprijinul acestei afirmaţii, semnalăm că perechile sinonimice *refe-*

[3] La încheierea redactării lucrării înregistrasem deja în presa curentă circa 100 de noi cuvinte, ce n-au mai putut fi înglobate aici.

[4] De altfel, „lucrările lexicografice ale unei limbi nu oglindesc şi nici n-ar putea să oglindească vreodată întreaga bogăţie lexicală . . . a limbii respective "(Th. Hristea ş.a., *lucr. cit.*, p. 8).

gist/vest-german și *redegist/est-german*, curente în perioada antedecembristă, lipsesc din toate dicționarele românești ale vremii, ca și numeroși termeni cu sens negativ de mult timp arhicunoscuți, precum *neînarmat*, *neînsămînțat*, *neînsoțit*, *nemeritat* etc.

2.6. În condițiile mai sus arătate, sîntem obligați să avansăm o concluzie precaută : aceea că majoritatea înnoirilor lexico-semantice înregistrate de noi în presa românească strict actuală aparțin perioadei post decembriste (ori s-au impus acum în limbă), fără a putea face însă, în destule cazuri, cu mijloacele informative de care dispunem, o delimitare tranșantă între achizițiile ante- și postdecembriste. De aceea le-am și grupat laolaltă, căci ambele lipsesc din dicționarele românești cu profil general și din cele de neologisme. Avem totuși convingerea că impresia de „asalt" lingvistic novator, despre care am vorbit, este produsă în mod determinant de cuvintele și de sensurile „transparent" postdecembriste, legate explicit de realitatea imediată.

3.1. Inventarul lexico-semantic al achizițiilor noi, alcătuit pe baza excerptării presei postdecembriste, va apărea la sfîrșitul întregii lucrări, cu documentația de rigoare. Pentru a înțelege mai bine implicațiile pe care acesta le are în ansamblul vocabularului limbii române de astăzi se impun cîteva constatări mai semnificative.

3.2. Cunoscutul jurnalist englez John Ryan, fost președinte al Consiliului Național al Presei din Marea Britanie, făcea următoarea observație asupra presei românești postdecembriste : „Majoritatea ziarelor ... sînt pline de politică, politică și iar politică ... Cred că un ziar trebuie să ofere cititorilor o mai mare diversitate de articole" (COT., 11 VII 1991, p. 3). La rîndul său, un publicist român se întreba retoric : „Există vreun gest posibil în România de azi care să nu fie politic?" („22", 12 — 18 VII 1991, p. 8). „Ca și în fotbal — observa altcineva cu ironie — , toți ne pricepem astăzi la fel de bine în politică ; aici avem cu toții aceeași calificare — și anume pe cea mai înaltă. Căci ... politica ne afectează pe toți și toți o trăim" (AZI, 2 VIII 1991, p. 3).

3.3. Constatările citate se confirmă pe deplin dacă analizăm componența vocabularului nou extras din paginile presei actuale : politicul[5] ocupă în acest vocabular novator un loc de-a dreptul covîrșitor. Se poate susține — pe bază documentară — că după revoluția din decembrie 1989 lexicul limbii române s-a politizat în mod frapant.

O statistică sumară va încerca să întărească aserțiunea de mai sus. Astfel, dacă luăm în considerare doar cele 618 cuvinte noi cuprinse în amintitul inventar, observăm că circa 390 (adică aproape 65%) aparțin (în sens larg) limbajului politic. La fel stau lucrurile și în cazul sensurilor și al sintagmelor noi. În realitate, procentul amintit este și mai ridicat, căci numeroși termeni (și sensuri) noi cu conținut primar nepolitic sînt folosiți în contexte cu pronunțată tentă politică (v. *emanat*, în contextul „Interesele *emanaților* din decembrie 1989", DR., 30 V 1991, p. 1 : *grupuscul* în „Un *grupuscul* de extremă dreaptă", L, 20 V 1991, p. 4 ;

[5] Înțeles ca „subsistem social" ce include „activitatea claselor sociale, a partidelor, a grupurilor sociale în raport cu statul" (*Dicționar politic*, București, 1975, p. 461).

demolare, cu o nouă accepție, figurată, rezultînd dintr-un context ca „*Demolarea* efectivă a structurilor comuniste", COT., 4 X 1991, p. 2 etc.).

Parcurgerea (fie și fugitivă) a inventarului lexico-semantic final arată cu evidență și în mod concret tendința de politizare a vocabularului, despre care am amintit. Ne mulțumim să dăm aici un singur tip de exemple pentru a ilustra această tendință. Ca o consecință nemijlocită a reinstaurării multipartidismului și a diversității de opinie și de opțiuni socioculturale, au apărut în lexicul limbii române numeroși termeni denumind aderenți la partide, organizații și asociații : *cefesenist* „(membru) al Consiliului Frontului Salvării Naționale" (COT., 27 VI 1991, p. 2), *cepeunist* „(membru) al Consiliului Provizoriu de Uniune Națională" („22", 1—8 IX 1991, p. 8), *fesenist* (AD., 3 V 1991, p. 1), *frontist* (AZI, 31 V 1991, p. 1), *ghedesist* „(membru) al Grupului pentru Dialog Social" (ib., 25 VI 1991, p. 4), *peaceist* „(membru) al Partidului Alianței Civice" (EP., 11 — 17 IX 1991, p. 1), *peaderist* „(membru) al Partidului Democrat-Agrar Român" (RL, 26 VII 1991, p. 4), *pedemist* „(membru) al Partidului Democrat al Muncii" (E, 20 — 26 VIII 1991, p. 5), *penecist* „(membru) al Partidului Național Conservator" (L, 26 VII 1991, p. 1), *penelist* (COT., 19 VII 1991, p. 1), *penețecedist* (RM, 11 X 1991, p. 13), *penețist* (ROM. LIT., 11 VII 1991, p. 3), *peremist* „(membru) al Partidului România Mare" (EM, 7 — 13 VIII 1991, p. 2), *pesemist* „(membru) al Partidului Socialist al Muncii" (COT., 9 VIII 1991, p. 2), *peunerist* „(membru) al Partidului de Uniune Națională a Românilor" (E, 1 — 6 X 1991, p. 13), *udemerist* (EP., 24 — 30 VII 1991, p. 3), *umerelist* „(membru) al Uniunii Mondiale a Românilor Liberi" (AZI, 2 VII 1991, p. 3), *vetrist* „(membru) al Vetrei Românești" (RL, 4 V 1991, p. 1) etc.

3.4. Componenta politică a vocabularului postdecembrist devine și mai relevantă dacă o raportăm la rezultatele unei investigații antedecembriste similare, întreprinsă de noi în cursul anului 1988 [6], cu precădere pe baza publicisticii vremii. Constatam atunci că domeniul amintit reprezenta sub 2% din totalul cuvintelor noi înregistrate în izvoare. Comparația ni se pare plină de semnificații. O dată în plus, ea ne îndreptățește să considerăm că în interiorul acestui segment lexical s-a produs, în prezent, o reală mutație, aflată încă în plină expansiune.

4.1. A doua trăsătură frapantă a publicisticii postdecembriste o reprezintă conținutul ei contestatar, opoziționist, negator și chiar demolator, manifestare a libertății de opinie. În vizorul acestei reacții negative evasigeneralizate se află deopotrivă trecutul totalitar abia surmontat, unele reziduuri ale trecutului manifeste în prezent ori prezentul însuși, atît de frămîntat în tranziția sa dificilă spre viitor.

4.2. La nivel lexical, reacția pomenită se manifestă cu precădere în folosirea unei avalanșe de formații analizabile create (mai ales pe teren românesc) cu prefixe și cu elemente de compunere antepuse, al căror sens explicit „transparent" modifică accepția (pozitivă, negativă ori neutră a) cuvintelor-bază la care sînt atașate într-una de sens contrar,

[6] Irina Preda, *Cuvinte noi neînregistrate în dicționarele generale*. II, în LR, XXXVIII, 1989, nr. 5, p. 472.

conferă acestor baze un caracter excesiv, nedorit sub raport semantic sau — în sfîrșit — decodează, reliefează trăsăturile semantice (de regulă, negative) ale bazelor lexicale.

4.3. Din prima categorie amintită fac parte derivatele noi formate cu prefixele **anti-** [7] (*antiamerican*, RL, 22 VIII 1991, p. 5; *anticeaușism*, ROM. LIT., 20 VI 1991, p. 2; *anticeaușist*, FR, 11 VI 1991, p. 6; *antidemocrat*, AC., nr. 36, IX 1991, p. 1; *antidictatorial*, AD., 1 X 1991, p. 3; *antievreiesc*, DR., 22 V 1991, p. 3; *antievreism*, EM, 24 — 30 VII 1991, p. 12; *antiextremist*, ib., 11 — 17 IX 1991, p. 5; *antifesenism*, TL, 27 IX 1991, p. 2; *antifesenist*, RL, 14 V 1991, p. 4; *antifrontist*, AZI, 16 VII 1991, p. 2; *antiguvernamentalism*, EM, 2 — 8 X 1991, p. 15; *antilegionar*, „22", 9 — 16 VIII 1991, p. 9; *antiliberal*, COT., 23 X 1991, p. 2; *antimaghiar*, OS, 15 — 22 V 1991, p. 4; *antimonarhism*, COT., 7 VI 1991, p. 2; *antipatriot*, RL, 2 VIII 1991, p. 8; *antipreziden-țial*, DR., 25 IV 1991, p. 2; *antireformist*, B, 27 VIII 1991, p. 3; *antiromân*, AD., 28 IX 1991, p. 3; *antiromânesc*, V, 6 — 12 VI 1991, p. 5; *antiromânism*, RM, 18 X 1991, p. 9; *antisecurist*, „22", 11 — 18 X 1991, p. 1; *antisindical*, RL, 22 VIII 1991, p. 2; *antisionist*, EUR. ediție specială, X 1991, p. 6; *antisocialism*, E, 10 — 16 IX 1991, p. 4; *antisovietic*, L, 5 VII 1991, p. 4; *antisovietism*, FL., 28 VIII 1991, p. 7; *antistalinism*, „22", 12 — 18 VII 1991, p. 4; *antistalinist*, AC., nr. 27 VII 1991, p. 2; *antiterorism*, RL, 18 VII 1991, p. 2; *antiterorist*, TL, 17 IX 1991, p. 2; *antitotalitar*, E, 16 — 22 IV 1991, p. 1; *antitotalitarism*, „22", 3 V 1991, p. 9; *antitotalitarist*, COT., 11 VII 1991, p. 4; *antițărănist*, ib., 9 IX 1991, p. 2; *antițigănesc*, AD., 31 VII 1991, p. 2; *antiudemerist*, RL, 1 VI 1991, p. 3), **contra-** [8] (*contrademonstra*, AC., nr. 24, VI 1991, p. 1; *contramiting*, FR, 21 — 27 V 1991, p. 5; *contramonarhist*, RL, 28 VI 1991, p. 8; *contraproclamație*, „22", 2 — 9 VIII 1991, p. 2; *contrapropagandă*, COT., 8 VIII 1991, p. 2; *contrareformist*, „22", 1 — 8 IX 1991, p. 7; *contraspion*, EM, 13 — 20 VIII 1991, p. 1), **de(s)-/de(z)-** [9] (*decolectivizare*, L, 25 VI 1991, p. 6; *decomunizare*, RL, 10 VII 1991, p. 8; *derusificare*, RM, 13 IX 1991, p. 13; *desovietizare*, COT., 30 V 1991, p. 2; *destalinizare*, „22", 1 — 8 IX 1991, p. 16; *dezetatizare*, CON., nr. 32, IX 1991, p. 2; *dezideologizare*, COT., 7 VIII 1991, p. 2;), **dis-** [10] (*disfuncționalitate*, CN, 4 IX 1991, p. 2), **i(n)-** [11] (*incontrolabil*, TL, 2 VII 1991, p. 2; *inechivoc*, AD., 22 V 1991, p. 1; *invandabil*, L, 19 VIII 1991, p. 1; *ireconciliant*, COT., 8 VIII 1991, p. 1; *irelevant*, AZI, 2 VIII 1991, p. 5), **ne-** [12] (*necomunist*, EP., 24 — 30 VII 1991, p. 1; *neconstituțional*, FL., 21 VIII 1991, p. 2; *neconstituționalitate*, RL, 29 VIII 1991, p. 1; *nedemocrat*, E, 3 — 9 IX 1991, p. 4; *nedemocratic*, COT., 5 VIII 1991, p. 2; *neguvernabil*, AD., 11 X 1991, p. 3; *nelegalitate*, COT., 10 IX 1991, p. 3; *nelegitimitate*, „22", 24 V 1991, p. 4; *nemembru*, AZI, 2 VIII 1991, p. 3; *nemuncă*, RL, 17 X 1991, p. 4; *neparlamentar*, L, 14 VI 1991,

[7] V. *Formarea cuvintelor în limba română*. II. *Prefixele* (abreviat, FCLR II), (București), 1978, p. 53 (*anti-* „împotriva, contra. . . unor fenomene, procese etc., de obicei dăunătoare").
[8] *Ibidem*, p. 74 (*contra-* indică „împotrivirea față de un obiect . . . dăunător").
[9] *Ibidem*, p. 89 (exprimă „opusul, contrariul cuvîntului-bază").
[10] *Ibidem*, p. 97 (*dis-* are „sens negativ-privativ").
[11] *Ibidem*, p. 124 („are valoare negativă, exprimînd . . . contrarul bazei").
[12] *Ibidem*, p. 164 („are valoare negativă").

p. 1 ; *nepartinic*, COT., 16 IX 1991, p. 1 ; *neprivatizat*, AZI, 16 VIII 1991, p. 1 ; *nerentabil*, CN, 18 V 1991, p. 2 ; *nereprezentativ*, AC., nr. 19, V 1991, p. 2 ; *nereprezentativitate*, TL, 28 IX 1991, p. 1 ; *nestatutar*, L, 30 V 1991, p. 1) ; din a doua categorie, derivatele noi cu prefixele **hiper-** [13] (*hiperinflație*, „22", 22 III 1991, p. 15 ; *hipercentralizare*, EUR., nr. 41, IX 1991, p. 7), **super-/supra-** [14] (*superagent*, L, 26 IX 1991, p. 4 ; *supercentralizat/supracentralizat*, E-V, V 1991, p. 2, RL, 15 V 1991, p. 3 ; *superelitist*, RM, 27 IX 1991, p. 2 ; *superindustrializat*, TL, 21 V 1991, p. 1 ; *superpoluat*, E, 13 — 19 VIII 1991, p. 2 ; *superputere/supraputere*, DR., 25 IV 1991, p. 1, CN, 21 VI 1991, p. 6), **ultra-** [15] (*ultracentralizat*, CN, 21 VI 1991, p. 6 ; *ultracomunist*, COT., 9 VIII 1991, p. 2 ; *ultraconservator*, AD., 6 VIII 1991, p. 6 ; *ultraextremist*, COT., 27 VIII 1991, p. 2 ; *ultranațională*, RL, 6 VI 1991, p. 2 ; *ultraromânism*, E, 13 — 19 VIII 1991, p. 12 ; *ultrașovin*, L, 3 VII 1991, p. 3) ; în sfîrșit, din a treia categorie, formațiile lexicale rezultate prin atașarea la baze a unor elemente de compunere antepuse precum **cripto-** [16] (*criptocomunism*, „22", 10 V 1991, p. 4 ; *criptocomunist*, DR., 22 V 1991, p. 3 ; *criptofesenist*, COT., 7 VIII 1991, p. 2), **neo-** [17] (*neobolșevic*, „22", 1 — 8 IX 1991, p. 13 ; *neoburghezie*, RL, 26 VII 1991, p. 4 ; *neocomunism*, R, 20 — 26 V 1991, p. 2 ; *neocomunist*, E, 16 — 22 IV 1991, p. 3 ; *neoconservator*, RL, 31 VII 1991, p. 4 ; *neodictatură*, ib., 1 VI 1991, p. 1 ; *neofesenist*, COT., 12 VI 1991, p. 2 ; *neolegionar*, AZI, 18 VI 1991, p. 1 ; *neomineriadă*, FR, 8 — 15 X 1991, p. 7 ; *neonomenclatură*, AC., nr. 26, VII 1991, p. 2 ; *neonomenclaturist*, RL, 24 V 1991, p. 1 ; *neorevizionist*, RM, 27 IX 1991, p. 6 ; *neosecurism*, AZI, 16 VIII 1991, p. 1 ; *neostalinist*, B, 27 VIII 1991, p. 3 ; *neoșovinism*, L, 4 VIII 1991, p. 6 ; *neototalitarist*, COT., 16 IX 1991, p. 2) și **pseudo-** [18] (*pseudodemocrat*, EM, 13 — 19 XI 1991, p. 3 ; *pseudoindependent*, RM, 20 IX 1991, p. 5 ; *pseudointelectual*, RL, 12 X 1991, p. 4 ; *pseudopartid*, „22", 8 — 15 IX 1991, p. 4 ; *pseudopatriot*, COT., 23 IX 1991, p. 1 ; *pseudopolitician*, RM, 20 IX 1991, p. 16 ; *pseudoprivatizare*, COT., 29 VII 1991, p. 2).

Formațiile analizabile de acest tip, rezultate prin atașarea la baze a unor elemente antepuse, reprezintă circa o treime din totalul cuvintelor cuprinse în inventar. Acest procent, surprinzător de ridicat, vorbește de la sine despre violența caracterului contestatar, opoziționist și negator al vocabularului românesc postdecembrist.

4.4. Chiar dacă numai complementară (prin proporțiile ei), tendința se regăsește și în conținutul unor termeni noi formați prin derivare internă cu sufixe, împrumutați etc. (v. *acutizare*, RL, 12 X 1991, p. 4 ; *agresiona*, T, 26 IV — 2 V 1991, p. 12 ; *ceaușism*, AD., 22 VI 1991, p. 2 ;

[13] *Ibidem*, p. 117 (indică „excesul, exagerarea . . . , depășirea limitei superioare a normalului").

[14] *Ibidem*, p. 239 (arată o însușire „ce poate depăși limitele normalului, atingînd un grad excesiv").

[15] *Ibidem*, p. 250 („apare frecvent în terminologia politică" și arată „o însușire atingînd un grad excesiv, exagerat").

[16] F. Ciobanu și F. Hasan, *Formarea cuvintelor în limba română*. I. *Compunerea* (abreviat, FCLR I), (București), 1970, p. 246 (*cripto-* are sensul „ascuns").

[17] *Ibidem*, p. 250 (*neo-* „nou" ; în exemplele noastre, „noul" exprimat de *neo-* este conceput aproape întotdeauna spre a fi receptat în mod negativ).

[18] *Ibidem*, p. 256 (*pseudo-* „fals").

demolator, „o luptă politică *demolatoare*", RL, 26 IV 1991, p. 5; *gulag*, LS, 13 IV 1991, p. 8; *isterizat*, „însănătoşirea acestui neam *isterizat*", L, 10 VII 1991, p. 3; *libaniza*, „Criza iugoslavă riscă *să se libanizeze*", E, 23 — 29 VII 1991, p. 12; *mineriadă*, DR., 22 V 1991, p. 1; *partidulet*, V, 6 — 12 VI 1991, p. 4; *populism*, „Tinde să alunece în *populism* ieftin", AD., 20 VI 1991, p. 2; *triumfalism*, „maniera *triumfalismului* comunist", EM, 2 — 8 X 1991, p. 2; *veleitarism*, AZI, 24 IX 1991, p. 2), consolidînd astfel, în mod şi mai pronunţat, setul de cuvinte de tip „negativ" din publicistica actuală.

Faptul că în inventarul lexical postdecembrist cuvintele alcătuite cu prefixe şi cu elemente de compunere antepuse avînd valori explicit p o z i t i v e sînt, statistic vorbind, absolut nesemnificative în raport cu cele de sens contrar (v. *filoceauşist*, „22", 9 — 16 VIII 1991, p. 12; *filosemitism*, ib., 28 VI — 4 VII 1991, p. 12; *proamerican*, COT., 7 VIII 1991, p. 4; *proceauşist*, EP., 11 — 17 IX 1991, p. 1; *procomunist*, RL, 19 VI 1991, p. 2; *proevreiesc*, RM, 16 VIII 1991, p. 11; *profesenist*, E, 1 — 6 X 1991, p. 16; *proguvernamental*, L, 20 V 1991, p. 4; *prolegionar*, COT., 19 VIII 1991, p. 2; *promonarhic*, AD., 3 V 1991, p. 5; *promonarhist*, GT, 30 IV 1991, p. 1; *prooccidental*, COT., 10 X 1991, p. 2; *prezidenţial*, AZI, 15 VI 1991, p. 3; *proreformist*, AD., 22 VI 1991, p. 1; *prosocialist*, COT., 10 IX 1991, p. 2) [19], scoate şi mai bine în relief preeminenţa zdrobitoare a termenilor de tip „negativ".

4.5. Deşi extrem de agreate în presa actuală, cuvintele analizabile de la **4.3.** aparţin, prin excelenţă, terminologiei minore şi par a avea, cele mai multe, un caracter strict conjunctural, fiind neviabile pe termen îndelungat.

Mai 1992

Şcoala Generală nr. 134
Bucureşti, str. Baciului nr. 4

[19] *Filo-* are sensul fundamental „a iubi" (FCLR I, p. 249), iar *pro-*, mai productiv, indică „ataşamentul, adeziunea . . . , în opoziţie cu *anti-*" (FCLR II, p. 201).

Areadie Evdoșenco

GRAMATICĂ

PRONUMELE DE ÎNTĂRIRE: PRONUME SAU ADJECTIV?

În Gramatica Academică din 1963 se spune că „astăzi, în limba literară, acest pronume apare numai ca adjectiv pronominal" (I, p. 154). De aceeași părere este și acad. Al. Graur: „Astăzi nu mai apare pronumele de întărire decît în apoziție pe lîngă un pronume personal sau pe lîngă un substantiv, ceea ce practic înseamnă că s-a transformat în adjectiv: *eu însumi, vecina însăși* etc." (*Gramatica azi*, 1973, p. 100). În articolul său „*Pronumele de întărire*" *în româna contemporană* (LR, XXIX, 1980, nr. 3), Elena Berea-Găgeanu[1] afirmă, de asemenea, că „așa-numitul « pronume de întărire » apare în limba română contemporană însoțind întotdeauna un pronume (personal, reflexiv, demonstrativ) sau un substantiv . . . " (p. 183).

În cadrul unei discuții desfășurate în paginile revistei „Limba română" s-a pronunțat și acad. Iorgu Iordan: „Pronumele de întărire apare, c o r e c t, totdeauna ca însoțitor (= întăritor !) al altui pronume sau al unui substantiv: *eu însumi, el însuși* etc.; *Arghezi însuși, românii înșiși* etc." (LR, XXIX, 1980, nr. 6, p. 617). Faptul că același cuvînt este numit pronume, dar apare în rol de adjectiv, i-ar putea deruta pe elevi. În articolul său *În legătură cu definiția pronumelui de întărire* (LR, XXXI, 1982, nr.2), Ion Popescu afirmă următoarele: „Despre p r o n u m e ca î n l o c u i t o r a l s u b s t a n t i v u l u i, elevii învață încă din clasele primare. În primele două clase ale gimnaziului, ei află și despre existența adjectivelor pronominale (demonstrative și posesive). Ca urmare a studierii morfologiei în clasele a V-a și a VI-a, rămîn cu două noțiuni distincte: cea de *pronume* și cea de *adjectiv pronominal*. Dacă în manualul de gramatică pentru clasa a VII-a, la lecția despre pronumele de întărire, s-ar fi reprodus definiția din ediția a II-a a Gramaticii Academiei, vol. I, p. 154 (« Pronumele de î n t ă r i r e î n s o ț e ș t e u n s u b s t a n t i v s a u u n p r o n u m e (s.n.) cu scopul de a preciza obiectul determinat »), elevii s-ar fi întrebat dacă mai rămîne sau nu valabilă definiția pronumelui învățată în clasele precedente . . . ". Spre a evita o astfel de întrebare, autorul actualului manual de gramatică pentru clasa a VII-a spune că acest pronume „î n l o c u i e ș t e un substantiv sau un pronume (cls. a VII-a, p. 53)", ceea ce a atras replica acad. Iorgu Iordan reprodusă mai sus.

Includerea unui cuvînt ce joacă rolul de adjectiv în partea de vorbire numită pronume își găsește oarecum explicația într-o lucrare cum ar fi cea a lui Hermann Paul, intitulată *Principii de istorie a limbii* (1880). Teoretician al curentului neogramatic, H. Paul afirmă în capito-

[1] Vezi și Mirela Teodorescu, *Pronumele de întărire*, în LL, 1979, 3, p. 292 — 293.

lul XX, intitulat *Clasificarea părţilor de vorbire*, că actuala clasificare vine din gramaticile antice şi nu are la bază principii logice consecvente, dar n-ar putea fi înlocuită cu una mai bună (1, p. 415). Neajunsul acestei clasificări constă în faptul că nici unul dintre criteriile care îi stau la bază nu este suficient pentru a atinge scopul vizat.

Explicaţia lui H. Paul nu a fost dezminţită pînă în prezent. Lingvişti de vază ai secolului nostru, cum ar fi F. de Saussure sau L. Hjelmslev, au continuat într-un anumit sens cele spuse de H. Paul. Primul spunea că „din punct de vedere lingvistic morfologia nu are propriul său obiect real şi independent" (2, p. 168). L. Hjelmslev era de părere că descrierea limbii, pe baza „principiului empiric" formulat de el, „nu îndreptăţeşte existenţa unor astfel de discipline cum ar fi sintaxa sau ştiinţa despre părţile de vorbire" (3, p. 356).

Cu toate acestea, cei doi lingvişti au contribuit în mod indirect la evidenţierea caracterului autonom al morfologiei pe care îl negau. Această contribuţie constă în dubla diviziune a limbajului, pe de o parte, în formă şi substanţă, iar, pe de alta, în planul conţinutului şi cel al expresiei. În legătură cu ultima diviziune L. Hjelmslev ajunge la o concluzie de cea mai mare importanţă: „Nu vom pricepe nimic din structura limbii dacă nu vom ţine seama în permanenţă de interacţiunea celor două planuri" (3, p. 333). Într-adevăr, datorită ultimilor doi lingvişti poate fi evidenţiat conţinutul morfologic al părţilor de vorbire, a căror expresie o constituie părţile de vorbire, cuvintele şi formele lor gramaticale, numite şi „forme-cuvînt" sau logoforme (engl. *word form*).

Conţinutul morfologic ne permite să observăm că pronumele de întărire şi adjectivul au aceeaşi structură, ceea ce se poate vedea comparînd tabelul adjectivelor cu cel al elementelor de bază ale pronumelui de întărire (Tabelele *1* şi *2*).

Tabelul 1

Conţinutul morfologic al adjectivului

		Numărul		Genul
		Singular	Plural	
		acru	*acri*	Masculin
Cazul	Direct [2]	*acră*	*acre*	Feminin
	Oblic	*acre*		

Tabelul 2

Conţinutul morfologic al elementelor de bază ale pronumelui de întărire.

		Numărul		Genul
		Singular	Plural	
		însu-	*inşi-*	Masculin
Cazul	Direct	*însă-*	*inse-*	Feminin
	Oblic	*inse-*		

[2] Denumirile de caz *drept* (direct) şi *oblic* (genitiv-dativ) le întîlnim la primii mari lingvişti români: A. Lambrior şi H. Tiktin (4).

La elementele de bază ale pronumelui de întărire (*îns* + desinențele *-u, -i, -ă, -e*) se adaugă la persoana a III-a elementul invariabil *-și*: *însuși, însăși, înseși* (singular); *înșiși, înseși* [3] (plural). La celelalte două persoane la elementele de bază se adaugă elemente care variază în funcție de număr (*-mi, -ne* și *-ți, -vă*): *însumi, înșine*; *însămi, însemi, însene*; *însuți, înșivă*; *însăți, înseți, însevă*.

Vedem deci că pronumele de întărire se arată a fi adjectiv nu numai din punctul de vedere sintactic, ci și din cel morfologic propriu-zis.

Posibilitatea morfologică, mai precis una din posibilitățile, de a califica pronumele de întărire drept adjectiv s-a ivit o dată cu apariția unor lucrări, cum ar fi ediția a II-a a Gramaticii Academiei (1963 : vol. I, p. 154) și *Gramatica de bază a limbii române* (1982) de Ion Coteanu sau *Gramatica pentru toți* (1986) de Mioara Avram, unde găsim formele de caz oblic (genitiv-dativ) la feminin singular: *însemi, înseți, înseși*. Într-o serie de lucrări mai ales anterioare, cum ar fi prima ediție a Gramaticii Academiei (1954), *Limba română contemporană* (1956) de Iorgu Iordan, *Gramatica azi* (1973) de Al. Graur, formele de caz oblic nu erau indicate.

A doua condiție pentru a trata pronumele de întărire ca adjectiv din același punct de vedere morfologic a fost dată de împărțirea lui în trei cuvinte. În *Dicționarul limbii române literare contemporane*, vol. II (1956), acest pronume era privit ca un singur cuvînt, *însumi*. În *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (1982), pronumele de întărire apare în trei cuvinte, indicate separat: *însumi, însuși, însuți*.

Prin admiterea formei de caz oblic, fiecare din aceste trei cuvinte totalizează exact același număr de 5 forme ca și adjectivul, cu același conținut morfologic (vezi Tabelele 1 și 2).

În cele patru lucrări citate la începutul articolului, autorii considerau că pronumele de întărire ar fi adjectiv sau asemănător adjectivului ținînd seamă numai de aspectul sintactic. Criteriul sintactic nu este însă nici necesar și nici suficient pentru a dovedi că pronumele de întărire ar fi adjectiv (insuficiența acestui criteriu pentru clasificarea părților de vorbire a fost subliniată de H. Paul în cartea citată).

În Gramatica Academiei (1963) pronumele demonstrativ *acesta* sau *acela* este tratat ca adjectiv cînd însoțește un substantiv (I, p. 168—169). Adjectivul demonstrativ nu se identifică însă cu adjectivul propriu-zis nici din punctul de vedere al numărului de forme, nici din cel al conținutului lor morfologic. Într-adevăr, dacă adjectivul totalizează 5 forme, demonstrativul *acesta* sau *acela* înmănunchează 7 forme. Dacă adjectivul reflectă cazul numai în cele două forme de feminin singular, pronumele demonstrativ exprimă gramemele cazului în toate cele 7 forme: *acel(a) — acelui(a), acei(a) — acelor(a)* etc.

Demonstrativul are tendința de a pierde formele sale de caz oblic atunci cînd apare după substantivul pe care îl determină, fapt semnalat de acad. Iorgu Iordan în capitolul *Sintaxa* al cărții citate: *neamului acesta, făpturilor acestea, țăranului acela, războiului acesta, romanului acesta* etc. (p. 600 — 601).

[3] În calitate de variantă a formei *înseși* se mai adaugă și forma *însele*. Acad. Iorgu Iordan a dovedit însă că această formă nu este corectă, datorîndu-se unei confuzii (5, p. 379).

Pronumele de întărire, dimpotrivă, cîştigă o formă de caz oblic cînd este folosit în funcţie de determinant.

Rolul de atribut face ca pronumele de întărire să se identifice cu adjectivul nn numai funcţional, ci şi formal, modificîndu-şi structura morfologică. Am putea deci spune că în limbă, ca şi în biologie, funcţia creează organul.

BIBLIOGRAFIE

1. H. Paul, *Prinţipi istorii iazika*, Moscova, 1960, p. 415.
2. F. de Saussure, *Trudi po iazikoznaniiu*. Moscova, 1977.
3. L. Hjelmslev, *Prolegomeni k teorii iazika. Novoe v lingvistike*, Vipusk I, Moscova, 1960.
4. H. Tiktin, *Gramatica română*. Partea I. Iaşi, 1893.
5. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, Bucureşti, 1956.

Mai 1992

Institutul de Lingvistică
Chişinău, str. 31 August nr. 86

Lia Brad-Chisacof

I. HELIADE RĂDULESCU ŞI *BIBLIA DE LA BUCUREŞTI*

Doamnei MIOARA AVRAM, la 60 de ani

Cîteva date legate de calitatea traducerii din greacă a *Bibliei de la Bucureşti* (care va apărea mai departe în text sub sigla BB) republicată recent (1988) sub egida Patriarhiei Române au fost relevate într-un articol cuprins într-o revistă ecleziastică ateniană din secolul trecut [1]. Articolul în cauză prezintă personalitatea lui I. Heliade Rădulescu, după care reproduce o scrisoare a acestuia către Patriarhul Constantinopolului şi patriarhia Alexandriei, Antiohiei şi Ierusalimului şi către sfintele sinoduri ale Greciei şi Rusiei. Heliade Rădulescu este prezentat într-un mod foarte elogios, cu o subliniere aparte a educaţiei sale greceşti [2].

Conform autorului articolului de care ne ocupăm, scrisoarea lui Heliade publicată de el nu e decît o traducere a unui original românesc, o scrisoare adresată mitropolitului Moldovei Sofronie şi scrisă la Paris în 6/18 iunie 1858. În corespondenţa lui Heliade există o scrisoare datată 6 mai 1858, cu un conţinut apropiat de al celei traduse în greacă şi adresată lui Nifon, mitropolit al Ţării Româneşti [3]. Diferenţa de conţinut dintre cele două scrisori [4] constă într-un supliment de date de limbă şi detalii în legătură cu receptarea traducerilor parţiale din Biblie aparţinînd lui Heliade Rădulescu.

Practic, scrisoarea în două versiuni la care ne referim solicită un ajutor pentru o nouă traducere românească a Bibliei. E foarte probabil

[1] Este vorba de Ἐκκλησιαστικός Κύρηξ din 1858, iar articolul în cauză este Ἰωάννης Ἡλιάδης καί ἡ πρός τούς ἀρχιποιμένας τῆς ὀρθόδοξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀναφορά αὐτοῦ· (*Ioan Iliadis şi sesizarea sa către arhipăstorii bisericii ortodoxe a Răsăritului*), p. 495 — 499, 502 — 507, şi este semnat cu iniţiala Ω.

[2] *Ibidem*. Să remarcăm că unele date de limbă pe care urmează să le detaliem aici nu arată în nici un fel o bună cunoaştere de către Heliade a limbii greceşti. Să mai remarcăm că prietenia ce a existat între I. Heliade Rădulescu şi G. G. Papadopoulos (care ar putea să fie autorul prezentării făcute lui Heliade şi printr-o trimitere a căruia am ajuns la articolul în cauză) i-a transformat pe cei doi în revizori şi stilizatori reciproci de texte. Într-o schiţă de istoria limbii române a lui G.G. Papadopoulos poate fi întîlnită o echivalenţă ca **funte*/ lat. *fons*, unde o greşeală de tipar ar putea fi acceptată, dacă nu ar fi existat al doilea termen al comparaţiei, care ne indică în ce grad poseda Papadopoulos româna. Pe de altă parte, textele lui Papadopoulos publicate de Heliade în „Curierul de Ambele Sexe" sînt redactate într-o română impecabilă. O logică similară încape şi în cazul lui Heliade, a cărui scrisoare publicată de amintitul periodic eclesiastic are o limbă grecească corectă, în timp ce unele observaţii de limbă greacă făcute în scrisoarea pe care o discutăm în prezentul articol trădează cunoştinţe superficiale.

[3] I. Heliade Rădulescu, *Scrisori şi acte*, ed. G. Potra, N. Simache şi George G. Potra, p. 165 — 166.

[4] Pe care le vom menţiona în continuare, conform cronologiei, pe cea românească ca versiunea A, iar pe cea grecească ca versiunea B.

ca Heliade să fi avut cunoştinţă de traducerea lui S. Micu-Clain din 1795 [5] sau de cea, foarte recentă pentru el, a lui Andrei Şaguna [6]. Să menţionăm că a mai existat în aceeaşi perioadă o traducere parţială a Bibliei de către C. Aristia [7], ceea ce este un indiciu al unei reale nevoi ce se simţea în epocă pentru o versiune modernizată a textului sacru. Ignorînd cu adevărat sau făcînd cu bună ştiinţă abstracţie de traducerile care au precedat-o sau care erau contemporane cu a sa, Heliade îşi apreciază elogios propriul efort, comparîndu-l cu cel al autorilor traducerii BB. În plus faţă de aceştia, el se credea avantajat de folosirea sursei ortodoxe celei mai demne de încredere : „Făcînd dar o faptă ce Matei-Vodă [8] făcu acum doi seculi, dimpreună cu înaltul cler de atunci, spre a-mi onora naţia, . . . ca fiu însă al Bisericei Răsăritului să aduc în România adevărata ei Biblie" [9].

Versiunea A aduce multiple argumente în susţinerea ajutorului pe care îl solicită autorul. Ele sînt, în ordine, cele de natură confesională şi deci, implicit, sursologică, BB fiind tradusă după o ediţie aleasă „din întîmplare" a Septuagintei, şi anume cea a lui Sextus Quintus, foarte apropiată de Vulgata [10]. Urmează argumente de limbă, dintre care cel mai semnificativ e cel ce menţionează statutul de limbă „necultă încă" [11] al românei reflectate de BB, ceea ce făcea, susţine Heliade, ca cititorul contemporan cu el să prefere versiuni în limbi străine. Heliade mai atrage atenţia şi asupra calităţii generale a traducerii, care duce uneori la pasaje confuze, cum e cel din *Cartea Facerii IV*. 5, 6, 7, sau la derutarea cititorului prin echivalenţe total eronate ale cuvintelor (cum e cazul lui μνᾶ „talant", tradus, pretindea el, prin „oaie" în ngr. ἀμνᾶς). Cum aceste argumente sînt reluate şi în versiunea B, vom reveni îndată asupra lor. Un ultim şi just argument adus de Heliade erau raritatea şi costul ridicat al ediţiei din 1688.

Versiunea B debutează cu un argument conform căruia mai mult de zece milioane de români ortodocşi riscă să rătăcească de la Biserica Răsăriteană din cauza lipsei unei traduceri actualizate a Bibliei. Comparînd traducerea românească din 1688 cu originalul grecesc [12], arată Heliade, a observat „cu uimire" [13] că lipseau nu numai cuvinte, ci şi versuri întregi. Cauza era, cu siguranţă, sursa traducerii, aleasă datorită ignoranţei celor care au efectuat-o şi care se fac vinovaţi de faptul că „noi cei

[5] *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii şi aceii noao toate care sau tălmăcit de pre limba Elinească pre înţălesul limbii Românești. Acum întîiul sau tipărit românește . . . În Blaj : La Mitropolia, 1795.*

[6] *Bibliia, adecă dumezeiasca Scriptură a legiii cei vechi şi acei noao, după originalul celor şeptezeci şi doi de Talcuitori din Alecsandria. Tipărită . . . supt priveghiarea . . . Prea sfintului Domn Andreiu Baron de Saguna. Sibii, Ardeal, 1856 — 1858.*

[7] *Biblia sacra — Genesis + Psalmi + Isaia — Din ultima edițiune ellenica recorrectate supra ebraicilor archetipi, tradusă de C. Aristias, Bucuresci, 1859.*

[8] Heliade face o confuzie între Matei Basarab şi Constantin Brâncoveanu (al cărui nume apare în prefaţa unei părţi a tirajului BB ca Basarab Voievod).

[9] Vezi nota 3.

[10] Se ştie că este de fapt vorba de *Biblia de la Frankfurt*.

[11] Vezi nota 3.

[12] Respectiv *Codicele alexandrin de la Moscova*, Atena, 1843.

[13] Vezi nota 1.

mai mult de zece milioane de români, copii ai Bisericii Răsăritului nu avem nici măcar Cartea muritorilor" [14].

Heliade Rădulescu demonstrează în continuare, cu exemple, inadecvarea traducerii din 1688. Ordinea în care își comentează obiecțiile este :

1. cuvinte care transformă traducerea într-o blasfemie : (dăm în continuare, sub formă de tabel cu 4 coloane, aceste cuvinte. În prima coloană apar cuvintele din Septuaginta, în cea de-a doua echivalențele lor românești care ne aparțin, în cea de-a treia echivalențele neogrecești date de Heliade și în cea de-a patra cuvintele din BB.)

ἄρχοντες Ἰσραήλ	„conducătorii Israelului"	μποϊάριδες	„boieri"
οἱ γραμματεῖς	„secretarii"	λογοθέται	„logofeți"
σοφισταί τῆς Αἰγύπτου	„sofiștii Egiptului"	σοφοί	„înțelepți"
ἡ μνᾶ	„talantul"	ἀμνᾶς	„oaie"
ὁ παῖς	„copilul"	δοῦλος	„slugă"
ἡ παιδίσκη	„fata"	δούλη	„slugă"
ὁ μὴν τῶν νέων	„luna celor noi"	πρῶτος μήν	„prima lună"
βασίλειον ἱεράτευμα	„sacerdoțiu regal"	βασίλεια ἱερά	„împărăție sfințenie"
τό λογεῖον του Ἀαρών	„patrafirul lui Aaron"	ἐγκόλπιον	„amuletă"
τό ἱλαστήριον	„loc de sacrificiu"	ἐλεημονητικόν	„filantropic"
οἱ Βασιλεῖς τοῦ Ἰσραήλ	„regii Israelului"	ἱμπεράτορες	„împărat"

2. absurdități datorate folosirii de către traducătorii BB de cuvinte slave și turcești, ca în greaca vorbită cu două secole în urmă, al căror sens le era necunoscut (ordinea descrisă pentru tabelul de mai sus este valabilă și aici) :

τό Ρωμαϊκόν στρατῶνα	„sediul armatei romane"	Διβάνιον	„Divan"
σῶμα	„trup"	πτῶμα	„cadavru"
πόλεμος	„război"	λυστεία	„tâlhărie"

Pe lîngă obiecții justificate, există și o observație în legătură cu μνᾶ, semnalată mai sus, și datorată dislecției, după cum există și exagerări intenționate.

Discutăm în continuare lista lui Heliade în ordinea stabilită de categoriile noastre de observații. Trebuie să menționăm că Heliade, cu o singură excepție observabilă în cazul *Cărții Facerii*, nu face nici o trimitere la text. De aceea a trebuit să detectăm locul în text [15] al cuvintelor discutate de el, sarcină ce nu s-a dovedit excesiv de grea, dat fiind că majoritatea exemplelor sale s-au aflat în primele pagini ale Vechiului sau ale Noului Testament.

Justificată este obiecția în legătură cu pasajul din *Cartea Facerii* IV. 5, 6, 7, care traduce următorul original grecesc [16] : καί ἐπεῖδεν ὁ Θεός ἐπί Ἄβελ καί ἐπί τοῖς δώροις αὐτοῦ. Ἐπί δέ Κάϊν καί ἐπί ταῖς θυσίαις αὐτοῦ· οὐ πρόσεσχε· καί ἐλυπήθη Κάϊν λίαν καί συνέπεσε τῷ πρόσωπῳ αὐτοῦ. Καί εἶπε Κύριος ο Θεός τῷ Κάϊν ἵνα τί περίλυπος ἐγένον și care sună astfel : „Și privi Dumnezău preste Avel și preste darurile lui. Iară preste

[14] *Ibidem.*

[15] Cu ajutorul lucrării lui Abraham Trommius, *Concordantiae graecae versionis vulgo dictae CXX Interpretum . . .*, Tomus I, II, Amstelodami et Rhenum, 1718.

[16] Am reprodus aceste pasaje din *The Septuagint Version Greek and English*, Londra, 1794.

Cain şi preste jîrtvele lui n-au luat aminte. Şi scîrbi pre Cain : foarte şi au căzut cu faţa lui. Şi zise Domnul Dumnzău lui Cain : « Pentru căci te-ai scîrbit şi pentru ce căzu faţa ta ? De nu direpţ vei aduce, iară pre direpţ nu vei împărţi ; greşit-ai, mîlcomeaşte ; cătră tine e întoarcerea lui şi tu vei stăpîni pre dînsul »"[17]. Pentru a face mai lesnicios comentariul, socotim potrivit să citäm în continuare acelaşi fragment din versiunea G. Galaction[18] şi cea a lui V. Răducă : „Iar spre Cain şi spre darurile lui n-a căutat. Şi s-a întristat Cain tare şi faţa lui era posomorîtă. Atunci a zis Domnul Dumnezeu către Cain : « Pentru ce te-ai întristat şi pentru ce s-a posomorît faţa ta ? Cînd faci bine, păcatul bate la uşă şi caută să te tîrască dar tu biruieşte-l ! »". Textul BB este extrem de fidel originalului, nesocotind însă rezultatul din limba ţintă. Astfel, ἐπί este redat cu sensul său de bază „peste, deasupra" şi nu cu cel conferit de ocurenţa în dativ, care este „înspre, în direcţia", după cum sensul sintagmei care apare în două rînduri συμπίπτω πρόσωπον, una folosind un dativ şi alta un acuzativ, este redat diferit după regimul morfologic al complementului, deşi sensul este identic. În acelaşi spirit e menţinută şi construcţia substantivală de la sfîrşitul pasajului, care în româneşte e forţată şi al cărei sens de viitor e oricum neechivalat. Iată echivalenţele găsite de Heliade aceluiaşi pasaj : „Iar asupra lui Cain şi asupra sacrificiurilor lui nu lu'o aminte. Intristo aquesta pe Cain forte si inneguro faca lui. Disse dar Domnul Dumnedeu lui Cain pentru que te-ai întristat, şi pentru que s'a înnegurat faca ta/Au dora daqua în dreptate adduci şi nu în dreptate împarţi (cu aquesta) nu ai commis pecatul ? — Allina-te ; quoci spre tine e tin'a lui ; şi tu cata sa'l domini[19]". Cel puţin una dintre greşelile traducătorilor BB e regăsită, şi anume echivalenţa ἐπί = „asupra", ceea ce ar putea fi un argument în favoarea ideii că, asemeni versiunii Clain, şi versiunea lui Heliade s-a inspirat din traducerea combătută sau că, oricum, nu a făcut suficiente eforturi pentru a da echivalenţe româneşti de o acurateţe care să justifice încercarea de desfiinţare a autorităţii BB.

Scăpări de traducere pot fi cele trei echivalenţe diferite date sintagmei ὁ μὴν τῶν νέων „luna grîului nou", în *Ieşire* XIII, 4 : „Pentru ca astăzi ieşiţi voi, în luna dentîiu." şi XXXIV, 18 : „Şi praznicul azimelor să păzeşti : şapte zile vei mînca azime, după cum ţi-am poruncit ţie, după vreame în luna celor noao pentru că în luna noao ai ieşit din Eghipet." în care o echivalenţă fidelă în sensul strict e reprezentată de *luna celor noao*.

Tributar traducerii literale şi chiar uneia pripite este şi următorul fragment din *Ieşire* XIX, 6, în care se întîlneşte cuvîntul βασίλειον din lista lui Heliade : „Şi voi veţ fi Mie împărăţie sfînţenie şi limbă sfîntă", redînd : Ὑμεῖς δὲ ἔσεσθε μοι βασίλειον ἱεράτευμα καὶ ἔθνος, ἅγιον, în care se confundă un adjectiv, βασίλειος „regal, regesc", cu un substantiv, iar pentru substantivul ἱεράτευμα „preoţie" se dă o echivalenţă greşită, făcîndu-se confuzie pornită de la sensul de bază al adj. ἱερός

[17] Ediţia BB, Bucureşti, 1988.

[18] *Biblia sau Sfînta Scriptură*, Bucureşti, 1975.

[19] *Biblia sacra que coprinde Vechiul şi noul Testament*. Tradusă din helenesce, Paris, 1858.

„sfînt" (Să remarcăm că Heliade dă în traducerea sa echivalenţa „sacerdoţiu regal", dar că greşeala persistă în traducerea lui Galaction, unde apare „împărăţie preoţească"). Heliade mai semnalează o altă presupusă confuzie în redarea sensului subs. ἱλαστήριον. În fapt e vorba de ocurenţele atît ale acestui substantiv redat [20] just ca „jirtavnic", în *Ieşire* XXXVII, 6, 7, 8, 9, şi ca „acoperămînt de rugăciune", în *Ieşire* XXV, 17 : „şi vei pune pe ei de amîndoao părţile a acoperemîntului de rugăciune" . . . καί ἐπιθήσεις αὐτά ἐξ ἀμφοτέρων τῶν κλιτῶν τοῦ ἱλαστηρίον cît şi a adj. ἱλαστήριος, echivalat şi el corect prin „de rugăciune" în următorul fragment din *Ieşire* XXV, 17 : „Şi vei pune înăuntru în chivot mărturiile care-ţ voiu da ţie. Şi vei face acoperemînt de rugăciune, de aur vărsat curat . . . ", redînd : . . . Καί ποιήσεις ἱλαστήριον ἐπίθεμα χρυσιου καθαροῦ . . . Heliade obiectează la echivalarea gr. λογεῖον cu un alt cuvînt grecesc neadaptat, *engolpion*. Ne aflăm în faţa unui caz în care, în lipsa unui cuvînt românesc adecvat, este folosit un grecism avînd în greaca veche şi medie sensul de „pectorale" şi devenit ulterior consacrat în greacă cu sensul de „amuletă", cunoscut probabil în exclusivitate de Heliade. Îl întîlnim în *Ieşire* XXVIII, 23 : „Şi va lua Aaron numele fiilor lui Israil pre *engolpion* judecăţii, pre piept, intrînd la sfintele pomeniri înaintea lui Dumnezău. Şi vei pune pe *engolpion* judecăţii lanţurile ceale lănţuite pre amîndoao părţile *engolpiului* le vei pune."

Justificate, desigur, sînt obiecţiile legate de stadiul arhaic al românei reflectate de BB. Astfel, spune Heliade, e nepotrivit ca regii Israelului să fie numiţi împăraţi (a se vedea, spre pildă, în *A împărăţiei* III, cap. VIII, 14 : „Şi întoarse împăratul faţa lui şi blagoslovi împăratul pre tot Israilul şi toată adunarea lui Israil sta", în care *împăratul* redă pe βασιλεύς „rege"), sofiştii să fie numiţi înţelepţi (ca în următorul pasaj din *Ieşire* VII, 11 : „Şi chemă Farao pre înţelepţii Eghipetului şi pre Vrăjitori şi făcură vrăjitorii egipteanilor cu vrajile lor într-acestaş chip", în care *înţelepţi* este tradus prin σοφισταί, confundîndu-l cu σοφοί), conducătorii egipteni să fie numiţi boieri (ca în Cartea întîia, cap. XXVIII, 1 : „Şi aduna David pre toţi boiarii lui Israil boiari ai judecătorilor şi ai fealurilor, şi pre toţi boiarii împărăţealelor şi boiarii miilor şi sutelor. . . ", în care *boiarii* redă pe ἄρχοντες), după cum nepotrivit i se pare ca γραμματεύς să fie tradus prin *logofăt*, avînd sensul „praefectus", ca în *Ieşire* V, 10, spre pildă : „Şi grăbiia pre ei ispravnicii norodului şi logofeţii şi zicea cătră norod zicînd . . . ", traducînd următoarele : Κατέσπευδο δέ αὐτούς οἱ ἐργοδιῶκται καί οἱ γραμματεῖς καί ἔλεγον πρός τόν λαόν λέγοντες . . . Să amintim că de fapt γραμματεύς are multiple ocurenţe : 77 la număr, cu 4 sensuri distincte, respectiv „scriba" pentru *cărturar* (v. *A doua leage* XX, 5), „faciens opus" tradus prin *scriitor* (în *Esthir* IX, 3) precum şi „judex", redat prin *judecător* (*Esdras*, VII, 24). În aceeaşi listă se include şi echivalenţa *divan* pentru πραιτώριον ca în *Math* XXVII, 27 [21] : „Atunce slujitorii domnului luînd pre Iisus la divan, să adunară la El toată adunarea".

[20] Sensuri date după Δημητράκου, νέον ὀρθογραφικόν λεξικόν Atena, 1969.

[21] Citat din : Ἡ Καινή Διαθήκη, ἐγκρισει τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, Atena, 1929.

O dislecţie clară e * *mia* (dedusă de noi din sensul „oaie" menţionat de Heliade) din *mna*, în *Neemia* VII, 71, 72 : „Şi de la căpeteniile neamurilor au dat la visteriile lucrului bani de aur 20 000 şi de argint mnas 2 000 (şi) 3 000. Şi au dat ceilalţi ai norodului de aur drahme 20 000 şi de argint mnas 2 000 şi 200 şi hotonoth preoţilor".

Obiecţia lui Heliade în legătură cu traducerea *slugă*, *slujnică* dată cuvintelor παῖς, παιδίσκη ar putea fi justificată doar prin 1. inexistenţa în română a sensului „servitor" pentru *copil* [22]; 2. ignorarea faptului că cele două cuvinte amintite, pe lîngă sensul primar de „copil", respectiv „tînără fată", aveau în greacă sensurile faţă de care obiectează Heliade, fapt cunoscut traducătorilor BB şi care explică şi ocurenţa lui *copil*, fără alte determinări, cu sensul de „slugă" (*Facerea* IX, 26, 27 : „şi va fi Hanaan sluga lui şi să se facă Hanaan sluga lui" καὶ ἔσαι χανααν παῖς αὐτοῦ καί γενήθητω χανααν παῖς αὐτοῦ sau *Facerea* XII, 16 : „şi fură lui oi şi viţei şi măgari şi slugi şi slujnice şi mîşcoi şi cămile" καί ἐγένοντο αὐτῷ καί παίδες καί παιδίσκαι . . .).

Exagerări intenţionate ale lui Heliade sînt obiecţiile faţă de echivalenţele πόλεμος = război, cuvînt care în română, spune el, are sensul de „tîlhărie". Realitatea textului îl contrazice întru totul pe Heliade. Sensul „tîlhărie" există pentru gr. πόλεμος [23], dar nu pare să fi existat în română pentru cuvîntul românesc *război* [24]. La fel este citat cazul echivalării σῶμα = trup, unde *trup* nu e potrivit datorită faptului că are sensul „cadavru". De fapt şi cuvîntul grecesc are sensul amintit (a se vedea *A regilor* XIII, 22 : „Nu va intra trupul tău în groapa părinţilor tăi ! ; 23 : „Şi se duse şi-l află pre el un leu din cale şi-l omorî pre el, şi era trupul lui lepădat în drum." ; 25 : „şi măgarul sta lîngă el şi leu sta lîngă trup", în care *trup* redă σῶμα).

Heliade încheie versiunea B cu remarca că mai există şi multe alte exemple de acelaşi fel pe care românii le aud zilnic în biserică [25].

Putem presupune că Heliade a primit ajutorul solicitat prin scrisoarea al cărei comentariu a constituit obiectul acestui articol. În prefaţa Bibliei sale, el repetă argumentele din versiunea A, dar menţionează şi un scop didactic al interpretării sale, şi anume acela al învăţării limbii greceşti cu ajutorul traducerii sale fidele [26].

Scrisoarea pe care am comentat-o completează seria obiecţiilor aduse BB, serie deschisă în 1795 de S. Micu-Clain şi continuată cu argumente detaliate şi prin compararea cu originalul grecesc de către Ioan Bălan în 1914 [27].

Confruntarea pe care ne-au prilejuit-o observaţiile lui Heliade ne conduce, evident, spre o impresie generală de exagerare din partea acestuia, acribia şi minuţia traducătorilor BB fiind o dată în plus demonstra-

[22] A se vedea : Florentina Zgraon, *Copil cu sensul de „slugă" în limba română*, în LR, XXXVIII, nr. 6, p. 97 — 105.

[23] Vezi nota 15.

[24] Vezi DLR, tom IX, litera R, s.v. *război*.

[25] Vezi nota 1.

[26] Vezi nota 19.

[27] Ioan Bălan, *Limba cărţilor Bisericeşti*. Studiu critic şi liturgic, Blaj, 1914.

tă [28]. Cele cîteva scăpări ale acestora, aşa cum am mai arătat, sînt în primul rînd fatale erori de traducere, datorate în primul rînd sărăciei relative a posibilităţilor de confruntare. Verificînd ce anume există în Manuscrisul 45 pentru *mnas* [29] am văzut că în prima ocurenţă citată de noi acesta nu are nici o echivalenţă, iar în ceea de-a doua ocurenţă are *mines* („luni ale anului"). Faptul ar corecta parţial opinia răspîndită conform căreia Manuscrisul 45 a trecut neschimbat în BB. *Mnas* reprezintă o corectură a lui *mines* şi este greu de explicat de ce n-au observat traducătorii unificarea cu restul textului. Probabil graba [30] în care s-a întreprins tipărirea BB ar putea justifica această scăpare.

Să mai menţionăm că Heliade consemnează obiecţiile pe care Şaguna le aducea traducerii făcute de el (pe care a şi afurisit-o datorită limbii folosite şi datorită faptului că, pretindea Şaguna, un mirean nu putea să facă o bună traducere a textului sacru) [31].

Argumentul lui Şaguna legat de statutul non-teologic al lui Heliade nu pare să tragă greu în balanţă, în schimb, în ciuda eforturilor asidue de contestare a BB, ca şi ale celor de stabilire a celei mai juste surse de traducere a Septuagintei, Heliade aflat în perioada sa italienizantă, a dat o echivalenţă plată şi fără şanse de a se impune a textului sacru.

Mai 1992

Institutul de Studii Sud-Est Europene
Bucureşti, bd. Republicii nr. 13

Magdalena Georgescu

SINDIPA. CONTRIBUŢII LA LOCALIZAREA CELEI MAI VECHI VERSIUNI ROMÂNEŞTI

I

Ms. rom. B.A.R. 1436, copiat de Costea, dascălul din Şcheii Braşovului, la cumpăna dintre secolele al XVII-lea — al XVIII-lea, conţine, între altele, şi cea mai veche versiune românească a naraţiunii populare intitulate *Cuvînt şi pocitaniia filosofului Sintipa cu împăratul de Ţara Persie, anume Chira* (prescurtat, *Sindipa*).

[28] A se vedea remarcile din V. Cândea, *Paradisul şi grădina*, în RITL, XXXV, nr. 3—4, p. 20 — 30, precum şi Elena Popescu, *Calcuri din greacă în primele traduceri româneşti ale „Cîntării cîntărilor"*, în „Studia Universitatis Babes-Bolyai". Philologia, XXXI, 1975, p. 27 — 31.

[29] Vezi şi C. Dimitriu, *Discontinuitatea în Biblia de la Bucureşti*, în LR XXX, 1985, p. 395 — 400.

[30] Vezi V. Cândea, *op. cit.*

[31] Vezi articolul menţionat la nota 1.

Localizarea textului în discuție are în vedere nu regiunea în care a fost scris textul — aceasta este cunoscută din însemnarea copistului —, ci regiunea de origine a scribului și locul de proveniență a originalului [1]. Examinarea sumară a limbii textului pune în lumină existența a două straturi lingvistice : unul sudic și unul de proveniență nordică, explicabile prin caracterul de copie al manuscrisului. N. Cartojan [2] și I. D. Lăudat [3] consideră că prototipul provine din Țara Românească, situație în care prezența elementelor lingvistice din aria nordică a graiurilor dacoromâne n-ar putea fi explicată decît prin originea lui Costea dascălul dintr-o zonă în care se vorbea un grai de tip nordic. I. Gheție consideră că, dimpotrivă, Costea dascălul copia un text moldovenesc [4], ceea ce explică parțial prezența elementelor nemunțenești în copia pe care o executa. În plus, prezența elementelor nemunțenești se explică și prin presiunea exercitată de graiurile ardelenești asupra limbii vorbite la Brașov, zonă care nu participa la toate inovațiile ariei muntenești, față de care se afla într-o poziție marginală [5].

În cele ce urmează ne propunem să delimităm cele două straturi de limbă existente în text, urmînd ca ulterior să facem — dacă lucrul va fi posibil — atribuirea acestora, operație îngreunată de absența informațiilor referitoare la originea copistului [6].

1. *Ă* neaccentuat trecut la *e* în *blestemate* ($94^{v}/7$) este o inovație a graiurilor muntenești consemnată îndată după 1600. *Ă* neaccentuat a fost păstrat în *păreate* ($120^{v}/19$) și *spăreat* ($82^{r}/2$). În aceste cuvinte, trecerea lui *ă* la *e* a fost consemnată sporadic în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în documente provenind din Muntenia și Oltenia. În *fămeaie* ($81^{r}/16$), *ă* este frecvent în documentele muntenești de după 1600. Trecerea lui *ă* la *e* s-a făcut lent și s-a încheiat tîrziu, în timp ce în Moldova formele cu *e* sînt mai frecvente încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Transilvania a fost regiunea în care fonetismul *ă* în *făme(a)ie* a fost conservat pentru o perioadă și mai îndelungată decît în Țara Românească.

Repartiție : a) *blestemat* — Țara Românească
b) *părete, spăreat* — Muntenia, Oltenia
c) *fămeaie* — Transilvania, Țara Românească

[1] În legătură cu localizarea textelor după criterii lingvistice vezi I. Gheție, *Localizarea textelor vechi românești după criterii lingvistice*, în SCL, XVI, 1965, nr. 3, p. 391 — 406 ; idem, *Les particularités linguistiques, moyen de localisation des anciens textes roumains*, în RRL, XI, 1966, nr. 4, p. 325 — 337; idem, *Note asupra localizării textelor vechi după criterii lingvistice*, în LL, XVII, 1968, p. 191 — 199 ; I. Gheție, Al. Mareș, *Introducere în filologia românească*, București, 1974, p. 108 — 125.

[2] N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, vol. II, București, 1938, p. 289.

[3] I. D. Lăudat, *Istoria literaturii române vechi*, partea a II-a, București, 1963, p. 240.

[4] I. Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 341.

[5] *Ibidem*, p. 339.

[6] În scopul economisirii spațiului tipografic, nu vom face trimiteri pentru fiecare fenomen și secol în parte. Menționăm doar că pentru secolul al XVI-lea repartiția dialectală este aceea indicată în I. Gheția. și Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, 1974. Pentru secolele următoare, am folosit lucrarea citată mai sus a lui I. Gheție. Acolo unde informațiile provin din alte lucrări, am indicat sursa.

2. În *ridîca*, textul prezintă alternanța *ă/i*: *rădicat* (97ᵛ/2 — 3), dar *ridicase* (95ᵛ/14). Trecerea lui *ă* la *i* este o inovație a graiurilor muntenești (care includ și sudul Transilvaniei).

Repartiție: a) *rădica* — Moldova, Transilvania de nord
b) *ridica* — Țara Românească, Transilvania de sud-est, Moldova

3. Alternanța *ă/o* apare în *nărocul* (119ʳ/16) și *noroc* (119ʳ/8). Pentru stabilirea repartiției acestui fenomen, informațiile existente nu sînt prea numeroase. Din examinarea lor rezultă că, în trecut, în Moldova aveau curs ambele fonetisme, uneori chiar la unul și același scriitor, în timp ce din Țara Românească deținem doar atestări cu *o*. În zilele noastre, *ă* apare în Banat-Hunedoara, în Munții Apuseni, Oaș-Maramureș și Vrancea.

Repartiție: a) *năroc* — Moldova
b) *noroc* — Țara Românească, Moldova

4. Fonetismul originar în *demineața* (80ᵛ/5) a mai fost notat astăzi doar în Transilvania (minus sudul) și, uneori, în Banat. În trecut, se pare că fonetismul a cunoscut o extensie mai mare, aria sa de răspîndire incluzînd și Moldova. În absența altor surse muntenești, atestarea din *Biblia de la București* [7] circumscrie fenomenul ariei moldovenești.

Repartiție: Moldova, Transilvania, Banat

5. E în *nește* (85ᵛ/9) este consemnat din secolul al XVI-lea și pînă în zilele noastre în izvoare de proveniență nordică. Trecerea lui *e* la *i* în acest cuvînt este considerată o inovație a graiurilor muntenești.

Repartiție: Moldova, nordul Transilvaniei

6. Închiderea lui *e* medial aton la *i* într-un exemplu ca *galbini* (115ʳ/8) este notată constant, din secolul al XVI-lea pînă azi, în Moldova, Transilvania de nord și, uneori, în Banat și Oltenia. În Muntenia propriu-zisă fonetismul a fost consemnat sporadic.

Repartiție: Moldova, nordul Transilvaniei, Banat

7. Epenteza lui *i* în *cîine* (96ʳ/8), *mîine* (80ᵛ/2), *pîine* (93ᵛ/7) este notată în zilele noastre în Muntenia, Dobrogea, estul Olteniei și în punctele izolate din Transilvania și Moldova. În secolele anterioare, fenomenul avea în mod sigur curs în Țara Românească. Pentru zonele nordice nu dispunem de informații complete. Astfel, dacă în Moldova secolului al XVI-lea fonetismul etimologic era general, în secolele următoare, *îi* este consemnat, e drept, izolat, atît în cuvinte de tipul *cîine*, *mîine*, *pîine*, cît și în cuvinte ca *giupîinească*, *rămîine*. Sursele din Transilvania și Banat prezintă frecvent fonetismul originar. Epenteza lui *i* a fost, totuși, notată în Bihor, Brașov și Cluj.

Repartiție: Țara Românească, Transilvania de sud-est

8. *Î* a fost păstrat în *îmbla* (88ʳ/18) și *înfla* (100ᵛ/6), dar a trecut la *u* în *umbla* (113ʳ/12). În secolul al XVI-lea, *î* trecuse la *u* numai în Muntenia, unde au fost consemnate și fonetisme cu *î*. În Moldova, formele cu *î* se mențin vreme îndelungată nu numai în nord, unde apar

[7] I. Gheție, *op. cit.*, p. 335.

şi astăzi, ci şi în sud. În Transilvania, ca şi în Moldova, fonetismul *u* apare după 1700.

Repartiţie : a) *îmbla, înfla* — Moldova de nord, Transilvania
b) *umbla* — Muntenia

9. Închiderea lui *o* latin neaccentuat este normală în *durmi* (96^{v}/3). Ariile în care s-a păstrat pînă astăzi fonetismul *u* variază de la un cuvînt la altul, dar ele se plasează, în linii mari, în Transilvania (mai ales la vest), Banat şi Oltenia. În Moldova, fenomenul apare rar. În Ţara Românească, după 1600, fonetismul *u* se întîlneşte numai în documentele scrise în Oltenia şi vestul Munteniei.

Repartiţie : Transilvania de vest, Banat, Oltenia, vestul Munteniei

10. Trecerea lui *u* la *î* în *porînca* (81^{v}/15) apare azi în Muntenia, Banat şi sudul Transilvaniei, unde a fost notat şi *u*. În secolul al XVI-lea, aria fenomenului cuprinde Ţara Românească şi Transilvania de sud-vest. După 1600, trecerea lui *u* la *î* a fost notată în Ţara Românească.

Repartiţie : Ţara Românească

11. Diftongul *-ęá* nu cunoaşte reducerea la *-é* : *ai avea* (86^{r}/14), *vedea* (86^{v}/3), *vindea* (86^{v}/17), *vrea* (*bea* (90^{v}/13). În secolul al XVI-lea fenomenul reducerii diftongului este notat în documente oltenești, moldovenești şi nord-ardelenești. După 1600, numărul atestărilor moldovenești sporeşte simţitor, situaţie valabilă în bună măsură şi pentru restul teritoriilor din aria nordică.

Repartiţie : Ţara Românească, sudul Transilvaniei

12. Alături de labiale (labio-dentale) moi : *filosofească* (79^{r}/9), *iubeaţă* (87^{v}/3) *să mergu* (88^{r}/20), apar şi cîteva situaţii în care am consemnat timbrul dur al acestora : *filosofască* (79 ^{r}/16) *spărios* (99 ^{v}/6), *tocmala* (101^{r}/17). În secolul al XVI-lea, fenomenul durificării labialelor avea curs în Moldova, în Banat şi în jumătatea de nord a Transilvaniei. În această perioadă, Muntenia prezenta labiale moi. În secolele al XVII-lea — al XVIII-lea, în Transilvania de nord labialele sînt dure. În Moldova, labialele moi sînt rar notate după 1600 şi mai frecvent după 1700.

Repartiţie : a) labiale moi — Ţara Românească, Moldova (rar)
b) labiale dure — Moldova, Banat, Transilvania de nord

13. Durificarea lui *e* în *pă* (100^{r}/18, 118^{r}/7) a fost notată azi în două arii distincte : 1) nord-estul Banatului, vestul Hunedoarei, Crişana, vestul Transilvaniei şi 2) Muntenia, sud-estul Olteniei şi sud-estul Transilvaniei. În secolele trecute, fenomenul este consemnat în ariile în care este înregistrat şi astăzi.

Repartiţie : Muntenia, Transilvania de sud-est, sud-estul Olteniei, Banat, Hunedoara, Crişana

14. Propagarea lui *n* în *au îngenunchiiat* (84^{r}/13) este o inovaţie nordică, propagată treptat spre sud, unde este consemnată abia în secolul al XVIII-lea, în Oltenia. În Muntenia, fonetismul etimologic a fost conservat pînă în zilele noastre. Pentru sudul Transilvaniei nu deţinem informaţii.

Repartiţie : Transilvania de nord, Moldova

15. Rostirea moale sau dură a lui *r* în cuvinte de tipul *stringînd* (109^{v}/4) *strîngeam* (87^{r}/6) are în zilele noastre următoarea repartiție: rostirea moale se regăsește în sudul și estul Munteniei, sudul Moldovei și al Transilvaniei, cît și în puncte izolate din Oltenia. În rest, rostirea lui *r* în astfel de cuvinte este dură. Aproximativ aceeași repartiție este valabilă și pentru rostirea moale a lui *r* în *să omoare*, 3 sg. (98^{v}/4) sau dură în *să omoară*, 3 sg. (82^{r}/15). În secolul al XVI-lea, rostirea moale este sporadic notată în documente din Muntenia, Moldova și nordul Transilvaniei. După 1600, documentele muntenești reflectă o repartiție a fenomenului asemănătoare cu cea de astăzi: relativ frecvent în Țara Românească, izolat în Moldova și Transilvania.

Repartiție: a) *stringînd, să omoare* — sud-estul Munteniei și al Moldovei, sudul Transilvaniei

b) *strîngeam, să omoară* — aria nordică (Moldova și Transilvania de nord)

16. O cu totul altă repartiție prezintă rostirea moale, respectiv dură, a lui *r*, în cuvinte formate cu sufixele *-ariu*, *-toriu* și în altele, de tipul *ceriu*, *măgariu*. În textul nostru, *r* este întotdeauna moale în cuvintele *ceri*, subst. (89^{r}/16), *măgari*, sg. (88^{v}/7), *ciobotariul* (117^{v}/12), *portariului* (118^{r}/2) și consecvent dur în *negustătorul* (89^{v}/15). Fenomenul durificării lui *r* în cuvintele amintite este o inovație consemnată în Muntenia, începînd cu secolul al XVI-lea și continuînd pînă în epoca modernă. În Moldova, rarele grafii cu *r* dur se datorează fie unor copiști originari din zonele care cunoșteau rostirea dură a acestui sunet, fie unor scăpări ale diecilor, fie, în sfîrșit, influențelor exercitate, în zilele noastre, de limba literară asupra rostirii din graiuri. În Transilvania, cu excepția sud-estului Crișanei, *r* a fost și s-a menținut pînă azi moale.

Repartiție: a) *măgariu, portariu* — Moldova, Crișana, Transilvania, cu excepția sudului

b) *negustător* — Muntenia, Transilvania de sud-est

17. Consoanele *s*, *z*, *ț* prezintă, cu unele excepții, timbru moale. *S* apare durificat în *coapsă*, vb. (93^{v}/4). *au însărat* (97^{v}/18), *să asamănă* (117^{v}/18), *au poposît* (99^{r}/10), *sămnu* (111^{r}/12), *sările* (114^{r}/19). Aproape fără excepție, *s* este dur în pronumele reflexiv de persoana a treia. *Z* a fost consemnat doar cu timbru moale: *să păzească* (81^{r}/5), *ziseră* (111^{v}/8). Cu excepția cîtorva cuvinte în care timbrul său este moale: *ți-l dau* (79^{r}/19), *spuneți* (109^{v}/8), timbrul lui *ț* este în mod sigur dur în situațiile cînd sunetul în discuție este urmat de auxiliarul perfectului compus: *ț-ai stricat* (92^{r}/8), *ț-am adus* (104^{v}/1, 6), *ț-au fost* (92^{v}/11). Neprecizat este timbrul lui *ț* în situațiile suprascrierii sale. În zilele noastre, durificarea lui *s*, *z*, *ț* este răspîndită în toată țara pe o arie foarte vastă, exceptînd Muntenia. În secolul al XVI-lea, durificarea acestor consoane a fost notată în Moldova, Transilvania de nord și de sud-est și Oltenia. În secolele următoare, această repartiție se menține, pentru Transilvania și Banat atestările devenind mai numeroase după 1700.

Repartiție: a) *s*, *z*, *ț* moi — Muntenia

b) *s*, *z*, *ț* duri — Moldova, Transilvania de nord, Oltenia

18. Africata *dz* este consemnată numai în *Dumnedzău* (89^{r}/16, 92^{r}/19) și prezintă întotdeauna timbru dur. În acest cuvînt, *z* nu a fost notat. În schimb *z* este general în toate celalte cuvinte, unde *dz* nu cunoaște nici o atestare. Astăzi, *dz* se întîlnește în două arii distincte: Moldova de nord cu Transilvania de nord-est și Banatul cu nord-vestul Munteniei. În secolul al XVI-lea, *dz* era cunoscut de întreaga Dacoromanie, cu excepția Munteniei și a sudului Transilvaniei. Atestările lui *z* în documentele moldovenești de pînă la 1750 sînt rare, preponderent fiind *dz*. În Transilvania, trecerea lui *dz* la *z* s-a extins treptat de la sud spre nord. În nordul Transilvaniei *dz* s-a menținut pînă la începutul secolului al XIX-lea.

Repartiție: a) *dz* — Moldova de nord, nordul și estul Transilvaniei

b) *z* — Țara Românească, sudul Transilvaniei

19. *S*, *z*, *ț* „moi" în *sint* (83^{r}/10), *crezind* (82^{v}/2), *învățind* (111^{v}/20) apar, de regulă, în zonele în care *s*, *z*, *ț* sînt duri.

Ov. Densusianu [8] și Al. Rosetti [9] consideră că aici avem de-a face cu rostirea moale a acestor consoane. Raliindu-se părerii lui Iorgu Iordan [10], Ion Gheție [11] susține că în cazul de față este vorba de grafii hipercorecte, care evitau în scris durificarea lui *s*, *z*, *ț*.

Repartiție: Moldova, Transilvania, Banat, Oltenia

20. După *ș*, *j*, vocalele *e*, *i*, nu s-au velarizat: *așeza* (121^{r}/3), *prăjit* (105^{r}/7). În zilele noastre, rostirea dură a lui *ș*, *j* cuprinde cea mai mare parte a teritoriului dacoromân; rostirea moale a lui *ș*, *j* în această poziție a fost notată în Crișana și, pe alocuri în Oltenia, Muntenia, Transilvania de sud-est și Dobrogea. În secolul al XVI-lea, durificarea lui *ș*, *j* apărea în jumătatea sudică a țării, fără a se fi generalizat, iar nordul cunoștea în mod cu totul sporadic această inovație. După 1600, *ș*, *j* duri sînt frecvent atestați în Țara Românească, dar nici în acest secol fenomenul durificării nu se generalizează. În secolul al XVII-lea, documentele moldovenești prezintă tot mai multe exemple cu *e*, *i* velarizați după *ș*, *j*. În Transilvania, exemplele cu *ș*, *j* duri provin din regiunile de la sud de Mureș. La nord de Mureș, fenomenul este rar și apare după 1700.

Repartiție: Moldova, Transilvania de nord

21. În poziție „moale", *ș*, *j* urmați de *ea* au un tratament diferit în diverse arii ale teritoriului dacoromân. În textul nostru am notat exemple exclusiv pentru *ș*: *greșalele* (118^{r}/19) și *șarpe* (96^{r}/16). În perioada din care datează textul cercetat aici, documentele din Țara Românească reflectă caracterul dur al consoanei, în timp ce documentele provenite din Moldova, pe lîngă rostirile moi, majoritare, conțin și rostiri

[8] Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, Tome II, *Le seizième siècle*, Paris, 1938, p. 69.

[9] Al. Rosetti, *Istoria limbii române*. I. *De la origini pînă la începutul secolului al XVII-lea*. Ediție definitivă, București, 1986, p. 457.

[10] Iorgu Iordan, *Introducere* la I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, București, 1955, p. 48.

[11] Ion Gheție, *op. cit.*, p. 139 — 140.

cu *e(a)* trecut la *ă* și, mai rar, la *a*. În Transilvania, rostirile cu *șa* se întîlnesc în sud, în timp ce *șea*, *șe* sînt consemnate în nord.

Repartiție : Muntenia, estul Olteniei, Banat, sud-estul Transilvaniei

22. În cuvinte de origine latină, unde limba literară a impus sunetul *j*, este frecvent conservat *ğ* : *agiungînd* (100^{r}/19), *agiută* (107^{r}/19), *agiutoriul* (116^{v}/20), *giudeț* (91^{v}/18). Nu mai puțin frecvente sînt notațiile cu *j* : *să ajungă* (88^{r}/6), *să joace* (83^{r}/19), *jos* (90^{r}/8), *jumătate* (116^{r}/10), *judecător* (121^{r}/12). În secolele precedente, rostirile *ğ*/*j* cunoșteau două arii : 1) *j* — în Muntenia și sud-estul Transilvaniei și 2) *ğ* — în celelalte regiuni. După 1600, în Transilvania, *ğ* trece treptat la *j*, extinzîndu-se de la sud spre nord, dar se semnalează și rostiri cu *ğ* în unele zone din sud, unde anterior aceste rostiri nu fuseseră consemnate.

Repartiție : a) *ğ* — Moldova, Transilvania
b) *j* — Muntenia, Transilvania de sud-est

Mai 1992

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

Corneliu Reguș și Aspazia Reguș

CONTINUITATEA NUMELUI DE BOTEZ ÎN FAMILIE — O VECHE TRADIȚIE A ANTROPONIMIEI ROMÂNEȘTI

Pe baza observațiilor obținute din anchete onomastice directe, efectuate prin chestionare speciale în satele din Țara Oltului, precum și din materialul istoric conținut în diverse acte private și urbarii din secolele XVII și XVIII, Ștefan Pașca, în cunoscuta-i lucrare *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, 1936, p. 27—30, surprinde un aspect foarte interesant al sistemului local de denominație personală, și anume acela privitor la tradiția de continuitate în cadrul familiei a acelorași nume de botez. Autorul remarcă obiceiul de a se atribui la botez copiilor nume omonime cu cele ale părinților, bunicilor sau ale altor persoane înrudite de aproape și ilustrează această practică prin exemple concrete din perioada contemporană și cea istorică (atestarea cea mai veche datînd din 1688 : *Sandru* aluj Thomei *Sandru*). „Deși o putem documenta cu acte mai recente decît în occident — scrie Ștefan Pașca —, această tradiție are la bază aceleași criterii de solidaritate și adulație familiară, care a adus tendința de a renaște necontenit și de a păstra vie în viața unui nucleu familiar amintirea ascendenților dispăruți, în ciuda vecinicelor tendințe de modernizare care se remarcă în lumea numelor de botez" [1].

Cercetarea diverselor aspecte ale limbii slavone în care erau redactate actele istorice emanate din cancelariile voievozilor munteni și moldoveni din secolul al XIV-lea și pînă în secolul al XVII-lea și în mod special a denominației personale ne-a oferit prilejul să constatăm că această particularitate a sistemului antroponimic românesc este arhaică, filiația acelorași prenume de la ascendenți la descendenți fiindu-ne dezvăluită de izvoarele scrise cele mai vechi. Marele număr de exemple atestate documentar dovedesc că și în trecut această practică era specifică diverselor nuclee sociale, avea un caracter larg popular și era generalizată geografic.

Iată o serie de exemple extrase doar din actele de cancelarie din secolul al XV-lea din care rezultă că adeseori unul din fii putea avea același prenume cu al tatălui său. Cea mai veche atestare datează din ⟨1400 — 1403⟩ (vezi DRH BI, p. 50) [2] într-un hrisov în care Mircea cel Bătrîn întărește locuri la Mociurițe lui *Batea* și fiilor săi : Coman, Nanul,

[1] *Op. cit.*, p. 28.

[2] Exemplele sînt însoțite de trimiteri ce indică locul de emitere (M — Moldova, ȚR — Țara Românească), data de emitere a documentului și colecțiile cunoscute : DRH = *Documenta Romaniae Historica*. A. *Moldova*, vol. I, II, III, București, 1975—1980 ; B. *Țara Românească*, vol. I, II, III, IV, XI, București, 1966 — 1980, și DIR = *Documentele privind istoria României*. A. *Moldova* și B. *Țara Românească*, București, 1951 — 1954.

Stanciul și *Batea*. Într-un document din 1445 aug. 7, DRH B I, p. 173, Vlad voievod dăruiește „hrisovul de față al domniei mele lui *Badea* Ciutin cu fiii săi, *Badea*, Slavul, Radul, Neacșe, Branislav și fiul său *Badea*". Tot în Țara Românească : *Radul* este tatăl lui Cazan, Sahac și *Radul* 1450 ian. 2, DRH B I, p. 176 ; „*Danciul* și fiul său *Danciul* (sînt stăpîni) peste jumătate din Mîrșa" 1451 aug. 5, DRH B I, p. 184 ; „au cumpărat . . . acea seliște de la *Drăgoi*, fiul lui *Drăgoi*" 1457 apr. 16, DRH B I, p. 200 ; *Arca* și Elena sînt fiii lui *Arca* 1484 apr. 24, DRH B I, p. 310 ; „fiii jupanului *Drăghici* vornic, anume Stoica și Neagoe și *Drăghici*", iar *Ban*, scriitor de acte domnești, este fiul lui *Ban* vornic 1498 febr. 16, DRH B I, p. 460 ; *Cîrstea* este frate cu *Cîrstian* și are următorii fii : Stănilă, Vlaicul, Stoian, Stan, Stoica și *Cîrstian* 1500 ian. 11, DRH B I, p. 483 (a se observa în acest nucleu antroponimic familial relația neîntîmplătoare, credem, dintre prenumele înrudite ca origine la frați : *Cîrstea — Cîrstian* ; *Stan — Stănilă* ; *Stoian — Stoica*).

În documentul moldovenesc din 1491 oct. 16, DRH A III, p. 201, sînt pomeniți „Diadco și *Vlad*, și sora lor, Neagoslava, fiii *Vlad* Orbescul". În alte cazuri atestate în actele din Moldova, prenumele tatălui și al fiului provin de la aceeași bază : „Gavril și frații lui, *Ion* și Eremia, și sora lor, Băla, fiii lui *Ioanăș*" 1495 ian. 17, DRH A III, p. 201 ; „pan Ștefu și fratele lui, *Ion*, și sora lor, Stana, fiii lui *Ioanăș* fost stolnic" 1495 mart. 13, DRH A III, p. 331 ; „*Ivanco* și surorile lui, Nastea, și Fădora, și Anușca, fiii lui *Ivașco*" 1499 aug. 15, DRH A III, p. 417.

Cercetarea îndeaproape a genealogiilor pe baza diverselor izvoare istoriografice dovedește că practica de a boteza copiii cu numele părinților sau a bunicilor făcea parte dintr-o veche rînduială la familiile domnitoare din cele două țări românești, uzanță specifică, de altfel, și altor case regale și monarhii feudale, avînd origini într-un trecut foarte îndepărtat. În afara factorului religios și a celui pur sentimental legat de memoria predecesorilor, omonimia de prenume la membrii familiei domnitoare avea, probabil, și alte temeiuri, cum ar fi, de pildă, cel juridic, rezultat din dreptul la moștenirea domniei în sînul unei anumite dinastii. Așa se explică faptul că fiilor naturali, care, conform cutumei, beneficiau de succesiune la tron, li se atribuiau adeseori prenume identice cu ale fraților legitimi sau copiilor rezultați dintr-o altă căsătorie li se dădeau aceleași prenume cu ale fraților vitregi. De exemplu, Alexandru cel Bun are doi urmași cu numele *Petru*, doi fii ai lui *Vlad Dracul* poartă numele tatălui lor — *Vlad*, iar *Radu cel Mare* are trei fii botezați *Radu*.

Iată ilustrată prin două schițe ale arborelui genealogic [3] filiația numelor de botez pe linie bărbătească în cele două familii întemeietoare : *Basarabii* din Țara Românească și *Mușatinii* din Moldova :

[3] Sînt menționați doar acei descendenți care, pentru o perioadă mai lungă sau mai scurtă de timp, au avut acces la domnie. Schițele au fost alcătuite după lista domnilor din Țara Românească și din Moldova cuprinsă în *Dicționar enciclopedic român*, vol. II, București, 1964, p. 151 — 152. Am făcut abstracție de unele neconcordanțe în ceea ce privește filiația domnilor între lista din Dicționarul enciclopedic și o seamă de lucrări istorice (vezi Constant în C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I București, 1942 ; *Istoria medie a României*, București, 1966 și altele). Filiațiile incerte le-am marcat cu?.

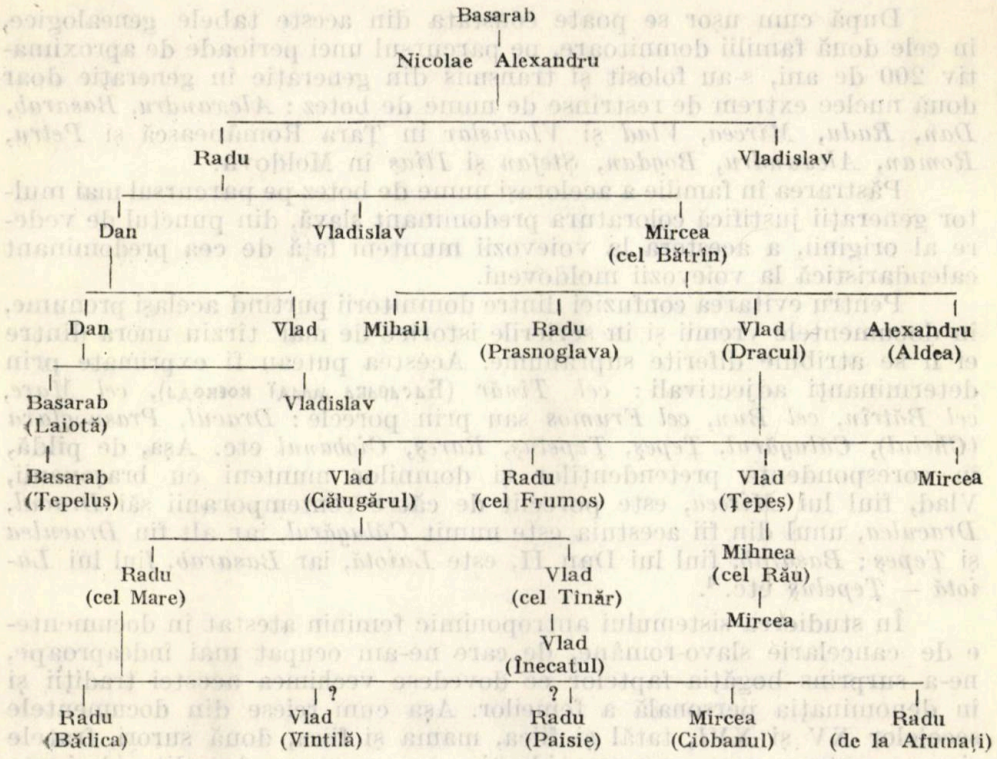
Basarab
Nicolae Alexandru
Radu
Vladislav
Dan
Vladislav
Mircea (cel Bătrîn)
Dan
Vlad
Mihail
Radu (Prasnoglava)
Vlad (Dracul)
Alexandru (Aldea)
Basarab (Laiotă)
Vladislav
Basarab (Ţepeluş)
Vlad (Călugărul)
Radu (cel Frumos)
Vlad (Ţepeş)
Mircea
Radu (cel Mare)
Vlad (cel Tînăr)
Mihnea (cel Rău)
Mircea
Vlad (Înecatul)
Radu (Bădica)
? Vlad (Vintilă)
? Radu (Paisie)
Mircea (Ciobanul)
Radu (de la Afumaţi)

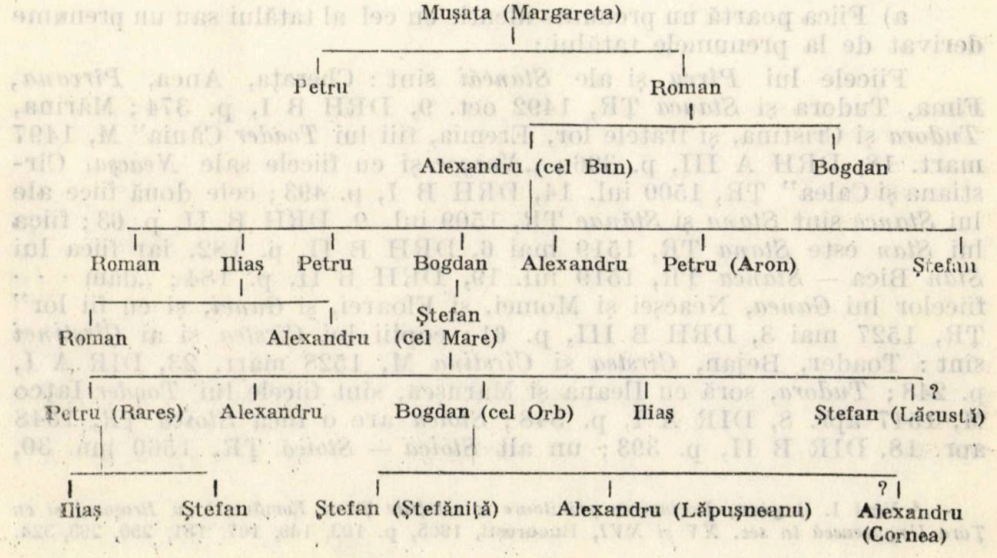
Muşata (Margareta)
Petru
Roman
Alexandru (cel Bun)
Bogdan
Roman
Iliaş
Petru
Bogdan
Alexandru
Petru (Aron)
Ştefan
Ştefan (cel Mare)
Roman
Alexandru
Petru (Rareş)
Alexandru
Bogdan (cel Orb)
Iliaş
? Ştefan (Lăcustă)
Iliaş
Ştefan
Ştefan (Ştefăniţă)
Alexandru (Lăpuşneanu)
? Alexandru (Cornea)

După cum ușor se poate constata din aceste tabele genealogice, în cele două familii domnitoare, pe parcursul unei perioade de aproximativ 200 de ani, s-au folosit și transmis din generație în generație doar două nuclee extrem de restrînse de nume de botez : *Alexandru, Basarab, Dan, Radu, Mircea, Vlad* și *Vladislav* în Țara Românească și *Petru, Roman, Alexandru, Bogdan, Ștefan* și *Iliaș* în Moldova.

Păstrarea în familie a acelorași nume de botez pe parcursul mai multor generații justifică coloratura predominant slavă, din punctul de vedere al originii, a acestora la voievozii munteni față de cea predominant calendaristică la voievozii moldoveni.

Pentru evitarea confuziei dintre domnitorii purtînd același prenume, în documentele vremii și în scrierile istorice de mai tîrziu unora dintre ei li se atribuie diferite supranume. Acestea puteau fi exprimate prin determinanți adjectivali : *cel Tînăr* (Басарабъ младїй воєвода), *cel Mare, cel Bătrîn, cel Bun, cel Frumos* sau prin porecle : *Dracul, Prasnoglava* (*Chelul*), *Călugărul, Țepeș, Țepeluș, Rareș, Ciobanul* etc. Așa, de pildă, în corespondența pretendenților și domnilor munteni cu brașovenii, Vlad, fiul lui *Mircea*, este poreclit de către contemporanii săi *Dracul*, *Draculea*, unul din fii acestuia este numit *Călugărul*, iar alt fiu *Draculea* și *Țepeș* ; *Basarab*, fiul lui Dan II, este *Laiotă*, iar *Basarab*, fiul lui *Laiotă* — *Țepeluș* etc. [4].

În studierea sistemului antroponimic feminin atestat în documente de cancelarie slavo-române, de care ne-am ocupat mai îndeaproape, ne-a surprins bogăția faptelor ce dovedesc vechimea acestei tradiții și în denominația personală a femeilor. Așa cum reiese din documentele secolelor XV și XVI, tatăl și fiica, mama și fiica, două surori, fratele și sora puteau avea prenume identice sau prenume înrudite (derivate cu sufixe moționale sau afective de la același nume primar).

Vom prezenta în continuare, în ordinea cronologică a atestărilor, o parte din numeroasele exemple de acest fel identificate în actele originale slavone.

a) Fiica poartă un prenume identic cu cel al tatălui sau un prenume derivat de la prenumele tatălui :

Fiicele lui *Pîrvu* și ale *Stancăi* sînt : Cherața, Anca, *Pîrvana*, Fima, Tudora și *Stanca* ȚR, 1492 oct. 9, DRH B I, p. 374 ; Mărina, *Tudora* și Cristina, și fratele lor, Eremia, fiii lui *Toader* Căuia" M, 1497 mart. 18, DRH A III, p. 396 ; „*Neagoe* și cu fiicele sale *Neacșa*, Cîrstiana și Calea" ȚR, 1500 iul. 14, DRH B I, p. 493 ; cele două fiice ale lui *Stance* sînt *Stana* și *Stănae* ȚR, 1509 iul. 9, DRH B II, p. 63 ; fiica lui *Stan* este *Stana* ȚR, 1519 mai 6, DRH B II, p. 182, iar fiica lui *Stan* Bica — *Stanca* ȚR, 1519 iul. 19, DRH B II, p. 184 ; „dăm · · · fiicelor lui *Ganea*, Neacșei și Momei, și Floarei, și *Ganei*, și cu fii lor" ȚR, 1527 mai 3, DRH B III, p. 61 ; copiii lui *Cîrstea* și ai *Cîrstinei* sînt : Toader, Bejan, *Cîrstea* și *Cîrstina* M, 1528 mart. 23, DIR A I, p. 248 ; *Tudora*, soră cu Ileana și Marușca, sînt fiicele lui *Toader* Iațco M, 1547 apr. 8, DIR A I, p. 548 ; *Stoica* are o fiică *Stoică* ȚR, 1548 apr. 18, DIR B II, p. 393 ; un alt *Stoica* — *Stoică* ȚR, 1560 iun. 30,

[4] Vezi I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, București, 1905, p. 103, 149, 167, 181, 250, 293, 324.

DIR B III, p. 152; *Muşat* are două fiice: Neaga şi *Muşata* ŢR, 1568 aug. 11, DIR B III, p. 281; *Gherghina* este fiica lui *Gheorghe* ŢR, 1571 aug. 29, DIR B IV, p. 43; fiica lui *Radul* logofăt este *Rada* ŢR, 1578 ian. 25, DIR B IV, p. 291; *Barba* este fiica lui *Barbul* ŢR, 1578 febr. 10, DIR B IV, p. 309; *Dumitra* şi Mara sînt fiicele lui *Dumitru* ŢR, 1581 mart. 12, DIR B V, p. 13; fiicele lui *Ţalapi* şi Voicăi sînt: *Ţalapie*, Stanca şi Maria ŢR, 1588 iun. 14, DIR B V, p. 366.

b) Fiica are un prenume identic sau înrudit formal cu cel al mamei: „Gligor şi fratele lui, Ion Fărcaş, şi sora lor, *Mălina*, fiii *Mălinei*" M, 1495 ian. 17, DRH A III, p. 305; *Nastea* este fiica *Nastasiei* M, 1527 mart. 3, DIR A I, p. 229; *Dragusa* este fiica *Dragaiei* M, 1529 mart. 11, DIR A I, p. 301; *Caterina*, Mariica şi Ana sînt fiicele *Catei* M, 1569 aug. 7, DIR A II, p. 209; *Calea* are două fiice: Despina şi *Calea* cea mică ŢR, 1576 nov. 12, DIR B IV, p. 212; *Neagolea* este mama *Neacşei* ŢR, 1581 mai 8, DIR B V, p. 21. Vezi, de asemenea, mai sus — *Stanca* şi *Cîrstina*. Apar de mai multe ori la mamă şi fiică prenumele *Stana*, *Maria* şi *Mariica*.

c) Fratele şi sora poartă prenume înrudite:

Todora este soră cu Ion, Puiu, Zaharia şi *Toader* M, 1479 apr. 29, DRH A II, p. 322; *Rada* este soră cu *Radul* ŢR, 1486 apr. 23, DRH B I, p. 316; *Stana* cu *Stanciul* M, 1495 mart. 18, DRH A III, p. 348; *Stanca* cu *Stancul* ŢR, ⟨1514 sept. — 1515 aug.⟩ 8, DRH B II, p. 256; *Oana* cu *Ion* M, 1528 mart. 1, DIR A I, p. 249; *Stanca* cu *Stanciul* ŢR, 1542 iul. 13, DIR B II, p. 295; *Neacşa* cu *Neagoe* ŢR, 1578 iun. 10, DIR B IV, p. 388; *Stana* cu *Stan* ŢR, 1579 nov. 10, DIR B IV, p. 463.

d) Surorile poartă acelaşi prenume:

Două surori cu numele *Todosia* sînt pomenite în documentul moldovenesc din 1558 apr. 7, DIR A II, p. 108, astfel: „Ioan şi *Toader* şi sora lor Maria, şi Anuşca, şi *Todosia*, şi o alta tot *Todosia*, copiii panului *Toader* vistier"; în alt document sînt menţionate două surori *Mariica*: „Toader şi surorile lui, *Mariica* şi Athimiia, şi Ilisafta, şi altă *Mariica*" M, 1560 mart. 22, DIR A II, p. 131.

Surorile au prenume înrudite formal: *Neaga* şi *Neguta* (numită *Neagoslava* în alt document) ŢR, 1501 ian. 28, DRH B II, p. 7; *Stana* şi *Stanca* ŢR, 1502 sept. 12, DRH B II, p. 52; 1589 mart. 21, DIR B V p. 392; *Ana* şi *Anca* M, 1521 apr. 24, DIR A I, p. 179; *Anca* şi *Anuşca* M, 1535 mart. 9, DIR A I, p. 372; *Neaga* şi *Neacşa* ŢR, 1523 sept. 12, DRH B II, p. 419; *Neagole* şi *Neacşa* ŢR, 1535 iul. 30, DRH B III, p. 342; *Anuşca* şi *Aniţa* M, 1546 iul. 2, DIR A I, p. 542; *Maruşca* şi *Maria* M, 1548 febr. 29, DIR A I, p. 555; în documentul din ŢR, 1555 sept. 1, DIR B III, p. 36, sînt menţionate trei surori, avînd numele: *Neaga*, *Neagolea* şi *Neacşa*, iar copiii *Neacşei* se numesc *Neagoe* şi *Neacşa*.

Numărul mare de fapte spicuite din izvoarele documentare cele mai vechi demonstrează că tendinţa de continuitate a aceluiaşi nume de botez pe parcursul mai multor generaţii nu era în trecut un fenomen izolat. Menţionăm, că exemplele aduse în discuţie aici se referă, cu precădere, la omonimia de prenume la rudele cele mai apropiate — părinţi-copii, fraţi. Investigarea filiaţiilor mai îndepărtate în plan genealogic

— bunici-nepoți, unchi-nepoți, veri — ar putea forma un foarte interesant subiect pentru o lucrare aparte, care ar relevă cu și mai mare evidență viabilitatea acestei străvechi tradiții a antroponimiei românești.

Ca factor extralingvistic de natură spirituală, acest obicei a avut, după părerea noastră, o puternică influență asupra unor aspecte particulare ale sistemului de denominație personală.

În primul rînd am remarca faptul că perpetuarea acelorași antroponime în cadrul familiei a putut contribui într-un grad mare la conservarea unor prenume arhaice.

Pe de o parte, este vorba de prenumele românești provenite din apelativele ca *Albul-Alba*, *Barbul-Barba*, *Brîndușa*, *Bucur*, *Crăciun-Crăciuna*, *Crețul-Creața*, *Floare*, *Joia*, *Lupul-Lupa*, *Mierla*, *Negrea-Negrita*, *Păun-Păuna*, *Sora*, *Șerban-Șerbana*, *Urîta*, *Ursul-Ursa* [5], care dăinuie peste veacuri, în ciuda intensei presiuni asupra sistemului antroponimic a elementelor slave laice și a celor bisericești-calendaristice. Trebuie subliniat că acest fond antroponimic, utilizat frecvent în secolele XIV — XVI, așa cum reiese din atestările documentare, a fost creat și datează dintr-o perioadă istorică anterioară influenței slave. Prenumele din acest fond au la bază apelative românești provenite toate din lexicul autohton și din cel moștenit din latină. Cu toată expresivitatea semantică a unora dintre cuvintele împrumutate, nici unul nu se constituie ca bază de formare a vreunui nume de botez [6]. Ca dovadă, pătrunderea masivă în vocabularul comun al limbii române a cuvintelor slave nu a influențat în egală măsură și creația proprie românească în sfera numelor individuale (de botez), așa cum s-a întîmplat în toponimie sau chiar în antroponimie, dar în sfera supranumelor (vezi, de pildă, toponimele *Dumbravă*, *Luncă*, *Movilă* etc. sau supranumele *Bivol*, *Bogatul*, *Gîrbov* etc.). Putem deduce că, după influența slavă, îmbogățirea inventarului de prenume nu s-a mai făcut pe seama creației proprii, ci pe seama asimilărilor din onomasticonul laic slav și din cel creștin-ortodox, creația românească manifestîndu-se doar la nivelul structurii formale a numelor de botez (în fonetică și derivare).

Pe de altă parte, însăși menținerea îndelungată în uz și frecventa folosire, în concurență cu cele bisericești, a numelor de botez de origine slavă (care, după perioada de influență generată de contactul nemijlocit cu slavii, devin, treptat, nemotivate lingvistic, istoric sau religios) se datorează în mare măsură tradiției de continuitate a acelorași prenume în cadrul nucleului familial.

În al doilea rînd, obiceiul de transmitere în vechime a numelui de botez de la tată la fiică sau de la bunic la nepoată ar putea justifica folosirea în denominația feminină a unor antroponime care la origine erau masculine și se atribuiau doar bărbaților (vezi mai sus : *Barbul-Barba*, *Dumitru-Dumitra*, *Gherghe-Gherghina*, *Pîrvu-Pîrvana* etc.) și, poa-

[5] Vezi și alte exemple la S. Pușcariu, *Pe marginea cărților III*, în „Dacoromania", VI, 1929 — 1930, p. 525 — 526; P. Caraman, *L'heritage romain dans l'anthroponymie roumaine*, în *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de lingvistică și filologie romanică*, vol. I, București, 1970, p. 1109 — 1113.

[6] Ne referim aici la perioada veche (secolele XIV — XVI), și nu la cea contemporană, unde prenume ca *Crenguța*, *Cireșica*, *Garofița*, *Crin* etc. ar putea contrazice această părere.

te, chiar omonimia de gen la unele nume (frecvente în perioada istorică cercetată) ca *Boba*, *Oprea*, *Voina*, *Vişa*, *Preda*, *Ganea* etc. purtate în trecut atît de femei, cît şi de bărbaţi.

„Obiceiul de a se da noilor născuţi numele acsendentului, mai ales al părintelui, e vechi, cum se ştie. El era obişnuit la greci şi la romani şi s-a menţinut în sistemul antroponomastic romanic, de unde l-au împrumutat şi germanii şi slavii. La noi, care am păstrat atîtea elemente tradiţionale, e probabil moştenit" [7]. Am putea adăuga că acest obicei, dovedit prin mărturiile documentare ca foarte vechi, a constituit unul din factorii importanţi care au asigurat continuitatea şi specificul numelor de botez la români.

Aprilie 1992

Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

[7] Ştefan Paşca, *op. cit.*, p. 30.

Sonia Cucioreanu

ÎNGERII NEGRI DE FRANÇOIS MAURIAC

Traducerea unei capodopere este un act de cultură şi presupune, din partea celui care o face, în primul rînd responsabilitate.

Marii scriitori, ca François Mauriac, sînt creatorii unei lumi, ai unei atmosfere inconfundabile. Laureat al premiului Nobel în 1950, François Mauriac a creionat o lume zbuciumată, clădită pe parabola generoasă a întoarcerii fiului risipitor.

Îngerii negri încheie în 1936 seria romanelor pe care autorul însuşi le-a numit „catolice". După *Cel pierdut* şi *Cuibul de vipere*, romane ale agnosticului inteligent şi sensibil, îndepărtat de credinţă de fariseismul celor din jur, *Îngerii negri* este romanul bunului păstor. Preotul Alain Forcas, în ciuda ezitărilor de început, îşi îndeplineşte în final menirea sacerdotală, oferind celui prăbuşit luminile speranţei.

Privită din această perspectivă, varianta română a *Îngerilor negri* [1] pare cel puţin surprinzătoare.

Intenţia acestor rînduri nu este în nici un caz o penibilă vînătoare de greşeli, care, oricum, se pot strecura într-un demers atît de ambiţios. Ea vizează însă elucidarea unor probleme care tulbură grav un mesaj conceput într-o clasică limpezime.

Nivelul lexical, gramatical ori semantic oferă numeroase capcane aceluia care ignoră subtilităţile limbii sursă, cît şi coordonatele materiale, morale sau spirituale proprii lumii lui Mauriac. Din mulţimea de erori uluitoare încercăm să spicuim cîteva pentru edificarea cititorului.

Cel care este cît de cît familiarizat cu universul scriitorului francez ştie că adolescenta acestei lumi este foarte practică. (Există, evident, şi unele excepţii, care nu fac decît să confirme regula.) Într-o primă fază, ea încearcă să concilieze dragostea cu pasiunea pentru proprietate, consimţind în final la o căsătorie din interes, pe care romancierul o defineşte prin *sărutul dat leprosului*. Mathilde îi vorbeşte lui Gabriel Gradère, care nu-i era indiferent, de lucruri foarte concrete, şi anume de *casa ei*. Gabriel Gradère se interesează atunci de soarta castelului din Liogeats, ştiindu-l în indiviziune. Ne întrebăm ce poate înţelege cititorul român dacă Mathilde nu mai vorbeşte de *casa* ei, ci de *viaţa* ei, dacă speranţa exprimată clar : *voi putea trăi în sfîrşit la casa mea* (*Quand je serrai mariée, je pourrai enfin vivre chez moi* · · ·) devine în varianta de care ne ocupăm *o să pot să am şi eu viaţa mea* (p. 28). Întrebarea lui Gabriel Gradère privind situaţia castelului pare desprinsă dintr-un dialog absurd, iar Mathilde se apropie simţitor de Thérèse Desqueyroux.

Gabriel Gradère, eroul romanului, cunoaşte experienţa prăbuşirii morale (*un homme qui a roulé très bas*), se complace în ticăloşie. În lim-

[1] François Mauriac, *Îngerii negri*. Traducere de Radu Paraschivescu, Bucureşti, Editura Aldomars, 1991, 200 p.

ba noastră însă, el nu mai e decît *un om care a trăit într-un mediu foarte modest* (p. 5). În consecinţă, fraza cunoaşte o deplasare de sens inacceptabilă : *un om care a trăit într-un mediu foarte modest simte nevoia de a căuta un vinovat printre proprii lui înaintaşi* (p. 5). Din planul moral, vina e transferată în plan material, ceea ce este în totală contradicţie cu viziunea lui François Mauriac.

La nivel lexical, textul românesc abundă în soluţii aproximative. Discuţiile Mathildei cu Gabriel Gradère nu sînt deloc comode, eroina este agitată, *fiévreuse*, avînd adeseori senzaţia fizică de inconfort. Dar ea nu este bolnavă, *febrilă* (p. 107), cum greşit susţine autorul traducerii, personajul mauriacian de tipul ei beneficiind, de cele mai multe ori, de o sănătate remarcabilă.

Existenţa lui Gabriel Gradère este marcată vizibil de cele două femei : Adila du Buch şi Aline. Prima este o femeie bogată, mult mai bătrînă decît el, cu care contractase o căsătorie din interes. Cealaltă este o fostă prostituată, amestecată acum în afaceri îndoielnice şi în traficul de droguri. Adila îl impresionează neplăcut prin obrazul ei flasc, *sa figure molle*. Portretul Adilei este făcut din perspectiva lui Gabriel Gradère, în manieră fragmentară, impresionistă. Nu există nici urmă de tandreţe în privirea acestui bărbat, ce se consideră tras pe sfoară. Poate numai în varianta românească, în care ni se spune incoerent : *această figură b l î n d ă exprima groaza* (p. 19). Cealaltă, Aline, avea toate mijloacele pentru a-l şantaja (*me faire marcher*). În româneşte sună bizar : *avea mijloace prin care să mă pună în mişcare* (p. 17). Printre numeroasele motive de şantaj figura şi scandalul familiei de Dorth. Compromiţînd-o pe marchiza de Dorth, Gabriel Gradère contribuise efectiv la ruperea logodnei fiicei acesteia, precum şi la internarea ei într-un spital psihiatric. Dar dacă în varianta română se scrie negru pe alb *Domnişoara de Dorth era căsătorită* (*Mademoiselle de Dorth était fiancée*), ce mai poate înţelege cititorul român? De altfel, e greu de imaginat stupoarea acestuia cînd preotul îi spune micului Lassus, un băieţel de 7 — 8 ani : *n-ai avut timp să te bărbiereşti* (p. 64), cînd, de fapt, el n-avusese timp să se spele (*se débarbouiller*).

Rivalitatea dintre Gabriel Gradère şi Symphorien Desbats este alimentată şi de vecinătatea domeniilor. Gabriel Gradère vorbeşte de pădurile lui care *natural se învecinau cu ale sale* (*touchaient les siens*). Numai că în traducere românească este vorba de *pădurile care, evident, f ă c e a u c o n c u r e n ţ ă alor sale* (p. 35). Afirmaţie greu de susţinut, ştiut fiind că Gabriel Gradère nu se interesa aproape deloc de domeniile familiei.

Urmărind nivelul gramatical, constatăm o confuzie regretabilă între forma activă şi pronominală a verbului *douter* (*a se îndoi* şi, respectiv, *a bănui*) (p. 81, 84), o cunoaştere aproximativă a categoriei timpului sau a utilizării prepoziţiilor. *Il ne savait pas ce qu'il venait faire au pays* nu înseamnă *nu ştia ce făcuse la ţară* (p. 45), ci, din contră, este proiectat în viitor.

Dar dincolo de domeniul general lingvistic, varianta românească a acestui roman „catolic" păcătuieşte prin ignorarea de către traducător a unui lexic religios specific.

În acest domeniu, traducătorul se menţine la primul nivel de sens, ignorînd aproape total conotaţiile catolice şi în special janseniste.

Chiar de la început aflăm că Mathilde și Catherine erau *fiicele duhovnicești* ale abatelui Alain Forcas (*pénitentes*). Traducătorul optează pentru sensul de bază *pocăite* (p. 4), ceea ce în limba română înseamnă cu totul altceva.

Distincția jansenistă între *aleși* și *osîndiți*, între cei cărora le este acordată grația divină și cei cărora le este refuzată, îi joacă traducătorului feste penibile. Pentru cei din urmă, acesta alege cuvîntul *blestemați*, preferînd sensul de bază al cuvîntului *damnés*, aici total nepotrivit. De aceea apar formulări precum : *Preafericiții nu ar fi existat dacă nu ar fi avut puterea să se blesteme* (p. 134), pentru următorul text : *Il n'exiterait pas de bienheureux s'il n'avaient détenu le pouvoir de se damner* (= „a se osîndi"). Chiar așa? În cazul acesta, n-ar mai fi avut nici o șansă de a aspira la starea de grație.

Alteori soluțiile sînt de-a dreptul hilare. Ideea romanului este că împărăția cerurilor este ascunsă în infernul din noi. Căci se poate pătrunde în supranatural prin nimicnicie (*par en bas*). Dar traducătorul vrea să pătrundă *în supranatural și pe dedesubt* (p. 5). Original !

Spuneam că François Mauriac a impus în literatură un univers specific. Romanele sale se desfășoară într-un cadru geografic destul de limitat, în regiunea Girondei, al cărei centru spiritual și comercial este orașul Bordeaux. Personajele sale părăsesc foarte rar aceste locuri. De aceea Adila du Buch nu putea străbate *toată țara* (p. 10) (*tout le pays*), ci *tot ținutul*, sensul cuvîntului fiind foarte clar pentru oricine este, cît de cît, familiarizat cu opera scriitorului francez. În această lume precisă, foarte bine delimitată, François Mauriac utilizează procedeul balzacian al personajelor care revin. Familia Péloueyre, de exemplu, ne amintește de *Sărutul dat leprosului* sau de *Genitrix*. În varianta de care ne ocupăm constatăm o trecere ciudată de la antroponimie la toponimie, numele personajelor devenind nume de locuri. Gabriel Gradère nu era *fiul unui om de afaceri din Péloueyre* (p. 15), ci fiul administratorului familiei Péloueyre. Confuzia revine și la p. 50. În același sens, Mathilde nu admira *pajiștile din Frontenac* (p. 105), ci de pe domeniul familiei Frontenac. Să nu fi auzit traducătorul despre romanul *Misterul Frontenac*, ce urmărește tocmai destinul acestei familii ?

Pentru anumite expresii idiomatice din limba sursă ar fi trebuit căutate echivalentele din limba țintă. Ce înțelege cititorul român cînd i se spune : *Nu întoarceți capul, domnule abate, dacă nu vreți să fiți preschimbat într-o statuie de sare* (p. 15) ? Parcă pe românește se spune *stană de piatră*.

Ar mai fi multe de spus despre această variantă românească a romanului *Îngerii negri* de François Mauriac. Ne oprim aici. Nu ne putem împiedica totuși să nu regretăm această versiune penibilă a unui roman dintre cele mai interesante, variantă ce oferă un exemplu tipic de ignorare a contextului. Traducerea unei capodopere presupune cunoașterea temeinică a universului respectiv, a coordonatelor lui materiale, morale și spirituale. Altminteri, departe de a fi un act de cultură, traducerea depune mărturie pentru o periculoasă incultură.

Mai 1992

Facultatea de Litere și Istorie
Craiova, str. Al. I. Cuza nr. 13

DINICU GOLESCU, **Scrieri.** Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii, bibliografie, glosar și indice de MIRCEA ANGHELESCU, București, Editura Minerva,1990, 466 p.

Trebuie să-i rămînem recunoscători lui Mircea Anghelescu pentru inițiativa inspirată de a reuni la un loc operele de paternitate certă ale unuia dintre cele dintîi spirite moderne ale culturii românești de dincoace de Carpați. În afara celebrului său memorial de călătorie (*Însemnare a călătoriei mele . . . făcută în anul 1824, 1825, 1826*), reeditată în mai multe rînduri, au fost republicate, pentru întîia oară, *Adunare de pilde* (1826), opusculul *Elementuri de filosofie morală* (1827), tradus după Vamvas, și, în anexă, *Înștiințare pentru școala din satul Goleștí* (1826) și *Diata* (1825). Au fost îndepărtate în temeiul unor competente analize filologice lucrările asupra cărora planează un cît de mărunt dubiu (de exemplu, *Starea de acum . . . a prințipatelor Valahiei și Moldovei*, traducere după Thornton, atribuită boierului muntean de Pompiliu Eliade și P. V. Haneș).

Volumul este precedat de un studiu introductiv, *Dinicu Golescu în vremea sa* (p. V — LXVI), și de o *Notă asupra ediției* (p. LXIII — LXIX) și se încheie cu *Note și comentarii* (p. 353 — 440), un *Glosar* (p. 441 — 446), o *Bibliografie* (p. 447 — 454) și un *Indice toponomastic* (p. 455 — 461).

Principiile de editare după care s-a călăuzit autorul sînt corecte. Mircea Anghelescu nu a pornit, asemenea altor editori, de la intenția de a reda o practic irealizabilă imagine a limbii autorului, ci de la reconstituirea cît mai exactă a limbii fiecărui text. Echivalarea grafiilor chirilice se face, în general, după criterii judicioase. Subscriem, fără ezitare, la majoritatea lor. Ne îndoim totuși asupra oportunității de a-l reda pe θ prin *th* în *theatru, bibliothică*, întrucît ar fi „posibil ca autorul, om de cultură elenă să fi pronunțat cuvintele respective grecește" (p. LXVIII). Dacă grafii de tipul *zmaragd, zmintit* sînt îndreptățite, întrucît corespund unor rostiri reale, aceeași concepție trebuia să impună reproducerea ca atare a lui *s* în *desbrăcat* (nu *dezbrăcat*); cf. pronunțarea *cismă*, în loc de *cizmă*, răspîndită în zilele noastre prin graiurile muntenești.

Nu vom încheia aceste cîteva rînduri fără a atrage atenția asupra amplei erate ce însoțește *Adunarea de pilde*. Mircea Anghelescu însuși a sesizat importanța ei, semnalînd-o în *Nota asupra ediției* (p. LXV — LXVIII). Avem a face cu nu mai puțin de 356 de rectificări (la 416 pagini). Pe lîngă unele intervenții de ordin stilistic, e vorba de atitudinea omului de cultură muntean față de particularitățile ardelenești introduse de tipografii de la Buda, unde s-a imprimat cartea. Erata e importantă în măsura în care ne atrage atenția asupra faptului că, spre 1830, norma literară unică de la 1750 se destrămase în textele laice și tendințele dominante erau de a statornici noile variante literare și nu de a restabili unitatea pierdută.

Din fericire pentru evoluția limbii românești de cultură, „momentul" Heliade Rădulescu nu avea să întîrzie prea mult. Considerăm că o cercetare minuțioasă a eratei ar putea furniza unele informații interesante asupra stadiului atins de româna literară spre 1830.

În ansamblu, Mircea Anghelescu a reușit să ne dea o ediție exemplară a *Scrierilor* lui Dinicu Golescu.

Aprilie 1992

ION GHEȚIE

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

V. K. ZAGAEVSKI, **Studii de gramatică dialectală comparată**, Chișinău, Editura Știința, 1990, 249[— 252] p.

Intrată cu întîrziere în bibliotecile românești, această carte, apărută sub auspiciile Ministerului Științei și Învățămîntului din fosta R.S.S. Moldova și ale Universității din Chișinău, abordează un teritoriu mai puțin cercetat de lingvistica românească, fapt care îi conferă de la bun început un grad sporit de interes. Deși lucrarea ar merita cu prisosință o recenzie detaliată, întîrzierea cu care ne-a parvenit ne obligă la o scurtă prezenta-

re, al cărei rost este semnalarea acestei apariții editoriale nu lipsită de semnificații.

Din *Prefață* (p. 3 — 5) aflăm că materialul prezentat în volum a fost cules de autor de-a lungul a peste 20 de ani de cercetări personale. În plus, au fost puse la contribuție informațiile furnizate atît de lucrarea *Texte dialectale*, vol. I — II, Chișinău, 1969 — 1987, sub redacția lui R. I. Udler și V. N. Stati, cît și de *Atlasul lingvistic moldovenesc*, vol. I, Chișinău, 1968.

Partea I (p. 6 — 126) este consacrată morfologiei și morfosintaxei. După ce subliniază caracterul relativ unitar al graiurilor moldovenești, autorul evidențiază deosebirile acestora față de limba comună. Acestea constau în treceri ale substantivelor de la o declinare la alta, treceri ale verbelor de la conjugare la alta, apariția formelor duble sau triple de plural, frecventa folosire a formelor cazuale analitice, forma invariabilă a articolului posesiv, slăbirea opoziției dintre diferite forme gramaticale (*o casă — niște case — stăpînu casă*).

Partea a II-a (p. 127 — 231), dedicată sintaxei, este alcătuită din trei capitole: I. *Îmbinările de cuvinte* (p. 131 — 157), II. *Propoziția* (p. 158 — 197) și III. *Fraza* (p. 200 — 231). Sintetizînd rezultatele investigațiilor cuprinse în această parte a lucrării, autorul conchide — în *Încheiere* (p. 231 — 233) — că cercetările de acest tip sînt în măsură să contribuie la soluționarea multor probleme de lingvistică românească (dialectologie istorică, gramatică istorică, limbă literară contemporană, stilistică), de lingvistică romanică (de exemplu, construcțiile comparative *ca eu, ca tu* „ca mine", „ca tine"), de balcanistică (problema decăderii rolului infinitivului și înlocuirea lui cu conjunctivul, dativul posesiv), de lingvistică generală (problema contactelor lingvistice).

În *Anexe* (p. 236 — 241) sînt reproduse hărțile și listele punctelor anchetate. Lucrarea se încheie cu un rezumat în limbile rusă (p. 242 — 243), franceză (p. 244 — 245) și engleză (p. 246 — 247).

Interesantă prin bogăția materialului prezentat, ca și prin maniera de interpretare a acestuia, lucrarea lui V. K. Zagaevski aduce o contribuție deloc neglijabilă la studierea graiurilor românești de dincolo de Tisa și Prut, punîndu-ne la curent cu preocupările științifice ale colegilor noștri, despre a căror activitate pînă nu demult dețineam prea puține informații, accesul la ele fiindu-ne extrem de dificil, dacă nu interzis.

Iunie 1992 MAGDALENA GEORGESCU

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

MARIA ILIESCU, **Les correspondants roumains du syntagme nominal français : N_1 + *de* + N_2**, în „Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen", 228. Band, 143. Jahrgang, 1991, 1. Halbjahresband, p. 52 — 63.

În acest articol, autoarea realizează un studiu contrastiv al sintagmelor de tipul N_1 + *de* + N_2, în română și franceză, util atît pentru lingvistica teoretică (deoarece comparația romanică ajută la departajarea unor categorii în cazul cărora aceleiași structuri de suprafață îi corespund mai multe structuri de adîncime), cît și pentru lingvistica aplicată (traducere și învățarea limbilor străine). Se remarcă fermitatea punctelor de vedere, rigoarea cu care s-a structurat articolul, claritatea ideilor și concizia prezentării lor, o bază informativă bună. S-a lucrat pe un corpus de 800 de exemple extrase dintr-o carte franțuzească (Maurice Leblanc, *La demoiselle aux yeux verts*, Paris, 1967), una românească (Augustin Buzura, *Orgolii*, Cluj, 1981), și o carte franțuzească tradusă în românește (G. Simenon, *Le voleur de Maigret*, Paris, 1967; *Comisarul Maigret a fost prădat*. Traducere de S. Constantin, București, 1969).

După inventarierea a 66 de situații ilustrînd convergențe și divergențe între franceză și română, după gruparea și analizarea lor, se formulează două reguli (p. 58):

— R_1: fr. N_1 + *de* + art/dem/pos + N_2 ↔ rom. N_1 + art/dem/pos + N_2 — morf.gen.

— R_2: fr. N_1 + *de* + N_2 ↔ rom. N_1 + *de* + N_2

În continuare se descriu și se explică excepțiile sintetizate la p. 61:

— De la prima regulă fac excepție sintagmele care exprimă locul, materia, conținutul, partitivul și, parțial, sintagmele temporale; în toate aceste cazuri, prepoziția ambiguă *de* din franceză este înlocuită în română prin prepoziții mai precise ca *din, de pe, de la*.

— De la cea de a doua regulă fac excepție numele proprii, care au un regim special, și sintagmele temporale. De asemenea, un număr de sintagme nominale în franceză corespund, în mod nepredictibil, unor sintagme adjectivale în română (conținînd în special adjective vechi cu sufixul *-esc*).

Articolul are un final „deschis", autoarea lăsînd loc pentru rafinări ulterioare, o dată cu lărgirea corpusului investigat.

Mai 1992 ANDRA ȘERBĂNESCU

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

COLOCVIUL OMAGIAL „EUGEN COȘERIU"
(Iași, 13 — 17 aprilie 1992)

1. În perioada 13 — 17 aprilie 1992, la Iași, a avut loc Colocviul omagial „Eugen Coșeriu", manifestare științifică internațională organizată de Universitatea „Al. I. Cuza" (Facultatea de Litere) din Iași și de Societatea „M. Eminescu" din Freiburg im Breisgau. Întîlnirea numeroșilor lingviști din țară și din străinătate a fost prilejuită de acordarea titlului de Doctor Honoris Causa al universității ieșene profesorului Eugen Coșeriu de la Universitatea din Tübingen.

Lucrările colocviului s-au desfășurat pe patru secțiuni : *Eugen Coșeriu și dezvoltarea lingvisticii* (I), *Teoria limbii și istoria lingvisticii* (II), *Lingvistică comparată* (III), *Semantică și lexicologie* (IV). În deschiderea colocviului, Eugen Coșeriu a prezentat conferința *Principiile lingvisticii ca știință a culturii*. Au urmat : Hans Robert Jauss (Constanz), *La théorie de la réception — coup d'oeil sur ses antécédents méconnus* ; Ion Dumeniuk, Nicolae Mătcaș (Chișinău), *Teoria lui E. Coșeriu despre normă în contextul lingvisticii ruse* ; Joseph Simon (Bonn), *Zeichen und Sprache bei Kant und Hegel* ; Wolf Dietrich (Münster), *Suggestions pour une réorganisation de la catégorie traditionelle de l'adverbe* ; Ana Agud (Salamanca), *Linguistik der Virtualität und Linguistik der Faktizität* ; Flora Șuteu (București) — Rose Stein (Craiova), *Übersetzung und Metasprache* ; Dragoș Moldovanu (Iași), *Cîmpurile toponimice. Fundamentare teoretică* ; Silviu Berejan (Chișinău), *Asupra interpretării funcționale a lexicului*.

Au fost susținute, de asemenea, 25 de comunicări cu subiecte variate și deosebit de interesante, în care, în general, fie au fost prezentate aspecte din doctrina lingvistică sau din preocupările lui E. Coșeriu, fie s-a încercat rezolvarea unor chestiuni speciale de limbă/limbaj, cu ajutorul ideilor ori sugestiilor oferite de sistemul lingvistic al învățatului de la Tübingen. Din prima categorie de lucrări s-au remarcat cele susținute de Eugen Munteanu (Iași), *Componenta aristotelică a gîndirii lingvistice a lui E. Coșeriu* ; Mircea Borcilă (Cluj), *Fundamentele teoriei lingvistice : funcția semnificativă la E. Coșeriu* ; Stelian Dumistrăcel (Iași), *Material lingvistic basarabean : după 50 de ani*. Din cea de a doua, am reținut mai multe comunicări, remarcabile prin bogăția informației și prin curajul abordării subiectelor, dintre care citățm doar cîteva elaborate de : Alexandru Dîrul (Chișinău), *Afinități între pronume și adverbe (în lumina concepției lui E. Coșeriu privind criteriile de identificare a părților de vorbire)* ; Dumitru Irimia (Iași), *Omul față cu limba* ; A. P. Evdoșenco (Chișinău), *Restructurarea morfologiei* ; Mioara Avram (București), *Genul substantivelor străine întrebuințate ca atare în limba română* ; Hiltraut Dupuy — Engelhardt (Reims), *„Hörbar" — „audible" : Ein deutschfranzösischer Wortfeldvergleich* ; Maria Kitova (Sofia), *Algunos aspetos de la modalidad en español (intento de aplicación de una teoria)* ; Mario Vilela (Porto), *La comparaison en français et espagnol* ; Rudolf Schützeichel (Tübingen), *Die Auswirkungen der Semantiktheorie auf die Bedeutungsermittlung im Althochdeutschen*. Nu au lipsit discuțiile, uneori polemice, în jurul celor mai controversate probleme abordate.

A fost la Iași, în acele zile, o sărbătoare a lingviștilor adunați în jurul maestrului unanim respectat și apreciat pentru opera lui de excepție. Se impune totodată a fi elogiată strădania celor doi organizatori ai colocviului, D. Irimia și E. Munteanu, cărora filologii ieșeni, mai ales, trebuie să le fie recunoscători.

În prelungirea manifestărilor științifice de la Iași a avut loc la Suceava, în zilele de 15 și 16 aprilie, întîlnirea unor participanți la lucrările Colocviului cu studenții și cadrele didactice ale Universității „Ștefan cel Mare".

A urmat apoi o deplasare în regiunea Cernăuți, unde d-l Coșeriu, împreună cu cîțiva profesori universitari ieșeni și suceveni, au participat la conferința internațională „Rolul terminologiei științifice la dezvoltarea învățămîntului în școala românească".

2. După încheierea colocviului, E. Coșeriu a mai rămas la Iași două săptămîni, pentru a susține o serie de prelegeri și conferințe. Astfel, studenții de la Facultatea de Litere și profesorii lor, cercetătorii (lingviști și literați) au audiat mai multe cursuri (*Competența lingvistică*,

Filozofia limbajului, Tipologia limbilor romanice, Arhitectura și structura limbii, Semantica structurală și semantica cognitivă), în care profesorul Coșeriu a concentrat esența concepției sale lingvistice în cîteva formule sintetice, care să înlesnească înțelegerea celor mai complicate chestiuni ale lingvisticii.

În aceeași perioadă, Eugen Coșeriu a ținut cîteva conferințe pentru publicul larg ieșean: *Deontologia culturii* (Institutul de Filologie Română „A. Philippide", Studioul Radioteleviziunii), *Limbaj și poezie* („Casa Pogor"). A fost oaspetele Institutului „A. Philippide", cu care ocazie cercetătorii au avut posibilitatea să discute unele aspecte ale limbii și literaturii române.

Iunie 1992

CARMEN-GABRIELA PAMFIL
Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Iași, str. T. Codrescu nr. 2

SIMPOZIONUL „PROBLEME ACTUALE ALE ORTOGRAFIEI"

(Cluj, 11 decembrie 1991)

Organizat sub auspiciile filialei clujene a Academiei Române, cu sprijinul Facultății de Litere și al Societății de Științe Filologice, simpozionul a repus în discuție unele chestiuni privind configurația sistemului ortografic românesc, reacțiile în legătură cu o posibilă revizuire, mai mult sau mai puțin subiectivă, manifestîndu-se prompt. Faptul că există, într-adevăr, probleme ce ar putea suscita opinia specialiștilor — altele decît acelea vehiculate în ultimul timp de forul academic — îl probează unele dintre comunicările prezentate. În intervenția sa, intitulată *Ortografie, flexiune și derivație*, prof.dr.doc. Ioan Pătruț a pledat, cu justificată precauție pentru reconsiderarea lui *i* scurt (ĭ) și *u* scurt (ŭ) în cadrul ortografiei, nemarcarea în scris a acestor foneme repercutîndu-se atît în pronunțare, cît și în flexiune.

Într-un plan complementar s-a situat și comunicarea *Ortografia și structura morfematică a cuvîntului*, prezentată de conf.dr. G. G. Neamțu, cu referiri la consecințele pe care le-ar avea asupra analizei eliminarea din scriere, datorită afonizării, a articolului enclitic *-l*.

Evoluția limbii române literare îi furnizează conf.dr. Elena Dragoș, în comunicarea *Ortografia română și tradiția principiului ei fonetic*, suficiente argumente pentru a sublinia o dată în plus vocația fonetică a sistemului nostru ortografic. Este invocată, în susținerea acestui deziderat, tradiția statornicită încă dintr-o frază timpurie a grafiei cu litere chirilice, care, fiind una de împrumut, nu putea să ignore adaptarea la cerințele transpunerii în scris a limbii române.

Fără a păstra neapărat ordinea de prezentare a comunicărilor, menționăm și o luare de poziție ce a vizat onomastica, sub titlul *Ortografierea numelor topice străine în atlasele geografice românești*, prilej pentru lect. Alexandru Cristureanu de a depista o serie de oscilații și inconsecvențe în scrierea și pronunțarea unor denumiri geografice.

Două dintre intervenții s-au detașat prin tenta lor polemică. *Pentru cine e necesară o nouă ortografie?* — se întreabă, retoric, în comunicarea cu acest titlu, prof. dr. Mircea Zdrenghea. Sînt exprimate rezerve în legătură cu o eventuală reformă ortografică, în special privind scrierea lui *â* și *sunt*. Argumentele de ordin estetic nu i se par convingătoare autorului, iar pentru a nu se crea confuzii crede că ar trebui folosit, oricum, în mijlocul cuvintelor, în toate cazurile, *â*. Lingvistul clujean opinează, în schimb, pentru scrierea numelor de popoare cu majusculă, precum și pentru notarea semivocalelor, sugestii care nu au fost împărtășite în cadrul discuțiilor.

Pe aceeași platformă s-a situat și intervenția prof.dr. Pompiliu Dumitrașcu intitulată: *Cîteva observații în legătură cu actuala ortografie*. Deoarece normele în vigoare reprezintă un evident progres față de reformele precedente, orice modificări de esență sînt inoportune. O revenire la scrierea lui *â* ar crea reale dificultăți, presupunînd, în plus, cunoștințe temeinice de limba latină. Alte corective propuse n-au întrunit suficiente adeziuni. Astfel, pentru a fi receptivi la unele maniere de scriere, autorul înclină în favoarea acceptării dubletelor *sînt-sunt*. Opțiunile sale au, de asemenea, în vedere scrierea cu inițială majusculă a numelor de popoare, a numelor lunilor anului și ale zilelor săptămînii, precum și scrierea cu cratimă a toponimelor compuse.

Impactul pe care l-ar avea revizuirea normelor în rîndul diferitelor categorii de vorbitori, în special al elevilor, a făcut obiectul unor comunicări prezentate de profesori din învățămîntul preuniversitar (Mircea Bertea, *Ortografia — chestiune de obișnuință?*), fără a se eluda faptul că ortografia fixează o serie de deprinderi care nu pot fi atît de ușor ignorate. Din aceeași categorie de participanți au existat și adepți ai reactualizării ortografiei din 1932 (dr. Elena Neagoe, *Argumente pentru revenirea la ortografia veche*, și Doina Mureșan, *Exagerări ale ortografiei limbii române impuse în 1953*), opinii de altfel izolate, clasate ca atare în cadrul discuțiilor.

În final, prof. dr. doc. Romulus Todoran a reiterat viabilitatea principiului fonetic și a criteriului simplității în consolidarea normelor ortografice actuale. Problema lui *î* nu poate fi nicidecum una politică, fiind semnificative, totodată, strădaniile lui O. Densusianu în impunerea acestui semn. În fond, scrierea lui *â* se justifică sentimental, cea cu *î* rațional. Pe de altă parte, lingvistul clujean respinge scrierea cu majusculă a fiecărui termen din cadrul denumirilor de instituții, precum și a numelor etnice, ale lunilor anului și ale zilelor săptămînii. Domeniul în care ortografia este pasibilă de îmbunătățiri rămîne vocabularul, în speță scrierea cuvintelor recente.

S-a raliat unei atari opinii, printre alții, conf.dr. Mircea Borcilă, care a respins tentativele de a complica, în loc de a simplifica, un sistem ortografic, reflex de altfel al unei convenții.

În dezacord cu amendamentele preconizate de forul academic, dezbaterea a relevat cu pregnanță faptul că cei chemați să discearnă și să decidă fizionomia ortografică a unei limbi nu sînt alții decît specialiștii, orice substituire putînd genera nu numai derută, ci și haos.

Iunie 1992

EUGEN PAVEL
Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu"
Cluj, str. Emil Racoviță nr. 21

LIMBA ROMÂNĂ

Spiru Haret 12
RO-79638 Bucureşti
ROMÂNIA

Founded in 1952
12 issues every year

Editor in Chief : I. Coteanu

Assistant Editor : Flora Şuteu

Editorial Board : Mioara Avram, Ion Gheţie, Laura Vasiliu

Associate Editors : Gh. Bolocan, Gr. Brâncuş, Valeria Guţu Romalo, Theodor Hristea, Marius Sala, Dumitru Săvulescu

LIMBA ROMÂNĂ is devoted to the study of the Romanian language : grammar, vocabulary, the literary language and stylistics, the history of Romanian linguistics, dialectology, language refinement, orthography, etymology, onomastics and philology ; articles in general linguistics, commentaries, opinions on usage, notes and reviews. The journal also published review articles, bibliographical notes, chronicles. The journal publishes annually an exhaustive bibliography of works in linguistics printed in Romania.

Editorial address : Redacţia revistei LIMBA ROMÂNĂ, Spiru Haret 12, RO-79638 Bucureşti 1, ROMANIA.

Books for review and publications for exchange should be sent to the address above.

Subscriptions should be sent to : ORION SRL, Splaiul Independenţei 202 A, Bucureşti 6, Romania, PO BOX 74-19 Bucureşti, Tx 11939 CBTx R, Fax (400)424169.

LIMBA ROMÂNĂ

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie.

Revista publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră, articole de lingvistică generală, note, comentarii, consultații și recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 10 pagini bătute la mașină. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotat în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași dat în text, în tabele și în grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la 1 în continuare. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

R — 79717 București, Calea Victoriei nr. 125

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DRL)**, serie nouă, tom VIII, partea a 4-a, litera **P (pogrijenie — presimțire)**, 1980, p. 949 — 1342, 50 lei ; tom XI, partea a 2-a, litera **T (t — tocăliță)**, 1982, 380 p., 75 lei ; tom XI, partea a 3-a, litera **T (tocăna — twist)**, 1983, p. 377 — 764, 77 lei ; tom VIII, partea a 5-a, litera **P (presin — puzzolană)** 1984, p. 1343 — 1866, 105 lei ; tom X, partea 1, litera **S (s — selăbuc)**, 1986, 400 p., 79 lei ; tom X, partea a 2-a, litera **S (seladă — semințărie)**, 1987, 304 p., 64 lei ; partea a 3-a, litera **S (semn — sîvelcă)**, 1990, 1041 p., 130 lei.

* * * **Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte**, seria IV, tom VIII **(1986)**, 1987, 262 p., 21 lei ; tom IX **(1987)**, 1989, 196 p., 16,50 lei ; tom X **(1988)**, 1990, 230 p., 21 lei.

* * * **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, 1983, 224 p., 16,50 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1984, 1050 p., 250 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române — Supliment (DEX — S)**, 1988, 200 p., 37 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p., 17 lei.

* * * **Studii clasice**, tom XXIII, 1986, 160 p., 15,50 lei ; tom XXIV, 1987, 186 p., 17 lei ; tom XXV, 1988, 176 p., 17,50 lei ; tom XXVI, 1989, 168 p., 17 lei ; tom XXVII, 1991, 156 p., 119 lei.

MIOARA AVRAM, **Gramatica pentru toți**, 1986, 416 p., 35 lei.

* * * **Analize de texte poetice.** Antologie (Coordonator Ion Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.

FLORIN MARCU, CONSTANT MANECA, **Dicționar de neologisme**, 1986, 1168 p., 165 lei.

AL. GRAUR, **Puțină gramatică**, vol. I, 1987, 226 p., 16 lei ; vol. II, 1988, 368 p., 28 lei.

MIOARA AVRAM, **Probleme ale exprimării corecte**, 1987, 282 p., 25 lei.

* * * **Noul atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina**, vol. I, 1987, XXXIV + 286 p. + 420 p. (broșura), 382 lei.

AL. MAREȘ, **Filigranele hîrtiei întrebuințate în țările române în secolul al XVI-lea**, 1987, 422 p. (1757 fig.), 92 lei.

TIMOTEI CIPARIU, **Opere**, vol. I, 1987, LVIII + 476 p., 53 lei.

ION COTEANU, MARIUS SALA, **Etimologia și limba română**, 1987, 160 p., 11,50 lei.

* * * **Dicționar german-român**, ediția a II-a, 1989, XLVIII + 1184 p., 400 lei.

* * * **Formarea cuvintelor în limba română.** Vol. III, Sufixele. 1. Derivarea verbală, de LAURA VASILIU, 1989, 190 p., 18,50 lei.

MIOARA AVRAM, **Ortografie pentru toți**, 1990, 168 p., 19 lei.

ANDREI AVRAM, **Nazalitatea și rotacismul în limba română**, 1990, 248 p., 45 lei.

LILIANA IONESCU RUXĂNDOIU, **Narațiune și dialog în proza românească**, 1990, 184 p., 30 lei.

ISSN — 0025 — 3523

LR, XLI, nr. 9, p. 465—528, București, 1992

S. C. Universul S. A.—c. 3575

42 200

Lei 25 pentru persoane fizice
Lei 40 pentru persoane juridice